

GRAMÀTICA DEL CATALÀ ROSSELLONÈS

Tesi doctoral presentada per
GEMMA GÓMEZ DURAN
Per optar al títol de Doctora en Filologia Catalana

Dirigida per
JOAN MASCARÓ ALTIMIRAS

Codirigida per
JOAN PEYTAVÍ DEIXONA

Programa de doctorat:
Llengua i literatura catalanes i estudis teatrals

Departament de Filologia Catalana
Facultat de Filosofia i Lletres
Universitat Autònoma de Barcelona
Juny 2011

AGRAÏMENTS

Per on començar...? Hi ha tanta gent que m'ha ajudat! Sense ells aquesta tesi no hauria estat possible, ben segur. De vegades és difícil només amb les paraules d'expressar fins a quin punt valorem una cosa, però espero acostar-m'hi.

Doncs bé, com ha de ser, començarem pel començament. El primer agraïment serà pel meu director de tesi, Joan Mascaró, que em va proposar el tema de recerca i de retruc em va fer descobrir aquest món tan proper i tan llunyà alhora que és la Catalunya del Nord. Gràcies per haver cregut en mi, per haver sabut veure quins podien ser els meus interessos, per haver-me orientat en la meva recerca, per haver estat un mestre i, en definitiva, per haver-me fet de tutor. Moltes gràcies també per la paciència!

També vull donar les gràcies a la gent de la Catalunya del Nord, que m'han ajudat de moltes maneres, llargament o breu. N'hi ha hagut que m'han aconsellat en aspectes acadèmics, però la majoria m'han ajudat a conèixer informants. En primer lloc he de donar les gràcies a en Joan Peytaví, que em va obrir les portes de la Universitat de Perpinyà, em va donar suport moral i que també m'ha fet bons comentaris de la tesi.

Hi ha molts altres nord-catalans que m'han ajudat. En són un munt, així que espero no descuidar-me ningú (per si de cas, us demano perdó d'avançada): Claudi Balaguer, Lluç Bonet, l'adorable bibliotecària Michèle Desclaux, Jean-Paul Escudero, Marie Grau, Gerard Jacquet, Florian Mienville, Hervé Pi i els castellers d'Aire Nou de Bao, Gerard Rabat, la gent de Ràdio Arrels (especialment en Rafael Renyé i la Laura Beltran), Christian Roque, Joana Serra.

I molt especialment en Károly Morvay (que vaig conèixer gràcies a la Teresa Espinal), la Daniela Grau i en Michel Adroher, que m'han acompanyat en tot el que han pogut i m'han obert les portes de casa seva. També m'han ajudat en Pep Vila, que no és nord-català, però que coneix la bibliografia i la literatura rossellonesa millor que ningú.

També m'he d'enrecordar dels meus amics, dels que també viuen en aquest món acadèmic (la Marta Mosella, la Sonia Varela, la Judit Pont, en Miguel Anxo Solla, l'Olga Borik...), que m'han donat ànims quan els repetia que fer la tesi era una tortura. I d'altres amics que m'han acollit a casa seva: la Mireia Tordera, amb qui compartim l'amor (o la bogeria) per la llengua, en Lionel Pardo (rugbyman que esperem que faci carrera a l'USAP!) i la Louiza Belkhiri.

També vull agrair l'ajuda als membres del Centre de Lingüística Teòrica de la UAB, que m'han respost sempre tots els dubtes que he tingut. Especialment gràcies als companys becaris (Yurena, Xico, Lidia, Verónica...), per haver-me ajudat, per tot el que hem compartit i simplement per haver estat bons companys, que ja és molt!

A la gent de l'Escola Superior de Disseny, ESDi, especialment en Llorenç Guilera, els he d'agrair que hagin confiat en mi i que els últims mesos m'hagin deixat un temps lliure preciós per acabar la tesi.

Sens dubte, però, qui es mereix l'agraïment més gran són tots els informants que pacientment i desinteressadament han respost totes les meves preguntes, encara que sovint semblava que no tenien ni solta ni volta. M'he trobat molt bona gent que em deien «si a tu et fa servei, ja va bé». Especialment vull donar les gràcies a Francis i Marie Hélène Colomer, Pierrette Démoulin, Marie Dorandeu i Francis Jampy, amb qui compartim l'amor per la cultura catalana. Us aprecio moltíssim.

No puc oblidar-me de la meua família i del seu amor incondicional. De ma germana Eulàlia, dels meus avis, les meves tietes i els meus tiets, i sobretot dels meus pares, Josep i Carme, a qui dec tantes coses! Si sóc com sóc i si sóc on sóc és per ells. Sense el seu suport mai no m'hauria decidit a fer una tesi ni tampoc no l'hauria acabada. No sé fins on arribem gràcies als pares i a partir de quin moment som totalment amos del nostre camí, en tot cas, ara que acabo la formació acadèmica crec que és un bon moment per agrai'ls-hi tot el bagatge que m'han donat.

I mil gràcies al Víctor, el meu company de viatge, de patiments i d'alegries, de distàncies i proximitats. Gràcies per no deixar-me defallir! Sempre, sempre ha estat amb mi i m'ha ajudat molt.

Moltes gràcies a tots, de tot cor!

El colonialisme visible et mutila sense dissimular:
et prohibeix dir,
et prohibeix fer,
et prohibeix ser.

El colonialisme invisible, en canvi, (...) et convenç que
no es pot dir,
no es pot fer,
no es pot ser.

Traducció d'Eduardo Galeano (Montevideo, 1940), *El libro de los abrazos*, Buenos Aires: Siglo XXI Editores - Edit. Catálogos, 1989.

Dedicat a tots els nord-catalans que estimen la llengua i la cultura catalanes

Índex general

Índex alfabètic de conceptes	3
<i>Summary</i>	8
0. Introducció	11
0.1. Breu resum d'història sociolingüística.....	16
0.2. El segle XX	23
0.3. El model de llengua	32
0.4. Les dades	34
0.5. El nom de la varietat i els límits geogràfics	37
0.6. L'Alta Cerdanya.....	39
0.7. Criteris de transcripció	40
0.8. Mapes.....	46
1. Fonètica i fonologia.....	50
1.1. Vocals tòniques	50
1.1.1. El pas històric al sistema de cinc vocals.....	58
1.1.2. Propietats acústiques de les vocals.....	69
1.2. Vocals àtones	77
1.2.1. Elements antihiatícs	78
1.2.2. Palatalitzacions.....	82
1.3. Consonantisme.....	83
1.3.1. Ròtiques	87
1.3.2. Simplificació de grups.....	90
1.3.3. Elisió de <i>n</i> final	91
1.3.4. Fenòmens que afecten les fricatives i les africades.....	92
1.3.5. Fenòmens assimilatoris.....	104
1.4. Adaptació de manlleus del francès	108
1.4.1. Adaptació de vocals	109
1.4.2. Adaptació de consonants	113
1.5. Fenòmens dependents del context sintàctic	116
1.6. L'accent.....	128
1.7. Clítics	135
1.7.1. Pronoms febles	135
1.7.2. El proclític <i>que/què</i>	160
2. Morfologia	170
2.1. Gènere i nombre	170
2.1.1. Adjectius	173
2.2. Determinants	178
2.2.1. L'article.....	178
2.2.2. Els possessius.....	193
2.2.3. Els demostratius	199
2.2.4. Els quantificadors	203
2.2.5. Els numerals	207
2.2.6. Els determinants i pronoms interrogatius, exclamatius i relatius	208
2.3. Els pronoms forts	209
2.4. Flexió verbal.....	211
2.4.1. Les conjugacions verbals.....	212
2.4.2. Present d'indicatiu	233
2.4.3. Imperfet d'indicatiu.....	235
2.4.4. Passat i passat perifràstic	238

2.4.5. Futur i condicional	243
2.4.6 Present de subjuntiu.....	245
2.4.7 Imperfet de subjuntiu	248
2.4.8. Imperatiu	250
2.4.9. Infinitiu, gerundi i participi	251
2.4.10. Temps compostos.....	256
2.4.11. Persona	258
3. Sintaxi	265
3.1. Posició del subjecte.....	265
3.2. Selecció d'auxiliar i concordances del verb	278
3.3. Comparatiu i superlatiu.....	286
3.4. Les oracions subordinades de relatiu	287
3.5. Les oracions interrogatives	288
3.6. Les oracions exclamatives.....	291
3.7. Les oracions subordinades temporals d'infinitiu i de gerundi.....	292
3.8. Perífrasis verbals.....	294
3.9. L'afirmació: les partícules <i>sí</i> i <i>hò</i>	296
3.10. La negació	299
3.10.1. La distribució de <i>pas</i> i <i>no</i>	300
3.10.2. L'abast de la negació	305
3.10.3. Negació emfàtica adversativa	307
3.10.4. Usos expletius	308
3.10.5. Els termes de polaritat negativa	313
3.11. El focus oracional: <i>fora (que)</i> / <i>reque</i> / <i>que</i>	320
3.12. Preposicions.....	327
3.13. Adverbis i connectors.....	342
4. Conclusions	345
<i>Conclusions - English</i>	347
Annexos.....	350
Annex 1. Informants.....	350
Annex 2. Transcripcions.....	353
Annex 3. Enquestes	414
Annex 4. Adverbis i connectors	454
Annex 5. Com es diuen les hores.....	466
Annex 6. Transcripció d'un text de 1691 escrit a Salses	468
Glossari.....	475
Bibliografia	479

Índex alfabètic de conceptes

Les entrades que hi ha en aqueix índex recullen fora els conceptes que són pas a l'índex general, alguns mots gramaticalitzats i també les entrades en què es parla del capcinès, del francès, del gironí, de l'occità i del vallespirenc.

article personal, 2.2.1

capcinès

article masculí, 2.2.1

auxiliar dels temps compostos, 2.4.10, 3.2

demonstratius *aquest* i *aquell*, 2.2.3

llengua materna, 0.3

límits geogràfics del català, 0.5

masculins plural amb *-is*, 1.3.4

passat 2.4.4

posició del subjecte, 3.1

possessius *miu-miva*, 2.2.2

pronoms forts, 2.3

palatals a final de mot, 1.3.4

pronom enclític *la* [lé], 1.7.1

subjecte, 3.1

vocals tòniques, 1.1

vocals àtones, 1.2

compostos, adjectius, 2.1

esdrúixols, 1.6

focus contrastiu, 3.11

subjecte remàtic 3.1

francès, gal·licismes

accentuació d'enclítics, 1.7.1

accentuació de manlleus, 1.4, 1.6

adjectius de dues terminacions, 2.1.1
adverbi, posició, 3.13
article neutre, 2.2.1
brave, 2.1.1
comparació, 3.3
coneixement, història, 0.1
consonantisme, *v* i *r* uvular, 1.3, 1.3.1
focus, 3.1, 3.11
leur, influència sobre *llur*, 2.2.2
manlleus, període històric d'incorporació, 0.1
 adaptació de manlleus antics, 1.4
negació
 distribució de *pas* i *no*, 3.10.1
 negació expletiva, 3.10.4
n'importe qui, 2.2.4
on, 2.3
oracions d'infinitiu i de gerundi, 3.7
pas amb termes de polaritat negativa, 3.10.5
pas expletiu, 3.10.4
perífrasi de fase preparatòria, 3.8
predicació secundària sense *amb*, 3.12 (*amb*)
preposicions *a*, *en*, *amb*, *dins*, *sus*, 3.12
prestigi social, 0.2
proclisi dels pronoms, 1.7.1
propietats acústiques de les vocals, 1.1.2
que i *quoi*, realització fonètica, 1.7.2
qui en subordinades de relatiu, 3.4
rien que, 1.7.1, 3.11
selecció d'auxiliar, 3.2
subjecte, 3.1
sufix *-ique/a*, 1.6, 2.1.1
transmissió als fills, 0.2

- vocal antihiàtica (catalanisme), 1.2.1
- vocalisme dels manlleus, 1.4.1
- vocalisme del francès de la Catalunya del Nord, 1.4.1
- vocatus, 2.2.1
- fricatives, palatals a final de mot, 1.3.4
- futur, perífrasi *me'n vaig* + infinitiu, 3.8
- gironí,
 - article personal, 2.2.1
 - caiguda de *s* a interior de sintagma, 1.5
 - emprés*, adverb temporal, Annex 4
 - oracions interrogatives amb *que*, 3.5
 - pas*, partícula de negació, 3.10
 - poca*, negació emfàtica adversativa, 3.10.3
 - possessius, 2.2.2
 - verbs com *conèixer* [ku.nè.ʃrə], 2.4.1
 - vocals posteriors actuals, 1.1
 - vocals posteriors, evolució, 1.1.1
- bajar*, 2.4.10
- bò*, 3.9
- hom*, 2.3
- imperatiu negatiu, distribució de *pas* i *no*, 3.10.1
- increment velar verbal, 2.4.1, 2.4.7
- manlleus, període històric d'incorporació, 0.1
- morfemes verbals (separació en morfs), 2.4.2
- verbs irregulars
 - canvis analògics, 2.4.1
- normativa, 0.3
- occità
 - accentuació del sufix *-ic/a*, 1.6
 - adjectius de dues terminacions, 2.1.1
 - benlèu*, Annex 4
 - bòc*, 3.9

- límits geogràfics, 0, 0.5
- m* [n] final a 1a pl, 2.4.11
- manlleus, període històric d'incorporació, 0.1
 - adaptació de manlleus antics, 1.4
- masculins plurals amb *-i* o *-is*, 1.3.4
- per mor de*, Annex 4
- negació
 - distribució de *pas* i *no*, 3.10.1
 - negació expletiva, 3.10.4
- ontocom*, Annex 4
- pas* amb termes de polaritat negativa, 3.10.5
- passat, 2.4.4
- a polit*, Annex 4
- proclisi dels pronoms, 1.7.1
- qualque*, 2.2.4
- quatre-vints*, 2.2.5
- que*, realització fonètica, 1.7.2
- selecció d'auxiliar, 3.2
- superlatius, 3.3
- tornamai*, Annex 4
- vocals posteriors actuals, 1.1.1
- vocals posteriors, evolució, 1.1.1
- oracions clivellades, 3.1
- oracions copulatives,
 - subjecte remàtic, 3.1
 - identificatives dítiques, 3.1
- ortografia, 0.3
- pas*
- plurals masculins amb *-os*,
 - depenents de regles fonomorfològiques 1.3.4
 - analògics 2.1, 2.2.3
- r* final, elisió o reforçament, 1.3.1

reque,
explicació fonològica, 1.7.2
terme de focus, 3.11

septentrional, 0.5

subjecte remàtic, 3.1
amb un terme de focus, 3.11

u-v [u]-[β] en verbs, 2.4.1

vallespirenc i alt-vallespirenc,
article plural, 2.2.1
auxiliar dels temps compostos, 2.4.10, 3.2
ges ‘gens’, 3.10.5
molt, 2.2.4
ontocom, Annex 4
palatals a final de mot, 1.3.4
pronoms enclítics *lo*, *nos* i *vos*, 1.7.1
subjecte, 3.1
vocals anteriors i posteriors, 1.1
pas històric al sistema de cinc vocals, 1.1.1
vocals àtones, 1.2

vocatiu,
amb article, 2.2.1
amb possessiu, 2.2.2

vostè i vós,
persona del verb, 2.4.11
pronoms forts, 2.3
pronom *se* postverbal, 1.7.1

Summary

Roussillonnais is a dialect of Catalan spoken in North Catalonia (French Department of Pyrénées Orientales). For centuries, this area belonged to the realm of Catalonia, but after the Treaty of the Pyrenees in 1659, it became a department of France. Clearly since 1659, and also some time before, Roussillonnais dialect underwent different changes. However, there are few linguistic studies explaining them. The most important work is the thesis of Pierre Fouché, published in 1924 in the books *Phonétique historique du Roussillonnais* and *Morphologie historique du Roussillonnais*, Toulouse (Génève, Slatkine Reprints 1980). After Fouché's seminal work, no thorough study about Roussillonnais have been developed. For this reason, the dissertation *Grammar of Roussillonnais Catalan* represents a much needed contribution in this forsaken field of research.

This thesis is fundamentally descriptive. It includes almost all the grammatical aspects of the dialect that are different from the rest of Catalan, i.e., phonetics, phonology, morphology and syntax. The point of view is synchronic, but in some aspects it's also diachronic. In the introduction there is also a brief description of the sociolinguistic features and the historical reasons that led Roussillonnais to a current situation of virtual extinction.

As regards phonetics, the most special characteristics affect the vowels. After two historical changes, today Roussillonnais has five vowels instead of the seven-vowel system typical of Catalan. The evolution of these changes is studied in the

thesis, together with the current properties of vowel formants, explained from an acoustic perspective.

From a phonological point of view, the final *s* in the context C*s*##C, the position of the accent (which avoids presence of proparoxyton words) and the behavior of clitics are very special. All these distinctive features are described and an explanation is also provided.

In morphology, gender and plural morphemes, determinants and verbal morphemes are described. The most salient aspects are found in the article and in the verbal conjugation. An account is offered of all these morphological phenomena.

Finally, the most important syntactic aspects are related to subject position (with restrictions for post verbal location) and to negation (with the particle *pas*).

This dissertation also presents six appendices, each of which is devoted to one of the following topics: the names of the informants, the questionnaires employed in the interviews, the definition of some adverbs and textual connectors, the (orthographic and phonetic) transcription of fourteen oral conversations, the explanation of expressions for time reports and, finally, the transcription of an original manuscript of the year 1691.

0. Introducció

El rossellonès, el dialecte del català parlat a les comarques nord-catalanes del Rosselló, el Conflent, el Vallespir i el Capcir, és un dels dialectes menys estudiats. Els estudis realment importants es redueixen als de Jordi Costa, Jean-Paul Escudero, Pierre Fouché, Enric Guiter, Joan Veny o Pere Verdaguer.¹

De tots ells, la figura més rellevant és la de Pierre Fouché. Va dedicar la seua tesi al rossellonès i la va publicar entre els llibres *Phonétique historique du roussillonais* (1924a) i *Morphologie historique du roussillonais* (1924b). Després, des de la Sorbona, es va dedicar a altres temes, especialment a la gramàtica històrica del francès. Els seus estudis sobre aqueix tema encara tenen vigència avui dia.

L'obra d'Enric Guiter va cercar sobretot d'establir els límits geogràfics del català a partir de la dialectometria. A més, també va estudiar aspectes de lèxic.² La seua obra més important va ser l'*Atlas Linguistique des Pyrénées Orientales* (ALPO), publicat el 1966, a partir d'enquestes de 1940-1950. Jordi Costa, amb l'*Atlas linguistique «Sacaze» des confins catalano-languedociens*, del 1986 (mes amb dades de 1887)³ va seguir els passos de Guiter, que era el seu mestre. Bona part de l'obra de tots dos anava encaminada a definir isoglosses de la llengua, especialment si servien per diferenciar el català de l'occità. Fritz Krüger (1911) i Karl Salow (1912) també s'havien dedicat a establir els límits fronterers amb l'occità, a partir de les pròpies

¹ Balaguer (2009) té un bon article sobre història de la lingüística a la Catalunya del Nord.

² Podeu veure l'article de Costa (1978b), que resumeix tota la producció de Guiter.

³ Les dades de l'atles Sacaze provenen d'uns textos escrits el 1887. Es tractava de traduccions d'una faula escrita en francès que els mestres havien d'escriure en la llengua del vilatge on ensenyaven. Costa en va buidar les dades i les va comparar en forma d'atles.

enquestes que van fer els anys 1910 i 1911. L'enfocament de Salow també té una visió històrica, de l'evolució dels mots.

Pere Verdaguer ha fet una gran tasca pel català a la Catalunya del Nord: ha escrit literatura, ha estat editor d'autors locals i, a més, s'ha dedicat a qüestions de gramàtica. Té un munt d'articles, publicats sobretot al diari *l'Indépendant*, sobre com és el català col·loquial al Rosselló. Són articles de divulgació, sovint amb un to fins i tot literari, mes que es preocupen pas tant de descriure ben bé els detalls de la llengua com de ser prescriptius. També s'ha dedicat al lèxic, amb la publicació d'un *Diccionari del Rossellonès* (2002), que és més polit que no pas el *Vocabulari Rossellonès* (1997) de Renat Botet perquè n'aprofita la major part de la feina. Hi ha gairebé les mateixes entrades, mes afegeix força exemples i dona qualques etimologies. Encara avui dia, tot i que està jubilat, participa de les lletres catalanes amb *l'Almanac català del Rosselló* i dins de les Editions de l'Olivier, entre d'altres.

Jean-Paul Escudero, deixeble de Costa, va fer la seua tesi sobre els gitanos de Perpinyà, sobre la llengua i també la cultura (Escudero 2004). El seu estudi cercava pas el rossellonès "pur" dels gitanos i per això les seues dades inclouen respostes que pertanyen a trets lingüístics d'altres dialectes, bàsicament perquè les obtén de gent originària de llocs com Lleida o Badalona. Després d'aquest estudi, Escudero ha publicat un llibre sobre la toponímia del seu poble, Reiners, conjuntament amb Montserrat Cailà (2005), i continua treballant en estudis històrics i també de divulgació.

El dialectòleg Joan Veny té el capítol dedicat al rossellonès dins del seu llibre *Els parlars catalans* (1982) i dos articles més sobre influències castellanés (1978) i occitanes (1980) al lèxic. Després dels primers anys de la dècada dels vuitanta, per

això, hi ha pas dedicat més publicacions específiques. Un altre lingüista que també s'ha preocupat de sortir de la seua pròpia àrea dialectal és Daniel Recasens, que tracta el rossellonès a la seua *Fonètica descriptiva del català* (1991) i en un article amb Aina Espinosa (2009) per al qual va anar a fer enquestes a Perpinyà.

A part d'aqueixos autors, n'hi ha d'altres de principis del s. XX, com Antoni M. Alcover, que va fer una excursió filològica per la Catalunya del Nord el 1906 i en va publicar els resultats al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (1908). També ho va fer Antoni Griera (1921). A Griera se li ha de reconèixer el mèrit de ser un dels pocs estudiosos que s'ha dedicat al parlar del Capcir (1915).

També podem citar Albert Saisset (1894) o Carles Grandó (1917), que van fer gramàtiques del rossellonès, encara que, essent la seua formació d'un nivell lingüístic limitat, podien pas aprofundir gaire en les descripcions. D'altres autors que han publicat gramàtiques del català a Perpinyà són Pere Puiggarí (1852), Louis Pastre (1924) i Emili Foxonet (1969), mes ho han fet sobre el català normatiu i amb qualques (poques) referències al rossellonès.

Per se fer càrrec de la falta d'interès que ha suscitat el rossellonès entre els lingüistes, és prou il·lustratiu de veure quantes vegades se'n fa referència a la *Gramàtica del Català Contemporani*: ben poques. De les que hi ha, aproximadament la meitat són per se referir a l'accentuació dels enclítics i, a més, qualcunes de les referències contenen dades errònies.

Hi ha qualques trets que s'han pas mai estudiat, especialment els sintàctics; n'hi ha d'altres que s'han descrit parcialment. Aqueixa falta de detall fa que hi hagi un munt de buits a omplir. Per tant, sembla que escriure una tesi que s'aproximi a la

llengua per la descriure amb el màxim de detall i des d'una base lingüística actual, és, més que interessant, podríem dir que necessari.

El lèxic restarà fora del nostre estudi perquè pertany a un àmbit diferent de l'estrictament gramatical. El lèxic compta amb dos diccionaris generals, el de Botet i el de Verdaguer, i també hi ha el *Petit diccionari fraseològic cerdà*, de Morvay (2006), que és específic de la llengua de la Cerdanya, a partir de l'obra de Jordi-Pere Cerdà. Tot i això, manca un estudi etimològic aprofundit dels rossellonesismes.

Fora dediquem un petit glossari (després dels annexos) al lèxic. Hi presentarem fora alguns mots rossellonesos que apareixen al text. Hi indicarem pas l'ètim ni tampoc si són pròpiament rossellonesismes o si són gal·licismes o occitanismes. A més, per facilitar la lectura, també posarem la glossa de cada mot el primer cop que surti a la redacció.

La present tesi vol pas ser una descripció de la gramàtica sencera del rossellonès (obra impossible d'abastar i, per altra banda, redundant perquè la majoria d'aspectes són iguals que a la resta de dialectes), mes tan sols vol mostrar allò en què difereix de les característiques generals. Aqueix criteri comporta que el capítol dedicat a la sintaxi tingui un munt de buits perquè la majoria de característiques són comunes a tot el domini. En canvi, els capítols de fonologia i de morfologia són més complets perquè aqueixos components de la llengua presenten més variació dialectal.

També dins de cada component gramatical hi ha, òbviament, diferències d'extensió. Poden ser degudes a la major o menor complexitat del fenomen; mes també al fet que, per a cadascun, l'especificitat del rossellonès en comparació amb

les altres varietats pot variar més o manco. Per exemple, l'article és força complex i ocupa tretze pàgines, mentre que els pronoms forts no, fora n'ocupen dues.

Com que les peces de la gramàtica s'entrellacen, sovint dins d'un apartat ens haurem de referir a característiques que són pròpies d'altres àmbits. Això causarà que certs aspectes tinguin pas un apartat específic, ja que la informació es repetiria. Per tal de facilitar la cerca d'aqueixos continguts, posem un índex alfabètic de continguts gramaticals després de l'índex general.

Quan resulti necessari o aconsellable per raons d'exposició, es faran comparacions amb altres varietats. Es faran principalment amb el dialecte central per dos motius: perquè és el dialecte més proper al rossellonès, tant geogràficament com per les característiques formals, i també perquè és la varietat que compta amb més descripcions.

L'enfocament de la tesi serà principalment descriptiu, mes en determinats aspectes que pugui ser interessant presentarem possibles anàlisis més teòriques. En aqueixos casos, l'enfocament serà generativista. Dins de la fonologia, en concret es recorrerà a la Teoria de l'Optimitat (Prince i Smolensky 1993).

A l'Annex 2 reproduïm catorze converses espontànies fetes amb informants que forneixen una bona quantitat de dades. La llista d'aqueixes converses en concret cerca que hi hagi representades totes les comarques de la Catalunya del Nord (també hem inclòs una conversa de la Cerdanya, malgrat que és fora del nostre àmbit d'estudi, vegeu § 0.6). A més d'aqueix criteri, també s'ha tingut en compte que el contingut fos interessant d'un punt de vista sociolingüístic, com en el cas del Rimbau i Salses; o històric, com a Cornellà de la Ribera i Perpinyà-1; o tradicional,

com a la Tor de Querol i Bao-1. A més, hi ha dues gravacions de parlants més joves on s'hi pot apreciar major influència del francès (tenen uns cinquanta anys, mentre que les altres són de gent d'uns setanta anys), que són Perpinyà-2 i Bao-2. Perpinyà-2, a més, és d'un informant gitano, i ajuda a mostrar que la llur llengua és igual que la de la resta de la població.

Finalment, cal fer una remarca sobre la citació de les principals obres que emplegem. En general, fem servir la forma usual de posar el nom de l'autor i a continuació l'any d'edició de l'obra. Per a algunes obres literàries que forneixen força dades, per això, posem un lema que són les sigles de l'autor. Això ho fem fora amb les que són més freqüents, per exemple AS, pel recull *Catalanades* d'Albert Saisset. A la bibliografia l'entrada seguirà l'ordre alfabètic del lema. Una altra obra un munt de citada és *Mil anys de llengua i literatura catalanes al Rosselló*, editada per Prat i Vila (2002). És un recull de textos de gèneres diversos que van de l'any 1019 al 2001. Per a aqueixa obra seguirem un sistema especial: posarem l'any del text entre parèntesis seguit del lema de l'obra, *Mil*, i després el nombre de pàgina, per exemple ((1776) Mil: 256).

Pel que fa als diccionaris d'un autor concret, el de Botet, el de Verdaguer i el de Creixell, que se citen ben sovint, els presentem amb les formes DicBotet, DicVerdaguer i DicCreixell. Fem igual amb el diccionari electrònic Regex, que parteix del DIEC, que citem amb el lema DicRegex.

0.1. Breu resum d'història sociolingüística

Encara que el nostre treball vol estudiar el rossellonès a l'actualitat, per a certs aspectes prendrem una visió diacrònica. En determinats moments ens interes-

sarà de remarcar si un procés es pot atribuir a processos interns de la llengua o bé si és degut a la influència del francès (superstrat) o de l'occità (adstrat). Per tant, per saber si els canvis històrics són atribuïbles a les altres dues llengües necessitarem conèixer bé la situació sociolingüística que hi ha hagut en períodes anteriors.

La primera remarca històrica que farem es localitza al segle XVI i la presentem per fer una apreciació que afecta la possible influència de l'occità. Els autors Nadal i Giralt (1960: 89-92) estudien els moviments migratoris de francesos cap a les costes de Catalunya entre els s. XVI i XVII. Presenten la dada que l'any 1542 a Perpinyà hi havia 1.256 francesos. Per saber quin percentatge representaven es pot comparar amb el nombre de fogatges (que també donen els autors) que hi havia a la vila el 1553, quan n'eren 1.755. Si comptem cinc persones per fogatge,⁴ el càlcul dona 8.275 habitants a Perpinyà. Per tant, 1.256 francesos d'un total de 8.275 habitants, que és un 15% de la població. Posteriorment, a la costa del Rosselló torna a arribar força immigrants sobretot entre els anys 1590-99 i 1610-1629. Això porta Nadal i Giralt a «affirmer que le Roussillon fut presque français par le sang avant de l'être par le drapeau» (p. 92). Aqueixos francesos, per això, venien pas de la zona on s'hi parlava la llengua d'oïl, mes del Migdia de França, de la llengua d'oc. La influència que poguessin exercir, doncs, en tot cas era de l'occità, no pas del francès. Igualment cal dir que es devien adaptar, més o menys de pressa, a la nova llengua, ja que hi ha pas cap autor que es refereixi a cap problema d'integració lingüística (Peytaví 2004). Així doncs, un percentatge de població del 15% era vinguda d'Occitània, mes la llur influència devia ser reduïda perquè, malgrat que és un bon nombre, és

⁴ En la bibliografia consultada de l'àmbit de la historiografia, la pràctica més habitual és de considerar que el nombre d'habitants per fogatge era de 5, o de vegades també de 4.

una minoria; perquè aqueix grup hagués pogut influir de forma notable en els trets de la llengua catalana hauria hagut de ser força més gran. Una altra cosa que va en contra de la influència d'aqueixos immigrants occitans és que en aquella època al Maresme o a Girona hi va arribar un nombre similar d'occitans i van pas provocar canvis a la llengua.

La fita històrica més rellevant per a la Catalunya del Nord és el Tractat dels Pirineus, de l'any 1659. A partir d'aquí el camí dels comtats de Rosselló i Cerdanya (aquest darrer fora la part nord) se separa de la resta del territori. Administrativa-ment passen a dependre del Regne de França i perden totes les institucions pròpies, malgrat que el rei Lluís XIV havia dit que les mantindria (conserva, per això, el dret català, fins el 1789). A partir d'aquí es van implantant polítiques per aconseguir la substitució lingüística a favor del francès.

Segons Marcet Juncosa (1988), Vila (1995) i Iglésias (1998), des del 1659 el francès penetra ben aviat entre les classes benestants de la burgesia. Sense saber francès era impossible de poder exercir algunes professions liberals com la d'advocat, notari, metge, etc., ni tampoc d'accedir a la funció pública. El 1661 (dos anys després del Tractat) es comença a ensenyar el francès a l'escola dels jesuïtes de Perpinyà, on van els fills de les famílies nobles, encara que Peytaví (2004) creu que va pas tenir gaire èxit. Tant Marcet Juncosa com Vila coincideixen a dir que la classe alta es francesitza. Amb tot, ens demanem: quanta gent pertanyia a aqueixa classe social? Quin nivell d'ús feien del francès, tenint en compte que la gent del carrer el sabia pas? En tenien un coneixement gaire actiu? A casa parlaven en francès? Iglésias ha trobat correspondència privada escrita en francès, mes això implica pas que

fos la llengua de comunicació oral. Per respondre aqueixes preguntes cal que considerem diverses dades.

Sobre el coneixement de francès i del català, Iglésias troba un text de 1772 de Josep Balande-Sicard, un habitant de Perpinyà, que lamenta que «ningú no parla correctament català sia perquè se usa més parlar lo francès o perquè no s'hi llegèixan llibres catalans» (p. 36). Per altra banda, per això, recull cartes oficials on es diu que calia traduir un munt de decrets al català a fi que la gent els entengués. El 1790, l'intendent destinat al Rosselló escriu que «els burgesos o treballadors del Rosselló parlen i entenen poc la llengua francesa mentre que als pobles petits, i en particular a la muntanya, ... els habitants són tan ignorants respecte a la llengua francesa que no la saben parlar» (p. 37, traducció d'Iglésias). Pel que fa a l'afirmació de Balande-Sicard, sabem pas què era per ell «parlar correctament»; tampoc no sabem si quan diu «ningú» es refereix a tot el poble o fora a la classe alta. D'altra banda, les afirmacions de l'intendent podrien ser exagerades, tot i que ens inclinem més aviat a pensar que tenia raó perquè la gent del poble, en bona part analfabets, és difícil que tinguessin accés al francès.

Brunet (1986) mantén la tesi que el francès era força desconegut entre 1780 i 1820 (període en què centra les seues investigacions) i presenta un seguit de dades a favor d'aqueixa idea, com ara cartes personals de burgesos vinguts de París que comenten que la gent tenen dificultats per parlar francès o cartes de procuradors que posen de manifest el baix grau de coneixement de la llengua de l'Estat. En un document diu que l'any 1792 un munt de ciutadans de Perpinyà es van pas poder inscriure a la guàrdia nacional perquè sabien pas francès. Una altra dada és que l'any

1789, de tots els matrimonis fets al Departament dels Pirineus Orientals, únicament els signen un 29'70% dels homes i un 11'12% de les dones. Es pot fer un trasllat i pensar que aquest percentatge aproximadament equival al de les persones que sabien escriure i que, per tant, tenien accés al francès.

Segons Vila (1995: 503), «fins a la Revolució, el Rosselló és com una mena d'estat associat a França que conserva una personalitat pròpia sense, però, acabar-s'hi d'integrar». De fet, a nivell polític i administratiu era considerat “province étrangère”. La revolució de 1789 farà sorgir les idees de la Il·lustració que associen francès a cultura, i llengües populars a incultura, fanatismes, etc. Aqueixes idees van entrant paulatinament en la població.

Vila també creu que fins a mitjan s. XIX el català segueix a ser la llengua de comunicació oral entre les classes baixes i mitjanes. Hem d'entendre, doncs, que el francès entra a aquestes classes a partir de 1850, aproximadament. Aqueixa idea, per això, es contradiu amb algunes dades, com ara que hi ha gent naixida al s. XX que van aprendre el francès a l'escola. A més, les lleis de Jules Ferry que implanten l'educació laica, gratuïta i obligatòria (i en francès) són del 1881-82. Abans encara hi havia un bon nombre de ciutadans que desconeixien la llengua de l'Estat.

A partir de totes aqueixes dades, pensem que als s. XVIII i XIX el català era la llengua del carrer. El francès devia ser la llengua dels administratius vinguts d'arreu de l'Estat i les classes altes en devien tenir poc domini. A les esferes baixes hi comença a entrar a finals del s. XIX, amb un coneixement força passiu, que esdevén pas actiu del tot fins al s. XX.

Per tant, els canvis que es produeixen al català durant els s. XVIII i XIX, són gal·licismes? En primer lloc, cal diferenciar els tipus d'influències que pot exercir una llengua sobre una altra. D'una banda hi ha els manlleus lèxics, que entren amb un munt de facilitat sense necessitat que es conegui la llengua d'on provenen. Aqueixos, per tant, es poden haver produït des de l'annexió (i fins i tot abans). D'altres, en canvi, són més complexos d'introduir. Perquè hi pugui haver un calc sintàctic, cal que els parlants siguin competents en totes dues llengües i que les practiquin sovint. Per tant, alguns trets com ara la negació amb *pas* (vegeu § 3.10), que hem trobat per primer cop a un text del 1842, o la manera de dir les hores, del s. XVIII (vegeu l'Annex 5), com s'han de considerar?

Pel que fa als manlleus lèxics, Peytaví (2009) fa un buidatge de la lletra *a* del DicVerdaguer i veu que aproximadament un 30% dels mots són d'origen occità. Això implicaria una gran influència de la llengua veïna, que Peytaví atribueix sobretot als immigrants dels segles XVII i XVIII. Amb tot, cal matisar aquest percentatge perquè de cops Verdaguer diu que els mots són occitanismes amb certa lleugeresa, com fa per exemple amb *reque* (vegeu § 1.7.2) o quan diu que ho és l'ús generalitzat del sufix *-aire* per als noms d'oficis (*pescaire, vendaire, caçaire*, etc.), de manera que el percentatge ha de ser inferior. A més, també cal tenir en compte que el DicVerdaguer inclou fora els mots que són únics del rossellonès, mentre que els que són compartits amb la resta de dialectes els posa pas. Això vol dir que el percentatge d'occitanismes encara és més baix.

Els testimonis escrits d'abans del 1881 són redactats per gent de classe més aviat alta i que, per tant, tenien major contacte amb el francès que no pas les classes

baixes. El problema és saber fins a quin punt la manera de parlar d'aqueixa gent és il·lustrativa de com parlava el poble perquè tenien més influència del francès que la resta de gent i perquè és possible que en escriure cometessin gal·licismes que oralment feien pas.

Segons Labov (2001), el pare de la gramàtica variacionista, quan hi ha canvis lingüístics s'acostumen a estendre de la classe mitjana cap a les altres, vénen pas de l'alta.⁵ Per tant, ens de interessarà saber quin contacte tenien les classes mitjanes amb el francès, així sabrem quin grau d'influència del francès podien tenir. Hem de saber si el coneixien, des de quin moment, des de quan són igual de competents en totes dues llengües i des de quan en podrien fer calcs sintàctics. És possible que aprenguin el francès abans del 1881, especialment a la vila de Perpinyà, mes d'una forma poc activa i que pot influir pas gaire sobre la llengua d'ús quotidià. Cal tenir en compte que encara que l'educació fos pas obligatòria, ben entès ja hi havia mainatges escolartitzats. El nombre augmenta especialment des de la dècada de 1840, quan hi havia el govern de Guizot.

En definitiva, pensem que pel que fa als canvis sintàctics, aquells que apareixen a mitjan s. XIX, mes sobretot durant el darrer terç, es poden començar a considerar calcs del francès. Pels que es produeixen abans, si es troben en un sol text, aleshores podria ser que aquell autor en concret tingués força contacte amb l'altra llengua o que fos un gal·licisme limitat a l'ús escrit i que l'autor practicava pas en l'ús oral; mes si són estructures generalitzades a varis textos, aleshores és més probable

⁵ Cal tenir en compte, per això, que els estudis de Labov es basen en una estructura social actual, força diferent dels s. XVIII i XIX. És a dir, que podria ser que les seves conclusions fossin pas aplicables a aquell moment històric.

que l'estructura sigui pròpia de tots els parlants. Els canvis sintàctics que es produïen durant el s. XX sí que es poden atribuir perfectament al francès.

0.2. El segle XX

Aqueix segle representa el punt d'inflexió definitiu per a la situació sociolingüística. De fet, si hi ha pas gaires lingüistes que s'hagin dedicat al rossellonès, com apuntàvem al principi, es deu en bona part al context social i polític. Abans del s. XX (com a la resta del territori) n'hi havia pas perquè la lingüística era pas una ciència gaire practicada al nostre domini; a partir del s. XX, perquè l'autoodi fa que el català es vegi com a llengua de segona categoria i que, per tant, val pas la pena d'estudiar (al s. XX és quan la idea de la Il·lustració qualla definitivament). I ja al tombant de segle XX i al XXI, que aqueixes idees s'han començat a superar, hi ha pas lingüistes perquè les generacions que pugen tenen pas prou coneixement del català com per poder l'analitzar.

Puig Moreno (1979) i Verdaguer (1992) expliquen el procés pel qual el català es va anar perdent de les esferes socials i especialment com es va abandonar com a llengua de transmissió intergeneracional, sobretot durant el s. XX. El punt més enrere a què es remunta Puig Moreno és el 1882, quan les lleis de J. Ferrer fan obligatòria l'escolarització, que era, ben entès, íntegrament en francès. L'escola va ser el mitjà pel qual tots els catalans del nord van aprendre el francès i, alhora, van aprendre que hi ha llengües “de cultura” i unes altres que són “de pagesos” i “que no porten enlloc”.

La primera generació de gent que havia anat a l'escola en general va mantenir el català com a llengua de transmissió als fills, mes segons Puig Moreno (2004) van iniciar el canvi, ja que diu que la interrupció és a partir de la Primera Guerra Mundial.

Les nostres observacions ens fan pensar que més aviat el tall de la transmissió és amb la Segona Guerra Mundial. Avui dia és realment difícil de trobar gent naixida a partir del 1940 amb el català com a llengua materna, especialment a la Plana del Rosselló i el Capcir. Segons l'Enquesta d'Usos Lingüístics a la Catalunya del Nord (EULCN) feta el 2003 per la Generalitat de Catalunya i publicada a principis del 2004, únicament un 3'5% dels habitants entre 45 i 64 anys tenen el català com a llengua materna (s'hi pot sumar el 4'3% que hi tenen tant el català com el francès). En canvi, el francès és la llengua materna del 80% de gent d'aqueixa franja d'edat. La resta de població tenen altres llengües maternes.

Puig Moreno (2007) critica l'EULCN. El defecte principal que hi veu és que es poden pas tractar igual les dades que provenen de gent que és naixida a la Catalunya del Nord de la que ho és pas. Sem pas d'acord amb aqueixa idea perquè aquests habitants naixits a fora seguiran vivint al país i, per tant, influiran en el comportament sociolingüístic dels autòctons. Una altra de les crítiques de Puig Moreno és que s'ha pas tingut en compte la situació de diglòssia (és a dir, que en determinades situacions comunicatives s'usa una llengua, per exemple per anar al banc, mentre que en altres, com ara quan es parla amb els veïns, se n'usa una altra). Tampoc no compartim aqueixa idea perquè hi havia preguntes en què es demanava la llengua que es feia servir en diverses situacions, com ara en parlar amb el metge, en anar a una oficina pública, en anar a comprar a un gran magatzem, etc.

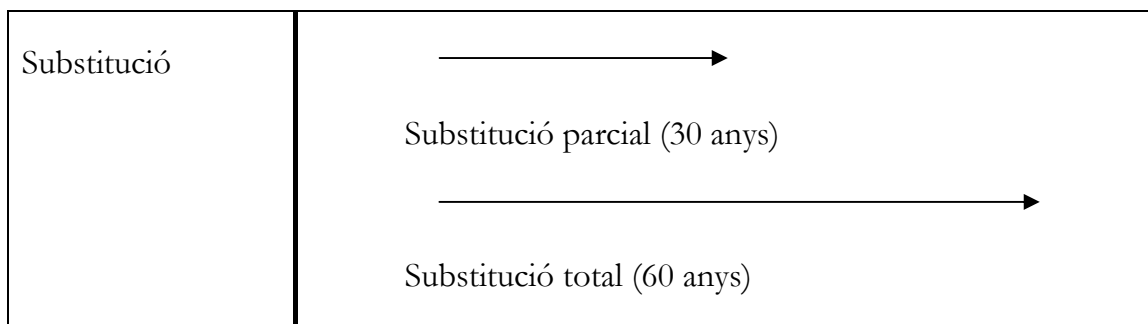
A partir del 1940 pràcticament tots els infants creixen com a parlants de francès. La interrupció és irregular, hi ha cases on comença abans, d'altres on comença més tard, mes en general es pot dir que la Segona Guerra Mundial és el

moment decisiu. La interrupció va començar primer amb les nines. És per aquest motiu que la majoria d'informants que hem entrevistat són homes, ja que a un munt de matrimonis la dona ja tenia el francès com a llengua materna, mentre que l'home encara hi tenia el català. Malauradament la separació sexual es reflecteix pas en les enquestes de l'EULCN.

Tot seguit presentem un quadre adaptat de Puig Moreno (1979) que il·lustra un munt de bé com es va produir el que ell anomena trasllat, mes que pensem que més aviat caldria anomenar substitució. Un trasllat implica moure una cosa d'un lloc a l'altre, mes sense fer que desaparegui; en canvi, en una substitució un objecte reem-plaça l'altre, que deixa d'existir:

(1) Esquema de substitució de la llengua

Generació	A	B	C
Any de naixement	1910	1940	1970
Decret sobre educació	Lleis J. Ferry, 1881-1882	Llei Deixonne, 1951	
Llengua materna	català	francès (català)	francès
Llengua principal	català	francès	francès
Llengua segona	francès	català	(català o cap)

Adaptat de Puig Moreno (1979: 121)

El primer decret, la llei de Jules Ferry, ja hem comentat que és el que fa que l'educació sigui obligatòria, i en francès. La llei Deixonne, del 1951, autoritzava l'ensenyament de les llengües regionals a l'escola, mes aqueixes tenien un paper més aviat secundari i el català l'estudiava pas tothom. En tot cas, va pas servir per redreçar la situació del català.

Noteu que la darrera generació representada al quadre és naixida el 1970, de manera que encara n'hi ha una quarta (la D, naixida el 2000) per a la qual el català és pas pus la llengua dels avis, mes dels besavis. Sobre la generació B, Puig Moreno posava que tenen com a llengua materna tant el català com el francès, mes ho hem canviat i hem posat que és únicament el francès, i que el català el tenen de forma secundària. Sembla, doncs, que a partir del 1940 (amb lleugeres diferències en l'espai i el temps, tant cap endavant com cap enrere) s'instaura definitivament la regla tàcita que cal parlar francès als mainatges.

El català, la generació B el sentia perquè era la llengua de comunicació entre els membres adults de la família o del vilatge. Dins d'aqueix grup de gent naixits a partir de l'any 1940 (inici de la Segona Guerra Mundial), per això, encara s'hi troba gent que parla català (segurament per aqueix motiu a l'esquema de (1) Puig Moreno

els posa dues llengües maternes). Hi ha gent que efectivament tenen el català com a llengua materna (un 7'8% segons l'EULCN, comptant tant els que hi tenen únicament el català com els que hi tenen tant el català com el francès) i d'altres que el parlen perquè en determinades situacions al llarg de la vida s'han trobat que en tenien menester. A més, també n'hi ha que l'entenen, mes que el parlen pas (i, per tant, es pot dir que han patit la substitució parcialment).

Per a la generació naixida a partir del 1940, doncs, el català és la llengua dels adults i el francès la de la mainada. A partir d'aquí, el retorn cap al català és ben difícil. Posem un exemple senzill: dins d'una família, els membres del grup A (els avis) es parlen català entre ells, mes parlen francès als grups B i C. El grup B i el C també es parlen francès entre ells. Els membres de B entenen el català perfectament i fins i tot hi diuen qualque expressió; els membres de C l'entenen parcialment perquè el senten poc, fora quan van a casa els avis. Quan mor un dels dos membres de A (l'avi o l'àvia), l'altre membre té pas pus ningú dins de la família a qui s'adreçar en català. En néixer els membres de la generació D, senten pas mai pus parlar català.

Les dades de l'EULCN del 2003 mostren que la substitució ha estat devastadora per al català. A les dades sobre la llengua que es parla al fill gran (pregunta 4.12) s'hi veu que la transmissió és totalment tallada. El 90% dels habitants de la Catalunya del Nord parlen amb els fills únicament francès; un 5% aproximadament hi parlen més francès que català i la resta de grups (igual català que francès, més català que francès, només català) representa un 0% de la població enquestada.

Es pot comparar amb la llengua en què es parlava amb la mare: un 28'2% dels majors de 65 anys hi parlava català (o únicament o juntament amb el francès).

Aqueixa xifra pot semblar baixa, mes cal tenir en compte que aproximadament la meitat de la població de la Catalunya del Nord procedeix d'altres regions de França o de l'estranger (segons Puig Moreno 2004: 20). Si comptem, per tant, que el 28'2% afecta el 50% d'autòctons, és com si un 56'4% de nord-catalans majors de 65 anys parlessin en català amb la mare. Aqueixa dada, per això, també és reveladora que la interrupció de la transmissió familiar ja devia començar quan els primers escolaritzats en francès van tenir fills.

Si es miren els usos lingüístics amb les amistats, els veïns, en anar a comprar, al metge, etc., el català hi és purament testimonial. Les generacions menors de 65 anys gairebé no l'utilitzen mai. Hom pot trobar com a màxim percentatges del 6% al grup de 45 a 64 anys a la resposta igual català que francès o més francès que català.

Les dades més positives de l'enquesta són aquelles sobre l'interès per saber parlar català i perquè els fills l'estudiïn a l'escola. De la primera, els grups menors de 44 anys el volen aprendre en un 50%. De la segona, els majors de 65 anys segueixen amb la mentalitat que els van inculcar a l'escola i per aqueix motiu veuen pas necessari que els infants l'estudiïn (fora un 27'5% hi està d'acord); en canvi, els més joves, els que tenen entre 15 i 64 anys hi estan d'acord en un 50%, aproximadament.

Els articles de Verdaguer (1993), Becat (2000), Puig Moreno (2004), Peytaví (2007b) o Sanchiz i Bonet (2009) donen a entendre que l'autoodi s'ha anat superant i que avui dia hi ha la voluntat entre la població de poder recuperar la llengua, sobretot a l'ensenyament. De fet, les generacions que coneixen pas el català en poden pas pus tenir, d'autoodi. Un dels motius per recuperar la llengua és cultural, de retrobar les arrels, mes el principal és de caire econòmic i mira cap al sud.

Si volem entendre per què la generació A de (1) va parlar francès als fills, cal tenir en compte diverses raons. Malgrat que és un tema un munt d'interessant, hi ha pocs autors que el tracten. Ho fan Verdaguer (1989, 1992) i Planes i Biosca (1978), per tant, les idees que exposarem a continuació provenen principalment d'ells.

Per un munt dels integrants del grup A, es tracta d'una qüestió econòmica. És a dir, que el Departament dels Pirineus Orientals era una regió pobra en què una gran quantitat dels habitants havia d'emigrar França enllà a cercar feina. Si els fills sabien francès, tindrien més oportunitats laborals. En aqueix sentit, era una decisió presa voluntàriament per afavorir els fills. El francès ja s'estudiava a l'escola, mes amb tot, els nord-catalans sabien que el grau de coneixement d'una llengua parlada a casa és superior que si únicament es parla a l'escola. A més, així els mainatges arribaven a escola que ja sabien francès i podien seguir millor les lliçons.

Una altra explicació va lligada amb les dues guerres mundials. Una guerra sempre fa créixer el sentiment nacionalista, especialment si, com aquí, hi ha un nombre tan gran de gent que deixa la vida pel país. Cal tenir en compte que el nombre de nord-catalans allistats a l'exèrcit era força superior al d'altres regions perquè un munt s'hi apuntaven com a sortida laboral, també en temps de pau. Encara ara hi ha gent que m'ha dit que força nord-catalans havien mort per França! Van creure la idea que si eren francesos havien de parlar francès.

Aqueixos tres arguments que acabem de presentar demanen d'una voluntat de l'individu, que conscientment decideix d'actuar en determinada direcció. Els que presentem a continuació poden comportar la consciència del parlant, mes en la majoria de casos són actituds que es tenen de manera inconscient.

El francès era la llengua de prestigi, mentre que el català restava relegat a la llengua dels pagesos (sovint analfabets, o analfabets en la llur llengua, que potser ni tan sols no sabien que es podia escriure). En altres regions de França, fins i tot la llengua autòctona es denominava amb el despectiu ‘patois’, no pas amb el nom (com passava amb l’occità). A la Catalunya del Nord, per això, mai no es va arribar a aquest extrem, encara que el tractament que se li feia era el mateix. L’expressió màxima de l’associació entre francès i nivell econòmic o cultural alt va arribar amb la ràdio, el cinema i, especialment, la televisió. La gent rica que apareixia a les pel·lícules, que tenien nivells de vida envejables, parlava francès, i, a més, tenien accent del nord. La Greta Garbo parlava francès.

Es va arribar a un moment en què el motiu va ser “que tothom ho feia”. Aqueix comportament social s’estén als immigrants espanyols i portuguesos, i tot. Realment la idea que als infants se’ls havia de parlar francès va calar ben profundament entre la generació A del quadre (1) (és possible que, en canvi, amb els pares d’aqueixos no, ja que hi ha força gent de la generació B a qui els avis els parlava català i que va ser amb ells amb qui el van aprendre a parlar). Fins i tot avui dia s’ha donat la situació que una persona de la generació A és incapaç de deixar de parlar francès a un nin que ve del Principat malgrat que li diuen (i ella mateixa ho veu) que el nin parla fora català.⁶

La majoria de gent gran amb qui som parlat consideren pas que l’aparell polític de l’Estat francès sigui responsable de la desaparició progressiva de la llengua.

⁶ Aqueixa anècdota me la va explicar Felip Dorandeu, pagès d’Eus. Les idees sobre els canvis subconscients relacionats amb la presència dels mitjans de comunicació les dec especialment a Joan-Miquel Touron, amo de la Llibreria Catalana de Perpinyà.

Comparen amb Espanya durant la dictadura franquista i diuen que a França mai no s'hi va prohibir el català.⁷ Aqueixa idea la tenen fins i tot aquells que van patir càstigs a l'escola pel fet de parlar català i a qui els deien les consignes “*soyez propres. Parlez français*”. N'hi ha que recorden els càstigs com una cosa lleu, fins i tot divertida perquè els feia aguditzar l'enginy per tal de se'n lliurar. Més aviat sembla que l'Estat, uns cops amb càstigs i uns altres amb subtileza, va aconseguir que la gent acabés per creure que el francès pertanyia a una gran cultura, mentre que la cultura catalana tenia pas cap més valor que aquell merament folklòric.

Una altra manera de fer creure aqueixa idea a la gent va ser amb la manera d'explicar la història. A l'escola s'explicava que els nord-catalans primer havien estat sotmesos al rei català, després al rei aragonès, en tercer lloc al rei francès i que amb la Revolució Francesa van esdevenir lliures.

En definitiva, la transmissió familiar gairebé ha desaparegut totalment. Amb tot, la llengua encara es mantén i avui dia encara hi ha gent, encara que poca, que parla català. Segons l'enquesta EULCN, un 37'1% se sap expressar oralment (cosa que implica pas que ho faci sovint ni que ho faci bé). Aquest percentatge l'integren aquelles persones que pertanyen a les generacions A i B, alguns militants de la llengua i els gitanos. Peytaví (2007b) també esmenta un altre grup, el de gent de la resta dels Països Catalans.

⁷ Una part de l'èxit francès prové de la desmemòria que han provocat en la població. Podeu veure el treball de Payrou (1980) sobre la influència de l'escola entre 1882 i 1914.

0.3. El model de llengua

El model de llengua de les generacions velles i de les joves és diferent. La gent gran i els gitanos, que tenen el català com a llengua materna, parlen la varietat rossellonesa (la que descrivim a la present tesi). Els més joves parlen la varietat estàndard central amb alguns (ben pocs) elements rossellonesos. El català els arriba per via culta, a través de l'escola,⁸ i com que a la resta d'àmbits tenen ben poques oportunitats de sentir i parlar català, poden pas adquirir trets dialectals.

El model de llengua que s'havia d'ensenyar a les escoles va generar certa controvèrsia durant la segona meitat del s. XX. El problema en part vén de les idees que la gent té sobre el rossellonès, que el considera pas prou prestigiós. Aqueix tema és tractat per Puig Moreno (1979), el qual defensa que cal ensenyar les variants dialectals. Transcriu les visions de gent que pertany a diversos àmbits laborals a partir d'uns articles que havien sortit a la revista *Sant Joan i Barres*.⁹ Un pagès deia que «el català del Vallespir i de Cerdanya és més pur i més agermanat amb el del Principat..., i és aquest que cal ensenyar al Rosselló». La majoria de gent del Rosselló pensa que a les altres comarques de la Catalunya del Nord la llengua té més bona salut i que és més pura. Sobre el català que es parla a la resta de territoris, n'hi ha un munt que diuen que al Principat s'hi parla el “veritable català”, d'altres diuen que és a Andorra, o a Mallorca. Rarament pensen que sigui el que parlen ells mateixos.

Al mateix temps, per això, pensen que el català dels territoris d'Espanya és castellanitzat. La majoria de gent el veu com una llengua de fora. Bernardó i Rieu (1977)

⁸ Esperem en candeletes la tesi de Joana Serra, de la Universitat de Perpinyà-Via Domícia, sobre mitjans de transmissió lingüística fora de la família.

⁹ Podeu veure els números 63-64 (primavera-estiu 1976) i 65 (tardor 1976) de la revista *Sant Joan i Barres*, en què hi ha arguments per a cada posició, encara que la majoria es decanten per una llengua normativa.

capten aqueixa mentalitat i pensen que això podria portar a una ruptura entre la gent gran i els joves que estudien català normatiu. De fet, avui dia hi ha ben pocs avis que parlin català amb els néts que l'estudien a l'escola, i belleu sí que és el model de llengua el que fa que se n'allunyin, perquè tan bon punt troben que l'infant diu paraules que desconeixen, diuen que parla espanyol i que ells el saben pas. Precisament per aquest motiu Bernardó i Rieu consideren que el model de llengua que s'havia d'ensenyar el 1977 era la varietat rossellonesa, alhora que serviria per li donar prestigi. Amb tot, a l'escola (com a la majoria de publicacions i als mitjans de comunicació) finalment es va optar pel català normatiu, basat en el central, que també serveix per s'acostar a la resta del domini lingüístic.

El model de llengua que adoptarem per a la redacció de la present tesi seguirà un poc la idea de Creixell (1976), que considera que la llengua que s'ha d'ensenyar a les escoles és la normativa, mes donant preeminència a les formes rosselloneses. Per exemple, si *xàfec* és un mot desconegut, és millor ensenyar *ruixat*, que també és al diccionari normatiu. Seguirem aqueix criteri, encara que per a determinats aspectes anirem més enllà de la normativa (vegeu § 0.6).

Aquesta mateixa postura és la que comença a seguir el Departament d'Educació, que fa intents tímids de recuperar la varietat local. Des del Centre Régional de Documentation Pédagogique (CRDP) s'ha començat a editar llibres infantils amb formes rosselloneses, com *Llop meu* o *En Teo i el menjaire de lletres*.¹⁰

¹⁰ Es poden consultar les publicacions al web:
<http://www.crdp-montpellier.fr/languesregionales/catalan/ressources/sceren.html>

En definitiva, avui la gent que pertany a la generació C (i D), que ha après el català a l'escola, parla dialecte central (i encara podem afinar més i dir que és barceloní, la varietat en què Fabra es va inspirar per crear la normativa). El parlar dels joves des d'un punt de vista dialectal ens interessarà pas; ens centrarem en aquell que es va transmetre fins a mitjans del s. XX de forma oral i espontània.

Això implica que els informants que han aportat les dades descrites al treball són, la immensa majoria, gent més gran de setanta anys. I són pas fàcils de trobar. Per una banda, cal tenir en compte que a la Catalunya del Nord hi ha un munt de gent que de joves se'n van a treballar a diverses regions de França i, per altra banda, hi ha un munt de gent que va venir de fora (avui dia es compta que un 50% de la població és al·lògena, segons Puig Moreno 2004: 20). Dels que van restar als vilatges, uns quants tenen por de pas saber respondre bé els qüestionaris i per això en volen pas fer cap; altres tenen pas prou bona salut i altres tenen influència del català normatiu o d'altres dialectes. A més, ja hem dit que n'hi ha un munt que tenen pas pus el català de llengua materna. El cas més extrem que hem trobat va ser a Matamala, al Capcir, en què fora vam trobar un home autòcton que parlés català i, malgrat que havia naixit abans de la Segona Guerra Mundial, els seus pares ja li havien parlat francès (és probable que al Capcir el procés de substitució comencés més aviat que a la resta de comarques).

0.4. Les dades

Com que jo som pas parlant de rossellonès, l'acostament al dialecte s'ha hagut de fer des de diverses vies: lectura de la bibliografia especialitzada (vegeu §

0.1), lectura de literatura popular (la trobareu a la bibliografia, a l'apartat *obres literàries*), entrevistes amb informants i observació de la parla espontània.

Les entrevistes, d'una durada entre una i dues hores, podien ser enquestes (qüestionaris) per elicitar dades o bé converses de parla espontània, que es gravaven perquè forneixen una gran quantitat d'informació un munt de valuosa. Als Annexos 2 i 3 hi ha les enquestes reproduïdes i també la transcripció, ortogràfica i fonètica, de catorze fragments de parla espontània. Hi va haver desavuit qüestionaris diferents que també van ser respostos per persones diferents. Van pas poder ser respostos per les mateixes persones perquè s'hauria requerit un munt d'hores d'entrevista. El nombre d'hores total dedicat a converses va ser aproximadament de 130. Es van enregistrar, parcialment, amb un ordinador portàtil, amb el programa GoldWave v5.14.

A causa de les característiques sociolingüístiques, el mètode per trobar informants va ser, principalment, a partir de contactes. Van ser proporcionats pels membres de diferents entitats de promoció de la llengua i la cultura catalanes (com Aire Nou de Bao, Ràdio Arrels o l'associació catalana de St. Llorenç de la Salanca) i per professors de la Universitat de Perpinyà- Via Domícia. En altres casos van ser els propis informants que, en segones entrevistes, van portar veïns o familiars. En qualques poblacions es va haver de recórrer a l'ajuda dels ajuntaments. Es va procurar que al final hi hagués representants de totes les zones del territori.

En les enquestes dialectals s'acostuma a cercar que l'informant tingui tots dos pares naixits al vilatge, que hagi pas fet estades llargues a fora i que el cònjuge també sigui del vilatge. A la Catalunya del Nord hi ha ben poca gent que pugui complir tots els requisits, per aqueix motiu ens hem fixat bàsicament en el fet que fossin origina-

ris del vilatge i que haguessin après el català amb la família (aproximadament a un 90% dels informants els havien parlat català els pares, mes també n'hi havia que l'havien après amb els avis, els veïns, etc.). A més, s'ha comprovat que el model de llengua que empraven fos ben bé rossellonès. Aqueix motiu ens ha fet descartar les dades de qualques informants que tenien influència de la normativa.

Es van fer diversos tipus d'enquestes. N'hi havia que cercaven de verificar característiques fonètiques o fonològiques, per a les quals sovint es va fer llegir textos als informants. Aqueix mètode, per això, va pas donar gaire bons resultats perquè hi ha gent que sap pas llegir català, altres que en llegir fan pas el procés que pertocaria en la parla espontània, etc.

Per a la morfologia verbal, es va demanar als parlants que conjuguessin paradigmes flexius. Per a la sintaxi, sobretot hi havia oracions de les quals s'intentava establir la gramaticalitat demanant si una determinada frase la dirien o l'haurien de dir d'una manera diferent. Aqueixos dos sistemes requerien una concentració especial dels parlants i una reflexió lingüística que la majoria de gent havia pas fet mai abans. Amb qualques parlants, era un munt de difícil que entenguessin que se'ls demanava sobre la forma i pas sobre el contingut, això fa que en qualques casos es va haver de desistir de fer l'entrevista com estava programada. Amb tot, cal dir que la majoria de gent tenia bons coneixements gramaticals, per exemple sabien reconèixer clarament les categories i les funcions dels complements, cosa que va facilitar la tasca. I això que qualcuns d'ells feia seixanta anys que feien pas gramàtica!

En definitiva, la part del treball de camp ha estat de les més complicades, encara que alhora de les més agraïdes i més enriquidores perquè m'ha permès gaudir de l'hospitalitat de la gent, entrar a les llurs cases i les llurs vides.

0.5. El nom de la varietat i els límits geogràfics

Tant la denominació de «rossellonès» com de «septentrional» s'utilitzen per a la varietat de català de la Catalunya del Nord. Aqueix territori és integrat per les comarques del Rosselló, el Conflent, el Vallespir, l'Alta Cerdanya i el Capcir. Administrativament pertanyen al Departament dels Pirineus Orientals juntament amb la comarca del Fenolledès, de parla occitana.

Malgrat que la comarca del Rosselló és fora una de les cinc que integren el dialecte, és la que tradicionalment li ha donat nom perquè és la més gran i on es troba la vila de Perpinyà, que és la capital, i en definitiva és on hi ha el gruix més important de població. També respon a una perspectiva històrica, ja que antigament les diferents comarques depenien dels comtats de Rosselló i de Cerdanya. El nom de septentrional es basa en un criteri geogràfic, ja que és el dialecte que es troba més al nord dels Països Catalans. Aquí utilitzarem el nom tradicional de rossellonès malgrat que l'Institut d'Estudis Catalans utilitza el de septentrional.

Per fer el present estudi hem fet enquestes a totes cinc comarques que integren la Catalunya del Nord i intentarem descriure la parla de totes. La nostra descripció prendrà com a punt de referència el parlar de la Plana del Rosselló i assenyalarà, en cas que n'hi hagi, totes les variants que s'hagin identificat. Les diferències geogràfiques també ens faran demanar si realment totes les comarques

lingüísticament pertanyen al rossellonès o si n'hi ha qualcuna de fronterera (bàsicament la Cerdanya) que cal integrar amb el central, dialecte veí.

La frontera amb l'occità és un tema que va fer córrer un munt de tinta. El primer que en va parlar va ser Alart (1877), després el van seguir Schädel (1908), Krüger (1911), l'occità Juli Ronjat (1930), i especialment Guiter (1970, 1972, 1978, i també a l'ALPO) i Costa, amb l'Atlas Sacaze. També Sanchis Guarnier (1979) va tractar el tema i encara a principis del s. XXI alguns autors n'han parlat, com Balaguer (2010) o Rasico (2010), que treu a la llum unes enquestes de Coromines del 1960, que va escriure a les seues *Libretes de camp*, inèdites. Entre tots arriben a la conclusió que els darrers vilatges de parla catalana del Rosselló i el Conflent són (seguim el mapa que hi ha a la pàgina 47 d'est a oest, i comptant fora els vilatges que són a la plana, perquè tots els que es troben a la vall de la Tet tenen el massís de les Corberes com a frontera natural): Salses, Òpol, Tauteüll i Estagell. Entre Òpol i Estagell hi ha Vingrau, que Balaguer (2010) considera d'afiliació dubtosa perquè té un bon nombre de trets de totes dues llengües. El darrer cas és el de Tarerac, tractat per Costa (1986). És un vilatge rural del baix Conflent, que havia estat de parla occitana, mes el català s'hi va acabar imposant. Un altre punt que va ser conflictiu és el Capcir, que comparteix força trets amb l'occità, mes és clar que el capcinès és català.

Una altra zona lingüísticament diferenciada és la Cerdanya. L'observació dels atlas ALPO (amb enquestes de 1940-1950) i Sacaze (enquestes de 1887) mostra certs trets que la separen de la resta de la Catalunya del Nord. Els moviments migratoris que s'han produït al llarg de la història ja preveuen que sigui així. Peytavi (2010) explica que la Cerdanya es tanca a onades d'immigració dels XVI i XVII

provinents d'Occitània, a diferència del Rosselló, especialment, mes també de la resta de comarques. Del Vallespir, Peytavi en diu que la geografia fa que hi hagi casaments més aviat amb gent de les comarques del sud, la Garrotxa i l'Empordà, més que no pas amb el Rosselló. En el cas de la Cerdanya, la partició entre l'Alta i la Baixa Cerdanya és totalment arbitrària perquè talla una vall ben bé pel mig. El moviment de gent entre un costat i l'altre de la frontera sempre ha estat constant.

0.6. L'Alta Cerdanya

La comarca de l'Alta Cerdanya políticament integra la Catalunya del Nord, mes lingüísticament forma part del dialecte central. Geogràficament és esperable que sigui així perquè és dins la mateixa vall que la Baixa Cerdanya.¹¹ La vila de Puigcerdà exerceix de capital comercial de tota la comarca, mentre que la resta de comarques nord-catalanes són força més allunyades.

La diferència dialectal es pot veure als diversos atles lingüístics, com l'ALPO o el Sacaze. S'hi observa que un munt de trets propis del rossellonès arriben pas a Angostrina, Sallagosa o Ur. Per poder comprovar aqueixes observacions vam dedicar un viatge a l'Alta Cerdanya, a l'octubre del 2010, en què vam realitzar set enquestes. Hi vam validar qualques trets un munt de representatius del rossellonès, com la negació amb *pas*, el morf *-i* de 1a persona singular a tots els temps verbals, l'ús de *llur*, les formes del pretèrit perfet, la possibilitat de tenir subjectes postverbals, els pronoms proclítics en infinitiu i gerundi, etc. (vegeu l'Annex 3.23).

¹¹ Una altra qüestió a estudiar és per què a la Cerdanya s'hi parla central, tenint en compte que les comunicacions per carretera són més bones amb la Seu d'Urgell. En canvi, per arribar a Ripoll cal recórrer tota la collada de Toses i per arribar a Berga abans del Túnel del Cadí (inaugurat l'any 1984) la connexió també era un munt dolenta.

A nivell fonològic es mantén la distinció entre les *ee* i les *oo* oberta i tancada. La diferència entre la *e* oberta i la tancada fins i tot serveix per indicar si una forma com *cantem* és de present d'indicatiu (amb *e* oberta) o si és de present de subjuntiu (amb *e* tancada), segons Adam (2009).

Cap dels trets demanats en les enquestes no es feien a la manera rossellonesa, mes es feien com en central. Hi ha la terminació *-i* a la primera persona, mes únicament al present d'indicatiu. La Cerdanya, doncs, pertany pas al dialecte rossellonès i per aqueix motiu s'escapa de les descripcions de la present tesi.

S'hi va observar un tret que s'estén en subdialectes centrals i també nord-occidentals, mes que arriba pas al rossellonès: la transformació del diftong *ua* [wa] a [ɔ]. Alguns exemples en són: *igol*, *tres corts de nou*, el nombre *cotre*, etc. També hi ha reforçament de *r* final amb *t*: *la Tor* [tórt] (*de Queral*), *Ur* [úrt], etc., mes és pas un tret exclusivament rossellonès, novament és compartit amb el central.

0.7. Criteris de transcripció

El darrer punt a comentar en aqueixa introducció es refereix als criteris que seguim per transcriure fonèticament i per reproduir ortogràficament algunes formes dialectals. Per a la transcripció fonètica utilitzarem l'Alfabet Fonètic Internacional (AFI). En el cas que les transcripcions siguin d'autors com ara Fouché, que utilitzen altres alfabetos fonètics, les convertirem a l'AFI.

Una transcripció pot ser estreta o ampla. En l'estreta es marquen tots els detalls fonètics, fins i tot si les modificacions del so o l'articulació són lleus. Aquí, per això, les transcripcions seran amples perquè pensem que faciliten la comprensió,

superen els efectes fonètics de coarticulació i permeten de veure millor quins són els efectes fonològics. Mostren, per tant, un estat general de la llengua que evita les diferències individuals. Per exemple, la *r*, es transcriurà amb [r̄] o [r], que és la forma més general dels parlants amb el català com a llengua materna, i es tindran pas en compte les realitzacions uvulars influïdes pel francès.

En alguns casos el criteri pot ser discutible. Per exemple, les vocals neutres finals tendeixen a s'avançar a la majoria del rossellonès (*casa* pot sonar [káze]) i a s'endarrerir al Capcir (pot ser [kázo]). Tot i això, transcriurem [kázo], que és una pronúncia existent i que facilita la comprensió al lector.

A la transcripció fonètica hi reproduïrem pas aspectes prosòdics, de manera que els accents que s'hi presenten corresponen pas a la pronúncia final, mes serveixen per indicar l'accent de mot. Posarem l'accent de la darrera paraula com a primari, cosa que sí que es correspon amb l'entonació, i a la resta de mots hi posarem accents secundaris. Aqueixos accents de la frase se solen perdre, tot i això serviran per facilitar la lectura. També per facilitar la lectura separarem els mots.

L'entonació malauradament l'estudiem pas. Podeu consultar l'Atles Interactiu de l'Entonació del Català, coordinat per Pilar Prieto i Teresa Cabré, on hi ha enquestes de cinc punts de rossellonès (els Angles, Arles, Forques, Òpol i Saorra) i se'n fa la descripció de la corba entonativa:

<http://prosodia.upf.edu/atlesentonacio/index.html>

Les dades de l'Atlas de l'Entonació són bones. Els informants són gent gran amb el català com a primera llengua i els investigadors que van fer les enquestes són de la Universitat de Perpinyà- Via Domícia, amb Joan Peytaví al capdavant.

A l'hora de transcriure ortogràficament les frases col·loquials, ens caldrà adaptar ben poc la normativa. D'una banda, les frases recollides de textos escrits les copiarem igual com l'autor les escriu per evitar possibles interpretacions errònies. D'altra banda, quan les frases siguin recollides oralment, hi aplicarem uns criteris específics que serveixin per il·lustrar com és la llengua oral, mes sent màximament fidels a la normativa.

Els mots com *calaix* [kəláj] els escriurem amb la grafia final *ix* perquè entenem que si aquesta grafia en altres dialectes representa tant el so [ʃ] com [jʃ], també pot representar [j]. En canvi, els esdrúixols com *paciència* els transcriurem *pacienci* perquè en mallorquí també s'usa (els escriptors ho fan servir quan volen transcriure la parla oral). Els esdrúixols com *pràctic-a*, seran *practique* per al masculí i *practica* per al femení, cosa que deixa veure la forma morfològica (la *e* final diferencia el masculí del femení) i també la fonètica, ja que és plana.

Arran d'un procés històric, el rossellonès va canviar la *o* tancada a *u*: *llop* [lúp], *món* [mún], *torre* [túrə], etc. Aqueix so l'hem transcrit amb una *o* perquè entenem que es pot saber que equival a [u]. Al cap i a la fi, que una grafia equivalgui a un so *o* a un altre respon a una convenció i, a més, en posició àtona la grafia *o* en altres dialectes ja serveix per indicar el so [u].

Als plurals amb *ns*, com *valencians*, *plens*, *padrins*, etc. la *n* s'hi pronuncia pas; amb tot, l'hem transcrita. Podem considerar que hi ha pas diferències entre l'elisió de *n* final i la de *r* (com a *paper*, *parlar*, *venir*) que en la majoria de dialectes es pronuncien pas, mes sí que s'escriuen. Per tant, si una *r* muda s'escriu, també es pot escriure la *n*.

Les terminacions verbals de 1a sg i de 2a pl, com els imperfects *dormiü* i *dormiü*, presentaran aqueixa forma perquè reproduïxen la forma oral i ho fan adoptant les regles ortogràfiques del català. Al pretèrit perfect escriurem *sem vist*, *seu vist* (en lloc d'*hem vist*, *heu vist*, que usarem per a la redacció de la tesi, com expliquem a la nota que segueix l'apartat). Per a la 1a sg, escriurem *som* tot i que fonèticament acaba en *n*. En aqueix cas seguim un dictamen de la Secció Filològica de l'IEC, que l'abril 2006 va acordar l'ortografia d'aqueixa persona, mes de cap més.

A l'hora d'escriure l'article plural hi transcriurem pas les variants al·lomòrfiques, mes sempre escriurem *els*. Quan parlem de l'article en capcinès, que té les mateixes variants *el-lo* que el nord-occidental, escriurem *lo*, *l'* o *'l*: *Jatsia'l nin vinguec* 'ahir el nin va venir'. L'article amb apòstrof serveix per remarcar que es tracta pas de *lo*.

Els gal·licismes nous, que adopten la fonètica francesa (encara que amb matisos, com veurem a § 1.4), els transcriurem en cursiva amb la forma ortogràfica francesa. En canvi, els que s'adapten completament al català els escriurem amb la grafia catalana i sense hi fer cap marca especial. Aquells que apareguin als DicBotet i DicVerdaguer els transcriurem igual com hi siguin recollits, criteri que també aplicarem als occitanismes i als rossellonesismes.

Nota sobre el model de llengua de la redacció

A dia d'avui l'Institut d'Estudis Catalans encara ha pas publicat cap document normatiu adaptat al rossellonès, ni pel que fa a la gramàtica ni al vocabulari. N'hi ha un de presentat per Joan Peytaví en tràmit, encara que és partidari de fer força mancos adaptacions de les que farem aquí i, a més, les reserva per a registres col·loquials. De moment, si els escriptors nord-catalans volen ser fidels a la normativa han de renunciar a certes formes pròpies i si volen ser fidels a les formes pròpies han de renunciar a determinats punts de la normativa, la qual cosa és un perjudici respecte dels parlants d'altres dialectes.

La *Gramàtica de la llengua catalana* de l'IEC, que establirà els nous models normatius, contén pas gaire variants del rossellonès, mentre que dels altres dialectes n'hi ha força. Per exemple, dins de la morfologia verbal en rossellonès s'accepta la *-i* com a terminació de 1a sg del present d'indicatiu (no pas de la resta de temps), mes es presenta en lletra més petita que les formes de les altres varietats. Un altre exemple és dins de la conjugació del verb *ser*, en què s'accepta *som* en baleàric, mentre que s'hi diu pas res de com pot ser en rossellonès, tot i que *som* també s'hi admet, com hem dit.

Com que en rossellonès gairebé hi ha pas regles específiques, hem decidit d'adaptar certs trets. Per ho fer ens hem hagut de demanar en quins punts seguir les normes i en quins, no. Com a criteri principal, hem seguit el següent: hem vist quins tipus de característiques s'accepten en altres dialectes (si eren morfològiques, sintàctiques, etc.) i quines altres es feien com en estàndard. La idea ha estat que si en altres dialectes es podia adaptar, en rossellonès, també. Per exemple, si la primera persona del present d'indicatiu pot ser *cant* en baleàric o *cante* en valencià, també ha de poder

ser *canti* en rossellonès. A la inversa, si hi ha una forma popular que la normativa interdeix en altres dialectes, aquí tampoc no l'emprarem.

Un altre criteri ha estat que calia marcar fora allò que es pogués pas deduir de la grafia. Això ha fet que l'ortografia estigui pas afectada per gairebé cap canvi. Igual com hem dit que farem en transcriure la parla oral, escriurem *ix* a final de mot encara que el so que hi correspongui sigui [ʃ]; escriurem la *n* dels plurals en què hi ha elisió de *n* final; la *n* procedent de *o* tancada etimològica l'escriurem *o*.

En canvi, els mots esdrúixols que en transcriure parla oral presentarem amb les formes *practique-practica*, d'un costat, i *justici*, de l'altre, els escriurem igual com dicta la normativa: *pràctic-a* i *jústicia*. Pel que fa a *practique*, es pot entendre que el desplaçament de l'accent a la penúltima síl·laba és deduïble i que, a més, el morfema final *-ique* és un gal·licisme. En el cas de *justici* escriurem *jústicia* perquè és el mateix criteri que hi ha per al baleàric estàndard. Finalment, als esdrúixols que ho són intrínsecament (com *síl·laba*, *càpsula*, etc.) també hi presentarem l'accentuació normativa.

Els pronoms febles els farem seguint la forma estàndard, que en realitat correspon pas exactament a cap dialecte (excepte en valencià, que té un sistema adaptat). Ho fem així perquè si en els altres dialectes es pot seguir aqueix sistema artificial, també ha de ser així en rossellonès.

La morfologia verbal considerem que s'ha d'adaptar al rossellonès, ja que es fa al valencià o al mallorquí. Amb tot, les formes que apareixeran al text (la primera persona del plural i les terceres singular i plural, principalment) són iguals que en estàndard central, de manera que gairebé s'hi notarà pas cap adaptació. El pretèrit

perfet surt un munt de vegades en primera persona del plural: *hem dit, hem comentat*, etc. Hi ha comarques en què es fa *sem* i en d'altres, *hem*. Davant de les dues possibilitats, optem per *hem* perquè és una forma igual que a la resta de dialectes. Les persones 1a singular i 2a plural, que realitzen pas la vocal neutra de temps entre els morfs de conjugació i de persona, les transcriurem adaptant la normativa: *dormii, dormiü*.

Pel que fa a la sintaxi, les característiques més rellevants que el lector notará seran que es farà la negació amb *pas* en lloc de la fer amb *no* i que els pronoms febles amb infinitiu i gerundi seran proclítics. A nivell de lèxic s'utilitzaran determinats mots dialectals, encara que, tenint en compte que es tracta d'un text científic, el llenguatge serà tècnic i donarà pas lloc a gaires variacions.

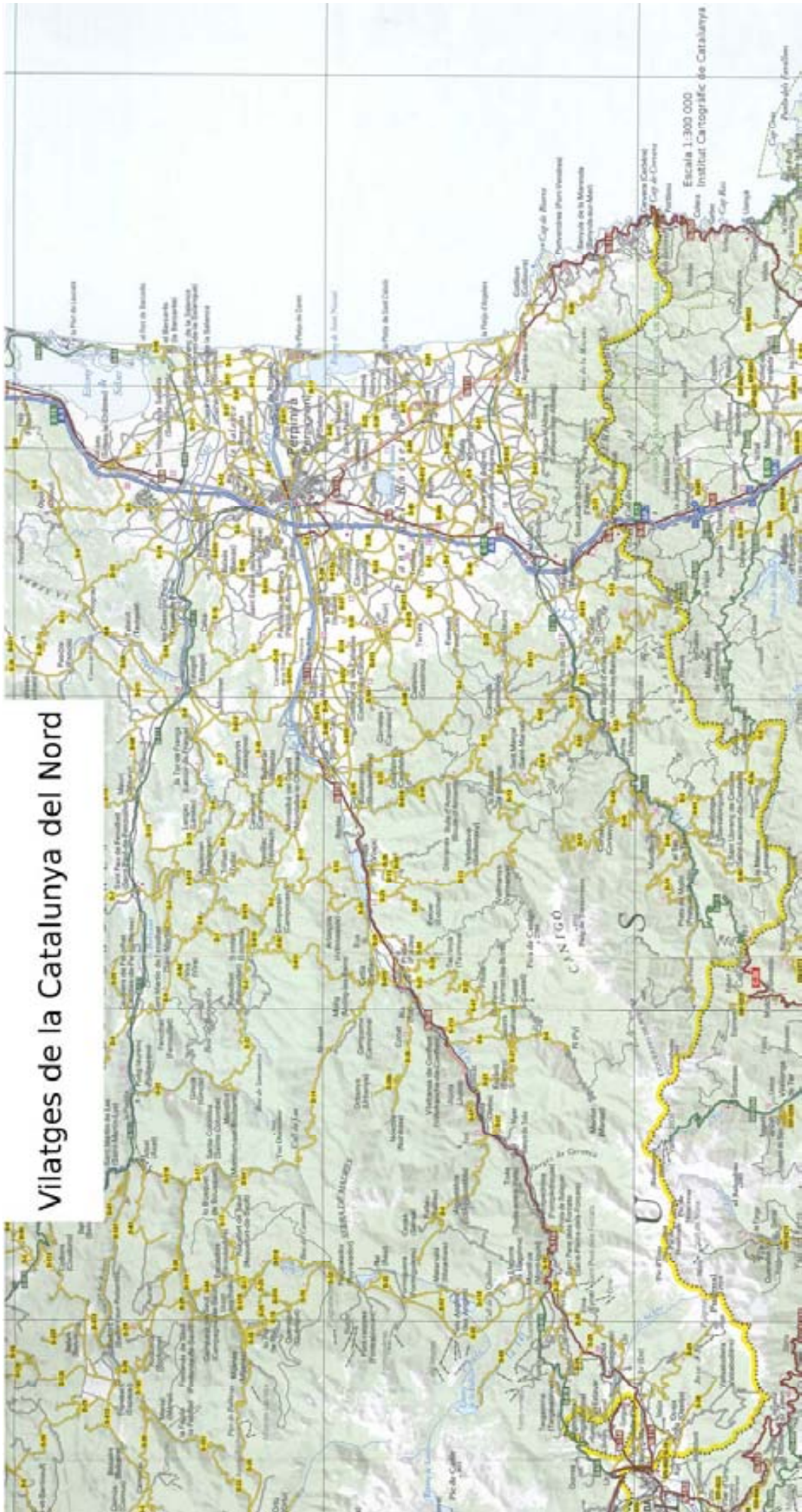
0.8. Mapes

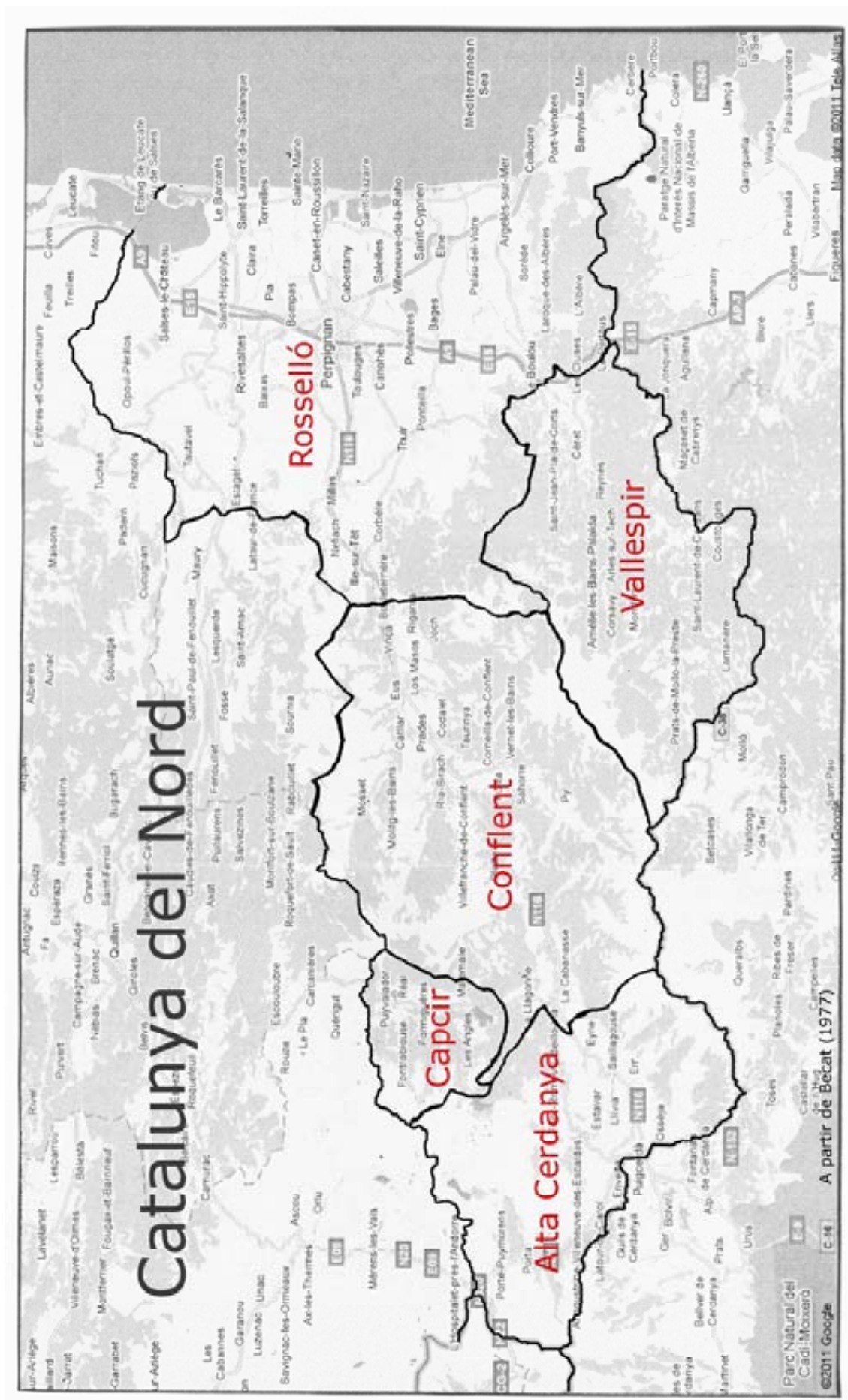
Al mapa de la pàgina següent hom hi veu tots els vilatges de la Catalunya del Nord, a partir d'un mapa de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, i hi hem marcat Cornellà i Vilanova de la Ribera, que tenien pas el nom. En aqueix mapa els noms en francès són els oficials del govern i els que són els oficials de l'IEC, que els va publicar el 2007 al *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord*.

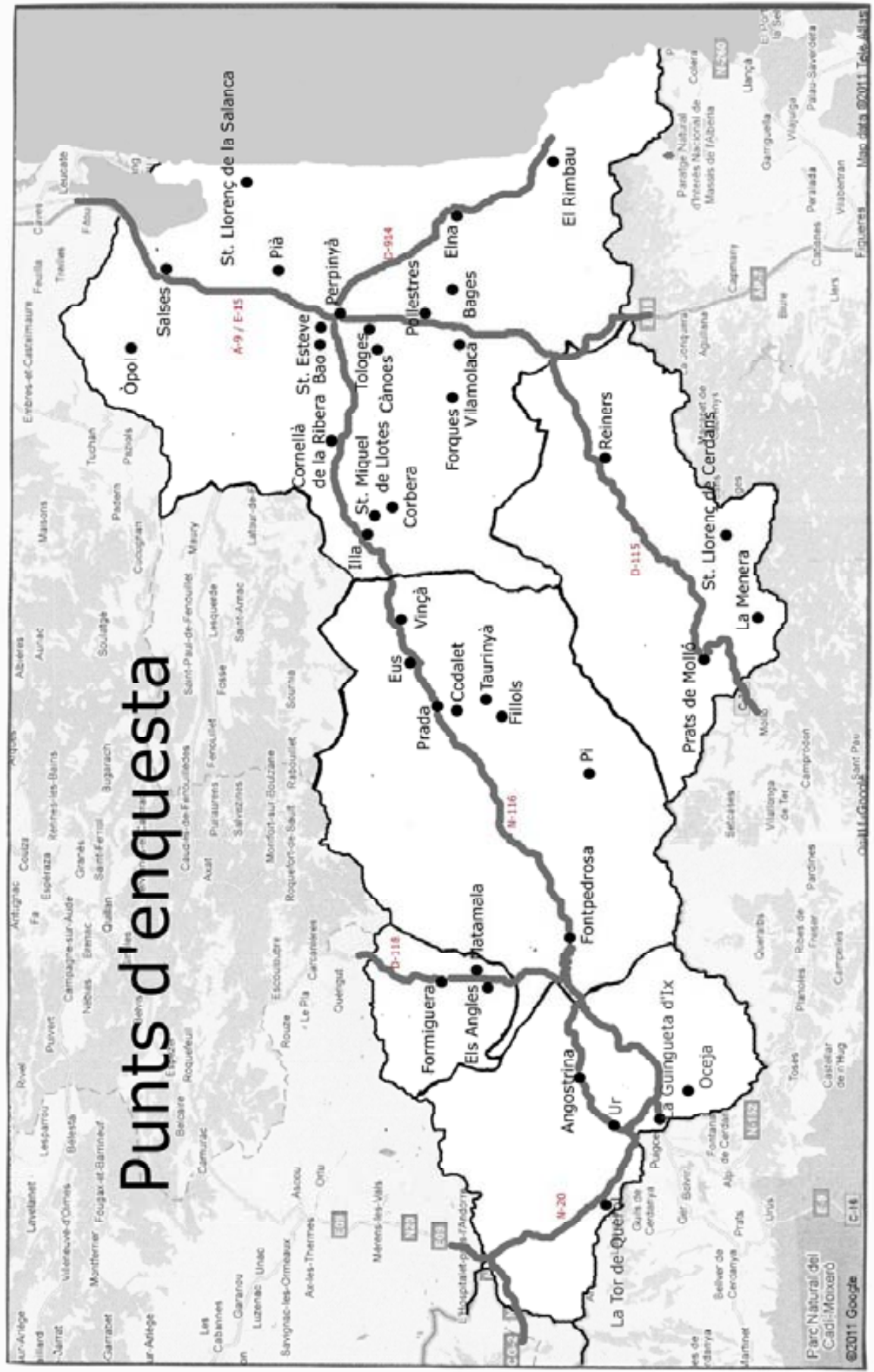
El segon mapa presenta la distribució en comarques a partir de Becat (1977). El que hem fet ha estat superposar les línies del límit de comarca de Becat al mapa de Google que utilitzem com a base. El tercer mapa mostra el vilatge d'origen dels informants entrevistats, els quals presentem a l'Annex 1.¹²

¹² Agraeixi a en Miguel Anxo Solla, a l'Olga Borik i a en Maarten Jansen la seua ajuda per fer els mapes.

Vilatges de la Catalunya del Nord

1. Fonètica i fonologia

1.1. Vocals tòniques

El sistema vocàlic del català general, de set vocals, en rossellonès és reduït a un trapezi de fora cinc vocals, amb pèrdua de la distinció entre mitjanes obertes i tancades.¹³ Les vocals mitjanes tenen un grau d'obertura més o menys intermedi entre el de [e] i [ɛ], i el de [o] i [ɔ]. Els símbols de l'Alfabet Fonètic Internacional que corresponen a aqueixos sons són [ɛ̞] i [ɔ̞], que són formats pel símbol de les vocals mitjanes-altes amb un diacrític que indica que són un poc abaixades. Amb tot, seguirem la pràctica habitual per als sistemes de cinc vocals de transcriure [e] i [o], sense el diacrític, que el reservarem per a quan calgui fer distincions específiques, per exemple amb altres dialectes. Així doncs, el sistema vocàlic tònic rossellonès és:

(2) Sistema vocàlic tònic

	anterior	central	posterior
alt	i		u
mitjà	e		o
baix		a	

Al quadre que segueix, (3), s'hi pot veure exemples de mots amb cada vocal, amb les equivalències amb la majoria de varietats del català. A la *o* hi afegim una comparació amb el gironí, amb la variant que distingeix [o] i [ɔ]:

¹³ En central hi ha una variant, parlada a Vilanova i la Geltrú, Sitges i qualques vilatges penedesencs (Coromines 1974a: 96, Recasens i Espinosa 2009), que té el mateix sistema, encara que és fruit d'una evolució diferent i per aqueix motiu les vocals tenen pas exactament la mateixa distribució.

(3) Exemples de cada vocal tònica

Mot	Rossellonès	Resta del català
<i>gran, cara</i>	[grán], [kárə]	[grán], [kárə]
<i>peu, guerra</i>	[péw], [gérə]	[péw], [gérə]
<i>rei, meu</i>	[réj], [méw]	[réj], [méw]
<i>dia, nit</i>	[díə], [nít]	[díə], [nít]
<i>cor, poble</i>	[kórt], [póplə]	[kór], [póplə]
<i>flor, olla</i>	[flú], [úlə]	[fló], [ólə] gironí: [fló], [ólə]
<i>tot, gos</i>	[tút], [gús]	[tót], [gós]
<i>lluna, pur</i>	[lúnə], [púrt]	[lúnə], [púrt]

A continuació passarem a examinar, d'una banda, la transformació del sistema de set vocals del llatí vulgar en un sistema de cinc; de l'altra, veurem dues subvariants dialectals, la del Capcir i la de l'Alt Vallespir.

(4) Moviments de les vocals rosselloneses

	anterior	central	posterior
alt	i		u
mitjà-alt	e ↓ (e̞)		↑ o (o̞)
mitjà-baix	ε ↑		↑ ɔ
baix		a	

Com es pot veure a (4), la *o* tancada es va convertir en *u*; la *o* oberta es va fer intermèdia i les dues *ee* es van fusionar també en un fonema intermedi. El resultat del pas *o* > *u* fa que els mots *tot, gos* de (3), que en la resta de dialectes es fan amb [o], en rossellonès siguin amb [u].

L'altre moviment que afecta les vocals posteriors és el lleuger tancament de la [ɔ] oberta. Són els exemples de (3) il·lustrats amb *cor* i *poble*. Dins del mateix requadre hi ha dos noms més, *flor* i *olla*, que trenquen l'assimilació entre la [ɔ] (rossellonesa) i la [ɔ] (dels altres dialectes) perquè són amb [u]. Per poder explicar aqueixa aparent discordança cal tenir en compte la llei fonètica descoberta per Coromines (1974b: 189-195). Per aqueixa llei les *oo* tancades en síl·laba inicial d'uns 30-35 mots es van obrir, mes es van mantenir amb el timbre original provinent del llatí a les comarques de la diòcesi de Girona¹⁴ i també al Rosselló. Coromines sap pas quins factors distingeixen els mots que la van obrir dels que no. Qualques exemples en són: *f[ɔ]r*, *b[ɔ]ra*, *r[ɔ]ig*; que en gironí tenen el fonema original: *f[ó]r*, *b[ó]ra*, *r[ó]ig*; i en rossellonès, com que s'havien conservat com a tancades, després van tenir el comportament normal de totes les altres *o* tancades, que van pujar fins a *u*: *b[ú]ra*, *f[ú]r*, *r[ú]ig*.

A més dels mots afectats per la llei de Coromines, n'hi ha d'altres que en rossellonès tenen *u* tònica i que en els altres dialectes tenen *o* oberta. La *o* oberta vén per evolució regular d'una *o* breu llatina. Aqueixes *oo* obertes seguides de nasal alveolar o bilabial, al bisbat de Girona es van tancar un grau (són *o* tancada), i al rossellonès, després d'aqueix estadi, van aplicar el tancament regular d'*o* tancada a *u*. Per Coromines, al DECat s.v. *font*, «com a continuació de la fonètica occitana, tota [ɔ] es tanca en [o] davant *m*». Fouché (1924a: 45-47) afegeix que, a més de la nasal alveolar, la consonant posterior també pot ser una nasal bilabial. Vet aquí qualques exemples: *bo* [bú] (després del pas per *bon*), *tro* [trú] (després de *tron*), *font* [fún], *pont* [pún], *llonga* [lúŋgə], *com* [kum], *conta* [kúntə] (del llatí COMP(U)TAT, amb *m*).

¹⁴ Hi podem afegir que en altres comarques més meridionals, ben bé fins al Vallès Oriental, encara s'hi troba qualques mots aïllats que han mantingut la *o* tancada, com *flor* i *plor*, mentre que en la resta s'ha obert.

Alcover (1909: 217)¹⁵ dóna fe que a principis del s. XX hi havia una sisena vocal que era una neutra tònica com la del balear. Fouché (1924a: XXII) confirma les paraules d'Alcover, mes el contradiu sobre la localització que té. Fouché fa una relació dels vilatges amb [ə] i diu que entre uns i altres hi ha diferències, que els primers la pronuncien clarament ə i que els darrers ja la realitzen com a e. Les àrees coincideixen amb Alcover pel que fa a Pesillà de la Ribera (vegeu el mapa de la pàgina 47), mes difereixen sobre Sant Llorenç de la Salanca, que Fouché inclou pas al grup de vilatges amb neutra tònica. Les àrees que Fouché estableix són:

(5) Localitats amb manteniment de neutra tònica el 1924

[ə]

↓
 Cornellà de la Ribera
 Millars, Nefiac
 Pesillà de la Ribera, Vilanova de la Ribera
 Sant Feliu d'Amunt, Sant Feliu d'Avall, el Soler, Pià, Bompàs, Baixàs, Elna
 ↓
 La resta de localitats

[é]

Dels vilatges que enumera, la majoria formen part del Riberal, que és una subcomarca del Rosselló, a l'oest de Perpinyà i entorn de la riba de la Tet. Baixàs és pas del Riberal, mes n'és ben bé al costat, a uns vuit kilòmetres al nord de Pesillà. Pel que fa a la resta de localitats, Pià i Bompàs són just a l'est de Perpinyà; Elna, és el més apartat del Riberal, n'és a uns quinze kilòmetres cap al sud-est. Precisament aqueixos darrers vilatges, més allunyats del Riberal, són els que segons Fouché

¹⁵ «Hi ha ademés una e tònica a n-el Rosselló, Conflent i Vallespir, qu'es casi com la ə mallorquina. La trobàrem a diferents endrets, com Pezilla de la Ribera, St. Llorens de la Salanca i altres, dins els mots *cumtEssə, MəgdəlEnə, TrEzə, mərKÉs, inglÉs, vEurə, pEnrə, plE, plEnə, sərÉ, sərEnə*. Persones que coneixien bé els dialectes d'aquelles regions, ens donaren per cosa certa que tal pronúncia era general dins les metexes».

pronuncien un so més acostat a [e]. En les nostres enquestes hi hem pas trobat cap neutra tònica¹⁶ ni els parlants no la identifiquen com a so propi del seu parlar. Això vol dir que als anys 40, quan els nostres informants van néixer, ja s'havia perdut en favor de la *e*. La sola neutra que resta és la del pronom interrogatiu *què*, que es mantén a tota l'àrea dialectal, encara que és discutible que realment sigui tònica (vegeu § 1.5).

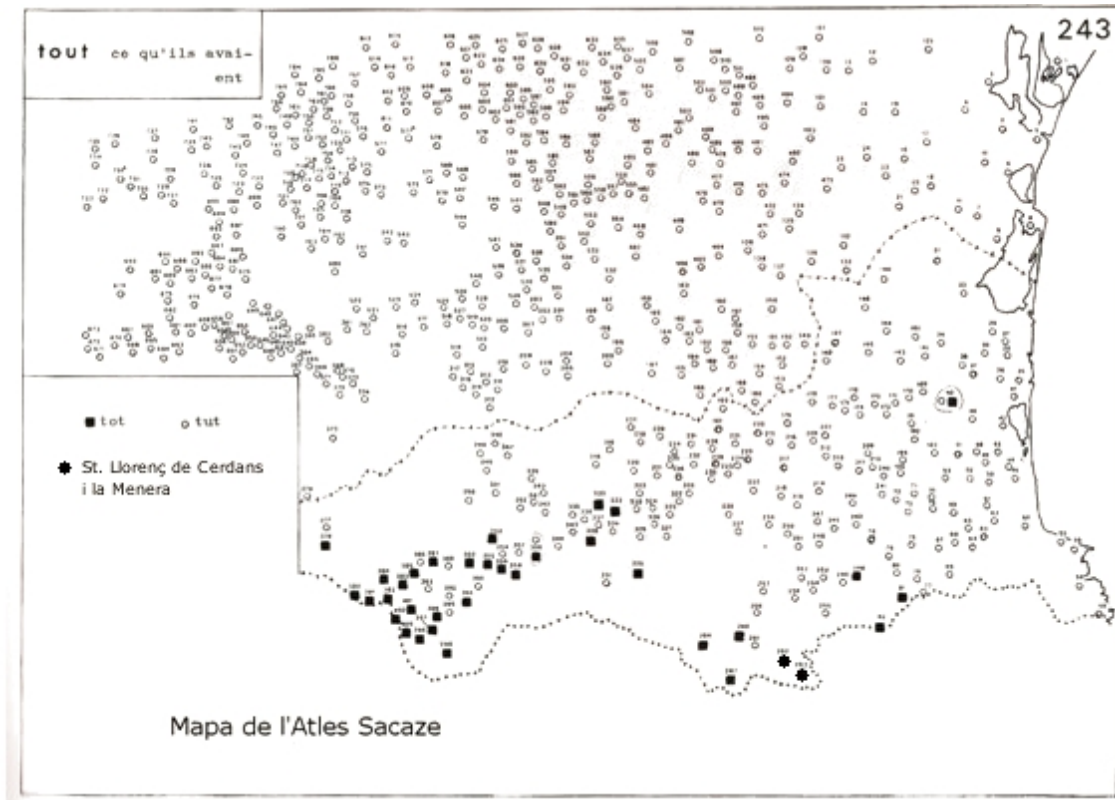
El sistema vocàlic té variants geogràfiques. Una d'aqueixes es localitza a l'Alt Vallespir, que guarda el sistema general de set vocals i, per tant, hi ha pas hagut cap dels moviments de la resta del dialecte. Els parlants distingeixen entre *Sant Pere* [pérə] i *pera* [pérə], o s'adonen que la normativa diu que cal fer *café* [kəfé], amb *e* oberta, mes que ells fan *café* [kəfé], amb *e* tancada. Pel que fa a les vocals posteriors, igualment conserven els dos graus mitjans d'obertura: *agost* [əyóst] vs. *rebot* [rəbóst]. Segons Escudero (2004: 97) els gitanos de Perpinyà mantenen els mateixos graus, cosa que coincideix pas amb les nostres observacions.

Sobre la transformació *o > u*, Escudero (1999) diu en quins vilatges s'ha pas produït: Sant Llorenç de Cerdans, Costoja, la Menera i Prats de Molló (podem confirmar tots els vilatges excepte Costoja, on hem pas pogut fer cap entrevista). A l'atles Sacaze, a diversos mapes (28, 29, 113 o 243, que reproduïm a continuació, marcant els vilatges de Sant Llorenç de Cerdans i la Menera, que eren presentats amb [u]) es veu com hi ha tres indrets vallespirencs més que també feien *o* en el moment de les enquestes. Es tracta dels nuclis de Riunoguers i les Illes, que pertanyen al municipi de Morellàs i les Illes, i de Ceret. Hem pas fet entrevistes a gent

¹⁶ Hem entrevistat dues persones de Cornellà de la Ribera, el vilatge que hauria de tenir la vocal neutra més marcada, i cap dels dos no la feia ni en reconeixia el so en se li demanar expressament. A més de les observacions que es van poder fer en la conversa espontània, se'ls va demanar de realitzar els mots *homenet, pera, cera, verd, orella, balena*.

de Ceret, mes sí a Reiners, que és just al costat, i hi feien [u]. Tampoc no hem fet entrevistes a Riunoguers ni a les Illes.

(i) Distribució de [u] i [o]

Cal dir que Escudero fa pas cap referència de si la *o* tancada en comptes de pujar cap a l'espai de la *u* ha baixat cap a l'espai de la *o* oberta, com passa en gironí, o si s'han mantingut les dues *oo* diferenciades. Les nostres dades indiquen que s'ha produït aqueixa darrera situació i que, per tant, aqueixa àrea es comporta com a illa lingüística, ja que tén tres graus d'obertura en l'espai posterior mentre que els parlars del voltant en tenen fora dos.

Per poder saber quina és l'àrea d'abast que ocupa el fenomen de tancament de *o* > *u* n'hi ha pas prou d'observar un sol mot, ben segur, ja que per diverses raons

pot tenir una història particular. Guiter (1970: 34) estableix els límits del procés descrit a partir de l'observació d'uns quants mots. Va veure que la distribució entre mots és desigual: «És amb el mot *escombra* que el timbre *u* s'avança més lluny [geogràficament]; i amb mots com *sol*, *poll*, *kodzɛ*, *noga*, que es queda més enrera»; mes, «en conjunt, el timbre *u* alcança Arles de Tec, en la vall del Tec, i els primers pobles cerdans, Odelló, Bolquera, Eina, quan es passa de la vall de la Tet a la del Segre». S'entén que més a l'oest d'Arles, seguint la vall del Tec (és a dir, l'Alt Vallespir), fan *o*. Això inclou el vilatge del Tec, que Escudero menciona pas. Guiter va cercar els contextos consonàntics que havien propiciat $o > u$, mes els va pas trobar (perquè n'hi ha pas, és un procés que afecta sistemàticament totes les *oo*).

Alcover (1909: 223) encara troba la *o* més lluny, fins a Ceret, on «se dona'l cas de que'ls vells encara diuen: *flo* (flor), *so* < *sonum*, *tro*, *totā-solā*, etc.; pero'ls joves ja diuen: *fʎu*, *sʎu*, *trʎu*, *tʎtā-sʎlā*, etc.». Aqueixa observació coincideix amb les dades de l'atles Sacaze, que són d'enquestes del 1887 on Ceret presenta el timbre [o]. Alhora també confirma que actualment es fa [u].

Costa (1977) i (1978a) també es preocupa del tema i compara els resultats de diverses enquestes que van des de les de Sacaze (1887) a les de l'ALPO (entre 1940 i 1950). Veu que el nombre de mots amb *o* o *u* és pas estable, mes que depèn força del mot. Ell considera que la *u* és d'influència occitana, per això la veu com un «element corruptor». Costa també observa que a partir dels anys 30 del s. XX hi ha més influència de catalans del Principat, la qual podria explicar alguns augments de *o* (cosa difícil, encara que si és cert que aqueixos canvis són a nivell lèxic la

influència del parlar dels catalans del Principat en alguns mots concrets seria pas del tot descartable).

En definitiva, sembla que la distinció de tres nivells (*ɔ* - *o* - *u*) es mantén als vilatges de l'Alt Vallespir que diu Escudero (Prats de Molló, la Menera, St. Llorenç de Cerdans i Costoja) i és possible que també ho faci a les Illes i Riunoguers.

En capcinès hi ha les mateixes cinc vocals del parlar de la Plana, fruit dels moviments que acabem d'esmentar. Hi ha, per això, una sisena vocal tònica, igual com en occità, que és anterior mitjana arrodonida i que transcriurem [ø]. Segons l'ALPO (mapes 10 'ajudar' o 11 'agulla'), aqueixa vocal existeix en cinc vilatges de la comarca, que són: Puigbalador, Real, Font-rabiosa, Formiguera i els Angles; mentre que a Matamala fan [u].¹⁷ El fonema [ø] és el resultat d'un avançament i abaixament de la [u] del llatí vulgar, això fa que es trobi en mots com ara *tu*, *ningú*, *lluna*, *pruna*, *pujar*: [tø], [diŋgø], [lønə], [prønə], [pøʒá]. Els parlants capcinesos, per això, són conscients que aqueix fonema és pas propi dels altres dialectes i quan parlen amb qualcú que és pas capcinès tendeixen al substituir per [u]. El so [u] es mantén, mes en mots que tenien *o* tancada.

¹⁷ Podem pas contrastar que els vilatges amb [ø] siguin els mateixos que diu l'ALPO o si n'hi ha qualcun que ha canviat de grup perquè per a la present tesi hem fet entrevistes fora a tres vilatges del Capcir: Matamala, els Angles i Formiguera. A Formiguera i Matamala es confirma el que apareix en l'ALPO (que al primer s'hi fa [ø] i al segon, no); pel que fa als Angles, és possible que per influència del turisme del Principat s'hagi perdut o bé que els informants la substituïssin per [u] en fer l'enquesta.

(6) Sistema vocàlic capcinès

	anterior	central	post.
alt	i		u
mitjà	e ø		o
baix		a	

(7) Moviments de les vocals

	anterior	central	post.
alt	i		u
mitjà-alt	e		o
	e ↓	ø ←	o ↑
m.-baix	ε		ɔ
baix		a	

A més de les vocals que hem assenyalat, s'ha incorporat al rossellonès dues vocals anteriors arrodonides del francès: /y/ i /ø/¹⁸ (aqueixa darrera és la mateixa que en capcinès vén de /u/); com a *truc* 'cosa' [trýk] o a *facteur* 'carter' [fəktórt] (vegeu § 1.4). Això dona el següent sistema, amb el doble de fonemes en posició anterior:

(8) Sistema vocàlic amb els sons manllevats del francès

	anterior	central	post.
alt	i y		u
mitjà	e ø		o
baix		a	

1.1.1. El pas històric al sistema de cinc vocals

El sistema rossellonès vén d'una evolució diacrònica particular que examinarem a continuació. Ho farem tenint en compte el vocalisme de l'occità per veure si el del rossellonès en pot haver tingut influències.

Tal com hem indicat a (3), es produeixen dos canvis: un desplaçament en cadena $\text{ɔ} > \text{ø}$, $\text{o} > \text{u}$; (acompanyat de la fusió $\text{o}, \text{u} = \text{u}$); i una altra fusió entre les vocals

¹⁸ En francès, que fa la distinció entre [ø] i [œ], el primer símbol correspon a una vocal mitjana-alta anterior arrodonida. En rossellonès, utilitzarem el mateix símbol per indicar que es tracta de la vocal intermèdia.

anteriors mitjanes: $e > \varepsilon < \varepsilon$. Començarem per observar el procés que va tancar *o* fins a *u*. El resultat es pot apreciar a les paraules que en els altres dialectes tenen *o* tancada, com *professó* [prufəsú], *Canigó* [kəniyú], *vergonya* [bəryújə].

El moment històric en què *o* es va convertir en *u* ha estat estudiat per Veny (1980) i Escudero (1999). El segon ho fa a partir de la toponímia de Reiners (Vallespir, zona amb $o > u$). És ben probable que quan la *u* es va tancar al Vallespir ja ho hagués fet a la Plana, qüestió que, com Escudero mateix diu, es resol pas fora amb el seu estudi. En tot cas, ell aporta dades sobre alguns dels primers textos en què comença a aparèixer la grafia *u*. Els primers que troba són: *Reirús* ‘Roirós’ 1607, *Hums* ‘Oms’ 1617 i *Fitu* ‘Fitor’ 1643; i al darrer any del s. XVII, 1699: *Furques* ‘les Forques’ i *Llabu* ‘Llabó’.

Veny (1980: 473-474, i notes 169 i 170) pensa que el canvi és pas gaire posterior del moment en què es va produir en occità (del s. XIV o anterior, segons Anglade 1921: 77). Troba els exemples *arroxen-lo* ‘el ruixen’, *conjoncta* ‘conjunta’ i *Gasconya* ‘Gascunya’ en un text de 1587 (s. XVI) i els analitza com a ultracorreccions. Hem de fer notar que el text és escrit per un autor occità i que, per tant, podria estar reproduint la grafia de la seua llengua. És millor prendre com a primeres mostres els exemples que Veny posa del s. XVII, que sí que són clars: *bulsa* ‘bossa’, *gus* ‘gos’, *supes* ‘sopes’, *funch servit* ‘fonc servit’, *mussos* ‘mossos’, *seguna* ‘segona’, etc.

Tenint en compte que els textos més antics amb *u* gràfiques són de principis del s. XVII, això fa pensar que el canvi es devia produir durant el s. XVI (o belleu fins i tot durant el s. XV). Cal tenir en compte que la llengua escrita és més conservadora que l’oral i que es triga a hi incorporar els canvis.

Fouché (1924a: 53) aporta pas dades del moment de la transformació, mes dedueix que ha de ser posterior a la diferenciació de *o* en *e* dins de l'evolució del mot VŌCE, ja que d'una altra manera la forma intermèdia entre VŌCE i *veu*, *von*, hauria pas donat *veu*, mes **vuu*. D'això també en segueix que és posterior al canvi dels grups finals *ts* > *w* (de la segona meitat del s. XII). El procés de *veu* seria: VŌCE > **vots* > *von* > *veu*. Fouché proposa aqueixa època com la més enrere possible per a *o* > *u*, mes es defineix pas sobre si realment es va produir el s. XII o si és uns segles posterior.

En obres del s. XVII hem trobat *o* tancades escrites amb la grafia *u*, com en una obra de teatre de mitjans de segle editada per Vila (1990): *Fassau juguinas a l'infant, perquè no plúria*¹⁹ (p. 106); *Prosegueix, desitg, no t turbes!* (p. 130). Durant l'obra, l'adverbi *no* s'escriu tan aviat amb *o*: *No us mostreu desagrahidas* (p. 97), *De perlas no n'auràs cap* (p. 106); com amb *u*: *Nu veus pas los tres bordons* (p. 94), *Nu sían mudas las llenguas en temps de tanta alegria* (p. 96). Al text Salses (Annex 6), de 1691, també n'hi ha qualque exemple: *murro* 'morro' (p. 3) i *jalús* 'gelós' (p. 7), encara que en la majoria de mots hi ha *o*: *no* (p. 1-7), *abont* (p. 4 i 6), *amor* (p. 7). Tot plegat sembla indicar que el procés *o* es trobava en fase avançada a finals del s. XVII o ja havia conclòs.

Una possibilitat és que aqueixa part del vocalisme sigui d'influència occitana. Vegem l'evolució en aqueixa llengua. El sistema vocàlic d'on partia era el mateix que havia resultat del llatí vulgar en català. Després s'hi van produir els canvis que hi ha assenyalats a (9a), que van donar com a resultat el sistema de (9b), que és el mateix vocalisme d'avui dia.

¹⁹ El verb *plorar* i el nom *plor* formen part del grup de mots que originàriament tenien *o* tancada i que es van obrir en tot el domini llevat del gironí i el rossellonès, en el qual després va passar a *u*.

(9) Vocalisme occità

a. Moviments

	anterior	central	post.
alt	i		(1) u
mitjà-alt	e		(2) o
m.-baix	ɛ		(3) ɔ
baix		a	

b. Vocalisme resultant (actual)

	anterior	central	post.
alt	i y		ɯ
mitjà-alt	e		ɤ
m.-baix	ɛ		
baix		a	

El primer canvi, (1), va ser $u > y$. Uns exemples actuals són l[ý]na ‘lluna’ i m[ý]la ‘mula’. Hi ha pas consens entre els autors sobre el període en què es va produir ni tampoc sobre si és fruit d’una mutació espontània de la llengua o si vén de la influència del substrat de les llengües gal·les. Fernández González (1985: 133-141) n’estudia detalladament la controvèrsia i sembla que s’inclina per la tesi segons la qual es va produir durant els s. XIII o XIV.

Pel que fa a l’elevació $o > u$, (2), és possible perquè la u original llatina havia passat a ocupar un espai anterior, de manera que l’espai posterior alt quedava lliure. Probablement aqueix fet es pot explicar per una llei fonològica que Flemming (1996: 1) presenta amb la forma de la restricció “Maximize the number of contrasts”, que diu que «the number of phonological contrasts should be maximized in order to enable us to differentiate a substantial vocabulary of words». Quan diu que l’espai s’ha de “maximitzar”, vol dir que els espais que ocupen les vocals (o les consonants) han de ser tan separats com sigui possible. Amb tot, hi ha altres forces que hi són contràries, com la que Flemming mateix presenta amb el nom de “Minimize articulatory effort”, segons la qual cal reduir l’esforç motor, i que explicaria per què

la *u* arriba pas a l'elevació màxima. Per tant, en funció de la restricció que sigui prominent, cada llengua s'inclinarà per un trapezi vocàlic o un altre. En termes de Teoria de l'Optimitat diríem que una restricció està jerarquitzada per sobre de l'altra. En un article anterior a la Teoria de l'Optimitat, Sauzet (1992) presenta una anàlisi possible dels moviments de les antigues vocals occitanes a partir de trets.

L'elevació de la *o* tancada sembla deguda a la maximització. Si conservava el timbre més abaixat, seria més proper a la *o* oberta i, en conseqüència, seria més difícil de distingir una vocal de l'altra i s'aprofitaria pas l'espai alt posterior. Anglade (1921: 77) pensa que el procés és del s. XIV. Fernández González (1985) diu pas el moment històric en què es va produir i Ronjat (1930: 142) es limita a citar Meyer (1868) i dir que la data que aqueix darrer proposa (s. XIII) li sembla massa antiga. En tot cas, sembla posterior a $u > y$. Dos exemples actuals són am[ú]r 'amor' o canç[ú]n 'cançó'.

El moviment (3), que és una lleu elevació de la *o* oberta també és degut a la maximització, ja que això permetia que *o* restés equidistant entre les dues vocals més properes, que són la *a* i la *u* (que venia de la *o*). Ronjat (1930: 159-160), en canvi, diu que la /ɔ/ procedent del llatí vulgar conserva el mateix timbre. Des d'un punt de vista teòric seria d'esperar que la *o* oberta passés a ocupar un camp de dispersió un poc més elevat, com a (3), cosa que precisament mostra l'estudi de fonètica acústica de Müller i Martín (2007). Dos exemples actuals són: f[ɔ]c 'foc', auri[ɔ]l 'oriol'.

Tenint en compte el procés en occità, podem atribuir el tancament rossellonès $o > u$ a la influència d'aqueixa llengua (adstrat)? I al francès (superstrat)?

Al francès sembla que no perquè al s. XVII, el moment de l'annexió, ja havia començat (o fins i tot conclòs) i, per tant, el francès encara hi havia pas pogut influir. En canvi, la influència de l'occità sí que és possible. Pel que fa al capcinès, sembla força probable que en qualque moment hi evolucionés en paral·lel. El vocalisme del capcinès té [ø] (fruit d'un avançament de la [u] etimològica) i [u] (d'un tancament de la [o]), igual com a l'àrea sud-est de l'occità.²⁰

A part del pas de $u > ø$, en capcinès hi va haver un altre fenomen que és compartit amb la resta del dialecte: la transformació de $o > u$. Perquè l'occità hi hagués influït, caldria que la /u/ occitana tingués un camp de dispersió un poc baix, que arribés fins a l'antic espai de la o tancada i, per altra banda, el rossellonès tingués una o tancada més alta, per tant, acostada al so [u]; aleshores aqueixa influència seria possible perquè compartirien força espai. El fet que l'occità tingués un altre fonema, /y/, provinent d'una /u/, quedaria al marge de les influències perquè la transformació $u > y$ havia conclòs feia segles (el XIII o el XIV).

Abans hem dit que el pas $o > u$ del rossellonès es podria haver produït el s. XVI. Precisament durant aqueix període hi va haver un gran moviment migratori d'occitans cap a Perpinyà i altres vilatges de l'entorn. A partir de les dades de Nadal i Giralt (1960: 89-92) i les de Peytaví (2010), a § 0.1 hem vist que l'any 1553 un 15% dels habitants de Perpinyà era d'origen occità. És possible que, com que tenien una sola o intermèdia, no realitzessin les dues oo del català i això acabés influïnt a la resta

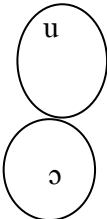
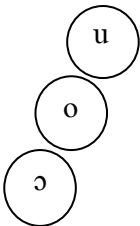
²⁰ Hi ha discrepància entre les dades de l'Atlas Sacaze i Alibèrt (1976). Als mapes 186 '*personne ne voulut*', 240 '*prends garde à toi*' o 249 '*un village*' del Sacaze s'hi veu com al País de So, la comarca veïna del Capcir (dins del departament de l'Aude), els mots amb [u] etimològica es fan amb [y], mentre que als vilatges al nord de Salses (al sud-est de l'Aude), sí que hi fan [ø]. Alibèrt (1976: 11) remarca pas diferències dins de l'àrea sud-oriental que inclou el donasanenc, el narbonès, el central, el besierenc i el montpellerenc.

de parlants. Amb tot, un 15% és una xifra baixa que és més possible que tingués ben poca influència i que l'origen del canvi en sigui un altre.

Els canvis provocats per l'adstrat acostumen a ser lèxics, és a dir que actuen mot per mot. Per tant, afecten pas cada aparició d'un so, mes consisteixen en l'entrada de manlleus. També poden influir sobre mots que tenen una correspondència amb la llengua veïna. Per exemple, l'occità *tot* [tut] podria haver afectat el rossellonès *tot*, que va passar de [tot] a [tut]. En canvi, els mots que tenen arrels diferents en cada llengua, com *gos* [gus], *minyó* [mijnú] o *pastor* [pəstú], poden pas tenir influència dels respectius *can*, *dròlle* / *gojat* i *pastre*. *Ca* i *pastre* existeixen en rossellonès, són sinònims de *gos* i *pastor*, mes això invalida pas els exemples. De fet, el cas de *pastre* il·lustra com la influència de la llengua veïna es produeix mot per mot, ja que hi ha una substitució. Per tant, considerem que la influència de l'adstrat occità sobre el canvi $o > u$ és dubtosa.

Tot seguit comparem els sistemes vocàlics occità i català amb un esquema dels camps de dispersió hipotètics de les vocals posteriors. Com es pot veure a (10), la *u* occitana té un camp de dispersió ampli, que ocupa posicions força baixes. Per tant, per a un occità hi ha pas diferència fonològica entre la *u* i la *o* tancada catalanes. És possible, doncs, que aqueixa influència portés a confondre tots dos sons en rossellonès:

(10) Camps de dispersió hipotètics de les vocals posteriors

Occità:	Català (i rossellonès anteriorment):
i y	i
e	e
ɛ	ɛ
a	a
	

En rossellonès, com en occità, com a conseqüència de la conversió de la *o* tancada en *u*, la *o* oberta guanya camp de dispersió. Gràcies a això, pot ocupar una posició intermèdia entre les dues vocals dels extrems del trapezi vocàlic, la *a* i la *u*. El resultat és una *o* intermèdia: *cor* [kɔrt], *home* [ɔmə], *costa* [kɔstə].

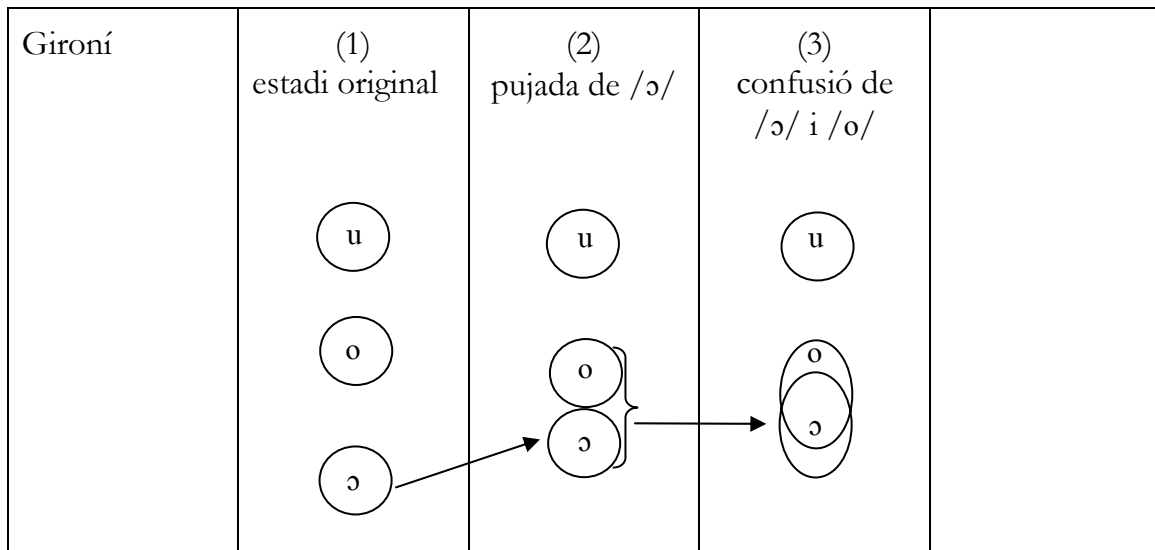
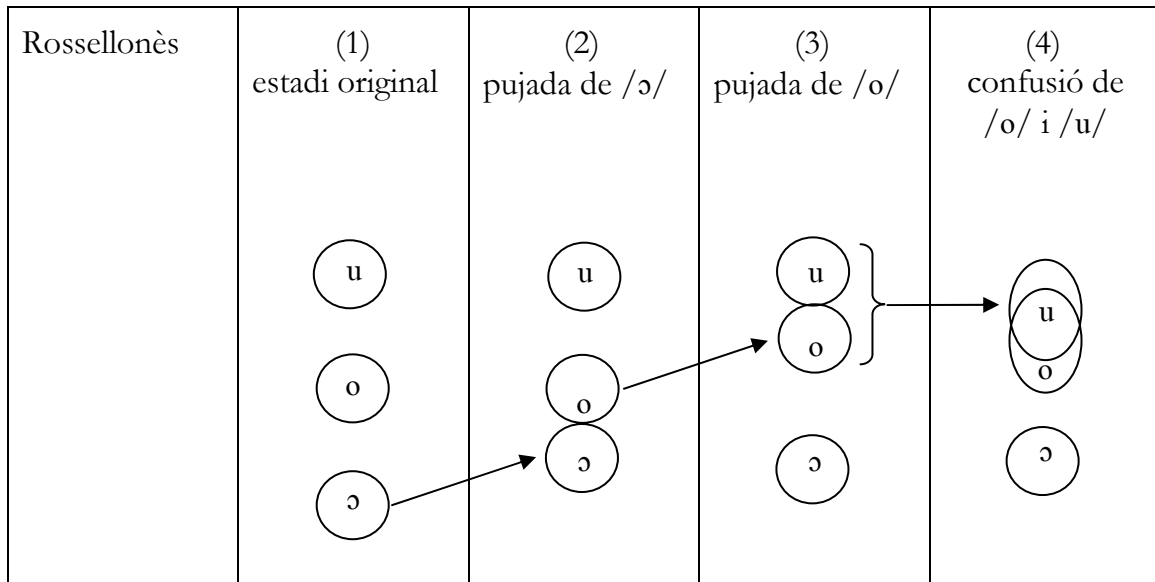
Aqueixa *o* intermèdia també existeix en bona part del territori gironí, i a llocs com Banyoles o Olot els habitants pronuncien els noms de llurs viles [bənɔləs] i [ulɔt] respectivament. En aqueixes varietats la *o* intermèdia és el resultat de la confluència de la *o* oberta i de la *o* tancada. Segons Recasens (1991: 134), aqueixa *o* és pròpia de l'Alt Vallespir, l'Alta Cerdanya, la Selva, la Garrotxa, el Gironès i hi podem afegir el Pla de l'Estany, que quan Recasens escriu era pas una comarca independent. A l'Alt Vallespir i l'Alta Cerdanya, per això, hi hem trobat dos graus de diferenciació de la *o*, i per tant pronuncien *ag[o]st* i *reb[ɔ]st*.

Una possibilitat teòrica²¹ diferent de la influència occitana entronca amb el gironí, que en comptes de confondre la *o* tancada amb la *u*, ho fa amb la *o* oberta. En lloc de pensar que la primera vocal que es mou és la *o* tancada, suposem que el

²¹ Dec aqueixa idea a en Joan Mascaró.

causant de tots els canvis sigui la *o* oberta, que comença a pujar un poc, s'apropant a l'espai de la *o* tancada. Als quadres d'(11) posem esquemàticament al voltant de cada vocal un cercle que representa el camp de dispersió possible de la vocal.

(11) Comparació hipotètica amb els moviments del gironí

Imaginem que el primer moviment és el que fa la *o* oberta, com mostra la fletxa que uneix (1) i (2). Aqueix moviment és comú a tots dos dialectes. El pas de (2) a (3) resol de dues maneres diferents el problema de tenir dos fonemes massa

propers fonèticament: la *o* tancada del rossellonès puja cap a *u*, de manera que hi ha un canvi en cadena provocat perquè un dels dos fonemes empeny l'altre (*push chain shift*, vegeu Labov 1994: 199-200); mentre que en gironí hi ha pas *push chain shift* i les dues *oo* s'acaben per fusionar. Aquí el gironí atura el procés. El rossellonès fa un altre pas, de (3) a (4), en què fusiona la *o* tancada amb la *u*.

Ara passem al canvi sofert per les mitjanes anteriors, primer considerant que es va produir després que el de les posteriors. A causa de la reestructuració que havien patit les vocals posteriors (independentment de com hagués funcionat), el trapezi vocàlic va restar desequilibrat. Aquesta situació es resolgué amb la fusió de les *ee* oberta i tancada en una sola *e*: [e]. Com diu Veny (1982: 59), «potser per simetria amb aquest sol grau d'obertura mitjana [de la *o*], es va operar el mateix canvi en el vessant anterior, confont-se *e* tancada i *e* oberta en una /e/ mitja».

L'altra opció seria que les vocals anteriors haguessin canviat simultàniament a les posteriors. Per poder sostenir aqueixa idea sí que ens hem d'inclinar per una de les dues opcions: la que entronca amb el gironí. Podria ser que les vocals mitjanes baixes (*ε*, *ɔ*) s'haguessin elevat un poc. A l'espai posterior, això hauria provocat un canvi en cadena, com ja hem assenyalat, mentre que a l'anterior, hauria provocat una fusió de totes dues *ee*. El problema d'aqueixa idea, per això, és que explica pas perquè en gironí hi segueix havent dos graus d'obertura de la *e* i llavors caldria dir que la *e* oberta va tornar a baixar.

Ens inclinem més a pensar que els canvis van pas ser simultanis, mes que primer es van moure les vocals posteriors i que després les anteriors ho van fer per una qüestió d'equilibri del trapezi vocàlic. Des d'un punt de vista teòric, l'equilibri és

una bona manera d'explicar per què les *ee* es van fusionar. Crothers (1978) compara els sistemes vocàlics de 209 llengües i arriba a la conclusió que hi ha unes característiques que es repeteixen (seguint una jerarquia a les llengües), com ara que si una llengua té més d'un grau d'obertura a la part posterior, necessàriament també en tindrà a l'anterior, mentre que la relació inversa és rara.²² Dins d'aqueixes 209 llengües, n'hi ha 109 amb sistemes vocàlics semblants als del català, és a dir, amb vocals anteriors no labialitzades i posteriors labialitzades (les 100 llengües restants tenen vocals anteriors labialitzades, centrals altes, etc.). Crothers ordena aqueixes 109 llengües per la quantitat de vocals i n'obté aquets resultats:

(12) Comparació dels sistemes vocàlics de diverses llengües²³

<i>Nombre de vocals</i>	<i>Vocals</i>	<i>Nombre de llengües</i>
3	a i u	23
4	a i u e	13
4	a i u o	0
5	a i u e o	55
6	a i u e o ε	7
6	a i u e o ɔ	0
7	a i u e o ε ɔ	11

A partir de Crothers (1978: 105)

²² Això és una generalització, mes, com qualsevol altra, hi ha excepcions, com el felanitxer (Recasens i Espinosa 2009).

²³ A l'original, Crothers transcriu que les vocals quarta i cinquena són /ε/ i /ɔ/ abans que no pas /e/ i /o/. Aquí ho hem transcrit al revés seguint la tradició de les gramàtiques catalanes, que transcriuen les vocals mitjanes, quan hi ha pas distinció entre els graus d'obertura mitjà-alt i mitjà-baix, amb els símbols *e* i *o*. Allò que és rellevant és el fet que als trapezis de 4 i 5 vocals hi ha un sol grau d'obertura a les posicions mitjanes.

Com es pot veure a la taula, els sistemes de cinc vocals (55 de 109 llengües) són un munt de més corrents que no pas els sistemes de sis vocals (7 de 109). Si les llengües tendeixen a tenir cinc vocals, aqueix fet ajuda a entendre que les dues *ee* es fusionessin²⁴ en un timbre intermedi. Farem pas cap hipòtesi sobre el moment històric en què les dues *ee* es van fusionar perquè es pot pas veure bé als textos. Per veure el moviment de *o* > *u* es pot consultar textos antics perquè cada so té una grafia diferent; per a les *ee*, en canvi, totes dues comparteixen el mateix símbol gràfic. Tampoc no podem fer gaire cas de les rimes dels poemes perquè sovint els autors les feien seguint models occitans o amb formes fossilitzades.²⁵

Les dues *ee* creen un timbre intermedi, mentre que la *o* i la *u* tenen un comportament diferent. La *u* es va mantenir igual i la *o* va pujar, fins a s'acostar tant a la *u* que s'hi va fusionar.²⁶ Aqueix fet es pot explicar amb la restricció “Maximize the number of contrasts” de Flemming (1996:1), que hem vist en comentar la taula (9). Si hi hagués un timbre més abaixat, seria més proper a la *o* oberta i, en conseqüència, hi hauria menys contrast entre totes dues vocals.

1.1.2. Propietats acústiques de les vocals

L'únic treball sobre la naturalesa acústica de les vocals del rossellonès és el de Recasens i Espinosa (2009), que n'han estudiat la qualitat dels formants 1, 2 i 3. Ens detindrem un poc a comentar els llurs resultats, que reproduïm a la taula (13). Noteu que les *e* i *o* són separades en obertes i tancades, cosa que també remarcarem.

²⁴ L'explicació que presentem es basa únicament en una observació empírica de Crothers, mes que és la mateixa que emplega Lindblom (1986), pare de la Teoria de la Dispersió Adaptable. Un altre autor que la segueix és Flemming (1996). Schwartz et al. (1997) en fan un refinament, amb la Teoria de la Dispersió-Focalització, a partir d'una base de dades més completa, la de l'UCLA Phonological Segment Inventory Database (UPSID) de Maddieson (1984).

²⁵ Agraeixi la informació als medievalistes Josep Pujol i Lluís Cabré.

²⁶ Segons Labov (1994: 321), quan dues vocals es fusionen, el resultat tant pot ser un timbre intermedi com el timbre original d'una de les dues vocals.

(13) Freqüències de les vocals del rossellonès (Recasens i Espinosa 2009: 252)

<i>Vocals</i>	<i>Freqüència en herços</i>		
	<i>F1</i>	<i>F2</i>	<i>F3</i>
i	288	2124	2853
e	484	1812	2460
ɛ	490	1794	2435
a	640	1335	2277
ɔ	510	1046	2320
o	500	1012	2271
u	326	878	2401

Aqueixes dades provenen d'unes gravacions en estudi de 4 parlants d'entre 25 i 45 anys que havien de llegir 27 frases en què apareixien les 7 vocals del català en context labial, dentoalveolar, alveolopalatal i davant l'/l, r/. De cada frase n'havien de fer 7 repeticions. Un dels objectius de l'estudi era veure si realment l'espai de les vocals mitjanes és ocupat per un sol fonema (un a la posició anterior i un altre a la posterior), o si, contràriament, les vocals mitjanes es poden separar en mitjanes-altes i mitjanes-baixes.

El treball de Recasens i Espinosa, per això, té una sèrie d'errors en el disseny de l'enquesta. D'una banda, hi ha problemes amb els informants. El fet que fossin tan joves indica que necessàriament tenien un grau d'influència del francès elevat. Hi ha ben pocs parlants d'aquella edat que hagin après el català a casa i, així i tot, en la majoria de situacions de la vida hauran de parlar en francès. Per tant, els resultats seran pràcticament com si es tractés de l'estudi d'una segona llengua.

Un altre problema és en la selecció dels mots que els parlants havien de llegir. Amb *e* tancada hi havia: *febre*, *setze*, *Marsella* i *tele*. El segon mot, *setze*, és discutible que tingui una *e* tancada; si més no la forma majoritària al català central és oberta i, a més, la tancada és meridional (tarragonina). El nom *Marsella* es pot haver vist influït pel francès, que la fa oberta. El darrer, *tele*, té el problema que es realitza agut, [telé], i si els parlants es veien obligats al fer pla, això en podria haver afectat en qualque mesura la realització. Amb *e* oberta hi havia: *peu*, *set*, *estris* i *cel*. *Estri* és un mot que s'emprega pas; se sol dir *utís* o *aïna*. Malgrat que els mots són pas gaire ben llestats, Recasens i Espinosa troben que hi ha una sola *e*.

Pel que fa al tractament de les *oo*, considerem que l'estudi és mal plantejat perquè obvia que la *o* tancada es va pas fusionar amb l'oberta, mes amb la *u*.²⁷ A causa d'això, els mots amb *o* tancada que els enquestats havien de repetir són pas apropiats. Se'ls va demanar de pronunciar: *pou*, *sota*, *Lloll* i *Dorres*. D'aqueixos, *pou* històricament va obrir la *o*, com en valencià (Coromines 1974b: 192). Si no, s'hauria tancat a *u*, igual com van fer *flor* o *roig* (com hem vist a § 1.1). *Lloll* és improbable que el coneguessin i, a més, en diversos indrets del central té *o* oberta. *Dorres* és el nom d'un vilatge de la Cerdanya, on hi va pas haver *o > u*, per això els seus habitants el diuen amb *o* i és així com apareix al Nomenclàtor de la Catalunya del Nord i també és el nom en francès. Malgrat això, els habitants de la Plana, que sí que tenen tancament de *o > u*, és ben probable que el diguin amb *u*, igual com *Sorra* [səyúɾə] o *Forques* [fúrkəs]. En definitiva, dels mots a realitzar amb *o* tancada, n'hi ha fora dos que pertanyen al rossellonès (*pou* i *sota*). El fet d' haver de dir mots estranys devia

²⁷ La crítica que farem arreu tindria pas sentit si l'enquesta s'hagués realitzat amb parlants de l'Alt Vallespir, que mantenen la *o* oberta i la tancada. Tanmateix, a l'article s'esmenta pas que els informants fossin d'aqueixa variant subdialectal i, per tant, entenem que eren de la Plana del Rosselló, que és l'àrea geogràfica i demogràfica més gran del dialecte.

influir en la realització que en van fer els informants i per això als resultats va sortir una lleu diferència entre els mots que suposadament tenen *o* oberta i els que la tenen tancada. Per tant, com que els mots són pas ben llestats, podem pas admetre com a representatius els resultats obtinguts per a la (suposada) *o* tancada. Els mots amb *o* oberta, en canvi, sí que pertanyen al llenguatge corrent: *pobra*, *dot*, *llojja* i *dol*.

La petita diferència que es veu a (13) entre els F2 dels mots que havien de tenir *o* tancada i els que antigament la tenien oberta porta Recasens i Espinosa a considerar que hi ha quasifusió entre les dues *oo*. El concepte de quasifusió (o *near-merger*, en anglès) és presentat per Labov (1994: 360-364), que explica que hi ha situacions (rars) en què dos fonemes d'una llengua s'aproximen tant que a nivell perceptiu els parlants els poden pas discernir, mes que a nivell articulatori els segueixen a realitzar d'una forma diferent. El problema és que Labov explicita pas durant quantes generacions es pot conservar una quasifusió, encara que sembla que si una generació fa quasifusió, la següent acaba de fusionar les vocals *o*, si no, desfà la quasifusió i les diferencia clarament.

Ja hem dit que els resultats de la *o* tancada poden pas ser bons, mes encara afegirem que és impossible que avui dia el rossellonès pugui tenir quasifusió entre *oo*. Tenint en compte que les vocals que històricament es van fusionar van ser la *o* tancada i la *u*, en cas que hi hagués qualche tipus de quasifusió, hauria de ser entre aqueixes dues vocals. Tanmateix, a l'enquesta de Recasens i Espinosa hi ha pas cap mot amb *u* procedent d'*o* tancada, com podria ser *llop* [lúp], *amor* [əmúrt] o *gos* [gús]. La *u* dels mots que es demanen sempre és etimològica: *bufa*, *fotuda*, *Llull* i *gandula*.

Encara que se n'haguessin demanat, creiem del tot impossible que la quasifusió s'hagués pogut mantenir des del s. XVII, quan es devia produir la fusió.

És per tots aqueixos motius que hem decidit de comparar els resultats obtinguts per Recasens i Espinosa amb dades pròpies. El procediment de recollida que hem emprat ha consistit a extreure les vocals de les gravacions que tenim de parla espontània. Hem agafat les gravacions de 4 homes que són parlants nadius (majors de 70 anys) i n'hem pres 5 aparicions de cada vocal (vocal aïllades o en síl·laba oberta, preferentment després de consonant alveolar). Per tant, la mitjana que obtenim de cada vocal provén de 20 mostres diferents. L'eina emprada per seleccionar els fragments dels discursos ha estat el programa GoldWave v5.14 i després, per trobar els formants, la funció automàtica del programa Praat.

Les dades també les compararem amb la freqüència de les vocals en francès. Hem intentat obtenir les dades d'un article recent, el de Gendrot i Adda-Decker (2005), per evitar possibles canvis en el temps, mes les dades que utilitzen en realitat provenen de CALLIOPE (1989). Amb tot, si Gendrot i Adda-Decker utilitzen aqueixes dades com si fossin actuals, farem igual que ells. Al seu article hi ha separats els resultats en funció de si són de parla masculina o femenina; n'agafem les dades de parla masculina, ja que les nostres i les de Recasens i Espinosa també ho són. Les dades són de francès estàndard, mes hem pas sabut trapar cap article que doni la freqüència de les vocals en el francès de la Catalunya del Nord. Hi ha un estudi de Walter (1982) sobre totes les variants de francès del Migdia que diu que al Rosselló se separa pas entre [e]- [ɛ] i [o]- [ɔ], mentre que en francès estàndard sí que es fa, mes, malauradament, diu pas la freqüència dels formants de les vocals. Grevisse

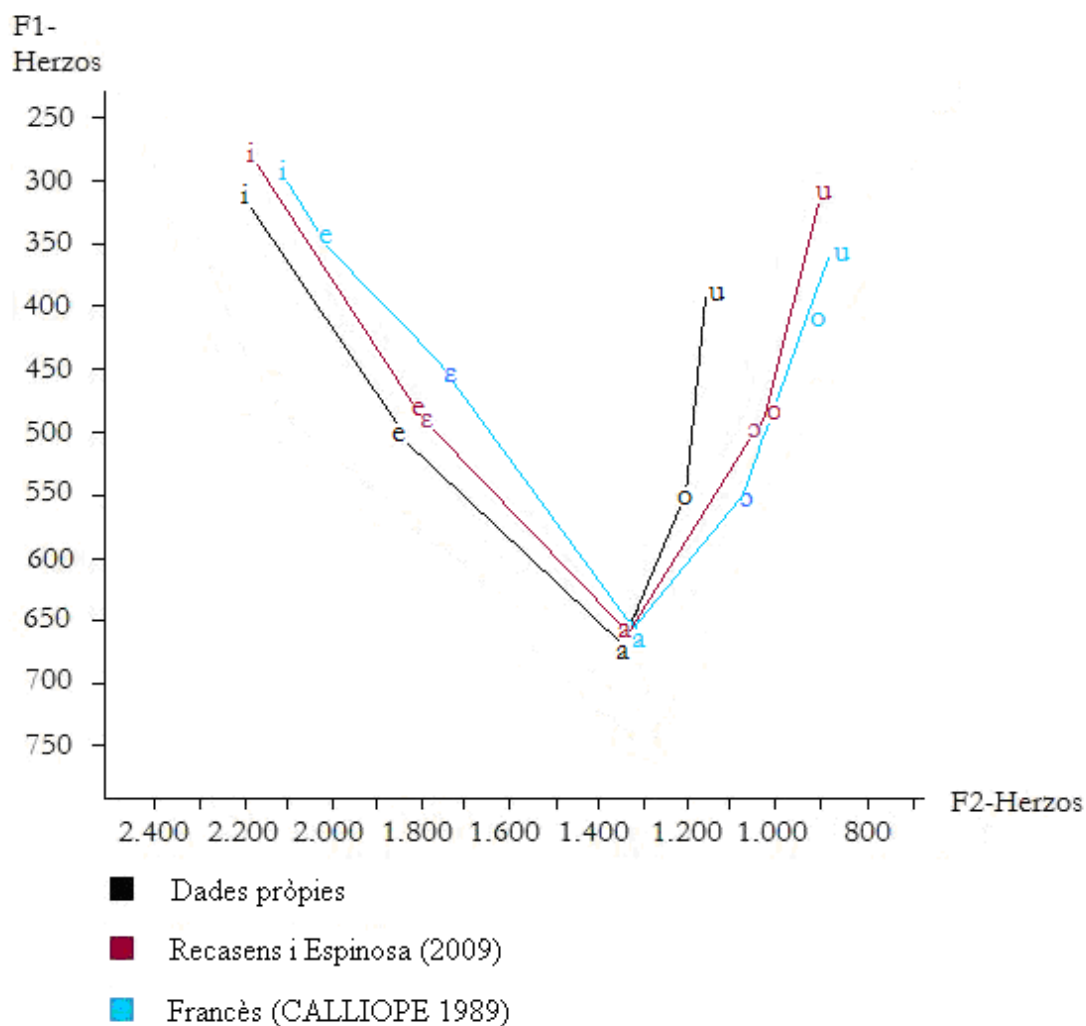
(2007: § 27, R1) també confirma que en aqueix dialecte hi ha un sol grau d'obertura a l'espai de les vocals mitjanes, mes tampoc no en dóna la freqüència. En definitiva, les dades que utilitzem són les que presentem al quadre que segueix:

(14) F1 i F2 de les vocals tòniques

	F1 (en herços)			F2 (en herços)		
	<i>dades pròpies</i>	<i>Recasens i Espinosa</i>	<i>francès</i>	<i>dades pròpies</i>	<i>Recasens i Espinosa</i>	<i>francès</i>
i	327	288	300	2181	2124	2050
e	504	484	350	1808	1812	1950
ɛ		490	450		1794	1700
a	683	640	650	1357	1335	1300
ɔ		510	550		1046	1050
o	572	500	400	1165	1012	900
u	406	326	350	1105	878	850

Les vocals *a*, *i* i *u* tenen correspondència directa en les tres fonts de (14), mes les *ee* i les *oo*, no. Tot i això, en representar gràficament les dades sobre el trapezi vocàlic que hi ha a continuació, es poden comparar bé. Presentem totes les dades al mateix esquema perquè es pugui veure bé les diferències entre les tres fonts.

(15) Trapezis vocàlics del rossellonès i el francès

Comencem per comentar el trapezi format a partir de les dades de Recasens i Espinosa. S'hi aprecia clarament que les *ee* i les *oo* obertes i tancades pràcticament ocupen la mateixa posició i que, per tant, en realitat es poden pas separar respectivament en dos fonemes, com ja hem dit abans.

Ara compararem els tres trapezis. A primer cop d'ull es veu que el trapezi del francès és un poc més a la dreta i més amunt que el del rossellonès (de les dades pròpies) i que entremig hi ha el que es dibuixa a partir de les dades de Recasens i Espinosa. El trapezi del francès indica que l'articulació de les vocals es realitza, en

general, amb menys obertura bucal i amb la llengua més endarrerida. Això ho sabem perquè l'F1 depèn de l'altura (a més obertura bucal, un F1 més alt) i l'F2 depèn de l'anterioritat (un F2 més alt indica una articulació de la llengua més avançada).

Vegem ara cada fonema concret. De la *a* se'n pot pas extreure conclusions sobre si el francès hi ha influït perquè les tres fonts donen resultats força similars. És remarcable que, a les dades pròpies, el grau d'anterioritat és pràcticament a la mateixa línia de la *o* i la *u*.

Si comparem les *ee* i les *oo*, que en francès se separen en dos fonemes, veiem que les *ee* de Recasens i Espinosa respecte de les nostres dades es desplacen un poc i que les *oo* ho fan un munt. L'espai que ocupen les *oo* és just a la mitjana entre els punts de les dues *oo* franceses, i és ben probable que sigui el mateix punt en què es plaça la *o* del francès en el dialecte del Migdia. Per la *e*, en canvi, es fa acostar a la *e* oberta del francès ignorant la *e* tancada, que, d'altra banda, té una articulació un munt d'acostada a la *i*.

Finalment, en comparar les vocals altes, *i* i *u*, veiem que les de Recasens i Espinosa fins i tot tenen un F1 amb una freqüència d'herzos inferior a la del francès. És possible que això sigui atribuïble a diferències dialectals, ja que les dades del francès són pas del que es parla a la Catalunya del Nord.

En definitiva, la comparació de les dades pròpies, les de Recasens i Espinosa i les del francès mostra clarament que el català dels joves ha variat els formants de les vocals pels acostar més als del francès, mentre que el català de la gent gran conserva els valors sense influència externa.

1.2. Vocals àtones

El procés de reducció vocàlica té el mateix resultat que en català central: [u],

[i] i [ə]. Funciona com s'aprecia a (16):

(16) Reduccions vocàliques en posició àtona

	anterior	central	posterior
alt	i		u
mitjà	e →	ə ↑	o ↑
baix		a ↑	

Els vilatges de l'Alt Vallespir amb 7 vocals tòniques fan la mateixa reducció (totes dues *ee* es fan neutra i totes dues *oo* es redueixen a *u*). El capcinès, que té un fonema tònic més, /ø/, també el mantén a la posició àtona: *jo pugi* [pøzi] - *nosaltres pugem* [pøzém].

En manlleus, igual com en català central o mallorquí, s'hi pot trobar [e] i [o] àtones: *tele* [telé], *velo* [veló], *Sarkozi* [sərkozi], *dans coma* 'en coma' [komá]. Les vocals del francès [y] i [ø], que hem vist que es poden trobar en posició tònica, també poden ser en posició àtona: *USAP* [ysáp], *document* [dokymén]; *euro* [øró], *Peugeot* [pøzó].

Força autors comenten la caiguda de la vocal neutra pretònica en el context oclusiva/f + ə + r + V, amb l'accent sobre la V o més a la dreta: *barana* [bránə], *parió* 'igual' [priú], *farina* [frínə], *paret* [prét], *Margarita* [məɾiɾítə], *Margarideta* [məɾiɾidétə], *desvariàt* [dəzβriát], *farigola* [friyu] (exemples de Grandó 1917: 46-47). Si l'oclusiva és una *k*, aleshores cau la neutra que hi ha després de *r*: *carabassa* [kərβásə], *caragol* [kəɾyól]. Com en central, és un procés fossilitzat i hi ha mots més nous que man-

tenen la neutra *caravana* [kərəβánə], *Nicaragua* [nikərəɣwá]. Els que tenen *e*, es fan com a manlleu: *literari* [literári], *literatura* [literətýrə], *lateral* [ləterál], *característica* [kərəkteristikə].

La vocal neutra final, posttònica, a la Plana pot patir una anteriorització: *casa* [káze], *mare* [máre], *Illa* [íle]. Recasens (1991: 109) fa la mateixa remarca per al Vallespir (Ceret, Arles i Prats de Molló). I en capcinès sofreix una posteriorització: *casa* [kázə], *maire* [májre], *Illa* [ílə]. En capcinès és més fàcil que es produeixi si la vocal tònica és posterior: *me la som venuda* [bənúðə], *trunfa* [trúmfə], *colla* [kólə].

Escudero (2004: 101-104) diu que en rossellonès hi ha tendència a realitzar les neutres finals com en francès: [œ]. Ell ho especifica pas, mes és possible que el canvi afecti fora els parlants més joves (un dels exemples que dóna és d'una emissió radiofònica, les quals solen ser fetes per joves). Nosaltres hem notat que alguns dels joves fan una vocal més posterior, acostada a [ɔ], mes pas a [œ].

Recasens (1991: 107) trapa a Cotlliure i Forques la transformació [ə] > [a] en posició pretònica (malauradament en dóna pas exemples). El canvi és possible, especialment entre els parlants joves, mes l'hem pas observat.

1.2.1. Elements antihiàtics

Fouché (1924a: 235-236) descriu la inserció de dues semivocals prepalatals, [j] i [w], quan hi ha dues vocals en contacte; en classifica les aparicions en funció que sigui «très sensible» o que ho sigui poc (és a dir, relaxada). Podem anar més enllà i dir que la diferència entre unes i altres és que en les primeres es tracta d'un fenomen fossilitzat, mentre que en les segones encara ara és actiu. Amb tot, com diu l'autor d'Illa, sona pas tan clarament i, a més, és optatiu.

En els casos fossilitzats hi ha implicades una *e* i una neutra o una *a*, en qualsevol ordre: *teatre* [təjátrə] (de [teátrə]), *idea* [iðéjə], *gelea* ‘gelatina’ [ʒəlájə]. Avui dia, per això, es fa *genealogia* [ʒeneəluʒíə], *creació* [kreəsjú], *realitat* [reəlitát]. En la morfologia verbal hi havia altres vocals antihàtiques, en verbs com *creure*, *veure* o *treure* a les persones 4 i 5 (*creiem*, *creieu*, *veiem*, *veieu*, *traiem*, *traieu*). Cal dir, per això, que avui dia la neutra de la primera síl·laba ha caigut i es fa *criem* [kriém], *viem* [biém], *triem* [triém], etc.

El 1924 les vocals antihàtiques optatives i poc perceptibles es trobaven als contextos que Fouché descriu i que classifiquem tot seguit. Les transcrivim igual com ho fa ell (adaptades a l’Alfabet Fonètic Internacional, ben entès):

(17) Vocals antihàtiques

a. i + ə, i, u: [i ^h ə], [i ^h i], [i ^h u]	<i>tenia</i> [təni ^h ə], <i>teniï</i> [təni ^h i], <i>teniü</i> [təni ^h u]
<i>tió</i> [ti ^h ú], <i>crion</i> ‘llapis’ [kri ^h ún]
b. u + ə: [ú ^w ə]	<i>cua</i> [kú ^w ə], <i>crua</i> [krú ^w ə], <i>sua</i> (de <i>suar</i>) [sú ^w ə]

Pastre (1910: 429-430) ofereix un testimoni indirecte de com hom devia pronunciar dues vocals juntes. El pedagog estudia els errors que fan els mainatges catalanoparlants que aprenen francès, errors que podem considerar induïts per la fonologia subjacent que tenien del català:

Les enfants de nos écoles, surtout dans la partie basse du Roussillon, prononcent très difficilement deux voyelles consécutives. Il suffit de les observer un instant quand ils parlent français pour s’apercevoir aussitôt qu’ils intercalent un son entre ces deux voyelles, ce qui constitue une prononciation défectueuse dont il est indispensable de les corriger.

Ainsi, il ne faut pas leur laisser dire:

<i>Thé-i-âtre</i> [e ^h á]	pour	<i>théâtre</i>
<i>Pré-i-au</i> [e ^h ó]	~	<i>préau</i> ‘pati d’escola’

<i>Je vais á-i-Elne</i> [a ^j é]	-	<i>Je vais á Elne</i>
<i>Celui-ci-i-est-à-moi</i> [i ^j é]	-	<i>Celui-ci est-à-moi</i>
<i>Celui-là-i-est-à-i-elle</i> [à ^j e], [a ^j é]	-	<i>Celui-là est à elle</i> , etc.
Le <i>po-ou-èle</i> , la <i>thé-ou-orie</i> [u ^w á], [e ^w o]	-	le <i>poèle</i> , ²⁸ la <i>théorie</i>

Al costat de cada exemple hi hem afegit la transcripció fonètica que es dedueix de la grafia de Pastre. Hi hem posat les *j* i *w* volades per indicar que són poc perceptibles, com diu Fouché. Tenim un altre argument que ens fa pensar que eren relaxades: Albert Saisset, que escrivia a finals del s. XIX tal com es pronunciava, les intercalava pas. Posem com a exemple els mots amb contactes vocàlics que es troben a la pàgina 40 de *Catalanades* (l'obra que citem com AS): *dasmásie*; *fripiès*; *middie*; *habii*; *oubrii*; *beyi*; *deye*; *ideya*. A la pàg. 43 hi ha *pabí*; *babi*; i a la pàg. 44, *liouns*; *ouhi*.²⁹ Com es pot veure, empra la grafia *y* en els fossilitzats *beyi*, *deye* i *ideya*, mentre que als altres hi escriu sempre les dues vocals seguides, sense cap vocal entremig, sigui quin sigui el context: [í+ə], [í+é], [í+i], [í+á], [ə+i], [í+ú], [u+i], [ə+u].

Dels exemples de Pastre, n'hi ha quatre d'interior de mot i tres entre mots, que són: *e+a*, *e+o* (2 cops), *a+e* (3 cops), *i+e*, *u+a*. Tots es resolen amb *j*, excepte *u+a* i una de les aparicions d'*e+o*, que insereixen *w*. Fouché atesta pas els casos entre mots³⁰ ni tampoc aquells en què les vocals involucrades són diferents de *i* o *u*. A l'actualitat hem trobat alguns exemples de contactes amb vocals mitjanes.

²⁸ La pronúncia en francès estàndard és [pwál], mes sembla que els mainatges feien dues síl·labes, d'una altra manera hi hauria pas una vocal antihiatàtica perquè hi hauria pas cap hiat.

²⁹ Transcripció ortogràfica: *desmasia* (*demasia* 'en excés', castellanisme o occitanisme); *fripier* (gal·licisme 'drapaire'); *migdia*; *havii*; *obrii*; *beii*; *deia*; *idea*; *hi anar*; *pair*; *veí*; *lleons*; *oir*; *hi (ha)via homanassos*.

³⁰ L'exemple de Pastre a *Elna* [ə j elnə] l'hem sentit un cop.

A partir de les dades que tenim, pensem que la llesta de la semivocal *j* o *w* depèn de si les vocals en contacte són anteriors (s'agafarà *j*), com a 18(a), o posteriors (s'agafarà *w*), a 18(b). Si se n'hi troba una de cada, aleshores la que guanyarà serà la que hi hagi en primera posició (18)c. Ni l'accent ni la vocal neutra no afecten els resultats. Entenem que quan una de les dues vocals és la neutra, és fora l'altra vocal que és rellevant i per això *cacaó* 'cacau' pren *w* i *país*, *j*:

(18) Resolució dels contactes vocàlics

a. Vocal anterior i neutra (o l'ordre invers)

tenia [tən^hiə], *ideia* [iðéjə], *país* [pə^his], *posseeix* [pusəjéj]³¹

b. Vocal posterior i neutra (o l'ordre invers)

cua [kú^wə], *cacaó* [kəkə^wó], *raó* [rə^wú]

entre mots: *hò*, *hò!* 'sí, sí!' [ó^wó]. Aqueixa expressió podria ser fossilitzada

c. Vocal posterior i anterior (o l'ordre invers)

teniü [tən^hiu], *Tuïr* [tu^wi], *canoé* 'canoa' [kəno^wé]

Els mots fossilitzats (*ideia*) confirmen aqueix patró, com la resta de dades de Fouché i també les de Pastre. Hi ha fora un cas de Pastre que se n'escapa: *théorie* [teworí]; en canvi, *préau* [prejó], que té el mateix contacte *e+o*, el segueix. Podria ser que la primera *e* de *théorie* la fessin neutra; si fos així, també seguiria el patró.

És probable que antigament [ɥ] també pogués servir per evitar el hiat. Aqueix ús ha restat fossilitzat en alguns mots: *Saborra* [səɥúɾə], *abir* [əɥíɾt] o [əɥíɾə], *diem* i *dieu* [diyéɱ] i [diyéw] (al present d'indicatiu, mes també hi cal contemplar que hi pot

³¹ Aqueixa pronúncia del verb *posseir* la donem a partir de Bartre (1948: 119), que escriu *posseieix*.

haver afecte analògic amb la resta del paradigma verbal).³² Segurament *emplego* n'és un altre exemple, a partir del castellanisme *empleo*.³³ Històricament, altres hiats s'han evitat amb la caiguda de la vocal neutra: *raim* [rím], *plaer* [plé], *real* [rál], *Rafael* [rəfé].

1.2.2. Palatalitzacions

Aqueix procés és fossilitzat i afectava les vocals àtones, que es van convertir en *i* a causa de la presència d'una consonant palatal immediatament anterior.³⁴ Vet aquí alguns exemples de Verdaguer (1974: 8-11): *germà* > *girmà*; *gendarme* > *gindarme*; *gegant* > *gigant*; *genoll* > *ginoll*; *xemencia* > *ximencia*; *xocolata* > *xicolata*; *xumar* > *ximar*. Al *xarapí* > *xirimpí* la influència afecta la vocal adjacent i també la de la síl·laba següent.

Als quatre primers exemples s'hi veu com l'efecte el pot produir una fricativa palatal sonora [ʒ] i en els quatre següents el produeix una sorda, [ʃ]. A més, Verdaguer també dona *fusell* > *fusill*, en què una lateral palatal, [ʎ], fins i tot aconsegueix afectar una vocal tònica. Amb tot, *fusill* podria tenir influència del castellà *fusil*, (encara que Veny 1978 l'assenyali pas). Com que és el sol cas de palatalització de la vocal tònica, i per efecte de la consonant posterior, pensem que el superstrat pot ser decisiu (sigui d'una llengua o de l'altra) i el considerarem un cas a part.

Hi ha més casos, la majoria de Grandó (1917: 48), alguns dels quals amb una [ʎ] com a sol motor de la palatalització. N'hi ha que es comporten com els que

³² A Vinçà, en una entrevista van dir: Vosaltres digueu “*diem*” i nosaltres diguem “*diguem*”. En la *Morphologie* (Fouché 1924b: 103) escriu el paradigma de *dire* amb *diem* i *dieu*. Totes dues variants són possibles.

³³ El DCVB documenta *empleo* a València, Menorca i Barcelona. En aqueixa darrera vila, existia la realització [əmpléju], amb una semivocal antihiàtica. Una altra opció seria que vingués de l'occità *emplec*, mes seria més difícil de demostrar l'afegiment de la *-o* final.

³⁴ Es pot donar el cas contrari, de [i] que afavoreixen la palatalització d'una consonant: *brutixi* ‘brutícia’, *xixanta* ‘seixanta’, mes tenim fora aqueixos dos exemples. Els mots *síndria* i *sanglot*, que a força indrets són *xíndria* i *xinglot*, surten pas ni al DicBotet ni al DicVerdaguer.

acabem de veure, per l'efecte de la consonant anterior, *xírop*, *ximenella*, *gíneral*, *xírritar* ‘xerricar’; d’altres que tenen una segona consonant palatal en posició posterior, *llixiu*, *lligir*, *xixante* ‘seixanta’; uns tercers en què la palatal és posterior, fora, *Rossilló*, *esquixar* ‘esqueixar’, *dixar*, *Castillet*.

1.3. Consonantisme

Les consonants pròpies dels rossellonès difereixen pas gaire de les que es troben en la majoria de dialectes catalans. Al quadre següent hi posem els fonemes (en negreta) i els sons que fora apareixen com a al·lòfons. També s’ha incorporat els fonemes /v/ i /ʁ/ del francès (subratllats).

(19) Consonants

Mode d’articulació	Punt d’articulació											
	bilabial		dento-alveolar		alveolar		palatal		velar		uvular	
oclusiva	p	b			t	d			k	g		
nasal		m		ɲ		n		ɲ		ŋ		
fricativa			f	v	s	z	ʃ	ʒ				ʁ
africada					ts	dz	tʃ	dʒ				
lateral						l		ʎ				
bategant						r						
vibrant						r						
aproximant		β				ð				ɣ		
semivocal ³⁵								j		w		

³⁵ Volem pas entrar en el debat sobre si les semivocals són fonemes o si són al·lòfons de les vocals /i/ i /u/ respectivament. Les presentem com a fonemes perquè això simplificarà les anàlisis que en farem.

Com se sol representar a l'AFI, cada punt d'articulació és dividit en dues columnes: a la primera hi ha consonants sordes i a la segona, sonores. Sobre la /w/ cal dir que té una articulació secundària bilabial.

A continuació comentem alguns aspectes generals del sistema consonàntic i als apartats que segueixen veurem les regles fonològiques de certs fonemes concrets. Si ens fixem en el quadre de (19), el més remarcable és l'aparició de dos fonemes del francès, /v/ i /ʁ/. La /ʁ/ la realitzen els parlants que han estat més influïts pel francès, especialment aquells que el tenen com a llengua materna. Aqueix mateix grup tenen dificultats a pronunciar la [ʁ], que solen fer [j].

Pel que fa a la /v/, es troba únicament en els manlleus recents del francès. Amb tot, en contextos intervocàlics té una realització un munt d'acostada a [β]. Això fa que de cops és difícil a discernir si vén de /v/ o de /b/. Cal dir que es pot trobar [v] fins i tot en noms catalans que el parlant hagi conegut per via gràfica, com *Vic* [vík] o *València* [vələnsjá] [sic], perquè els tracta com a manlleus (els veurem a § 1.4) i els llegeix seguint les regles de lectoescriptura del francès.

Sobre la lateral palatal, Alcover (1909: 267), citant Saroihandy (1904), inclou Perpinyà dins de la zona que fa iodització, és a dir, amb una /j/ com a resultat de l'evolució dels grups llatins C'L, G'L i LĪ i una /ʎ/ dels grups L- i -LL-: «Entre vocals la *ll* torna *y* dins el català oriental; un sent sovint *paya, fuya, oreya, fyra* per *palla, fulla, orella, filla*, a Perpinyà, dins les Balears i dins les províncies de Barcelona i Girona». Això es contradiu amb Coromines (1976), que al seu estudi sobre la confusió de les

parelles antigues YL i LL, inclou Perpinyà, i fins i tot el nord de l'Empordà, dins de la zona que al 1300 ja havien confós totes dues parelles en el so [ʎ].

Altres obres confirmen que Alcover i Saroïhandy estaven equivocats. Fouché (1924a: 159) afirma que els grups C'L i G'L (del llatí, mes que passen a YL en català antic, com diu Coromines) passen a lateral palatal. Fins i tot hi ha un exemple, *orella*, que tant Alcover com Fouché posen; el primer el transcriu amb [j] i el segon, amb [ʎ].

Els mapes de l'atles Sacaze (d'enquestes del 1887) també presenten una lateral. Al mapa 30, 'un troupeau de *brebis*', les formes que són pas *fedes* són transcrites com *ove[ʎ]es*, *auve[ʎ]es* o *ue[ʎ]es* (sempre amb lateral); als mapes 96 i 97, 'une petite *fille*' i 'ses *filles*', s'hi transcriu *fí[ʎ]a* i *fí[ʎ]s* (en els pocs punts que s'empleguen pas altres sinònims com *nin* o *mainatgè*); al 113, 'tomber à *genoux*', tampoc no hi ha cap solució que tingui [j].

L'ALPO i l'ALPI també contenen mapes amb mots que comparteixen la mateixa etimologia. Els mapes 7 'abeilles' i 11 'aiguille' de l'ALPO i 6 'abeja' i 12 'aguja' de l'ALPI transcriuen *abella* i *agulla* amb lateral a totes les localitats. Per a tots dos atles les enquestes es van realitzar durant el mateix període: 1940-1950.

El so [x] propi del castellà s'ha introduït com a fonema a les variants del català parlades dins del territori de l'estat espanyol. En canvi, en rossellonès existeix pas i s'adapta de diverses maneres. A l'article de Veny (1978), *Sobre els castellanismes del rossellonès*, hi ha *gitano* i *navaja*, tots dos amb [ʒ]. *Gitano* és anterior a mitjan s. XVII i *navaja* n'és posterior. En un altre article sobre *La importación del fonema /x/ en catalán* (Veny 1994: 4), dóna els exemples *lequia* (de *lejía*) i *quiconá* 'torró de Xixona' (de

Jijona), amb oclusiva velar, que considera esporàdics i probablement portats per immigrants del Principal durant els segles XIX i XX. També hem sentit *almeca* (d'*almeja*). Aqueixa adaptació amb una oclusiva velar s'observa també en manlleus antics en altres dialectes, com ara en *maco*, que vén de *majo*.

Del que s'interpreta d'Escudero (2004: 124-125), el so [x] és força desconegut en el parlar dels gitans, tant en mots d'origen caló com del castellà. Hi ha parlants que el fan (especialment aquells que tenen més contactes amb castellano-parlants) i d'altres que el transformen en [k]. Escudero dóna els següents exemples, que transcriu amb formes dobles: *traje*, *lejía*, *juerga* d'origen castellà *ibalar* i [xuxó] o [kukó] 'conill', del caló. Per al rossellonès general, afegeix *jefe* [kéfu] i altres exemples de Verdaguer (1982: 198-200) com *liquero*, *liquera* (de *ligero*, *ligera*), en el sentit de 'rabent, sense s'encantar', i del DicBotet, el mot caló *balar* [kəlá].

Els castellanismes que entren actualment, com tots els altres estrangerismes, ho fan per via gràfica i a través del francès. Això en principi hauria de provocar que la grafia de la jota es realitzés [ʒ], mes com força gent va estudiar castellà a l'escola i van aprendre el so [x], ara n'hi ha que diuen *Nerja* [nérxə] o *Jerez* [xerés] (la fricativa dental castellana, [θ], amb què acaba *Jerez* es transforma sempre en [s]). En canvi, la grafia *hac*, que en altres dialectes del català també es llegeix com a [x], s'emmudeix. Es pot comparar en català central i en rossellonès la realització de *Hollywood* [xóliβut] i [oliβút]; *Mohamed* [moxəmét] i [moəmét]; *Hong Kong* [xəŋkón] i [oŋkón]. La fonologia dels manlleus la tractem a § 1.4.

Ara passarem a veure els processos fonològics que afecten determinades consonants. Com ja hem dit a la introducció, fora ens entretindrem a descriure aquells que siguin únics del rossellonès i enumerarem els que siguin compartits amb determinats dialectes, mes pas amb tots. Els que són comuns a tot el domini els tractarem pas.

1.3.1. Ròtiques

Les dues *r*, [r] i [r̄], són dels sons que pateixen més la influència del francès entre les generacions joves, que han perdut la distinció entre la vibrant i la bategant. Hi ha parlants dels que tenen el francès com a llengua materna que en català fan la vibrant en tots els contextos, fins i tot entre vocals, com ara *mare* [márə] o *cara* [kárə]. D'altres, la realitzen sempre uvular: [ʁ]. La gent gran, per això, conserva les dues realitzacions generals del català, amb la mateixa distribució: la vibrant va en posició inicial de síl·laba després de consonant (com en *Henri* o *Portvendres* [purβénrəs]), a final de síl·laba (*mar* [márt], *carta*), entre vocoides (*serra*, *carrer*, *arrièr* [ərjérə] *grand-mère* 'besàvia') o bé a inici de paraula (com en *rosa* o *rovelló*). La bategant apareix en la resta de contextos: en obertura sil·làbica complexa (*pobre*, *aibre*) o bé entre vocals i semi-vocals, tant a interior de mot (*cara*, *pera*, *aire*) com entre paraules quan la *r* pertany a la primera paraula i hi ha pas hagut epèntesi de *t* (*l'éméteur era roig* [lemetør èrə rúʃ], *el facteur ha vingut abantes* [əl fəktør a βiŋgùt əβántəs]). Aqueix context entre mots, per això, és difícil de trobar, com comentarem tot seguit. Com és general a tot el domini, la sola posició on hi ha contrast entre la *r* vibrant i la bategant és entre vocoides (*serra* [sérə] i *cera* [sérə]; *mirra* [mírə] i *mira* [mírə]).

Elisió o reforçament de [r] final

El rossellonès aplica la regla que consisteix a fer caure, en general, les *r* que hi ha a final de paraula: *paper* [pəpé], *primer* [primé], *crompar* [krumpá], *dormir* [durmí]. Per als altres dialectes, cal especificar que s'aplica fora als mots aguts, mes en rossellonès ho cal pas especificar perquè hi ha pas cap mot pla acabat en *r*³⁶ (vegeu § 1.6).

Com en altres dialectes que tenen elisió de *r* final, la regla és activa en la majoria de mots, mes afecta pas els monosíl·labs, que la conserven i, a més, hi afegeixen una *t* al darrere: *clar* [klárt], *car* [kárt], *cor* [kórt], *pur* [púrt], *dur* [dúrt], *or* [órt], *mar* [márt], *llur* [lúrt], *tir* [tírt] (o *tiro*). En són excepció *flor* [flú] i *plaer* [plé]. *Plaer*, per això, com que té pas mots derivats en què es pugui retrobar la *r*, subjacentment deu pas tenir cap *r* final (igual com afirmem per als infinitius, vegeu § 2.4.9). *Bar*, que és un mot més recent, també pren la *t*, [bárt], igual com els gal·licismes *tour* [túrt] o *jour* [ʒúrt] (es pot trapar en la salutació *Bon jour!*, mes en cap altre context). Els monosíl·labs *rar*, *far*, *clor* i *llar* es fan amb una neutra final (els tres primers per gal·licismes): [rárə], [fárə], [klórə] i [lárrə]; *por* és *pou* [pów]; *plor* és *ploralla* (*ploralla* vén de *plorar*, com *rialla* de *riure*). *Gir* i *mur* existeixen pas. Al DicRegex, basat en el DIEC, hi ha pas pus monosíl·labs amb *r* final. Com es pot veure, doncs, el sol monosíl·lab que presenta elisió de *r* final és *flor*.

³⁶ Amb una cerca al DicRegex, hem comprovat que tots els noms i adjectius plans acabats en *r* del català són cultismes o estrangerismes (d'aqueixos, la majoria provinents de l'anglès). Aqueixos són els que hi ha: *al·ligàtor*, *búlgar*, *búnquer*, *cadàver*, *caràcter*, *catèter*, *cràter*, *càncer*, *dòlar*, *efímer*, *esfínter*, *fòsfor*, *gàngster*, *helicòpter*, *herbívor*, *hàmster*, *líder*, *mamífer*, *màrtir*, *màster*, *nenúfar*, *nèctar*, *Níger*, *pròsper*, *quadrilàter*, *ràster*, *semàfor*, *tòner*, *xàrter*, *zòster*, *úter*. Tots aqueixos mots entren per la via del francès i, per tant, són aguts. Fins i tot ho són *càncer* [kənsér^t] o *màrtir* [mərtír^t]; a *cadàver* també hi correspon un gal·licisme, *cadavre*.

Els mots *cor* i *abir* tenen una solució doble, ja que al costat del reforçament amb *t*, [kórt], [ə'írt], també poden fer epèntesi d'una vocal neutra: [kórə], [ə'írə]. Els infinitius dels verbs *dir*, *dur* i *ser* també l'afegeixen: [díɾə], [díɾə], [séɾə]. El sol infinitiu monosíl·làbic és *fer* [fé]. Al Vallespir i al sud del Rosselló, aqueixa és la solució habitual dels mots *car* [káɾə], *cor* [kórə], *or* [órə], *dur* [díɾə], *llur* [líɾə] i *clar* [klárə] (o també [klá]); els que són adjectius, per tant, presenten homofonia entre masculí i femení.

El fet que la caiguda de *r* final sigui bloquejada als monosíl·labs, o fins i tot que s'hi afegeixi una segona consonant (la *t*) o una vocal neutra, sembla respondre a estratègies de mot mínim. Això és: els mots han de tenir una estructura fonètica mínima d'un peu; per tant, o dues síl·labes o una síl·laba amb dues mores, que són la vocal i la consonant de la coda. Tant amb el manteniment de la *r* (i la posterior epèntesi de la *t*) com de la vocal neutra s'aconsegueix satisfer aqueix principi.

Fouché (1924a: 125-127) estudia els monosíl·labs i també *segur*, *madur*, *sospir* i *tresor*, que tampoc no fan elisió de *r* final i hi troba sempre unes explicacions basades en l'analogia. A més d'aqueixos mots catalans, ell diu que la *r* final s'ha mantingut i reforçat amb la *t* en alguns manlleus antics del francès. Més aviat es pot dir que aqueix procés segueix ben viu, encara que la *t* final apareix pas sempre amb la mateixa intensitat —per aqueix motiu la transcrivim volada—. Els mots que segueixen els hem demanat a diversos parlants, i força d'ells els havien pas mai dit en català (per tant, si hi feien una *t* havia de ser necessàriament fruit d'un procés fonològic): *radar* [ɾəðár^l], *màrtir* [mærtír^l], *inspecteur* [ənspektór^l], *futur* [futúr^l] o [fýtýr^l] (popularment s'emplega *avenir*; *futur* és referit al temps verbal).

Aqueixa regla també s'aplica als verbs de les conjugacions II i III, a la 3a sg del present d'indicatiu. Els tres verbs que hem trapat amb *r* són: *apar* [əpárt] d'*aparar* 'parèixer' (dins de l'expressió *m'apar*), *curr* [kúrt] de *córrer* i *mor* [mórt] de *morir*.

A l'hora de fer el plural, *t* s'hi retroba pas: *clars* [klárs], *cors* [kórs], *purs* [púrs]. La combinació [rts] tampoc no es veu als mots que tenen la *t* subjacent (o una *d* que s'ensordeix), com *ports* [pórs], *farts* [fárs], *verds* [bérs]. Aqueixa caiguda es produeix perquè hi ha una coda complexa de tres consonants i la *t* és (quasi totalment) homorgànica amb la consonant anterior.

1.3.2. Simplificació de grups

Força varietats del català tenen simplificació de grups consonàntics. Quan hi ha una coda a final de paraula composta per una nasal o una *l* seguida d'una oclusiva homorgànica, s'elideix l'oclusiva. Per tant, els grups de final de mot que haurien de ser [mp], [nt], [ŋk], [lt] es realitzaran [m], [n], [ŋ], [l]. La informació del punt d'articulació de l'oclusiva perduda és preservada en la consonant anterior.

L'elisió afecta tant elements nominals com verbals. Això ja és esperable, mes el que és especial és que fins i tot n'hi ha si el verb va seguit d'un clític. Es pot observar en l'imperatiu *sent-ho!* 'olora-ho!' [senú], mes amb cap més. A partir d'una cerca al DicRegex hem vist que els sols verbs que poden tenir aqueix context són *sentir* i *corrompre*, i *corrompre* és pas corrent i per tant als informants els va ser massa difícil d'en fer l'imperatiu. Perquè el verb pugui acabar amb un dels contextos que hem enumerat, cal que sigui de la conjugació IIa o de la IIIa (la que té pas

increment temàtic). Els de la conjugació I terminen en vocal: *canta!*, *espia!* A més, ben entès, cal que l'arrel acabi en els contextos indicats.

Si en comptes d'una nasal o una *l* hi ha una *s* o una *r* seguides de *t* (que és l'oclusiva homorgànica perquè és dentoalveolar), aleshores la *t* es mantén, mentre que en altres dialectes és optatiu. Vegeu amb *st*: *agost* [əyúst], *rebot* [rəβóst], *most* [múst], *llest* [lést], *trist* [tríst].

Amb *rt*, vam demanar en una enquesta de traduir del francès els mots corresponents per *port* [pórt], *sort* [sórt], *verd* [bért] i *mort* [mórt] i els informants mateixos deien que en francès la *t* final es pronuncia pas mentre que en català sí.

1.3.3. Elisió de *n* final

Aqueix procés fonològic existeix en tots els dialectes del català i actua sobre els mots que subjacentment terminen en / $\acute{V}n$ /: *camí* /kəmín/ → [kə mí]; *cançó* /kansún/ → [kə nsú], etc. La regla té excepcions com en tots els dialectes: *segon*, *Joan*, *Ramon*, etc. En rossellonès, es pot afegir a les excepcions comunes a tot el domini *rodon*, *aglan*, *bidon* 'galleda' i alguns gal·licismes com *crion* [kri'ún], *paysan* (pagès també és mantén) o *assessin* (exemples de Grandó (1917: 60)).

Allò més rellevant és que, en general, en català la pèrdua de la *n* es produeix pas als plurals, mes en rossellonès sí que ho fa. Així, enfront de les alternances generals com *camí*Ø – *camins* – *caminar*, el rossellonès fa *camí*Ø – *camí*Øs – *caminar*. A la taula següent en presentem uns quants exemples:

(20) Distribució de l'elisió de *n* final

nom masculí singular	nom masculí plural	derivat o femení
kuzíØ	kuzíØs	kuzí <u>n</u> a
zirmáØ	zirmáØs	zirmá <u>n</u> ə
búØ	búØs	bú <u>n</u> ə
kətəláØ	kətəláØs	kətələn <u>á</u> ðə
mətíØ	mətíØs	mətí <u>n</u> á
kənsúØ (femení)	kənsúØs (femení)	kənsun <u>é</u> tə

1.3.4. Fenòmens que afecten les fricatives i les africades

La majoria dels processos que veurem en aqueix apartat afecten fora els fonemes amb punt d'articulació palatal. Els fonemes amb altres punts d'articulació apareixeran fora quan parlem de com fan el plural. Els sons palatals són dels que pateixen més processos fonològics en les llengües del món perquè tenen una articulació marcada. En rossellonès, són pas les palatals de tots els modes d'articulació que pateixen canvis, mes únicament les fricatives i les africades.

Com hem vist a (19), les quatre fricatives i africades palatals són /ʒ/, /ʃ/, /d͡ʒ/ i /t͡ʃ/. En posició intervocàlica, en general se'n mantén el contrast: *vagi* [báʒi]; *baixi* [báʃi]; *llojja* [lód͡ʒə]; *potxa* 'butxaca' [pót͡ʃə]. L'articulació sorda o sonora de la palatal africada sonora és variable. Quan s'ensordeix, perd el contrast amb la sorda: *metge* [mét͡ʃə] o [méd͡ʒə]; *domatge* 'llàstima' [dumát͡ʃə] o [dumád͡ʒə]; *petjades* [pət͡ʃáðəs] (escrit *petxadés* per Bartre 1948: 182); etc.

Aqueixes consonants poden ocupar dos contextos més: com a obertura sil·làbica (a inici de mot o després de consonant), i com a coda sil·làbica. A inici de mot i de síl·laba hi ha pas mots amb una africada subjacent, ni sorda ni sonora.³⁷ Amb tot, la /ʃ/ en aqueixa posició presenta variació lliure entre [ʃ] i [tʃ] inicials. Les observacions de Grandó (1917: 54-55) sobre l'inici de síl·laba ho confirmen, ja que transcriu *marxava* [mærtʃáβə] o [mərʃáβə]; *carxofa* [kærtʃófə] o [kərʃófə]; *panxa* [pántʃə] o [pánʃə]; *ganxo* [gántʃu] o [gánʃu]. Amb tot, pel que fa a la sonora, coincidim pas amb Grandó que diu que també s'africa i transcriu: *diumenge* *[diwméɲdʒə] i *toronjo* *[turóɲdʒu]. Encara que articulatòriament és esperable que hi hagi una petita transició en el pas de l'oclusiva a la fricativa, pensem és pas prou marcada per arribar a ser africada, mes es mantén l'articulació fricativa.

Les palatals a final de mot

L'altra posició que poden ocupar les fricatives i africades és la de coda sil·làbica. De palatals, en català n'hi ha pas que ocupin codes a interior de mot, la sola coda sil·làbica que ocupen és la que es troba a final absolut de mot.³⁸ En aqueixa posició hi ha diversos processos diferents que afecten les palatals, que examinarem a continuació.

La característica més significativa és la que afecta el fonema fricatiu palatal sord, /ʃ/, que en posició de final absolut perd els trets de fricativa i d'obstruent i es converteix en [j] dins de la majoria de mots. Aqueix procés geogràficament es

³⁷ Al DIEC es veu que en català únicament hi ha deu mots que comencen amb la grafia *tx* (que correspon al so [tʃ]), i n'hi ha pas cap amb *dj*, *dg*, *tj* o *tg* inicials (que poden correspondre a [dʒ]). Per a l'inici de síl·laba, hem cercat al DicRegex paraules amb les grafies *tx* o *tg* després de consonant, mes n'hi ha pas. A la versió electrònica del DIEC s'hi pot pas fer aquest tipus de cerca complexa.

³⁸ Al DicRegex hi surt fora que *caixmir*, *migdia* i *migdiada*. Hi ha 54 mots més amb la grafia *g* a una coda interior, mes hi correspon a l'oclusiva [g]: *magnètic*, *cigne*, etc.

localitza a la Plana del Rosselló, al Conflent i a determinats vilatges del Vallespir, mentre que al Capcir i l'Alt Vallespir es produeix pas. Al següent quadre hi presentem exemples de totes les classes de mots, excepte de preposicions, que n'hi ha pas cap que subjacentment acabi en /s/:

(21) Exemples del pas de /s/ a [j]

<i>noms</i>	<i>verbs</i>	<i>adjectius, determinants i adverbis</i>
calaix [kəláj]	llegeix [ləʒéj]	aqueix [əkéj]- DET
repeix 'àpat' [rəpéj]	parteix [pərtéj]	mateix [mətéj]- ADJ
feix [féj]	coneix [kunéj]	baix [báj]- ADV
eix [éj]	mereix [məréj]	fluix [fluáj]- ADJ

Dins dels verbs, l'al·lòfon [j] es pot observar als verbs de la conjugació IIIa o a verbs com *créixer* o *conèixer*, en què /s/ és el final de l'arrel, a la tercera persona del singular del present d'indicatiu o bé a la segona persona del singular de l'imperatiu. A les altres persones, sempre hi ha un morf de temps o de persona al darrere (ho veurem en tractar la morfologia verbal, a § 2.4.2).

Quan la /s/ va seguida d'una vocal, sigui perquè forma part d'un morf flexiu o derivatiu, aleshores mantén el so fricatiu: *aqueixa* [əkésə], *mateixos* [mətésus], *conèixer* [kunésə], *baixada* [bəʃáðə], *repeixada* 'àpat abundant' [rəpəʃáðə], *fluixot* [fluʃót].

Hi ha mots com *boix* [búʃ] (o [bútʃ]), *guix* [gíʃ] o *moix* [múʃ] que conserven el so fricatiu. Als manlleus recents, també hi és: *flaix* [fláʃ], *esquaix* [(ə)skwáʃ] o [(ə)skwátʃ], *haixix* [əʃíʃ]. En altres estrangerismes com *malgaix*, *brioix* o *peluix* es pot

pas observar perquè acaben amb una neutra després de la [ʃ], com en francès: [məlyáfə], [briófə], [pelyfə].

Per tal de veure quins poden ser els condicionants de la distribució, a continuació classifiquem els mots del DIEC amb la grafia *ix* (quan és equivalent al so [ʃ]), exclouent compostos (com *capmoix* o *camacoix*) per tal de no repetir arrels. Alterem pas l'ortografia dels mots per n'indicar la pronúncia, que ja la donem a l'encapçalament de la columna.

(22) Comportament dels mots acabats en *ix* (= [ʃ]) del DIEC

Amb [ʃ]	Amb [j]	Amb [ʃ]+[ə]	Mots desconeguts	Mots no comprovats
<i>boix, esquix</i> 'estrip', <i>guix, moix,</i> (<i>aqueix,</i> <i>mateix</i>), <i>esquaix,</i> <i>flaix, baixix</i>	<i>baix, calaix,</i> <i>eix, feix,</i> <i>fluix, greix,</i> <i>peix, aqueix,</i> <i>mateix;</i> <i>coneix, creix,</i> <i>eix</i> (verb <i>eixir</i>), <i>mereix, neix,</i> <i>llegeix</i>	<i>beix, biaix,</i> <i>brioiix,</i> <i>contrabaix,</i> <i>malgaix, peluix</i>	<i>arraix, arruix,</i> <i>atabuix, calabruix,</i> <i>caluix, coix, cruix,</i> <i>dibuix, embriuix,</i> <i>entreuix, a escruix,</i> <i>esqueix, fleix,</i> <i>gambuix, garbuix,</i> <i>gruix, llambroix,</i> <i>llangardaix,³⁹</i> <i>marduix, marruix,</i> <i>moraduix, puix,</i> <i>regruix, tanmateix,</i> <i>toix, uix, xeix</i>	<i>balaix, bardaix,</i> <i>bastaix, bleix, borraix,</i> <i>broix, carcaix, deix,</i> <i>dervix, encaix, escreix,</i> <i>guaix, malvapeix,</i> <i>marraix, maüix, meix,</i> <i>midraix, panteix,</i> <i>queix, rebaix, regalaix,</i> <i>reix, relleix, teix,</i> <i>xereix</i>

³⁹ *Coix* i *llangardaix* són *tort* i *lluert* (a l'ALPI, mapa 50 'cojo', surt *coix* [kúʃ]-[kóʃ] al Vallespir, la Cerdanya i el Capcir, zones sense el procés; a l'ALDC, mapa 153 'coix', hi surten els mateixos resultats). A *dibuix* hi correspon [desén], del manlleu *déssin*.

Cal fer certes apreciacions sobre la taula (22). Dins de la primera columna hi ha *esquix*, que és pas present al DIEC, mes que sí que recullen el DicBotet i el DicVerdaguer. Els mots *aqueix* i *mateix* són tant a la primera columna com a la segona perquè tenen dues formes, com veurem a § 1.5. Hem pas trapat cap altre mot amb [ʃ] final. Els mots de la tercera columna són tots manlleus del francès. Finalment, els mots de la darrera columna es troben pas ni al DicBotet ni al DicVerdaguer i es van pas demanar perquè pertanyen pas al llenguatge quotidià.

La vocal que hi hagi al davant de la [ʃ] pot influir de qualque manera? Sembla que no, ja que, si bé és cert que la majoria dels mots en què s'ha produït el canvi tenen com a vocal anterior a la [ʃ] una *e* o una *a*, també hi ha manlleus amb una *a* abans de la fricativa que pateixen pas la desafricació i, d'altra banda, també hi ha el cas de *fluix* [fluíj], amb una *u* com a vocal tònica.

Com que la majoria de mots amb /ʃ/ subjacent de (22) la transformen (tenint en compte únicament els de les dues primeres columnes), ho tractarem com a efecte fonològic. Encara que hi havent pocs mots que acabin en /ʃ/ subjacent, hi ha poc material que permeti estudiar el mecanisme del procés, és a dir, destriar entre si es produeix per l'acció d'un procés fonològic o per la presència d'al·lomorfa al lexicó.

L'origen històric de /ʃ/ > [j], Fouché (1924a: 172) i Recasens (1991: 287) l'atribueixen a un procés de fonologia de la frase: el so canviava quan el mot posterior començava en consonant. Avui dia encara hi ha efectes d'aquesta regla als mots *aqueix* i *mateix* quan ocupen posicions prenominals (vegeu § 1.5). Això es demostra sobretot en mots com *peix*, que acostumaven a anar seguits d'un

complement: *pe[j] de ribera, pe[j] de mar*. Aqueixa explicació també serveix per a *baix* (a *ba[j] del llit, a ba[j] de la taula*) i *fluix* (*flu[j] de paraules, flu[j] de ventre*). Després d'aqueix primer període en què [j] era contextual, es va generalitzar a cada aparició del mot. Fouché diu que *fluix* tenia una forma amb [ʃ] final que apareixia quan era adjectiu i que [j] es trobava en expressions lexicalitzades, mes que finalment ja es deia *flu[j]* en tots els contextos (el 1924, quan ell escriu).⁴⁰ Per a mots com *calaix*, *eix* o *greix* és un poc agosarat de dir que la majoria d'aparicions que fan són seguits de consonant; aquí caldria dir que hi ha un procés analògic amb altres mots, com *baix* (per a *calaix*) o *feix* (per a *eix* i *greix*).

El procés resta restringit a les fricatives palatals sordes, ni les fricatives palatals sonores ni tampoc les africades palatals no s'hi veuen afectades, mes acaben totes amb [tʃ]. Totes aqueixes tenen el mateix comportament que en la resta de dialectes, és a dir, que la /ʒ/ s'africa i s'ensordeix⁴¹ (posem els exemples amb un derivat al costat perquè es vegi clarament que subjacentment són fricatives): *goig* [gótʃ]-MASC.SG (*[gój]) - *gojos* [góʒus]-MASC.PL; *roig* [rútʃ]-MASC.SG (*[rúj]) - *roja* [rúʒə]-FEM.SG; *mig* [mítʃ]-MASC.SG (*[míj]) - *mija* [míʒə]-FEM.SG; *bateig* [bətétʃ]-MASC.SG (*[bətéj]) - *batejar* [bətəʒá]-V.

⁴⁰ El DicBotet, a l'entrada *moix*, posa un exemple de Saisset, del poema *Los singes i lo lleopard*, en què fa rimar *moix*, que avui dia encara és amb [ʃ], amb *fluix*, la qual cosa sembla que confirma que el 1893 (any de publicació de *Pims y pams*, on hi ha el poema) es feia amb [ʃ]. Hem pas pogut tenir accés al poema en grafia original, mes la rima és prou clara.

Coromines, al DECat s.v. *baix*, diu que encara hi havia alternança entre *baix* [ʃ] i *baix de* [j], mes es deu equivocar, tenint en compte que Fouché ja diu que els mots que tenien alternança es feien tots amb [ʃ].

⁴¹ En qualques formes verbals passa a [j]: *vaig* [báj], *faig* [fáj], *s'enfuig* 'fuig' [səmfúj]. Són fruit d'un procés antic. Per a *trefugir* 'tenir gran neguit', a Escudero (2004: 166) la 3a sg tant pot ser *trefuge* (amb una neutra epentètica que permet que la consonant final soni [ʒ]) com *trefugeix* (amb l'increment *-eix* incoatiu, que aconsegueix el mateix resultat que la neutra epentètica). Les altres persones són: *trefugi*, *trefuges*, *trefugim* o *trefugem*, *trefugiu* o *trefugeu* i *trefugen*.

Les africades s'ensordeixen (per a la /tʃ/, òbviament és un ensordiment vacu). Vet aquí alguns casos: amb /dʒ/, *desig* [dəzítʃ]-MASC.SG (*[dəzɪj]) – *desitjar* [dəzidʒá]-V i amb /tʃ/, *gavatx* [gəβátʃ]-MASC.SG ‘occità’ (*[gəβáj]) – *gavatxeria* [gəβətʃəriə]-NOM DERIVAT; *sandvitx* [sənwítʃ]-MASC.SG (*[sənwɪj]) – *sandvitxos* [sənwítʃus]-MASC.PL.

Plural dels mots amb fricativa final

El comportament d'aqueixos mots que subjacentment acaben en /ʃ/ mes que superficialment ho fan en [j] ha creat certa confusió amb uns altres mots, que són aquells que superficialment acaben en [j], mes perquè ja la tenen subjacentment, com *rei*. Noteu la semblança formal entre uns i altres:

(23) Comparació de les formes subjacents i fonètiques de *peix* i *rei*

a. /peʃ/	[pej]	<i>peix</i>
b. /rej/	[rej]	<i>rei</i>

Qualques mots que pertanyen al grup de *peix* han passat a fer el plural com si fossin del grup de *rei*, segons Grandó (1917: 65): «Els plurals dels substantius acabats en X no se formen sempre en OS com *aqueixos*, *mateixos*, ... L'absència d'aqueixa X, ja desapareguda al singular (...), dins varis mots acabats en AIX, - EIX, -UIX, ha afavorit la formació dels plurals següents: *peis* en lloc de *peixos*; *calais* per *calaixos*; *repeis* per *repeixos*; etc..» Més endavant diu que les mateixes observacions valen per als adjectius i ho il·lustra amb «*fluis* per *fluixos*».

Això podria indicar que subjacentment aqueixos mots tenen pas pus cap /ʃ/, mes una /j/. En contra d'aqueixa hipòtesi hi ha el femení (*flu*[ʃ]a; **flu*[j]a) i els derivats

com *peixoner* ‘peixater’ o *repeixada*, que mantenen la fricativa. Així doncs, la fricativa segueix sent en la forma subjacent. Una altra opció és que el procés hagués començat a afectar també els plurals, la qual cosa significaria que les formes subjacents del tipus /peʃ/+/z/ es passarien a resoldre d’una altra manera, com a la solució 2) de (24):

- (24) /peʃ/+/z/ solució 1) *[peʃs] → [peʃus]
 solució 2) *[peʃs] → [pejs]

Inversament, alguns mots del grup de *rei* s’han reinterpretat com si pertanyessin al grup de *peix* i, per tant, acabessin en /ʃ/. N’hi ha dos casos, que són *reis* i *remeis*, que admeten *reixos* [réʃus] i *remeixos* [réméʃus], encara que han pas substituït les formes originals, mes conviuen totes dues.

Com és regular a gairebé tot el domini, els plurals dels noms i adjectius masculins que acaben en sibilant (és a dir, [s z ʃ ʒ tʃ dʒ]), en [sk] o [st], tenen una –o [u] entre l’arrel i la –x de plural: *mes- mesos*, *mig- mijos*, *gavatx- gavatxos*, *compost- compostos*, *bosc- boscos*, etc. La inserció d’aqueixa [u] és fruit d’una interacció entre la fonologia i la morfologia que arreu justifiquem.

En català, el morf de plural és –x (per a la justificació que la –x de plural és sonora, vegeu § 2.1). El so [z], per això, en contacte amb determinats sons, s’elideix: *dos reis* [dù réjs], *dos somnis* [dù sómits], *és jove* [è ʒúβə], *és xocolata* [è ʃikulátə], etc. Si la –x de plural seguia directament una sibilant, o qualcun dels grups [st] o [sk], se’n podria

pas reconèixer el so perquè es fusionaria amb la consonant anterior. Imaginem-ho amb el plural de *gris*:

(25) /griz/+ /z/ _{pl} = *[gris] _{pl}

Per tal que la informació de plural es perdi pas, es fa epèntesi d'una vocal entre l'arrel i la *-z*. Antigament, la vocal llestada era la menys marcada, que, com que hi havia pas la neutra, aleshores era la *e*,⁴² mes tenia el problema que masculí i femení resultaven homòfons: *rossellones*[e]_{s-M.PL} = *rossellones*[e]_{s-F.PL}. La solució a aqueixa coincidència formal va consistir a emprar el morf secundari de masculí *-o* [u] (el primari és *-Ø*, de manera que serveix pas per separar les dues consonants), que es troba en *morr-o*, *ganx-o*, *moss-o*, *guap-o*, etc. En emprar una vocal diferent de la neutra, s'evita la confusió amb el femení, amb el resultat *rossellones*[u]_{s-M.PL} ≠ *rossellones*[ə]_{s-F.PL}.

Els masculins plural en capcinès

A continuació passarem als noms masculins del capcinès, i ens hi detindrem per intentar els analitzar en els posant en relació amb la veïna llengua occitana. Griera (1915: 124-125), al seu article sobre el dialecte del Capcir, cita diversos autors de principis de s. XX (Alcover 1901, Saroihandy 1904, Barnils 1913) que havien dit que en capcinès el morf de gènere masculí que apareix en plurals del tipus *-os*, *gris-grisos*, és pas [u], mes [i]: *gris-grisis*.

⁴² Així era encara al llibre del s. XIII *Vides de Sants Rosselloneses*, editat per Maneikis i Neugaard 1977. El mot *rosselloneses* del títol, per això, concorda amb *vides*, no pas amb *sants*. Agraeixi l'apreciació a Max W. Wheeler.

En cap de les gravacions de parla espontània que tenim del Capcir no s'hi recull aqueixa terminació. Els parlants la reconeixen, mes la consideren antiga. Amb tot, en converses no gravades a Formiguera i els Angles hem sentit els plurals *cursis*; de *curs*; *tristis* de *trist*; i *vistis*, de *vist*. Els informants també ens han confirmat que els pronoms *nosaltres* i *vosaltres* es poden fer [nuzáwtris] i [buzáwtris], igual com va dir Grieria.

Als diferents atlas del domini català s'hi poden veure exemples que confirmen l'observació dels autors de principis del s. XX sobre la vocal de suport que emplega el capcinès, com al mapa 87 de l'ALPO, 'les cheveux *blonds*', amb la forma *rossis* [rúsis] a Font-rabiosa, Formiguera, els Angles i Matamala; o al mapa 27 del Sacaze, 'les *bois*', fa *bosquis* [bóskis] als mateixos indrets i també a Real i Puigbalador. A l'ALPI hi ha pas cap mapa amb plurals d'aqueix tipus. A l'ALDC, volum III, la informació de L43 'mesos' és [mézis] i el mapa 912 'els *braços* del carro' és [brásis]. A l'ALC, vol. VI, mapa 887 'els *gerds*', és [zérsis], i [zérsus] a la resta de comarques.⁴³ Tant a l'ALDC com a l'ALC són respostes de Formiguera.

El fet que sigui recollit a tots aqueixos atlas, les enquestes dels quals es van fer durant la primera meitat del s. XX, vol dir que fa ben poc que la forma s'ha començat a perdre. De fet, com que l'hem sentida i els parlants la reconeixen, vol dir que encara n'hi ha quelques restes i que ara són possibles totes dues formes, encara que amb prevalença evident de *-os*.

Davant d'aqueixes dades, ens podem demanar si la vocal *i* dels plurals és un morf marcat de masculí. Espiem si es troba en altres contextos que ho puguin

⁴³ Òbviament, hi ha hagut una reinterpretació de la *-z* de plural (un *gerd* – dos *gerds* [zérs]) com a part de l'arrel (un *gers* [zers] – dos *gersos* [zérsus]). El mot *esquí* també s'ha reinterpretat com *esquís-esquissos*.

confirmar. Els noms i adjectius masculins amb un morf marcat són amb *-o* [u]: *amo*, *carro*, *moreno*, *ferro*, *viudo*, *morro*, etc. Hi ha mots masculins que acaben en *i*, com *oli*, *ordi*, *tebi*, mes n'és l'arrel, ja que es troba als derivats com *oliós* o *tebior*. També podríem pensar que la *o* dels exemples anteriors és part de l'arrel, mes llavors els femenins *morena* o *viuda* l'haurien de conservar, i ho fan pas.

En definitiva, sembla que la *i* és pas marca de masculí. Com que tampoc no es pot considerar epentètica, hem de concloure que forma part d'un morf secundari de plural o del conjunt masculí+plural.

Hi ha pas cap mot femení que faci el plural amb *is*. Com que els femenins ja tenen el morf específic *-a* [ə], mai no tindran necessitat d'inserir una vocal entre el radical i el morf de plural.⁴⁴ En el cas que un mot femení agafés *is*, això seria una altra prova que necessàriament la *i* era de plural.

L'origen d'aqueix morf de plural amb *i* es deu aparentment a influència occitana. En occità, el morf de plural també és *-z* (o *-s*), mes els plurals dels radicals acabats en sibilant, *f*, *st* o *sk* pateixen el mateix procés que en català: tenen menester d'una vocal de suport abans de la *-z*. En estàndard és una *e* [e] (que, a diferència del català, coincideix pas amb el morf de femení, que és *-a* [ə]). Amb tot, hi ha dialectes que afegeixen pas una *e*, mes una *i*: Alibèrt (1976: 50-51) assenyala que en donasanenc (fronterer amb el capcinès) i foixenc (just al nord d'Andorra) és *-is*. En

⁴⁴ En català hi ha adjectius el radical dels quals acaba en /s/ i que en femení prenen el morf de gènere fora al plural. La majoria són cultismes que s'escriuen amb ce trencada. En rossellonès, per això, es troben pas. Tot seguit enumerem els que hi ha al DIEC i, al costat dels que són pas cultes, hi marquem la forma rossellonesa. Els que fan el femení amb *-a* també els assenyalem: *agredolç*, *atroç*, *audaç*, *balbuç*, *capaç* (rossellonès: *capable*), *contumaç*, *descaç* (fem: *descaça*), *dolç* (fem: *dolça*), *eficaç*, *fal·laç*, *feliç* (ross.: *hurós*), *feraç*, *feroç*, *fugaç*, *incapaç*, *ineficaç*, *infeliç*, *loquaç*, *mordaç*, *perspicaç*, *pertinaç*, *precoç*, *procaç*, *pugnaç*, *rapaç*, *sagaç*, *salaç*, *sequaç*, *suspicaç*, *tenaç*, *terç* (fem: *terça*), *veloç*, *veraç*, *vivaç*, *voraç*.

aranès (segons Carrera 2007: 100) en lloc de la $-z$ s'afegeix $-i$ quan el mot masculí acaba en [s], [ts], [ʃ], [tʃ] (que subjacentment també poden ser sonors) o [s]+oclusiva sorda: *pas* > *passi*; *pagés* > *pagesi*; *prètʒ* > *prètʒi*; *peish* > *peishi*; *bòsc* > *bòsqui*.

En occità, quin és l'origen de la [i] per als plurals? Per Fernández González (1985: 250-265) vén directament del llatí. Bèc (1954) analitza les propostes de diversos autors i una de les que planteja, que precisament Fouché (1924b: 3) i d'altres sostenen, és que vingui pas directament del llatí, mes que sigui un tancament de la [e] epentètica > [i] d'un període posterior. Aquest tancament d'*e* final, en diverses àrees del català nord-occidental, les que corresponen al xipella (vegeu Recasens 1991: 71-73), també s'ha produït: *mare* [mári]; *pobre* [póβri]; *vespre* [béspri]. Fouché, a més, cita textos catalans antics, del s. XIV, on troba plurals en *i*, cosa que ja havia observat Alart. Amb tot, diu pas si eren regides pel context o si vénen de qualque cas concret del llatí. Bèc també explica que aqueixa *i* s'ha escampat a altres mots sense el context fonètic original per influència analògica.

Totes les característiques que hem anotat fins ara sobre les fricatives i les africades eren referides a la fonologia de mot, és a dir, a processos interns del mot. Hi ha altres processos, per això, que apareixen dins de l'oració. Un d'aqueixos és la sonorització de fricatives i africades (que poden tenir qualsevol punt d'articulació) a través de frontera de mot. Com és regular a gairebé tot el domini lingüístic, quan les fricatives i les africades es troben a final de mot i quan la paraula que les segueix comença per vocal, se sonoritzen: *el bateig i la comunió* [əl βətèdʒ i lə kumunjú], *un gavatx espantat* [uŋ gəβədʒ əspəntát], *el boix és espès* [əl βùʒ èz əspés].

1.3.5. Fenòmens assimilatoris

En aqueixa secció ens ocuparem de les assimilacions de mode o de punt d'articulació de les oclusives, les nasals i les fricatives. Aqueixos fenòmens ja han estat descrits per Fouché (1924a: 250-252). Pel que fa a l'assimilació de sonoritat, ens hi entretindrem pas perquè el comportament és el mateix que hi ha en la resta del domini (una oclusiva o fricativa a final de síl·laba o de mot sempre assimila la sonoritat de la consonant següent).

Començarem amb les oclusives. N'hi ha tres: /p/, /t/ i /k/ (les citarem en forma sorda, que és la que apareix en posició de final absolut de mot a causa de l'ensordiment final, mes entenent que la sonora apareixerà en funció del context). Segons Fouché, la bilabial i l'alveolar modifiquen el punt i el mode d'articulació en contacte amb determinades consonants, mentre que la velar ho fa pas mai. Les nostres enquestes, per això, ens diuen que és fora l'alveolar, que ho fa, i que, per tant, hi ha el mateix sistema que en català central. Si la consonant posterior és una fricativa alveolar ([s] o [z]), palatal ([ʃ] o [ʒ]) o la vibrant ([r]), el resultat és pas una assimilació de mode, mes únicament del punt d'articulació. Amb les fricatives, a més, hi ha una africació. A continuació en presentem un exemple de /t/ seguida d'una consonant de cada punt i mode d'articulació.

(26) /t/: Assimilació

De punt i de mode d'articulació:

[tùm mèz ɣrán]	<i>tot més gran</i>
[tùf fét]	<i>tot fet</i>
[tùλ lárk]	<i>tot llarg</i>
[tùk krumpát]	<i>tot crompat</i>

De punt d'articulació:

[tù tsəlát]	<i>tot salat</i>
[tù dʒuyát]	<i>tot jogat</i>
[tù tʃimát]	<i>tot ximat</i>
[tùd rúʃ]	<i>tot roig</i>

A part d'aqueixos resultats, resta dir que hi ha algunes formes fossilitzades d'assimilacions d'oclusives bilabials seguides d'oclusiva o fricativa alveolar que es van resoldre amb una oclusiva alveolar sonora geminada. Vegeu aqueixos exemples de Grandó (1917: 53): [káddə] = *capsa*; [kəddál] = *capsal*; [káddə] = *cap de carall*; [disáddə] = *dissabte*. Fouché (1924a: 138) hi afegeix *dubte* [dúddə] i Peytaví (2010: 404-405) recull aquests topònims que fan igual: Caddet (a Clarà) i Sadde (a les Cases de Pena). Probablement quan Grandó dona [əskəddá] = *escapsar* s'equivoca, ja que avui és [əskədzá].

Les altres dues oclusives, la bilabial i la velar, assimilen pas. Ho podeu veure als exemples de (27):

(27) /p/ i /k/: No assimilació de punt ni de mode d'articulació

/p/		/k/	
[kàb díə]	<i>cap dia</i>	[pòg dulurús]	<i>poc dolorós</i>
[kàp kulú]	<i>cap color</i>	[pòg brút]	<i>poc brut</i>
[kàb nín]	<i>cap nin</i>	[pòg nét]	<i>poc net</i>
[kàb níkris]	<i>cap nyicris</i>	[pòg níkris]	<i>poc nyicris</i>
[kàb líum]	<i>cap llum</i>	[pòg líuj]	<i>poc lluny</i>
[kàp fil]	<i>cap fil</i>	[pòk fúns]	<i>poc fons</i>
[kàp sómit]	<i>cap somni</i>	[pòk səyít]	<i>poc seguit</i>
[kàb zuyét]	<i>cap joguet</i>	[pòg zúbə]	<i>poc jove</i>
[kàp ʃimənélə]	<i>cap ximenella</i>	[pòk ʃəmpájə]	<i>poc xampany</i>
[kàp rát]	<i>cap rat</i>	[pòg ruf]	<i>poc roig</i>

Entre les nasals hi ha tres comportaments diferenciats. D'un band hi ha l'alveolar, [n], que assimila qualsevol punt d'articulació. De l'altre, hi ha la palatal i la velar, [ɲ] i [ŋ], que assimilen pas mai. Finalment, hi ha la bilabial, [m], davant de labiodental assimila i seguida d'alveolar ho fa en determinats mots.

A interior de mot es troba [m] davant d'alveolar als plurals, com *raïms* [rimɪs], *noms* [nomɪs] o *llums* [lumɪs]. Si l'alveolar és a la síl·laba posterior, també es veu en mots recents: *g[ɪ]m nase*, *bi[m] ne*, *a[m] nistie*, *a[m] nésie*. Hi ha altres mots més antics que en altres dialectes mantenen la bilabial i que en rossellonès antigament es van assimilar. Fouché (1924a: 150) assenyala *solemne* [sulénnə], *damnar* [dənná], *condemnar* [kundənná], *indemnitat* [indennitát].

És possible que l'assimilació sigui optativa. La /m/ final de *com* es pot realitzar [m] o [n]: *co[m]~[n] te trobes?*; *co[m]~[n] són els teus parents?*; etc. Grandó (1917: 59) també nota l'assimilació de *fem*+alveolar: «M seguida de N ven a N: [fén nús] = *fem-nos*. També sona N dins: [fén lé] = *fem-lé* (per *fem-la*).» Podria ser que determinats mots que tenen força freqüència al discurs tinguin més facilitat per ho fer, com són *sem*, *com* o *fem*.

A continuació passem a exemplificar el comportament de cada nasal pel que fa al punt d'articulació. Darrere de la nasal hi posem una consonant de cada punt d'articulació, mes amb independència del mode perquè aquest mai no s'assimila.

(28) Assimilacions de les nasals /n/ i /m/

/n/		/m/	
tots els punt		punt labiodental (i alveolar)	
[kwàm pásə]	<i>quan passa</i>	[sèm nóws]	<i>sem nous</i>
[kwàmŋ fa jó]	<i>quan fa això</i>	[sèmŋ fóɾə]	<i>sem fora</i>
[kwàn ʒóvə]	<i>quan juga</i>	[sèm ʒuvájɾəs]	<i>sem jogaires</i>
[kwàn lizéj]	<i>quan llegeix</i>	[sèm líjŋ]	<i>sem lluny</i>
[kwànŋ káw]	<i>quan cau</i>	[sèmŋ kwátɾə]	<i>sem quatre</i>
		[sèn sèmpr əkí]~[sèm sèmpr əkí]	<i>sem sempre aquí</i>

(29) Nasals que assimilen pas: /ɲ/ i [ŋ]

	/ɲ/		[ŋ]
[l àɲ pəsát]	<i>l'any passat</i>	[s̪iŋ pəɫáγus]	<i>cinc pallengos</i>
[un àɲ flurít]	<i>un any florit</i>	[s̪iŋ flús]	<i>cinc flors</i>
[l àɲ nów]	<i>l'any nou</i>	[s̪iŋ níns]	<i>cinc nins</i>
[l àɲ ten]	<i>l'any tén (365 dies)</i>	[s̪iŋ túrəs]	<i>cinc torres</i>
[l àɲ kə βén]	<i>l'any que vén</i>	[s̪iŋ lúnəs]	<i>cinc llunes</i>
		[s̪iŋ zúbəs]	<i>cinc joves</i>

Finalment, resta veure què fan les fricatives i africades en posició de possible assimilació. Aquelles que es poden trobar a final de mot són: [f], [s], [ʃ] i [tʃ]. Sembla que el comportament de cadascuna és diferent.

El català tén molt pocs mots que acabin en [f]. Hi ha *baf* ('xafogor', l'origen del mot, segons el DECat, s.v. *baf*, és l'onomatopeia «que expressa el buf o l'alçada del vapor») o *tuf* (DECat, s.v. *tuf*, del llatí vulgar *TUFUS, i aquest del grec τῦφος, 'fum, vapor'), mes la immensa majoria són estrangerismes (*xèrif*, *naif*, *off*, *xef*) o cultismes (*fotògraf*, *geògraf*, *filòsof*). La realització normal d'aqueixos mots en rossellonès és amb [f] final, que s'assimila pas al punt d'articulació ni al mode de la consonant posterior.

Pel que fa a la [s], Fouché observa que tén el comportament general de la majoria de dialectes catalans: es mantén davant de la majoria de consonants (oclusives, nasals, laterals, [f] i [v]), mes davant de fricatives i de la vibrant [r] cau (o s'hi fusiona): *més sabent* 'savi', *més rare*, *més just* fan [mè səβén], [mè ráɾə], [mè zúst].

Pel que fa al comportament de l'africada [tʃ] davant de consonant, si és la terminació d'un nom que va seguit d'un sintagma verbal o d'un complement, s'assimila pas mai: *Un gava[tʃ] que vaig conèixer*, *Un gava[tʃ] m'ho va dire*. En canvi, a TR-

el Rimbau⁴⁵ (0:00) hi ha *enmig de* [əmmid də], en què *enmig* és una preposició. A TR-Bao-1 (0:30) hi ha la frase *Jo eri un poc entremig* [entrəmit̪]. *Jo eri un poc entremig* [entrəmid], *de cops seguia*. Aquí sembla que en tots dos casos hi ha el mateix context, a final de frase, i hi ha dues solucions. Malauradament, tenim massa poques dades per poder saber bé com és el comportament, mes sí que podem dir que és possible que hi hagi diferències en funció de la posició sintàctica que ocupi el mot amb el so [t̪] final.

1.4. Adaptació de manlleus del francès

Aqueix apartat l'intitulem pas “Adaptació de manlleus”, mes “Adaptació de manlleus *del francès*” perquè avui dia tots els neologismes que entren són directament del francès o, si no, ho fan a través del francès.

El francès adopta els manlleus d'altres llengües els adaptant al seu sistema fonològic. Tén pas cap sistema secundari específic per a manlleus. Segons Grevisse (2007: § 153c), «les sons étrangers sont remplacés par les équivalents français, et l'accent tonique frappe nécessairement la dernière syllabe». Posa l'exemple de *shampooing* [ʃāpwē]. A § 157 parla dels mots manllevats a l'anglès, mes diu pas com es pronuncien. Vendelin i Peperkamp (2006: 997) diuen que l'adaptació dels manlleus es fa a través de la forma gràfica i que sempre es fa correspondre amb un so ja existent en francès, excepte la grafia *hac*, que se silencia: *handicap* [ādikáp]; *Harrison Ford* [arisō ford]; *Hugh Grant* [yg grā]. Per tant, doncs, si en francès tenen pas cap característica especial, tampoc no en tindran en passar al català i podrem tractar igual tant els manlleus del francès com els d'altres llengües.

⁴⁵ Totes les transcripcions de parla espontània són a l'Annex 2.

Sobre la influència de la grafia, notem que els rossellonesos apliquen els mateixos criteris gràfics sobre els mots catalans (cal recordar que la majoria sap pas llegir el català): *Maçanet de Cabrenys* [kəβrenís], *Montseny* [munsení], *Gemma* [zemmá], *València* [bələnsjá]. Fins i tot hi ha gent que aplica el mateix criteri sobre el seu propi nom: *Perarnaud* [perərnó], *Vinàs (Vinyes)* [binás], *Nou* [nú]. A més d'adaptar els sons, cal remarcar que l'accentuació també es fa a la francesa, això és, desplaçant sistemàticament l'accent a la darrera síl·laba del mot.

De manlleus, fa segles que n'entren i sempre ho han pas fet de la mateixa manera, ja que antigament n'hi havia força que entraven per via oral (pas gràfica, com ara) i que s'adaptaven més a la fonologia del català (també perquè hi havia menys gent que coneixia el francès). Per exemple, els manlleus antics tenen pas els sons [ø] ni [y], com *apuprès* 'gairebé' [əpuprés], que vén d'*à peu près* [apøpré] o *s'amuser* 'se divertir' que es fa [səmuzá], no pas *[səmyzá]. Passa igual amb els occitanismes com *grut* 'segó' [grút] (Veny 1980: 459) o *bonur* 'bona sort, felicitat' [bunúrt], que en la llengua veïna són [grýt] i [bunýr]. Escudero (2009b: 37) també dóna *atudar* 'apagar', *buc* 'rusc', *bruig* 'soroll' i *hurós* 'feliç', que presenten el mateix comportament. Els nous, en canvi, sí que poden tenir aqueixos sons, com *truc* 'cosa' [tryk]. En aqueix apartat ens ocuparem fora dels manlleus més recents, que són els que apliquen un sistema fonològic específic.

1.4.1. Adaptació de vocals

Començarem per les vocals tòniques. El sistema del francès té força més vocals que el rossellonès perquè té dos graus d'obertura de vocals mitjanes (/e/ vs.

/ɛ/ i /o/ vs. /ɔ/); dues vocals baixes (/a/ i /ɑ/) i vocals anteriors labialitzades (/y/, /ø/ i /œ/). A més, també té les variants nasals.

El quadre (30) compara els sistemes vocàlics de les dues llengües. Hem marcat amb requadres clars les vocals introduïdes en manlleus i amb requadres foscos les que han pas entrat, que són la *a* posterior i la distinció entre mitjanes-altes i mitjanes-baixes, fet que ja descriu Fouché (1924a: 258): «*é, ó* franç. Ouverts ou fermés > respectivem. *é, ó*; cf. *thé* > [té], *libraire* > [liβrérə], *quai* > [ké], *aigle* > [égglə], *idiot* > [iðiót].» En realitat, sus del sistema tònic del francès parlat a la Catalunya del Nord s'hi pot veure una influència del substrat català. Segons Walter (1982: 193-194) aqueix dialecte del francès distingeix pas les *aa* anterior i posterior ni tampoc les *ee* i *oo* mitjanes-altes i mitjanes-baixes (també ho hem vist a § 1.1.2). Una altra característica és que ha perdut la llargada de les vocals (Béchade 1992: 31-32), cosa que ja indica el Grevisse (2007: § 27, R1) sobre els dialectes del Migdia.

Per tant, doncs, els sons que han entrat són [ø] i [y]. Aquí n'hi ha qualques exemples extrets de Creixell (1981: 34): *tracteur* [trəktórt]; *professeur* [profesórt]; *littérature* [literatórə]; *début* [deβýt] 'començament'. Aqueixos sons, als altres dialectes s'adapten amb [e] i [i]: *xofer*, de *chaffeur*, [ʃufé]; *amateur* [əmətér]; *fondue* [fondí]; *déjà vu* [deʒəβí].

(30) Vocalismes francès i rossellonès comparats

a. Francès

	anterior		central	post.
alt	i	y		u
mitjà-alt	e	ø		o
m.-baix	ɛ	œ		ɔ
baix			a	ɑ

b. Rossellonès

	anterior		central	post.
alt	i	y		u
mitjà	e	ø		o
baix			a	

En francès, quan una vocal és en síl·laba travada amb *n*, es nasalitza i canvia de punt d'articulació. El resultat comporta la caiguda de la *n* i en resulta una d'aqueixes vocals: [ɛ̃], [œ̃], [ɔ̃] i [ɑ̃]. Aqueix procés ha pas entrat al català. Es pot trapar en alguns parlants amb més influència del francès, mes és pas un tret general. El comportament habitual és que la vocal tingui un dels timbres propis del català i que recuperi el tret nasal en forma de *n* a la coda sil·làbica, amb aqueixos resultats:

(31) Assimilació de vocals nasals

- [ɛ̃] → [e] tònica
européén [øʀɔpɛ̃] → [øʀɔpeén]
ancién [ɑ̃sjɛ̃] → [ənsjén]
- [ə] àtona
installér [ɛ̃stalé] → [ənstəllá]
- [œ̃]: (en tenim pas cap exemple)
- [ɔ̃] → [u] tònica
Champion [ʃɑ̃pjɔ̃] → [ʃəmpjún]
avion [avjɔ̃] → [əvjún]
- [o] àtona
la Fontaine [fɔ̃ten] → [fonténə]
pontife [pɔ̃tif] → [pontífə]

- [ã] → [á] tònica	→ [ə] àtona
<i>Miterrand</i> [miterã] → [miterán]	<i>ancien</i> [ãsjẽ] → [ənsjén]
<i>Auchan</i> [oʃã] → [oʃán]	<i>l'Indépendant</i> [ẽdepãdã] → [əndepəndán]
<i>pendant</i> [pãdã] → [pəndén]	

A (31) hi ha exemples d'assimilacions de vocals tòniques i d'àtones. Si agafem *européen* [øropeén], veiem que hi ha [ø], [o] i [e], que són pas dins del sistema de reduccions que hem presentat a (16). Aqueixes vocals en posició àtona són pròpies solament dels manlleus, com també [y]. El sistema àton del francès (en altres posicions diferents de les nasalitzades) conserva totes les vocals del sistema tònic i hi afegeix la neutra (Argod-Dutard 1996: 82-83). Aqueix sistema ha passat al rossellonès, amb la sola excepció de la *a*, que se segueix reduint a neutra. Vet aquí alguns exemples de Creixell (1981: 34) amb [e] i [o] àtones: *autobus* [otobýs]; *cinéma* [sinemá]; *slogan* [əzloyán] (avui dia cal pas fer l'epèntesi inicial de neutra); *moto* [motó]. En canvi, als exemples que hem recollit amb *a* àtona veiem que sí que hi fa reducció: *Mohamed* [moəmé]; *pyjama* [piʒəmə] (en francès són [moaméd] i [piʒamá]). I aquí teniu uns altres exemples actuals amb [y] i [ø]: *rugby* [rygbí], *USAP* [ysáp], *Europa* [ørópə], *Peugeot* [pøʒó(t)].

Les [ɛ] del francès en posició preaccentual es tanquen un grau i fan [e] quan la vocal tònica és [e], [i] o [y]. Les dues parelles següents ho il·lustren: *j'aime* [ʒ ɛm] i *aimer* [eme]; *aigre* 'agre' /ɛgʁ/ i *aigrir* 'agrir' /ɛgʁi/. Aqueix procés és un tipus d'harmonia vocàlica (Léon 2007: 117, Nguyen i Fagyal 2008). Com que en rossellonès hi ha pas diferència en el grau d'obertura de les *ee*, és impossible

d'apreciar si aqueix fenomen ha entrat a la llengua, com a màxim s'hi podrien observar efectes de coarticulació.

1.4.2. Adaptació de consonants

Hi ha pas gaires fonemes consonàntics diferents entre el francès i el català. Hi pot haver diferències fonètiques concretes entre uns sons i uns altres, mes malauradament aquí podem pas entrar en tant de detall fonètic.

El sol so que té una categoria diferent és /v/, que en francès és un fonema, mentre que en català és un al·lòfon de /f/. Aqueix so ha adquirit la categoria de fonema en rossellonès, mes es pot pas trapar exactament amb la mateixa distribució que en francès perquè molts cops es realitza [β]. Per poder precisar la distribució que /v/ té, hem passat una enquesta entre parlants en la qual se'ls demanava de realitzar diversos mots amb *v* inicial i intervocàlica. El resultat és un munt de variable entre parlants. N'hi ha que sempre realitzen [v], i d'altres la fan alternar amb [b], en posició inicial, o [β], intervocàlica. També pot dependre del mot. Per exemple, el nom de la lletra ve baixa sempre és [ve], mai *[be], mentre que d'altres com *caviar* o *Xavier* varien més.

La resta de sons consonàntics del francès són compartits amb els del català. On hi ha diferències és en els processos fonològics que afecten les consonants. Les oclusives sonores del català esdevenen aproximants en contextos intervocàlics: *nova* [nóβə], *feda* 'ovella' [féðə], *noga* 'nou' [núγə]. En francès, en canvi, aqueixos tres sons existeixen pas (ni com a al·lòfons ni com a fonemes) i en context intervocàlic se segueixen a realitzar oclusius: *célébrer* [selebʁé], *édition* [edisjõ], *aigu* [egý]. Això ha pas

portat el rossellonès a fer aqueixes sonores com a oclusives, mes segueix a les convertir en aproximants, fins i tot als manlleus.

És remarcable que tampoc no passa amb la [b], mes es mantén la [β]. Això és rellevant per la gran semblança fonètica que l'aproximant [β] té amb [v]. Aquesta dada es pot comparar amb els dialectes catalans que conserven (o conservaven) la /v/ com a fonema. En aqueixes varietats (mallorquí, valencià, tarragoní) l'espírització de /b/ és bloquejada i, per tant, es fa *roba* [róbə] i *acabar* [əkəbá], no pas *[róbə] ni *[əkəβá].

Un procés que sí que s'ha vist influït per la fonologia del francès és l'epèntesi de vocal neutra a inici de mot en el context s+C. El català tolera pas aqueixa obertura sil·làbica complexa, és per això que insereix una vocal neutra al davant de la s; d'aquesta manera desapareix l'obertura complexa perquè la s es converteix en la coda d'una síl·laba amb [ə] com a nucli, [əs], i l'altra consonant pot ser l'obertura de la síl·laba següent. Això es veu ben clar en els estrangerismes que s'incorporen, com *stop* o *ski*, que es fan pas *[stóp] o *[skí]; mes [əstóp] i [əskí].

Actualment el francès té pas aqueix procés (l'havia tingut molt antigament, com diu Grevisse 2007: § 70) i el rossellonès tampoc no el té pas com a obligatori, és per aqueix motiu que pot fer *stylo* [stiló] o *ski* [skí]. És probable que l'acceptació d'aqueixes obertures complexes sigui ben recent, ja que Creixell (1981: 34) transcriu *slogan* amb epèntesi de neutra inicial. Noteu que als mots que són pas manlleus el procés és actiu: *escala* /skal+a/ → [əskálə]; *estudiar* /studi+a/ → [əstuðjá].

Les codes a final de mot del francès poden acabar en obstruent sonora i ser complexos, per exemple *garage* [gaxaʒ], *chaude* [ʃod], *perdre* [pɛʁdɾ], *bavarde* [bavaɾd], *siècle* [sjɛkl], etc. En català també hi ha codes complexos, mes tenen més limitacions.⁴⁶ La facilitat del francès per tenir codes complexos i el manteniment de la sonoritat de les obstruents han pas penetrat a la fonologia rossellonesa. Aquí cal tenir en compte, per això, que en aqueixos dos contextos el francès del Migdia hi fa epèntesi d'una neutra: *garage* [gaxaʒə], *chaude* [ʃodə], *perdre* [pɛʁdɾə].

Els manlleus que incorporen un sufix perden en altres dialectes les característiques fonològiques específiques que tenien com a manlleus i adopten les regles generals. Es veu bé en fer el gentilici de determinats noms; en central, per exemple, *Zaragoza* [θəɾəɣóθə] perd el so interdental a *saragossà* [səɾəɣusá] i *Còrdova* [kórðoβə] fa reducció vocàlica a *cordovès* [kurðuβés]. També es pot veure en verbs com *aterrissar* [ətərisá], que és pas *[ətəriθá]; o *banderillejar* [bændəriɫəʒá] que és pas *[bændəriɫəʒá] tot i que ven de *banderilla* [bændəriɫə]. Verdaguer (1974: 55-57) en mostra un exemple rossellonès que adapta el sufix *-age*, que correspon a *-atge*: de *dommage* 'llàstima' [dɔma:ʒ], *domatge* [dumádʒə]; no pas *[domádʒə].

Hi ha cops que s'adapta el sufix mentre que a la resta del mot s'hi mantenen les característiques pròpies dels manlleus. És el cas de la terminació de verbal *-ció*: *educació* [eðykəsju], *mobilizació* [moβilizəsju], *comunicació* [komynikəsju].

⁴⁶ En central únicament hi pot haver dues consonants, les quals cal que segueixin un ordre decreixent de l'escala de sonicitat. Hi pot haver una tercera consonant, la *-s*, que s'escapa a les restriccions. Podeu veure Bonet i Lloret (1998) o Lloret (2002: § 5.3.2.2).

1.5. Fenòmens dependents del context sintàctic

Tot seguit tractarem una sèrie de problemes fonològics o morfofonològics que apareixen en un sol context sintàctic: en les posicions anteriors al nucli del sintagma. D'una banda veurem el procés d'elisió de *s* final i, de l'altra, el procés de selecció d'al·lomorfs de certs determinants.

La regla d'elisió de *s* final que Fouché (1924a: 252) planteja es pot formalitzar com això: $s \rightarrow \emptyset / Cs\#C$. És a dir, que qualsevol *s* que vagi a final de mot caurà en el cas que el mot acabi en consonant i el mot següent hi comenci. En dona aqueixos exemples: *caps grossos* [kàb grósus]; *sacs plens* [sàk plés]; *plats bons* [plàb bú]; *tots tres* [tùt trés]; *dins tres dies* [din trèz ðijəs].

Hem observat que des del 1924 hi ha hagut canvis respecte del comportament de les *s* finals (o bé que la descripció de Fouché va pas ser prou acurada). La primera remarca a fer és que l'elisió depèn del tempo de parla, ja que en una velocitat lenta la *s* es pot mantenir. En segon lloc, que el context sintàctic també és rellevant a l'hora d'aplicar la regla o no

En aqueixes frases transcrites de parla espontània la *s* es mantén: *fa dos cops* que me conviden; *sem neixit* tot Ø *dos a Pi*; *llavors* calia que un altre parlés català (TR-el Rimbau: 4:50); *tén menester de llit* perquè és alimentada per la clínica Sant Pere; *els espais de salut* (TR-Bao-2 3:30). Al tercer exemple, cal tenir en compte que la *r* de *llavors* sona. Com es pot veure, doncs, la regla s'aplica pas sempre. A la taula següent il·lustrem la distribució que hem observat:

(32) Context de l'elisió de /s/ final

	A interior de sintagma (posició prenuclear)		A límit dret de sintagma
	davant de C	davant de V	davant de C
Determinants	<i>po[k] camís</i> <i>to[t] tres</i> <i>aque[d] dies</i>	<i>po[gz] aibres</i> <i>aque[dz] homes</i>	<i>po[gz] me van reconèixer</i> <i>to[ts] tenien fred</i> <i>aque[dz] vindran demà</i>
Adjectius amb -z de plural	<i>els bo[n] nins</i> <i>els dole[n] dies</i>	<i>els bo[nz] amors</i> <i>els dole[nz] amics</i>	<i>sem bo[ns] per treballar</i> <i>són dole[ns] quan volen</i>
Adjectius amb /s/ de l'arrel: es mantén	<i>el fa[s] comptable</i>	<i>el fa[z] amic</i>	<i>és fa[s] com tot</i>
Preposició <i>dins</i>	<i>dí[n] de l'armari</i> <i>dí[n] la votura</i>	<i>dí[nz] el calaix</i> <i>dí[nz] els ulls</i>	<i>és a dí[nz] que ho vaig deixar</i> Nom: <i>el dedí[nz] de l'armari</i>
Verb <i>ser</i> , forma <i>ets</i>	<i>e[k] capable d'ho fer</i> <i>e[m] més nalt 'alt'</i> <i>e[p] pas contenta?</i>	<i>e[dz] enfadós</i> <i>e[dz] hurós</i>	<i>ho e[ts] perquè vos 'vols'</i> <i>hi e[dz] des de nou hores?</i>
Pretèrit perfet, forma <i>ets</i>	<i>e[b] vingut</i> <i>e[d] dinat</i>	<i>e[dz] arribat</i> <i>e[dz] acabat</i>	-
Noms: es mantén sempre	<i>els teus nebot[z] més atjats 'de més edat'</i> <i>els pont[z] llargs</i>	<i>els nevo[dz] agreables</i> <i>els pon[z] amples</i>	<i>els meus nebot[z] vindran tard</i> <i>travessa els pont[z] corrint</i>

Com es veu a (32), les nostres dades corresponen parcialment amb els exemples de Fouché. Hem trobat divergència respecte a *caps grossos*, *sacs plens* i *plats bons*, en els quals la *s* final del nom es mantén. Coincidim amb la caiguda a *tots tres* i *dins tres dies* i hi afegim un altre context en què es pot observar sempre, que és a la segona persona del singular dels pretèrits perfets: *ets vingut* [èb biŋgút], *ets dinat* [èd dinát]; mes *ets arribat* [èdz əriβát], *ets acabat* [èdz əkəβát].

Sintàcticament és imprescindible que el mot que perd la *s* sigui pas a la frontera dreta del sintagma.⁴⁷ En tenim exemples amb un sintagma preposicional (el que crea *dins*), un sintagma verbal (la segona persona del pretèrit perfet, com a *ets vingut*) i un sintagma nominal (o determinant) format per *tots* + nom.

En part del gironí hi ha un procés semblant de caiguda de *s*, estudiat per Bonet, Lloret i Mascaró (en premsa). El context fonològic en què es produeix és el mateix (C*s*##C), mes sintàcticament es troba únicament en sintagmes nominals i la *s* ha de ser necessàriament marca de plural. Per exemple, a *els bons nens tindran un regal* [əl βõn nèns tindràn un rəyál],⁴⁸ *els* i *bons* perden la *s* perquè són pronominals, mentre que *nens*, que ho és pas, la mantén. A *el fals comptable* [əl fàls kuntáplə], *fals* és pronominal, mes mantén la *s* perquè forma part de l'arrel.

Bonet, Lloret i Mascaró troben una explicació per al fet que l'aplicació de la caiguda de *s* de plural depengui de la posició sintàctica. Aqueixa explicació es basa en el moviment del nom dins del sintagma nominal. Consideren que quan el nom es

⁴⁷ Parlem de caiguda, pèrdua, elisió o de no incorporació de la *s*, mes són fora unes formes de s'hi referir que cal pas prendre al peu de la lletra. Realment la *s* hi és en qualque moment? En quin? Això són qüestions teòriques en què entrarem pas.

⁴⁸ Transcrivim *bons* amb la vocal [o] perquè a la major part de l'àrea en què es produeix el fenomen hi ha un sol grau d'obertura de la *o*. A les àrees en què n'hi dos, la transcripció seria amb *o* tancada.

mou a la posició anterior a l'adjectiu, es genera la concordança amb els elements que jeràrquicament són inferiors. En canvi, per als elements prenominals, que es veuen pas involucrats en moviments sintàctics relacionats amb el nom, la concordança es pot pas fer a la sintaxi i s'ha de fer dins de la fonologia/morfologia.⁴⁹ És aquí que s'hauria d'inserir la *s*, mes es fa pas perquè hi preval tenir una estructura sil·làbica més simple. L'estructura interna dels sintagmes *els bons nens* i *els nens bons* seria:

(33) Estructura sintàctica dels SN amb un adjectiu (en gironí)

	a. <i>Els bons nens</i>	b. <i>Els nens bons</i>
Estructura profunda	<pre> graph TD A[el] --- B[bon] A --- C[nens] </pre>	
Moviments sintàctics (concordança amb els elements que resten per sota del nucli)	(n'hi ha pas)	<pre> graph TD A[el] --- B[nens] A --- C[] C --- D[bons+s] C --- E[Ø] </pre> <p>Ø: traça de <i>nens</i></p>
Fonomorfologia (concordança de tots els elements, mes restringida per C _s ##C)	[əl bɔn néns]	[əl nenz bɔns]

⁴⁹ Les diferències entre les posicions prenominals i postnominals es poden observar en diverses llengües. Vegeu el sintagma nominal del subjecte d'aqueixa oració del castellà: *Nuestras fragatas y acorazados italianos son buenos, (pero los americanos aún son mejores)*. El possessiu *nuestras* és femení com *fragatas*, mentre que *italianos* és masculí com el segon terme de la coordinació, *acorazados*. (Agraeixi l'exemple a Josep Maria Brucart i també als membres del Centre de Lingüística Teòrica de la UAB altres suggeriments que m'han ajudat per a la presentació de qualques resultats d'aqueixa tesi).

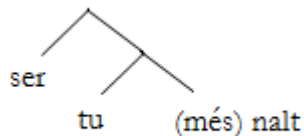
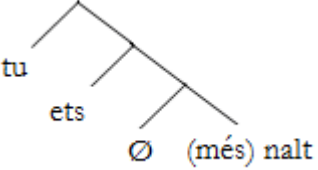
Aqueixa anàlisi també serveix per als sintagmes nominals del rossellonès, que es comporten exactament igual: cauen les *s* dels elements prenominals que integren pas l'arrel del mot. Per exemple, al primer sintagma de l'oració *Els teus nebots vindran tard* [əs tew nəβùdz bənrən tárt] la *s* de *teus* cau, mentre que la de *nebots*, no. El comportament de l'article és especial i el veurem més endavant. En canvi, a *fals director* [fàlz direktórt] la *s* de *fals* es mantén perquè és de l'arrel.

A més de dins el sintagma nominal, en rossellonès la caiguda de *s* també es produeix dins del SP (*dins de l'aigua* [din də l ájvə]) i al SV (*ets vingut* [èb biŋgút], *tu ets més nalt que el meu germà* [tù èm mèz nàl k əl mèw zirmá]). La *s* de segona persona cau fora a *ets* (o a l'imperfet *érets*) perquè els altres verbs sempre hi tenen una vocal de temps al davant (*cantes, dormes, perdes*, etc.), de manera que generen pas el context adequat.

Per a la caiguda de *s* d'*ets*, del SV, es podria pas fer la mateixa anàlisi que la proposada per als SN perquè el moviment del SV es produeix a dins de la sintaxi. L'estructura subjacent del verb *ser* comunament acceptada des d'una perspectiva generativista (Longobardi (1987), Den Dikken (2006), entre d'altres)⁵⁰ és la que es veu a (34)a. A partir d'aqueixa base es produeix el moviment del subjecte cap a la posició d'especificador del verb, com es pot apreciar a (34)b.

⁵⁰ Agraeixi la informació a la meua companya del CLT Yurena M. Gutiérrez.

(34) Estructura de *ser*

a. Estructura sintàctica profunda	b. Estructura després dels moviments (s'hi aplica la concordança)
 <pre>graph TD A[ser] --- B[tu] A --- C["(més) nalt"]</pre>	 <pre>graph TD A[tu] --- B[ets] A --- C["Ø (més) nalt"]</pre> <p data-bbox="804 629 991 663">Ø: traça de <i>tu</i></p>

L'element que farà de subjecte, que a (34) és *tu*, puja a la posició d'especificador del verb. En pujar, valida els trets de temps i concordança amb *ser*. La posició d'*ets*, per tant, és la mateixa de *bon* a (33)b. És un moviment que es fa dins de la sintaxi, per la qual cosa l'anàlisi de Bonet, Lloret i Mascaró s'hi podria pas aplicar. Hem de cercar, doncs, una anàlisi diferent. Abans, per això, acabarem de veure el darrer cas, que és el del SP format per *dins*.

La *s* de *dins* forma part de l'arrel *i*, tot i això, cau. En canvi, la *s* de l'arrel d'un adjectiu es mantén. El comportament especial de *dins* es pot explicar postulant que tén dos al·lomorfs, un d'acabat amb *s*, i l'altre, sense. Hi ha altres preposicions que també pateixen canvis a la consonant final, com *sus* i *per*, que en se combinar amb l'article fan *sul* (*su la, suls, su les*) i *pel* (*pe la, pels, pe les*) (vegeu § 3.12). Els al·lomorfs de *dins* es distribuïrien de forma complementària, /dinz/ davant de vocal i /din/ davant de consonant, seguint el patró d'al·lomorfa externa estudiat a Bonet, Lloret i Mascaró (2007), Mascaró (2007) i Bonet, Lloret i Mascaró (en premsa).

Si volem aplicar la mateixa anàlisi als SN, els SV i els SP, veiem que els moviments sintàctics serveixen pas per explicar tots tres tipus. El sol tret que és

comú als tres tipus de sintagmes és que la caiguda de *s* es dóna necessàriament a interior de sintagma, mai a la frontera dreta. Això implica que en SN com *els ponts llargs*, en què la *l* de *ponts* es mantén, l'estructura ha de ser [[els ponts] llargs], amb una frontera interna. A més, la *s* pot pas ser de l'arrel (com a *fals director*, en què es mantén), excepte en el cas de la preposició *dins*, el comportament de la qual s'ha d'explicar postulant que tén dos al·lomorfs. En definitiva, cal que la /s/ sigui pas de l'arrel, que es trobi al context Cs#C i a interior de sintagma.

L'efecte de caiguda de *s* als elements prenominals s'aplica als determinants: a l'indefinit *tot* (*tots tres* [tùt trés]) o *poc* (*pocs dies* [pòg díəs]), als possessius (*els meus cosins* [əz mèw kuzís]) i als numerals *cent* (*tres cents dies* [tre sèn díəs]) o *mil*⁵¹ (*dos mils francs* [duz mìl fráns]). En canvi, en altres posicions hi ha la *s*: *tots tenien por* [tùts tənïəm pów], *en tinc pocs*, *de préssecs* [ən tɪŋ pògz də préseks], *els meus poden venir* [əz mèws pòðəm bəní], *dos cents que se'n van* [du sèns kə səm bán].

A altres determinants com *un*, *aquell*, *tant*, *quin* i *quant* s'hi pot pas apreciar la regla perquè el plural és analògic d'altres determinants que per qüestions fonològiques acaben en *-os* (vegeu § 2.1.). Les formes són *unos*, *aquellos*, *tantos*, *quinos*, *quantos*. Com que hi ha la vocal [u] abans de la *s*, això fa que mai no hi hagi el contacte Cs#C. *Quinos* es pot fer *quis*, que tampoc no provocarà mai l'esmentat contacte.

Als possessius *meu*, *teu*, *seu* i *llur* també s'hi aplica l'elisió de *s* final en context prenominal: *els meus cosins* [əz mèw kuzís], *els teus parents* [əs tèw préns], *els teus gats* [əs tèw ýáts]. *Nostre* i *vostre* en queden al marge perquè tenen una vocal final (encara que

⁵¹ *Mil* pren la *-z* de plural, igual com *cent*, mentre que tenen pas morf de femení (vegeu § 2.2.6).

sigui pas subjacent). Els possessius pronominals, per això, tenen una altra característica: que poden incorporar o no la *-a* de femení, com a *la meua mare* [lə mèw máɾə], *la teua votura* [lə tèw βutúɾə], *la llura casa* [lə kúɾ kázə]. Hi ha pas diferència en funció de si són termes de parentiu o no. Si el femení és plural i ha pas incorporat la *-a* de femení, aleshores la *-ɾ* de plural es troba en el mateix context que el masculí plural, o sigui C_s#C, de manera que pot caure: *les llurOs coses* [ləz kúɾ kózəs], *les meuOs cosines i els meus cosins* [ləz mèw kuzinəz j əz mèw kuzís].

Altres determinants tenen característiques morfofonològiques pròpies. Començarem per l'article plural, que subjacentment és /lz/ i /z/. La vocal neutra és epentètica, tant en un al·lomorf com en l'altre (vegeu-ne la justificació a § 2.2.1). Al Vallespir i al sud del Rosselló hi ha una sola forma, /lz/, amb el mateix comportament que els altres determinants que perden la *s*, és a dir, que fonèticament és [əlz] davant de vocal i [əl] davant de consonant. Al Capcir es conserva *lo*. La descripció que segueix és la de l'article plural de la Plana del Rosselló i del Conflent.

Els es troba davant de vocal, de sibilant o [r] i *es* és la forma que hi ha davant de la resta de consonants, com es veu a (35). Amb tot, en un tempo lent es pot trobar *els* en el context d'*es*.⁵² Davant de sibilant i *erra*, fonèticament la *-ɾ* del plural sona pas, mes considerem que hi pertoca el mateix al·lomorf que hi ha davant de vocal perquè en aqueixos contextos qualsevol *s* es fusiona amb les consonants posteriors (vegeu § 1.3.4). Per tant, com que n'és deduïble l'elisió per una regla

⁵² Vam voler passar una enquesta sobre el comportament de l'article en diferents contextos consonàntics. En l'enquesta hi havia uns sintagmes nominals en singular que s'havien de convertir en plural. Els informants realitzaven pràcticament sempre *els*, independentment del context, malgrat que a la parla espontània es realitza fora davant de vocal. És per aqueix motiu que les dades que aportem sobre l'article són basades en gravacions de parla espontània.

fonològica, cal pas ho especificar a la morfologia. En canvi, la fonologia pot pas donar compte de per què trobem *els nins* [əz níns] i no pas *[əl níns] (forma del Vallespir), que seria possible. La justificació dels al·lomorfs de l'article la fem a § 2.2.1.

(35) Distribució dels al·lomorfs de l'article plural

___V	___sibilant, [r]	___C [≠r, sib]
/lz/	/lz/	/z/
[lz]	[l]	[z], [s]
<i>els homes</i> [əlz óməs]	<i>els senders</i> [əl səndés]	<i>els matins</i> [əz mətís]
<i>els estrígols</i> [əlz əstríγuls]	<i>els gírmans</i> [əl ɟirmás]	<i>els nins</i> [əz níns]
'ortigues'	<i>els xipoters</i> [əl ʃiputés]	<i>els papers</i> [əs pəpés]
	'tafaners'	<i>els dies</i> [əz ðiəs]
	<i>els rosers</i> [əl ruzés]	<i>els cargols</i> [əs kəryóls]

Com es pot veure, l'article plural segueix uns mecanismes propis, seguint una al·lomorfa que vén determinada pel context fonològic, al marge de la regla d'elisió de *s* final. Ara veurem els darrers determinants amb un comportament especial quan van en posició prenominal: els demostratius *aquest* i *aqueix*. El pronom *mateix* l'analitzarem conjuntament. El demostratiu *aquell*, pl. *aquello*, es veu pas afectat per cap procés especial.

Fins ara hem vist regles que afectaven els morfs de plural o de femení, mes ara en veurem unes altres que funcionen al damunt del masculí singular. Els primers seran *aqueix* i *mateix*, que pateixen la regla que a final de mot converteix /ʃ/ en [j] (vegeu § 1.3.4). Aqueixa regla a la resta de mots és independent del context en què es trobi la paraula. En canvi, per a *aqueix* i *mateix*, quan el nom del qual són especificadors comença per vocal, aleshores hi ha la possibilitat que la regla es bloquegi. Són casos com *aqueix indret* o *el mateix any*. Grandó (1917: 55) ja ho va

notar: «*aqueix*, seguit d'un mot començant per vocal conserva algun cop l'X final: Ex: *aqueix home* = [əkeʃ ómə]». Com diu Grandó, *alguns cops* hi ha [ʃ], mes també hi pot haver [ʒ] o [j]. L'alternança entre la fricativa palatal sorda i la sonora es deu a si s'aplica la sonorització de fricatives (descrita a § 1.3.4) entre mots o no. Posem uns quant exemples per il·lustrar les alternances:

(36) Distribució de [ʃ]-[ʒ]-[j] en *mateix* i *aqueix*

- a. Especificador dins del mateix sintagma b. A final de sintagma fonològic

Davant de vocal

[el mate[ʃ]-[ʒ]-[j] any]
 [el mate[ʃ]-[ʒ]-[j] hostal]
 [aque[ʃ]-[ʒ]-[j] animal]
 [aque[ʃ]-[ʒ]-[j] elefant]

Davant de vocal

[ell mate[j]] [i jo]
 [el mate[j]] [és millor]
 [aque[j]] [o l'altre]
 [aque[j]] [irà]

Davant de consonant

[el mate[j] dia]
 [el mate[j] camí]
 [aque[j] matí]
 [aque[j] vilatge]

Davant de consonant

[ell mate[j]] [t'ho dirà]
 [si poses el mate[j]] [t'irà millor]
 [aque[j]] [, que el coneix]
 [aque[j]] [comença ara]

Com es pot veure a (36)b, a final de sintagma fonològic la reducció de /ʃ/→[j] s'aplica sistemàticament. En canvi, quan /ʃ/ és a interior del sintagma, aleshores el context fonològic és rellevant: davant de consonant la regla sempre, mentre que davant de vocal ho fa optativament.

El fet que si el nom comença per consonant aparegui la [j] mentre que si ho fa en vocal hi hagi [ʃ] coincideix amb l'observació de Fouché que el procés que torna /ʃ/ en [j] originàriament es produïa davant de consonant. Amb tot, avui dia s'ha reformulat i la [ʃ] queda restringida a les posicions prenominals.

El demostratiu *aquest*, que il·lustrem a (37), funciona igual pel que fa a la distribució dels dos al·lomorfs que té, un dels quals acaba en /t/ i l'altre, en /st/. Les formes amb /st/ són pròpies del plural (*aquestos*) i del femení (*aquesta, aquestes*). El masculí singular té /st/ o /t/ segons el context. *Aquest* acaba en [t] quan va a final de sintagma o davant de nom començat per consonant (*aquest trinc* [əkèt trɪŋk]; *és aquest* [ɛz əkét]; *posa aquest aquí* [əkèt əki] i *aquell allà*), mentre que davant de vocal pot agafar l'al·lomorf amb /st/ (*aquest any* [əkèt əɲ]; *aquest animal* [əkèt animál]). Per tant, igual com amb *aqueix* i *mateix*, l'aparició d'un al·lomorf o de l'altre es veu regida per la posició que l'adjectiu ocupa dins del sintagma nominal.

(37) Distribució de /əkɛst/ i /əkɛt/

a. Especificador del SN ___ + V	b. A través de sintagma	c. Femení i plural
[[aque[st]-[t]] any]	[aque[t]] [i jo]	aque[st]a
[[aque[st]-[t]] hostal]	[aque[t]] [és millor]	aque[st]os
[[aque[st]-[t]] animal]	[aque[t]] [o l'altre]	aque[st]es
___ + C		
[[aque[d]] dia]		
[[aque[t]] tal]		

Hi ha més mots que tenen un comportament diferent en posició prenominal. Per exemple, *sant*, com a mot aïllat es pronuncia [sán], mentre que davant de nom començat per vocal, la *t* final hi sona: San[t] Esteve, San[t] Andreu, San[t] Ernest, etc. Fins i tot al Sacaze, mapa 219, 'Saint Pierre', la vocal de *sant* es transcriu com a neutra i sabem que és impossible que també ho sigui quan *sant* és un nom, ja que hi ha pas neutres tòniques.

Sant apareix a Mascaró (2002: § M 1.4), que és un capítol titulat «Mots de classificació difícil», on es diu que «les formes *fra, mossèn, sant, mestre, don, don(a)* (les dues últimes no normatives), i altres són elements pronominals que apareixen en la posició d'especificador precedint un nom propi. Tenen, doncs, una funció similar a l'article personal *en, na*». *Sant* és diferent dels determinants que hem vist pel que fa a la semàntica, mes, com diu a la cita de Mascaró, és un especificador i, com a tal, és subjecte a uns processos especials.

A l'article personal masculí *en* també s'hi pot veure un efecte derivat de la posició d'especificador del nom: davant de nom amb consonant inicial és [ən]; davant de vocal és [l] (vegeu § 2.2.1). Com és a [ən] *Salvador* i [l] *'Albert*. Malgrat que per la seua condició de proclític es pot pas trapar en altres contextos, es tracta d'una altra peça del lexicó amb un comportament especial en posició pronominal.⁵³

Després d'haver vist totes aqueixes dades arribem a la conclusió que la posició interior de sintagma propicia comportaments morfofonològics especials. La regla fonològica d'elisió de *s* final s'aplica únicament a mots (que poden ser determinants, verbs o preposicions) en aqueixa posició, mentre que si és a la frontera dreta del sintagma, llavors la *s* es mantén. Pel que fa a la morfologia, hem vist que hi ha alguns determinants que en aqueixa posició tenen un al·lomorfa específic. Sembla, doncs, que per determinats processos el sintagma es comporta com si fos un sol bloc.

⁵³ Per a una anàlisi del mateix fenomen en central, vegeu Mascaró (1996).

1.6. L'accent

La característica més especial del rossellonès en relació amb l'accentuació és que té fora mots aguts (o oxítons) i plans (o paroxítons). Al DicBotet hi ha un sol mot esdrúixol (o proparoxíton), *àliga*, mes també hi ha l'entrada *alga*, de mateix significat. Fouché (1924a: 11) diu que el rossellonès té pas pus esdrúixols, que el sol que té és *ànima* i que ja a la seua època tendia a se fer *aima*. Segons aqueixa afirmació, per tant, n'havia tingut (malauradament Fouché aprofundeix pas en el tema). Hem vist esdrúixols en textos antics com ara en un d'escrit durant la Guerra dels Segadors per Francisco Vilar, notari de Ceret (editat per Peytaví 2007) en què hi surten els següents noms i adjectius: *pólvora*, *grandíssima* (f. 675v); *número* (f. 673v); *ànimo* (f. 673); *sàtira* (f. 668v); etc. L'accent és posat per Peytaví en fer l'edició, mes sembla clar que efectivament han de ser esdrúixols. Pensem, doncs, que efectivament hi havia hagut esdrúixols. Veurem certs mots la pronúncia actual dels quals es pot explicar fora perquè anteriorment eren esdrúixols. Ara caldrà veure de quines maneres es van perdre.

Abans, per això, haurem de tenir en compte que els esdrúixols que hi ha avui dia en català vénen pas per l'evolució directa del llatí, ja que en el pas del llatí vulgar al català van desaparèixer a causa de la caiguda de les vocals posttòniques. El resultat van ser mots plans (o aguts), com en aqueixos exemples (posem pas tots els passos de l'evolució): ÖCŪLUS > oc'lu > *ull*; TABŪLA > tab'la > *taula*; RÖDĚRE > rod're > *roure*. Malgrat això, la reintroducció d'esdrúixols sembla força antiga, ja que, per exemple, al DECat, s.v. *ànima*, diu que aqueix mot existeix «des dels orígens literaris», és a dir, que es deu trobar des del segle X o el s. XI.

En els dialectes diferents del rossellonès, avui dia la majoria d'esdrúixols són cultismes. Això fa que tot el gruix de cultismes esdrúixols introduïts al català durant els darrers 350 anys existeixen pas en rossellonès perquè ha incorporat els cultismes per la via del francès, que té fora que mots aguts. És per aqueix motiu que per estudiar els diversos mecanismes del rossellonès per evitar els esdrúixols ens podem basar fora en noms de la llengua popular, com *múrgula*, *gírgola* o *tórtora*.

Hi ha tipus d'esdrúixols antics que s'han resolt uniformement. Per una banda, aquelles paraules que acaben en les dues vocals àtones *ia* / *ua* (com *història*, *pèrdua*, *paciència*), perden la *-a* final de femení, esdevenint així *histori*, *perdu*, *pacienci*. És una característica que en principi es podria pas reduir a un sufix, ja que també apareix en noms propis com *Llivia*, *Núria* o *València* que es diuen respectivament *Llivi*, *Nuri* i *Valenci*; o per al nom del vilatge de *Cànoes*, que popularment s'anomena [kánus]. El nom *llúdrria* es pot fer *lludri* o *llutri* (encara que també podria ser que antigament fos *llúdriga* i que hagués caigut tota la síl·laba final).

Sembla, per això, que es tracta pas d'un procés actiu. Es pot pas saber amb exactitud perquè si es demana als parlants de fer noms estrangers amb aqueixa terminació, com *Màntua* o *Bobèmia*, hi apliquen el sistema fonològic dels manlleus, la qual cosa implica un desplaçament de l'accent a la darrera *a*.

La pèrdua de la *-a* final fins i tot es troba en parelles de mots com *avi* i *àvia*, en què la *-a* permetria desfer l'homonímia entre el masculí i el femení (avui dia, per això, més aviat s'empleguen els gal·licismes *parrén* i *marrena*⁵⁴ o *gran-pere* i *gran-mere*).

⁵⁴ Aqueixos gal·licismes tradueixen literalment els mots catalans *padri*-*padrina*, que en francès serveixen pas per a se referir als avis. Vegeu l'entrada *parrain* de Jacquet 2008.

L'homonímia es troba encara en parelles d'adjectius com *propi*-MASC -*propi*-FEM, *nuvi*-MASC -*nuvi*-FEM (o *novi*) (ALC, mapa 1026), *tebi*, *ranci*, *borni*, *revolucionari*, *imaginari*, etc.

Els mots amb el sufix preaccentuat *-'ic* (com *matemàtic*, *llunàtic*, etc.) desplacen l'accent a la segona síl·laba. Això evita l'esdrúixol en els femenins: *pràctica* > *practica*; *música* > *musica*; *matemàtiques* > *matematiques*. Avui dia, per això, tant el masculí com el femení acaben en [ikə]: *la vida domestica* i *un animal 'domestique'* (en masculí Verdaguer hi escriu una *e* final que cal llegir amb la mateixa vocal neutra que en femení). Verdaguer (1974: 125-127) analitza l'aparició de la vocal neutra final del masculí com a gal·licisme. L'occità també fa recaure l'accent sobre el sufix (*matematic*, *classic*, etc.), mes fa la diferència entre el masculí (amb morf *-Ø*) i el femení amb *-a* final (*matematica*, *classica*). És molt possible que el rossellonès antigament fes igual. Sembla, doncs, que l'explicació més plausible és que la terminació *-ique* vingui del francès: el sufix *-'ic* antigament es trobava pas en tantes paraules com ara, per tant, és possible que els gal·licismes que entraven amb la forma *-ique* acabessin influint sobre les formes originals. Malgrat que és un gal·licisme, considerem que la seua introducció s'ha vist beneficiada pel rebuig als mots proparoxítons.

Verdaguer (1974: 16) també observa que *-íssim/a* (*amplíssim*, *llarguíssim*) i *-ívol/a* (*germanívol*, *baronívol*) han desaparegut del rossellonès. Notem com aqueixos dos sufixos igualment crearien un mot esdrúixol en fer el femení. De totes maneres, essent cultismes també seria possible que en realitat haguessin pas mai entrat.

Tot seguit passarem a veure els mots populars que tenen pas cap morfema específic. Comencem pel nom del bolet *gírgola*,⁵⁵ que revela dues maneres diferents d'evitar l'esdrúixol. Una consisteix a desplaçar l'accent a la penúltima síl·laba, *gírgula* [ʒirɣúlə]; l'altra, a fer caure la *-a* de gènere femení i transformar el nom en un de masculí, *gírgol* (o *gírbol*) [ʒirɣul]. Segurament, si *gírgola* permet la caiguda de la *-a* és perquè el resultat, *gírgol*, es pot associar amb altres mots plans que també acaben en *-ol*, com el nom de municipi *Òpol* o *xímbol* 'picarol'. El mot *orèndol* 'oreneta' és fruit del mateix procés, com confirma el fet que a les *Vides de Sants Rosselloneses* hi surt *aurèndola* (occitanisme, segons Veny 1980: 460).

Hem cercat al DCVB, al DicBotet i a altres fonts mots populars que en altres dialectes són esdrúixols i hi hem trobat diverses estratègies per evitar l'accentuació proparoxítona. Per exemple, *àliga*, *Bàrbara*, *càmfora* (exemple de Fouché), *màrfega* (ALDC, mapa 268), *pólwora*, *tòfona* i *tórtora* fan caure la vocal posttònica o bé tota una síl·laba: *alga*, *Barba* (belleu després del pas per **Barbra*), *camfra*, *marfa*, *polwra* [púlβrə] (o el gal·licisme *padre*), *tofa*, *tortra* (o el gal·licisme *turterel·la*). *Alfàbrega* és dels que han patit més canvis: *alfalga*. *Vànova* fa *vanu* [bánu] (ALDC, mapa 270), mes podria venir de la forma dialectal *vànoa*, amb [uə] finals i llavors es tractaria d'un cas com els de *pacienci*. *Òliba* existeix pas, es fa *xibeca*, igual com a Girona (ALC, mapa 1029).

Una altra estratègia consisteix a desplaçar l'accent. Aquí en teniu tres exemples més: *llugubre* rima amb *descubre* (de *descobrir*) ((1882) Mil : 421), el bolet

⁵⁵ Segons el DECat, s.v. *gírgola*, l'origen és incert, mes pot ser que vingui d'**eryngūla*, nom inventat per naturalistes en referència al panical (*eryngium*), al costat del qual sol créixer. Quan es va introduir **eryngūla* s'havia de pronunciar com a esdrúixol perquè té una *u* breu a la penúltima síl·laba. L'existència de *gírgol*, amb l'accent sobre la *-i*, confirma que en rossellonès també hi havia hagut aqueixa accentuació.

També hi ha vilatges rossellonesos on el nom del bolet és *panicau*.

*múrgola*⁵⁶ es diu *marigula* [məriɣúlə] (o *murgola*, al DicVerdaguer); *llastima* (ens han donat referència que es deia antigament, mentre que Fouché diu *llàstim*; avui dia, per això, es fa el gal·licisme *domatge*) i *llàgrima* es presenta com *llagrama* a Verdaguer (1982: 56), mentre que Bartre (1948: 108) escriu *llagrim*s, que pot equivaldre tant a [láɣrim] com a [laɣríms].

Un altre recurs és l'ús de manlleus com *page* ('pàgina'), *aima* ('ànima', de l'occità), *larma* 'llàgrima'. És pas gratuït que siguin precisament aqueixos manlleus que han entrat en la llengua. Verdaguer (1974: 15) comparteix l'observació que força esdrúixols es diuen amb gal·licismes: *semula* 'sèmola', *maximum* 'màxim', *epoca*, *metode*, *sil·labe*, *tombola* 'tómbola', *bussola* 'brúixola'. Cal notar que la majoria d'aqueixos mots són cultismes i, per tant, és normal que s'hagin adaptat del francès.

Els cognoms dels emigrants espanyols i refugiats de la guerra civil (tant amb noms catalans com espanyols) podrien haver servit per introduir mots esdrúixols com *Fàbregues* o *Àlvarez*. Aqueixos noms, per això, es pronuncien a la francesa, és a dir, que s'hi aplica el desplaçament de l'accent a la darrera síl·laba, ignorant l'existència de l'accent gràfic perquè en francès marca pas la síl·laba tònica: *Fàbregas* [fəβreyás], *Àlvarez* [əlvərés], etc. *Fàbregues* es farà plana, [fəβreyəs], en el cas que la darrera vocal gràficament s'escriu *e*, mentre que si s'escriu *a* es farà aguda.

Tots els casos que acabem de veure fan referència a l'accentuació de noms i adjectius, mes els verbs tampoc no poden ser esdrúixols. Els verbs tenen unes regles

⁵⁶ Al DECat, s.v. *múrgola*, Coromines diu que probablement vén del gòtic *MAÚRHVALUS. Fins i tot es refereix explícitament al rossellonès: «L'eliminació dels proparoxítons en rossellonès fa que allà diguin *murgúləs* (Casafàbre, 1960) o *məriɣúləs* (Noedes, 1959; Illa, 1960): allà el proverbi és «Pel ma(r)ç, la *marigóla* treu el nas» (Calendari de l'As-de-Bastos, 1975)».

d'accentuació pròpies que depenen dels morfemes de temps, conjugació i persona, amb les quals ara ens detindrem pas (podeu veure els apartats de morfologia verbal, a § 2.4). Sí que farem notar que en altres dialectes el subjuntiu present del verb irregular *saber* és esdrúixol: *sàpiga*. Doncs bé, en rossellonès ha desplaçat l'accent: *sapigui*. El verb *caber* serveix pas per ho veure perquè ha desaparegut.

En definitiva, podem concloure que en rossellonès, sigui a través d'un mecanisme o d'un altre, els esdrúixols han acabat per desaparèixer. A continuació observarem els altres tipus de mots, els plans i els aguts, tenint en compte quines són les estructures no marcades del català en aquestes dues categories. Usualment els aguts acaben en síl·laba travada (*petit, grumoll, repeix*) i els plans en síl·laba oberta (*petita, mare, armari*). Els aguts acabats amb síl·laba oberta i els plans amb travada en català general són marcats, mes veurem si en rossellonès és igual.

En rossellonès hi ha ben pocs mots plans acabats en consonant. Al DicBotet hi ha fora els següents, que separem en funció de la terminació. També n'hi hem afegit alguns que hem trobat i que Botet recull pas:

(38) Mots paroxítons

<i>-ol/-o</i>	<i>-ec</i>	<i>-it / -et</i>	altres
<i>brèdol</i> 'vímet', <i>èrpol</i> 'rasclat', <i>grífol</i> 'rebrot', <i>pèvol</i> 'pèsol'	<i>àbec</i> 'espiga', <i>bàlec</i> 'pellofa', <i>càvec</i>	<i>àpit</i> 'api', <i>sàlit</i> 'sàlic', <i>sòmit</i>	<i>rònic</i> 'rònc', <i>cànem, tàlem</i> ⁵⁷

⁵⁷ Aqueix mot és recollit a Elna, mes és antic perquè l'informant mateix deia que l'havia oït fora a la seua àvia. També surt a un poema de Bonafont (1914: 126): *y'l tálam estrellat de la verge amorosa (...) ombreja y enfestona ab piadós recel.*

(també <i>peso</i>), <i>sequívol</i> ‘sec’, <i>xímbol</i> ‘cascabell’, <i>Òpol</i> , <i>Èvol</i> , <i>Jíjols</i> , <i>Ròvol</i> , <i>orèndol</i> ‘oreneta’ (també <i>olendra</i>), <i>frígol</i> ‘farigola’, <i>Sant Cristòfol</i> (o <i>Cristofò</i>)	‘aixada’, <i>ràvec</i> ‘rave’, <i>ròssec</i> ‘rastre’, <i>préssec</i> , <i>còrrec</i> , <i>pórrec</i> ‘porro’, <i>espàrrec</i> .	‘somni’, <i>còfet</i> ‘cofa sense ornament’, <i>galàpet</i> ‘gripau’.	‘pal·li’, <i>àlveu</i> ⁵⁸ ‘llit de ribera’, <i>Maria santíssim!</i>
--	---	--	--

Hem trobat pas més noms plans acabats en consonant. A § 2.1 mostrem que els adjectius *gèlid*, *plàcid*, *insípid*, *plàcid*, *tímid*, *vàlid* o bé existeixen pas, o bé es transformen en aguts. A la nota al peu 36 mostrem que tampoc no hi ha noms plans acabats en *r*.

Pel que fa als mots aguts, n’hi ha del tipus *Rosselló* [rusiˈlú] o *primer* [primé], que malgrat que fonèticament acaben en vocal, subjacentment tenen una consonant final (*Rosselló* /rusiˈlún/; *primer* /priméc/) que es realitza als derivats: *rossellonès*, *primera*. En canvi, certs gal·licismes com *pijamà*, *cafè*, *menú*, sí que es pot considerar que subjacentment tenen pas cap consonant final.⁵⁹

En definitiva, veiem que en rossellonès hi ha quatre estructures pel que fa a la relació entre l’accent i l’estructura de la síl·laba final, que resumim a (39). Les no marcades arribades per evolució del llatí són els aguts amb síl·laba travada i els plans amb síl·laba oberta. Els plans amb síl·laba travada, que en són ben pocs, són clarament marcats. En canvi, els aguts amb síl·laba oberta probablement són pas pus marcats degut a la gran quantitat de gal·licismes que han entrat amb aqueixa estructura.

⁵⁸ És difícil que la terminació d’*àlveu* segueixi a ser amb el diftong, ja que en les formes verbals amb la mateixa estructura la vocal neutra ha caigut: *cantàveu* > *cantavu* [kəntáβu]; *crompésseu* > *crompessu* [krumpésu], etc. Per tant, deu ser [álβu].

⁵⁹ Els noms *Maria* i *mania* tenen la mateixa estructura subjacent que *pijamà* i *cafè*, mes agafen la *-a* de femení. La immensa majoria dels mots acabats en *-ia* deuen aqueixa terminació a un sufix (com es veu a *company* – *companyia*). *Maria* i *mania* són els sols mots que hem trobat acabats en *-ia* en què la vocal forma part de l’arrel. Hi ha pas més mots rossellonesos que acabin en qualche altra vocal+*a* de femení (exemples com *marea*, *cacatua* o *barbacoa* són desconeguts, es fan recorrent al gal·licisme corresponent).

(39) Terminacions dels mots plans i aguts

Acabats en síl·laba oberta Acabats en síl·laba travada

Aguts	piʒəmə	əmík
Plans	kázə	rédul

1.7. Clítics

Hom anomena ‘clític’ a aquells mots que sintàcticament són elements independents, mes fonològicament depenen del mot prosòdic veí (que ha de ser fort), amb el qual formen un grup prosòdic. El clític pot anar al davant del mot fort (aleshores direm que és un proclític) o al darrera (un enclític). En català n’hi ha de tots dos tipus. Entre el primer grup hi ha els articles, certes preposicions i conjuncions, els pronoms febles, etc. Al segon grup, únicament s’hi troba els pronoms febles, que poden ocupar totes dues posicions.

El present apartat serà la descripció de les qualitats fonològiques dels pronoms febles i de la conjunció/pronom interrogatiu *que*. Hem observat pas cap especificitat de la resta de clítics en comparació amb els altres dialectes, per la qual cosa és pas necessari d’en fer la descripció.

1.7.1. Pronoms febles

Els sols clítics que poden ocupar tant una posició de proclisi com d’enclisi són els pronoms febles. Són enclítics amb imperatiu, mentre que amb tots els altres temps verbals són proclítics. Això inclou les formes no personals d’infinitiu i de gerundi: *Tinc pou de la trencar*, *Podes hi anar demà*; *S’emplega ho agafant pel costat*; *Vénen en la portant en braços*.

La posició proclítica amb aqueixos temps és única dins del català, mes és compartida amb el francès i l'occità. Segons Verdaguer (1974: 150-152) es tracta d'un gal·licisme que no apareix fins a finals del s. XVIII, idea que compartim pas perquè considerem que els gal·licismes sintàctics podrien pas haver entrat fins al s. XIX, com ja hem justificat a § 0.1. A Escudero (2004: 178-179) hi ha un exemple del s. XVII, *A pena de tres lliuras de amanda per hi posar los diners de la obra* (de l'any 1686), i d'altres de 1750. En un altre article (Escudero 2009a: 233), hi presenta un manuscrit de 1751 escrit a Millars que inclou aqueixes frases: *per se comprar calsas; de la pendre; per li aver treginat*. A l'exemple de 1686 és difícil d'acceptar que hi hagi influència del francès, mes com que és un sol cas es podria tractar d'un error d'escriptura.

Al quadre (40) transcrivim fonèticament les formes que tenen els pronoms quan són proclítics i quan són enclítics. A la primera columna hi ha la forma subjacent i la superficial en proclisi i en enclisi. A les altres columnes hi ha exemples amb dues formes verbals: a la primera hi és rellevant si el verb comença en vocal o consonant; a la segona, el que compta és si hi acaba. Per files, a les primeres de cada requadre hi ha els clítics en contacte amb una vocal i a les segones files van amb una consonant. Quan qualcuna d'aqueixes formes és impossible, ho indiquem amb un asterisc, *.

El pronom *se* pot pas mai aparèixer en posició d'enclític. En els altres dialectes, d'una banda es pot trobar després d'infinitiu o gerundi; de l'altra banda, en imperatius amb tractament de cortesia de vostè en què sigui reflexiu: *ajupi's!*, *miri-s'ho!* En rossellonès, en què el vostè s'ha perdut, caldrà emprar el vós, de manera que haurà de ser: *ajupiu-vos!*, *espieu-vos-ho!*

(40) Pronoms proclítics i enclítics (un sol pronom)

Pronom	Proclític	Enclític
me , acus. o datiu 1a sg /mə/ [mə] [mé]	m'obre ⁶⁰ la porta [m òβrə lə pòrtə] me va veure [mə βà βéwrə]	agafa-me [əɣafəmé] agafeu-me [əɣəfewmé]
te , acus. o datiu 2a sg /tə/ [tə] [té]	t'obre la porta [t òβrə lə pòrtə] te va veure [tə βà βéwrə]	agafa-te [əɣafəté] tén-te 'aguanta-te' [tenté]
se , reflexiu 3a (sg / pl) /sə/ [sə]	la porta s'obre [lə pòrtə s óβrə] se va veure / se van veure [sə βà βéwrə]	* *
nos , acus. o datiu 1a pl /nu+z/ [nuz] [núš]	nos obre la porta [nuz òβrə lə pòrtə] nos va veure [nuz βà βéwrə]	agafa-nos [əɣafənúš] agafeu-nos [əɣəfewnúš]
vos , acus. o datiu 2a pl /bu+z/ [buz] [bús]	vos obre la porta [buz òβrə lə pòrtə] vos va veure [buz βà βéwrə]	* agafeu-vos [əɣəfewβús]

⁶⁰ El verb *obrir* pot començar en *d-*, com en occità: *dobrir*. A més, es pot conjugar tant com a pertanyent al grup IIIa com al IIIb: jo *obri* o *obreixi*.

el , acus. 3a sg masc /l/ [əl] [lú]	l'obre [l óβrə] el va veure [əl βà βéwrə]	agafa-lo [əɣafəlú] agafeu-lo [əɣəfewlú]
la , acus. 3a sg fem /l+ə/ [lə] [lé]	l'obre [l óβrə] la va veure [lə βà βéwrə]	agafa-la [əɣafələ] agafeu-la [əɣəfewlé]
elze , acus. 3a pl (masc/fem) /l+z/ [əlzə] [əlzé]	elze obre [əlz óβrə] elze va veure [əlzə βà βéwrə]	agafa'lze [əɣafəlzé] agafeu-elze [əɣəfewəlzé]
li , datiu 3a sg /l+i/ [li] [lí]	li obre la porta [li òβrə lə pórtə] li va veure la mà [li βà βèwrə lə má]	agafa-li [əɣafəlí] agafeu-li [əɣəfewlí]
elzi , ⁶¹ datiu 3a pl /l+z+i/ [əlzi] [əlzí]	elzi obre la porta [əlzi òβrə lə pórtə] elzi va veure la mà [əlzi βà βèwrə lə má]	agafa'lzi (la bolsa) [əɣafəlzí] agafeu-elzi (la bolsa) [əɣəfewəlzí]
ho , neutre /u/ [u] [ú]	ho obre [u/w óβrə] ho va veure [u βà βéwrə]	agafa-ho [əɣafəú] agafeu-ho [əɣəfewú]

⁶¹ Transcriurem *elzi* com un sol mot perquè efectivament ho és, com demostrarem més avall.

hi , datiu o locatiu	hi obre la porta	agafa-hi (lo que puguis)
/i/	[i / j óβrə]	[əɣafəi]
[i]	hi va veure una cosa	agafeu-hi (lo que pugueu)
[í]	[i βà βèwrə wnə kóza]	[əɣəfewí]
en , partitiu	n'obre	agafa-ne
/n/	[n óβrə]	[əɣafəné]
[ən]	en va veure	agafeu-ne
[né]	[əm bà βèwrə]	[əɣəfewné]

Qualcuns dels buits del quadre marcats amb un asterisc corresponen a formes impossibles a tot el català. El problema és que hi pot pas haver coreferència entre el subjecte i l'objecte quan hi ha primeres i segones persones diferents en nombre. Es pot il·lustrar amb **jo nos aconselli* o **vosaltres te doneu*.

Per explicar les propietats fonològiques dels clítics pronominals hem de determinar abans l'estructura morfològica i prosòdica del conjunt mot-clític. Com que els clítics són accentuats, es podria interpretar que són sufixos del verb mateix, com uns sufixos de flexió, mes demostrarem que és pas així. Un cop haguem vist això, passarem a justificar les formes subjacents de (40) i examinarem altres propietats fonològiques que presenten.

Els nivells morfològics que es troben a dins d'un mot són l'arrel, el radical, el mot i, pel damunt de tot, el grup clític (GC). Els nivells fonològics de dins del mot són la mora, la síl·laba, el peu, el mot prosòdic (MP) i el grup clític (GC). Hi ha altres nivells fonològics, mes abracen nivells més amplis que per aquest tema ens

interessen pas. Morfologia i fonologia coincideixen a donar un nivell al mot morfològic i al mot prosòdic, com es veu a (41). Els clítics morfològicament es poden pas encabir dins del mot, per aqueix motiu han d'anar al GC, cosa que també coincideix amb el nivell fonològic. Com es pot veure, el peu,⁶² que marquem amb parèntesis, ignora la frontera del MP i es construeix agafant tot el GC. Les síl·labes les indiquem les separant per punts i les mores les hem pas marcades perquè resulten irrelevantes.

(41) Anàlisi morfològica i fonològica de *Passagem-bi!*

a. Nivells morfològics

[[[[pas]_{ARREL} eʒ]_{RADICAL} em]_{MOT} i]_{GC}

b. Nivells fonològics

[[pa.se.(ʒe.m)_{MP} i]_{GC}]_{PEU}

La fonologia treu a la llum dades de l'estructura morfològica que mostren que els pronoms febles se situen fora del mot. Si se situaven a dins, aleshores s'aplicarien pas determinats processos que afecten el final de mot. Examinem-ho amb l'exemple que presentem a (42)b, que és presentat al costat de (42)a per comparar amb el comportament de l'arrel seguida d'un morfema flexiu. A (42)c posem com hauria de ser *llegeix-bi!* en el cas que el clíctic formés part del mot prosòdic.

(42) Estructura morfològica de *llegeixi* i *llegeix-bi*

a. [[liʒej]_{MP} i]_{GC} /liʒ+eʃ#i/ *llegeix-bi!*

b. [[liʒéʃi]_{MP} i]_{GC} /liʒ+eʃ+i/ *llegeixi*

c. *[[liʒeʃi]_{MP} i]_{GC} */liʒ+eʃ#i/ **llegeixbi!*

⁶² A l'hora d'assignar peus als mots, hi ha llengües que en tenen prou de posar un sol peu al mot (fan una construcció no exhaustiva), mentre que d'altres en construeixen el màxim possible (construcció exhaustiva). El català sembla que és de les primeres, encara que és pas segur (Serra 1996, Vallverdú 1997). És per aqueix motiu que a (37)b fora posem un peu sobre (ʒe.mi).

Abans de comentar les formes de (42) recordem que a § 1.3.4 hem vist que a final de mot es produeix el procés /ʃ/→[j]. Aqueix procés s'aplica a (42)a perquè la /ʃ/ ocupa precisament la posició de final de mot. A (42)b, en canvi, la /ʃ/ es troba pas al context d'aplicació de la regla perquè, dins del MP, té una vocal al darrere. Formalment, (42)a i (42)b es construeixen amb l'arrel del verb, l'increment temàtic –*eix* i finalment una /i/. La diferència és que a (42)a la /i/ correspon a l'enclític *hi*, *llegeix-hi!*, i a (42)b és el morf de primera persona del singular, *llegeixi*.

A (42)b, *llegeixi*, el morf final –*i* de 1a sg s'incorpora dins del domini del MP. En conseqüència, la /ʃ/ es trapa pas al context de desafricació perquè és pas a final de mot. En canvi, a (42)a, malgrat que subjacentment també hi ha una vocal darrere de la fricativa palatal, s'hi aplica la regla que desafrica les /ʃ/ finals.⁶³ Això passa perquè la fonologia troba que la /ʃ/ ocupa la posició d'aplicació del procés, que és a final de MP, no pas de GC. Si el pronom *hi* fos al nivell del MP, aleshores desferia el context i el resultat seria igual que la forma agramatical que presentem a (42)c.

El verb *sentir* 'olorar' permet d'observar l'aplicació d'un altre procés, la simplificació de grups consonàntics. L'imperatiu de segona persona del singular és *sent!* [sén], sense la *t* final de l'arrel. Si s'hi adjunta el pronom neutre *ho*, el resultat és [senú], també sense la *t*. És una altra prova que l'adjunció es fa per sobre del mot, ja que, si es fes a un nivell inferior, el resultat hauria de mantenir tots els elements de

⁶³ A § 1.3.4 hem dit que considerem la desafricació de /ʃ/ com a procés regular, mes que també pot ser una idiosincràcia de diversos mots. Si fos aqueixa segona opció, aleshores hauríem de dir que l'increment temàtic /eʃ/ té dos al·lomorfs: [eʃ] davant de vocal i [ej] a final de mot. El procés de llesta d'al·lomorfs prendria [ej] perquè és el que ha d'anar a final de mot. Com que el procés és cec a allò que s'incorporarà més tard, pot pas saber que tindrà el context idoni (és a dir, la vocal de *hi* al darrere) perquè hi pugui haver l'al·lormorf fricatiu. Aqueixa anàlisi alternativa igualment seria una prova que el pronom va per sobre del mot.

l'arrel, inclosa la *t*, *[sentú]. Amb tot, el verb *sentir* és l'únic de les conjugacions II i IIIb (les que fan l'imperatiu amb un morf $-\emptyset$) que mostra com funciona en aqueix context la simplificació de grups consonàntics, ja que és l'únic que té l'arrel acabada en la configuració adequada.⁶⁴

Acabem de demostrar que els clítics integren pas el MP i ara veurem si podrien ser mots independents. D'entrada, presentem un contrast que ja és indicatiu que els enclítics són pas mots independents, que és la posició de l'accent a *llegeix-ho!* [liʒej ú] i *llegeix 'u'!* [liʒèj ú]. Noteu que a *llegeix 'u'!* hi ha una oració formada per un verb, *llegeix*, i un OD, 'u', que és el nom de la vocal *u*. Aquí es mantén un accent secundari sobre *llegeix*, mentre que a *llegeix-ho!*, en què l'OD és un pronom, hi ha fora un accent que recau sobre l'enclític. Això demostra que el pronom feble *ho* és pas un mot independent, mes que forma un sol grup clíctic amb el verb. Que el clíctic s'adjunti al mot prosòdic coincideix amb la restricció de Teoria de l'Optimitat CLÍTICS AL MOT, segons la qual "la base de la cliticització és el mot" (per tant, la cliticització opera més amunt que els morfemes).⁶⁵

En definitiva, amb els exemples de (42), *llegeixi* [liʒéʃi] i *llegeix-hi!* [liʒejí], hem vist que els enclítics es poden pas considerar morfemes del mot. D'altra banda, el contrast entre *llegeix-ho!* [liʒejú] i *llegeix 'u'!* [liʒèjú] serveix per demostrar que fonològicament tampoc no són tractats com a mots independents. Per tant, els enclítics s'han de trobar en un nivell intermedi, que és el del grup clíctic.

⁶⁴ També hi ha *corrompre*, mes és poc usual i l'imperatiu resultava estrany als informants, fins i tot quan es feia sense enclític.

⁶⁵ La restricció CLÍTICS AL MOT l'utilitza Serra (1996: 108) per al català central, en se basant en McCarthy i Prince (1993: 51). En rossellonès aqueixa restricció és cabdal, cosa que vol dir que es troba ordenada força amunt en la jerarquia de restriccions.

Tot seguit justificarem les formes subjacents proposades. Començarem per un tret comú a la vocal de tots els pronoms, que és que l'hem considerada àtona malgrat que en enclisi és tònica. Ho demostrarem amb *me*, *te*, *la*, que tenen la mateixa alternança [ə] i [é] que hi ha en qualsevol mot, per reducció vocàlica: *fust[e]r* – *fust[ə]ria* (vegeu § 1.2). Amb tot, malgrat que es pot explicar de forma regular per la reducció vocàlica, per què proposem que els pronoms funcionen a la inversa i que tenen les formes subjacents amb neutra? Per ho explicar, cal dir que la reducció vocàlica s'aplica al domini del mot prosòdic, mes no al del grup clític. Noteu les alternances que segueixen:

(43) Reducció vocàlica al MP, mes pas al GC

a. [rəntéw] _{MP}	/rent+e+u/	<i>Renten!</i>
b. [[rəntew] _{MP} lé] _{GC}	/rent+e+u#l+ə/	<i>Rentem-la!</i>
c. [[rəntew] _{MP} mé] _{GC}	/rent+e+u#mə/	<i>Rentem-me!</i>
d. [[rəntew] _{MP} mələ] _{GC}	/rent+e+u#mə+l+ə/	<i>Rentem-me-la!</i>

A (43)a hi ha reducció vocàlica de la *e* de l'arrel, *rent-*: [rəntéw]. Aqueixa *e* sona [e] a altres formes verbals com el present d'indicatiu: r[é]nti, r[é]ntes, etc. La segona *e* de *rentem* és la que rep l'accent i, per tant, es troba pas en el context d'aplicació de la reducció vocàlica.

A (43)b i (43)c l'accent és sobre l'enclític. En conseqüència, la segona *e* de *rentem* és àtona. Com a norma general, quan les *ee* són àtones es troben al context d'aplicació de la reducció vocàlica i, per tant, es realitzen com a vocal neutra. Això és el que fa precisament la primera *e* de *rentem*, mentre que la segona *e* mantén el timbre [e]. Allò que dóna compte d'aqueixa diferència són els nivells fonològics: la reducció

vocàlica s'aplica a dins del MP. En aqueix nivell la primera *e* és àtona mentre que la segona encara és tònica, ja que perd l'accent al nivell del GC, mes la reducció vocàlica hi és pas aplicable.

Finalment, l'exemple de (43)d serveix per veure el comportament dins d'una cadena de clítics. S'hi pot veure que aquells que són pas accentuats, *me* en aqueix cas, es realitzen amb la vocal neutra. En canvi, a (43)b i (43)c s'hi pot veure que quan van sols s'accentuen i tenen el timbre [e]. Aqueixa dada la confrontem amb el domini d'aplicació de la reducció vocàlica, que és el MP, com hem demostrat amb la *e* de *renteu*, que sempre mantén el timbre. És a dir, la vocal del pronom *me* de *renteu-me-la!* es troba fora del domini de la reducció vocàlica i, per tant, se li pot pas aplicar. Així i tot, el timbre de la vocal és neutra. L'explicació més plausible és que subjacentment ja ha de tenir el timbre neutre, /mə/.

Això planteja un altre problema: les vocals d'enclítics accentuades tenen el timbre [e], tot i que subjacentment són neutres. Per tant, trobem que els pronoms enclítics han de complir dos requisits contradictoris: d'un costat, necessàriament reben l'accent; per l'altra banda, hi ha el fet que una vocal neutra pot pas ser accentuada. En la intersecció d'aqueixos dos requisits hi conflueixen els enclítics *me*, *te*, *la*, que forçosament han de rebre accent, mes que tenen una vocal neutra. La solució que troba el sistema és canviar el timbre de la neutra per una altra vocal, la més propera possible, que admeti l'accent. Així, la neutra es converteix en una [e]. Aqueixa és la mateixa explicació que en dona Fouché (1924b: 41). Aqueix recurs també l'utilitza *que*, que discutim a l'apartat següent, § 1.6.2. En cap dels pronoms no es pren la [á], excepte en capcinès, que hi és en el femení *la. agafa-la!* [əʎafəlá]

(capcinès) vs. [əʎafələ] (ross.), mes hi és pas a *me, te: dóna-me (això)!* [dunəmé]; *crompa-te (lo que vulràs)!* [krumpəté] (capcinès i ross.). El mateix fenomen apareix en menorquí i en qualques àrees del mallorquí, que canvien la neutra per una [ɛ]. Diacrònicament en altres dialectes també s'observa que quan es va perdre la neutra tònica es va reemplaçar per una *e* oberta. Malgrat que el timbre en rossellonès és [e], cal tenir en compte que en rossellonès hi ha pas dos graus d'obertura de la *e*, per tant podem considerar que les solucions del baleàric i del rossellonès són equivalents. Els canvis de timbre dels pronoms enclítics els analitzarem des d'una perspectiva històrica després de les pàgines dedicades a explicar les formes subjacents.

A més de tenir la [é], també hi ha enclítics amb [ú] (*ho, nos, vos*) i [í] (*hi, li, elzè*). Aqueixes dues vocals vénen de les corresponents [u] i [i] àtones. Per tant, hi ha el mateix procés d'accentuació que per a la neutra. La diferència és que la neutra té menester d'acompanyar l'accentuació d'un canvi de timbre perquè pot pas ocupar una posició tònica, cosa que les dues vocals altes necessiten pas perquè poden ocupar totes dues posicions.

Ja hem justificat que els pronoms s'adjuntin al nivell del grup clíctic, que siguin subjacentment àtons i que la vocal tingui el timbre [e]. Ara seguirem veient les altres característiques de les formes subjacents. Per a la majoria de pronoms el nostre punt de partida serà l'anàlisi de Mascaró (1986: § 49), excepte per als personals de singular *me, te, se*, per als quals seguim la proposta de Lloret i Viaplana (1996) que és específica per a l'empordanès, un dels subdialectes més propers al rossellonès. Aqueixos pronoms subjacentment són /mə/, /tə/ i /sə/ respectivament. Campmany (2008) diu que per influència de l'estàndard les formes plenes han tendit a ser

substituïdes de l'empordanès i que ara els pronoms de persona es comporten igual que en barceloní, que les fa *em, et, es*. A § 7.2 de la seua tesi presenta dades noves que demostren aqueix canvi. En tot cas, la descripció de Lloret i Viaplana (1996) serveix per a un estadi de la llengua anterior al que analitza Campmany que es pot comparar amb el rossellonès actual.

Que en empordanès la vocal era subjacent, no pas epentètica, es demostra perquè apareixia tant en posició preverbal davant de consonant com en posició postverbal, fins i tot quan el verb acabava en vocal: *me dóna, dóna-me!* Si hagués estat epentètica, a *dóna-me!* hauria pas estat necessària i hauria tingut la forma **dóna'm!* En rossellonès la distribució és igual, mes amb la diferència que els enclítics són accentuats.

Ara vegem com són les formes subjacents del rossellonès. Compararem el comportament de *me /mə/*, *te /tə/*, *se /sə/* amb el de *en, /n/*, en la variant [ən] en què la vocal sí que és epentètica.⁶⁶ Noteu l'alternança *en vol* ([ən] + C) vs. *n'emplega* ([n] + V). Si era pas epentètica, s'hauria de mantenir quan el verb comença en vocal (**en emplega*). Quan és postverbal, *agafa-ne!* [əʎafəné], se'n pot pas justificar l'aparició per una qüestió de sil·labificació ja que a partir de /n/, i com que abans hi ha una vocal, la forma resultant **agafa'n!* és perfectament sil·labificable (precisament és el que fa l'empordanès, [əʎáfəŋ]). Amb tot, pensem que és epentètica per una qüestió de regularitat del paradigma dels pronoms enclítics, ja que si no hi havia la vocal, seria el sol pronom sense s'endur l'accent del GC en un imperatiu.

⁶⁶ Cal dir que el pronom *en* hi ha cops que es realitza [nə] en posició preverbal, sembla que amb variació lliure. És possible que comenci a patir la pressió analògica de *me, te, se*. Si mai arriba a ser sempre [nə], aleshores haurà incorporat la vocal neutra a la forma subjacent, igual que *me, te* i *se*.

En realitat hi ha un context en què pren pas cap [e]: quan es combina amb els datius *li* i *elzi* (vegeu el quadre (47) de combinacions), que fa *dóna-li'n!* [dunəlín], *dóna'lzi'n!* [dunəlzín] i no pas **dóna-li-ne!* [dunəliné], **dóna'lzi-ne!* [dunəlziné]. Aqueixa dada pot ser un argument més a favor que sigui epentètica perquè contrasta amb el comportament després de *me*, *te*, *nos* i *vos*, en què sí que incorpora la [e]: *dóna-me-ne!* [dunəməné], *dóna-nos-ne!* [dunənuné].

Els pronoms *li* i *elzi* quan es combinen amb els pronoms d'acusatiu de tercera persona s'hi fusionen. És a dir, quan hi ha la pronominalització de l'acusatiu i del datiu, com a *crompa [les flors] [a la Maria]*, el resultat és el següent:

(44) Pronominalitzacions de *Crompa les flors a la Maria*

a. De l'acusatiu	<i>Crompa'lze a la Maria</i>	[krumpəlzé]
b. Del datiu	<i>Crompa-li les flors</i>	[krumpəlí]
c. De tots dos	<i>Crompa'lzi; *Crompa'lze-li</i>	[krumpəlzi]

Com es pot veure, el resultat de pronominalitzar tots dos complements dóna lloc a una fusió. Aquest fet es produeix en molts altres dialectes, com estudia Bonet (1991) a la seua tesi i com també explica a Bonet (2002: § F 10.3.3.4). Per Bonet, la /l/ que apareix en l'acusatiu (*el*, *la* i *els*) en realitat té pas cap marca de cas, mes únicament indica tercera persona. Als pronoms de datiu, *li* i *elzi*, hi ha la mateixa /l/ de tercera persona acompanyada, ara sí, d'una marca de cas datiu, /i/. En se combinar *li* + *el*, *la* o *els*, amb una sola aparició de /l/ n'hi ha prou, perquè es vol pas repetir que es tracta de la tercera persona. Amb el plural passa el mateix, ja que

s'expressa un sol cop encara que tant l'acusatiu com el datiu siguin de plural: *crompa* [els geranis] [als vendaires] 'vendedors', *crompa'lzi!* [krumpəlzi].

Si el pronom de datiu es combina amb el partitiu *en*, hi ha pas cap altra transformació i el resultat, doncs, és *li'n* o *elzi'n*. Es pot veure a *crompa-ne, de flors*, [al vendaire de la plaça]: *crompa-li'n!* [krumpəlín]. Si hi ha [els vendaires], en plural, haurà de ser *crompa'lzi'n!* [krumpəlzín].

Els pronoms de primera i segona persona del plural, *nos* /nu+z/ i *vos* /bu+z/, són els sols amb l'estructura CVC. La *z* final correspon al morf de plural, ja que té la forma usual d'aqueix morf. Quan *nos* o *vos* es combinen amb altres pronoms (llevat d'*ho* i *hi*), perden la *z*: *nos el bevem* [nul βəβém], *aneu-vos-ne* [ənewbuné], *doneu-nos-la!* [dunewnulé]; mes *nos ho dieu* [nuz u diéw]; *agafeu-vos-hi!* [əʎəfewβuzí]; *espíem-nos-ho bé!* [əspiemnuzú] (vegeu el quadre de (47)). Podem pas justificar per cap regla fonològica la desaparició de la *z* final de *nos, vos* + C perquè seria el sol cas en què passaria en aquest context, Vs#C, que és diferent del de Cs###C que hem vist a § 1.5.

Ara observem la tercera persona masculí *el* /l/: en proclisi és format per una vocal epentètica i la consonant *l*, que és l'arrel que identifica la tercera persona (com ja hem dit identifica pas el cas acusatiu). Que la vocal és epentètica ho prova que es troba en verbs començats per consonant (*el vull, el tenes*), mentre que si són començats per vocal la hi tenen pas, ja que la sil·labificació és bona sense necessitat d'una vocal epentètica (*l'agafa, l'espíavi*, no pas **el agafa, *el espíavi*).

Quan el masculí és enclític, pren la vocal [u], com a *agafa-lo!* [əʎəfəlú]. Amb tot, considerem que la [u] forma pas part de l'arrel, mes que és epentètica. Partint de

/l/ subjacent, l'enclític es podria comportar de tres maneres que il·lustrem a (45). Partim de la base que tots els enclítics han de rebre l'accent, per a la qual cosa necessiten tenir una vocal. Si hi és pas, el resultat pot pas ser bo, com a (45)a. Com que el masculí acusatiu té pas cap vocal pròpia (subjacentment és fora la consonant /l/), n'agafa una. En principi hauria d'agafar la vocal neutra (que es transformaria en [e]), mes té l'inconvenient que és la mateixa vocal del femení, la qual cosa crearia una homofonia, com a (45)b. És per l'evitar que agafa el morf marcat -o [u], (45)c, igual com als plurals del tipus *gossos*, que segueixen un procés que veurem arreu.

(45) Resultats possibles per a *agafa-lo!*: /əgaf+ə/#/l/ → [əɣafəlú]

- a. * [əɣáfəl] problema: l'accent és pas sobre el clític
- b. * [əɣafələ́] problema: homofonia amb el femení
- c. → [əɣafəlú]

En termes de Teoria de l'Optimitat, l'elecció de [u] s'explicaria per al·lomorfa externa (com expliquen Bonet, Lloret i Mascaró 2007). La tria de l'al·lomorf més marcat (en comptes de -Ø, que és el no marcat) vén determinada per voler satisfer restriccions situades més amunt en la jerarquia. En aqueix cas les restriccions més altes serien les que demanen accent sobre el clític i que la distinció masculí-femení es reflecteixi fonèticament.

En mallorquí (Veny 1982: 94, Grimalt 2002) i formenterer (Bonet i Torres-Tamarit 2010) hi ha una altra solució diferent per als enclítics que són fora consonàntics, que consisteix a desplaçar l'accent a la síl·laba del verb que és just abans del pronom. Per exemple, *agafa'!* [gəfəl], *dóna'm (la clan)!* [donám]. En aqueixes

varietats, doncs, l'enclític requereix pas ser accentuat. Quan el pronom té una vocal, s'enduu l'accent: *agafa-lis!* [gəfəlis], *dóna-li!* [donəli]. En rossellonès se satisfà sempre el desplaçament cap al clític i, en el cas dels clítics que tenen pas cap vocal, se n'hi posa una d'epentètica, com a (45)c.

La [u] del masculí en enclisi és el morf marcat de masculí *-o*. L'aparició d'aqueix morf es pot explicar per la mateixa regla que fa que sigui present als plurals de *gos* o *bosc*: *gossos*, *boscós* (tal com ja hem explicat a § 1.3.4). Els noms i adjectius acabats en sibilant, /st/ i /sk/ insereixen una vocal entre l'arrel i la *-z* de plural per evitar que les regles fonològiques que s'hi aplicarien impedissin que la *-z* de plural es pogués apreciar fonèticament. Els masculins, en comptes d'inserir la vocal neutra, que és la no marcada, prenen el morf marcat de masculí *-o*. Això és una estratègia per evitar l'homofonia amb els femenins, cosa especialment rellevant als adjectius.

Passem ara a analitzar el clític de 3a pl. Acabem de veure que en singular la forma del masculí fonèticament es diferencia clarament del femení. En plural, en canvi, tant el masculí com el femení els formen la /l/ de l'arrel i la /z/ de plural, amb una vocal epentètica a cada costat. Que la primera neutra del plural és epentètica, es pot argumentar morfològicament per comparació amb els altres membres del paradigma flexiu de pronoms de tercera persona (*el*, *la*). En aqueixos, o hi és pas (al femení) o és igualment epentètica (al masculí singular). A més, també es pot justificar per una qüestió de sil·labificació, és a dir, [lz] es pot pas sil·labificar perquè en català tota síl·laba ha de tenir un nucli vocàlic. Encara que hi hagi epènesi al darrere, [lza], la solució tampoc no és bona perquè es crea una obertura complexa que viola l'escala de sonicitat i que per tant és impossible en català (vegeu Lloret

2002a: § F 5.1.2.1). L'epèntesi d'una neutra inicial permet una sil·labificació correcta, tant quan el pronom va en posició proclítica com enclítica.

Que la segona neutra és epentètica és pas tan evident, perquè afegint la primera neutra ja hi hauria un resultat sil·labificable, [əlz], present a altres dialectes. Un motiu per dir que és pas subjacent és morfològic: la marca de 3a persona és la /l/, a la qual s'hi pot afegir les marques /ə/ de femení i /z/ de plural, que han de seguir aqueix ordre, mai l'invers (*les nines*: /+e-FEM+s-PL *nin*+e-FEM+s-PL; */+s-PL+e-FEM *nin*+s-PL+e-FEM). En canvi, a [əlzə] hi ha una neutra darrera de la -z de plural a la qual se li pot pas atribuir cap valor flexiu: la podem pas considerar marca de femení perquè és després de la -z de plural. És a dir, que morfològicament se'n pot pas justificar la presència.

Subjacentment podem partir de /l+z/ o bé podem partir de /l+zə/. En el primer cas, /l+z/, davant d'un verb començat per vocal hi hauria pas cap problema: /lz # obr/ → [əlz óβrə]. En canvi, davant d'un verb amb consonant inicial, com a *elzə vol*, el resultat *[əlz βól] és pas possible (és el que mostrem a (46)a). Per entendre que hi ha un problema, hem de tenir en compte el procés de caiguda de *s* final dins de sintagma, que es pot observar en sintagmes preposicionals (*dins de la casa* [din də lə kázə]), en sintagmes determinants (*tots tres* [tùt trés]) i en sintagmes verbals (*Quan ets vingut?* [kwàn eb biŋgút]) (vegeu § 1.5). El context en què es produeix és el de Cs###C, que és el mateix que hi hauria a **els vol* si no hi havia una vocal després de la *s* final. Per tant, la *s* hauria de caure, com a (46)b. El problema és que aqueix resultat és homòfon del singular.

(46) Solucions possibles per a *els vol*: /lz bol/ → [əlzə βól]

- a. * [əlz βól] viola la regla d'elisió de *s* final
- b. * [əl βól] és homòfon amb el singular
- c. * [əz βól] es perd el morf del pronom de 3a persona
- d. → [əlzə βól]

A (46)c plantejem una tercera solució possible: que caigui la *l*. Aqueix és el comportament que té l'article plural, que és *els* davant de vocal, mes *es* davant de consonant (vegeu § 1.5). Aqueixa solució té l'inconvenient que es perd informació rellevant, la de pronom de 3a persona. En el cas de l'article, en canvi, és pas tant greu que es perdi la *l* perquè és un determinant, no pas un element regit pel verb.

En definitiva, afegint la neutra epentètica al final del pronom s'evita el sincretisme amb el singular sense haver de perdre informació sintàctica important. Noteu, en canvi, que la informació de gènere queda pas recollida al plural, en què masculí i femení són homònims. Hi és únicament en singular, en què el femení *la* es compon de /l/ i el morf /ə/ de femení. Fonèticament és [lə] o [lé].

En enclisi també hi ha una vocal epentètica al final del pronom. És a dir, que *elze espieu fa espieu-elze!* [əspiewəlzé], no pas **espieu-els!* Com hem dit per als pronoms *en* i *el* (o *lo*, si és postverbal), la vocal final és pas deguda a una estructura consonàntica no sil·labificable en català, mes el motiu que porta a generar l'epèntesi són les característiques del paradigma dels enclítics: quan hi ha una vocal epentètica accentuada, aqueixa sempre va al final de tot del grup clític.

L'explicació sobre l'epèntesi al plural demostra que efectivament la vocal final podria ser epentètica, mes invalida pas que pugui ser subjacent. En canvi, la morfologia sí que ens dóna arguments en contra que sigui subjacent. Si era subjacent, s'hauria d'incloure amb el morf de plural, que sempre és l'últim de la cadena, així: /l+zə/. Això voldria dir que hi hauria dos al·lomorfes de plural, un dels quals reservat únicament per al pronom de 3a persona. Aqueixa possibilitat és més difícil d'acceptar que no pas que subjacentment sigui /l+z/ i que la neutra final sigui epentètica.⁶⁷

Seguim amb els pronoms *ho* i *hi*, que quan són proclítics es poden realitzar [u]-[w] i [i]-[j] respectivament. Aqueixa alternança és deguda a un procés fonològic que converteix les vocals altes *i/u* en semivocals quan van seguides de vocal. Per tant, podem dir que subjacentment són /u/ i /i/ respectivament. La /i/ dels pronoms *hi*, *li* i *elxi* és la marca de datiu o de locatiu. A *li* i *elxi* també hi ha la marca de tercera persona, /l/, i a *elxi*, la de plural, /z/. La neutra inicial és epentètica, igual com a *elxe* [əlzə].

Quan trobem una cadena de pronoms l'accent recaurà sobre el darrer de la cadena, excepte en les combinacions de *li+en* i *elxi+en*, com hem vist. A (47) presentem les combinacions de dos pronoms a partir de les dades de Fouché (1924b : 43-58), que hem comprovat que actualment són iguals.

Remarquem que si els pronoms de primera i segona persona, *me*, *te*, *nos* i *vos*, es combinen amb *se*, aqueix darrer ocupa la segona posició. Per altra banda, quan *nos* i *vos* es combinen amb els altres pronoms de primera i segona persona tenen un ordre en posició proclítica i l'invers en l'enclítica.

⁶⁷ Agraeixi aqueixa idea a en Joan Mascaró.

(47) Quadre de combinacions de dos pronoms, segons Fouché (1924: 43-58). La seua descripció encara és vàlida avui.

	<i>me</i>	<i>te</i>	<i>se</i>	<i>nos</i>	<i>vos</i>	<i>el</i>	<i>la</i>	<i>els/les</i>	<i>li</i>	<i>elzi</i>	<i>ho</i>	<i>en</i>	<i>hi</i>
<i>me</i>													
<i>te</i>	mə tə mə té												
<i>se</i>	mə sə	tə sə											
<i>nos</i>		nu tə tə núz	nu sə										
<i>vos</i>	mə βuz bu mé		bu sə	nu βuz bu núz									
<i>el</i>	mə l mə lú	tə l tə lú	sə l	nu l nu lú	bu l bu lú								
<i>la</i>	mə lə mə lé	tə lə tə lé	sə lə	nu lə nu lé	bu lə bu lé								
<i>els/ les</i>	mə lzə mə lzé	tə lzə tə lzé	sə lzə	nu lzə nu lzé	bu lzə bu lzé								
<i>li</i>	mə li mə lí	tə li tə lí	sə li	nu li nu lí	bu li bu lí	li lí	li lí	əlzi əlzí					

	<i>me</i>	<i>te</i>	<i>se</i>	<i>nos</i>	<i>vos</i>	<i>el</i>	<i>la</i>	<i>els/les</i>	<i>li</i>	<i>elzi</i>	<i>ho</i>	<i>en</i>	<i>hi</i>
<i>elzi</i>	mə lzi mə lzi	tə lzi tə lzi	sə lzi	nu lzi nu lzi	bu lzi bu lzi	əlzi əlzi	əlzi əlzi	əlzi əlzi					
<i>ho</i>	m u m ú	t u t ú	s u	nuz u nuz ú	buz u buz ú				li lí	əlzi əlzi			
<i>en</i>	mə n mə né	tə n tə né	sə n	nuz ən nu né	buz ən bu né	lə n lə né	lə n lə né	əlzə n əlzə né	li n lí n	əlzi n əlzi n	u ú		
<i>hi</i>	m i m í	t i t í	s i	nuz i nuz í	buz i buz í	li lí	li lí	əlz i əlz í	li lí	əlzi əlzi	u ú	n i n í	

Llegenda:

- A dins de cada requadre hi ha dues files: la de dalt correspon a proclítics i la de baix, a enclítics (imperatius). Quan un dels dos pronoms és *se*, és impossible de trobar la combinació en imperatius.
- Els quadres pintats de gris fosc corresponen a combinacions gramaticalment impossibles.
- Els quadres amb el fons de color gris clar són pas descrits per Fouché, més són combinacions possibles.
- Els pronoms són representats en transcripció fonètica, mes:
 - o El pronom *vos* l'hem transcrit amb [b] tot i que, ben entès, per context es pot pronunciar amb [β]. Hi hem emprat la [β] fora en les combinacions *me + vos* i *nos + vos*, en les quals sempre hi haurà espirantització.
 - o La *z* final de *nos* i *vos* l'hem transcrita sempre [z], encara que, ben entès, davant de consonant sorda sempre serà [s].

Ara entrarem a analitzar el procés històric que va desplaçar l'accent de l'imperatiu cap al pronom. Per ho fer, començarem nos detenint un poc en l'article que de Melchor (1996) hi dedica, en el qual sobretot posa atenció en el timbre de les vocals àtones que esdevenen tòniques.

El seu article comença amb la revisió obligada de Fouché. Aqueix darrer considera que històricament, amb la desaparició de la neutra tònica, els pronoms van canviar de timbre a la vocal més acostada fonèticament, que era la [e] (Fouché 1924b: 41). Avui dia les variants baleàriques que han perdut la neutra tònica serveixen per donar suport a la idea que la neutra és més acostada cap a la [é]: quan els enclítics amb neutra reben l'accent, es transformen en *e* oberta (vegeu Veny 1982, Grimalt 2002). En rossellonès, amb una sola *e* mitjana, podem considerar que el procés és el mateix.

De Melchor considera poc refinat el que diu Fouché sobre per què [e] és la vocal dels enclítics; hi ha més coses a tenir en compte dins de l'explicació diacrònica. Per començar, veu que el rossellonès havia tingut una neutra tònica (de fet, el mateix Fouché en dóna constància el 1924 en diferents vilatges, com hem vist a § 1.1.1), de manera que és probable que durant un temps aqueixa fos la vocal tònica dels enclítics. A més, cal poder explicar per què *la* fa [lé] i no pas *[lá] (excepte en capcinès). Per de Melchor, precisament *la* dóna la clau per poder s'aproximar millor al procés històric d'accentuació dels enclítics.

Per estudiar la cronologia d'aqueixa accentuació, de Melchor necessita tenir en compte un altre fenomen que es va produir en tots els dialectes orientals: la

neutralització de les vocals [á], [é] i [é] cap a [ə] en posició àtona (mentre que anteriorment feien [a] i [e], igual com encara es fa en els dialectes occidentals). Aquest procés és datat per Rasico (1982), i citat per de Melchor, entre 1150 i 1250. Com bé observa de Melchor, la neutralització ha de ser anterior al desplaçament de l'accent perquè, si no, s'hauria mantingut el timbre [a] de *la*. A continuació mostrem els passos que proposa que podrien haver seguit *me* i *la*. El pronom *me* serveix per il·lustrar igualment *te*, *se* i *en*.

(48) a. Neutralització > Desplaçament de l'accent: solucions actuals (seguint de Melchor 1996: 263)

↓	[me] ; [la]	estadi original
	[mə] ; [lə]	neutralització
	[mḗ] ; [lḗ]	desplaçament de l'accent
↓	[mé] ; [lé]	canvi de la neutra cap a [e]

b. Desplaçament de l'accent > Neutralització: resultat erroni!

↓	[me] ; [la]	estadi original
	[mḗ] ; [lá]	desplaçament de l'accent
↓	[mé] ; *[lá]	neutralització: hi ha pas el context d'aplicació

A (48)b, en arribar a la neutralització ja es veu que hauria pas pogut afectar els pronoms enclítics i s'haurien mantingut les formes del punt anterior: *mḗ*, *tḗ*, *sḗ*, *nḗ* ; *lá*. El pronom *la* actual coincideix pas amb aqueixa derivació, *[lá], mes és [lé], que és el resultat de (48)a. L'argument que construeix de Melchor és convincent, mes contempla pas que [lá] es transformés en [lé] per analogia amb la resta de pronoms. De fet, hi ha una dada que fa plantejar aqueixa opció com a possible: el comportament de *la* en capcinès. En aqueixa varietat es fa [mé], [tḗ] i [nḗ], mes [lá]. Aqueix

resultat és precisament el de (48)b. Per tant, això podria indicar que tot el rossellonès va fer com el capcinès, és a dir, que va desplaçar l'accent abans de neutralitzar les *ee* i les *aa* àtones.⁶⁸ Si no fos així, també podria ser que el capcinès hagués fet el desplaçament de l'accent abans que la resta de varietats del dialecte.

De Melchor també contempla que ara la *e* tònica dels enclítics és la vocal intermèdia típica del rossellonès, mes que abans havia d'haver estat o bé oberta o bé tancada. Amb tot, explica pas per què cal que hagi passat per aqueix estadi (podria haver anat directament de neutra a intermèdia).

Per s'acostar a la data de l'accentuació, de Melchor també observa a l'ALPO que els pronoms *nos*, *vos* i *lo* (*el*) es fan amb [ú] a tota l'àrea dialectal, fins i tot en aquelles localitats vallespirenques en què la *o* tònica es va pas convertir en *u* i que, per tant, fan *b[o]ca*, mes *mastega-lo!* [məsteyəlú]. El fet que els enclítics tinguin el timbre [u] en lloc de [o], a diferència de la resta de *oo* provinents del llatí, ho utilitza com a argument per trobar el període històric en què es va produir el desplaçament de l'accent. Pensem, per això, que el fet que durant qualche període de temps hi hagués hagut un enclític amb el timbre [ó] invalida pas que després s'hagués pogut convertir en [ú], al marge de la resta de mots. Aqueix canvi podria ser degut a la pressió analògica amb els proclítics o amb les formes enclítics àtones (que apareixen quan hi ha una cadena de clítics): *emportem-nos-elze!* [əmpoɾtemnuzé]; *agafeu-vos-hi!* [əɣəfɛwβuzí].

⁶⁸ Dec aqueixa idea també a Joan Mascaró.

Finalment, es pot intentar explicar la raó del desplaçament de l'accent. De Melchor, com Fouché i Veny (1980: 450), atribueix el desplaçament de l'accent a l'adstrat occità. També es podria cercar l'origen en el superstrat francès, encara que seria més difícil de demostrar perquè llavors segurament hauria d'haver influït tots els mots. Hi pot haver també una altra explicació interna de la llengua, per a la qual el comportament dels clítics en altres dialectes pot ser indicatiu del procés que devia ocórrer en rossellonès. En central o nord-occidental s'allarga un poc la vocal de la darrera síl·laba: *dóna-li!* [dónəli:], *entorna-te-n'hi!* [əntórnətəni:], *dibuixa-me-la!* [dibúʃəmələ:]. És fàcil d'imaginar que en rossellonès també hi hagués casos com aqueixos, o semblants, i que poguessin reforçar la vocal final, allargada, amb un accent secundari que posteriorment es convertís en primari.

Aqueixa reaccentuació podria tenir a veure amb el fet que hi hagi pas esdrúixols. El sol context en què es podrien trobar esdrúixols (i fins i tot sobresdrúixols) seria als imperatius amb enclítics. La reaccentuació, per tant, faria que aqueixos mots tinguessin el comportament regular de la resta de mots de la llengua.

Acabem l'apartat amb un quadre resum dels pronoms. Els presentem agrupats en funció del tipus de comportament que tinguin. En donem la forma subjacent i les formes fonètiques en posició proclítica, davant de vocal o de consonant, i en posició enclítica.

(49) Resum de pronoms

Tipus de forma subjacent	__V	__C	V/C__
/mə/, /tə/, /l+ə/, /sə/	m	mə	mé
/n/	n	ən (nə)	né
/l/	l	əl	lú
/l+z/	(ə)lz	(ə)lzə	(ə)lzé
/l+i/	li	li	lí
/l+z+i/	(ə)lzi	(ə)lzi	(ə)lzí
/nu+(z)/, /bu+(z)/ + clític	nuz nul	nuz nul	nús nulé
/u/, /i/	u	u	ú

1.7.2. El proclític *que/què*

El pronom interrogatiu *què* [kə] és un proclític. Per ho poder afirmar, tenim en compte que sintàcticament és un mot independent, mes fonològicament depèn del mot fort veí. Igual com els pronoms febles, en determinats contextos té una vocal neutra i, en d'altres, una [e]. També veurem que la conjunció *que* fonològicament es comporta exactament igual que el pronom *què*.

A continuació mostrem els contextos en què trobem cada vocal. A (50)a hi ha els que corresponen a *que*, amb una neutra, i a (50)b, els que es realitzen amb [e]. Dins de cada grup hi posem tant els pronoms interrogatius com les conjuncions, separats en dos grups, *i* i *ii*.

(50) a. [kə]

i. Pronom interrogatiu:

- Interrogativa directa:

que + C:

Què vos? [kə βós]; *Què t'agrada?* [kə t əγrədəβə]; *Què li diràs?* [kə li ðirás]

que + V:

Què és? [k əs]; *Què ets fet?* [k əf fét]

- Interrogativa indirecta:

Sabii pas què t'agradava [səβii pás kə t əγrədəβə]; *li som demanat què volia*
[li sùn dəmənàk kə βulíə]; *me diguis pas què tinc de fer* [mə ðiγis pás kə tɪŋ də fé]⁶⁹

ii. Conjunció:⁷⁰

- Tot sol:

Sabii pas que t'agradava [səβii pás kə təγrədəβə]; *M'ha demanat que t'ho doni*
[mə dəmənàk kə tu dúni]; *Vull que t'ho llegeixis* [bùl kə tu liɰéʃis].

- Article + *que*:

Lo que vols és impossible [lu kə βòz èz impusíplə]; *La que me vas demanar és aqueixa*
[lə kə mə βàz dəmənà èz əkéʃə]; *Los que venran són més forts*
[lus kə βənràn sùn mès fórs].

- Interrogatives confirmatòries:

Que la Maria t'ho havia pas dit? [kə lə məriə tu βiə pàz ðít]; *Que me vos vestir de blau?* 'Que em vols prendre el pèl?' [kə mə βòz βəsti ðə βláv]
(expressió de Vinçà)

⁶⁹ En aqueix context hi ha tendència a posar un article neutre i a conservar el timbre [ə]: *Sabii pas lo que t'agradava*; *Li son demanat lo que volia*; *Me diguis pas lo que tinc de fer*.

⁷⁰ Podem considerar que també és conjunció en l'expressió exclamativa *Que aigua!* 'quanta aigua!', en què la neutra cau per contacte amb la vocal que segueix: [k əjγə]. Aqueix ús de *que* com a quantificador exclamatiu es tolera pas en altres expressions com **Que corren!*; **Que anys!* o **Que horror!* (vegeu § 3.6).

(50) b. [ke]

i. Pronom interrogatiu:

- Forma una frase tot sol:

Què? [ké]

- Preguntes eco:

Faràs què? [fə̀rəs ké]; *T'agrada què?* [t ə̀ɣrədə ké]

- Preposició + *que*:

Amb una oració:

De què parlàveu? [də kè pə̀rláβu]; *Per què m'ho demanes?* [pə̀r kè mu ðə̀máːnəs];
A què somies? [ə̀ kè sumíəs]

Amb el verb elidit:

De què? [də ké]; *Ambe qué?* [ə̀mbə ké]

ii. Conjunció

- Preposició + *que*:

Havien quedat en que li diries [ə̀βiən kədət ə̀ŋ kè li ðiːríəs]; *Parlaven de que l'altre seria millor* [pə̀rlə̀βən də kè lə̀lˌtrə sə̀riə miːlú]; *Ho dic perque sé que ho és 'és veritat'* [u ðik pə̀r kè sè kə w és]; *Jo crec qua la nostre infourtoune / ben da què na sem fet calcoune* (AS: 142); *Tè pas da què bèoure ou manja* (AS: 154)

La distribució de [kə]-[ke] es pot explicar dient que *que* cliticitzava sobre el primer mot fort que té a la dreta. En aquests casos rep pas accent i es realitza [kə], amb vocal neutra. Hi ha, per això, dues situacions en les quals ho pot pas fer. Això es dona, òbviament, quan té pas cap mot fort a la dreta (*Què?*; *Faràs què?*); aleshores forçosament rep l'accent i té el timbre *e*, que admet la tonicitat: [ke]. L'altra situació es produeix quan *que* va precedit d'una preposició que, essent també un clíctic, demana un mot fort a la dreta. En aquest darrer context, malgrat que hi recau pas

cap accent, podem pensar que sí que hi és, mes que es perd en fer la reaccentuació de la frase, com veurem de seguit.

Una altra opció seria pensar que *que* és pas un clític, mes que és accentuat i que la seua vocal és /e/. El problema és que llavors hem de sostenir que pateix reducció vocàlica a nivell de frase, cosa impossible perquè la reducció vocàlica és un procés que s'aplica a nivell de mot: transforma totes les vocals àtones en [u] (les *oo* i les *uu*) o [ə] (les *ee* i les *aa*); la *i* resta al marge del procés (vegeu § 2.1). Les vocals que a nivell de frase perden l'accent mantenen el timbre que tenien al nivell de mot perquè la reducció vocàlica s'aplica pas a la frase. Per tant, si diem que *que* és pas un clític, vol dir que és un mot fort i que li pertoca un accent. Això implicaria dir que a nivell de mot la reducció vocàlica s'hi podria pas aplicar perquè la vocal seria tònica. Tanmateix, el timbre de la vocal de *que* en determinats contextos és una neutra. En definitiva, si trobem una neutra en un context en què es pot pas explicar per una regla fonològica, això vol dir que és així ja des de la forma subjacent.

Acabem de dir que una preposició pot fer canviar el timbre de *que* i li exigir que sigui [ke]. En canvi, si el clític que precedeix *que* és un article, aleshores mantén el timbre neutre: *lo que* [lu kə], *la que* [lə kə], etc. En central, com ja va observar Fabra (1914), hi ha parlants que fan la mateixa alternança entre les formes amb vocal neutra i amb *e*, encara que la vocal té el timbre [ɛ] (en realitat és pas una diferència perquè en rossellonès hi ha una sola *e*). Per exemple, diuen *la idea* [ðə kɛ] *la indústria és potent*, *el poble* [ə kɛ] *ens acostem*; mes [lu kə] *m'has explicat*, [lə kə] *vam conèixer*.

Les combinacions de conjunció precedida per preposició són proscrietes per la normativa; la forma correcta és aquella que fa caure la preposició, la qual cosa també és possible en rossellonès, mes aleshores, ben entès, trobem realitzacions amb vocal neutra. Per exemple, en lloc de fer *les patotes* ‘nina de drap’ [əmbə ke] *jogueu* es farà *les patotes* [kə] *jogueu*. La sola forma normativa és amb la preposició *per*, que fa *perquè*, que es considera una conjunció⁷¹ final o causal. Amb tot, en podem separar les parts que la integren, *per* + *que*, i veiem que tén exactament el mateix comportament que la resta de preposicions + *que*.

Quan darrere de la preposició hi va un pronom feble, aqueix canvia pas de timbre, mes mantén la vocal neutra: *som vingut a te cercar* [sùm biŋgùt ə tə sərká], *va ser contenta de me veure* [ba sèrə kuntèntə ðə mə βéwrə]. En canvi, sí que hi canvia quan és enclític (*crompa-ne!* [krumpəné]), la qual cosa demostra que el problema és la impossibilitat d’un pronom feble de tenir timbre [e].

Aleshores, per què una preposició pot exigir que el timbre de *que* sigui [e], mentre que li ho pot pas exigir a un pronom feble? La diferència entre *que* i els pronoms és pas fonològica, mes sintàctica: els pronoms febles són més propers al verb que no ho és la conjunció *que*.

Una preposició exigeix anar unida a qualche mot fort fonològicament. Si al darrere tén un SV amb un infinitiu o un gerundi de nucli, la frontera sintàctica del sintagma és feble i la preposició s’hi pot unir. En canvi, si la preposició va seguida d’una oració subordinada encapçalada per *que* (que forma un sintagma complemen-

⁷¹ En baleàric i en determinades varietats de valencià la conjunció *perquè* pot rebre l’accent sobre *per*: [párkə] i [pérke], respectivament. És una altra manera de resoldre el contacte de dos clítics.

tador, SComp), aleshores es crea una frontera sintàctica que la preposició pot pas superar i per això es pot pas unir als mots forts de l'interior del SComp.

Ho il·lustrem a (51). A l'exemple de (51)a posem com a subordinada *te visitar* perquè hi hagi un clíctic entre *de* i el mot fort. En canvi, a (51)b la subordinada, *que visitarien la Maria*, té un OD sense pronominalitzar perquè igualment hi hagi un sol clíctic, que ara és *que*, entre *de* i el verb. Ho fem perquè fonològicament siguin el més properes possible.

(51) Estructura sintàctica

a) Preposició + SV:

[Parlaven [de [te visitar]]]

b) Preposició + SComp:

[Parlaven [de [que [visitarien la Maria]]]]

Prosòdicament, el resultat de cada estructura sintàctica és el següent (després, els accents es redistribuiran per les regles d'accentuació de la frase):

(52) Estructura prosòdica resultant (en mots prosòdics, MP)

1) [Parlaven]_{MP} [de te visitar]_{MP}

2) [Parlaven]_{MP} [de què]_{MP} [visitarien]_{MP} [la Maria]_{MP}

És possible que el mot prosòdic [de què] sigui tònic, mes que sempre perdi l'accent per la reaccentuació que hi ha al nivell de la frase. El podríem pas mai trobar amb l'accent de frase perquè *que* sempre ocuparà una posició intermèdia dins de l'oració, mai no serà a les posicions finals que són les prominents prosòdicament.

Podem veure un altre context en què es combinen *per* i *que*. És en oracions finals negatives, que poden posar la partícula *pas* de negació abans de *que*: *per pas que ho diguin* [pər pàs k u ðiγin]; *per pas que ho fagin* [pər pàs k u fáγin] (vegeu-ne l'anàlisi sintàctica a § 3.10.1). Aqueixes oracions també poden ser *perquè ho diguin pas* o *perquè ho fagin pas*. Quan *pas* va entre *per* i *que*, aporta el pes fonològic que *per* necessita i llavors cal pas accentuar *que*. Els mots prosòdics que hi ha, són:

(53) [per pas]_{MP} [que ho diguin]_{MP}

Del pronom/conjunció *que* n'han parlat Fouché (1924b: 69-72), que descriu les posicions que pot ocupar *què* i les que pot ocupar *que*, i Vassalls (1974: 12); mes s'adonen pas que hi ha unes regles fonològiques que regeixen la tonicitat de la vocal. Vegeu què en diu Vassalls en un petit article a la revista *Sant Joan i Barres*:

Català meridional, occidental, i, en general, occità, tenen només una pronunciació de “que”: amb *e* oberta. El català oriental en té dues, *que* i *què*. El rossellonès s'apropa, encara aquí, de l'occità per la quasi unicitat de pronunciació: *què* hi surt en efecte rarament. S'hi sent dins “perquè” (per tal com), “faràs què?” mes hi oïm “que faràs?” i *per que*, expressió ben occitana (per tal que).

Vassalls diu que hi ha diferència segons si *perquè* és una conjunció causal o final. És cert que en certes frases *què* pot perdre l'accent, mes hem pas notat que depengui del sentit, més aviat es tracta de variació lliure. Hem sentit pronúncies com: *Ho vaig dire perquè ho pensavi* [pər k u pənsáβi] (causal); *ho som amagat perquè ho trapin pas* [pər k u trápim pás] (final). Al segon exemple, segons Vassalls la *e* hauria de ser tònica i, per tant, podria pas caure.

Les observacions de Vassalls sobre l'occità són pas precises del tot. A la gramàtica d'Alibèrt (1976: 79) s'hi descriu un pronom relatiu *que* àton i un pronom *qué* tònic per als complements preposicionals. Hi ha exemples de *que/què* com a interrogatiu. Noteu que tots segueixen la mateixa alternança que en rossellonès: «*Que redola? | Que tocatz? | Qu'es aquò? | Dison qué? | Amb qué farai? | De qué te servisses? | Per qué trabalhan?*» (p. 81). Pot semblar que el comportament en occità és exactament igual que el del rossellonès i que, per tant, es pot tractar d'un occitanisme, mes cal notar que en occità hi ha pas reducció vocàlica a neutra, mes la vocal de *que* guarda el seu timbre de *e* tancada també quan és àtona.

En francès l'alternança es produeix entre *que* (o la perífrasi *Qu'est-ce que*) i *quoi* amb una distribució semblant, amb *quoi* després de preposició, a final de l'interrogativa o tot sol: *A quoi tu penses?; Il t'a dit quoi?; Quoi?* També es pot trobar encapçalant una oració interrogativa si la frase és en infinitiu: *Quoi faire?* Les alternances entre *que* i *quoi* sembla que es poden pas analitzar igual que en rossellonès, perquè hi ha més factors a tenir en compte. Per a més detalls, vegeu Grevisse (2007: § 731-732).

La forma tònica, *quoi* [kwá], és un munt de diferent perquè es pugui considerar que ha influït sobre l'occità o el català. Sembla, doncs, que totes tres llengües, per camins diferents, han arribat a unes alternances entre els clítics *que* àton i *qué* tònic força similars.

Que encara es pot veure en una altra situació prosòdica, quan es combina amb *res* per marcar focus (sentit de 'només'): *Vindrà res que la Maria* 'Vindrà només la Maria' (per al focus, vegeu § 3.11). Originalment, els mots prosòdics d'aqueixa frase eren:

(53) [Vindrà]_{MP} [res]_{MP} [que la Maria]_{MP}

És el mateix que si la frase era *Vindrà que la Maria*, que és homònima:

(54) [Vindrà]_{MP} [que la Maria]_{MP}

Tanmateix, hi ha una dada que va en contra de l'anàlisi de (53), que són les construccions amb dislocació a la dreta:

(55) - *Qui vindrà?* - *La Maria, res que* [ré kə]

Com es pot veure, a (55) *que* pot pas dependre de cap mot posterior. La possibilitat de trobar *res que* en aqueix context és un dels arguments que tenim per considerar que *res que* en realitat és un mot fossilitzat, que transcriurem com *reque*. A més, aquesta és la forma gràfica que hi dona el DicVerdaguer, que diu que és format per *res+que* i que podria ser gal·licisme o occitanisme. Ni Alibèrt (1976), ni el diccionari de Lagarde (1996), ni el PanOccitan no recullen l'expressió *res que* amb el sentit de 'només', mes donen la forma *sonque*. Per tant, pot pas ser un occitanisme. Probablement l'aparició inicial de *res que* és un gal·licisme, mes la posterior fossilització és pròpiament rossellonesa, ja que en francès existeix pas **reingue* com a mot independent.

El segon argument per dir que *reque* és fossilitzat és fonològic i afecta la primera part del mot de focus: *res*. Com en moltes altres varietats, *res* té la possibilitat que la *s* final soni [res] o que soni pas [re]. Doncs bé, en *reque* la *s* hi sona pas mai. Si realment eren dos mots, la *s* hauria de tenir l'opció de se pronunciar, com en els altres contextos.

Tenim un tercer argument per considerar que *reque* s’ha fossilitzat. Per expressar focus, en rossellonès hi ha quatre estratègies: *fora*, *fora que*, *reque*, *que*. Totes són intercanviables a interior de frase: *Vindrà fora / fora que / reque / que la Maria*. En canvi, *fora* n’hi ha dos que poden integrar tots sols una frase: *fora* i *reque*. Això es pot veure al diàleg de (56):

- (56) – És la Maria, que vindrà.
 – Fora? Reque? *Fora que? *Que?
 – Sí, fora. Sí, reque. Sí, *fora que. Sí, *que.

Ho podem analitzar suposant que al lèxicó hi ha tres elements amb valor de ‘només’: *fora*, *reque* i *que*. *Fora* tindria la característica d’admetre la conjunció *que* indistintament (en català altres mots que ocupen posicions sintàctiques altes també ho poden fer, com *Tant de bo*: *Tant de bo que vingui! / Tant de bo vingui!*). En canvi, l’expressió *reque* pot pas anar sense *que*: **Vindrà res la Maria*. La impossibilitat de perdre *que*, en front de la capacitat que té *fora* d’ho fer, afavoreix que *fora que* es percebi per part dels parlants clarament com dos mots separats i, per contra, que *reque* es vegi com un de sol.

Dels tres elements que hi ha al lèxicó, els dos primers (*fora* i *reque*) són mots plens fonològicament, mentre que el tercer (*que*), ho és pas. Vist així, es pot explicar que *fora* i *reque* puguin ser els únics integrants d’una frase, mentre que *que* té menester d’un mot fonològicament ple del qual dependre. Aqueixa idea també dona compte de per què *fora que* pot pas ser una frase, ja que aquí *que* integra pas l’element focal, per aqueix motiu pot pas anar sense cap mot a la dreta. Les característiques sintàctiques del focus les veurem a § 3.11.

2. Morfologia

2.1. Gènere i nombre

Com és regular a tot el català, el morf de gènere masculí de noms i adjectius és $-\emptyset$, el morf de femení és $-a$ [ə] i el de plural és $-s$ [s]-[z]. En determinats mots, hom hi pot trobar altres morf (com [u] a *ganxo* o [ə] a *par*[ə] per al masculí i $-\emptyset$ per al femení, com a *mà*).

El morf de plural, $-s$, sabem que és sonor gràcies a *elxi* i *elxe*. En aqueixos pronoms, com que hi ha una vocal al darrere de la $-s$ es pot veure la sonoritat de la forma subjacent. En cap altre context no es pot apreciar, ja que a final de mot i de frase pateix ensordiment final i dins de frase assimila la sonoritat de la consonant inicial del mot següent o, si el mot posterior comença per vocal, aleshores la s/z és afectada per la sonorització de fricatives (vegeu § 1.3.4).

De masculins amb el morf $-o$ [u] n'hi ha de tres tipus: els noms i adjectius que el tenen idiosincràticament, els que el tenen únicament al plural per exigència morfofonològica i, finalment, els determinants, que el tenen al plural malgrat que tenen pas cap exigència morfofonològica. Dels primers, amb $-o$ idiosincràtiques, n'hi ha que són manlleus del castellà: *amo*, *borratxo*, *burro*, *ciego*, *fondo*, *gitano*, *matxo*, *reparo*, *vano*, *curandero*, *guapo*, *tabaco*. Tots aqueixos són presentats per Veny (1978) i, a més, també n'hi ha d'altres com *moreno*, *mosso*,⁷² *cuidado*, *cigarro*, *emparo*. Altres noms masculins amb $-o$ final són propis del català. Els que Coromines (1974c) presenta, a l'article *Finals genuïnes en -o*, els hem cercat al DCVB, que especifica quins són usats als Pirineus Orientals, i hi surt *carro*, *farro*, *ferro*, *verro*, *morro*, *cuiro*, *motllo*, *porxo*, *viudo*,

⁷² Segons el DECat, s.v. *mosso*, és un castellanisme; segons el DCVB l'etimologia és pas castellana.

manco ‘menys’. D’altres, com *suro*, fan *siure*; *porro* és *pórrec* i per a *mico* es recorre a *monina*, *simi* o al francès *singe*. També n’hem trobat un que Coromines (1974c) comenta pas, mes que al DECat diu que l’etimologia és pas castellana: *gaiato*.

El segon grup, amb *-o* al plural per exigència morfofonològica, l’integren els masculins terminats per sibilant, /sk/ o /st/, que tenen pas *o* al singular, mes sí que la tenen al plural, com *bosc- boscs*, *mes- mesqs*, *moix- moixqs*, *trist- tristqs*, etc. La *o* s’insereix per evitar el contacte de la *-z* de plural amb la darrera consonant de l’arrel, amb la qual s’hi fusionaria, o per evitar que es creï una coda marcada. A l’encop indica que és masculí (vegeu § 1.3.4).

Finalment, resta els determinants, que també agafen la *o* en fer el plural del masculí, mes sense que hi hagi el context fonològic necessari del tipus de *boscs*. Fouché (1924b: 8-10) dóna com a exemples *aquellos*, *tantos* i el pronom *ellos* i els explica com a plurals analògics d’*aqueixos*.⁷³ Segurament tén raó, mes encara hi caldria afegir la influència d’*aquestos*. Al seu conjunt d’exemples s’hi hauria d’incloure també *unos*,⁷⁴ *quinos* i *quantos*.

Tant *aqueixos* com *aquestos* pertanyen al grup que agafen *o* per exigència morfofonològica. És evident que a *aqueix*, que subjacentment acaba en sibilant, li toca tenir *o* al plural. Encara que fonèticament el singular acabi en [j], tots els mots que pateixen el procés de semivocalització al plural acaben en [ʃus], no pas en *[jʃ]: *feix* [fɛj]- *feixos* [fɛʃus]; *repeix* [rɛpɛj]- *repeixos* [rɛpɛʃus], etc. (vegeu § 1.3.4).

⁷³ La típica forma de representació del funcionament dels canvis analògics és mitjançant les proporcions:
aqueixes : aqueixos = quines : quinos

Per una explicació del funcionament de les analogies i les proporcions, consulteu Pérez Saldanya (1998: 17-19).

⁷⁴ També existeix l’expressió *unos uns* ‘uns quants’.

Pel que fa a *aquestos*, el funcionament és pas tan clar. Avui dia el paradigma del demostratiu *aquest* és: *aquest* [əkét] (subjacentment /əkét/), *aquestos* [əkéstus], *aquesta* [əkéstə] i *aquestes* [əkéstəs] (les últimes tres formes amb l'arrel /əkést/). Com que hi ha pas cap regla fonològica que pugui donar compte de la presència o l'absència de la *s* en el context VsC, es dedueix que les quatre formes fonètiques del paradigma s'han de derivar necessàriament de dues formes subjacents diferents. El femení és regular perquè té la mateixa arrel tant en singular com en plural, mentre que el masculí en singular es fa a partir de /əkét/ i en plural es fa sobre /əkést/. És pas regular que un masculí plural es construeixi sobre una arrel diferent del singular, per la qual cosa cal dir que *aquest* [əkét] i *aquestos* són fossilitzats.

Ara ens cal saber quin és el procés que van seguir per arribar a la forma actual. El fet que *aquestos* mantingui la *s* anterior a la *t* i es faci pas sobre la mateixa forma subjacent que el singular permet de deduir que es va fossilitzar abans que el singular perdés la *s*. Si no, ara es formaria amb la mateixa arrel que el singular (com passa en central, que és [əkét]-[əkéts]) i hauria de ser **aquetos*. Per tant, en el moment que *aquestos* es va fossilitzar venia de l'arrel /əkést/, de manera que la *o* que hi havia entre l'arrel i la *s* de plural era resultat d'un procés morfofonològic regular (la terminació /st/ és de les que incorporen [u] al plural). És a dir, que si *aquestos* incorpora la *o* és pas per analogia amb *aqueixos*, mes perquè li pertoca.

En definitiva, en contraposició amb *aquellós*, *aquestos* és el resultat d'un procés morfofonològic regular, igual com *aqueixos*. Per tant, si els demostratius de masculí plural acaben en *os* es pot atribuir a l'efecte analògic tant d'*aqueixos* com d'*aquestos*.

A més dels determinants, el pronom fort *ellos* també té el morf *o*. Veny (1978: 162) proposa que el té per pressió analògica de *nosaltros* o *vosaltros*. Avui dia, per això, *nosaltres* i *vosaltres* tenen pas *o* (es fan *nosaltres* i *vosaltres* tant en femení com en masculí), mentre que *ellos*, sí.

2.1.1. Adjectius

En català estàndard hi ha adjectius que tenen dues terminacions, és a dir, una per al masculí i una altra per al femení: *bonic*Ø-M – *bonic*̄-F, *tebi*Ø-M – *tèbi*̄-F, *just*Ø-M – *just*̄-F, *mac*ØM – *mac*̄-F (i en dialectes occidentals, *pobre*̄-M – *pobra*̄-F) i d'altres en què formalment els dos gèneres es poden pas distingir (*diferent*-M – *diferent*-F, *jove*-M – *jove*-F). En rossellonès, alguns dels adjectius del primer grup es troben al segon, i d'altres, del segon grup, es troben al primer.

Comencem pels adjectius l'arrel dels quals acaba en *i* àtona. Ja hem vist a § 1.6 que, quan són femenins, realitzen pas la vocal de gènere *a*: *ciència*, *Núria* i *València* són respectivament *cienci*, *Nuri* i *Valenci*; passa igual amb els que acaben en *u*, com *pèrdua*, que es realitza *perdu*, mes ens hi referirem pas més perquè hi ha pas cap adjectiu amb aquesta terminació. Aqueixa característica aplicada als adjectius fa que n'hi hagi alguns en què masculí i femení conflueixin formalment, com: *tebi*-M, F, *ranci*-M, F, *borni*-M, F, *revolucionari*-M, F, *contrari*-M, F, *imaginari*-M, F, *sanguinari*-M, F, etc. El nom *nuvi* es tendeix a realitzar *novi* i al femení tant pot ser *novi* (preferentment) com *nòvia*.

Alguns dels adjectius acabats d'exemplificar tenen els morfemes derivatius *-ari*, *-ori*. La seua productivitat és més restringida que en altres dialectes perquè als mots nous, que vénen sempre a través del francès, s'empleguen pas, mes s'agafa el

manlleu: *respiratoire* [rəspirətwarə], *sectaire* [səktərə], etc. El resultat igualment són dues formes homòfones.

Hi ha altres adjectius que han acabat amb homofonia entre els dos gèneres. Un grup és el d'aquells que es formen per derivació amb el sufix preaccentuat /'-ik/: *sil·làbic*, *colèric*, *biològic*, etc. Aqueix sufix ha adoptat la forma del francès, que és invariable, i així ara masculí i femení són homòfons: *un esport atletique* [əllətíkə] – *una cursa atletica* [əllətíkə]. A més de la influència del francès, hi ha una altra força que anava en contra d'aqueix sufix, que té a veure amb la inexistència d'esdrúixols (vegeu § 1.6). En fer el femení, necessàriament el resultat era un esdrúixol, *sil·làbica*, *colèrica*, *biològica*, cosa que el sufix francès evita.

Hi ha altres adjectius que en català, en general, també eren esdrúixols en femení: *gèlid- gèlida*, *plàcid- plàcida*, *insípid- insípida*, *tímid- tímida*, *vàlid- vàlida*, etc. D'aqueixos, *tímid* (i per alguns parlants també *vàlid* i *insípid*) han canviat la posició de l'accent: *tímit* i *tímida*; *valit* i *válida*; *insípit* i *insípida*. *Gèlid* és *geliu*, *geliua*. Aqueixos canvis són genuïns, ja que si venien del francès haurien de ser invariables, precisament com *vàlid*, que s'ha substituït pel gal·licisme *valide*.

Uns altres adjectius que han copiat la forma francesa són *fàcil*, *difícil*, *dèbil* i *útil*, que avui són *facile*, *difícile*, *debile* i *utile* (tant en masculí com en femení). Aqueixos, per això, han pas variat pel que fa al caràcter de variable o invariable, donat que ja eren invariables i que ara encara ho són. Fouché (1924b: 25) creu que les formes originals (abans del gal·licisme) haurien hagut d'agafar una *a* de femení, igual com el darrer

grup que veurem tot seguit, mes això hauria generat un esdrúixol, **fàcila*, **útila*, motiu pel qual la van pas incorporar.

Els adjectius invariables que acabaven en *l* (*cruel*-M, *cruel*-F) i en *nt* (*lluent*-M, *lluent*-F) van incorporar el morf de femení no marcat per poder tenir dues terminacions: *tala*, *normala*, *trionfala*, *fidela*, *cruela*; *marganta*, *picanta*; *bullenta*, *lluenta*, *ruenta*, *absenta*, *prudenta*. A més, també hi ha *gran* – *granda*. Fouché (1924b: 24-25) explica el grup *nt* per proporcions analògiques a partir de *sant* – *santa* i de *content* – *contenta*. També és possible la influència occitana, en què la immensa majoria dels adjectius són de dues terminacions, – \emptyset al masculí i –*a* al femení, i les formes invariables s’han mantingut únicament en estructures lexicalitzades (Alibèrt 1976: 53).

Fouché mateix afegeix que, a part de la pressió analògica, en aqueixos últims casos es pot pas obviar la influència del francès. Verdaguer (1974: 118-125) ho analitza i s’inclina a pensar que són gal·licismes perquè fins al s. XVIII se’n veu pas en els textos. També contempla la possibilitat que hagin sorgit espontàniament. A favor d’aqueixa segona hipòtesi hi ha el fet que en altres dialectes del català també es diu *bullenta*, *amarganta*, *diferenta*, etc., i s’hi pot pas atribuir la influència de cap altra llengua, ja que el castellà ha pas diferenciat els femenins en els adjectius acabats en *ente*.

Fins ara hem vist característiques formals de les marques de gènere. Tot seguit veurem adjectius que varien en funció de si són prenominals o postnominals. La posició prenominal ja hem vist que pot propiciar l’aplicació de regles fonològiques especials (vegeu § 1.5).

En català, els adjectius *bo* i *dolent* solen tenir un comportament diferent segons si són prenominals o postnominals. En la primera posició, són respectivament *bon(a)* i *mal(a)*: *bon dia* i *mal dia*; *bona persona* i *mala persona*. En l'altra posició, són *bo(na)* i *dolent(a)*: *dia bo* i *dia dolent*; *persona bona* i *persona dolenta*. Per a *dolent*, en rossellonès s'ha perdut la forma *mal* i queda fora *dolent*, com en *El dolent camí que seguia* ((RG) AS-Cançons: 66); *Ha calgut la dolenta passada que travessem ara* (Bartre 1934: 22); *L'oncle Adrià es un dolent cor, no hi ha mal a'l mistificar* (Bartre 1934: 30). Aqueix emplaçament ja es troba en textos antics. Al següent fragment del s. XVIII apareix *dolent* al costat de *mal*: *això donava molt dolenta impressió y mal exemple als demés de mos parroquians* ((entre 1721 i 1733) Mil: 245).

Bo, en canvi, segueix el comportament general, és a dir: en posició prenominal és *bon-bona* i en posició postnominal és *bo-bona*. El timbre de la vocal tònica és sempre [u]. A partir de les dades de Fouché i de Saisset, es veu que fins al s. XIX (o principis del XX) hi havia alternança entre la vocal [u] i la [o]: Fouché diu que es realitza *bo* [bu], mes *bona* [bonə] i *bon* [bon], i als textos de Saisset apareix escrit amb la grafia *o* sempre, no pas amb *ou*. Avui dia l'alternança s'ha resolt a favor de la *u*.

En general, el català prefereix que els adjectius qualificatius ocupin la posició postnominal. En són pocs aquells que poden anar davant del nom sense que tinguin una lectura marcada. En rossellonès sembla que aquest ús és un poc més estès, tot i que amb un sentit especial. Ho permeten *galant* i *brave* (el primer probablement per gal·licisme; el segon, segur): *Sem en un temps que la galant gent sem mirades per rès* (Bartre 1934: 65); *Una galant estona mirà com anava el moviment* (Contistes: 15). Igual com *bo*, tant pot tenir aqueix sentit positiu (*una galant pubilla*) com el de 'gros, generós': *un*

galant goig, un galant tall (exemples de Jacquet 2009: 90); *cal que arreplegui una galant sacada* ‘contingut d’un sac ple’ (Pons: 88). Al DicVerdaguer hi ha un exemple de Saisset en què el sentit és ben bé quantitatiu, sense cap afegit positiu: «*sol contra dos o tres, cap a la Passejada, / a donar o a rebre una galan llisada* ‘estomacada, pallissa’».

Als dos primers exemples *galant* acompanya un nom femení i, malgrat això, acaba pas en *-a*. En canvi, l’entrada al DicVerdaguer és *galan-a*, encara que dels cinc exemples que posa en femení, un de sol té la *-a* de gènere: «*l’entorneja una galana / vora de frescos rosers*» (J. Bonafont) i encara cal tenir en compte que és a final de vers i que pot ser canviat per necessitats de la mètrica. Si era *galant* tant en masculí com en femení, per això, es comportaria diferent de la resta d’adjectius, que sempre agafen la *a*.

L’adjectiu francès *brave* ‘valent, brau’ s’utilitza en les expressions *un brave homme, un brave garçon, braves gens*, etc., amb el sentit de ‘bo, excel·lent’. En rossellonès s’ha adaptat a [bráβə] tant per al masculí com per al femení i té el mateix significat que en francès. Mit aquí uns exemples: *brava gent, brave treballador*.

Acabarem aqueixa secció comentant dos tipus d’adjectius que són comuns a tot el domini, mes que probablement són més usuals en rossellonès. Es tracta d’aquells creats per composició, principalment amb grups de nom+adjectiu (com *ventreprim* o *pastafí*). Grandó⁷⁵ (1917: 109) ho va notar: «Dins los substantius compostos empleats adjectivament i formats d’un substantiu i d’un adjectiu: *cara-brut, garra-sec, closca-moll, garra-llarg, ventre-prim, cap-gros*,... la segona part concorda amb lo substantiu que califiquen i no amb la primera part: *una dona cabell-blanca; un minyo*

⁷⁵ Tocabens (1990: 14) comenta l’obra de Grandó i en diu: «el que més ens sembla revelador (...) és l’utilització d’una sèrie d’expressions populars molt saboroses, que malauradament han desaparegut gairebé totes del nostre parlar actual: (...) “Ne va eixir un d’aganyit, anca prim i garra sec (per: un de petit i magre, prim d’anques i de cames fines)”».

galta-prims». A l'hora de fer el plural, la *-z* s'afegeix al final del compost: *nins carabruts*, *dones garrallargues*. En la resta de dialectes les concordances de gènere i nombre són iguals, excepte en baleàric, que en fer el plural el marquen a tots dos integrants del compost: *nin camacurt*, *nina camacurta*, *nins comescurts*, *nines comescurtes*. Vegeu alguns exemples rossellonesos literaris: *bentre-boutat* (AS: 96) per a un home que té el ventre inflat; *paste-fi* (AS: 109) per a un pastís de pasta fina; *pote-ferm* (AS: 137); *potafi* (Pons: 40) per a un home que va amb un munt de compte d'on posa el peu; *tots colrats i caraplens* (Contistes: 163).

També hem localitzat dos exemples d'adverbi+verb a una obra de Josep Sebastià Pons per formar un adjectiu, *bon home poc-parla* (Pons: 35), i un verb: *Migclucava aquells ulls de fura* (Pons: 102). L'adjectiu *poc-s'hi-val* 'talòs' en realitat pren tota una oració. Els verbs també es poden formar amb nom+verb: *collportar* (Brazès 1979: 22); *aquesta mala nova m'ha sangglaçat* (Brazès 1979: 32); *miaus d'horrible sofrença que sangglaçaven* (Contistes: 181).

2.2. Determinants

2.2.1. L'article

L'article en rossellonès presenta tres sistemes diferents. Un és propi de la Plana del Rosselló i el Conflent, un altre és del Vallespir i el sud de la Plana (lleugerament diferent) i un tercer és del Capcir. A continuació presentem les formes subjacents i les fonètiques de la variant de la Plana. Les formes de masculí i de neutre amb morf [u] tenen un ús restringit que veurem dins del mateix apartat, més endavant.

(57) Article

	masculí		femení		neutre	
	subjacent	fonètica	subjacent	fonètica	subjacent	fonètica
singular	/l/	[əɫ]~[ɫ]	/l+ə/	[lə]~[ɫ]	/l/	[əɫ]~[ɫ]
	/l+u/	[lu]			/l+u/	[lu]
plural	/l+z/ /z/	[əɫz]~[əɫ]~[əz]	/l+ə+z/	[ləz]		
	/l+u+z/	[luz]				

Tot seguit exemplifiquem la distribució de les diferents formes de l'article.

Vet aquí uns exemples de cada:

(58) a. Masculí singular /l/:

[ɫ]+V: [ɫ] *amic*, [ɫ] *ós*

[əɫ]+C: [əɫ] *matí*, [əɫ] *llibre*

Masculí singular /lu/+ *que, de*:

[lu] *que vin a dalt*, [lu] *del mig és en Paul*

b. Masculí plural /ɫz/:

[əɫz]+V: [əɫz] *olius* 'olivera', [əɫz] *biretges* 'heretges'

[əɫ]+sibilant, [r]: [əɫ] *xucs* 'sucs', [əɫ] *ràvecs* 'raves'

Masculí plural /z/:

[əz]+C: [əs] *camins*, [əz] *galls*

Masculí plural /luz/:

[luz]+ *que, de*: [lus] *que venran*, [luz] *de Ceret*

c. Femení singular /lə/:

[lə] *nina*, [lə] *patota*, [ɫ] *hora*, [ɫ] *aïna* 'eina'

d. Femení plural /ləz/:

[ləs] *cosines*, [ləz] *gàbies* ‘gàbies’

e. Neutre /lu/+ *que, de*:

[lu] *que m’agrada*, [lu] *de dalt*

L'article es compon de la consonant /l/ acompanyada dels morfems no marcats de gènere i nombre. En masculí, quan el mot comença per consonant es fa epèntesi d'una vocal neutra en posició anterior, *el jogaire* [əl.ʒu.ɣáj.rə], *el préssec* [əl.pré.sək], que permet de tenir una correcta sil·labificació d'acord amb l'estructura del català. En canvi, si el mot posterior comença per vocal, l'epèntesi és pas necessària perquè l'article pot formar síl·laba amb la vocal posterior: *l'home* [ló.mə], *l'oliu* [lu.líw]. En plural, en canvi, sempre hi haurà d'haver epèntesi, encara que el mot comenci per vocal. Si hi havia **ls homes* *[lzo.məs], l'obertura sil·làbica [lz] seria pas bona. La manera d'ho resoldre és amb una [ə] epentètica inicial: [əl.zó.məs]. En femení, tant singular com plural, les epèntesis són pas necessàries perquè l'article ja contén una vocal i, per tant, forma una síl·laba: *la dona* [lə.ðó.nə], *les coses* [ləs.kó.zəs]. En singular, si el mot posterior comença en vocal, aleshores hi ha elisió de la *a*: *l'hora* [ló.rə], *l'escala* [ləs.ká.lə].

El masculí plural presenta unes característiques al·lomòrfiques úniques dins del català. Fouché (1924b: 65) descriu els contextos, que avui segueixen igual, en què es troba cadascuna de les formes de masculí plural. La primera, /lz/, és la que hi ha al davant d'una vocal ([əlz] *aïbres*, [əlz] *arbustos*) i de consonant sibilant o [r]. En aquest segon context la *s* sona pas, com hem vist a § 1.3.5: [əl] *ratolins*; [əl] *siures*

‘alzina surera’. Si la consonant que hi ha després és qualsevol altra, llavors hi ha pas l’al·lomorfe /lz/ dels casos anteriors, mes l’al·lomorfe /z/: [əs] *cans* i [əz] *gats*.

El fet que davant de sibilant i d’[r] hi hagi /lz/ i no pas /z/ com a la resta de contextos consonàntics respon a la necessitat d’evitar la fusió amb la consonant. És a dir, una *s* davant de sibilant o [r] ha de caure (vegeu § 1.3.4) i, per tant, això faria que es perdés la presència fonètica de l’article; únicament hi restaria la vocal neutra epentètica que, a més, dins de la frase s’elideix ben sovint. Per exemple *els ratolins*, /z # ratuli(n)+z/, es convertiria en *[ə rətulís]. En canvi, recorrent a l’al·lomorfe /lz/ es preserva l’article: [əl rətulís].

(59) Al·lomorfs i realització fonètica de l’article plural

___ V: /lz/	___ C _[sib, r] : /lz/	___ C _[-sib, -r] : /z/
[əlz ələfáns]	[əl rətulís]	[əs kəβáʎs]
[əlz əwβərkoóks]	[əl ʃəmpijnús]	[əs présəks]

En vallespirenc i al sud de la Plana del Rosselló (l’hem observat fins a Elna) el masculí plural té únicament el morf /lz/. Amb tot, com que també hi ha l’elisió de *s* final davant de consonant (ho hem vist a § 1.5), la forma fonètica [əlz] restarà reservada per a noms amb vocal inicial, [əlz] *homes*, i davant de consonant, sigui la que sigui, hi haurà [əl]: [əl] *dies*, [əl] *sous*.

La comarca on l’article definit és més singular és el Capcir. S’hi conserva el masculí *lo* amb les mateixes restriccions contextuais que en nord-occidental i en algerès. Al quadre de (60) apareixen les formes subjacents i la seua distribució:

(60) L'article masculí capcinès

	formes subjacents	formes fonètiques	contextos	exemples
singular	/l/	[l]	V_ _V	<i>hi ha 'l jardí;</i> <i>l'aibre</i>
		[lu]	C_C ##_C	<i>feien lo mateix treball;</i> <i>sembràvem lo gra</i>
plural	/l+z/	[lz]	V_V	<i>no vénen més a treballar, els espanyols</i>
		[l]	V_ sibilant, [r]	<i>tenia 'l seus a la mà</i>
		[luz]	C_ ##_	<i>hi havia pas los chasse-neiges;</i> <i>havien mort los porcs</i> <i>belleu los duaniers</i>
	/z/	[z]	V_C	<i>debem fè(r) [z] dos [fè z dúš]</i> <i>sem entre l'Occitania, l'Occitani i es catalans</i> <i>[uksitàni s kətəlás]</i>

L'article té dues formes al singular, *lo* /l+u/ i *l* /l/, i tres al plural, *los* /l+u+z/, *ls* /l+z/, *s* /z/. La /u/ correspon al morf marcat de masculí. La distribució dels al·lomorfs és regida pel context: /lu/ és la forma que hi ha davant de consonant si a la posició anterior també hi ha consonant o bé si hi ha pausa, com a *Tenim lo bojat* 'nin' *malaut* [tənim lu βuzəm mələwt]; *Lo llibre m'ha gustat* [lu liβrə m a ɣustát]. En singular, si l'article va precedit o seguit de vocal, aleshores l'al·lomorf és /l/: *Jasia 'l gat se mangec un ocell* (*jasia* 'ahir') [ʒəziə l ɣət sə məɲzək un usél]; *És l'amic del meu pare* 'pare' [ez l əmīg dəl mīw pájɾə]. Per al plural, les formes asil·làbiques es trobaran solament en

el cas que la vocal sigui al mot precedent, no pas si és al posterior: *Veserz 'ls tius cadós* ‘vaig veure els teus regals’ [bəzəri s tiw kəðós] vs. *Me diguec los anys que tenia* [mə ðiyèg luz àns kə tənía]. A més, /lz/ és subjecta a les mateixes alternances [lz]/[z] de la Plana i el Conflent, com es pot veure als exemples de [l] i [z] de l'article plural a (60).

Fouché (1924b: 65) també dóna referència de *lo, los* a la Plana, tot i que ell mateix ja diu que les formes plenes del masculí tendien a desaparèixer. Se'n conserva de fossilitzats a alguns topònims, com *lo Pla* o *lo Blacassar* (al terme d'Òpol), encara que fins i tot als topònims es tendeix a substituir per *el*, com en el cas de *los Masos* (a prop de Prada), que els veïns anomenen *els Masos*.

Trenta anys abans de Fouché, Saisset (1894: 15) dóna el que anomena la *déclinaison de l'article masculin*, que pot ser *el / lo* (o *l*) en singular i *els / los* en plural, mes diu pas quan apareix una forma i quan l'altra. A més, també diu que quan es combina amb *a* o *de* pot tenir com a resultat *al* o *a lo* i *del* o *de lo*. A la seua obra, per això, *a* i *de* seguits d'article mai no apareixen amb les formes *a lo* ni *de lo*, mes sempre són *al* i *del*. Els seus textos presenten la mateixa distribució que l'article tenia en català antic (i que encara té en nord-occidental i en alguerès).

Hem estudiat l'alternança entre *lo* i *el* en el recull de *Catalanades* de Saisset (AS a la bibliografia) editat el 1931 per la *Imprimerie de l'Indépendant*, que recull textos principalment de finals del s. XIX. Durant el s. XIX hi havia alguns autors, com Jacint Verdaguer o Pitarra, que empraven l'article *lo* com a forma prestigiosa, cosa que Saisset també podria haver fet. Amb tot, si el seu coneixement era únicament de les lectures que havia fet, seria d'esperar que cometés errors en fer l'alternança dels

dos al lomorfs. Per tant, com que presenta una distribució un munt de regular i, a més, a la seua gramàtica descriu tant *el* com *lo*, tot indica que Saisset realment tenia *lo*.

Tot seguit presentem exemples de Saisset en cinc contextos d'aparició de l'article. El primer és darrere d'un mot acabat en vocal, on habitualment hi ha /l/, encara que també s'hi pot trobar /lu/. Si el mot anterior és una de les preposicions *a*, *de*, *ambe* o si és *que* (conjunció o pronom), aleshores /lu/ hi és pas mai, com es veu a (61)a. El fet que escrigui *al*, *dal*, *qu'al* (amb contracció gràfica de preposició i article), mes *ambe al* (en dos mots) són diferències purament gràfiques: en tots els casos la pronúncia correspon a una neutra sola. Pel que fa a *ambe al*, el recompte sil·làbic dels versos indica que si se separava en dues síl·labes, en sobraria una per tenir un bon dodecasíl·lab. En el cas que el mot que precedeixi l'article definit sigui diferent d'aqueixes quatre preposicions, aleshores la presència de /l/ és optativa, com es veu a (61)b.

(61) Distribució de les variants de l'article definit a l'obra de Saisset

- a. Darrere de les preposicions *a*, *ambe*, *de* o de *que* (sigui conjunció o relatiu):

al: *Y lous aussells malabits, / (...) al mitch de las foulles sèques / s'astaben tout arroudits* (p. 22); *Cap al sagoún* (p. 26); *S'antourne al rabblà dal primè* (p. 27); *Sèm touts al Pourtal da Canet* (p. 31).

ambe el: *Nous achourde ambe al sèou zic-zic* (p. 32); *Ambe al trountoulladis qua feye la boutoure / tout s'ère barrajat* (p. 33-34); *Passabe a parqui-prop, ambe al sèou carriot 'carro'* (p. 43); *Ambe al mèou amic Guic, qu'ère sempre ambe jo, / noun anem à la Passajade* (p. 43).

del: *Toute la gen dal poble* (p. 9); *Par oun dals mèous coumpagns habie ouhit a dire / qua la pesque a la ligne es oun dals millouns plès* (p. 11); *Al rapatell dal soul* (p. 12).

que el: *Segourt qu' al pey picarà bé* (p.11); *Tout hom es an darroute, / pandèn qu' al malabit cassayre pa la routa / sa l'acampe* (p. 12); *M'abertey qu' als parèns an ichit* (p. 26); *Ell ma sa móou pas mès qu' al roc da Bougaratch* (p. 46).

b. Darrere de vocal

/l/: *Tanié al bastit padassat, / y lou barret sempre asclafat!* (p. 10); *Soul cop pardie al chioulet* (p. 21); *Calie bèoure al cap qua feye an Jaoumetoú!* (p. 33); *Mè parcho 'l sèou treball ba pas disminoubí* (p. 99); *Y'ls ouns souls altres rabbitllats 'llançats amb violència a terra'* (p. 115).

/lu/: *Tanié al bastit padassat, / Y lou barret sempre asclafat!* (p. 10); *Par habè bist cobuá lou mèou home* (p. 101); *Rè nou lou pot arrastá* (p. 114); *Ere lou die d'oune fire* (p. 119); *Ma santíi lou cort da mès an mès countèn* (p. 123).

Si la preposició que hi ha davant de l'article definit és *per* o *sus*, la preposició presenta la variant al·lomòrfica sense consonant final, que en el cas de *per* és /pə/, i en el de *sus*, /su/, amb els mateixos resultats que tén actualment (vegeu § 3.12). Si es produeix el context *per / sus* + article + V, les preposicions tenen pas la forma plena seguida de /l/ (és a dir, les formes hipotètiques *[pər l], *[suz l]), mes igualment perden la darrera consonant. Vegeu els exemples de (61)c.

(61) c. Article definit darrere de les preposicions *per* i *sus*:

pel +C: *Pal cap ma ba passá l'ideye* (p. 8); *"Al mènous, eh!, l'amic!, pals altrous dichèou-nè!"* (p. 12); *Y lous grapaous sa couytién / da s'anfouratá pals llaourès* (p. 21); *Sempre llourcabe pal carrè* (p. 25).

+V: *Pa l'oun y pa l'altre arrastat pals carrès* (p. 9); *Sou las portes tout hom ichié pa l'andret* (p. 16).

sul +C: *Soul camí betch oun home qua passe* (p. 12); *Ma semble qua soul cap tinc oun quintal da braze, / talamèn lou soul m'ha roustit!* (p. 13); *Astirat soul marje d'oun roustoull* (p. 34); *Bay crèoure, soul moumen, qua m'en farie al nas* (p. 47).

+V: *Sou l'astoumac* (p. 19); *Sou l'oull* (p. 34).

Les combinacions *ambe lo*, *de lo*, *per lo* i *sus lo* apareixen pas mai en els textos de Saisset. De la combinació *a lo*, n'hem trapat fora aqueix exemple, encara que amb la variant formal *ane* [ənə] de la preposició: *'Si bos ana bè, Chicaton, / sempre ascoute an a lous qua' n saben mès qua tou'* (p. 55).

Quan el nom singular posterior a l'article definit comença en vocal, també es produeix el context per trapar sempre l'al·lomorfe /l/:

(61) d. Article definit davant de vocal

M'assenti, ben counten; L'andret fa bone care (p. 11); *Traparèm l'amagatal!* (p. 26); *T'aspantis pas, l'amic, / craourán qu'ascoutes lou rapic'* (p. 35); *Y oun carrè astret, y proou llarc, qua saguey, / es pas aquey, / es l'autre* (p. 41); *Nègre coum l'astatji* 'sutge' (p. 44); *Malgrat tout l'asfors qua fatch* (p. 46); *Es l'home qua nous cal* (p. 48); *Din dals cam, l'home, aspantat, / bèou la recolte* 'collita' *padrajade!* (p. 57).

Finalment, hi ha alguns exemples amb /l/ sense que hi hagi cap dels contextos anteriors, és a dir, entre consonants. Quan apareix, per això, necessita una neutra epentètica, com és avui dia: [əl]. Això mostra que l'al·lomorfe /l/ amb epentesi ja s'anava introduint.

(61) e. Article definit amb neutra epentètica inicial

Y diou: "Al qu' ha gouagnat sa diou Moussou Jousep!" (p. 9); *Aqui ta canses pas – ma deye, – fas pa rès, / fore aspies al tap* (p. 11); *Ount ère abantes al Pallol* 'paller' (p. 38); *Crèou qu'es al mort qua fouy* (p. 120).

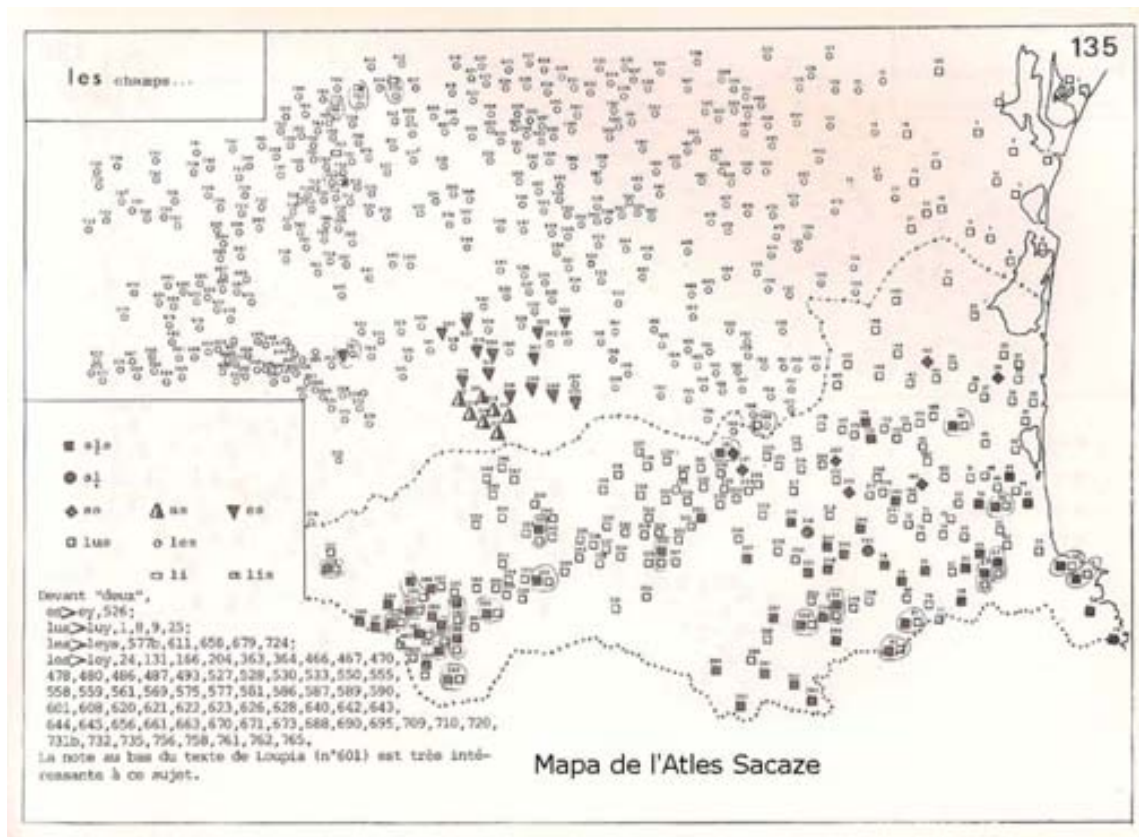
Entre (61)a i (61)d es pot veure que la distribució de /lu/ i /l/ que hi havia a finals del s. XIX era contextual. Amb tot, les dades de (61)e mostren que ja hi començava a haver aparicions dels al·lomorfs [əl], [əls] en variació lliure, la qual cosa suposava l'inici de la pèrdua de /lu/.

Per saber com era l'article a finals del s. XIX també es pot recórrer a l'atles Sacaze (amb enquestes realitzades el 1887), concretament als mapes 132 'le berger', 135 'les champs' (que reproduïm a la pàgina següent) i 136 'les' (l'art. masc. pluriel

anteposé au possessif)'. Això és el que fa Costa (1980), que estudia l'evolució de l'article masculí *lo* – *el* a partir de la comparació de les enquestes de l'atles Sacaze amb les enquestes de F. Krüger i K. Salow (de 1910-1911) i les de l'ALC (del 1924). Al Sacaze, l'article *lo* domina al nord de Perpinyà, al Conflent i al Capcir; *el* és predominant al Vallespir i al peu de les Alberes; al sud de la Plana rossellonesa *el* també és el principal, mes en menor grau. A la Cerdanya hi havia vacil·lació, com demostra la gran quantitat de respostes dobles. Pel que fa al mapa sobre l'article plural, les zones on predominava *els* (o els al·lomorfs *es*, *el*) eren el Vallespir i els pobles mariners de Banyuls i Cervera. La forma reforçada plural *los* té més presència al mapa que *lo* i, per tant, al costat dels punts d'enquesta que fan *el- els* o *lo- los*, també hi ha la parella mixta *el- los*. El plural és la forma analògica del singular, tal com diu Costa, per tant és normal que primer canviï el singular i després el plural el segueixi. Per aqueix mateix motiu també és normal que existeixi pas la parella *lo- els*, ja que voldria dir que el plural hauria canviat abans que el singular.

Tant a les enquestes de Krüger i Salow com a l'ALC ja és general *el*, mes encara es trapa *lo* a sis punts del Capcir, a Portè (Cerdanya), a quatre vilatges entorn de l'estany de Salses, a quatre vilatges de prop de la frontera occitana (és a dir, de prop del Fenolledès), i a dos vilatges de la plana rossellonesa. Sobre el plural, torna a passar que la distribució és pas exactament la mateixa que la del singular, mes en tot cas hi ha pas cap punt amb *lo- els*. Pel que es veu a totes dues enquestes sembla que l'avanç d'*el* va ser de sud a nord, i que fins i tot va arribar fins a l'àrea occitana: «En Don[asanenc], òm tròba, al costat de *le*, *les*, de formas *el* (*al*), *els* (*as*) analògas a las de l'article catalan. Lo femenin es en *la*, *las* (*les*): *la femna* (la fenna), *las femnas* (les fennes)» (Alibèrt 1976: 72).

(ii) L'article el 1887

L'article també és tractat per Caseponce (1906: 327-328). Aquí teniu les característiques que considera més notables:

L'article comú definit *lo*, plural *los*, no es usat sinó al Rosselló y a Cerdanya. Els vallespirenchs y'ls conflentans usen exclusivament: *el, els, la, les*, v.g.: *el pa, el vi, el pare, els pans, els vins, els pares*. Els articles *lo, los* sun motiu de burla per la gent de Vallespir quan tracten amb cerdans y russillonesos qui diuen: *lo pa, lo vi, lo pare, los pans, los vins, los pares*. L'article *el, els* se pronuncien *al, als*.

Les seues dades coincideixen pas exactament amb les que analitza Costa, ja que Caseponce obvia que al Rosselló, al costat de *lo*, també apareixia *el*. Del que diu, per això, se'n pot extreure que al Vallespir es devia perdre *lo* més aviat, cosa que coincideix amb les dades de l'enquesta Sacaze. A la citació anterior la darrera frase s'ha d'interpretar com que la vocal de l'article és una neutra i no pas una *e*. Aqueixa

frase també podria significar que els rossellonesos i cerdans poden usar *el* al costat de *lo*, encara que sembla més aviat que es refereix fora a l'article vallespirenc.

Grandó (1917: 77) matisa les observacions de Caseponce: «Certs autors pretenen que a Rosselló no s'usa que: *lo, los*. Es un error greu; s'usen molt: *el i els* (de *l, l's*) com a Conflent i Vallespir». És ben possible que quan diu “certs autors” es refereixi precisament a Caseponce. Per les paraules de Grandó sembla que *el* devia ser el principal (s'usava “molt”), mes encara hi devia haver rastres de *lo*.

Cal tenir en compte que ni les observacions de Caseponce ni les de Grandó no són d'un especialista, mes les d'un parlant. Amb tot, sembla que coincideixen força amb les de l'estudi de Costa i les de Fouché. Gràcies a totes aqueixes aportacions penso que la pèrdua de l'al·lomorfe *lo* de l'article es va produir entre el darrer quart del s. XIX i el primer del s. XX.

Avui dia sembla que l'article masculí *lo* es pot emprar en les expressions fossilitzades *tot lo dia* o *tot lo mes* (igual com deia Fouché), encara que també s'hi pot trobar *el*. Hem trobat, per això, més rastres de la forma plena *lo*, en un context específic que els altres autors descriuen pas.

La forma *lo* pot servir per introduir oracions de relatiu o sintagmes preposicionals encapçalats per *de*. El comportament de l'article *lo* en aquests dos contextos sembla ben específic del dialecte rossellonès. Excepte els dialectes amb *lo* com a article masculí general, els altres que tenen *lo* és únicament amb funció de neutre, ben probablement per influència del castellà. Un dels autors que ho estudia és Solà (1972: 90-91), que presenta tots els casos en què en castellà es pot trobar *lo* i el

compara amb les solucions del català i també del francès, cosa que ens interessa per al rossellonès. Vegem els principals casos que planteja.

L'article neutre castellà pot representar l'abstracció (és a dir, pas per a noms abstractes com *llibertat*, mes per se referir a quelcom que és pas concret): *lo mío, lo hermoso, lo español y lo japonés, lo difícil del actual momento japonés*. El francès, que té pas article neutre, usa el masculí (*joindre l'utile à l'agréable, le sérieux du reste du projet*) o bé ho resol amb altres estructures (*j'ai simplifié les arbres, n'y laissant que ce qui est pertinent*, en castellà: *lo pertinente*). El rossellonès fa *el*, tant en neutre com en masculí: *Teni preparat el teu, El difícil és de tenir sous, El més intel·ligent és d'hi arribar abantes que la gent*. Caseponce (1906: 328) també ho remarca:

L'article neutre *lo* també nos es inconegut al Vallespir. Aixís es que sempre direm, sense cap excepció: *el més mal es qu'aixís com ho diu se'n desdiu, el milló seria que vinguesses tu, que d'ell no'n farem res*.

Una altra funció del *lo* castellà és marcar la intensitat: *no te puedes imaginar lo fuerte que era, lo verde que están*. Aquí el francès canvia l'estructura: *tu ne peux pas imaginer combien il était fort, combien ils étaient verts*, de la mateixa manera com ho fa el català, inclòs el rossellonès: *te podes pas imaginar com eren forts; com eren verds* (deixem de costat la diferència amb altres dialectes que necessiten presentar l'adjectiu amb un partitiu: *no et pots imaginar com n'eren de forts, com n'eren de verds*).

El darrer cas a tenir en compte és *lo* amb les oracions de relatiu⁷⁶ com ara *lo que te dije*, que en francès s'encapçalen amb *ce*: *ce que je t'ai dit*. En aqueix context el rossellonès posa principalment *lo*, mes té la particularitat que ho fa tant en neutre

⁷⁶ Analitzem [*lo*_{nuci} [*que te dije*]], en què [*que te dije*] és l'oració de relatiu que complementa *lo*, el qual substitueix un nom.

com en masculí. Vegeu-ne alguns exemples⁷⁷ amb neutre: *Comprèn pas lo que vòl dire* (Titella 1980: 6); *Lo que me vas dire*; *Lo que tinc*. Amb aqueixa forma ha passat fins i tot a tenir el mateix valor que un *què* interrogatiu indirecte: *Sé pas què m'ha demanat* – *Sé pas lo que m'ha demanat* (vegeu § 1.7.2).

Als exemples següents *lo* té gènere masculí, la qual cosa el diferencia del castellà. En francès també és diferent perquè davant del *que* relatiu hi va un pronom tònic, *celui* (o *celle*, *ceux*, en femení o en plural)+ *qui/ que* i mai no hi ha l'article. Així doncs, en rossellonès es diu *Lo que ha telefonat era en Sébastian*; *M'ha pas dit quin dels dos seria lo que venria*; *El dia d'avui fòrces de los que l'han perduda [la llengua catalana] manifesten la voluntat de la tornar parlar* (Titella 1980: intro.); *Pallagostins* 'llagosts' *de setembre / són de dues qualitats: / los que vénen per les veremes / i los que vénen pel yacht* (Giné 1978: *Pallagostins de l'estiu*); *Ben segur per los que són pas al xomatge* 'fr. *chômage*: atur' (Giné 2003: *Diumenge*); *Una terra esquixada* 'esqueixada, estripada' *per los que tiren plans* (Giné 1984: *Records de vida*). També es pot veure a l'atles Sacaze, mapa 40, 'ceux qui étaient', en què la gran majoria de respostes posen *los*. Hi ha *els* a la meitat de vilatges de la Cerdanya i a quatre punts separats entre el Conflent, el Rosselló i el Vallespir. També hi ha algunes respostes amb un demostratiu, probablement perquè són traduccions de *ceux*. Finalment, en aqueix darrer exemple que presentem, el pronom de relatiu és *qui*: *Lo qui roba un lladre guanya el cel* (versió inèdita d'un poema de F. Colomer, d'Illa).

L'altre context que permet que hi hagi *lo* és davant d'un SPreposicional amb *de*: *Mentres que lo del fonço espia l'avió que vòla* (Titella 1980: 2); *Com se fa que hi hagi més*

⁷⁷ Dins de l'obra de Saisset n'hi ha exemples, mes el problema és que l'article *lo* s'hi usa com a article habitual per a qualsevol nom, per la qual cosa pot pas servir per mostrar les diferències entre el tractament dels noms i dels altres components nominalitzats.

*llum, / dins dels teus ulls que en los dels altres [...] Que els teus mots vagin més lluny / dins del meu pit que los dels altres (Giné 2003: *Qüestió d'amor*); *El meu fill gran, lo del Soler, Lo del davant de la foto és el meu pallago.**

Sembla que també s'hi podria posar *el*, mes és força menys freqüent. Ni als *Llibrets d'en Titella* (Titella 1980) ni a l'obra de Joan-Pau Giné (també dels anys 70-80 del s. XX) no hi ha cap exemple de “*els que*”, “*el de*” o “*els de*”. Giné té un cas de “*el que*”: *Per veure el que irà més rabent* (Giné 1984, *la Caputxeta roja*), que li serveix per tenir una síl·laba menys al vers. Saisset també en té un cas (l'únic que li hem vist, mentre que en té un munt amb *lo que*): *Lou qua tanie al sac, trèou oun papè, l'aspie, / y diou: “Al qu'ha gouagnat sa diou Mousson Jousep!”* (AS: 9).

Lo que i *lo de* tenen en comú el fet que el nom que hi hauria d'haver després de l'article s'ha elidit i que, per tant, l'article és el nucli del sintagma: [*lo* (nom elidit) [*que/de*]]. Aqueixa estructura, per això, funciona pas quan el nucli del complement és un adjectiu: [*el* (nom elidit) [adjectiu]].

En definitiva, sembla que *lo* té un ús particular, diferent dels usos que té en castellà i també diferent del *ce* francès.⁷⁸ És possible que coincideixi amb les funcions que complia el *ço* del català antic; si més no, és exactament igual que els dos contextos que presenta Solà (1972: 93), amb exemples de Jordi de Sant Jordi, del s. XV: *ara em content de ço que em fa tristura; estant ell testimoni en ço de son pare.*⁷⁹ En català

⁷⁸ És probable que en occità hi hagi un article plural específic per a aquestes construccions, que seria *li*: «En Don., l'article plural masc. emplegat coma demostratiu es en *li*: (*Li que venen*) (Querigut)» (Alibert 1976:72). Al Sacaze, a l'Aude hi ha formes de *li* com a pronom d'OD al mapa 137 ‘*ils les firent entrer*’. És possible que la *-i* sigui un morf secundari de plural. Podeu veure també el comportament de la *-i* en plurals en capcinès a § 1.3.4.

⁷⁹ *Ço de son pare* també podria significar ‘a casa de son pare’, com en mallorquí. En rossellonès *xò* pot tenir aqueix significat (o fins i tot un poc més ampli). Vegeu § 2.5.

antic *ço* era el neutre i per al masculí i el femení hi havia l'article. En rossellonès, en canvi, neutre i masculí comparteixen forma.

Hi ha un aspecte de l'article que n'afecta la distribució sintàctica. Els vocatius en català porten pas article, com a (62)a, mes en rossellonès també en poden dur, (62)b. Segurament l'origen és la influència del francès, que fa *Les filles!*, *Les garçons, venez!*

- (62) a. *Vine, nina!*; *Corriu pas tant, mainatges!*
b. *Els homes, espieu això!*; *Ou el meu cant d'amor, la bella* (AS-Cançons: 53); *Crideu pas, l'home* (AS-Cançons: 56)

Per acabar aqueix apartat resta parlar de l'article personal, que apareix fora al masculí singular amb noms començats per consonant, igual que en bona part del central: [əɲ] *Daniel*, [əɲ] *Gerard* (la *n*, ben entès, assimila el punt d'articulació de la consonant posterior). Si el nom comença per vocal o és femení, aleshores s'emprega l'article regular: *l'Albert* i *la Maria*. L'article *en* també serveix per se referir a gossos o cavalls, per exemple *en Black* i *en Tarzan*, com en gironí i mallorquí.

2.2.2. Els possessius

En el quadre següent presentem els possessius tòpics del rossellonès quan ocupen una posició diferent de la prenominal:

(63) Possessius forts

	Persona	Singular		Plural	
		masculí	femení	masculí	femení
Singular (un posseïdor)	1a	<i>meu</i>	<i>meua</i>	<i>meus</i>	<i>meues</i>
	2a	<i>teu</i>	<i>teua</i>	<i>teus</i>	<i>teues</i>
	3a	<i>seu</i>	<i>seua</i>	<i>seus</i>	<i>seues</i>
Plural (més d'un posseïdor)	1a	<i>nostre</i>	<i>nostra</i>	<i>nostres</i>	<i>nostres</i>
	2a	<i>vostre</i>	<i>vostra</i>	<i>vostres</i>	<i>vostres</i>
	3a	<i>llur</i> [ʎúrt]	<i>llura</i>	<i>llurs</i>	<i>llures</i>

En capcinès, les formes per a un posseïdor són *miu-miva*, *tiu-tiva*, *siu-siva* i les de més d'un posseïdor són iguals que les de (63). Són diferents, per tant, la vocal tònica i el fet que hi ha l'alternança típica /w/(final de mot)-/β/(entre vocals), que també es veu en altres adjectius com *blau-blava* o en verbs com *neu-nevar*.

Grandó (1917: 66) i Fouché (1924b: 60) diuen que existien les formes *nòstron* i *vòstron*, que avui dia hem pas atestat. De fet, a l'època de Fouché ja eren poc usuals i reservades a termes de parentiu. Segons el DCVB, al moment de fer el diccionari (primera meitat del s. XX) també es conservaven «entre gent vella mallorquina i anteposat a noms de parentesc (*nòstron pare*, *nòstron fill*)», mes els constata pas en rossellonès. Al DECat, s.v. *nós*, s'hi presenta un exemple rossellonès d'un text de l'any 1602, mes se'n diu pas res de l'ús actual.

A l'expressió *Mare mia!* s'hi conserva l'antic *mia*. La posposició del possessiu en vocatiu (*fill meu, amor meu*) es fa pas, mes segueixen l'ordre dels altres contextos: *el meu fill, com ets creixit!* L'expressió *Déu meu!* és *Bon Déu!*

Hem especificat més amunt que els possessius forts del quadre (63) eren no prenominals perquè quan *meu, teu, seu* o *llur* van davant del nom pateixen canvis, com ja va notar Fouché (1924b: 60). Es poden trobar com a atribut, *És meu*, o precedits de l'article definit, *El meu*. En posició prenominal, (64)a, per qüestions fonològiques, aquests quatre possessius tenen l'opció de presentar els morfs de femení i plural o no. Ho il·lustrem al següent quadre i tot seguit ho expliquem:

(64) Possessiu *meu* (*teu, seu* i *llur* fan igual)

	a. posició no prenominal	b. prenominal: __V	c. prenominal: __C
meu	<i>és</i> [méw], <i>mes te'l puc dir</i>	<i>el</i> [mèw] <i>amic</i>	<i>el</i> [mèw] <i>veí</i>
meua	<i>és</i> [méwə], <i>mes...</i>	<i>la</i> [mèwə] ⁸⁰ <i>amiga</i>	<i>la</i> [mèw] <i>veïna</i>
meus	<i>són</i> [méws], <i>mes...</i>	<i>els</i> [mèwz] <i>amics</i>	<i>els</i> [mèw] <i>veïns</i>
meues	<i>són</i> [méwəs], <i>mes...</i>	<i>les</i> [mèwəz] <i>amigues</i>	<i>les</i> [mèw] <i>veïnes</i>

A (64) s'observa que en posició no prenominal els morfs de gènere i nombre sempre són presents; a la prenominal, si el nom que segueix el possessiu comença per consonant, aleshores el gènere i el nombre s'expressen pas. En gironí aqueix comportament és propi dels termes de parentiu, mes en rossellonès sembla que s'estén a qualsevol tipus de nom: *la meuØ votura, la teuØ cambra*, etc.

⁸⁰ En realitat, per al femení singular afirmem que la *-a* es mantén davant de vocal perquè és el mateix que fan els plurals. Fonèticament, per això, la neutra final davant de vocal habitualment caurà.

La no incorporació del morf *-a* de femení es deu a una al·lomorfa regida pel context sintàctic. Ja hem vist a § 1.5 que la posició prenominal era ben propícia a comportaments especials. Al mateix apartat hi hem vist que hi ha un procés fonològic que fa caure les *s* prenominals (i prenuclears en general) en el context *Cs##C*, cosa que explica per què tampoc no sona la *-z* de plural. Notem que al femení plural de (64)c, com que s'ha pas incorporat la *-a*, hi ha el mateix context que per al masculí plural i, per tant, tampoc no té marca de plural.

Nostre i *vostre*, que fonèticament marquen pas la distinció de gènere, tenen una estructura sil·làbica diferent que fa que en quedin exempts. La caiguda de *s* final seguida de consonant hi pot pas actuar perquè el context també exigeix que davant de la *s* hi hagi una consonant, i aquí sempre hi ha vocals: *els nostres veïns*. La vocal final cau pas, òbviament, perquè el resultat que s'obtindria, *[lə nòstr bæínə], produiria una coda complexa impossible en català.

En definitiva, en posició prenominal hi pot haver la mateixa forma de possessiu per a tots els membre de la flexió: *el meu veí*; *la meuØ veïna*; *els meuØ veïns*; *les meuØØ veïnes*. Remarquem que és optatiu, perquè un mateix parlant tant pot fer aqueix sistema com hi aplicar el que hi ha en altres posicions sintàctiques.

Una altra característica remarcable dels possessius rossellonesos és la conservació de la forma *llur* per al possessiu de tercera persona plural (de més d'un posseïdor). El valor que té és distributiu, com es veu als exemples de (65). A (65)b, hi ha *seua* perquè *cadascú* és singular. En canvi, a (65)c el subjecte també és singular, *la gent*, mes la concordança es pot fer *ad sensum* perquè *gent* és entès també amb sentit distributiu, ja que inclou més d'una persona.

- (65) a. *Els assistents i la sena / llura cadira.*
 b. *Cadascú portava la sena cadira.*
 c. *La gent hi anaven amb les llures cadires / amb la llur cadira.*

Respecte de la forma antiga ha tingut certes variacions. En primer lloc, perquè ha desenvolupat una forma de femení analògica (*llura, llures*), que antigament tenia exactament la mateixa forma del masculí (*llur*-MASC, *llur*-FEM). En segon lloc, perquè agafa l'article (sempre que el context així ho demani), el qual precedeix tots els altres possessius: *el llur hort i la llur casa* (dels veïns); *la llur votura* (d'uns germans), *ambe als llours carriots sous dal sourral campaben* (AS: 32); *guèssen cragout d'habè pardout la llour journade* (AS: 41). Cal dir que també és possible que porti pas l'article, encara que és menys habitual: *replegant tot dins llur espant* (AS: 58); *par ploura llour triste darroute!* (AS: 79).

Qualques autors han tractat sobre si *llur* s'ha mantingut per la influència del francès. Per Badia (1995: 506), «no cal dir que el possessiu rossellonès s'explica pel poderós influx del francès oficial (fr. «leur», etc.)». Coromines, per això, ja havia argumentat al DECat, s.v. *llur*, en contra que sigui un gal·licisme perquè també es conserva (o es conservava) més enllà de l'àrea rossellonesa, a Osona, les Guilleries, el Lluçanès, el Ripollès i la Garrotxa. A més, creu que les formes de femení amb *-a* fora es poden considerar del català: «¿com s'explicaria, llavors, que molts pronunciïn a casa *llu*, i d'altres emprin formes vulgars com *llurt, llura, llures?*».

Verdaguer (1974: 96) és del mateix parer que Coromines per una altra qüestió formal: *llur* pot anar precedit de l'article, igual com tots els altres possessius, mentre que en francès en pot pas dur. És impossible de dir: *c'est *(la) leur maison*. Al DCVB hi ha exemples antics en què l'article ja precedia el possessiu: *Escoltam les lurs paraules*,

Jaume I, Cròn. 47. *Veren lo foch encès en lo lur camp*, Tirant, c. 331. *Honrant los lurs caps de fulles de lorer*, Alegre Transf. A la gramàtica de Fabra (1956: § 38.I) es diu pas si ha de dur article o no, mes l'únic exemple que hi ha és sense: *els meus cosins i Ø llurs fills*.

Podem afegir un altre argument en contra de la influència del francès, que és que el francès utilitza com a determinant possessiu les formes àtones (*mon copain, ma voiture*, no pas **le mien copain, *la mienne voiture*) mentre que en rossellonès es poden emprar fora per als termes de parentiu, i fins i tot amb aqueixos termes és més usual d'hi trobar la forma tònica. Si els possessius haguessin patit influència francesa, aquesta hauria consistit a fer que els possessius àtons ocupessin més posicions i s'haurien reservat els tòncics fora per a quan són pronoms (com és en francès), cosa que ha pas passat.

Sobre el possessiu àton, cal dir que forma part del llenguatge poètic de força autors (com passa, d'altra banda, en altres dialectes). Dins la parla espontània es poden utilitzar els possessius àtons en termes de parentiu i fer *mon pare* i *ma mare*, mes en canvi pot pas servir per a altres tipus de noms: **mon gat* o **ma gossa*. Fora es poden usar en singular, mai en plural: **mos pares, *mes cosines*. Per als termes de parentiu, per això, tampoc no es pot usar en tots; per exemple, es pot pas dir **ma sogra*. Les formes dels possessius àtons es troben fora quan hi ha un sol posseïdor i corresponen amb les de l'estàndard: les de masculí són *mon, ton, son* i les de femení, *ma, ta, sa*. El més usual, per això, és usar les formes tòncics i és possible fins i tot que de les formes àtones alguns parlants en tinguin fora un coneixement passiu.

Les combinacions dels possessius amb altres determinants diferents de l'article definit són pas possibles, tant si el possessiu va en posició prenominal com

postnominal: **un meu veí / *un veí meu; *aquella teu amiga / *aquella amiga teua; *qualques vostres ouvriers / *qualques ouvriers vostres*. A la gravació de Cornellà de la Ribera, el parlant diu: *mon cosí, en Jean, perquè era un cosí* (TR-Cornellà: 5:15). Fixeu-vos que diu pas *perquè era un cosí *meu*, com es diria en altres dialectes. A TR-Perpinyà (1:00) l'informant fa la reflexió que ell mateix acaba de dir *un meu amic* per influència de la gent del Principat, mes que la forma rossellonesa és *el meu amic*.

Aqueix canvi és força recent, ja que en Saisset i els autors de principis del s. XX encara l'utilitzen: *Tinc un vell amic meu que casa la minyona* (AS: 15), *a veure un seu parent* (PB: 115); *lo Galdriquet, que era un seu veí, havia oït quan parlava amb lo Lico* (PB: 122); *Lo Lico Tupinet tenia un seu cosí que feia de ferrer a Corberes* (PB: 129), *Se va enamorar d'un seu vehi* (VC 1912: 54).

Les combinacions de preposició + possessiu (*darrere seu, damunt nostre, davant teu*) són desconegudes en rossellonès. En comptes de dir és **davant teu* cal dire *és davant de tu*; **sota llur* ha de ser *sota d'ellos*; etc. Tampoc no es pot utilitzar *darrere* de participi, com en **això és fet meu*. Els parlants consultats prefereixen *fet per jo* (o encara millor: *som jo que el som fet*).⁸¹ *Fet de jo* hi ha pas guaires parlants que ho admetin.⁸²

2.2.3. Els demostratius

En la llengua antiga hi havia tres graus de dixi, mes en rossellonès (com en la resta de dialectes excepte el valencià i el ribagorçà) es van reduir a un sistema binari. El primer grau d'íctic expressa proximitat a la persona que parla (la primera persona) o a la que escolta (la segona persona) i el segon és per a la llunyania tant de la

⁸¹ La forma més típica de ressaltar el subjecte és mitjançant una oració clivellada (vegeu § 3.1).

⁸² *Fet de* també pot anar seguit d'un SN ple. És divertida aqueixa frase d'un llibre de cuina recent: *el suc d'aquesta botifarra negra (feta d'una de les ties de Vernet, totes dones de cansaladers)* (Thibaut 2002: 15). Esperem que la tia de Vernet sigui pas l'ingredient de la botifarra!

persona que parla com de la que escolta (equival, doncs, a la tercera persona). A més, també poden servir per expressar relacions temporals o per als elements del discurs que impliquen proximitat o llunyania, respectivament: *Aqueix any que te deïï va ser més dur que aquell altre; La segona raó que m'ets dit me convenç, tandis que aquella que m'havies dit abans m'agradava pas.*

Dins del català rossellonès, malgrat que hi ha fora dos graus, s'han conservat tres determinants demostratius: *aquest*, *aqueix* i *aquell*, igual com s'ha esdevingut al nord-occidental, el baleàric, l'alguerès i el central del camp de Tarragona. La descompensació entre el nombre de demostratius i el nombre de graus de dixi es resol fent que en el primer grau s'hi puguin trobar tant el demostratiu *aquest* com *aqueix*,⁸³ encara que en rossellonès hi ha preferència per *aqueix*. *Aquell* correspon exclusivament al segon grau, el de la tercera persona.

El capcinès conserva els dos demostratius que va ressenyar Grieria (1915: 130): *aquest* i *aquell*. *Aquest* té pas la variant [əkét] d'altres zones, mes sempre conserva la *s*, tant si va davant de vocal com de consonant: *aquest estiu* [əkèst istíw]; *aquest nin* [əkèz nín]. Davant de consonant perd la *t* perquè fa partida d'una coda complexa, *st* (procés comú a tot el domini; compareu la realització d'*agost tranquil*).

El quadre que segueix dóna el paradigma dels demostratius, que s'il·lustren amb exemples a (67):

⁸³ Saisset (1894: 23) descriu els demostratius com si hi hagués tres graus de dixi: «On emploie *aquest*, *aqueste*, et *aço*, quand la personne ou l'objet est près de celui qui parle; *aquèch*, *aquèche* et *acho*, quand la personne ou l'objet sont près de celui qui écoute; *aquell*, *aquelle*, et *allo*, quand ils sont éloignés des deux interlocuteurs». Amb tot, a la seua obra fa pas la diferenciació entre els graus 1 i 2, mes emplega indistintament *aquest* i *aqueix*.

(66) Determinants demostratius

	1a i 2a persona		3a persona
masc. sg.	<i>aquest</i> [əkét], [əkést]	<i>aqueix</i> [əkéj], [əké]	<i>aquell</i>
fem. sg.	<i>aquesta</i>	<i>aqueixa</i>	<i>aquella</i>
masc. pl.	<i>aquests</i>	<i>aqueixos</i>	<i>aquells</i>
fem. pl.	<i>aquestes</i>	<i>aqueixes</i>	<i>aquelles</i>

(67) a. Proximitat a la persona que parla (primera persona):

Aqueixa camisa que porti la vaig crompar a Perpinyà.

Aquesta cadira on som assentat és pas comoda.

b. Proximitat a la persona que escolta (segona persona):

Dóna-me aqueixa mandarina que tenes!

Aquests toronjos que venes són verds.

c. Llunyania de la persona que parla i de la que escolta (tercera persona):

Aquell nin que passa és el pitit fill d'en Jaume.

Aquella casa on vam anar l'altre dia me va pas agradar.

Per als parlants que són ieistes (vegeu § 1.3), els processos fonològics que afecten respectivament *aqueix* i *aquell* fan que aqueixos dos demostratius de masculí siguin homòfons. La fricativa palatal d'*aqueix* se semivocalitza perquè va en posició de coda i la lateral palatal d'*aquell* és una semivocal [j] per la pèrdua del fonema lateral palatal. Per tant, la pronunciació d'ambdues és [əkéj]. Aqueixa homofonia, tanmateix, ha pas provocat cap canvi en el sistema. Es pot observar com s'han mantingut els graus díctics diferenciats al masculí plural i al femení. Així doncs, es dirà [əkéj] *nin* tant si és a prop com si és lluny de qui parla o escolta, mes en plural es

diferenciarà entre *aqueixos nins* i *aquells nins*; en femení, serà *aqueixa nina* o *aquella nina* i *aqueixes nines* o *aquelles nines*. També es podria haver esdevingut que s'hagués reemplaçat el masculí singular de primer grau *aqueix* per *aquest* per evitar l'homofonia amb *aquell*, mes això ha pas arribat, ans al contrari, *aquest* s'emprega menys que *aqueix*. Probablement caldria que hi hagués unes generacions més de catalanoparlants perquè s'hi pogués produir qualque evolució.

Sobre la fonètica d'*aqueix* cal afegir que si el mot posterior comença en vocal, aleshores *aqueix* es pot pronunciar mantenint la fricativa palatal: *aqueix home* [əkèʃ ómə], *aqueix aibre* [əkèʃ ájβrə]. S'alterna amb dues pronúncies més, una amb la fricativa sonoritzada, *aqueix home* [əkèʒ ómə], i l'altra amb la semivocal [j] que hi ha en altres contextos, *aqueix aibre* [əkèj ájβrə].

Aquest es pronuncia generalment [əkét]; després la *t* que resta sola s'assimila a la consonant següent (vegeu § 1.3.5): *aquest nin* [əkèn nín], *aquest matí* [əkèm mətí], *aquest costat* [əkèk kustát]. Amb tot, davant de nom començat per vocal la forma és [əkèst], acabada en [st] i pas en [t] (igual que els altres membres del paradigma flexiu, *aquesta*, *aquestos*, *aquestes*): *aquest home* [əkèst ómə], *aquest aibre* [əkèst ájβrə], sempre que nom i demostratiu formin un sintagma. Per contra, la pronúncia serà [əkét] en frases com *aquell se'n va i aquest arriba* [əkèt əríβə]; *aquell beu vi i aquest, aigua* [əkèt ájvə], en què el demostratiu és el nucli del seu propi sintagma. Per al comportament morfològic d'*aqueix* i *aquest*, vegeu § 1.5 i § 2.1.

L'ús del demostratiu posposat, com a la construcció *l'home aquest*, present en altres dialectes (belleu per influència del castellà), és totalment desconeguda en

rossellonès. La sola construcció possible és aquella que anteposa el demostratiu al nom: *aquest home*.

2.2.4. Els quantificadors

De quantificadors n'hi ha de diversos tipus. Es poden classificar pel tipus de mot que determinen, que poden ser noms, adjectius, adverbis o verbs. Una altra classificació parteix de la categoria que tenen, que pot ser de determinant o d'adverbi. Aquí ens fixarem en el terme quantificat i en concret veurem tots aquells quantificadors dirigits a noms o adjectius. Els presentarem en forma de llista per ordre alfabètic. Hi remarcarem les característiques de flexió, de significat (si és que és diferent dels altres dialectes) i els exemplificarem amb una o dues frases.

Una altra classificació possible és pel contingut semàntic, que és la que hi ha a Brucart i Rigau (2002: § 8). N'hi ha que expressen quantitat, com ara *un munt* o *un bri*, que són els quantitius, que presentem a (68). Uns altres són els indefinits, que donem a (69).

Hi ha algunes característiques formals que tots els determinants que veurem comparteixen: són variables amb noms i invariables amb adjectius (*poques companyes* vs. *poc simpàtiques*). S'acostuma a dir que la diferència ve donada pel fet que el determinant del nom és un adjectiu i, en canvi, allò que determina l'adjectiu és un adverbi. Amb tot, tant si són adjectius com si són adverbis, les peces lèxiques que expressen la quantificació són les mateixes (per exemple, *un munt: un munt de gent; un munt d'amable*). És per aquest motiu que farem pas diferències entre uns i altres, encara que en presentarem exemples de cada. Formalment es pot destacar que aquells que en masculí plural acaben en C+z, quan el nom de la dreta comença en

consonant, perden la $-z$ (com *pozØ cavalls*). Això és degut al procés regular de pèrdua de s final en posicions interiors de sintagma (vegeu § 1.5).

(68) Quantificadors quantitativus

força Invariable. *Enguany hem collit força préssecs; La casa té força finestres. És força distret; És força malalt.*

(*pas*) *guaire* Invariable. Pot ser [gwájrə] o [gájrrə]. Com en els altres dialectes, sempre ha d'anar en oracions negatives. *Tinc pas guaire gana; Tinc pas guaire amics. És pas guaire amusant* 'divertit'; *Ho va pas fer guaire convençut.*

manta Invariable. 'Molt'. Sembla que es perd perquè ja hi ha parlants que diuen que ho empleguen pas. *Tenim manta feina. És manta guapo.*

massa Invariable. *Hi havia massa votures; Els rics tenen massa sous. Ho som trobat massa difícil; Mai no serem massa burosos.*

més i *manco(s)* o *menos* Invariables. *Sem venut més vestits de los que pensàvem, Vull més boles de picolat* 'mandonguilles'. *Això és menos/manco probable.*

molt, molta, molts, moltes Usat al Vallespir. *T'ets posat molta sal; Han fet molts esforços. És molt difícil; Són molt divertits.*

un munt de 'Tén un abast més ampli que en altres dialectes perquè és la forma habitual de dir 'molt' i perquè també serveix per a adjectius. *Tinc un munt de feina; Un munt d'empleats vindran dissabte. La trobi un munt de simpàtica; És un lloc un munt de guapo.*

poc, poca, pocs, poques S'acostuma a substituir per *pas gaire*, mes també es pot usar. *Tinc poca gana; Tinc pocs sous. El llibre és poc interessant; La tortuga és poc ràpida.*

un poc de, un bri de Té: *un poc d'albercocs; Posa-hi un bri de farina.* Serveix pas per a adjectius.

prou Invariable. Té el mateix sentit de 'suficient' que en central. *Ja tinc prou patanes, me'n posis pas més; Tinc pas prou sous per a ho crompar. És pas prou tranquil·la per a aqueixa feina; Els préssecs són pas prou madurs pels collir.*

(69) Quantificadors indefinits

n'importa qui, n'importa quin 'Qualsevol'. Vén del francès *n'importe qui, n'importe quel*, encara que s'adapta, ja que els pronoms interrogatius del francès se substitueixen pels respectius rossellonesos: *n'importe quel és n'importa quin*. *Qualsevol* s'ha perdut. *Això ho pot decidir n'importa quin vinyater; N'importa quina bola li agradarà.* També es combina amb els altres pronoms interrogatius: *n'importa qui, n'importa quan, n'importa on*. *N'importa qui t'ho podrà dir; Hi podem anar n'importa quan; Deixa-ho n'importa on.*

qualque, quelques Invariable respecte al gènere. Es pronuncia [kálkə], sense la *u* del diftong de la primera síl·laba. En mallorquí i menorquí és invariable també respecte del nombre. Segons Veny (1980: 448), que incorpori la *-z* de plural és atribuïble a la influència de l'occità. Tenint en compte que força dels altres determinants són invariables, la seua idea és plausible (encara que és difícil de demostrar). *Hi irem qualque dia. Hi haurà quelques jocs per la mainada.*

Quan és un pronom, canvia a la forma *qualcun, qualcuna, qualcuns, qualcunes* [kəlkún]: *N'hi ha qualcun que t'agradi?; Qualcunes d'elles ho faran.* L'etimologia que en dóna el DCVB (i que sembla evident) és la fusió de *qualque + un*. Subjacentment s'ha de considerar com a mot independent perquè, si no, caldria explicar per què la marca de plural apareix fora al final (*qualcunos*) i no després de *qualque* (**qualques unos*).

quant, quanta, quantos, quantes Exclamatiu. *Quanta gent!; Quants dies!; Quants espavilats que hi ha!; Quants savents 'savis' dins del curs!*

tot, tota, tots, totes *TotØ dos hi són d'acord. Totes deu en tenen.* També es pot plaçar davant de l'article: *tot el matí, tots els nins, totes les bestis.* El quantificador *tot de* amb el significat de 'un munt' és desconegut.

tant, tanta, tants, tantes *Me posis pas tant vil!; Tenim tanta aigua com voldreu, ben segur!; És pas tan gran; La Maria és tan grossa com l'Anna.* En les comparatives, el segon element pot anar precedit tant per *com*, com per *que*: *És tan divertit que el primer; És tan divertit com el primer* (vegeu § 3.3).

un, una, unos, unes En masculí singular coincideix amb la forma del numeral cardinal, el nombre *un* (vegeu el proper apartat, § 2.2.5). *Emporta-te unes cireres!; Vull un cavall que corri.* Amb adjectius té funció nominalitzadora: *Seu unos distrets. Un ros li va al darrere.*

Quan el nom és elidit, el resultat té forma partitiva: *Te'n puc donar unos de fàcils i unos de difícils.* Pastre (1912: 329) mostra que és un dels errors que cometien els infants que aprenien francès a l'escola: «3.- Addition de la

préposition DE.- Il y en avait un *de* gras et un *de* maigre. (Sujet A, élève G.F.)

Cette phrase est la traduction littérale du catalan».

2.2.5. Els numerals

Les dades d'aqueix apartat provenen de Fouché, mes hem corroborat que es mantenen igual. Els nombres cardinals poden ser noms o bé determinants, i tant en una funció com en l'altra gairebé sempre coincideixen formalment (*el tres guanya = tres homes*), mes en els casos que ho facin pas, ho notarem.

En primer lloc posem els nombres de l'un al vint, després les desenes i finalment els nombre més grans de cent.

- (70) *un, dos* [dús], *tres, quatre, cinc, sis, set, vuit, nou, deu, onze* [únzə], *dotze* [dúdzə], *tretze, catorze, quinze, setze, desset* [dəzəsét], *desvuit* [dəzəβújt], *desenou* [dəzənow], *vint, trenta, coranta* [kurántə], *cinquanta, xixanta* [ʃiʃántə], *setanta, quatre-vints, quatre-vint deu* (i *quatre-vint onze, quatre-vint dotze*, etc.).
vint-i-un, vint-i-dos, vint-i-tres, etc.; *trenta-un, trenta-dos*, etc.
cent, dos cents, tres cents, mil, dos mil(s), vuit mil(s), etc.

Noteu que el nombre 1 és *un*, tant quan és determinant com quan és nom; en central, en canvi, el nom és *u*. Quan es combina amb desenes, centenes o altres grups més grans, com 31 o 1001, també és *un*: *trenta-un, mil un*.

Com a tot el paradigma, a partir del nombre vint les combinacions de desenes i unitats (i després també centenes) són noms compostos. Les desenes corresponents als nombres 80 i 90 són compostes de la mateixa manera que les centenes, és a dir, amb la unitat davant del nombre més gran (*quatre-vints*). Les formes *quatre-vints* (i la resta, fins a *quatre-vint dinou*) són gal·licismes, mes en canvi ha pas entrat el *soixante-dix* i es mantén *setanta*. La *s* final de *quatre-vints*, segons

Verdaguer (1974: 101), es reprodueix pas en cap nombre dels que van de *quatre-vint*Ø *un* a *quatre-vint*Ø *dinou*, malgrat que són compostos per la mateixa base. Que la *s* hi sigui pas es pot atribuir al procés de caiguda de *s* a interior de sintagma (vegeu § 1.5). El fet que *quatre-vint*Ø *un* i *quatre-vint*Ø *onze* siguin sense *s* tot i que tenen pas el context adequat perquè la *s* caigui és degut a un canvi analògic amb la resta de nombres del *quatre-vint dos* al *quatre-vint dinou*. En canvi, si *quatre-vints* fa de determinant davant d'un nom començat per vocal, aleshores la *s* sí que hi és: *quatre-vints* [z] *homes*; *quatre-vints* [z] *armaris*.

Com a la resta del domini, les centenes prenen la *-z* de plural (*cinc cents*z). Pel que fa als milers, hi ha variació entre parlants: n'hi ha que diuen *nou mil*Ø i d'altres, *nou mil*z. Si després de la centena o del miler hi ha desenes i unitats, el compost es forma com en els altres dialectes: *cent un*, *cent vint*, *cent trenta-tres*; *mil un*, *mil deu*, *mil onze*, etc. Quan *cent* és determinant igualment incorpora la *s*: *tres cents*z *homes*. En canvi, fa pas concordança de femení: *tres cents* *amigues*; **tres centes* *amigues*. Com en tots els altres determinants, si el nom comença per consonant, la *-z* cau per l'elisió de *s* a interior de sintagma (vegeu § 1.5).

2.2.6. Els determinants i pronoms interrogatius, exclamatius i relatius

Els interrogatius i els exclamatius són *qui*, *què*, *quin*, *quant*, *com*, *on*, *per què*. Pel que fa a qüestions morfològiques, el més rellevant és que *quin* i *quant* fan el plural masculí amb les formes analògiques *quinos* i *quantos* (que analitzem a § 2.1). La resta de característiques són fonològiques o sintàctiques (vegeu § 3.5 i 3.6).

El pronom *què* fonèticament es pot realitzar [kə] o [ke], igual com la conjunció *que*, depenent del context fonològic. En podeu veure la descripció, que també inclou *per què*, a § 1.6.2.

2.3. Els pronoms forts

Els pronoms personals, pràcticament iguals que a la resta de dialectes, són els que transcrivim a continuació:

(71)	3ó	nuzáltrəs
	tú, bús	buzáltrəs
	éł, éłə, om	éłus, éłəs

Al Capcir, el pronom de 1a sg és *ieu* [jéw] i al de 2a sg, la *u* ha patit el procés regular d'avançament *i*, per tant, es realitza [tø] (vegeu § 1.1). A la resta del dialecte, la pronúncia de *jo* sempre és amb fricativa, [ʒó], mai amb una semivocal, *[jó]. També cal dir que quan la preposició té un cas diferent del nominatiu, es mantén *jo*: *És per jo; Dóna-m'ho ane jo*.

El pronom de 3a sg *hom* o *nóm* és neutre indeterminat. En la majoria de dialectes s'ha perdut de la llengua oral i ha restat com a propi del registre formal, mentre que en rossellonès i en altres àrees del nord del central (segons DECat, s.v. *home*) també és col·loquial. Coromines en recull exemples de la parla espontània de l'any 1936 al Berguedà i a les Guillerries, la qual cosa voldria dir que la forma és ben genuïna i que si s'ha conservat és pas fora per l'ajuda del francès. Coromines també diu que la forma *hom* oralment s'ha convertit en *nóm*, que vén de *un hom*.

Una altra construcció que serveix per fer oracions impersonals és la passiva amb *se*. En rossellonès es troben totes dues estructures, com s'aprecia en aqueixos exemples de Josep Sebastià Pons (escrits durant el segon quart del s. XX), en què es troba tant *n'hom* com *se* amb els mateixos verbs, encara que els casos de *n'hom* (equivalent al que Coromines transcriu *nóm*) hi abunden més: *N'hom repara les estovalles* (Pons: 52); *N'hom ou frases que s'entrelliguen* (Pons: 56); *N'hom hi endevina la forma fosca del déu Pan* (Pons: 70); *Els petits déus han envadit l'escenari. N'hom els veu passar* (Pons: 71); *N'hom ou els renills dels cavalls* (Pons: 87); *Quan n'hom va i n'hom torna (...) cal abraçar tota la família* (Pons: 88) vs. *S'ou al lluny l'aire fresc d'un rotllo* (Pons: 52); *S'ovira tan sols una silueta* (Pons: 69); *S'ou sa veu* (Pons: 69).

Les formes de 1a i 2a pl, *nosaltres* i *vosaltres*, són invariables pel que fa al gènere. Fouché (1924b: 34) diu que hi ha unes formes de masculí, *nosaltros* i *vosaltros*, i unes altres de femení, *nosaltres* i *vosaltres*, mes avui dia aqueixes darreres són les úniques que existeixen i corresponen a tots dos gèneres. Al Capcir, a més de *nosaltres* i *vosaltres*, també hi són possibles les formes secundàries *nosaltris* i *vosaltris*.

El gènere fora es veu als pronoms de 3a, tant en singular (*ell*, *ella*) com en plural (*ellos*, *elles*). La *o* [u] d'*ellos*, que correspon al morf marcat de masculí, és analògica de la que tenen els determinants (vegeu § 2.1).

Finalment, cal fer referència al tractament de cortesia. Avui dia es pot dir que *vostè* ha desaparegut. Es troba en textos de principis del s. XX i alguns parlants recorden que les generacions més velles l'usaven, és a dir, que es devia dir com a

màxim fins als anys 70 del s. XX.⁸⁴ Avui dia el pronom de cortesia és *vós*. Aqueix pronom és singular (encara que faci la concordança amb la 2a pl del verb); si es vol dir en plural cal recórrer a *vosaltres*, que serveix tant per al tractament de cortesia com per al normal.

El tractament de tu s'emprega per a les persones que es coneixen, mentre que per als desconeguts s'empra el tractament de cortesia de *vós*, tinguin l'edat que tinguin. Per parlar amb una autoritat (el capellà, el president del Departament, el batlle, etc.) cal fer servir el *vós*, excepte si se'l coneix personalment, ben entès.

La generació que avui té entre setanta i vuitanta anys parlava als pares de tu. Als avis, en canvi, el tractament variava d'una casa a una altra. Per al tractament amb els oncles, depenia de si se'ls coneixia bé o no. Per tant, una mateixa persona a un oncle li podia parlar de tu i a un altre, de *vós*.

2.4. Flexió verbal

A través de la morfologia verbal hom expressa persona, nombre, temps, aspecte, mode i conjugació. Totes aqueixes categories es representen a través de diversos morfemes, encara que un mateix morf en pot recollir més d'una. És una gran quantitat d'informació gramatical que el verb ha de recollir. Per aqueix motiu la morfologia verbal del català és complexa i cada verb té 50 formes diferents (set temps de sis persones, un de cinc i les tres formes no personals). Aqueixes formes integren el paradigma de tres conjugacions (per tant, és com si n'eren 150) i, a més, també hi ha els verbs irregulars. El resultat és que la morfologia verbal és vastíssima,

⁸⁴ D'entre tots els parlants entrevistats, n'hem trobat fora dos que parlaven de vostè. Tots dos eren d'Elna i un tenia més de cent anys.

per això és normal que sigui un dels àmbits amb més variació entre dialectes. El rossellonès, com és d'esperar, també presenta particularitats importants.

2.4.1. Les conjugacions verbals

Per descriure els verbs, ho farem a la manera tradicional, és a dir, analitzant els paradigmes a partir de l'observació de cada temps verbal amb un verb model de cadascuna de les tres conjugacions. Abans, per això, ens cal delimitar bé quines són les conjugacions. Començarem l'apartat, doncs, veient els canvis que s'han produït a diversos verbs de la conjugació II.

En català hi ha diverses classificacions de les conjugacions. Fabra (1956) descriu les conjugacions les agrupant en tres, dues de les quals tenien al seu torn dues variants (per tant, cinc en total): I *cantar*; IIa *batre*; IIb *témer*; IIIa *unir*; IIIb *bullir*. Mascaró (1986: 112-114), en canvi, considera que les diferències entre la IIa i la IIb es poden explicar fonològicament i, per tant, els verbs de II es poden agrupar sota un sol grup (hi ha quatre variants, doncs).

Les diferències entre la IIa i la IIb es troben a l'infinitiu, el futur i el condicional. Els dos darrers temps del verb model *témer*, de la IIb, tenen una vocal neutra entre l'arrel (*tem-*) i els morfcs flectius, *tem-e-ré*, *tem-e-ria*, i l'infinitiu l'expressen amb el morf /ə/, *tém-e(r)* [témə]. Es considera pas que el morf d'infinitiu sigui la *-r* perquè en cap context no sona (per als parlars en què sí que sona és diferent, ja que aleshores efectivament és morf d'infinitiu). En canvi, *batre*, model de la IIa, té pas cap vocal entre l'arrel (*bat-*) i els morfcs flectius: *bat-Ø-r(e)* (la neutra final és epentètica), *bat-Ø-ré*, *bat-Ø-ria*. Mascaró veu que els verbs de IIa tenen l'arrel acabada en obstruent (*p*, *β*, *t*, *ð*), semivocal (*w*) o vocal (*i*). Els de IIb, en canvi, acaben en sonant (*m*, *n*,

r) o sibilant (*ʃ*, *s*). Les consonants dels verbs de IIa poden formar una obertura sil·làbica complexa amb *r* bategant, mentre que les de IIb, no; això fa que els de IIb tenen una causa fonològica per incorporar una vocal neutra entre l'arrel i la terminació.

A més, els verbs que tenen arrels acabades en *n*, *l* (també de IIa) tenen un comportament específic perquè en alguns dialectes incorporen una *d* epentètica entre l'arrel i el morf de flexió que la segueix: *ven-d-re*, *ven-d-ré*, *ven-d-ria*; *cal-d-re*, *cal-d-rà*, *cal-d-ria*; que permet que la *r* es mantingui bategant, [r]. En altres varietats com el mallorquí o el rossellonès s'hi insereix pas la *d* (*venre*, *venré*, *venria*; *calre*, *calrà*, *calria*) i llavors la /r/ es fa vibrant, [r]. En definitiva, les diferències en les conjugacions dels verbs de IIa i IIb es poden explicar per raons fonològiques, la qual cosa vol dir que hi ha pas motius per les separar.

Seguirem, doncs, la proposta de Mascaró i direm que efectivament la conjugació II té una sola variant. Amb tot, veurem que dins de II els verbs han evolucionat en tres grups morfofonològics diferents i per això parlarem dels verbs del tipus *batre* (que són regulars), del tipus *plànyer* (acabats amb palatal), del tipus *vendre* (verbs acabats en *endre*) i, finalment, parlarem dels que tenen al lomorfa a l'arrel.

Un cop establertes les conjugacions, passem a estudiar en detall les formes rosselloneses. La I i la IIIa són les que tenen un nombre més gran de verbs i també les que en poden incorporar de nous, com és regular a tot el domini. Aqueixes conjugacions han patit certs canvis, sobretot en els morfs de persona, mes en general es pot considerar que s'han mantingut estables. Les que han canviat més són la II i la IIIb.

Pel que fa als verbs de la conjugació II, els regulars (és a dir, sense al·lomorfa a l'arrel, deixant de banda el participi) s'han mantingut igual; els regulars i irregulars (és a dir, amb arrels amb més d'un al·lomorfa) que tenen l'arrel acabada en una consonant palatal han passat a la conjugació IIIb i els irregulars han mantingut les terminacions de la conjugació, mes han tendit a eliminar al·lomorfs de l'arrel. A (72) mostrem la divisió que ha patit la conjugació II:

(72) Canvis dels verbs de la conjugació II

<u>Arrels regulars</u>	<u>Arrels regulars i irregulars</u>	<u>Arrels irregulars</u>
Acabades en C _[≠palatal]	Acabades en C _[=palatal]	
<i>perdre</i>	<i>plànyer</i>	<i>creure</i>
es mantenen igual:	passen a IIIb:	perden al·lomorfs:
<i>perdem</i>	<i>planyim</i>	<i>crevem</i> [krəβém]

Dels verbs que originàriament pertanyien a la conjugació II,⁸⁵ han mantingut la morfologia de la conjugació tots aquells que tenen pas l'arrel acabada en consonant palatal, siguin regulars o no. Avui dia hi ha fora tres arrels regulars, és a dir, que presenten pas al·lomorfa (deixant de banda el participi): *batre*, *-metre* (*admetre*, *prometre*, etc.) i *perdre*. La resta de verbs de II són irregulars: *calguer*, *molre*, *valguer*, *fonre*, *ponre*, *caure*, *creure*, *seure*, *treure*, *riure*, *dure*, *dire*, *coure*, *beure*, *deure*, *moure*, *ploure*, *escriure*, *viure*, *sapiguer*, *volguer*. Els que tenen un infinitiu acabat en *endre* tenen un comportament especial analògic dels verbs *venir* i *tenir*, com veurem.

Dins de II, els verbs com *plànyer* han passat a la conjugació IIIb. Hem cercat al DIEC en línia⁸⁶ tots els verbs del seu tipus per poder assegurar que sigui un tret específic dels verbs amb arrels palatals. Hem introduït 'er' com a camp a cercar,

⁸⁵ Partim de la llista de Mascaró (1986: § 45).

⁸⁶ DIEC en línia, accedit el dia 12 de gener de 2011.

especificant que havia de coincidir la terminació i que la categoria gramatical havia de ser de verb. Això dóna un resultat de 82 entrades. D'aqueixos, 21 els descartem perquè són aguts, com *valer* i *ser*, la qual cosa indica que tenen una estructura diferent. Dels que resta, n'hi ha un munt que són formats per prefixació a partir d'altres arrels, per exemple, *discórrer* és derivat de *córrer*. Si els descartem, el resultat són únicament 20 arrels⁸⁷ que veurem com han evolucionat. Qualcunes les presentem amb un prefix perquè mai no apareixen soles, per exemple, **parèixer* i **pertànyer* existeixen pas, mes han agafat una *a-* com a prefix.

(73) Verbs del tipus *plànyer*

han passat a la IIIb	<i>conèixer, córrer, créixer, espènyer, estrènyer, merèixer, néixer, aparèixer, apertànyer, plànyer</i> (i derivats)
han passat a la IIIa	<i>espremir, torcir, peixir</i>
han desaparegut	<i>atènyer, fènyer, fúmer, irèixer, témer, trémer, (con)vèncer</i>

Entre les conjugacions II i IIIb hi ha diferències en la vocal temàtica. La II pren gairebé sempre *-e* (gerundi, imperfet de subjuntiu, primera i segona persona plural del present d'indicatiu i de subjuntiu) i *-i* a l'imperfet d'indicatiu. La IIIb, en canvi, pren la *-i* sistemàticament. El canvi que han patit els verbs com *plànyer* ha estat passar a agafar sempre la vocal temàtica *-i*.

El moviment dels verbs com *plànyer* cap a IIIb ha afectat tots els temps amb vocal temàtica. Pel que fa a l'infinitiu, *plànyer* hi té pas vocal temàtica, mentre que

⁸⁷ En realitat en són 21, mes el verb *nòmer* l'ignorem perquè és específicament mallorquí.

els verbs de la IIIb, sí. Doncs bé, en aqueix temps concret hi ha pas hagut una transformació a un hipotètic **planyir*, mes alguns verbs de la IIIb s'han comportat a la inversa i infinitius com *bullir* ara també presenten la variant *búller* (vegeu § 2.4.9).

Al nord del central, a la zona anomenada septentrional de transició, hi ha restes del procés. Adam (2006: § 2.2.1.1.3) ressenya que antigament els verbs *fugir*, *munyir*, *eixir* i *cosir* (encara que amb una isoglossa diferent per a cada verb) tampoc no agafaven el morf *-i* a l'infinitiu. Avui dia, per això, fora es conserven els infinitius *fúg(e)re* i *múny(e)re*. La grafia (*e*) deu indicar les pronúncies [fú.ʒrə] i [múɲ.rə],⁸⁸ encara que Adam ho especifica pas.

Adam es planteja si aqueixos infinitius plans vénen directament del llatí, mes s'inclina pas ni a favor ni en contra. Ella mateixa cita les explicacions de *fúger*, *júnyer* i *cúller* del DECat. De *fúger*, per posar un exemple, Coromines en diu que es troba tant *fúger* com *fugir* des d'antic i que a les *Vides de Sants Rosselloneses* hi són totes dues formes, en un nombre equilibrat. Això voldria dir que l'accentuació plana és antiga (i etimològica) i que, per tant, podria ser que provingués pas de l'analogia amb els verbs de la II que canvien (com *plànyer*), mes que fos anterior a aqueixos canvis. Si realment els verbs com *fúger* havien mantingut un infinitiu pla, aleshores el procés analògic podria haver actuat a la inversa, és a dir, que fossin aqueixos verbs de IIIa els que fessin canviar de grup els verbs de II com *plànyer*.

⁸⁸ La pronúncia gironina dels infinitius dels verbs com *conèixer* [ku.né.ʃrə], *tòrcer* [tór.srə], *vèncer* [bén.srə], etc., ja va ser indicada per Mascaró (1986 § 44, nota 51), que va contradir la realització que havia proposat Alcover (1906-1928), amb una neutra abans del morf *r* d'infinitiu: **[ku.né.ʃə.rə]*, **[tór.sə.rə]*, **[bén.sə.rə]*. Les formes que dona Mascaró són confirmades per Lloret (2002b), que és parlant de la varietat dialectal.

Altres autors com Moll (1952: § 300) i Lloret (2002b: 350) opinen que abans de tenir les formes *fúger, júnyer*, etc., es va passar per un estadi en què acabaven en *ir*, igual com considerem aquí. Ens ho fa pensar el fet que dins del grup de verbs amb doble forma d'infinitiu, n'hi ha alguns que podien pas tenir un infinitiu pla que vingués directament del llatí. Per exemple, *bullir* vén de BŪLLĪRE [bulli:re], *eixir* d'ĒXĪRE [eksi:re] o *puir* de PŪTĒRE [pu:té:re] (etimologies del DECat), de manera que si avui són *búller, íxer* i *púder* respectivament és per qualche procés analògic anterior.

Al quadre que hi ha a continuació posem el paradigma de *plànyer* i *bullir* per mostrar els canvis que han patit els verbs de la conjugació II.

(74) Conjugacions de *plànyer* i *bullir*: diferències i aproximacions

	II: <i>plànyer</i> antigament	IIIb: <i>plànyer</i> actualment	IIIb: <i>bullir</i>
Infinitiu	pláɲ-ə	pláɲ-ə	búʎ-ə buʎ-í
Gerundi	pláɲ-é-nt	pláɲ-í-n	buʎ-í-n
Participi	pláɲ-ú-d	pláɲ-í-d	buʎ-í-d
Present d'Indicatiu	pláɲ-i	pláɲ-i	búʎ-i
	pláɲ-əs	pláɲ-əs	búʎ-əs
	pláɲ	pláɲ	búʎ
	pláɲ-é-m	pláɲ-í-m	buʎ-í-m
	pláɲ-é-w	pláɲ-í-w	buʎ-í-w
	pláɲ-ən	pláɲ-ən	búʎ-ən
Imperfet d'Indicatiu	pláɲ-í-i	pláɲ-í-i	buʎ-í-i
	pláɲ-í-əs, etc.	pláɲ-í-əs, etc.	buʎ-í-əs, etc.
Present de Subjuntiu	pláɲ-i	pláɲ-i	búʎ-i
	pláɲ-is	pláɲ-is	búʎ-is
	pláɲ-i	pláɲ-i	búʎ-i
	pláɲ-é-m	pláɲ-í-m	buʎ-í-m
	pláɲ-é-w	pláɲ-í-w	buʎ-í-w
	pláɲ-in	pláɲ-in	búʎ-in
Imperfet de Subjuntiu	pláɲ-é-si	pláɲ-í-si	buʎ-í-si
	pláɲ-é-səs	pláɲ-í-səs	buʎ-í-səs
	pláɲ-é-s	pláɲ-í-s	buʎ-í-s
	pláɲ-é-sən	pláɲ-í-sən	buʎ-í-sən
	pláɲ-é-su	pláɲ-í-su	buʎ-í-su
	pláɲ-é-sən	pláɲ-í-sən	buʎ-í-sən
Futur	pláɲ-ə-ré	pláɲ-i-ré	buʎ-i-ré
	pláɲ-ə-rás, etc.	pláɲ-i-rás, etc.	buʎ-i-rás, etc.
Condicional	pláɲ-ə-ríi	pláɲ-i-ríi	buʎ-i-ríi
	pláɲ-ə-ríəs, etc.	pláɲ-i-ríəs, etc.	buʎ-i-ríəs, etc.

Els requadres de color gris clar són els d'aquelles formes que avui tenen les mateixes terminacions de IIIb per canvis analògics. Les caselles que són pas marcades corresponen a formes que ja eren iguals. La sola casella que resta diferent és l'infinitiu (marcat amb un gris més fosc; l'analitzem a § 2.4.9). Tots els canvis afecten la vocal temàtica del verb (que hem separat), que perd l'alternança *-i / -e* per ser en tots els temps *-i*. D'aqueixa manera es guanya un munt de regularitat.

Les vocals temàtiques es troben a les persones 1a i 2a del plural del present d'indicatiu i de subjuntiu, a l'imperfet de subjuntiu, al futur, al condicional, al gerundi i al participi. A l'imperfet d'indicatiu, la II ja hi té *-i* com a vocal temàtica i, per tant, s'hi pot pas apreciar si hi ha hagut qualque tipus de pressió analògica.

Els canvis en les terminacions han anat acompanyats d'una regularització de les arrels, que han passat a tenir un sol al l'omorf. En altres dialectes la majoria dels verbs de (73) tenen variants de l'arrel. Per exemple, avui dia en central *néixer* té */neʃ/* (*neixo, naixia, naixeré*) i */nesk/* (*nascut, nasqués*); *empènyer* (o *espènyer*) té un participi fort (*empès*); *conèixer* té */kuneʃ/* (*coneixes, coneixia*) i una variant amb velar, */kuneɣ/* (*conec, conegui, conegut*). En canvi, ara en rossellonès hi ha una sola arrel per a cada verb. Els participis en són il·lustratius, perquè són els que variaven més i en canvi ara són regulars: *naixit, espenyit, coneixit, creixit*, etc.

Pel que fa a l'època en què es van produir els canvis, es reconeix clarament al mapa 46 de l'atles Sacaze, '*il fut reconnu*'. La forma *conegut* es localitza pertot a la Cerdanya, mes a les altres comarques hi és repartit uniformement amb *coneixit*. És probable, doncs, que el període de canvi fos entre la segona meitat del s. XIX i la primera del s. XX.

L'explicació proposada per Fouché (1924b: 109) és que els canvis vénen per pressió analògica amb verbs com *eixir*, que és un verb un munt de freqüent. Estableix una proporció entre la 3a sg d'aqueix verb, que fonèticament acaba en [ej] pel procés de semivocalització de /s/ final (vegeu § 1.3.4), amb les de *creixer*, *merèixer*, etc., que pateixen el mateix procés. En la proporció de (75), les persones 1a i 2a pl són les que canvien (ho il·lustrem amb la 1a pl):

- (75) Proporció entre dos verbs de les conjugacions IIIb-II
 eix [éj] : creix [kréj] = eixim : *creixim*

Eix i *creix* són formalment iguals, mentre que entre *eixim* i *creixem* hi havia una diferència: la vocal temàtica. El que fa el canvi analògic és eliminar les diferències canviant la vocal temàtica de *creixem*, que passa a ser *creixim*. El resultat es veu també a altres verbs: *coneix* [kunéj] : *coneixim*; *mereix* [mərəj] : *mereixim*; *apareix* [pərəj] : *apareixim*.

Quan Fouché analitza els verbs, s'adona pas que aquells que canvien tenen l'arrel acabada en palatal: *aparèixer*, *pertànyer*, *creixer*, etc. Aqueix fet, fonèticament pot ser rellevant. Hem vist a § 1.2.2 que hi havia vocals que canviaven de timbre en contacte amb una palatal i es convertien en [i]: *girmà*, *gigant*, *ximeneia*, *xirimpió*, *llixiu*, *Castillet*, etc. Així doncs, podria ser que el canvi *mereix*[ə]ré > *mereix*[i]ré inicialment fos purament fonètic i, com que la *i* coincideix amb la vocal temàtica de la tercera conjugació, el canvi fonètic s'acabés reinterpretant com a morfològic.

L'únic cas del grup que té pas cap palatal és *córrer*. Per a aqueix verb, necessàriament caldrà prostular que el canvi és purament analògic. Probablement

devia ser del darrers verbs a canviar; ho devia fer quan tots els altres ja havien canviat completament tot el seu paradigma.

Ara passem a veure un altre subgrup de la conjugació II. Es tracta dels verbs acabats en *endre*, com *vendre*. Aqueixos verbs pateixen dos canvis: prenen la vocal temàtica *-i* en present d'indicatiu i tendeixen a eliminar els al·lomorfs velars de l'arrel. El segon canvi és compartit amb altres verbs no acabats en *n*, i el veurem tot seguit.

Pel que fa a la vocal temàtica *-i*, com que s'agafa pas ni en futur ni en condicional, podem pas dir que els verbs del tipus *vendre* han passat a la conjugació III. Verdaguier (1974: 115-116) assenyala el canvi al present d'indicatiu a l'article '*Coneixim el nostre mal, mes el prenim com ve*', on dóna alguns exemples com aqueixos: *comprenim* i *compreniu* (de *comprendre*), *depenim* i *depeniu* (de *dependre*), *entenim* i *entenuiu* (d'*entendre*), etc. Fouché dóna més verbs que ho fan, com *venim* (de *vendre*) i *defenim*, i atribueix aqueixos canvis a un procés analògic a partir de *venim* (de *venir*), *dormim* o *construïm*, que són de la tercera conjugació.⁸⁹ Hi podem afegir que segurament els verbs de II com *plànyer* que van passar a III també podrien haver pressionat.

Finalment, passem a tractar els verbs de la conjugació II que tenen un increment velar. Dins d'aquest grup s'hi torna a incloure els verbs del tipus *vendre*, mes també n'hi entra d'altres com *caure*, *dire*, *poguer*, etc. Són verbs amb al·lomorfa a l'arrel, com *creure*: *tu creues* /krew-/, *cregut* /kreg-/, *ell creia* /krej-/. La majoria d'aqueixos verbs tendeixen a eliminar les arrels velars i les substituir per d'altres.

⁸⁹ Escudero (2004: 166-167), descrivint el parlar dels gitanos, diu que els seus informants vacil·len a l'hora de posar la vocal temàtica a la 1a i la 2a pl de *recebre* 'rebre', de la II: *recebiu* o *recebeu*. Aqueixes dades podrien ser un lleu indicatiu que la *-i* s'escampa a més verbs de la II, mes com que es tracta d'un sol cas ho podem pas considerar com a absolutament segur.

Hi ha uns quants verbs amb increment velar que ja fa temps que són en procés d'el perdre, cosa que es pot observar a Saisset (1894), on hi ha els paradigmes d'*entendre*, *tenir*, *venir*, *viure* i *dir*. La gran majoria de formes mantenen la velar, mes ja hi apareix *bíoui* [bíwi] (1a sg pres. indi. de *viure*, escrit amb grafia francesa) i totes les persones i temps d'*entendre* que originalment tenien la velar ara van sense (al participi li hauria de tocar, mes és fort i en cap dialecte tén velar: *entès*). Vegeu la conjugació d'aqueixes formes velars que dóna Saisset:

(76) Formes originalment velars. Verb *entendre* (Saisset 1894: 53-55)

1a p sg pres. d'ind.:	<i>antèni</i>
pres. de subj.:	<i>antèni, antènis, antèni, antanim, antaniu, antènin</i>
imp. de subj.:	<i>antanès, antanesses, antanès, antanèsssem, antanèssou, antanèssen</i>
1a p pl imp.:	<i>antanèm</i>

En una nota al peu, Saisset diu que sovint es troba altres formes en subjuntiu present i imperfet amb manteniment de la velar (*antèngui, antanguèssi*, etc.). Diu que passa igual amb els imperatius de tercera persona, *qu'antèngui*, com és previsible, perquè es fan amb el present de subjuntiu.

Les nostres dades coincideixen a mostrar que avui dia encara hi ha formes dobles. La pèrdua de l'element velar, per tant, ha pas conclòs. Escudero (2004: 163) obtén les mateixes conclusions a partir de les seues enquestes amb gitanos. Coincidim amb ell en el fet que els següents verbs tenen dues formes possibles: *puc / podi, crec / creui, conec / coneixi, caic / caui, cloc / cloui, entenc / enteni, responc / responi, crec / creui*. També coincidim en la impossibilitat de tenir *venc* i *visc*, enfront de *veni* i *viui*, mes diferim pel que fa a *diui*, ja que els nostres informants únicament fan *dic* (podria

ser que *diui* fos una forma que ha aparegut recentment entre els gitanos; Escudero mateix diu que és poc freqüent). Hi afegim que *sapiguer* fa *sé*, mai **sabi* (com és en occità). Guiter (1984: 158) també nota l'extensió de *-i* a verbs irregulars, mes diu que quan els verbs tenen una vocal diferent a la primera persona (*puç*, *vinc*, etc.) que a la resta de persones (*podés*, *venés*, etc.) canvien pas i que, per tant, es pot pas fer *podí* o *veni*. Això coincideix pas amb les nostres dades ni amb les d'Escudero.

Les mateixes alternances es reproduïxen al present de subjuntiu: *valgui* o *vali*, *pugui* o *podí*, *cregui* o *creui*, etc.; mes pas a l'imperfet: *valgués*, *pogués*, *cregués*, etc. Al participi tampoc no s'ha perdut cap velar: *valgut*, **valut*, *pogut*, **podut*, *cregut*, **creunt*, etc. I a l'imperatiu és optatiu: *creguem-lo!* o *creiem-lo!* Es mantén a qualques imperatius de verbs irregulars: *diguís*, *creguís*, *sapiguís*, *signís*, *tinguís*, *vulguís*.

Diversos autors han fet propostes per donar una anàlisi morfològica de l'increment velar. Pérez Saldanya (1995) repassa les tres anàlisis que se n'han proposat: que forma part del radical, que és un afix⁹⁰ o que és un índex de les categories on es manifesta. Aquí seguim la que ell proposa: que és un índex. Pérez Saldanya veu que les velars sempre apareixen als mateixos temps i persones: primera persona del present d'indicatiu, present i imperfet de subjuntiu, primera persona plural de l'imperatiu, participi (i en passat simple, que en rossellonès existeix pas).

⁹⁰ Lloret i Viaplana (1999), en un treball posterior al de Pérez Saldanya (1995), són uns dels que proposen que és un afix temàtic, com ho és *-eix* de IIIb, que identifica un grup de verbs de la conjugació II. Lloret (2008) dóna més arguments a favor d'aqueixa anàlisi a partir de la morfologia verbal de l'alguerès, en què s'afegeixen marcadors, [g] i [ed̪], per a dues subclasses de la conjugació I. És possible que en altres dialectes la velar correspongui a un morfema d'aqueix tipus, mes en rossellonès sembla diferent ja que el segment velar ha perdut espai d'aparició i pensem que l'explicació ha de girar entorn del morf de la sg, com veurem arreu.

Si els elements velars són marcadors, per què es perden en rossellonès? Per què en altres dialectes, com el valencià, fan el contrari i s'expandeixen cap a verbs que el tenien pas? Per n'entendre el funcionament, primer veurem quina n'és exactament la funció. Diu Pérez Saldanya (1995: 282): «aquesta extensió [l'element velar] tot i estar mancada d'un contingut semàntic concret, té una clara funció morfosintàctica, puix que (...) funciona com a índex o marcador de determinades categories morfosintàctiques». Els valors que li atorga són els d'establir una oposició entre 1a i 3a sg de pres. d'ind. (*bec* vs. *beu*) i entre indicatiu i subjuntiu a les persones 1a i 2a del plural (*bevem*, *beveu* vs. *beguem*, *begueu*).

Comencem per la 1a i la 3a sg del present d'indicatiu. En rossellonès la 1a sg té una marca específica, que és *-i* (vegeu-ho a § 2.4.11), la qual la fa diferent de la 3a sg, que és sense cap morf específic. Per tant, la funció que tenia la velar de servir per diferenciar aqueixes dues persones, deixa de ser necessària. Ho il·lustrem amb els verbs *entendre* i *beure*:

(77) La velar com a diferenciadora de 1a i 3a sg

	altres dialectes	rossellonès
<i>entendre</i> 1a p sg 3a p sg	<i>entenc</i> /əntén+g+Ø/1SG <i>entén</i> /əntén+Ø/3SG	<i>enteni</i> /əntén+i/1SG <i>entén</i> /əntén+Ø/3SG
<i>beure</i> 1a p sg 3a p sg	<i>bec</i> /bé+g+Ø/1SG <i>beu</i> /béw+Ø/3SG	<i>beui</i> /béw+i/1SG <i>beu</i> /béw+Ø/3SG

En altres dialectes, si a *entenc* hi havia pas la *g* (subjacentment és sonora, no pas **k*, com es pot apreciar a les formes en què tén qualque morf vocàlic al darrere: *enten*[g]*i*, *enten*[g]*és*) entre l'arrel i el morf de 1a p sg, aleshores el resultat seria igual que el de la 3a p sg: **entén*-1 SG = *entén*-3 SG. El rossellonès, que tén un morf diferenciat per a la 1a sg, mai no pot presentar confusió entre la 1a i la 3a p sg (*enteni*-1 SG ≠ *entén*-3 SG). La *g* com a marcador de primera persona, per tant, seria redundant perquè la seua funció ja és coberta.

La *g* també es tendeix a treure del subjuntiu. Aquí l'explicació pot pas dir que el marcador és redundant, ja que efectivament tén una funció, la de separar el subjuntiu de l'indicatiu. El motiu de la pèrdua de *g* deu ser que les formes de subjuntiu es construeixen en paral·lel amb les de 1a sg de pres. ind. *i*, si la *g* desapareix d'aquí, també ho ha de fer del subjuntiu (per a una explicació detallada de les relacions entre *g* i construcció de temps verbals, vegeu Wheeler 2002: § M 5.1.2).

Resta explicar que l'imperatiu de la 1a pl i el participi també perdin la velar. L'imperatiu de 1a pl es forma copiant el subjuntiu, per tant, si el subjuntiu canvia, necessàriament l'imperatiu també ho fa. Per al participi, en canvi, la relació amb la resta de formes verbals és pas perfecta. És a dir, hi ha verbs amb element velar a la 1a p sg del present d'indicatiu i al subjuntiu que tenen velar al participi (com *caic* - *caigut*), mes d'altres guarden pas la relació (com *escric* - *escriu*). Com que es pot pas relacionar d'una manera clara amb la resta del paradigma, per aqueix motiu el participi de cada verb pren una solució específica.

Fins ara hem presentat verbs de la conjugació II amb dos al·lomorfs un dels quals és velar. Amb tot, qualques verbs poden tenir encara més al·lomorfs, com li

passa a *treure*, que té les formes /trég/, /tréw/ i /tréj/; o com els passa a *caure*, *creure*, *riure*, etc. Aqueixos verbs poden fer desaparèixer alguns al·lomorfs més a part dels velars. Per exemple, Escudero (2004: 165) recull les formes 1a i 2a pl [trəβém] i [trəβéw], [krəβém] i [krəβéw], de present d'indicatiu, que prenen les arrels /trew-/ i /krew-/ de *treure* i *creure* respectivament, eliminant així /trej-/ i /krej-/. Si diem que [trəβém], amb una [β] com a últim element de l'arrel, vén de /trew-/, acabat amb /w/, és perquè considerem l'alternança /w/-[β] com a regular. Bibiloni (2002: § F 7.4.1) també diu que aqueixa alternança és fruit d'un procés fonològic. Explicita pas com ha de ser la forma subjacent, encara que per com ho diu es podria interpretar que és /β/: «s'aplica el procés fonològic que converteix en [w] final l'equivalent d'una [β] intervocàlica». Aqueixes formes amb [β] ja es troben a Saisset (1896: 78), en concret als imperfets de *ploure*, *plabü* [pləβü]; de *riure*, *reyi* o *ribü* [riβü] i de *caure*, *queyi* o *cabü* [kəβü]. Aqueix tipus d'alternances també són detectades per Bibiloni (2002: § F 7.4.5) a Mallorca, encara que, com que aquí mantenen el fonema /v/, les alternances oscil·len entre [w] i [v]. Bibiloni presenta «*diven* (per *dinen*), *caven* (per *cauen*), *moven* (per *monen*)», etc., i hi afegeix que abans també «es trobava el fenomen contrari en algunes formes d'imperfet d'indicatiu, com ara *cantava* (per *cantava*) o *miraven* (per *miraven*).»

Precisament aqueix segon fenomen de [β]>[w] també existeix en rossellonès, encara que en altres temps. En un article de Caseponce (1906: 329) s'hi presenta les següents formes: *jaubü*, *caubü*, *riüü*, *creubü*, *monbü*, *beüü*, *escriüü*. L'imperfet del verb *jaure* també es troba a Bonafont (1914: 106), amb la forma *jaubias*, i en la parla espontània hem observat *caüia* [kəwíə], de *caure*.

En definitiva, en rossellonès hi ha les tres conjugacions pròpies del català, amb dues variants a la III: I, II, IIIa i IIIb. La II, que és la més irregular, ha perdut un bon grapat de verbs que se n'han anat cap a la IIIb. L'origen del canvi sembla degut a un procés fonètic que va convertir les vocals neutres en *i*, la qual després es va reinterpretar com a vocal temàtica de la tercera conjugació. Els verbs que encara són de II tampoc no s'han mantingut estables i aquells amb increment velar tenen l'opció de l'incorporar o no.

A continuació presentem totes tres conjugacions en forma ortogràfica. A (78) les presentem fonèticament amb una separació entre l'arrel i els sufixos, seguint l'anàlisi de Mascaró (1986: § 43), per tal que s'hi apreciïn bé els morfemes. Als apartats successius hi analitzarem cada temps i en veurem els morfs que els representen i també els morfs de persona.

Conjugació I: *cantar*

Indicatiu

Present

canti
cantes
canta
cantem
canteu
canten

Imperfet

cantavi
cantaves
cantava
cantaven
cantavu
cantaven

Futur

cantaré
cantaràs
cantarà
cantarem
cantareu
cantaran

Condicional

cantariï
cantaries
cantaria
cantarien
cantariü
cantarien

Subjuntiu

Present

canti
cantis
canti
cantem
canteu
cantin

Imperfet

cantessi
cantesses
cantés
cantessen
cantessu
cantessen

Imperatiu

canta
cantem
canteu

Formes no personals

Infinitiu: cantar
Gerundi: cantant
Participi: cantat

Conjugació II: *batre*

Indicatiu

Present

bati
bates
bat
batem
bateu
baten

Imperfet

batïi
baties
batia
batien
batiü
batien

Futur

batré
batràs
batrà
batrem
batreu
batran

Condicional

batriï
batries
batria
batrien
batriü
batrien

Subjuntiu

Present

bati
batis
bati
batem
bateu
batin

Imperfet

batessi
batesses
batés
batessen
batessu
batessen

Imperatiu

bat
batem
bateu

Formes no personals

Infinitiu: batre
Gerundi: batent
Participi: batut

Conjugació IIIa: *partir*

Indicatiu

Present

parteixi
parteixes
parteix
partim
partiu
parteixen

Imperfet

partïï
parties
partia
partien
partïü
partien

Futur

partiré
partiràs
partirà
partirem
partireu
partiran

Condicional

partirïï
partiries
partiria
partirien
partiriü
partirien

Subjuntiu

Present

parteixi
parteixis
parteixi
partim
partiu
parteixin

Imperfet

partissi
partisses
partís
partissen
partissu
partissen

Imperatiu

parteix
partim
partiu

Formes no personals

Infinitiu: partir
Gerundi: partint
Participi: partit

Conjugació IIIb: *bullir-búller*

Indicatiu

Present

bulli
bulles
bull
bullim
bulliu
bullen

Imperfet

bullï
bullies
bullia
bullien
bulliü
bullien

Futur

bulliré
bulliràs
bullirà
bullirem
bullireu
bulliran

Condicional

bullirï
bulliries
bulliria
bullirien
bulliriü
bullirien

Subjuntiu

Present

bulli
bullis
bulli
bullim
bulliu
bullin

Imperfet

bullissi
bullisses
bullís
bullissen
bullissu
bullissen

Imperatiu

bull
bullim
bulliu

Formes no personals

Infinitiu: bullir - búller

Gerundi: bullint

Participi: bullit

Conjugacions I, II i III

Present Indicatiu	Imperfet Indicatiu	Present Subjuntiu	Imperfet Subjuntiu	Futur	Cond.	Inf, Ger, Part, Imperatiu (2a sg, 1a pl, 2a pl)
kánt i	kənt áβi	kánt i	kənt ési	kənt əré	kənt ərii	kənt á
kánt əs	kənt áβəs	kánt is	kənt ésəs	kənt ərás	kənt əriəs	kənt án
kánt ə	kənt áβə	kánt i	kənt és	kənt ərá	kənt əriə	kənt ád
kənt ém	kənt áβən	kənt ém	kənt ésən	kənt ərém	kənt əriən	kánt ə
kənt éw	kənt áβu	kənt éw	kənt ésu	kənt əréw	kənt əriu	kənt ém
kánt ən	kənt áβən	kánt in	kənt ésən	kənt ərán	kənt əriən	kənt éw
bát i	bət ii	bát i	bət ési	bət ré	bət rií	bát rə
bát əs	bət iəs	bát is	bət ésəs	bət rás	bət riəs	bət én
bát	bət iə	bát i	bət és	bət rá	bət riə	bət úd
bət ém	bət iən	bət ém	bət ésən	bət rém	bət riən	bát
bət éw	bət iu	bət éw	bət ésu	bət réw	bət riu	bət ém
bát ən	bət iən	bát in	bət ésən	bət rán	bət riən	bət éw
búλ i	buλ ii	búλ i	buλ ísi	buλ iré	buλ iríi	búλ ə buλ í
búλ əs	buλ iəs	búλ is	buλ ísəs	buλ irás	buλ iríəs	buλ ín
búλ	buλ iə	búλ i	buλ ís	buλ irá	buλ iríə	buλ íd
buλ ím	buλ iən	buλ ím	buλ ísən	buλ irém	buλ iríən	búλ
buλ íw	buλ iu	buλ íw	buλ ísu	buλ iréw	buλ iríu	buλ ím
búλ ən	buλ iən	búλ in	buλ ísən	buλ irán	buλ iríən	buλ íw

2.4.2. Present d'indicatiu

(79)

(ə) = /ə/ subjacent que s'elideix

<i>Conjugació I:</i> CANTAR	<i>Conjugació II:</i> PERDRE	<i>Conjugació IIIa:</i> SERVIR	<i>Conjugació IIIb:</i> BULLIR
kánt Ø (ə) i	pérð Ø (ə) i	sərβ éʃ (ə) i	búʎ Ø (ə) i
kánt Ø ə s	pérð Ø ə s	sərβ éʃ ə s	búʎ Ø ə s
kánt Ø ə Ø	pért Ø Ø Ø	sərβ éj Ø Ø	búʎ Ø Ø Ø
kənt é Ø m	pərð é Ø m	sərβ í Ø m	buʎ í Ø m
kənt é Ø w	pərð é Ø w	sərβ í Ø w	buʎ í Ø w
kánt Ø ə n	pérð Ø ə n	sərβ éʃ ə n	búʎ Ø ə n

Per a la regularització en morfemes de (79), i de tots els altres temps que veurem, seguim Mascaró (1986: § 43). Les formes dels paradigmes verbals es construeixen amb la combinació de quatre morfemes diferents que segueixen aquest ordre: arrel, morf de conjugació (o vocal temàtica), morf de temps i morf de persona. L'arrel i la persona es realitzen sempre (llevat de la tercera singular, que té pas cap marca), mentre que els morfs de conjugació i temps poden aparèixer o no. Com diu Mascaró, la vocal temàtica s'identifica perquè canvia d'una conjugació a una altra, mentre que el morf de temps és igual a totes tres (excepte el morf d'imperfet d'indicatiu, que té dos al·lomorfs). La vocal temàtica subjacentment és tònica, encara que en el cas que el morf de temps també ho sigui, aleshores, ben entès, es desaccentuarà.

Aquells morfemes que subjacentment són buits, els marquem amb –Ø. Si observem el temps, veiem que en la 2a sg i en la 3a pl sempre hi ha el morf –ə i que a la 3a sg hi és tan sols en la primera conjugació. La 1a sg també té morf de temps,

mes s'emmudeix, com veurem al proper apartat a partir de l'exemple del comportament de la terminació de la 2a pl. La resta de persones tenen el morf de temps $-\emptyset$. Que els dos morfs de temps que es troben al present d'indicatiu siguin $-\emptyset$ i la neutra, que és la vocal més feble fonèticament, s'adiu amb el fet que semànticament és el temps no marcat.

Per a la 2a sg de *servir* (*serveixes*) en altres dialectes se sol analitzar la vocal neutra que hi ha entre l'increment temàtic /eʃ/ i la /s/ de persona com a epentètica (vegeu l'explicació sobre la sonoritat del morf de 2a sg a § 2.4.11). S'entén que la [ə], a la conjugació III (com a la II) no s'hi troba més que en aquells contextos fonològics que, si hi era pas, haurien de fusionar la /s/ amb la consonant final de l'arrel. Ja hem vist a § 1.3.4 que una [s] en contacte amb una sibilant s'hi fusiona. En el cas de /sərbeʃ/+s/, el resultat seria *[sərβéʃ] i, per tant, es perdria la informació morfològica de persona. Per al rossellonès l'anàlisi és pas pertinent perquè aqueixa neutra hi és sempre, a la 2a p sg del present d'indicatiu, sigui de la conjugació que sigui. Per tant, si la neutra s'hi troba és per una raó morfològica, no pas fonològica. Amb tot, és ben probable que avui dia el morf de temps es trobi en la 2a sg perquè els verbs que tenien aqueixa motivació fonològica, acompanyats dels de la conjugació I, van exercir pressió analògica sobre els altres.

El darrer morf de tots correspon a la persona, 1a, 2a o 3a, singular o plural. Persona i nombre s'expressen en un sol morf i es veuen en tots els temps verbals. Són indestriables l'una de l'altre. Són: 1a sg /i/; 2a sg /s/; 3a sg / \emptyset /; 1a pl /m/–/n/; 2a pl /u/; 3a pl /n/ (vegeu l'apartat següent per a la justificació del morf de 2a pl i § 2.4.11 per als de les altres persones).

2.4.3. Imperfet d'indicatiu

(80)

(ə) = /ə/ subjacent que s'elideix

<i>Conjugació I: CANTAR</i>	<i>Conjugació II: PERDRE</i>	<i>Conjugació IIIa: SERVIR (i IIIb)</i>
kənt á β(ə) i	pərð í (ə) i	sərβ í (ə) i
kənt á βə s	pərð í ə s	sərβ í ə s
kənt á βə Ø	pərð í ə Ø	sərβ í ə Ø
kənt á βə n	pərð í ə n	sərβ í ə n
kənt á β(ə) u	pərð í (ə) u	sərβ í (ə) u
kənt á βə n	pərð í ə n	sərβ í ə n

Abans d'entrar a la descripció de les característiques de l'imperfet d'indicatiu fem tres remarques que serviran també per a un munt dels altres temps que trobarem més endavant. La primera fa referència a la conjugació III i les seues variants, IIIa i IIIb, que posem en una sola columna perquè en aqueix temps són iguals. La segona és que quan posem una vocal entre parèntesis és per indicar que subjacentment hi és, mes que fonèticament es realitza pas. Finalment, la tercera remarca és que les persones 1a pl i 3a pl formalment són iguals. Aquesta coincidència formal és fruit d'un procés pel qual les *m* finals de les primeres persones del plural es van transformar en *n* quan el mot era paroxíton, per això avui són *cantàvem* [kəntáβən], *cantàriem* [kəntəriən], *cantéssem* [kəntésən] (vegeu l'anàlisi del morfema de la 1a pl a § 2.4.11).

El morf de temps del pretèrit imperfect d'indicatiu té dos al·lomorfs: /bə/ per a la conjugació I i /ə/ per a les altres dues. També es caracteritza perquè abans de la marca de temps hi ha la vocal de conjugació.

A les persones 1a sg i 2a pl hem posat la vocal del morf de temps entre parèntesis per indicar que, si bé fonèticament es realitza pas, subjacentment hi ha pas d'haver el morf $-\emptyset$ perquè la caiguda de la neutra es pot explicar per regles fonològiques (ho expliquem igual com fa Recasens 1991: 125). Ho il·lustrarem amb la diferència que hi ha entre el present *sentiu* [səntíw] i l'imperfet *sentíeu* [səntíu].

Entre aqueixes dues formes hi ha una diferència de síl·labificació. En el primer temps, el morf de persona /u/ forma la coda de la segona síl·laba, [sən.tíw]; en el segon, és una síl·laba independent sense obertura, [sən.tí.u]. L'explicació que trobem per a aqueixa diferència parteix de la idea que subjacentment hi ha una neutra que és el morf de temps (que és present a totes les altres persones):

(81) Formes subjacents i fonètiques de *sentiu* i *sentíeu*

a. /sént+i+u/	[səntíw]	<i>sentiu</i>
b. /sént+i+ə+u/	[səntíu]	<i>sentíeu</i>

La vocal neutra és la més feble fonèticament i la que cau amb més facilitat en contacte amb altres vocals. Històricament, es pot veure que va passar en *raim*, que és [rím], o *plaer*, [plé]. La neutra de temps de *sentíeu* precisament es troba al mateix context, davant d'una vocal. L'altra vocal que l'envolta (la *i* de davant) sembla que és pas rellevant; si no, en les altres persones la neutra també cauria *i*, en canvi, es mantén a *senties* [səntíəs] i *sentien* [səntíən], que són pas *[səntís] ni *[səntín].

A *sentíeu* [səntíu] es conserva un rastre de la neutra elidida, que és l'hiat no esperable entre les dues vocals. Si, contràriament, pensem que subjacentment hi ha pas cap neutra, caldrà postular que la 2a pl tén dos al·lomorfes, /w/ i /u/, que cada temps

verbal escull. Hom podria pensar que el fet que hi hagi un sol morf /u/ és pas una solució adequada perquè igualment caldrà cercar quelcom per poder explicar que la /u/ es converteixi pas en semivocal, mes això es pot explicar per regles fonològiques.

En català la formació de semivocals és condicionada per diversos factors. Dins de la morfologia nominal i adjectival, el més habitual és que una *u* o una *i* àtones finals se semivocalitzin: *nou* [nów], *rei* [réj], *pou* [pów], *remei* [rəméj]. En el cas de la morfologia verbal, per això, el comportament és més complicat. Si la vocal que precedeix la *i* o la *u* és part de l'arrel, llavors *i* i *u* es mantenen com a síl·laba independent, per exemple, en central es farà *copio* [kupíu], *estudio* [əstuđíu], *creo* [kréu], *copiï* [kupíi], *estudiï* [əstuđíi], *creï* [kréi]. En rossellonès en aqueix context s'hi retrobarà fora la *i* que correspon a la 1a sg, que es comportaria igual que en central.

El morf de 2a pl, *-u*, en central sempre és [w]: *cal·leu* [kəléw], *teni·u* [təníw], *pre·neu* [prənéw]. En aqueixos exemples, com en d'altres, es troba darrere d'una vocal tònica, mes aqueixa vocal sempre pertanyerà a un morf verbal, no pas a l'arrel, de manera que se'n pot pas comparar el comportament amb els casos de 1a sg que fan hiat, com *copio*, *estudio*, etc.

En rossellonès el morf *-u* de 2a pl també va sempre darrere d'un morf verbal, mes de cops és [w] i de cops és [u]. Allò que diferencia aquells casos en què és [w] i aquells en què és [u] és que els segons subjacentment tenen una vocal neutra entre la vocal temàtica i el morf de 2a pl: /sent+í+ə+u/. La neutra exigeix mantenir el seu estatut de nucli sil·làbic, encara que sigui representat en una altra vocal, la de

la dreta. És com si totes dues vocals es fusionessin: /ə/ mantén la posició sil·làbica de nucli i /u/ mantén el timbre.

Entre mots, en central es pot observar el mateix comportament.⁹¹ En un context /iə##u/, la /u/ es mantén com a nucli sil·làbic (en el cas que la neutra caigui, perquè també es pot mantenir), per exemple *tenia olives* [təni uliβəs], *volia orxata* [buli urʃátə]. En canvi, si subjacentment hi ha pas cap neutra, aleshores sí que la /u/ es fa semivocal: *tenir olives* [təni wliβəs], *sentir objeccions* [sənti wbzəksjóns].

Finalment, cal dir que fonèticament la vocal temàtica [i] es pot pronunciar amb un lleuger allargament que als següents exemples marquem amb el símbol volat de la semivocal palatal: [sənti^ːi], [sənti^ːəs], etc. És una característica fonètica que afecta pas la morfologia (vegeu § 1.2.1).

2.4.4. Passat i passat perifràstic

Les formes del passat són desconegudes en el rossellonès actual. Cal usar el passat perifràstic, compost per l'auxiliar *vaig* seguit d'infinitiu: *vaig* [baj] o *vari cantar*, *vas* o *vares cantar*, *va cantar*, *van* o *varen cantar*, *vau* o *varu cantar*, *van* o *varen cantar*.

⁹¹ És probable que en rossellonès sigui igual, mes malauradament hem pas pogut estudiar gaire trets de la fonologia de la frase.

<i>Variant bisíl·laba</i>	<i>Variant monosíl·laba</i>
bar(ə) i	ba j
barə s	ba s
ba Ø	ba Ø
barə n	ba n
bar(ə) u	ba w
barə n	ba n

Vari i *varu* considerem que subjacentment són /bárə+i/ i /bárə+u/, de manera que hi ha la mateixa síl·laba *re* que a les altres persones, encara que fonèticament sigui diferent. *Vari*, *vares*, *varen* i *varu* provenen respectivament de *vaig*, *vas*, *van* i *vam*. Les formes amb *re* han d'haver afegit aqueixa síl·laba durant el període en què el passat es feia en forma sintètica. El morf *re* que tenia aqueixa forma es pot observar avui en certs dialectes com el valencià i el capcinès, que veurem tot seguit.

Com ja hem dit a § 2.4.3, i com analitzem a § 2.4.11, la /m/ de 1a pl va passar a [n] en síl·labes àtones. Aqueix procés s'ha de tenir en compte si es vol explicar que ara el passat sigui *van* [ban] i no pas *[bam]. Sembla, doncs, que un cop ja s'havia incorporat el morf *-re* de passat, primer hi va haver la transformació de la *m* final a *n* i després hi va haver la caiguda de la síl·laba *re*. Es va seguir aquest procés: *vàrem* > *varen* > *van*. Si l'ordre hagués estat l'invers, s'hauria arribat necessàriament a **vam*: *vàrem* > **vam*. Després hi hauria pas hagut el context d'aplicació de *m* > *n* perquè **vam* és pas un mot paroxíton.

Com en altres dialectes, les formes simples s'empren literàriament: *el maig vingué* (Pons: 75). Al recull de diversos autors de *Poesia eroticoburlesca*, del s. XIX, editada per Prat i Vila (2000), hi ha passats simples alternant amb els perifràstics. Un autor escriu la 1a sg acabada en *-é*, en lloc de *-í*: *trové; vejé* (Fra: 66); un altre autor, amb *-eri* (com en capcinès, com veurem a continuació): *vejeri la gentil Leonor! / Prou digna la cregueri de merèixer mon cor* (Fra: 154). Pel que fa a la 3a sg, són rellevants les formes de verbs de la conjugació III amb un increment velar: *morigué* (Fra: 183), *eixigué* (Fra: 184), *consentigué* (Fra: 189), al costat d'altres sense, dins del mateix poema: *llegí* (Fra: 185), *sentí* (Fra: 192).

En capcinès es mantén el passat simple⁹² (ben segur per influència occitana). L'origen de la *-k* final de la 3a sg, present en capcinès com en català antic, segons Fouché (1924b: 138) vén per analogia amb certs passats velars com *dec* < DEBUI, *bec* < BIBUI, *estec* < *STETUI.

⁹² És entranyable una carta de Lluís Salvat a la *Revue Catalane* (1909: 73) en què fa apreciacions estètiques sobre l'ús del perfet simple en capcinès, mentre que al Rosselló hi ha les formes amb *vaig*, que qualifica gairebé de bàrbares i que atribueix a la peresa: «Le fameux *veni, vidi, vici*, serait en Roussillon allongé et donc affaibli par le malencontreux *vaig*. Le capcinois lui conserverait avec sa rapidité, sa vigueur. Il dirait: *Vengueri, vegeri, ou aspieri, ganyeri*.»

<i>Conjugació I: CANTAR</i>	<i>Conjugació II: PERDRE</i>	<i>Conjugació IIIa: SERVIR (i IIIb)</i>
kənt é r(ə) i	pərd é r(ə) i	sərβ í r(ə) i
kənt é rə s	pərd é rə s	sərβ í rə s
kənt é k Ø	pərd é k Ø	sərβ í k Ø
kənt é rə n	pərd é rə n	sərβ í rə n
kənt é r(ə) u	pərd é r(ə) u	sərβ í r(ə) u
kənt é rə n	pərd é rə n	sərβ í rə n

El passat en valencià presenta a la primera conjugació la vocal temàtica *-a* (*cant-a-res*, *cant-a-rem*, etc.), mentre que en capcinès ha canviat a *-e* (*cant-e-res*, *cant-e-ren*), que és l'altra vocal temàtica de la conjugació (*cant-e-m*). En altres dialectes el temps per a la 1a sg té un morf específic (*cant-í*, *perd-í*, *serv-í*), mentre que en capcinès és regular, amb la vocal temàtica seguida de *-r(ə)* i el morf de persona (*cant-e-r-i*, *perd-e-r-i*, *serv-i-r-i*). Igual com a l'imperfet (vegeu § 2.4.3), considerem que a la 1a sg i la 2a pl (*canteri* i *canteru*) subjacentment hi ha una neutra que desapareix a la forma superficial per motius fonològics. La sola persona amb un morf de temps específic és la 3a sg, que acaba en *-k* (*cant-e-ç*, *perd-e-ç*, *serv-i-ç*).

En occità, el passat «es caracterizat pel radical temporal tonic *-èr-*» (Alibèrt 1976: 102). Totes tres conjugacions tenen les terminacions exactament iguals (Alibèrt 1976 § 90-96): la primera fa *cant-èri*, *cant-ères*, *cant-et*, *cant-èrem*, *cant-èretz*, *cant-èron*; la tercera⁹³ és *perd-èri*, *perd-ères*, etc. A la segona, els verbs afegixen un element ve-

⁹³ En occità, la classificació dels verbs agrupats dins de les conjugacions II i III és inversa a la del català, és a dir, que els de la segona formen la tercera i viceversa. Per exemple, *finir* és de la segona, mentre que

lar entre la *-i* vocal temàtica i el morf de temps: *fin-i-gu-èri*, *fin-i-gu-ères*, etc. Sembla una estratègia per mantenir la vocal temàtica i alhora conservar el morf de temps intacte.

En rossellonès, aqueix increment velar es veu en determinades formes de subjuntiu que es van perdent, com *dormiguessi* (que veurem a § 2.4.7). En capcinès aqueixa estratègia es produeix pas (és *serviri*, no pas **servigueri*). Els sols verbs amb increment velar són aquells que el tenen com a al·lomorfs de l'arrel. A (84) en conjuguem quatre.⁹⁴

La 3a sg en occità llenguadocià estàndard acaba en *-t*, mes a les àrees dialectals de l'Arieja s'hi troba la forma acabada amb *-k*, com en capcinès. Es pot veure als mapes 8 '*il aperçut*', 67 '*il leur dit*', 107 '*il fut reconnu*', 143 '*Saint-Pierre se leva*', etc., de l'atles Sacaze.

(84) Qualques verbs capcinesos amb increment velar: *entenre*, *dire*, *poguer* i *creure*

<i>entengueri</i>	<i>entengueres</i>	<i>entenguec</i>	<i>entengueren</i>	<i>entengueru</i>	<i>entengueren</i>
<i>digueri</i>	<i>digueres</i>	<i>diguec</i>	<i>digueren</i>	<i>digueru</i>	<i>digueren</i>
<i>pogueri</i>	<i>pogueres</i>	<i>poguec</i>	<i>pogueren</i>	<i>pogueru</i>	<i>pogueren</i>
<i>cregueri</i>	<i>cregueres</i>	<i>creguec</i>	<i>creieren</i>	<i>creieru</i>	<i>creieren</i>

El verb *creure* sembla que també admet l'al·lomorfs de l'arrel amb *-i* final. Aquí els informants van utilitzar un sistema doble, amb unes formes amb *g* i les altres sense.

en català és de la tercera. Aquí, per això, quan ens hi referim els tractarem com ho fariem en català i direm que *finir* és de la tercera.

⁹⁴ Les dades provenen d'un informant dels Angles i d'un informant de Formiguera. Ens ha estat un munt de difícil de trobar parlants nadius al Capcir, on belleu la interrupció intergeneracional es va fer abans que a la resta de la Catalunya del Nord.

El verb *vendre* té'n pas element velar, ja que l'arrel és fora /bénd/, sense cap més al òmorf. El passat simple és *venderi, venderes, vendec, venderen, venderu, venderen*. Als altres temps també hi ha la *d*, com podem veure al present d'indicatiu: *vendi, vendes, vend* (la *d* final sona pas per simplificació de grups consonàntics), *vendem, vendeu, venden*. Les formes de 1a sg són, a l'imperfet, *vendi*; al futur, *vendré*; al condicional, *vendria*; al present de subjuntiu, *vendi*; i a l'imperfet de subjuntiu, *vendessi*.

2.4.5. Futur i condicional

(85) Futur

<i>Conjugació I: CANTAR</i>	<i>Conjugació II: PERDRE</i>	<i>Conjugació IIIa: SERVIR (i IIIb)</i>
kənt ə ré Ø	pərð Ø ré Ø	sərβ i ré Ø
kənt ə rá s	pərð Ø rá s	sərβ i rá s
kənt ə rá Ø	pərð Ø rá Ø	sərβ i rá Ø
kənt ə ré m	pərð Ø ré m	sərβ i ré m
kənt ə ré w	pərð Ø ré w	sərβ i ré w
kənt ə rá n	pərð Ø rá n	sərβ i rá n

(86) Condicional

(ə) = /ə/ subjacent que s'elideix

<i>Conjugació I: CANTAR</i>	<i>Conjugació II: PERDRE</i>	<i>Conjugació IIIa: SERVIR (i IIIb)</i>
kənt ə rí(ə) i	pərð Ø rí(ə) i	sərβ i rí(ə) i
kənt ə ríə s	pərð Ø ríə s	sərβ i ríə s
kənt ə ríə Ø	pərð Ø ríə Ø	sərβ i ríə Ø
kənt ə ríə n	pərð Ø ríə n	sərβ i ríə n
kənt ə rí(ə) u	pərð Ø rí(ə) u	sərβ i rí(ə) u
kənt ə ríə n	pərð Ø ríə n	sərβ i ríə n

El futur i el condicional es formen amb la vocal temàtica (excepte a la conjugació II) i després el morf de temps, que comença per /r/. En aqueixos temps, com que hi ha la vocal temàtica s'hi pot apreciar el canvi de conjugació de alguns verbs de la II cap a la III. Per exemple, *conèixer* feia *conèixeré* (la *e* subratllada correspon a una vocal epentètica, ja que la II presenta pas la vocal temàtica) i ara és *conèixeré* (la III sí que es fa amb la vocal de conjugació).

El futur té fora dos morfoms: /ré/ (1a sg, 1a pl i 2a pl) i /rá/ (2a sg, 3a sg i 3a pl). En altres dialectes n'hi ha tres perquè /ré/ se separa en dos, un amb *e* oberta i l'altre amb *e* tancada: /rè/ a la 1a sg i /rê/ a la 1a i 2a pl. En rossellonès, en què la *e* té un sol grau d'obertura, hi ha un sol morf: /rê/.

En condicional, com en imperfet, el morf de temps subjacentment acaba en vocal neutra: /ríə/. Aqueixa neutra s'emmudeix a la 1a sg i la 2a pl, la qual cosa provoca canvis a la sil·labificació (com ja hem vist a § 2.4.3 per a l'imperfet).

La conjugació II en força dialectes fa epèntesi d'una *d* entre la consonant final de l'arrel i la *r* que encapçala el morf de futur i el de condicional (*vindrè*, *vindria*). Gràcies a aqueixa inserció consonàntica, la *r* es pot mantenir bategant. En rossellonès, com en mallorquí, hi ha pas cap inserció i la *r* es fa vibrant: *venré* [bənɾé], *venrii* [bənɾii].

2.4.6 Present de subjuntiu

(87)

(i) = /i/ subjacent que s'elideix

<i>Conjugació I:</i> CANTAR	<i>Conjugació II:</i> PERDRE	<i>Conjugació IIIa:</i> SERVIR	<i>Conjugació IIIb:</i> BULLIR
kánt Ø (i) i	pérð Ø (i) i	sərβ éʃ (i) i	búʎ Ø (i) i
kánt Ø i s	pérð Ø i s	sərβ éʃ i s	búʎ Ø i s
kánt Ø i Ø	pérð Ø i Ø	sərβ éʃ i Ø	búʎ Ø i Ø
kənt é Ø m	pərð é Ø m	sərβ í Ø m	buʎ í Ø m
kənt é Ø w	pərð é Ø w	sərβ í Ø w	buʎ í Ø w
kánt Ø i n	pérð Ø i n	sərβ éʃ i n	búʎ Ø i n

La /i/ és el morf de subjuntiu, cosa que es veu a les persones 2a sg, 3a sg i 3a pl. El morf a la 1a sg també és /i/, mes es veu pas perquè es fusiona amb el morf de persona, que igualment és /i/, cosa que indiquem en la posant entre parèntesis. Cal assenyalar que la seqüència *i + i* de la 1a sg és diferent quan afecta dues *i* àtones (el morf de present de subjuntiu i el persona) que quan la primera vocal és tònica. Per tant, és un context diferent del que hi ha en imperfet d'indicatiu (que hem tractat a § 2.4.3), en què es fa *sentii* [səntii] perquè la vocal temàtica és tònica. De fet, en subjuntiu hi ha hiat, igual que en present d'indicatiu, quan la vocal anterior a *-i* de persona és part de l'arrel: *estudii* [əstuðii], *crei* [krei]. La fusió de dues vocals àtones s'aprecia clarament entre mots o clític i mot: *canti i balli* [kànti βáli], *hi iré* [iré], *m'hi interessí* [m intərəsí].

A Saisset (1894: 58) hi ha la conjugació del subjuntiu del verb *llegir*, de la IIIa, mes malauradament, Saisset conjuga pas cap verb de la IIIb. En el cas de IIIa, el

paradigma que ell presenta afegeix un increment velar *-ig* i tén pas *-eix*. El copiem amb la seua grafia: *lligígui, lligíguis, lligígui, lligiguèm, lligiguèou, lligiguin*. Aqueixa terminació actualment apareix fora a l'expressió *Llamp te ferigui!* (Jacquet 2008: 99).

Fouché (1924b: 94-95) dóna aqueix increment com a possible (al costat de les formes de (87)) a *servir* (IIIa) i *merèixer* (IIIb): *servigui* i *mereixigui*. A les pàgines 111-114 el presenta per als verbs *dormir, sentir, parèixer* i *plànyer*, de la IIIb, encara que reservat per a la 1a pl: *dormim* o *dormiguem, sentim* o *sentiguem, pareixim* o *pareixiguem, planyim* o *planyiguem*; i la 2a pl: *dormiu* o *dormiguen*, etc. Avui dia aqueixes formes sembla que han caigut en desús, i els informants han donat com a primeres respostes les de (87). Si se'ls demana expressament si poden fer, per exemple, *dormiguem*, alguns diuen que sí, mes la majoria, que no. El sol verb que tén l'increment *-ig* és *sapiguer*: *sapigui, sapiguis, sapiguem*, etc. (en altres dialectes *cabèr* també el tén, mes en rossellonès existeix pas pus). Amb tot, és un verb amb un munt d'al·lomorfa a l'arrel *i*, per tant, és millor considerar que *sapig-* és un al·lomorf de l'arrel. Aqueix argument també l'avalua el fet que el mateix al·lomorf es troba a un altre temps, que és l'infinitiu. Sembla, doncs, que des de l'època de Saisset fins a l'actualitat l'al·lomorf *-ig* de subjuntiu s'ha reduït fins a pràcticament desaparèixer.

Dels verbs amb increment velar a l'arrel n'hi ha que poden construir el subjuntiu amb un al·lomorf sense velar, igual com hem vist a la 1a sg del present d'indicatiu (ho hem vist a § 2.4.2). Tot seguit mostrem com es poden conjugar *entenre, venre, valre, responre, creure, poguer* i *dire*:⁹⁵

⁹⁵ La conjugació d'aqueixos verbs ha estat demanada a informants. L'ideal hauria estat poder demanar tots els verbs amb velar, mes ha estat impossible perquè hauria calgut fer enquestes massa llargues.

(88) Present de subjuntiu de verbs amb increment velar

Entenre	Venre	Valre	Responre	Creure	Poguer	Dire
<i>entinguí</i> ⁹⁶	<i>vengui</i>	<i>valgui</i>	<i>respongui</i>	<i>cregui</i>	<i>pugui</i>	<i>digui</i>
<i>entinguís</i>	<i>venguis</i>	<i>valguis</i>	<i>responguís</i>	<i>creguís</i>	<i>puguis</i>	<i>diguís</i>
<i>entinguí</i>	<i>vengui</i>	<i>valgui</i>	<i>respongui</i>	<i>cregui</i>	<i>pugui</i>	<i>digui</i>
<i>entinguem</i>	<i>venguem</i>	<i>valguem</i>	<i>responguem</i>	<i>creiem</i>	<i>puguem</i>	<i>diguem</i>
<i>entinguenu</i>	<i>venguen</i>	<i>valguen</i>	<i>responguen</i>	<i>creieu</i>	<i>puguen</i>	<i>diguen</i>
<i>entinguin</i>	<i>venguin</i>	<i>valguin</i>	<i>responguin</i>	<i>creguin</i>	<i>puguin</i>	<i>diguin</i>
<i>enteni</i>	<i>veni</i>	<i>vali</i>	<i>responi</i>	<i>creui</i>	<i>podí</i>	<i>*diui</i>
<i>entenis</i>	<i>venis</i>	<i>valis</i>	<i>responis</i>	<i>creuis</i>	<i>podis</i>	<i>*diuis</i>
<i>enteni</i>	<i>veni</i>	<i>vali</i>	<i>responi</i>	<i>creui</i>	<i>podí</i>	etc.
<i>entenem</i>	<i>venem</i>	<i>valem</i>	<i>responem</i>	<i>creuem</i>	<i>podem</i>	
<i>enteneu</i>	<i>venen</i>	<i>valeu</i>	<i>responen</i>	<i>creuen</i>	<i>poden</i>	
<i>entenin</i>	<i>venin</i>	<i>valin</i>	<i>responin</i>	<i>creuin</i>	<i>podin</i>	

El verb *entenre*, a Saisset (1894: 55) és presentat amb les formes sense velar (encara que en nota al peu es diu que les velars també són possibles). Les solucions sense velar també són les primeres que avui dia la majoria dels informants donen. Si se'ls demana si ho poden dir amb velar, també ho accepten. En canvi, Saisset dona les formes velars per a *valre*, *creure*, *poguer* i *dire*. Els altres verbs de (88) els descriu pas. Caldria fer un estudi aprofundit entre els autors populars dels s. XIX i XX per determinar exactament l'evolució d'aqueixos verbs, mes pensem que la pèrdua dels morfems velars devia començar als verbs que ja havien perdut la velar a la 1a sg del present d'indicatiu. L'anàlisi de la velar al subjuntiu la podeu veure a § 2.4.

⁹⁶ La vocal tònica pot ser igualment la *-e*: *entengui*, *entenguis*, *entengui*, *entenguem*, *entenguen*, *entenguin*.

2.4.7 Imperfet de subjuntiu

(89)

(i), (ə) = /i/, /ə/ subjacents que s'elideixen

<i>Conjugació I: CANTAR</i>		<i>Conjugació II: PERDRE</i>		<i>Conjugació IIIa: SERVIR (i IIIb)</i>	
kənt	é s(ə) i	pərð	é s(ə) i	sərβ	í s(ə) i
	é s(i) i		é s(i) i		í s(i) i
kənt	é sə s	pərð	é sə s	sərβ	í sə s
	é si s		é si s		í si s
kənt	é s Ø	pərð	é s Ø	sərβ	í s Ø
	é s Ø		é s Ø		í s Ø
kənt	é sə n	pərð	é sə n	sərβ	í sə n
	é si n		é si n		í si n
kənt	é s(ə) u	pərð	é s(ə) u	sərβ	í s(ə) u
	é s(i) u		é s(i) u		í s(i) u
kənt	é sə n	pərð	é sə n	sərβ	í sə n
	é si n		é si n		í si n

Presentem formes dobles per a totes les persones perquè el morf de temps pot ser expressat tant per ə com per i, encara que la més usual és la neutra. Fouché (1924b: 170) transcriu la tercera conjugació amb un increment velar: *dormi-gu-essi*, *parti-gu-essi*, *lligi-gu-essi*. Saisset (1894: 58) també les presenta per a *llegir*: *lligiguèssi*, *lligiguèsses*, etc. A les enquestes, els informants han pas mai donat aqueixes respostes com a primera opció, mes en els demanar si les coneixien, qualcuns deien que els sonaven. Per tant, és probable que quan Fouché les va descriure ja estiguessin caient en desús. L'increment és fossilitzat al verb *ferir*, de la IIIa, dins de l'expressió *Llamp te ferigués!*, que Jacquet (2008: 99) presenta com a variació possible de *Llamp te ferigui!*, amb el mateix increment. L'increment velar pot servir per substituir el morf d'imper-

fet als verbs incoatius de la conjugació III:⁹⁷ *partigui, partiguis, partigui, partiguem* [pərtíyən], *partigu, partiguen*.

L'imperfet de subjuntiu s'usa poc. A la parla espontània se sol substituir pel pretèrit imperfet d'indicatiu, com en aqueixa estructura condicional: *Si volgués, ho podria fer*, que sol ser *Si volia, ho podria fer*. Vegeu-ne alguns exemples: *Com si, abans, els metges curaven pas els malalts sense tots aqueixos aparells* (Bartre 1934: 29); *—Com voleu que faci? Puc pas dixer lo nin! Si dormia, encara!* (PB: 116); *Si teniï de creure amb aquelles carallades, ja fa temps que hauriï fet dir los respons an al Guillard!* (PB: 135-136); *Si era pas que tinc amb ella 'si no fos perquè la tinc a ella', ja ho hauriï enviat tot a passejar!* (PB: 164). En aqueix context, tant l'indicatiu com el subjuntiu són normatius (Fabra 1956: § Apèndix XVI). En altres contextos, es pot recórrer a altres estratègies. Per exemple, una frase com *Perquè perdés la gana no sé pas que hauria de passar* podria canviar el moment temporal i es faria *Perquè perdi la gana sé pas lo que tindria de passar*.

Amb tot, se'n troben exemples, especialment amb plusquamperfet: *Ay si m'hajèssou bist!* (AS: 10); *Si nou'ls y guès pourtat ajoude, y da balèn, / poc qua s'an guèssen trets d'aquèbe carratère* (AS: 172); *Si tothom hagués votat o si tant solament s'hagués presentat tot sol arrai 'rai'!* (PB: 134); *Encara que no l'hagués pas mai vist a l'iglèsia, mossèn Bitarol lo va anar a trobar* (PB: 78); *La reunió va marcar un tansipoc de tronada i se'n va faltar de poc que los trucs no baixessen* 'a la reunió hi va haver un poc de crits i va faltar poc que no acabessin a cops' (PB: 159); *Escorcolla cuidadosament el rodedor apretant el pal com si anés a descobrir les bruixes* (Pons: 79); *—I ara, què voldries? —Que repiqués!* [la campana] (Pons:

⁹⁷ Aqueixa dada és dubtosa. Com que l'imperfet de subjuntiu s'usa tan poc, als informants els costava de fer. És possible que quan se'ls va demanar si es podia fer *partiguessi* tinguessin una confusió i barrejessin les formes. A un munt d'informants se'ls havia de dir la forma de la primera persona perquè poguessin fer les altres, ja que dins del context de la frase les solien canviar per l'imperfet d'indicatiu. Quan se'ls deia, força enquestats el que feien era seguir amb el subjuntiu present.

88); *Se posa a renegar (...) que no els hi malmetés la pau* (Pons: 92); *M'haguésseu vist suplicant a Sant Magí* (Pons: 92); *Hagués de parlar als gendarmes, ja sé lo que diria* (Pons: 100).

Es pot emprar l'imperfet compost per expressar situacions passades que s'han pas produït: *Vos ha pas maltractats belleu? - No, no, ho haguessen pas comportat* (Bartre 1934: 49); *Qui ho hagués cregut!* 'qui s'ho hauria imaginat' (PB: 78); *Mai ho hagués dit que un dia vostè tingués de fer de lloca!* (PB: 110). Normativament en aqueix context s'hi ha de posar condicional.

2.4.8. Imperatiu

(90)

<i>Conjugació I:</i> CANTAR	<i>Conjugació II:</i> PERDRE	<i>Conjugació IIIa:</i> SERVIR	<i>Conjugació IIIb:</i> BULLIR
kánt Ø ə Ø	pért Ø Ø Ø	sərβ éj Ø Ø	búλ Ø Ø Ø
kənt é Ø m	pərð é Ø m	sərβ í Ø m	buλ í Ø m
kənt é Ø w	pərð é Ø w	sərβ í Ø w	buλ í Ø w

Per poder saber si la 1a pl i la 2a pl són com el present d'indicatiu o com el de subjuntiu cal recórrer als verbs irregulars amb increment velar (a aquells que el conservin), que prenen al lomorfs de l'arrel diferents per a cada mode. Sembla que hi ha variació i que tant es pot utilitzar un mode com l'altre: *traiem-ho!* o *traquem-ho!*

Els verbs *dire*, *sapiguer*, *tenir*, *venir* fan la 2a sg com a *diguís*, *sapiguís*, *té*, *vine*. Noteu que *tenir* diferencia l'imperatiu de l'indicatiu de la 3a sg de present, el qual mantén la consonant final de l'arrel: *tén*. A la resta de verbs, sí que formalment correspon amb la 3a sg: *canta!*, *canta*.

En els casos d'enclisi de pronoms febles (vegeu § 1.6.1), l'accent del verb es desplaça sobre el clíctic. A part d'això, el verb pateix pas cap altre canvi respecte de quan apareix tot sol. Noteu que ni els incoatius de la tercera conjugació, com *parteix!* [pərtéj], ni altres verbs que tenen una fricativa final, com *apareix!* [əpəréj], recuperen pas la fricativa subjacent final: *parteix-ho!* [pərtəj ú], *[pərtəʃ ú] ni *[pərtəz ú]; *apareix-hi!* [əpərej í], *[əpəreʃ í] ni *[əpərez í].

Tampoc no s'hi produeixen altres processos possibles. Per exemple, els verbs de la primera conjugació podrien perdre la neutra final en contacte amb la vocal del clíctic, mes la mantenen: *espia!* [əspíə] – *espia-ho!* [əspíə ú], *[əspi ú]. Com ja hem dit a § 1.6.1, això es deu al nivell d'adjunció del clíctic, que és per sobre del mot prosòdic.

Si admetem que els processos de fonologia de mot es produeixen abans de l'adjunció del clíctic, hem d'analitzar la *s* final de *cus!* dins de *cus-ho!* [kuz ú] com un cas d'ensordiment final i posterior sonorització de fricatives, no pas com un manteniment de la sonoritat subjacent. Això es pot pas contrastar amb el comportament de cap verb que tingui una fricativa subjacent que sigui sorda, ja que n'hi ha pas (*tossir* és de la IIIb i d'altres s'han perdut).

2.4.9. Infinitiu, gerundi i participi

La taula per il·lustrar les formes no personals del verb és un poc diferent de les que hem emprat a les altres formes perquè hi posem la forma fonètica *i*, al costat entre barres, la subjacent.

(91)

<i>Conjugació I:</i> CANTAR	<i>Conjugació II:</i> PERDRE	<i>Conjugació IIIa:</i> SERVIR	<i>Conjugació IIIb:</i> BULLIR
kənt á /Ø/	pérð r ə /r/	sərβ í /Ø/	buł í /Ø/ búł ə /ə/
kənt á n /n/	pərð é n /n/	sərβ í n /n/	buł í n /n/
kənt á t /d/	pərð ú t /d/	sərβ í t /d/	buł í t /d/

Per a l'infinitiu, en altres dialectes es pot considerar que la marca és la *-r* perquè apareix quan hi ha enclisi de pronoms: *cantar-bo* [kəntáru], *obrir-la* [oβrírlə], etc. En rossellonès, per això, la *-r* es realitza pas mai fonèticament (llevat de la segona conjugació) perquè els pronoms són proclítics. Per tant, hem de considerar que allò que identifica l'infinitiu és que fonèticament la vocal temàtica va pas acompanyada. Tén, doncs, un morf *-Ø* de temps. És cert que hi ha un procés fonològic que elideix les *r* finals, mes es podria considerar restringit a noms i adjectius, ja que, si hi ha pas mai cap prova empírica, un parlant interpreta que hi és pas. A la segona conjugació s'hi realitza (*beure, dire, vendre*, etc.), mes és una conjugació plena d'irregularitats, per la qual cosa es pot entendre que tots aqueixos infinitius tenen una variant al·lomòrfica particular. En definitiva, el morf de l'infinitiu és *-Ø*.

La tercera conjugació té una particularitat afegida a l'infinitiu: pot tenir la forma *bullir* [bułí], amb la vocal temàtica i el morf *-Ø*, i *búller* [búlə], amb l'accent sobre l'arrel i una neutra final. Aqueixa doble possibilitat la tenen uns quants dels verbs de la IIIb, mes tots no. En el quadre de (92) hi presentem tots els verbs de IIIb

del DIEC. Són els que hi ha a les dues primeres columnes; els de la tercera provenen de II. Es poden saber els verbs de IIIb amb una cerca complexa, en línia, de tots els verbs acabats en *-ir* amb informació morfològica de la 3a persona del present d'indicatiu. Aquells que són creats per prefixació d'altres verbs, com *adormir* de *dormir*, els incloem pas perquè es comporten com aquells dels quals deriven.

(92) Infinitius de IIIb

<i>amb vocal temàtica</i>	<i>dobte possibilitat</i>	<i>sense vocal temàtica</i>
ajupir dormir morir sentir sortir obrir oir escopir	brunyir ('brunzir') / brúnyer bullir / búller collir / cúller cosir / cúser cruixir / crúixer eixir / íxer o éixer embrutir / embrúter fugir / fúger grunyir / grúnyer munyir / múnyer pudir / púder punyir / púnyer reeixir / reíxer retrunyir / retrúnyer sallir ('sortir') / sàller ⁹⁸ tenyir / tènyer	conèixer córrer créixer espènyer estrènyer merèixer néixer aparèixer apertànyer plànyer
Altres verbs, que han passat a la IIIa: <i>ajupir</i> , <i>espremir</i> , <i>tossir</i> , <i>acudir</i> , <i>obrir</i> (tén doble forma), <i>oir</i> (tén doble forma)		

Davant de les dades de (92) podríem interpretar que la IIIb fa l'infinitiu amb una neutra final i que la terminació amb la vocal temàtica és marcada. Es podria pensar que és així perquè és el que la majoria de verbs del grup fa. Aqueixa anàlisi, per això, obvia que hi ha dues conjugacions més que també construeixen l'infinitiu

⁹⁸ Al DCVB l'etimologia de *sàller* és a partir de l'occità *salhir*. En canvi, per a *sallent*, nom que es troba en topònims de tot el territori, es diu que vén directament del llatí *SALIËNTE*, participi present de *SALIRE* 'saltar'. És el mateix verb que en castellà dona *salir*. Coromines, en canvi, considera que també *sàller* deriva directament del llatí. En posa un exemple de la novel·la medieval *Curial e Güelfa* i diu que «modernament ha restat com una peculiaritat de ros. i de rib[agorçà].» (DECat, s.v. *salta*).

amb la vocal temàtica, que són I i IIIa. A més, IIIa i IIIb en realitat són fora variants de la mateixa conjugació. Per tant, doncs, la forma no marcada és la que es comporta com la resta de conjugacions i afegeix la vocal temàtica.

Pensem, més aviat, que els verbs de la tercera columna de (92), que venien de II, han conservat l'infinitiu com a forma idiosincràtica. Els de la segona columna, que eren propis de IIIb, els imiten per analogia. La pressió analògica s'explica perquè la majoria dels verbs de la segona columna acaben en una consonant palatal (*fugir*, *cruixir*, *munyir*, etc.), com els de la tercera (*merèxer*, *espènyer*, etc., excepte *córrer*, que en té pas). De la segona columna, únicament *pudir* i *cosir* tenen pas consonant velar, mes poden fer l'analogia amb *córrer* i *punyir*, que s'hi diferencien per un sol so.

Fonèticament, el gerundi s'identifica perquè acaba en la vocal temàtica seguida de [n]. Subjacentment, podria ser que la [n] correspongués a /n/ o bé a /nt/. Si era *-nt*, la *t* patiria simplificació de grups consonàntics i, per tant, sonaria pas mai. En altres dialectes en què *-nt* també se simplifica, la *t* sona quan hi ha un pronom enclític *hi*, *ho* o *elzi*: *mirant-bo* [mirántu]; *anant-bi* [anánti]. En rossellonès, en què el gerundi mai no agafa pronoms enclítics, mai no hi ha el context propici perquè la *t* subjacent pugui sonar (és el mateix problema que amb l'infinitiu, en què hi ha pas proves que hi hagi una *r* subjacent). Considerem, per tant, que la marca de gerundi és /n/ tota sola.

La forma subjacent del participi, que és *-d*, naturalment es determina a partir del femení: *cantada*, *perduda*, *servida*, *bullida*. En masculí, que també és la forma no marcada, sona [t] perquè hi ha ensordiment final. El participi té una flexió única

dins del paradigma verbal perquè té un comportament secundari com a adjectiu, és per això que agafa els morfemes de gènere i nombre. Aqueixos morfemes adjectivals s'empren en determinats contextos sintàctics per fer concordança amb l'objecte directe, com veurem a § 3.3.

Afegim un breu comentari dels verbs que tenen increment velar. Les formes no personals solen mantenir l'al·lomorfa velar: *volguer, volguent, volgut; sapiguer, sapiguent, sapigut; poguer, poguent, pogut; creure, creguent o creiguent, cregut; dire, diguent, dit*; etc. El verb *cabere* (o *capiguer*), que en altres dialectes comparteix certes característiques morfològiques amb *saber*, ha desaparegut.

A la introducció del DicVerdaguer, l'autor descriu unes altres formes que ha observat al Conflent que semblen un encreuament entre l'infinitiu i el gerundi. Diu:

Hom ha observat al Conflent una construcció curiosa que expliciten els exemples següents: «En ploure'n, l'herba creix», «En caure'n les pomes s'han macat i se podreixen» [...]. Sembla ser el resultat de l'encreuament de dues construccions: *en+infinitiu* i *en+gerundi* per la confusió que es pot donar en verbs aguts: «En Joan parla en dormir» i «En Joan parla en dormint», la segona construcció sent percebuda com «En Joan parla en dormi'n». Després, hom ho aplica als verbs plans. (Verdaguer 2002: 38)

Aqueixa construcció l'hem pas observat. L'explicació que en fa Verdaguer és pas gaire convincent perquè la forma *en+infinitiu* s'emprega pas, de manera que és difícil que pogués influir en cap transformació.

En conclusió, els temps no personals es construeixen agafant la vocal temàtica i després la consonant *-n* al gerundi i *-d* al participi. L'infinitiu té pas cap consonant subjacent final, mes un morf *-Ø*.

2.4.10. Temps compostos

El passat perifràstic, que ja hem vist a § 2.4.4, es forma amb l'auxiliar *vaig* + infinitiu. La resta de temps compostos ho fan amb el verb *haver* + participi passat, que aporta el sentit perfectiu, com a la resta del domini. Donem també en aqueixa secció el paradigma del verb *sere* o *estre* 'ser', que té quatre formes coincidents formalment amb les d'*haver*.

El verb *haver* és de la conjugació II i té diversos al·lomorfs: /ab/, a l'imperfet d'indicatiu, l'infinitiu i el gerundi, /aw/ al futur i el condicional, /áz/ al present de subjuntiu. El present d'indicatiu té /a/ a les terceres persones i per a les primeres i segones té formes idèntiques a les del verb *sere*, que marquem amb un símbol d'igual i comentem tot seguit. El verb *sere* o *estre*, com passa també en altres varietats, encara presenta més al·lomorfia i es pot pas dir que sigui d'una conjugació concreta, mes presenta característiques tant de la I com de la II.

(93) *Haver*

Pres. Ind.	sún=	éts=	á	sém=	séw=	án
				ém	éw	
Imp. Ind.	əβii	əβiəs	əβiə	əβiən	əβiu	əβiən
Futur	əwré	əwrás	əwrá	əwrém	əwréw	əwrán
Condicional	əwríi	əwríəs	əwríə	əwríən	əwríu	əwríən
Pres. Subj.	ázi	ázis	ázi	əzém	əzéw	ázin
Imp. Subj.	əyési	əyéəs	əyé	əyéən	əyéu	əyéən
Infinitiu	əβé					
Gerundi	əβén					
Participi	əγút					

(94) *Sere* o *estre*

Pres. Ind.	sún=	éts=	és	sém=	séw=	sún
Imp. Ind.	éri	éræts	érə	érən	éru	érən
Futur	sərə	sərəs	sərə	sərəm	sərəw	sərán
Condicional	sərii	səriəs	səriə	səriən	səriu	səriən
Pres. Subj.	síyi	síyis	síyi	siyéw	siyéw	síyin
Imp. Subj.	siyési	siyéəs	siyé	siyéən	siyéu	siyéən
	fúsi	fúsəs	fús	fúsən	fúsu	fúsən
Infinitiu	éstrə					
Gerundi	siyéw					
Participi	əstát					

Les formes de *sere* i *haver* indicades amb el símbol d'igual són coincidents formalment. Aqueixes formes originalment corresponien a les del verb *sere*. Avui dia hi ha pas cap context sintàctic en què apareguin les originàries d'*haver* al present d'indicatiu i per això en realitat *son*, *ets*, *sem* i *seu* ja són part del paradigma d'*haver* (al Vallespir i al Capcir també hi ha *hem* i *heu*, formes originàries d'*haver*, al plural). Sembla que les formes amb *ser* han romàs de quan hi havia selecció d'auxiliar, mes avui dia hi ha pas relació entre el tipus de verb i l'auxiliar, depèn únicament de la persona. De la selecció d'auxiliar avui dia n'hi ha quelques restes (ho estudiem detingudament a § 3.2).

Els verbs auxiliars actuals, malgrat que provenen de verbs que antigament eren semànticament plens, avui dia ho són pas pus. Passa al mateix amb *vaig*, que vén d'*anar*, mes avui dia és un verb defectiu, amb un sol temps (present d'indicatiu), que ha canviat les formes de primera i segona persona del plural (són pas pus *anem* i

aneu, mes són *van* i *vau*). Pel que fa a la semàntica, tén pas un sentit de desplaçament, com tampoc *haver* és ‘tenir’ ni *som*, *ets*, *sem*, *seu* d’*haver* són ‘ser’.

Pel que fa a la 2a sg del present d’indicatiu, *ets*+participi, fonèticament pot presentar la *s* final o no: *ets arribat* [ɛdz əriβát] vs. *ets vingut* [ɛb biŋgút]. Aqueixa difereència es deu a la regla de caiguda de *s* final, que és restringida als mots a interior de sintagma (vegeu § 1.5).

Del mateix ètim que el verb auxiliar *haver* hi ha *hajar*, transitiu, que conserva el sentit antic de ‘tenir’, *Hauràs els mossos que te convinga* (Pons: 103), o el d’‘agafar’, *haja-me la sal!* Segons el DCVB també és propi de l’Empordà. També existeix *se’lze haver* ‘barallar-se’, com en altres dialectes.

2.4.11. Persona

En fer la descripció dels morfs de temps, als apartats anteriors, ja hi hem marcat els morfs de persona i, quan ha estat menester, n’hem justificat la forma subjacent. Amb tot, a les primeres persones del singular i del plural ens hi hem pas entretingut i ho farem ara. També repassarem les altres persones.

- (95) 1a sg: /i/
2a sg: /s/
3a sg: Ø
1a pl: /m/-/n/
2a pl: /u/
3a pl: /n/

La primera persona del singular tén la característica de tenir un morf específic /i/; fonèticament [i]. Apareix en tots els temps verbals (excepte el futur, en què la

persona vén indicada pel morf /-ré/). En la resta de dialectes es pot pas considerar que tingui un morf propi ja que únicament tén una forma diferent al present d'indicatiu (que pot ser [u], [o], [e] o Ø), mes que s'analitza com a morf de temps pel fet que apareix pas en la resta de temps del paradigma.

L'origen d'aqueixa *i* és estudiat per Fouché (1924b: 104), que diu que al s. XV ja existia, i l'atribueix al tancament de la *e* epentètica final davant de mot començat per vocal. Per Gulsoy (1993: § 5.4), en canvi, vén de qualques verbs que havien mantingut en l'arrel una *i* provinent del llatí, per exemple *cobri*, *obri*, *temi*, *sofri*, *ofri* que venien respectivament de *COPRIO, *OPRIO, TIMEO, *SOFFRIO, *OFFRIO. Aqueixa *i*, que, a més, servia per diferenciar la 1a sg de la 3a sg, es va escampar a tots els verbs per analogia.

Sigui com sigui, originàriament es realitzava fora al present d'indicatiu i es va escampar a tots els altres temps per analogia. Pels testimonis de Saisset i Caseponce pensem que es devia generalitzar durant el s. XIX o principis del s. XX. A finals del s. XIX devien conviure les formes amb *-i* i les que tenien pas cap morf específic de persona, fins que a principis del s. XX ja es va fixar la terminació *-i* per a tots els temps (és la sola forma que Fouché dóna):

à la première personne du singulier de certains temps, et notamment de l'imparfait de l'indicatif et du conditionnel présent, la plupart des verbes réguliers ou irréguliers ont une double terminaison en *-ie* et en *-ii*.

Exemple:

Cantábi ou *cantabe*, je chantais.

Haourii ou *haourie*, j'aurais.

Traparii ou *traparie*, je trouverais. (Saisset 1894: 42)

Gràcies a Caseponce veiem que aproximadament durant el mateix període es va començar a generalitzar també als verbs amb element velar (hem subratllat la frase que deixa a entendre que es tracta d'un canvi actiu):

La I^a persona del singular del present d'indicatiu s'acaba amb una *i* en els verbs de la I^a conjugació. v.g.: *jo canti*. Poch a poch aqueixa *i*, sigui sola, sigui ambe la forma augmentada *eixi*,⁹⁹ se fica per tot arreu. v.g. *jo cantavi, que jo canti, que jo cantessi, jo llueixi y rellueixi, jo viuhi, jauhi, cauhi, riuhi, mouhi, creuhi, beuhi, escriuhi, jo vivii, jauhii, cauhii, riuii, mouhii, creuhii, beuii, escriuii*. També dihem, indiferentment: *responch, princh, estench* o *responi, preni, enteni*, a la I^a persona del singular de l'indicatiu. (Caseponce 1906: 329)

La terminació *-i* ja va restar fixada¹⁰⁰ per a totes les persones dels verbs regulars, mes per als irregulars (o amb element velar), encara avui hom hi troba variació (vegeu § 2.4.1).

La terminació *-o* al present d'indicatiu es va emprar durant un munt de temps en textos notariais (Escudero 2000 en troba fins a principis del s. XIX), encara que es feia per cultisme. L'ús que se'n fa avui dia entre les generacions més joves, que el combinen amb la terminació en *-i*, respon pas a un entroncament amb aqueixa tradició escrita, mes a un ús dels verbs igual que en l'estàndard normatiu central. L'estudi d'Iglésias (1992) fa les mateixes observacions.

El morf de primera persona del plural té dues representacions, una de nasal bilabial i una altra d'alveolar, amb la següent distribució: *-m* per a formes agudes, és a dir, per a quan es troba a la mateixa síl·laba que la vocal accentuada (*cantem*, *cantarem*); *-n* per a planes, amb la vocal tònica a la síl·laba anterior (*cantàvem* [kəntáβən], *cantàriem* [kəntəríən], *cantéssem* [kəntésən]). Originàriament la forma era

⁹⁹ A l'article original *eixi* va sense cursiva, mes és evident que es tracta d'un descuit.

¹⁰⁰ Escudero (2004: 174) recull *traparia* (per *trapariï*) a Reiners el 1990, mes és excepcional.

sempre *-m* i, gràcies a les dades de Saisset, veiem que va canviar durant el s. XIX, igual com la *-i* de 1a sg. A l'època de Fouché el canvi ja havia conclòs. Vegem què en diu Saisset:

À la première personne du pluriel de tous les temps, existe une double terminaison en *em* et en *en*. Ainsi pour dire «nous aurions», on dit *hauriem* ou *haourien*; pour «nous passions», *passabem* ou *passaben*, etc. (Saisset 1894: 42) ¹⁰¹

Per què la *-m* de les formes planes es va convertir en *-n*? A Gómez Duran (2010: 199-200) proposem que va ser per analogia amb la 3a pl, ja que eren un munt de semblants i el resultat és que esdevenen idèntiques. Les formes agudes, en canvi, eren massa diferents perquè la 3a pl hi influís. Comparem el present *cantem* amb *canten* a (96): en la 1a pl hi ha vocal temàtica i és aguda (tén, doncs, dues diferències amb la 3a pl); en canvi, en condicional, entre *cantariem* i *cantarien* hi ha pas diferències, fora la consonant final.

(96) Diferències antigues entre 1a pl i 3a pl

Present d'ind. (com pres. subj. i futur)	Condicional (com imp. ind. i imp. subj.)
kəntém	kəntəriəm
kántən	kəntəriən

Com es pot veure, la pressió analògica podria ser la causant del canvi a la parella del condicional i els temps similars. També se cal demanar si seria possible una explicació fonològica. Les *m* i les *n* que es troben tenen una distribució diferent: hi ha *m* en síl·labes tòniques i *n* en àtones, per tant, hi podria haver qualche tipus de

¹⁰¹ Malgrat que diu que es troba a tots els temps, pensa únicament en els plans. És impossible que en qualche moment històric hi hagi hagut formes com **cantèn* [kəntén] que després han acabat en *-m*.

regla /m/→[n] restringida a síl·labes àtones. Precisament aqueixa és la proposta d'Adrover Ginard (2010: 269-270),¹⁰² que considera que és un procés ajudat pel comportament de les /m/ finals de l'occità, que sempre canvien al punt d'articulació alveolar: *rasim* 'ràim' [razín].

Per saber si aqueixa regla és possible, hem cercat *m* a la coda de síl·labes àtones. A la morfologia verbal se n'hi pot trobar en un context: als imperatius de 1a pl desaccentuats per efecte de l'enclisi, com *cantem!* [kəntém]; *cantem-la!* [kəntemlé]. El problema és que el clíctic que hi pugui haver després haurà de començar en vocal o en consonant alveolar (els que poden ocupar aqueixa posició i que comencen en consonant són *nos*, *la*, *li* i *ne*, com podeu veure a § 1.7.1), i davant d'alveolar les *m* finals assimilen optativament (vegeu § 1.3.5). Per tant, si es realitza [n] podrà ser per una regla d'assimilació que té pas cap relació amb la posició de l'accent.

En altres tipus de mots, com ara noms, es pot veure *m* en còdes de síl·labes àtones, com als gal·licismes: *gimnase*, *amnístie*, *amnésie*. Sembla, doncs, que la *m* pot ocupar la coda de síl·labes àtones i, per tant, és difícil de justificar per als verbs cap regla que transformi les *m* en *n*.

En definitiva, el morfema de 1a p pl té dues representacions subjacents: /m/ i /n/, la distribució de les quals depèn del temps verbal. L'origen més plausible d'aqueixa distribució ha de ser l'analogia amb la 3a p pl.

¹⁰² Tant l'article d'Adrover Ginard (2010) com el de Gómez Duran (2010) analitzen el morf de 1a sg, la terminació *-as* de la 2a sg, el morf de 1a sg i el de 2a pl. Coincideixen en tot llevat del de 1a pl. Adrover Ginard també es mira l'increment temàtic *-eix* de la tercera conjugació, que es desafrica, i la 3a sg de *tenir* i *venir*, que són *tén* i *vén* respectivament. Gómez Duran estudia tots els canvis amb els Principis de Naturalitat Morfològica (Wurzel 1987, Wheeler 1993, Pérez Saldanya 1998) i hi afegeix l'anàlisi del subjuntiu.

Ara passem a la segona persona del singular, que és /s/. Hi ha pas cap context en què es pugui veure si subjacentment és sorda o sonora, per això la presentem amb la forma en què apareix quan el mot és aïllat. En central, Mascaró (1986: § 43, 45) troba un context en què se'n pot veure la sonoritat: a la frontera de mot amb clíctic. Aquí es mantén la forma subjacent, com es pot apreciar a la diferència entre *tus-hi!* [túsi] i *cus-bo!* [kúzu]. En aqueix mateix context, els imperatius irregulars com *fes-bo!* o *vés-hi!* tenen una *s* sonora que correspon a la *s* de segona persona.

Aqueix context en rossellonès és subjecte de processos diferents, ja que el verb aplica els mateixos processos de final de mot que aplicaria si anava sense enclíctic. Per exemple, *sent-bo!* 'olora-ho!' fa [senú] i no pas *[sentú] (en altres dialectes sí que es mantindria aqueixa *t*). Per tant, encara que els imperatius del tipus *diguís-bo!* siguin amb *s* sonora, [diyizú], això és pas indicatiu de la forma subjacent, ja que hi pot haver hagut el procés de sonorització de fricatives. Del nivell d'adjunció dels pronoms febles ens n'hem ocupat a § 1.7.1.

De la segona persona del singular també n'és rellevant que al present d'indicatiu apareix sempre acompanyat del morf de temps, fins i tot a les conjugacions II i III: *sabes*, *dines*, *dormes*, *sentes*, etc.; excepte *voler*, que presenta *vos*. Aqueixa neutra en realitat és pas del morf de persona, mes del de temps.

Del morf de la segona persona del plural ja n'hem vist a § 2.4.3 que, malgrat que fonèticament la 2a pl té dues representacions, [w], [u], aqueixes es poden explicar per regles a partir d'una sola forma subjacent /u/.

La tercera persona del singular té el morf $-\emptyset$ i la del plural, /n/. Són totalment regulars. En singular, als temps que acaben en vocal, la vocal s'ha d'interpretar com a morf de temps (kant+ə+ \emptyset , kant+a+βə+ \emptyset , kant+i+ \emptyset , etc.). En altres dialectes, la tercera persona també correspon al tractament de cortesia de vostè, mes en rossellonès sembla que va desaparèixer a principis del s. XX, com mostra el fet que es troba en textos de fins a finals del s. XIX: *Si boulié, boustè, moussourt* [*<monsieur*], *qua tout ou sap, / fácilmen m'an poudrie trèoure* (AS: 51).

3. Sintaxi

Aqueix capítol recull pas totes les característiques sintàctiques, mes fora les que són clarament diferents dels altres dialectes. Com que hi ha un munt d'aspectes que són iguals en tots els dialectes, que descrivim pas, el resultat és un capítol format per temes aïllats.

El criteri de descriure fora les característiques específiques del rossellonès també regeix els capítols anteriors, mes com que en la fonologia i la morfologia hi ha més diferències entre dialectes, el resultat és que la informació que s'hi descriu és més completa. A més, ben entès, també és possible que hi hagi diferències sintàctiques de microvariació que se'ns hagin escapat, cosa més difícil en la fonologia i la morfologia perquè la majoria de fenòmens d'aqueixos darrers dos àmbits de la llengua apareixen amb més freqüència a la parla i, per tant, són més fàcils de detectar.

3.1. *Posició del subjecte*

En català la posició canònica del subjecte és la preverbal.¹⁰³ Amb tot, hi ha diversos contextos que legitimen que ocupi una posició postverbal. Analitzarem aqueixos contextos en el rossellonès de la Plana i del Conflent i veurem què és allò que regeix el comportament del subjecte. Al Vallespir i el Capcir s'escaparan de les descripcions d'aquest apartat perquè el subjecte hi té el mateix comportament que a la resta del domini. Analitzarem els casos següents: verbs de dicció, verbs psicològics, verbs inacusatius i estructures en què el subjecte és focalitzat o bé que hi recau el valor informatiu (quan és rema). A § 3.5 i 3.6 veurem que en oracions exclamati-

¹⁰³ Aqueixa afirmació segueix les gramàtiques tradicionals, mes alguns autors han estudiat si realment el català és de tipus Subjecte-Verb-Objecte (SVO) o bé si és VOS. Vegeu Vallduví (2002: § S 4.4). Aqueix autor té diversos articles sobre el tema.

ves i interrogatives hi ha moviments dels constituents de l'oració que també poden afectar el subjecte.

En primer lloc examinarem els casos en què el subjecte postverbal és possible. Tots coincideixen amb el francès. El francès és una llengua sense subjecte nul, que és un tret sintàctic amb força conseqüències, especialment pel que fa a la possibilitat que el subjecte sigui postverbal. El primer cas que veurem és el dels verbs de dicció, encara que el que direm és específic dels textos literaris, que segueixen unes regles concretes. El context en què el subjecte pot ser postverbal és quan es transcriuen en estil directe les paraules d'un personatge i després de la cita torna a parlar el narrador i diu una cosa com ara “va dir el personatge”. Aqueixa característica és comuna a tots els dialectes i fins i tot es veu en llengües que admeten pas el subjecte postverbal, com ara el francès i l'anglès.

A l'obra de Pere Burlaner (1906-1912) hi ha un munt de diàlegs i amb tots els verbs de dicció el subjecte és postverbal: *–Ai rellamp! I a on som?, deia lo Tomeu –A l'Infern!, respon la Bepa* (PB: 61); *–Què! Què!... “Tous les deux...”*, repotegava ‘rondinava’ *lo rector*. També se'n troba a l'obra de Saisset: *Pal carrè da la Ral, ba dire oun home beill* (AS: 28); *Ja als an farè panadí! / Achis s'anrahounabe an Pounot* (AS: 69).

El tipus de verbs que tractarem a continuació són els psicològics, com *agradar*, *creure*, etc. Aqueixos verbs tenen una estructura temàtica formada per un experimentador i un tema i, per tant, tenen pas agent. Sintàcticament, hi pot haver l'experimentador a la funció de subjecte i el tema com a objecte, com a *crenyer* ‘tenir por’: [*Jo*]_{subjecte/experimentador} *crenyi* [*els llops*]_{objecte/tema}; o bé a la inversa, el tema com a subjecte i l'experimentador, de complement, com a *agradar*: [*els animals*]_{subjecte/tema}

m'agraden [a jo]_{objecte/experimentador}. A la majoria de dialectes catalans, els verbs com *agradar*, que tenen el tema de subjecte, l'estructura sintàctica més habitual que presenten és la de subjecte postverbal: *A mi m'agraden els animals*. En rossellonès, per això, aqueixa estructura és impossible:

- (97) a. *Les flors m'agraden. Aqueixos crits m'agacen* 'em molesten'.
 b. **M'agraden les flors. *M'agacen aqueixos crits*.

Sí que es pot trobar un subjecte postverbal en el cas que aquest l'integri una oració subordinada: *M'agradaria de sapiguer qui ha fet això!* (Titella 1980: 2); *M'agradava de tenir por* (Giné 1978, *la nit d'en Frankenstein*); *M'agradaria ser musculat* (Giné 1978, *Adiu, ça va?*).

El verb *recordar*, que és psicològic en el sentit de tenir un record i no pas en el de fer memòria, té dues estructures diferents. Una és pronominal, *se recordar*, i presenta l'experimentador a la posició de subjecte i el tema com a complement regit encapçalat per *de*: *Jo me recordi dels seus cabells*, *Me recordi que, una vegada / que volien fer la bugada, / a la cuina un perol era apuntat sul foc* (AS-Índex: 72); *Me recordi del pardalet* (AS-Índex: 73). El tema pronominalitza per *en*, com és de preveure: *Me'n recordi perfectament*; *Te'n recordes pas, dels meus cosins?*

L'altra estructura és restringida a un tema en singular. Com es pot veure a (98)b, si és plural la frase és agramatical, tant si el verb hi concorda com si no. L'exemple de (98)c il·lustra que, quan s'elideix, pronominalitza pas (en això fa igual com si era un subjecte).

- (98) a. *Me recorda el dia que el vaig conèixer*.
 b. **Me recorda/ recorden els dies que passàvem junts*.
 c. *Me recorda pas. / *Me'n recorda pas*.

La mateixa estructura es trobava a la llengua antiga i es mantén en mallorquí i empordanès, segons el DCVB. Vegeu-ne els exemples de la segona acceptió: «No'm recorda que ves anch | una tan graciosa scala, Turmeda Diuis. 7. Impossible és que t'ho pogués tot dir, però diré't ço que'm recordarà, Metge Somni iii. A nós recorda bé que lavors... fahem certes assignacions de monedes, doc. a. 1404 (Anuari IEC, v, 562).» Al DCVB, s.v. *ontocom*, hi ha un exemple empordanès on també es veu aqueix ús de *recordar*: *m'he deixat la petaca, i no em recorda on*.

Tot seguit passem a un altre tipus de verbs, els inacusatius. Vam demanar als informants si consideraven que els exemples de (99) eren acceptables (i, per tant, gramaticals). Eren oracions en les quals el subjecte era postverbal (amb l'article o sense), i els resultats de les enquestes van ser:

- (99) a. **Canièn fulles.* **Han arribat les nines.*¹⁰⁴
 b. *Les fulles canièn.* *Les nines han arribat.*

Les dades de (99) farien pensar que els inacusatius admeten pas la posició postverbal. Amb tot, tenim altres dades discordants amb els criteris de gramaticalitat expressats pels informants, qualcunes recollides de la parla espontània. És possible que les llurs respostes fossin influïdes pel que havien après a l'escola sobre el francès. Vet aquí quelques mostres: *Ha passat oun calcom* (AS: 28); *Ma banie oun fret* (AS: 54); *Couan s'achèque la marinade / an cade dasnoubilladou 'articulació' (...) ma bèn oun*

¹⁰⁴ El problema de gramaticalitat és pas degut al verb auxiliar ni a la concordança, ja que es van demanar totes les següents formes en una enquesta, i cap no era bona: **SÓN ARRIBADES les nines*; **SÓN ARRIBAT les nines*; **HAN ARRIBAT les nines*; **HAN ARRIBADES les nines*; **HA ARRIBAT les nines*. A més del verb *arribar*, a l'enquesta també hi havia: *creixir*, *neixir*, *venir*, *caure*, *morir*, *repicar*, *restar* ('quedar-se'), *sobreviure*, *durar*, *existir*, *crompar*, *plorar*. Cap no admetia un subjecte postverbal. En realitat l'enquesta havia estat dissenyada per saber si hi podia haver diferència en l'ús de l'auxiliar *ser* o *haver* segons el tipus de verb d'una manera semblant al que passa en italià (vegeu Mateu 2005) i la impossibilitat de tenir subjectes postverbals va ser un resultat inesperat. Trobareu l'enquesta a l'Annex 3.10.

douloí: An aquey matey tems, s'astabe, sou la Place, / oun gabatch, noummat Paou (AS: 71); *Lo rellotge del campanar venia de tocar les onze, quan va entrar lo Jaume Llarg* (PB: 74). Quan el subjecte és de tercera persona del plural, la concordança amb el verb és optativa; hi ha cops que n'hi ha: *S'hi posen mosques* (TR-Perpinyà-1, 3:00); *me venen uns vomits* (PB: 91); *S'hi han juntat el traginer i Sant Magí gloriós* (Pons: 75), mes habitualment n'hi ha pas: *Demà nos ten d'arribar dos convidats de molta importància* (PB: 88); *Va venir colles de Barcelona*;¹⁰⁵ *Arriba parents; Ha vingut més turistes; Per aquell carrer encara hi passa votures; Jasia 'ahir' venguec dos amics* (capcinès).

Com és regular, el subjecte dels inacusatius es pot pronominalitzar per *en*: *Ne torna a venir un altre* (PB: 154). Als següents exemples s'hi pot veure que la pronominalització sempre va pas acompanyada de concordança: *Da gallines coum tou ja s'an passeje poques!* (AS: 100); *Salle*,¹⁰⁶ *en courrin*, ['surten, en corrent'] *rates y rats. N'arribabe de touts lous cartiès de la bile* (AS: 129); *N'hi restava pas quatre meitats* [de vi a la bóta] (PB: 101); *Al temps que hi havia una Universitat á Perpinyá se'n hi passaba de grises* (VC 9: 68). És possible que la concordança sigui optativa, ja que els nostres informants donaven per bons tots els exemples de (100):

- (100) a. *De bateus 'vaixells', n'han arribat tres. / n'ha arribat tres.*
 b. *De pomes, encara en resten. / encara en resta.*
 c. *De fulles, en cauen pas pus. / en cau pas pus.*

¹⁰⁵ El fragment el tenim pas transcrit a l'Annex 4, mes el podeu trapar a la gravació del CD, Perpinyà-1, al minut 22:17.

¹⁰⁶ El verb *sàller* fa *sall* a la tercera persona del singular i *sallen* a la del plural. La grafia que hi ha al text, *salle*, és un error que podria correspondre a qualsevol de les dues.

Els verbs inacusatius existencials o impersonals relatius¹⁰⁷ tenen el tema postverbal, amb la funció de subjecte (hi poden concordar): *Me manquen els meus petits-fills*; *Nos manca sous*; *No te faltará mai diners* (Fra: 184). Són semblants als psicològics del tipus *agradar* que hem vist fa un moment. N'hi ha alguns, per això, que hi concorden pas mai, com *calguer* o *hi haver*: *Hi havia tres joguets*; **Hi han nins*; *Me cal tres quilòs de farina*; **Me calen més cireres*. El verb *restar* ho pot fer o no: *Encara resta pomes* – *Encara resten pomes*. La perífrasi de probabilitat tampoc no concorda, *Deu ser quatre hores*.¹⁰⁸ La necessitat es pot expressar amb *calguer*, que ja hem indicat, i amb la locució verbal *tenir de menester*, que concorda amb l'experimentador-subjecte: *Tinc de menester més cireres pel gató 'pastís'*. Aquí el tema és encapçalat per *de*. El verb *mancar* també té un experimentador subjecte, mes el seu complement és encapçalat per *de*: *Manquem de sous*. Aqueixos verbs semànticament són deòntics. Dins del grup dels verbs deòntics n'hi ha que admeten fora aparèixer en estructures impersonals, mes d'altres accepten qualsevol tipus de subjecte: *Jo te convinc*, *Li manquem* vs. **Hi calc*.

Els verbs transitius amb construccions impersonals amb *se* es comporten de manera similar. Aqueixa estructura és inexistent en francès, que per fer impersonals emplega *on*, que equival a l'*hom* del català, també un munt de comú en rossellonès (vegeu § 2.3). Veiem com aquí sí que el subjecte pot ser postverbal i que, a més, el verb hi pot concordar o ho fer pas:

- (101) a. *S'han trapat rats a la merí* 'ajuntament'. *S'ha trapat rats a la merí.*
 b. *S'han descobert pedres antigues.* *S'ha descobert pedres antigues.*

¹⁰⁷ Aquest tipus de verbs són anomenats impersonals relatius per Par (1923: 147 i ss.), que cita Rigau (2005: 242). Rigau (1999) n'adopta la nomenclatura i hi afegix que són deòntics. La persona hi és expressada en datiu (objecte indirecte) i el subjecte fora pot ser una tercera persona: *El teu comportament li dol* vs. **Jo li dolc*.

¹⁰⁸ El verb *ser* a l'expressió de les hores concorda en nombre: *són tres hores*; *són vuit hores*; *és una hora* (vegeu l'Annex 5).

- c. *Es troba esments de membres de la família* (Peytavi 2010); *S'ha posat insecticides* (TR-Perpinyà-1, 5:30)

La manca de concordança amb inacusatiu i *se* és exactament igual en nord-occidental: *Falta més braços*; *Passa molts cotxes*; *Enguany es plantarà molts arbres* (Rigau 1991). Pel que fa al verb *calguer*, que és un tipus d'inacusatiu, Rigau (1998) en presenta tres característiques del comportament en ribagorçà: la manca de concordança, com a (102)a; la pronominalització del tema per un clític d'acusatiu, a (102)b, (característica comuna al francès i l'occità); la pujada del clític al verb principal, com a (102)c, i la no elevació de pronoms reflexius o anafòrics, (102)d. A continuació presentem una frase de cada tipus i les comparem amb el rossellonès i el central:

- (102) a. Ribagorçà: *No mos caleva aquests llibres.*
Rossellonès: *Nos calia pas aqueixos llibres.*
Central: *No ens calien aquests llibres.*
- b. Rib.: *No mos les cal* (, *les cadires*)
Ros.: *No'lze cal pas.*
Cen.: **No ens les cal / *No ens les calen.*
- c. Rib.: *No mos el caldrà fer* (, *aquest viatge*)
Ros.: *No'l caldrà pas fer.*
Cen.: *No ens caldrà fer-lo; *No ens el caldrà fer.*
- d. Rib.: *No mi cal rentar.*
Ros.: *Me cal pas rentar.*
Cen.: *No em cal rentar-me.*

Com es pot veure, el rossellonès es comporta igual que el ribagorçà. A més, acabem de veure que també hi és comuna la manca de concordança en passives amb *se* i amb altres inacusatiu diferents de *calguer*. Amb tot, és difícil de saber si és una característica que s'ha donat espontàniament a la llengua o si vén influïda pel

francès. En francès, el verb *falloir* es comporta com el ribagorçà en tots els contextos de (102) excepte (102)d, ja que fa *Il me faut *(me) laver*.

Deixem els verbs inacusatius i passem als copulatius. En aqueixes oracions el subjecte remàtic ocupa la posició postverbal sense necessitat que hi hagi cap estructura especial que ho legítimi (igual que en francès). Vegeu les alternances de (103)a i (103)b, en què la informació nova sempre se situa després del verb, independentment de si és el subjecte o no:

- (103) a. *Qui és en Jean? En Jean és el metge del vilatge.*
Qui és en Nicolas Sarkozy? En Nicolas Sarkozy és el president de la Republica.
b. *Qui és el metge del vilatge? El metge del vilatge és en Jean.*
Qui és el president de la République? El president de la Republica és en Nicolas Sarkozy.

En oracions copulatives identificatives dítiques s'hi pot emprar *això* per al subjecte, com en mallorquí. Aqueix pronom neutre és diferent dels pronoms expletius *il* i *ce* del francès perquè en els contextos presentacionals té una funció clarament dítica (assenyala la persona). En altres dialectes s'hi sol emprar el demostratiu *aquest*, també possible en rossellonès (usualment *aqueix*):

- (104) *Això és un altre amic.*
Aqueix és en Francís. Aqueixa és la Maria Helena.

A continuació veurem un cas que té a veure amb l'estructura informativa i que és independent de les característiques internes del verb. En altres dialectes, típicament la posició que ocupa un subjecte que és rema (informació nova al discurs) és la postverbal. Observeu les frases de (105). La resposta (105)b seria la més adequada en els altres dialectes per a la pregunta parcial de (105)a, en què es

demana explícitament una informació desconeguda que correspon amb el subjecte.

En canvi, en rossellonès la resposta (105)b és agramatical:

- (105) a. *Qui ha telefonat?*
b. **Ha telefonat la Maria.*
c. *La Maria ha telefonat.*
d. *És la Maria que ha telefonat.*

Per respondre (105)a cal recórrer a una estructura clivellada, (105)d, o bé respondre com a (105)c, amb l'ordre canònic, encara que seria pas tan adequada. El subjecte pot anar a la dreta fora si és dislocat. En aqueix cas, per això, ha de ser informació temàtica (coneguda) i es marca amb un to més baix: *Ha telefonat, la Maria.* Aqueixa oració, ben entès, podria pas ser una resposta adequada a (105)a. Aquí teniu un altre exemple de subjecte dislocat: *quan me'n vaig avisar havia fet tres pages i mija, el texte* (TR-Illa, 13:30).

Per mor de marcar que el subjecte és remàtic, doncs, el més freqüent és recórrer a una estructura clivellada. Tot seguit en reproduïm diversos exemples, alguns de parla espontània: *és ell que va anar a cercar el ... del Marroc a Madagascar* (TR-Cornellà, 3:15); *som jo que vos ho dic* (TR-Bao-1, 6:00); *I vol català, eh. I a la casa, me va dire, és ella que m'ho va dire* (TR-Salses, 4:00). En francès, igualment la posició postverbal pot pas servir per marcar que un subjecte és remàtic. L'estratègia per ho fer és l'estructura clivellada:

- (106) a. *Qui a appelé?*
**A appelé Marie.* → *C'est Marie qui a appelé.*
b. *Qui l'a acheté?*
**L'ont acheté Pierre et Jean.* → *C'est / Ce sont Pierre et Jean qui l'ont acheté.*

Es pot trobar un subjecte postverbal remàtic si, a més, és focalitzat amb una partícula amb el sentit de ‘només’, que pot ser *fora*, *reque*¹⁰⁹ o *que*. Observeu els exemples de (107):

- (107) a. *Qui ballarà?* *Ballarà fora/reque/que la Maria.*
 b. *Qui ho sap?* *Ho sap fora/reque/que l'André.*

El francès, per poder posar el focus sobre el subjecte, ha de recórrer a estructures com ara *Il n'y a que votre mère qui ait la clé* o bé *Ce n'est que votre mère qui ait la clé* (Grevisse 2007: § 1018). Això es deu al fet que les partícules de focus, *seulement* o *que*, que serveixen per als elements postverbals, tenen pas la força per fer moure el subjecte a aqueixa posició. En rossellonès també hi ha la possibilitat d'empregar aquesta estructura: *Era fora que ell que parlava* (Contistes: 134); *Hi ha que jo que puc fer això* (TR-Perpinyà-2: 2:00).

Malgrat que totes dues llengües utilitzen la clivellada, aqueixa té certes característiques diferents. La del rossellonès pren el pronom de relatiu *que*, mentre que a la del francès hi ha *qui*. Una altra diferència es troba a la concordança del verb *ser*, que en francès es fa amb el pronom expletiu de tercera persona:

- (108) a. *C'est moi qui a appelé.* b. **Ce suis moi qui a appelé.*
 a. *C'est toi qui le connaît.* b. **C'es toi qui le connaît.*
 (109) a. *Som jo que som telefonat.* b. **És jo que som telefonat.* c. **És jo que ha telefonat.*
 a. *Ets tu que ets telefonat.* b. **És tu que ets telefonat.* c. **És tu que ha telefonat.*

Entre els exemples (109)b i (109)c la diferència és que el verb de la subordinada concorda en primera o segona persona, a (109)b, o bé ho fa en tercera persona, a

¹⁰⁹ *Reque* vén del gal·licisme *rien que*. Ho grafiem tot junt, com també apareix al DicVerdaguer, perquè avui dia és un sol mot. En podeu veure la justificació a § 1.7.2.

(109)c. Els posem per mostrar que el problema de (109)b és pas la manca de correlació entre el subjecte del verb de la principal i el de la subordinada.

La genuïnitat de la construcció clivellada a tot el català ha estat tractada per diversos autors. Joan Solà en fa un estat de la qüestió a Solà (2002: § S 21.6.3.d) i rebutja que sigui gal·licisme per la gran vitalitat que té, mes diu que hi ha autors que n'abusen perquè l'empren en contextos sense matís focal. Encara hi podríem afegir que el valor és focal contrastiu, com a l'exemple *És la Maria que ha telefonat*, que vol dir que efectivament qui ha telefonat és la Maria i no pas una altra persona que hom podria pensar que ho havia fet. Precisament en rossellonès sempre és focal, és a dir remàtica, no pas contrastiva, mes és pas cap abús perquè es pot pas recórrer a l'opció de fer un subjecte postverbal.

Podria semblar que les restriccions del subjecte siguin un gal·licisme. És per aqueix motiu que hem cercat subjectes postverbals i estructures clivellades en obres del segle XIX i principis del XX, que ens han donat una primera aproximació del moment en què devia començar el canvi. A l'obra de Saisset (1887-1893) i de Pere Burlaner (1906-1912) hom trapa subjectes postverbals, mes pocs. Els exemples que hi ha a continuació són amb verbs que són pas ni inacusatius ni psicològics: *Couan cbíoule sou la nostre plane / Quèch ascoumbre-camis qu'an díouen tramountane* (AS: 62); *Ja feia tres allumetes que esmerçava lo Lico Tupinet, sense poder arribar a encendre la seva pipa* (PB: 125). Al llibre *Mil anys de llengua i literatura catalanes al Rosselló* (que identifiquem amb el lema *Mil*) també s'hi troba subjectes postverbals en textos del s. XIX: *Com ho manifestan los escrits; Títol de paratge que també hauria repudiat ell* ((1833) *Mil*: 370); *Lo suc més delicat que destila l'abella* ((1841) *Mil*: 380); *Puix parlem la llengua catalana que parlaven*

nostres avis ((1868) Mil: 401); *En ell mateix escatll' un mal 'escatllar: rebentar, un fruit de closca'* ((1870) Mil: 410); *De abrasarse com haurien fet vostè y su servidor* ((1872) Mil: 412); *Lo vegé son pare* ((1878) Mil: 418). Encara que la majoria són amb verbs inacusatius: *Se juntaren los Estats Generals* ((1803) Mil: 337); *Se trobaran mesclats pagesos y juglars y sants* ((1833) Mil: 369); *Quan venia la nit; Me venia quelcom* ((1868) Mil: 404 i 408); *De prompte partia un tro del mateix lloc* ((1882) Mil: 423); *Ven la dona que fa lo principal role; resten tots dos amb en Daniel* ((1882) Mil: 435); i un altre d'un exemple de principis del s. XX (malgrat que la publicació sigui de 1990): *Sola, la muntanya sospira i rodolen les flors* (Pons: 71). En tots aqueixos exemples hi ha subjectes postverbals, mes sembla pas que siguin remàtics.

Als mateixos textos antics també hi hem cercat clivellades. La primera que hem trobat és del 1872, d'uns quinze anys abans de l'obra de Saisset: *És Déu y la Naturalesa que lo benebeix*¹¹⁰ ((1872) Mil: 413). I a altres textos escrits també n'hi ha: *—Al qu'ha gouagnat sa diou Mousson Jousep! (...)* *—Mignouns, soun jo qua gouagné!* (AS: 9); *Es an Père qua mène* (AS: 34); [el dentista li treu les dents que tenia bé]: *Soun las dens bones qua ta llestes!* (AS: 50); *—Què llamp rodes de l'Horace? (...)* *És en Víctor que ha guanyat!* (PB: 124); *L'envelòpa 'sobre' ampla i blanca portava imprimit "Chambre des Députés". —Té!... És en Manel que escriu... va dir lo rector* (PB: 87); *Que és l'elecció que te tracassa 'preocupa', belleu?* (PB: 91); *— Podeu pas vos amuser com bons germans, doncs? — Som pas jo! — Son ellos que han començat!* (VC 60: 132); *Ets tu qu'has començat!* (VC 60: 124); *Es ell que guanya!* (VC 60: 125). Totes aqueixes oracions són possibles en altres dialectes si tenen valor contrastiu, per aqueix motiu la majoria serien més habituals amb un subjecte postverbal.

¹¹⁰ La manca de concordança sembla un error.

Sembla, doncs, que a finals del s. XIX el subjecte remàtic ja es marcava amb una clivellada. Hi ha una altra dada (deduïble per omissió) que apunta al mateix període: es tracta dels articles *Les catalanismes à l'école* de Pastre (1912-1913). El pedagog Louis Pastre presentava diversos errors comuns dels alumnes de l'escola primària que aprenien francès, mes diu pas res de subjectes postverbals. La dislocació del subjecte remàtic a la posició postverbal és un error ben típic que cometen els catalanoparlants aprenents de francès (o també quan estudien altres llengües sense subjecte postverbal, com l'anglès). Per tant, si els alumnes tenien subjectes postverbals, seria d'esperar que cometessin aqueix error de forma prou usual com perquè Pastre ho comentés. Si, com sembla, sabien emprar bé els subjectes remàtics en francès, és probable que fos perquè en català eren iguals. El problema de fer deduccions per omissió, ben entès, és que són pas del tot fiables (l'autor s'ho podria haver descuidat), mes si es combinen amb el que s'observa en les fonts literàries, podem pensar que efectivament la dada és significativa i que aqueixa estructura ja era incorporada a la llengua.

Les estructures clivellades serveixen especialment per al subjecte, mes també poden focalitzar altres constituents de l'oració. En tenim exemples d'OD: *És ell* [l'emperador Napoleó] *que Déu ha suscitat en las circumstàncies difícils* ((1807) Mil: 353); *Es lo catala qu'habem donch de parlar... Es lo catala qu'escriurá, per lo fer viure, qui ame bé son país* ((1873) Mil: 415); un altre exemple més actual: *Es això que pòrtes?* (Titella 1980: 9). També tenim un exemple d'OI: *No és, no, als pacífics habitants de las campanyas (...) que volen lliurar lo combat[,] las armadas de la République* ((finals s. XVIII) Mil: 327); dos de locatius: *Es á Banyuls que té d'anar. Es á Banyuls que s'veu venir qui 'sta malalt per se guarir* ((1873) Mil: 416); *és això, sobre això que tenim el brevet 'patent'* (TR-Perpinyà-2: 3:00); un

circumstancial de manera: *És ab remordiment y tristesa que enfoncen las armas vindicadoras* ((finals s. XVIII) Mil: 327); un circumstancial de finalitat: *Que es per vos fer tirar les cartes que veníu?* (Bartre 1934: 100). La diferència d'aqueixos complements i adjunts respecte del subjecte és que poden ser postverbals, també quan són remàtics.

Pel període en què ja es troba la clivellada com a forma bàsica per marcar els subjectes remàtics, podem considerar que és un gal·licisme? Per acceptar que hi ha un calc sintàctic cal fer a polít. És a dir, és molt fàcil que entrin manlleus lèxics d'una altra llengua, la qual cosa inclou mots, alguns morfemes derivatius i també fonemes. En canvi, la sintaxi pertany a un altre nivell de la llengua ben diferent. Perquè hi hagi manlleus sintàctics cal que els parlants tinguin un domini actiu de la llengua. Si la introducció de la clivellada per marcar subjectes remàtics era del període en què parlaven francès fora la gent que havia estudiat, que n'eren pocs i, a més, en devien tenir un domini limitat, això voldria dir que era un percentatge massa petit de la població com per influir en la majoria. En canvi, si el francès era parlat per un gruix considerable de la població, situació que es devia donar a partir de mitjans del s. XIX, podria haver influït sobre el rossellonès. Tenint en compte que hom ja comença a trapar clivellades amb valor remàtic a principis del s. XIX, quan encara hi havia poca gent que parlava francès (vegeu § 0.1), és difícil que hi pogués haver hagut un calc sintàctic i, per tant, és pas un gal·licisme.

3.2. Selecció d'auxiliar i concordances del verb

La selecció d'auxiliar és el procés pel qual els temps verbals compostos es construeixen amb *ser* com a auxiliar als verbs inacusatius i als verbs en forma reflexiva, mentre que a la resta de verbs ho fan amb *haver*. Aqueixa característica

sintàctica era pròpia del català antic. En la majoria de dialectes la possibilitat de selecció es va perdre entre els s. XVI i XVIII (segons Batlle 2002) i avui dia el sol verb auxiliar possible per als temps compostos és *haver*, el qual va ocupar progressivament tot l'espai de *ser*.

L'estudi amb més profunditat sobre el tema és el de Batlle (2002). Entre els textos que utilitza, per això, n'hi ha pas cap de rossellonès. El que s'hi pot considerar més acostat és *Com usar bé de menjar e beure* de Francesc Eiximenis (Girona, entre 1328 i 1332 – Perpinyà, 1409), mes és un text del s. XIV, anterior al període del canvi. La seua descripció, doncs, presta pas atenció a com el rossellonès ha acabat fent una distribució pròpia de tots dos auxiliars. Fouché (1924b: 180) tampoc no estudia com va ser el procés; la sola cosa que en diu és que les formes de primeres i segones persones del verb *haver* han estat substituïdes per les corresponents de *ser* en qualsevol tipus de verb (vegeu § 2.4.4). A més, hi cal afegir que els pronominals poden, optativament, agafar *ser* a les terceres persones.

Deixarem per a futures investigacions l'estudi de com la selecció va evolucionar fins a arribar a la situació actual. Ens limitarem a dir que a finals del s. XVIII i principis del s. XIX els textos recollits a *Mil anys de llengua i literatura catalanes al Rosselló* (que citem amb el lema *Mil*) encara presenten selecció: *Tot aquell jovent és passat en cantant* (p. 325); *Ell és nat obeint a l'edicte de Cèsar-August; Ell és esdevingut lo ungit del Senyor* (p. 353). A partir de 1842 ja hi ha textos amb la distribució actual, amb inacusatius amb *haver*, *han fugit*; pronominals amb *ser*, *s'és recordat*; i primeres persones amb *ser*, *La som vista; Lo som callat* [el nom]; *Lo som retengut* ((1842) *Mil*: 383-384).

A la gramàtica de Saisset (1896) s'hi diu que tots dos auxiliars es poden utilitzar, mes n'indica pas la distribució. Amb tot, en la seua obra literària (el llibre principal analitzat el citem amb les sigles AS) s'hi observa pas una distribució lliure, mes l'emplego és com descriu Fouché, amb *ser* a les primeres i segones persones i *haver* a les terceres. El fet que Saisset descrigui una distribució que correspon pas amb el que ell mateix feia es podria interpretar com que presenta un model de llengua ideal (perquè el deu trobar més culte) o bé que mostra un model antic, que havia sentit en la gent gran, mes que ell l'utilitzava pas pus. Les úniques restes que hi ha a la seua obra literària de selecció d'auxiliar són l'ús de *ser* als pronominals, que alterna amb variació lliure amb *haver*, com és encara avui dia. Quan ens referim als verbs pronominals, més avall, en donem exemples.

A Saisset (1896: 43-76) hi ha la conjugació de diversos verbs. La majoria tenen el pretèrit perfet igual com és ara (*haver* a les terceres persones; *ser* a les altres), i en d'altres, com *venir*, hi posa *ser* a totes les persones (*soun bingout, ets bingout, es bingout, sèm bingouts, sèou bingouts, soun bingouts*). En tres verbs, *estimar* (verb que usa de model de la primera conjugació), *anar* i *fer*, hi ha *ser* a la primera i la segona persones del singular, mes al plural hi ha *haver*. Això sembla indicatiu que *ser* primerament es trobava fora a les persones de singular i que després es va escampar a les de plural. Precisament és la situació que es mantén al Vallespir, al Capcir i en certs parlars rurals de la diòcesi de Girona (segons Rigau 1998: 78).

La solució d'alternar els auxiliars *ser* i *haver* al pretèrit perfet es pot pas atribuir a la influència del francès ni de l'occità, ja que tots dos mantenen la selecció: *ser* per

als verbs inacusatius i pronominals i *haver* per a la resta. Es tracta, per tant, d'una característica pròpia.

Avui dia hi ha alguns casos en què es pot considerar que hi ha restes de la selecció d'auxiliar: es tracta de les formes reflexives i dels verbs pronominals. Hi ha parlants que admeten *S'ha fet sang*, *Se n'ha alegrat* mes *S'és trencat una cama*, i d'altres que diuen que ho emplegarien a la inversa: *S'és fet sang*, *Se n'és alegrat* i *S'ha trencat una cama*. Hi ha un munt de variació lliure i, per tant, es pot pas dir que siguin formes fossilitzades. La situació és diferent de l'expressió del central *On s'és vist?*, que és clarament fossilitzada perquè és l'única en què es troba.¹¹¹ A l'obra literària de Saisset la majoria dels pronominals són construïts amb el verb *ser*: *s'an es pas ambisat* 'adonat' (AS: 13); *sè pas coum m'an soun tret* (AS: 15); *lou carratè s'es andourmit* (AS: 34); *s'es encare mès amplanade* (de gent) 'encara s'ha omplert més' (AS: 48); encara que també poden ser amb *haver*: *tout s'ha lligat countre la terre* (AS: 57). Amb verbs inacusatius generalment hi ha *haver*, encara que si són pronominals també hi pot haver *ser*: *calcom d'astragn s'ha tingout da passa* (AS: 28); *sap pas lou qua m'es arribat?* (AS: 53); *ha passat oun calcom* (AS: 28); *An Micaloué (...) ha caygout* (AS: 35); *lou gabatch ha bingout tout pàlle* 's'ha tornat pal le: pàl lid' (AS: 73).

La selecció d'auxiliar acostuma a anar de parella amb un altre procés, que és la concordança de gènere i nombre del verb amb el constituent que fa el paper temàtic de tema. El tema pot tenir forma d'Objecte Directe (OD) o bé de subjecte de verb inacusatiu. La parella selecció d'auxiliar – concordança de verb i tema, doncs, és comuna a les llengües romàniques que mantenen la selecció i en català antic

¹¹¹ *Belleu és nat* també és fossilitzada, encara que més aviat sembla una oració atributiva, en què *nat* és un adjectiu amb funció d'atribut.

també es conservava. Per exemple, es feia *La Maria és vinguda* (per *ha vingut*); *Se són espantats* (per *s'han espantat*).

El gènere i el nombre al verb s'hi poden expressar fora al participi, que té característiques compartides amb els adjectius. El participi apareix en tots els temps compostos, excepte el passat perifràstic, i en oracions subordinades de participi, encara que pot fer concordança en certs contextos que tot seguit detallarem.

Començarem per la concordança del participi amb el subjecte quan l'auxiliar és *haver*. En mallorquí els verbs inacusatius poden concordar amb el subjecte: *Na Maria ha tornada*. En aqueix exemple, per això, ja hi ha una evolució respecte de l'estadi original de selecció perquè el verb auxiliar és pas pus *ser*, mes és *haver*. Sembla un estadi intermedi, ja que s'ha canviat l'auxiliar mes s'ha mantingut la concordança. En rossellonès, pel que diu Grandó seria possible que antigament la concordança fos optativa, tal com es veu en aqueixos exemples que dona:

Els participis dels VERBS INTRANSITIUS, conjugats amb HAVER, ja que no tenen regim directe, no haurien d'observar cap flexio [al participi- GG]: (...) *Els homes qu'han parlat, Sem marxat 'caminat' tres hores, Nostres infants haguessen viscut dins la pau*, etc. Pero se diu també: *Les estofes han arribades, Han vinguts a la fira, Han tornats de Paris, Já hi haguessen entrats*, mes *tots els companys nostres s'en havien anats*, etc. (Grandó 1917: 89)

Les nostres dades discrepen de Grandó. Ni tan sols no n'hem trobat rastres en l'obra de Saisset, únicament en tenim un exemple de Pere Burlaner: *S'havien pas tirats endarrere* [ellos] (PB: 126). Avui dia el participi concorda pas mai amb el subjecte i, per tant, a la frase mallorquina *Na Maria ha tornada* correspon *La Maria ha tornat*Ø. És improbable que en una època immediatament anterior existís. El sol element regit pel verb que hi pot concordar és l'OD.

Cal pas interpretar que a una oració com *La meua petita-filla és neixida en quatre-vint tres* hi ha concordança entre el verb i el subjecte femení perquè en realitat es tracta d'una oració atributiva amb el verb principal *ser* i una oració subordinada de participi amb *néixer*. És una estructura específica per parlar del moment del naixement que es pot pas posar lliurement en qualsevol context. Es podria dir *És naixida en quatre-vint tres*, mes pas **És naixida avui*. Aqueixa estructura és compartida amb altres dialectes, com ara el central, en què es pot dir *La meua néta és nascuda a Barcelona*, mes pas **La meua néta és nascuda avui*.

Ara vegem la concordança de verb i OD. L'OD en una oració no marcada segueix immediatament el verb: *canti una cançó*. Si tenim aqueix ordre amb un verb amb un temps compost, el participi fa pas atenció al gènere i al nombre de l'OD. Això vol dir que el participi presenta la forma no marcada, això és, sense morfemes de gènere ni de nombre (cosa que coincideix amb el masculí singular, al qual mai no s'hi podrà veure l'efecte de la concordança):

- (110) a. *Avui son vistØ la teu germana.*
 b. *M'haurii crompatØ dues camises més.*
 c. *Ja havien acabatØ els estudis.*

Si l'OD és pronominalitzat, aleshores pot fer concordança, com a (111)a i (111)b, cosa que s'apreciarà si l'OD és femení o plural. Si és definit es pronominalitzarà per *la* o *el/xe* i si és indefinit, per *en*. Els exemples de (111)c i (111)d il·lustren que és totalment optatiu.

- (111) a. *La sem vista aqueix matí, la Regina; Ja elxe som trapats, els llibres que cercavi; Ja elxe havii crompades, les entrades!*
 b. *En sem crompats un munt, de joguets; A casa en sem tingudes sempre, de gallines.*

- c. *L'havii pas mai vistØ (la petita-filla); Elze som pas oitØ, les bestis.*
 d. *En som agafatØ tres, de préssecs; N'han demanatØ una, de taula.*

El pretèrit perfet és el temps compost que tén més facilitat per fer la concordança, mes aqueixa també es pot produir en altres temps compostos amb participi. Vegeu aqueixos exemples de Pere Burlaner: *L'havia descuidada de clavar* (la cadaula 'balda') (PB: 105); *Els hagués menaçats d'un verbal* (els amics) (PB: 105); *Els havia posats* (els ous) (PB: 109). Amb tot, en aqueixos temps el més habitual és que se'n faci pas.

Hi ha un tercer context en què és possible que abans s'hi trobés el fenomen, mes és pas segur. En tot cas, avui dia es produeix pas pus. Es tracta de les oracions de relatiu d'OD, com a (112):

- (112) a. *Els poemes [que sem llegitØ] eren d'en Josep Sebastià Pons.*
 b. **Els poemes [que sem llegits] eren d'en Josep Sebastià Pons.*

Entre claus hi ha l'oració de relatiu, encapçalada pel pronom *que*, el qual substitueix l'OD. Si hi havia concordança amb el verb, seria l'exemple (112)b, mes avui dia es fa pas. Saisset descriu aqueixes estructures a la seua gramàtica, mes és possible que ho faci per influència de la normativa francesa:

Il s'accorde en genre et en nombre avec son complément direct quand ce complément le précède.

Exemple :

Las lletres qua ta soun ascritas, les lettres que je t'ai écrites.

Le participi passé, suivi d'un infinitif, est variable quand il a pour complément direct le pronom qui le précède.

Exemple :

Lous artistes qua sèm ouhits a canta, les artistes que nous avons entendus chanter.

Il est invariable lorsqu'il a pour complément direct l'infinitif qui le suit.

Exemple :

Lous aybres qua soun bist a planta, les arbres que j'ai vu planter. (Saisset 1894: 79-80)

Grandó també parla, a principis del s. XX, de la concordança dins d'una oració de relatiu amb l'OD antecedent. Com Saisset, diu que la concordança es feia:

EL PARTICIPI CONJUGAT AMB HAVER (o ESSER usat per HAVER) s'acorda generalment amb el terme d'acció (regim directe) quan va davant. Si 'l terme d'acció segueix, no sol haver-hi concordança. Ex: REGIM DIRECTE DEVANT: *Les cançons qu' han cantades*, *Els quadros que sem vistos*, *La poma qu' haguessi menjada*, *L'història que seu llegida*. (...) EXCEPCIONS: Però hem remarcat certes vegades l'inobservació d'aqueixa norma general. S'ou a dir, per exemple: *Totes les viles que son visitatØ*, *Els llibres que han llegitØ*, etc. Quan no hi ha regim directe, el participi conjugat amb HAVER no varia. Ex: *els infants han trevallat*. (Grandó 1917: 89)

La concordança del «règim directe davant» (que equival a l'OD) i que afecta les oracions de relatiu avui es fa pas mai. De fet, Grandó mateix apunta que certes vegades el participi es mantén invariable. Podria ser que la seua descripció sigui influïda per la normativa francesa (cosa més probable) o que hi hagués variació lliure, que s'ha acabat resolent a favor de la no concordança.

En conclusió, podem dir que avui dia la selecció d'auxiliar pràcticament ha desaparegut. N'hi ha fora qualques restes amb els verbs pronominals, com *s'és assegut*. Pel que fa a la concordança de gènere i nombre, igual com en altres dialectes n'hi ha d'optativa amb l'OD, sempre que sigui pronominalitzat. En canvi, hi ha pas concordança quan l'OD és l'antecedent d'una oració de relatiu, **les pomes que som menjades*, ni tampoc no n'hi ha amb el subjecte, **ha vinguda*.

3.3. *Comparatius i superlatius*

Les comparacions poden ser de superioritat, d'inferioritat i d'igualtat. Les dels dos primers tipus es fan amb l'estructura *més / menos X que X*, tant si comparen adjectius com altres tipus de mots:¹¹²

- (113) a. *La Maria és més granda 'alta' que la Paule.*
Aqueix programa és menos amusant que el de la tarda.
b. *La frigola fa més olor que el romaní.*
En Georges neda menos rabent que en Michel.

Quan la comparació és d'igualtat, l'estructura és *tan/tant X com / que X*. En altres dialectes, el nexce que uneix els dos termes comparats pot ser fora *com*, com a (114)a, mes el rossellonès també pot emplegar *que*, (114)b, ben probablement per influència del francès:

- (114) a. *M'agrada tant el xai com la vedella.*
Guanya tants sous com el seu pare.
L'Odette és tan manyaga com la seua mare.
b. *La seua filla, senyor Ramón, té tantes qualitats que la Monica* (Bartre 1934: 40)
Encara que no fos pas tant ximplet que'l paroler de Prats-de-Molló (VC 8: 61)
Ne sabrà tant qu'un sabater (Fra: 189)
S'apropaban tant que podian (VC 4: 63)
Tant del matí que de la nit ((1721) Mil: 144)
Tant encuriosit qu'els altres (VC 62: 166)

¹¹² Morvay (2009: 252), sobre el cerdà, presenta més tipus de comparacions, en les quals entrarem pas: «Fora de les combinacions formades amb *com* o *com si* tenim encara unes quantes unitats comparatives constituïdes amb l'ajut dels mots: *més que*, *semblar*, *talment* o *igual que*: *més clar que el dia a mig jorn* (o *a migjorn*); *plorar més llàgrimes amargues / amargants que no cauen nogues verdes d'un noguer*; *plorar més llàgrimes amargues / amargants que ni les nogues verdes d'un noguer*; *semblar fet d'argent viu*; *semblar que s'hagi de menjar*; *semblar una vellesa a la Matusalem*; *punxegut talment l'ullal d'un gos a punt de mossegar*; *quedar bocabadat talment li hagués caigut mitja volta del cel sus de la closca*; *sedós igual que un núvol blanc enmig del cel.*»

Els superlatius absoluts es fan amb Nom + Article + *més / menos* + Adjectiu. L'estructura catalana té pas menester de l'article entre el nom i l'adverbi *més / menos*, mentre que la francesa, sí. Deu ser, per tant, un gal·licisme, com diu Verdaguer (1974: 140-141). Aquí en teniu alguns exemples: *Els companys els més gentils*; *L'origen (fem.) la més plausible pareix ésser un nom llatí "Pollestra"* (Pollestres 2005: 11); *La nina la més bonica* (citada per Verdaguer); *Los patriotes los més bos* (Fra: 186).

3.4. Les oracions subordinades de relatiu

De les oracions de relatiu, el més remarcable n'és el comportament fonològic del pronom o conjunció *que / què*, que ja hem descrit a § 1.6.2. A banda de les especificitats fonològiques, cal remarcar les alternances entre els pronoms relatius *que* i *qui*. El darrer, *qui*, en francès i en menorquí (en aqueix dialecte únicament si l'oració de relatiu és especificativa, com diu Solà 2002: §21.2.1.1.a) s'utilitza quan fa la funció de subjecte. En rossellonès, en canvi, s'emprega pas, com diu Grandó:

El pronom relatiu QUE és empleat en lloc de QUI subjecte o complement (terme d'acció), que designi o no una persona o una cosa: *El general QUE vai veure*, *La criada QUE ven*, *El palau QUE fai construir*, *La fulla QUE cau*, *L'home QUE va parlar*, etc. Trobem QUI no més que dins certes frases com: *l'any QUI vé*. (Grandó 1917: 84)

Es pot trobar *qui* en alguns autors (belleu per ultracorrecció influïda pel francès), com en aqueixos exemples: *Me cal rebre çó qui me manca* (Bartre 1934: 12); *Ara mireu aqueixa nina, qui me vol donar lliçons* (Bartre 1934: 35), mes en la llengua oral s'emprega *que*. Sembla que antigament es trobava a l'expressió *l'any qui ve*, com diuen Grandó (1917: 84) i Fouché (1924b: 70), mes avui dia és *l'any que vén*. Sembla, doncs, que *qui* és pas pus un pronom relatiu de subjecte. Sí que es pot trobar, naturalment, substituïnt un complement regit, sempre que l'antecedent sigui una persona: *L'home*

amb qui anaves; El director a qui vas escriure. També es troba en interrogatives indirectes: *Dignis-me qui t'ho ha dit; Vull sapiguer qui hi va anar,* tot i que també s'hi pot utilitzar *article + que:* *'Si bos ana bè, Chicatou, / sempre asconte an a lous qua 'n saben mès qua tou'* (AS: 55); *Cada un se pren un camí diferent / per veure el que irà més rabent* (Giné 1984: *la Caputxeta roja*).

Com hem vist a § 3.1, tampoc no hi ha *qui* en les estructures clivellades de subjecte: *Soun jo qua gouágni!* (AS: 9); *Son jo que li som telefonat.* Les frases amb *qui* **Som jo qui li som telefonat* i **Som jo qui li ha telefonat* són agramaticals, tant si se'l fa concordar amb la persona del subjecte com amb la tercera persona. Totes sis persones (les tres de singular i les tres de plural) funcionen igual: *És ell que li ha telefonat; *És ell qui li ha telefonat.*

El sol context en què hem trobat *qui* com a relatiu de subjecte és en relatives amb antecedent implícit, com és general a tot el català. Se'n troba força exemples en proverbis, com *Qui am' dones ba, y bourrous mène / ja tè fène* (AS: 42); *Qui molt abraça poch estreny, Qui no te vergonya tot lo mon es seu, Qui mal fa, mal trobará, Qui apedassa son temps passa* (VC: 27).

El pronom *qual*, precedit per l'article i amb concordança de gènere i nombre, *el qual, la quala, els quals, les quales*, és descrit per Saisset (1896: 31), mes és pas gaire usat. Fouché (1924b: 72) diu que pertany al rossellonès antic.

3.5. Les oracions interrogatives

Hi ha diversos tipus d'oracions interrogatives. Qualcunes tenen la mateixa estructura que una oració enunciativa i marquen la modalitat únicament amb

l'entonació: *La xicolata t'agrada?* D'altres, en canvi, tenen una estructura sintàctica especial, que ben sovint pot ser compartida amb les oracions exclamatives.

Les interrogatives parcials alteren l'ordre de constituents de l'oració. Fan pujar un constituent en forma de partícula interrogativa a la posició inicial de l'oració, com a nucli del sintagma complementador, i això provoca més moviments. Una de les conseqüències del moviment és que es possibilita que el subjecte ocupi la posició postverbal, que en altres contextos ho té més difícil (com acabem de veure a § 3.1): *Quin dia ho farà en Georges?*; *Com voleu que vos compringui lo vostre sant?* (PB: 121); *Çaçaire, me podrieu pas dir cap a on han passat los meus companys?*; *Poden pensar quina malícia tenia jo* (PB: 154). Això és una característica compartida amb la resta de dialectes i també amb el francès.

Els pronoms que encapçalen les oracions interrogatives són com a la resta del domini: *què, qui, quin, quant, com, quan, per què*. El d'objecte, *què*, fonològicament és igual que la conjunció *que*. Tots dos alternen les realitzacions [ke] i [kə] amb independència de les característiques morfològiques (com ja hem vist a § 1.6.2.). Les partícules *quin* i *quant* són determinants i, per tant, tenen flexió de gènere i nombre. Els masculins plural, *quinos* i *quantos*, són analògics d'altres determinants que inserixen un *-o* per motius morfofonològics (vegeu § 2.1).

Un altre tipus d'interrogatives, estudiat per Prieto i Rigau (2007), és el de les encapçalades per *que* àton. En diverses variants dialectals (central, nord-occidental, baleàric), les interrogatives absolutes neutres poden tenir *que* al davant, mentre que en rossellonès, com en gironí i valencià, si l'hi tenen és perquè són antiexpectatives. Un exemple de Prieto i Rigau és:

(115) *(Que) plou?*

En central (excepte en gironí), nord-occidental i baleàric la pregunta de (115) encapçalada per la conjunció *que* pot ser una interrogativa neutra. Únicament és antiexpectativa quan va acompanyada de l'entonació que li atorga aqueix caràcter. En canvi, en rossellonès, com en gironí, (115) amb *que* té una distribució més reduïda perquè ha de ser antiexpectativa necessàriament.

En una interrogació antiexpectativa, el parlant expressa la seua sorpresa davant d'un fet; en canvi, en una interrogativa neutra el parlant demana una informació que desconeix. Observeu com seria la pregunta de (115) en rossellonès en un context antiexpectatiu, (116)a, en què hi ha un diàleg en el qual l'emissor diu al receptor que agafi el parapluga i el receptor respon sorprès perquè pensava pas que plovia. A (116)b, en canvi, hi ha un sol emissor que sap pas quin temps fa i demana si plou. Aqueix segon context és neutre i, per tant, *que* hi és interdit:

- (116) a. *–Agafa el parapluga. –Que plou?*
b. *Quin temps fa?, (*que) plou?*

Aquí teniu alguns exemples d'antiexpectatives encapçalades per *que* extrets de Saisset, en els quals es pot veure que semànticament expressen sorpresa. Hi subratllem el *que*, conjunció, que cal pas confondre amb el *què* pronom interrogatiu àton (vegeu § 1.6.2):

- (117) a. *L'home, da què souffriou? L'home, qua bous arrive? / Qua sèou rabout calque patac?*
(AS: 74)
b. *Mès, anfi qu'es? qu'hi ha? sant home, diguèou lou! [...] Qua bous sèou daslloumat?*
(AS: 74)
c. *Mè qua da jo ta bos bourlá?* (AS: 97)

- d. *Qua ma prènes per una lloque?* (AS: 98)
- e. *Qua l' podes pas pendre ambe tou? / Qua'l teou bôurrou tè pas proou place sou l'asquène?* (AS: 132)
- f. *Mè qua tènes la fèbre?* (AS: 157)

3.6. Les oracions exclamatives

Hi ha diverses classes d'oracions exclamatives. D'una banda, hi ha aquelles que poden anar precedides per qualche partícula que també pot ser interrogativa, com *quin* (118)a, *quant* (118)b (tots dos quantifiquen noms, encara que *quant* és manco utilitzat) o *com* (118)c (quantifica verbs):

(118)	a. <i>Quina fred fa!</i>	<i>Quina pena tenim!</i>	<i>Quin vent bufa!</i>
	b. <i>Quanta aiga baixava!</i>	<i>Quanta gent hi havia!</i>	<i>Quantos sous guanyen!</i>
	c. <i>Com s'estimen!</i>	<i>Com s'espïen!</i>	<i>Com s'odien!</i>

Una altra partícula (o marcador de modalitat) que pot encapçalar exclamatives és *que*. Es troba en textos antics, amb significat equivalent a l'actual *quin*: *Que vida regalada!* ((1833) Mil : 372); *Lo terrible combat que sosté contra el mal lo té tot aplastat, que no dorm –ai que nits!-, que no menja –ai que dies!* ((1887) Mil : 461); *Que guapa cosa un cristall viu tintat de rosa!* ((1887) Mil : 469); *Que guisquets!* 'xisquets' *Que confusió!* (Fra: 77); *Que fracàs!* 'brogit' (Fra: 78). També podia equivaler a *quant*: *Qua tarrats y qua chimanelles!* (AS: 61); *Y qua rialles! Quin bon sac!* (AS: 75). Avui dia resta quelques expressions lexicalitzades en què s'hi mantén *que* amb el valor de *quin*, mes és pas productiu i, per tant, la majoria de noms el toleren pas:

(119)	a. <i>Que aiga!</i>	<i>Que gent!</i>
	b. <i>*Que sous!</i>	<i>*Que feina!</i>

El mateix marcador *que* en altres dialectes es pot emprar davant d'adjectius i adverbis. En rossellonès cap d'aqueixes categories no hi pot anar immediatament al darrere, mes exigeixen la presència del verb *sere* que les acompanyi, com a (120) i a aqueix exemple *Que eren bonics els meus enamorats!* (Pons: 69).

(120)	a.	<i>Que és llarg!</i>	<i>Que és guapo!</i>
		* <i>Que llarg!</i>	* <i>Que guapo!</i>
	b.	<i>Que és tard!</i>	<i>Que és lluny!</i>
		* <i>Que tard!</i>	* <i>Que lluny!</i>

Amb verbs diferents de *sere*, de cops la partícula exclamativa usada pot ser *que*, mes en general és *com*. Sabem pas de què depèn que determinats verbs acceptin *que* i d'altres, no. És difícil que les expressions de (121) siguin lexicalitzades.

(121)	a.	<i>Que m'agrada!</i>	<i>Que criden!</i>	* <i>Que corren!</i>
	b.	<i>Com m'agrada!</i>	<i>Com criden!</i>	<i>Com corren!</i>

3.7. Les oracions subordinades temporals d'infinitiu i de gerundi

En català estàndard es distingeix entre oracions temporals subordinades d'infinitiu, encapçalades per *en*, i de gerundi. L'oració d'infinitiu serveix per expressar un fet puntual, el moment precís en què es realitza l'acció del verb principal. Per exemple, a *En arribar a casa vaig veure que no tenia la clau*, l'acció de 'veure que no tenia la clau' es produeix just quan la persona arriba a davant de la casa (es podria dir fins i tot que és quan es troba just a davant de la porta i ha d'obrir). Si en lloc d'un infinitiu hi ha un gerundi, aleshores el sentit de la subordinada és duratiu: *Arribant a casa vaig veure que no tenia la clau*. En aquest cas, l'acció d'arribar a la casa es presenta com un procés (la persona podria estar cercant la clau per la bolsa mentre s'acosta caminant a la casa).

En rossellonès hi ha hagut una fusió entre les dues estructures. La construcció sempre és en gerundi i, generalment, encapçalada per *en*: *En arribant a casa me vaig envisar que tení pas la clau*. Semànticament, serveix per indicar el moment en què es realitza l'acció, mes s'ha perdut la diferència entre un sentit duratiu i un altre de fet puntual. És igual que en francès, la qual cosa fa pensar que deu ser un calc. És fàcil que aqueix gal·licisme hagi entrat perquè és una estructura poc habitual en la llengua col·loquial, en què la forma més normal és una subordinada del tipus *Quan vaig arribar a casa* o *Mentre arribava a casa*.

També ens podem demanar si el fet d'encapçalar el gerundi per *en* és també gal·licisme. Cal tenir en compte que en textos rossellonesos antics ja hi sortia i que en altres dialectes també se'n troba exemples (tot i que probablement amb menys freqüència i podria ser que alguns fossin lexicalitzats). Amb una cerca al Google¹¹³ es poden trobar 250 aparicions d'*en venint*; 7.030 d'*en tornant*; 781 d'*en sabent*; 115 d'*en deixant*; etc. D'aqueixes, força provenen de textos literaris, mes igualment, ben entès, són formes catalanes. Sembla, doncs, que la presència en català és genuïna i, per tant, en rossellonès també ho hauria de ser.

Pel que fa a la realització fonètica d'*en*, sembla que fa cent anys *en* es pronunciava amb una *t* final quan el verb de després començava en vocal: *en entrant*, *en ixint* o *en agafant* es feien respectivament [ənt əntrán], [ənt iʃín] i [ənt əɣəfán]. Avui, per això, la *t* sona pas pus, únicament ha restat a *en arribant*. Abans fins i tot els escriptors la transcrivien: *en t'anant cap a la gara* 'estació' (PB: 87). Fouché (1924a: 250) considera que aqueixa *t* és fruit d'una separació errònia de combinacions sintàctiques en les

¹¹³ Consulta el dia 28 d'abril de 2011. Es pot pas comparar amb el comportament sense preposició perquè si es fa una cerca sense *en*, aleshores apareixen perífrasis d'*estar*+gerundi, *acabar*+gerundi, etc.

quals *en* precedeix un gerundi començat per *t*, com ara *en tustant* o *en tallant*. Aqueixa explicació és insuficient, perquè implicaria separar **ent+ustant*, **ent+allant* i aqueixes formes sense *t* inicial apareixerien en altres temps, com **usti*, **allem*, etc.

3.8. Perífrasis verbals

Les perífrasis en català se solen usar per marcar certes característiques aspectuals. En rossellonès, la característica més rellevant afecta la pujada de clític, que té menys restriccions que en altres dialectes. Per exemple, a (102)c, dins de § 3.1, hem vist l'oració *No'l caldrà pas fer(, el viatge)*. Aquí l'objecte directe de *fer* puja a la posició de proclític de *caldre*, cosa que en la majoria de dialectes és pas possible. El fet que el pronom pugui pujar fins al verb principal invalida pas que també pugui restar dins del domini del verb en forma no personal: *Nos caldrà pas el fer, el viatge*.

Hem apreciat pas gaires especificitats dialectals en l'ús de les perífrasis. Podem remarcar que *deure*+infinitiu té sentit de probabilitat com en la majoria de dialectes, no pas d'obligació com en valencià. També podem descriure unes perífrasis que hem observat:

(122) i. Perífrasis

a. Progressió	<i>Sere + en trinc de + infinitiu</i>	(calc d' <i>être en train de</i>)
b. Continuació	<i>Seguir + a + infinitiu</i>	(també igual en francès)
c. Obligació	<i>Tenir + de + infinitiu</i>	(com en barceloní)
d. Fase preparatòria	<i>Se'n anar + infinitiu</i>	

ii. Exemples

- a. *Sem pas contestat al telefone perquè eren en trinc de netejar i tenien la radió posada, això fa que el sem pas oït; Sempre arriba quan som en trinc de fer la siesta.*

- b. *Segueix a ser enamorada d'aquell poc-s'hi-val; Segueixi a veure la novel·la de la tarda.*
- c. *Tinc d'ho fer abantes de vuit hores; Abire vaig tenir de fer un munt de coses.*
- d. *M'en vaig te dire una cosa; No n'anem telefonar a tothom ara mateix.*

La perífrasi *se'n anar* + infinitiu té la mateixa distribució que en altres dialectes, excepte el valencià, mes té la diferència que hi ha pas la preposició *a* entre *anar* i l'infinitiu (Verdaguer 1974: 149-150). A Gavarró i Laca (2002: § S 23.3.2.1) se'n diu perífrasi de fase preparatòria perquè posa l'atenció en el començament de l'acció del verb, com a *Me'n vaig te dire una cosa*. Es pot emprar per expressar algunes situacions de futur, mes també serveix per a altres temps: *Sempre que anem sàller recorda que li manca quelcom; Quan anavi li demanar, m'ho va donar*. Aqueixa perífrasi es pot pas emprar en qualsevol context de futur: **Nos en anem venir a 9 hores; *Quan arribaràs me'n vaig te lligir una cosa del jornal*.

És possible que per gal·licisme algunes autors l'empleguin sense el sentit de "fase preparatòria" per al futur. En general, per això, es prefereix el futur del tipus *cantaré*. En francès, com en castellà, hi ha menys restriccions per expressar futur amb *anar*+infinitiu. Compareu: fr: *Je vais t'aimer*, esp: *Voy a quererte*, cat: **Vaig a estimar-te*, ros. **Vaig t'estimar*. Segons el Grevisse (2007: § 820), també requereix certes connotacions semàntiques: «À l'indicatif présent, il marque un futur vu du présent, souvent un futur proche, parfois un futur plus lointain mais considéré comme inéluctable: *Montez, monsieur, il va mourir; Je vais vous la raconter*». Encara que tingui restriccions, en té pas tantes com en català, com es veu al primer exemple, *il va mourir*, que és impossible de traduir per **ell va a morir* (es podria tolerar per exemple

si era parafrasejable per *Ell va a la guerra a morir*, encara que, ben entès, tindria un sentit diferent).

3.9. L'afirmació: les partícules *sí* i *hò*

En català, les oracions afirmatives es marquen pas amb cap element, mes una oració és afirmativa per defecte. Tot i això, hi ha partícules afirmatives que es reserven per contextos determinats. En rossellonès n'hi ha dues: *sí* i *hò*. La primera pot ocupar posicions a l'interior d'un sintagma complementador o bé integrar tota sola una emissió, mentre que la segona fora es pot plaçar al segon context.

Sí serveix de marca de contrast. Això és: quan en un context anterior s'ha presentat un enunciat com a negatiu i es vol remarcar que li pertoca el valor contrari, l'afirmatiu, llavors s'utilitza un marcador específic: *sí (que)*. La frase resultant és, doncs, emfàtica adversativa (la versió negativa adversativa la veurem a § 3.10.3). Vegem-ne el comportament a partir d'aquest exemple:

- (123) a. – *La Maria ha pas vingut perquè la vas pas avisar.*
b. – *Sí que la vaig avisar!*

Les frases de (123) representen una conversa entre dues persones: el primer emissor nega que el segon hagués avisat la Maria i el segon recalca que hi ha un error en la informació de l'enunciat, ja que ell efectivament havia avisat la Maria. Precisament aqueix valor és el de *sí (que)*, de remarcar l'error informatiu.

L'exemple de més amunt correspon a una conversa entre dos interlocutors, mes *sí* es pot trobar dins del discurs d'un sol emissor: *Tothom pensava que en Josep havia*

pas mai anat a mar, mes sí que hi havia estat; Tot feia pensar que se podia pas fer d'aquella manera i al final va resultar que sí que se podia.

La partícula d'afirmació *sí* es pot emprar a dins d'una oració, com als exemples que acabem de veure, mes el context més habitual en les converses espontànies és que aparegui sense formar part d'una oració, generant fora una emissió, com a (124):

- (124) - *En vos?*
- *Sí.*

Dins d'aqueix context, a més de *sí*, també hi ha la partícula *hò*. N'adoptem la mateixa grafia que es troba al DECat (s.v. *ho*).¹¹⁴ L'origen, segons Coromines és el pronom HÖC 'açò, això' llatí, que també va donar el pronom feble *ho*. En llatí hi havia pas cap partícula específica per representar 'sí', i la manera d'afirmar consistia a repetir la pregunta de l'interlocutor en forma afirmativa: *—Credesne hoc? —Hoc credo.* Possiblement això es podia abreujar dient simplement *hoc*. Coromines posa exemples que *hò* (o *hoc*) eren formes esteses a tot el domini, mes que convivia amb *sí*, el qual des del s. XV avança terreny fins a prendre tot l'espai d'*hò* a la resta del domini. Al rossellonès es pot haver mantingut ajudat per l'occità *òc* [o].

La partícula *hò*, malgrat que té uns usos més limitats, és més freqüent que *sí* en la parla espontània. D'una banda, es fa servir com a resposta a una pregunta,

¹¹⁴ Per Coromines, *ho* de l'expressió *ho és* 'és veritat' té el mateix origen, igual com en central a l'expressió *ja ho sembla*. L'expressió es pot reforçar: *Ja ho és, Ja ho és ben bé* (Verdaguer 1974: 138). Coromines, per això, dona com a significat 'el fet és, el cas és que', que coincideix pas amb el que hem recollit. Tampoc no té en compte que es pot fer la negativa *ho és pas* 'és mentida'. Aqueixes dades, per això, invaliden pas que l'origen pugui ser *hò* o *hoc*, mes mostren que *ho és* s'ha reïnterpretat i gràcies a això ara admet la negació. Avui dia *ho* deu correspondre a un pronom, que substitueix un hipotètic adjectiu 'cert, veritable': *és cert_i (que) → ho_i és (que)*.

3.10. La negació

Antigament, el rossellonès feia la negació amb la partícula *no* en posició preverbal. Encara es pot veure de forma fossilitzada en quelques dites populars: *A Bages no hi vagis ni amics no hi bagis; Cerdà i home de bé, no pot ser; A la vora d'un riu no t'hi facis el niu*. La gent gran amb certs coneixements de normativa o que han tingut contacte amb gent d'altres dialectes el poden usar. Per a les generacions joves, que el veuen com a forma normativa, és la partícula principal per negar, encara que sovint també empleguen *pas*.

A més de *no*, antigament també hi havia *pas*, que ocupava una posició postverbal, sempre que en posició preverbal hi hagués *no* (era, doncs, *no... pas*). Aqueixa distribució és la mateixa que té la negació encara en català central i nord-occidental. En aqueixos dialectes el sentit de *pas* és adversatiu, contradiu una pressuposició. Pel que fa al gironí, Coromines s'equivoca quan diu que «l'abús de *pas*, sense caràcter adversatiu s'estén així mateix a les comarques de Girona» (DECat, s.v. *pas*), ja en aqueixes comarques s'usa *no*. El rossellonès, doncs, és el sol dialecte que té *pas* com a partícula principal de negació.

Hem de deixar per a futures investigacions el procés de substitució de *no* per *pas* com a partícula principal de negació. Amb tot, és possible que *pas* anés ampliant el seu espai fins a ocupar aquells que tenen *pas* sentit adversatiu. En aqueix moment *no* podria caure amb facilitat perquè el valor de negació ja l'aportava *pas*. A més, cal tenir en compte que *no* podia ser un clític, amb poc pes fonològic i per tant amb facilitat per ser elidit. *No* es fa amb la vocal [u], que també pertany al sistema àton, la qual cosa ajuda que es torni un clític. En altres dialectes, en canvi, es realitza [o], que

és una vocal que únicament es troba al sistema tònic, de manera que és més difícil que *no* pugui ser clític.¹¹⁵

A més d'aqueixa explicació interna al sistema de la llengua, es pot pas obviar que el francès i l'occità devien propiciar que *pas* tingués més pes. És per aqueix motiu que l'anirem comparant amb aqueixes dues llengües a partir de les dades de Grevisse (2007: § 1025-1031) i Alibèrt (1976: 342-348). Per a l'occità, malauradament hi ha quelques qüestions que Alibèrt descriu pas.

3.10.1. La distribució de *pas* i *no*

Ocupem-nos del funcionament de les partícules negatives a l'actualitat. A grans trets, es pot resumir dient que *pas* s'utilitza dins d'una oració i que *no* és per a quan hi ha pas un sintagma complementador. És gairebé igual que en francès i occità. Al següent quadre en resumim la distribució i després en veurem els detalls.

(128) Posicions que ocupen *no* i *pas*

	No	Pas
Únic element de l'emissió	√	*
En una oració aportant la càrrega negativa	*	√
Davant d'un sintagma	*	√
Darrere d'un sintagma	√	*
Amb elements de polaritat negativa preverbals	(√)	*
Amb elements de polaritat negativa postverbals	*	√

¹¹⁵ A l'Alt Vallespir, per això, és [no] (vegeu § 1.1, sobre vocalisme). Aquí l'explicació hauria de ser que es perd *no* per influència de la resta del dialecte.

La posició que *pas* ocupa és just després de la forma verbal personal: *En tinc pas; M'agrada pas*. Aqueixa posició l'ocupa igualment quan el verb és en imperatiu (defet, formalment és un subjuntiu): *Cantis pas!; Ho toquis pas!* (vegeu les característiques morfològiques de la forma afirmativa a § 2.4.8).

Quan hi ha un temps verbal compost, *pas* es col·loca entre el verb auxiliar i l'infinitiu o el participi: *Hi vaig pas anar; Ho sem pas trapat*. En el cas que hi hagi perífrasis verbals, igualment fora es pot plaçar després de la forma conjugada: *Ho podes pas tocar; Me cal pas arribar més tard de vuit hores*. És una posició rígida, diferent del *pas* d'altres dialectes (amb *no* davant del verb, ben entès), el qual s'admet darrere de formes no personals: *No li he pas dit* o *No li he dit pas*. En el quadre resum que segueix s'hi pot observar que la posició de *pas* es mantén invariable en tots els contextos:

(129) La posició de *pas*

	construccions gramaticals	construccions agramaticals
temps verbal simple	a. <i>La Maria vindrà pas.</i>	
temps verbal compost	b. <i>La Maria ha pas vingut.</i>	c. <i>*La Maria ha vingut pas.</i>
perífrasi verbal	d. <i>La Maria pot pas venir.</i>	e. <i>*La Maria pot venir pas.</i>
temps verbal compost + perífrasi verbal	f. <i>La Maria ha pas pogut venir.</i>	g. <i>*La Maria ha pogut pas venir.</i> h. <i>*La Maria ha pogut venir pas.</i>

Hi ha un context en què hi pot haver tant *pas* com *no*, es tracta de les emissions que consisteixen en un sol sintagma que ha de ser negat, com *–Qui vindrà? –La Maria no / –Pas la Maria*. La diferència que hi ha entre l'un i l'altre és que *pas* precedeix el sintagma i *no*, en canvi, el segueix. Totes dues estratègies es poden

empregar, mes és més habitual amb *no*. Tot seguit mostrem dos exemples de cada tipus de sintagma:

(130) *Pas* i *no* acompanyant un sintagma

a. SNominal:

– <i>Qui vindrà?</i>	– <i>Pas la Maria.</i>	– <i>La Maria no.</i>
– <i>Què vos?</i>	– <i>Pas toronjos.</i>	– <i>Toronjos no.</i>

b. SAdjectival:

– <i>De quina color t'agraden?</i>	– <i>Pas blaves.</i>	– <i>Blaves no.</i>
– <i>Com eren?</i>	– <i>Pas altes.</i>	– <i>Altes no.</i>

c. SPreposicional:

– <i>A qui l'hi demanaràs?</i>	– <i>Pas a la Maria.</i>	– <i>A la Maria no.</i>
– <i>Amb qui hi iràs?</i>	– <i>Pas amb en Joan.</i>	– <i>Amb en Joan no.</i>

d. SN (pronoms):

– <i>Qui ho ha fet?</i>	– <i>Pas jo.</i>	– <i>Jo no.</i>
– <i>T'agrada?</i>	– <i>Pas aqueix.</i>	– <i>Aqueix no.</i>

e. SAdverbial:

– <i>Quan hi iràs?</i>	– <i>Pas massa tard.</i>	– <i>Massa tard no.</i>
– <i>On és?</i>	– <i>Pas lluny.</i>	– <i>Lluny no.</i>

f. SVerbal (sense formar una oració amb temps):

– <i>Què voleu fer?</i>	– <i>Pas dormir.</i>	– <i>Dormir no.</i>
– <i>Què voleu fer?</i>	– <i>Pas arribar tard.</i>	– <i>Arribar tard no.</i>

En una oració final encapçalada per *per+que*, com ara *T'ho dic perquè ho pensi* (vegeu-ne les característiques fonològiques a § 1.7.2), la partícula de negació *pas* es pot plaçar entre *per* i *que*: *T'ho dic per pas que t'equivoquis*. L'estructura és un gal·licisme. Si l'analitzem, veiem que hi ha un *pas* encapçalant el SComplementador que el segueix. És el sol SComp en què *pas* es pot trobar en una posició diferent de la postverbal.

Sembla que al s. XIX (i probablement fins a principis del s. XX) *pas* podia pas anar tot sol amb un sintagma com als exemples de (130), mes *no* (amb la variant *non*) l'acompanyava, com descriu Grandó:

En lloc de la negació NO posada davant del verb, s'emplea la negació PAS, darrera del verb (...) i si alguna vegada s'emplea NO (amb la forma NO'N), és sempre seguida de PAS, tal i qual llavors com dins lo francès:

ROSSELLO: és per NO'N PAS venir que crida

CATALUNYA: és per NO venir que crida

FRANÇA: c'est pour NE PAS venir qu'il crie (Grandó 1917:90-91)

Aqueixa combinació s'observa en textos del s. XIX: *Las sabates als dits, par noun pas fê tapatge* (AS: 27); *Couan passaben clots ou roudères, / m'arrapábi a las talères* 'allò que subjecta l'equipatge de la diligència?' / *par noun pas capboussa ancare oun altre cop!* (AS: 35); *S'an anaben cap a Toubi, / noun pas par hi fê cap amplette, / ni tampoc par sa dibarti: / ere lou die da la fire* (AS: 135). A més d'exemples amb infinitius (SV), també n'hi ha amb altres sintagmes, com SAdv o SN (amb pronom): *Ja boulie oun coumpagn, mè noun pas coum aquey* (AS: 164); *Pensem un poc als vius, i no'n pas sempre als morts* (AS-Índex: 275); *—Qui vols que vagi a cercar? —Qui volrà, mes non pas jo!... Mai de la vida!* (PB: 73); *No! No!... non pas aixís!* (PB: 109).

En francès, per negar una frase composta d'un sol sintagma, el més usual és emprar *pas*: *pas moi, pas lui, pas demain, pas pour moi*, etc. Les formes [?]*moi non, ?lui non, ?demain non, ?pour moi non*, són pas tan habituals. Hi cal fer una dislocació: *pour moi, non*. Quan hi ha un sol adjectiu, si va precedit per *non* és d'un registre formal, mentre que precedit per *pas* és col·loquial: *non raisonnable, non lavé, non admis; pas content, pas intelligent, pas parfait*.

Avui dia la partícula *no* [nu] ocupa una posició externa a l'oració principal, és a dir que es trapa *pas* en oracions com **La xicolata no m'agrada*, mes en aqueix context ha estat substituït per *pas*: *La xicolata m'agrada pas*. Tampoc no existeix la combinació *no... pas* que en altres dialectes nega una pressuposició, i **La xicolata no m'agrada pas*, doncs, també és agramatical. En canvi, sí que serveix com a resposta a la pregunta total *La xicolata t'agrada? No*; mentre que *pas* pot servir com a resposta: *La xicolata t'agrada? *Pas*. És per aqueix ús de *no* que admet les nominalitzacions: *El seu no va sonar un munt de fort; Par oun si, par oun nou, par poc, ou pa rè, / cade die ansacabe* 'ensacar: ficar al sac' *oune grosse llisade* (AS: 91). La combinació *no pas* tampoc no es pot utilitzar com a resposta a una qüestió: *La xicolata t'agrada? *No pas*.

Un altre context en què apareix *no* és aquell en què substitueix una frase elidida. Així, *T'havii dit que ho fessis pas* esdevén *T'havii dit que no*; vs. **T'havii dit que pas*. Altres exemples són: *Par sapiguer si boufe ou nou an Jan-da-France* (AS: 63); - *Sèou mort ou nou?* (AS: 121). En francès, en canvi, sembla que tant s'hi pot posar *no* com *pas*, segons Grevisse (2007: § 1027 i 1029). Els següents exemples de Grevisse són de dos textos en què hi apareixen seguides totes dues alternatives: *Partez-vous ou non?... ou pas?* – *Vais-je me décider à entrer ou pas?*; *Qu'ils me suivent ou non? Que m'importe qu'ils m'entendent ou pas?* Passa igual si la coordinació és entre dos adjectius: *Chrétiennes ou non chrétiennes; Juifs ou non; Juste ou pas; Créole ou pas*.

Hi ha un context dins de l'oració principal en què encara s'hi pot trobar *no*, tot i que sembla que es perd i que ja hi ha parlants que ho toleren *pas*. Es tracta dels contextos en què es combina amb un terme de polaritat negativa en posició preverbal (vegeu també § 3.10.5): *Mai no ho faré; Dingú no ho sabia; Cap d'ellos no m'ho*

va poguer dire. El fet que *no* sigui optatiu mostra que la càrrega negativa l'aporta el terme de polaritat negativa. En canvi, en posició postverbal aqueixa càrrega la té d'aportar *pas*, que és obligatori: *Ho faré pas mai; Ho sabia pas dingú; M'ho va pas poguer dire cap d'ellos* (aqueixes dues darreres oracions es trobaran fora en les àrees en què es conserva el subjecte postverbal).

L'occità tén, en aqueixos casos, un comportament un munt de semblant: quan el terme de polaritat és preverbal, aleshores *non* és optatiu; quan el terme és postverbal, aleshores l'optatiu és *pas*: *Dins l'ola que bul, cap de mosca (non) s'atrapa; Avián (pas) brica d'argent* (Alibèrt 1976: 343). La diferència és que en rossellonès en posició postverbal és obligatori. En canvi, el francès col·loquial acompanya *pas* mai els termes de polaritat negativa amb cap altre terme de negació: *Je connais personne; J'ai rien entendu* (la forma normativa sempre encapçala el verb amb *ne*).

Veiem, doncs, que tant *no* com *pas* tenen restriccions per aparèixer en determinats contextos que coincideixen parcialment amb l'occità i el francès. *Pas* pot formar una emissió tot sol, mentre que *no*, sí. En canvi, quan hi ha un verb amb conjugació de temps i de persona, aleshores cal que l'adverbi amb el valor de negació ocupi la posició postverbal, que és reservada a *pas*. Finalment, quan hi ha un sintagma tot sol, hi caben qualsevol dels dos.

3.10.2. L'abast de la negació

Les restriccions sobre la posició de *pas* provoquen conseqüències pel que fa a l'abast de la negació. Per exemple, Verdaguer (1976: 104-105) comenta que l'oració *Cal pas anar a buscar aigua a la font* tant pot voler dir 'No cal anar a buscar aigua a la font' com 'Cal no anar a buscar aigua a la font'. Aqueixa ambigüitat és deguda al fet

que *pas*, independentment de l'abast que tingui, sempre ha d'anar just després del verb conjugat, de manera que **Cal anar pas a cercar aigua a la font* és agramatical (en principi). Per desambiguar, caldria recórrer a una estructura diferent, com ara una oració subordinada substantiva amb *que*: *Cal que aneu pas a cercar aigua a la font* vs. *Cal pas que aneu a cercar aigua a la font*. Es pot trobar *pas* després de l'infinitiu en un context com el següent: *Cal anar pas a cercar aigua a la font, mes a fer un còrrec* 'canal'. Aquí es tracta [*a cercar aigua a la font*] com a SP, de manera que la negació recau *pas* sobre l'oració d'infinitiu, mes sobre el SP.

És remarcable que en altres dialectes quan els quantificadors universals positius *tothom* i *sempre* es troben en una oració negativa, el mot negatiu *no* es posa just al davant de *tothom* o de *sempre*, no pas a la posició preverbal que *no* acostuma a ocupar: *No tothom ho sabia*; ??*Tothom no ho sabia*; *No sempre ho puc fer*; ??*Sempre no ho puc fer*. Amb altres quantificadors, per això, sí que es pot construir mantenint l'estructura: *Cada dia no hi puc anar*,¹¹⁶ *No cada dia hi puc anar*. *No* ocupa la posició preverbal si *tothom* o *sempre* són postverbals: *No va venir tothom*; *No el miro sempre, el programa*. En rossellonès, en canvi, cap quantificador universal no influeix en la posició del marcador negatiu *pas*: *Jo, un poc més lluny (tothom té pas menester de patir de la calor) me cuidi del foc* (Thibaut 2002: 13); *A tothom li agrada pas*; *Sempre hi vaig pas*. En un breu article a la revista *Sant Joan i Barres*, Creixell (1972: 45-46) retreu que l'anteposició de *no* en parlar barceloní és un castellanisme sintàctic (cosa difícil) i dóna aqueixos exemples rossellonesos, en què *pas* es mantén invariablement darrere del verb: *Tots ells saben pas...*; *Tots els camins duen pas a Girona*; *Tothom pensa pas igual* i considera que en central

¹¹⁶ Aquí *cada dia* té sentit de quantificador universal perquè equival a 'tots els dies'; per tant, té sentit distributiu.

haurien de ser *Tots ells no saben; Tots els camins no duen a Girona i Tothom no pensa igual*. Als exemples com *Tots ells no saben*, per això, Creixell s'adona pas que la posició de *no* fa canviar el sentit: *Tots ells no saben la veritat* (n'hi ha pas cap que sapigui la veritat); *No tots ells saben la veritat* (n'hi ha alguns que saben la veritat).

3.10.3. Negació emfàtica adversativa

Rossich (1996), igual com el DECat, s.v. *poc*, indica que el rossellonès comparteix amb el gironí *poca*. *Poca* és un marcador que semànticament és igual que el *no... pas* del central i el nord-occidental, encara que sintàcticament és diferent perquè ocupa una posició alta en l'oració, més amunt del sintagma complementador.

Verdaguer (1976: 85) indica que en rossellonès és pas *poca*, mes *poc que*, i que s'usa *poc*; diu: «la construcció “Poc t'ho dirà”, equivalent a “No t'ho dirà pas”, és poc coneguda al Rosselló. Quan s'empra, es reforça amb *que*: “Mes tota aquesta gent, ah!, poc que s'espantaven!”, escriu Un tal en *Un casament tremblant*». El DicBotet, d'altra banda, diu que *poc que* «exprime une négation», sense hi fer més explicacions. La majoria dels exemples que posa, amb les traduccions corresponents al francès, denoten pas que sigui adversatiu, excepte a la traducció de *Poc que ho faria*, que és *Il serait bien incapable de le faire*. Aquí es veu que hi ha un segon significat al darrere, ja que la traducció és pas *Il ne le ferait pas*. Amb tot, més aviat sembla que *poc que* correspon a un ús diferent de *poca*. Rossich (1996) també descriu aquest altre ús i considera que segurament es pot trobar a totes les llengües romàniques. Aqueix segon és «tematitzat, amb un sentit irònic o intensiu (com *Poc s'ho esperava, això; Poc s'ho podia pensar que ja era fora*)».

Aquí en teniu qualques exemple: *Sagourt qu'al mendre* 'menor' *poc que l'hajèssen poussat* (AS: 7); *Ab! poc qua sè 'l camí da cho l'apoutacari!* (AS: 52); *Sense boustè, parcho, moussourt, poc qua m'an treye* (AS: 55); *Si nou'ls y guès pourtat ajoude, y da balèn, / poc qua s'an guèssen trets d'aquèche carratère* (AS: 172); *Poc qua tanién pous are la panche plène* (AS: 181); *Poc que'l seguíen les mosques!* (VC 67: 223); *Poc que callen les cigales* (Pons: 52). Aqueixos darrers són sense *que*: *Poc hi traparà una mica de sang ni de pèl!* (PB: 117); *Que me sentiú pas, Anna?* – *Poch l'hi responderà. Jó que faix qu'arribar, jà sé qu'es sorda* (Bartre 1942: 23).

El DCVB diu que l'adverbi *pla* pot tenir la mateixa funció de negar una pressuposició que *poca*, i Espinal (2002: § S 24.2.1.b) ho reproduïx. Rigau (2004) estudia totes les posicions que *poc* ocupar *pla* al Pla de l'Estany, i precisament especifica que són d'aqueixa comarca concreta perquè nota que té variació fins i tot respecte de les comarques del voltant. Diu que *pla* té valor negatiu quan hi ha *pla+que*. En rossellonès funciona diferent, com es veu en aqueix exemple: *I pla que ho és això* 'bé que és veritat, això' (Pons: 60). Ho hem demanat als nostres informants i ningú no l'emplegava amb sentit negatiu, mes fora com a adverbi amb el sentit de 'prou, certament, clar' (vegeu l'Annex 4).

3.10.4. Usos expletius

Hom considera que hi ha negació expletiva quan *no* o *pas* aporten pas valor negatiu a l'oració. Això passa en contextos sintàctics específics. Segons Espinal (2002: § S 24.3.5), en permeten l'aparició els marcadors comparatius de desigualtat (*més, menys, millor, pitjor, preferir, estimar-se més, abans*); certes preposicions (*abans, fins, sense*) i certs verbs de dubte, temor, prevenció i verbs negatius (*dubtar, témer, tenir por, impedir, evitar, negar*). A més, també es troba en oracions interrogatives.

Sembla que en rossellonès abans del s. XIX, quan encara s'emplegava el marcador *no* dins de l'oració principal, aqueix podia ser expletiu: *Mon amor podia / emprar ab Leandro, / que sens dupte seria / estat molt més leal / que no à fet lo ingrát / Paris* (Teatre II: 125); *És molt perillós que · n ballant / del virgo qu · be d'estimar tant / no · m caygui a terra la floretta* (Fra: 51); *Fins ací no he escrit / precisament per donzellas / de castísimas aurellas, / temerós que n mas lliçons, / no trovassen instruccions / tal vegada perillosas* (Fra: 57); *El pare del miñó, / tement no vingua a jirar 'canviar d'opinió', / la noya se'n va a trobar* (Fra: 106); *Gran por tinch que no · t tòrnias xorca 'estèril'* (Fra: 130); *N'hi aurà per temps antes no tocaré moneda* ((1750) Mil: 261); *Per a matar-la ans no vingui a buscar-me raons* ((1887) Mil: 454); *No me n'aniré d'aquí que no bagi aconseguit el meu intent* ((1887) Mil : 455). Aqueixos dos darrers exemples són de Carles Bosch de la Trinxeria, que utilitza un llenguatge literari i sempre emplega *no*, i els que tenen el lema *Fra* són de Pere Puiggarí, que igualment sempre nega amb *no*.

Als textos de Pere Burlaner i d'Albert Saisset, que principalment neguen amb *pas*, se'n troben ben pocs amb *no*:¹¹⁷ *Me fii pas massa amb les històries de caçaires perquè sé que ne solen dir dos cops més que no en fan* (PB: 153); *Se'n va faltar poc que los trucs 'cop, bufetada' no baixèssen* (PB: 159); *A part qua nou tingùèou manasté da galotches! 'esclop'* (AS: 13); *Mès trónchous 'beneit' qua nou n'hi ha sous da la Place / plóouen dassóus dal pobre Pou* (AS: 27). També n'hem trobat un de Pere de Fenollet, publicat a la Veu del Canigó: *Cridis pas tant, li deia lo Joan, sera més atrapat que no te penses* (VC 1: 14). Avui dia els parlants accepten aqueixes frases com a gramaticals, mes rarament empen aqueix *no* de forma espontània.

¹¹⁷ Hem trobat un sol exemple amb *no pas* expletiu: *matava millor les perdius a l'espera que no pas al vol* (PB: 64).

També existeix la negació expletiva en occità: *Ne dison totjorn mai que non i a* ‘sempre en diuen més que no n’hi ha’; *Mièlhs semblavan diables salbits d’infern que non pas gents* ‘Més semblaven dimonis sallits de l’infern que no pas gent’; *Fau mai que non pòdi* ‘faig més que no puc’ (Alibèrt 1976: 346).

A les interrogatives, la negació expletiva es fa amb *pas* i avui dia encara és habitual: *Doncs ja deveu conèixer lo país! Me saberieu pas dir a on se ven bon vi?* (PB: 61); *Deus tenir vi blanc Bepa? [...] me’n podries pas fer unes cinc o sis ampolles per demà?* (PB: 88-89); *ep!...Caçaire, me podrieu pas dir cap a on han passat los meus companys?* (PB: 154); *Sap pas lou qua m’es arribat?* (AS: 53). També es veu en interrogatives indirectes: *Déu castiga més qui estima. Qui sap si m’ha pas enviat aquesta malaltia amb una idea de quelcom* (PB: 163); *Qui sap, s’ha dit, si un pobre viatger haurà pas, infeliç, perdut via i sender [...]?* ((1887) Mil : 459). Notem que tots els exemples són amb els verbs *sapiguer* i *poguer*. També es podria construir amb altres verbs, com ara *tenir*, *Tenes pas sal?*; *Tenes pas gana?*; o com *volguer*: *Vos pas que t’hi acompanyi?*; *Voleu pas que l’hi demani?*

Malgrat que en general una oració negativa rossellonesa amb *pas* correspon exactament a una negativa amb *no* en altres dialectes, en el cas de les interrogatives és diferent. *Tenes pas sal?* pot equivaldre a *No tens sal?*, mes també pot contenir una negació expletiva, equivalent a *No tens pas sal?* del central i el nord-occidental. En aqueixos dialectes la interrogativa amb *no* és normal i amb *no...pas* contén una negació expletiva. Espinal (1993) estudia el comportament de *no...pas* i descriu que, quan es troba en una interrogativa, l'emissor espera una resposta afirmativa. Hi podem afegir que és una estratègia per suavitzar la pregunta, per la fer menys directa.

En rossellonès, ben entès, es pot pas veure la diferència entre *no* i *no... pas* en una interrogativa perquè hi ha fora un tipus de negació. Compareu les frases de (131):

(131) Negació en interrogatives

	Central i nord-occidental	Rossellonès
a.	<i>Tens sal?</i>	<i>Tenes sal?</i>
b.	<i>No tens sal?</i>	<i>Tenes pas sal?</i>
c.	<i>No tens pas sal?</i>	<i>Tenes pas sal?</i>

És probable que l'ambigüïtat dels exemples rossellonesos de (131)b i (131)c es desfaci a través de l'entonació, mes ho hem pas pogut estudiar. El sentit que tenen aqueixes interrogatives es relaciona amb el mode de la possibilitat. És per aqueix sentit que quelques interrogacions es poden fer fora en condicional, ja que és el temps que obre un altre món possible. Per exemple, les oracions *T'agrada pas venir?*, *Me crompes pas el joguet?* poden pas tenir una lectura positiva, mentre que *T'agradaria pas venir?* i *Me cromparies pas el joguet?*, sí.

Per la mateixa raó, en preguntes parcials és impossible d'hi posar *pas*. Noteu la diferència entre **Quina hora és pas?* 'quina hora és?' vs. *Sabes pas quina hora és?* La primera podria pas mai tenir una lectura positiva perquè s'hi pot pas relacionar de cap manera la possibilitat, s'hi posés l'entonació que s'hi posés. A la segona, en canvi, la possibilitat existeix perquè és una interrogativa total, amb el verb *sapiguer* com a principal.

En altres dialectes, doncs, s'observa la mateixa distribució que en rossellonès entre *no* expletiu (que es trobava fins al s. XIX) i *no... pas* expletiu en interrogatives. És a dir, *no* és expletiu amb comparacions, verbs de dubte, etc., mentre que *no... pas*

hi és impossible: *Tinc por que no ho hagi descobert*; **Tinc por que no ho hagi descobert pas*. En canvi, a les interrogatives hi ha d'haver *no... pas*: *No saps pas a quina hora vindrà la Maria?*; ??*No saps a quina hora vindrà la Maria?*

En francès també existeix aqueix emplego de *pas* en interrogatives, encara que segons el DicTrésor és antic, popular o regional, i com a regional precisament les zones en què diu que es conserva són el Canadà i el sud de França (encara que sabem pas si també arriba a l'àrea occitana, i Alibèrt 1976 ho esmenta pas). El DicTrésor diu que *pas* es trapa en proposicions interrogatives retòriques orientades cap a una resposta positiva. És probable que en aqueix aspecte la influència hagi anat del català cap al francès.

El rossellonès difereix dels altres dialectes quan a la interrogació hi ha un terme de polaritat negativa, com *mai*. En rossellonès es dirà *Ets pas mai estat a Mallorca?* (amb valor afirmatiu) mentre que en altres dialectes ni s'hi trobarà *no* ni *pas*: *Has estat mai a Mallorca?* La forma que hi equivaldria, **No has estat pas mai a Mallorca?*, és agramatical. Si s'hi posava *no* tot sol, sense ser acompanyat per *pas*, *No has estat mai a Mallorca?*, necessàriament tindria una lectura negativa.

Els altres termes de polaritat negativa admeten més difícilment de ser en una interrogativa amb valor positiu. Es pot dir *Tenes pas menester de res?*, mes es tendirà a canviar *res* per un mot positiu: *Tenes pas menester de quelcom?* I amb altres termes negatius encara és més forçat: ?*Ha pas vingut dingú?* es farà més aviat *Ha pas vingut qualcú?* Examinarem aqueixos casos a l'apartat següent.

3.10.5. Els termes de polaritat negativa

En rossellonès les partícules que generalment tenen polaritat negativa són les que presentem a continuació:

(132) <i>dingú(s)</i>	per a persones
<i>re(s)</i>	per a objectes
<i>mai</i>	per al temps
<i>enyoc</i> [əɲók] ‘enlloc’	per a l’espai
<i>cap</i>	determinant per a qualsevol tipus de nom
<i>ges, gota, mica, cap bri</i> ‘gens’	per a la quantitat
<i>guaire</i>	quantificador determinant
<i>pus, més</i>	nega la possibilitat de repetició

Els termes de (132) també es poden anomenar de polaritat no marcada perquè en determinats contextos poden tenir valor positiu. Aquí generalment els anomenarem de polaritat negativa i ens hi referirem com a termes de polaritat no marcada fora en els contextos en què efectivament indiquin pas una negació.

Els termes *guaire*, *pus* (o *més*) i *ges* tenen comportaments particulars. *Ges* té una distribució força més limitada que els altres marcadors negatius. Es conserva al Vallespir i a la meitat sud del Rosselló sota la forma *ges*, mes al Rosselló també presenta altres alternatives, com *gota* o *mica*: *Es pas goute la matèche* (AS: 38); *Soun pas goute ganoús* ‘que té ganà’ (AS: 52) (citats al DicVerdaguer); *Aquest mas no me dóna pas mica de confiança a mi* (Pons: 78). De *mica* n’hi ha un munt d’exemples a l’obra de Lucie Bartre *Flors d’Argelag: Es casi-casi una jornalera, mica elegante* (Bartre 1934: 8); *Més els homes no son mica desixits* (Bartre 1934: 9); *Inutil de me parlar dels teus minyons, no m’interessan mica* (Bartre 1934: 26); *No n’avançaren mica donchs* (Bartre 1934: 34); *Seu renyits amb l’oncle Adrià? No m’estonaria pas mica* (Bartre 1934: 49); *Pensi que no el*

d. – <i>On és?</i>	– <i>Enyoc.</i>
–* <i>Pas enyoc.</i>
e. – <i>Quin t’agrada?</i>	– <i>Cap.</i>
–* <i>Pas cap.</i>
f. – <i>T’ha agradat?</i>	–* <i>Guaire.</i>
– <i>Pas guaire.</i>
g. – <i>Quan hi tornaràs?</i>	– ^{??} <i>Pus.</i>
– <i>Pas pus.</i>
– <i>Mai pus.</i>
– <i>Mai més pus.</i>

Res i *mai* es diferencien de la resta perquè tenen l’opció d’anar acompanyats de la partícula *pas*. Sobre *guaire*, (133)f, cal dir que té el comportament invers de la resta de termes de polaritat negativa, és a dir, que pot *pas* mai aparèixer tot sol, mes sempre ha d’anar acompanyat de *pas*. A la resta de dialectes tampoc no pot anar tot sol, sempre s’ha de dir *No guaire*, mai no es dirà **Gaire* tot sol.

A l’adverbi *més* hi correspon, en contextos de polaritat negativa, *pus* o el propi *més*: *Tinc més pomes*, **Tinc pus pomes* vs. *Tinc pas més pomes* o *Tinc pas pus pomes*. També serveix com a versió negativa de *ja*, que mai no va en oracions negatives: **Ja m’agrada pas* ha de ser *M’agrada pas pus*. Com *guaire*, pot *pas* aparèixer tot sol com a resposta. Pot anar amb *pas*, mes també amb un altre terme de polaritat, com ara *mai*.

Als exemples de (133)g s’hi pot reemplaçar *pus* per *més*, ja que en aqueix context presenten variació lliure. *Més* i *pus* es poden combinar, en una forma de negació més emfàtica, mes sempre necessiten anar precedits de qualche altra partícula negativa: *Mai més pus*; **Més pus*.

Tot seguit entrarem a veure el comportament dels mots negatius dins d'una oració. Cal diferenciar tres contextos: 1) si el terme és preverbal; 2) si és postverbal; 3) si l'oració és interrogativa o condicional. Les diferències de comportament entre unes i altres posicions seran cabdals per a la presència o absència dels marcadors negatius *no* i *pas*.

La combinatòria possible entre *mai*, *dingús*, *res*, *cap*, *enyoc* i els adverbis negatius *no* i *pas* dona tres resultats possibles per a cada terme, que exemplifiquem amb *mai* i *dingú* a (134). L'opció en què apareixen *no* i *pas* en una mateixa oració és descartada perquè, com ja hem vist, s'hi poden pas mai trapar.

(134) Terme de polaritat negativa preverbal

- a. *Mai la reconeixi. Dingú ho sap.*
- b. *(*)Mai no la reconeixi. (*)Dingú no ho sap.*
- c. **Mai la reconeixi pas. *Dingú ho sap pas.*

Els exemples de (134)b porten un asterisc entre parèntesis al davant per indicar que són gramaticals per alguns parlants, mes que per d'altres ho són pas. La forma (134)b, doncs, ha caigut en desús gairebé del tot durant el s. XX. Els exemples de (134)c són agramaticals i als de (134)a s'hi observa que si el terme és preverbal, aleshores ell mateix aporta la càrrega negativa. Per aqueix motiu és pas necessària la presència de *no* ni de *pas*.

Guaire i *pus* (o *més*) tenen un comportament diferent, ja que ni tan sols en una frase marcada poden ocupar una posició preverbal: **Guaire n'hi havia*; **Guaire no n'hi*

havia; **Guaire n'hi havia pas*; **Pus ho faré*; **Pus no ho faré*; **Pus ho faré pas*. *Pus*, per això, hi pot ser en el cas que acompanyi *mai*: *Mai pus ho faré*.¹¹⁹

Ara vegem el comportament dels termes de polaritat negativa en posició postverbal. Aquí tenen menester que a la frase també hi aparegui la partícula *pas*, com es pot veure als següents parells de frases:

(135) Terme de polaritat negativa postverbal

a. <i>Això ho faré pas mai.</i>	<i>Demà vendrà pas dingú.</i>
b. ? <i>Això no ho faré mai.</i>	? <i>Demà no vendrà dingú.</i>
c. * <i>Això ho faré mai.</i>	* <i>Demà vendrà dingú.</i>

Aqueixes dades corroboren Verdaguer (1974: 127-128), mes són contràries a les de Rigau (1998: 67), que dona les frases equivalents a (135)a com a gramaticals. Les dades de Rigau es reproduïxen a Espinal (2002: § S 24.3.2.1). Verdaguer dona els següents exemples, que segueixen vigents, un amb cada element de polaritat negativa (els quals presentem subratllats) i els compara amb el francès (on hi marquem l'absència de *pas*):

(136) a. <i>Vull pas cap llibre.</i>	Cf. francès col·loquial: <i>Je veux Ø aucun livre</i> . ¹²⁰
b. <i>Veig pas ningú.</i>	Cf.: <i>Je vois Ø personne.</i>
c. <i>He pas menjat res.</i>	Cf.: <i>J'ai Ø rien mangé.</i>
d. <i>Salli pas mai.</i>	Cf.: <i>Je sors Ø jamais.</i>
e. <i>Treballa pas pus.</i>	Cf.: <i>Il travaille Ø plus.</i>

¹¹⁹ Aqueixes dades ens fan demanar si és que quan ocupa una posició postverbal, en què necessita *pas* la presència de *mai*, aquest no hi és sobreentès.

¹²⁰ L'exemple original de Verdaguer és *Dels teus llibres ne vull pas cap; De tes livres j'en veux aucun*. L'hem modificat per n'eliminar la dislocació, això fa que es veu més clarament el funcionament dels termes *cap/ aucun*.

Hi podem afegir un exemples amb *enyoc*, que es pot comparar amb el francès *nulle part*, que tén el mateix sentit d'*enyoc*:

(136) f. *El som pas vist enyoc.* Cf.: *Je l'ai Ø vu nulle part.*

La posició que ocupen els termes de polaritat negativa postverbals sempre és més enrere de *pas*. Quan hi ha un verb auxiliar o modal, aleshores *pas* va darrere de l'auxiliar en forma personal (com és regular) i el terme negatiu va després del verb principal: *Jo som pas vist res; Hi ha pas hagut mai cap accident; T'ho vull pas amagar més.* Les partícules *mai* i *pas* (o *més*), per això, es poden col·locar abans del verb principal: *Ho seu publicat? No, ha pas mai sallit enyoc; Hi som pas mai anat; Te podré pas més fiar.*

Finalment, en les oracions interrogatives i condicionals, en les quals hi ha suspensió de la veritat, és on es pot veure si els termes de polaritat negativa poden tenir valor positiu. Fouché (1924b: 77) indica que *cap*, *dingú* i *res* poden tenir valor afirmatiu en la pròtesi d'una oració «hypothétique» (condicional) o bé interrogativa, com en aqueixos exemples que dóna: *Si hi ha cap home; Si vén dingú; Hi ha ré de guapo?* Fa *pas cap* referència als altres termes de polaritat negativa com *mai* o *enyoc*. La mateixa remarca és feta per Grandó (1917: 84) a propòsit de *res*: «El pronom indefinit RES és també empleat dins lo sentit de ALGUNA COSA. Ex: *si cas sé RES, jà t'ho diró*».¹²¹

Vet aquí alguns exemples amb valor positiu en condicionals: *Si may preniou la diligenci, / damanèou tout primè si hi ha concourrenci* (AS: 117); *Si teniu res que vos enfadi, / vindrem vos ho fer descuidar!* (AS-Cançons: 31); *En eix toch se los comano / de se mirar al*

¹²¹ Hi afegeix que «aqueixa forma fa malmetre el francès a Rossello», la qual cosa belleu s'ha d'entendre com que era un catalanisme que es cometia en parlar francès. En tot cas, avui dia es fa *pas*.

mirail, / perquè, posadas al baill / y començada la bulla, / no se los farà cap gràtia / si cap tenia desgràtia, / de ly faltar una agulla (Fra: 161); *Si may fèou oun óou, 'nèou pas a li counta* (AS: 149); *Si mai ne mengeu, vos'n llepareu els dits dels pens!* (PB: 78); *Si veues res faràs un xiulet* (PB: 132); *Si mai descuides lo tabaco a casa l'hi podes enviar el cercar* (PB: 150). I mit aquí amb interrogatives, en què també hi ha *pas*: *Hi ha pas res de nou a la Vila?* (PB: 118).

Aqueixos exemples són antics i avui dia trobar termes de polaritat no marcada en interrogatives i condicionals és un poc difícil, encara que hi ha variació en funció del terme. Amb *mai* sí que es pot fer, mentre que amb *enyoc* és totalment impossible. *Res, dingú* i *cap* tendeixen a ser substituïts pels corresponents pronoms positius, *quelcom, qualcús* i *qualque*, encara que es poden admetre.

Les oracions interrogatives tenen preferència per la versió amb la partícula de negació *pas*, com als exemples de (137). És el mateix que fan les expletives, com acabem de veure a l'apartat anterior. Aqueixes oracions tindran valor afirmatiu, mes en determinats contextos també el podrien tenir negatiu.

(137) Termes de polaritat no marcada en interrogatives amb *pas*

a. – <i>Ets pas mai estat a Mallorca?</i>	– [?] <i>Ets mai estat a Mallorca?</i>
b. – [?] <i>Ets pas vist dingú de renommat ‘famós’?</i>	– ^{??} <i>Ets vist dingú de renommat?</i>
c. – [?] <i>Tenes pas cap mocador?</i>	– ^{??} <i>Tenes cap mocador?</i>
d. – [?] <i>Teniu pas menester de res?</i>	– ^{??} <i>Teniu menester de res?</i>
e. – ^{??} <i>Hi havia pas guaire gent?</i>	– ^{??} <i>Hi havia guaire gent?</i>
f. – [*] <i>L'ets pas vist enyoc?</i>	– [*] <i>L'ets vist enyoc?</i>

En les condicionals, en canvi, si hi ha la presència de *pas*, aleshores la lectura únicament pot ser negativa. Per tant, una oració com #*Si vas pas mai a Mallorca, visita*

el Palau de l'Almudaina tindrà pas cap sentit perquè si hom hi va pas, a Mallorca, hi pot pas visitar res.

(138) Termes de polaritat negativa en condicionals

- a. *Si mai vas a Mallorca, visita el Palau de l'Almudaina. Si mai veniu a Illa, veniu a nos trobar* (frase feta).
- b. *¿Si venes dingú de renommat, fes-li una foto.*
- c. *¿Si vos cap utís 'eina', te'l deixi.*
- d. *¿Si tenes menester de res, diguis-m'ho.*
- e. *??Si hi ha guaire gent, ves-hi un altre dia.*
- f. **Si el trapes enyoc, crompa-me-lo!*

En les condicionals es torna a observar que *mai* és molt més permissiu a l'hora d'acceptar una polaritat no marcada, que *enyoc* la rebutja completament i que els altres termes són a mig camí. Amb tot, igual com hem dit per les interrogatives, es tendeix a substituir el terme negatiu pel corresponent positiu: *qualcú, qualque, quelcom, força*, com a *Si vos res* → *Si vos quelcom*.

3.11. *El focus oracional: fora (que) / reque / que*

Entenem que rep el focus oracional¹²² aquell element que expressa l'exclusió d'altres entitats, propietats, esdeveniments, etc. (vegeu Brucart i Rigau 2002: § S 8.4). En una oració com *Només juga a futbol*, el focus pot recaure sobre *a futbol* i servir, doncs, per excloure tots els altres esports a què podria jugar el subjecte; mes també pot recaure sobre tota l'oració, per la qual cosa exclou totes les altres accions possibles que el subjecte podria fer.

¹²² És diferent del significat de *focus* que serveix per indicar quins components de l'enunciat són informació nova o contrastiva.

La funció focalitzadora la sol expressar un adverbí. En el català general els més comuns són *només* o *solament*. En rossellonès s'empleguen pas, mes hi ha *fora* (*que*) i *reque*. A més, la conjunció *que* també pot complir aqueixa funció, mes amb restriccions posicionals derivades del fet que és un clític. Tot seguit passarem a analitzar tots tres adverbis.

El sentit d'aqueixos adverbis és exclusiu. L'adverbí contrari, l'inclusiu 'fins i tot', és *hasta* o *memes*: *Ballarà hasta la Maria*, *Hasta m'ha demanat sous*, *Hasta les patates, li agraden*. *Memes* és un gal·licisme i *hasta*, un castellanisme. Segons Veny (1978: 192) va entrar a la llengua amb posterioritat al Tractat dels Pirineus.

L'adverbí exclusiu *fora* pot aparèixer acompanyat de *que* o bé tot sol. Aqueixa opció és típica de determinats adverbis de les llengües romàniques. Per exemple, *tant de bo* pot fer *Tant de bo vingui!* o *Tant de bo que vingui!*, igual com en castellà fa *sí*: *Sí me gusta* o *Sí que me gusta*.

- (139) a. *Ballarà fora que la Maria.*
b. *Ballarà fora la Maria.*

Quan *fora* es disloca a la dreta, aleshores pot pas anar acompanyat de *que*. Això es pot entendre per la naturalesa de *que*, que és un proclític i, per tant, ha de tenir un element fort al darrere. Com que amb la dislocació n'hi té pas cap, se'n pot pas justificar l'aparició:

- (140) a. *Ballarà la Maria, fora.*
b. **Ballarà la Maria, fora que.*

Reque és la fusió de *res+que* en un sol mot. Hi ha diverses proves que és un element lèxic nou; per exemple, que *res* pot pas anar tot sol, (141)a, mentre que *fora* sí que pot. Tampoc no pot anar sol en una dislocació a la dreta, (141)c, mentre que sí va amb *que* sí que pot, (141)d. És precisament el contrari que acabem de veure amb *fora*. Això passa perquè *que* ha perdut el valor de nexa i ha passat a se fusionar morfològicament amb *res* (vegeu-ne l'explicació fonològica detallada a § 1.6.2).

- (141) a. **Ballarà res la Maria*.
b. *Ballarà reque la Maria*.
c. **Ballarà la Maria, res*.
d. *Ballarà la Maria, reque*.

Verdaguer (1974: 133-136) comenta tant *fora* com *reque*. Del primer en dona una possible etimologia a partir de l'adverbi *fora* i del sentit d'«exceptuat» que té en frases com ara aqueixa de Fabra: «Fora d'ells, tots eren estrangers». Per entendre de quina manera *fora* va passar a tenir el sentit de 'només' cal veure les oracions negatives, en què s'hi pot interpretar tant el sentit 'només' com 'exceptuat': *Aquest nin no menja, fora pa*; o bé *N'hi ha pas cap que m'agradi, fora el primer*. Posteriorment, l'adverbi *fora* podria haver estat reinterpretat com a 'només' i la presència de l'adverbi de negació (*no* o *pas*, segons el període històric en què s'hagués produït) hauria deixat de ser necessària: *M'agrada fora el primer*. Un altre factor que Verdaguer considera que pot haver contribuït a aqueixa reinterpretació és el fet que l'adverbi de negació rossellonès, *pas*, és postverbal, mes explica *pas* com podria haver funcionat exactament la influència.

(142) Passos de *fora* per esdevenir focalitzador:

a. Sentit de ‘exceptuat, llevat’:

Fora en Joan, tothom ho sabia.

b. Sentit de ‘exceptuat’ en oracions negatives:

Fora en Joan, ningú no ho sabia.

Puix major bé fora tu ma pensa no troba, Tirant, c. 316 (exemple del DCVB)

c. Sentit de ‘només’, focus:

Fora en Joan, ho sabia.

Al DECat, s.v. *fora*, Coromines diu que el sentit de ‘llevat, tret de’ de (142)b és força antic a la llengua; ja el troba al s. XIV: «per al<l>ò no us as<s>egur yo anfora de la mort» ‘per allò no us asseguro res més que la mort’, Reixac, Questa. Coromines explica pas com del sentit llatí ‘a l’exterior’ es va arribar al de ‘excepte’ ni al de ‘només’, mes sí que diu que l’àrea dialectal on s’ha desenvolupat més aqueixa darrera variant és la rossellonesa i també diu que n’havia observat indicis en àrees valencianes. Dels exemple antics que dóna, n’hi ha qualcuns en què es veu que la interpretació de ‘excepte’ o ‘només’ era possible, com en aqueix de Jaume I: «No havien altres parents, en Aragó ni en Catalunya, de Nòs fora».

Pel que fa a *reque*, Verdaguer el considera un gal licisme o un occitanisme fet a partir de *rien que* o *res que*. És ben probable que aqueix en sigui l’origen, mes després ha seguit un camí propi que l’ha dut fins a se convertir en un sol mot, cosa que ha pas succeït en francès ni en occità, com fan veure les oracions de (143):

(143) a. *Cromparé toronjos, reque.*

b. **J’acheterai des oranges, rien que.*

c. **Cromparai unis iranges, res que.*

Finalment hi ha un tercer element que serveix per expressar focus. Es tracta de la conjunció *que*, mes tota sola. Les posicions que pot ocupar són més restringides que *fora* o *reque* pel fet que és un clític.

- (144) a. *Ballarà que la Maria.*
b. **Ballarà la Maria, que.*¹²³

L'origen sembla l'estructura composta per *no... que*: *Contemplo atentament las carreras del món y no y veitg que torment* ((finals s. XVII) Mil: 317); *Nou baren alsa l' bras qua par tousta soul boúrrou* (AS: 94); *No me pot dar que la glòria del cel* ((1892) Mil: 504); *No s veu que visatges 'cares' encantats davant dels llampants prestatges* (VC 9: 79); *Al joch no cal que dues coses: paciència y diners* (VC 10: 83). Avui dia cal pas que hi hagi *no*, n'hi ha prou amb *que* tot sol. Verdaguer també en parla i també l'assenyala com a gal·licisme, calc de la locució adverbial *ne... que*: *Il ne mange que du pain*. És ben possible que sigui així, mes també cal considerar que antigament en català es feia una estructura semblant: *no... sinó*, que fins i tot es troba en contes (d'estil arcaïtzant) del s. XX: *Los richs banians a pena de la vida no poden habitar sinó ab llurs mollers* (Salses: 6); *Y si abo fas 'faig', sia persuadit lo molt reverend senyor rector que no és per altre fi sinó perquè la variació de las novedats fatiga los esperits grossers* ((1721) Mil: 244); *En lo altar y avia una decoratió molt superba, la qual no era sinó de paper pintat* ((1740) Mil: 258); *Vosaltres no vos teniu de móure d'aquí, si nó un qui'm seguirá de lluny* (VC 9: 68). Per tant, també podria ser que s'hagués mantingut l'estructura, mes que s'hagués canviat el segon nexa, *sinó*, per *que*.

¹²³ Existeix *La Maria ballarà, què*, mes té un sentit diferent, calc del francès *Marie va danser, quoi*. Aqueix *què* final significa 'ves, ves per on' i es realitza amb una entonació especial. Aqueixa és la definició del DicTrésor: *Quoi* [En fin de phrase ou en incise, pour établir une connivence avec l'interlocuteur à propos de l'identification de ce dont il s'agit] *Oui, un remède pour guérir cette chose du chat. Un bibelot quoi, je ne sais pas au juste* (Giono, *Colline*, 1929, p. 66).

En textos del s. XIX i de principis del XX l'estructura *no... que* es completa amb *més o res*: *Mès d'oun cop hom nou li sarbie / rè que lous chics y mics dals plats* (AS: 95); *Un cert malalt / ab no més que una presa / emplena deu aurinals* (Fra: 173).

Tots tres focalitzadors, *fora*, *reque*, *que*, poden ser just al davant del sintagma a focalitzar (com als exemples de (144)a, que precedeixen *cargols*). Si són al principi de l'oració (exemples (144)b), aleshores el focus pot recaure sobre el darrer element de l'oració o bé sobre tota l'oració sencera.

- (144) a. *Menjarà fora (que) cargols.* *Menjarà reque cargols.* *Menjarà que cargols.*
b. *Fora (que) menjarà cargols.* *Reque menjarà cargols.* *Que menjarà cargols.*

També poden aparèixer davant d'una frase composta únicament de l'element a focalitzar, sense el verb, com a (145)b, en què hi ha les tres respostes possibles a *Què menjarà?*:

- (145) a. - *Què menjarà?*
b. - *Fora (que) cargols. / Reque cargols. / Que cargols.*

Poden precedir qualsevol tipus de sintagma: pot anar davant de SN (*fora/reque/que la Maria*), davant de SA (*les pomes m'agraden fora/reque/que madures*), davant de SD (*vindran fora-reque-que els de Ceret*), davant de SP (*vindrà gent fora/reque/que de Ceret*). També poden precedir diversos tipus d'oracions; d'una banda, de simples (*fora/reque/que demana*), mes també poden ser subordinades d'infinitiu (*sem decidit fora/reque/que anar a Montpeller*), condicionals (*fora/reque/que si li demanes, t'ho dirà*), de subjuntiu (*fora/reque/que li demanis, ja t'ho dirà*), substantives (*te som portat fora/reque/que lo que m'ets demanat*), temporals (*trapareu cargols fora/reque/que quan ha plogut*), de

manera (*es pot fer fora/reque/que com jo t'ho som dit*), causals (*fora/reque/que perquè m'ho havien demanat*), etc.

Per posar focus a un sintagma verbal sencer es pot recórrer a *fer + que +* oració subordinada d'infinitiu. L'ordre entre el terme focalitzador i el verb *fer* és indiferent: *Fa fora/reque/que pensar en en Jaume*; *Fora/reque/que fa que pensar en en Jaume*. Sense el verb *fer* hi hauria *Fora/ reque/que pensa en en Jaume*, que és ambigua perquè l'element focalitzat pot ser l'oració sencera o bé *en Jaume*. Quan es fa una subordinada amb el verb *fer* s'anul·la la segona possibilitat d'interpretació. Aqueixa estructura és pròpia de tot el català, encara que en els altres dialectes l'adverbi 'només' ha d'anar necessàriament abans de *fer*,¹²⁴ mentre que en rossellonès la posició postverbal és igualment gramatical: *Només hem fet que instal·lar el Mozilla Firefox*; **Hem fet només que instal·lar el Mozilla Firefox*.

La construcció *no només... sinó que* com a *No només s'ha gastat els estalvis, sinó que a més ha demanat un crèdit* es pot pas emprar. Es pot pas dir **Reque s'ha pas gastat els estalvis, mes encara ha anat a manllevar*. *Fora, reque, que* es poden trobar en una oració negativa, com *Reque ha pas regat les flors (la resta, ho ha tot fet)*, que equivaldria al central *Només no ha regat les plantes*, en què el marcador també té abast sobre la negació.

A més de la focalització amb un adverbi, n'hi pot haver d'altres tipus. Verdager (1974: 69-70) presenta un gal·licisme que serveix per fer que un element sigui contrastiu: *L'espectacle, ell, no té cap importància*. Aqueixa oració, com diu

¹²⁴ Hem comprovat la diferència entre *fer* i altres verbs amb una cerca al Google (el dia 20 d'octubre de 2010), en què es troben 16.100 entrades de *Només hem fet que*. En canvi, hem cercat totes aqueixes altres formes i n'hi havia pas ni un resultat: **Només hem comprat que*; **Només hem estudiat que*; **Només hem arribat que*; **Només hem servit que*. N'hi havia un sol exemple amb *aconseguir*: *Només hem aconseguit que fer-nos nosa entre nosaltres*. Si 'només' va darrere del verb, **Hem fet només que*, n'hi ha pas ni una sola aparició al Google.

Verdaguer, és un calc de *Le spectacle, lui, n'a aucune importance*. El context en què es podria dir seria en una situació en què l'espectacle fos una excusa per fer una altra cosa, com ara una trobada, que és allò que realment és important. Equivaldria a *L'espectacle en si no té cap importància*. L'estructura d'aqueixa estratègia consisteix a posar el pronom *ell* o *ella* parentètic (en un to més baix) després de l'element a focalitzar. Mit aquí dos exemples recents, d'una obra del 1981, en què es descriu el que fa cada personatge: *En Joan, ell, va de pressa* (Contistes: 116); *El vell, com més va més silenciós. (...) L'Antoni, ell, s'està el menys possible a casa* (Contistes: 120).

3.12. Preposicions

Les preposicions pertanyen a una classe tancada de paraules, això fa que rarament se'n poden incorporar de noves. Amb tot, poden patir certs canvis fonètics o en la distribució sintàctica. En aqueix apartat hi veurem tots dos tipus de variacions. Ens centrarem en les preposicions que tenen qualche característica diferent de la resta de dialectes, que seran, per ordre alfabètic: *a i en, amb, ca / xo, dins, per, sus*.

En rossellonès un tret general a totes les preposicions que són fonològicament fortes és que quan hi ha un procés de derivació que les fa passar a la categoria de nom o adverbí agafen el prefix *de-*: *sus*-PREP –*dessús*-NOM, ADV; *sota*-PREP –*dessota*-NOM, ADV; *dins*-PREP –*dedins*-NOM, ADV; *fora*-PREP –*defora*-NOM, ADV:

(146) Preposicions fortes com a nom o adverbí

a. Dins > Dedins:

El metge se l'hi apropa amb un estetoscopi per li auscultar el dedins (Titella 1980: 9)

Ha rabout tambè la sèoue part / dals tántous qua touthom parqui dadins ansaque (AS: 47).

b. Fora > Defora:

Vés defora!

Ale, minyons! Ale, de fora! / Sus la plana del Rosselló / el sol llueix, ha sonat l'hora / de partir per festa major! (AS-Cançons: 33). Els editors han transcrit *de fora*, en dos mots, mes hauria de ser *defora*.

c. Sus > Dessús:

[Les sabates] de dessus m'irien prou bé, mé de dessòta tròbi que la sòla és un pòc massa dura (Titella 1980: 7)

Da li caoure dessus lo guinyon 'mala sort' mai se cansa (AS: 10)

Sa carrabe 's'acomodava' aqui dassoús (AS: 42)

Poujem alli dassoús (AS: 49)

Da tan d'habè passat sote als pouns 'ponts' ja sa benje, / y, coum par pendre la rabenje, / are als y bol passa dassous! (AS: 58)

d. Sota > Dessota:

[Les sabates] de dessus m'irien prou bé, mé de dessòta tròbi que la sòla és un pòc massa dura (Titella 1980: 7)

En un article de Verdaguer (1982: 51-53) titulat *El debai i el dedalt* es donen aquests exemples: *M'han deixat el debaix [de la casa] com una cort de porcs; Me l'ha calgut posar aquí, tinc el dedalt massa petit. Avui debaix i dedalt són reservats per se referir a les parts de la casa, mes l'estructura del mot és transparent i deixa veure que vénen de les preposicions baix i dalt. Hem trobat exemples de baix com a preposició en una obra de Bonafont (1914): Amagada baix los plechs del seu capot (p. 10); Baix forma de colometa ix son ánima y vola al cel (p.74); al costat d'altres amb sota, que és més comú: Primer la mort antes que sota la bandera (p. 23); Assentada sot' un bern ombrejant (p. 61).*

Les preposicions a i en

Fonèticament, com és comú a altres dialectes, *a* pot tenir el reforçament de la síl·laba *ne* [ənə] (vegeu Sancho Cremades 2002: § S 11.5.1.1), cosa que transcrivim

ane: *ane jo l'altre m'agrada més; La Guideta diu a n'en Titella* (Titella 1980: 9). Grandó (1917: 89) ho descriu com segueix: «s'usa A, seguida de la partícula eufònica NE, a l'acusatiu quan, per enfortir l'oració, se fa precedir o seguir un verb reflexiu d'un altre pronom personal usat com correlatiu i formant pleonasma: A NE *jo me volen; Criden-lo AN ell; Já t'arreglaran A NE tu.*» Grandó diu que cal que el pronom sigui d'acusatiu i que el complement sigui repetit (fent un pleonasma) perquè fora pensa en aqueixos casos, mes la funció del nom és pas rellevant a l'hora de fer [ə] o [ənə]. Als exemples anteriors *ane* precedeix un objecte directe, mes també pot anar amb un objecte indirecte o un circumstancial de lloc: *dóna les flors ane la nina; ho teniü ane l'hort.*

La distribució de [ə] i [ənə] depèn del mot que hi hagi a continuació. *Ane* es troba davant de l'article (també el personal), els demostratius i els pronoms personals. Aquí en teniu alguns exemples: *ane la muntanya, ane els camps* [ən əs káms], *ane les pedres; ane aqueix nin* [ən əkèj nín], *ane aquesta gata; t'ho donaran ane tu, demana-li ane ell* [dəmànəli n ék] o *ane en Martí*. Dins dels pronoms, *nosaltres* i *vosaltres* funcionen diferent: *nos ho ha donat a nosaltres / *ane nosaltres*. Amb tot, als contextos en què es troba *ane* també hi pot haver *a* tot sol. Vegeu aqueixes frases de Saisset, amb exemples de cada tipus: *An al matech houstal sempre en Jouan pousabe, / y'n al matey cambrot sempre tabè mountabe; Se pose al llit* (AS: 119).

A part d'aqueixa qüestió formal, la preposició *a* es caracteritza perquè ha canviat el seu abast sintàctic, segurament per influència del francès. *A* substitueix *de* quan serveix per expressar relacions com ara la matèria de què una cosa és feta o construïda (*una casa a fusta; un gató a xicolata*) o quan diu quines parts la integren (*L'oriola, una planta mediterrània (...) a flors grogues* (Pollestres 2005: 11)). Al DicVerda-

guer, a l'accepció 3 de *a*, s'hi presenta un context (que extreu d'una obra literària de C. Grandó) en què serveix per introduir una subordinada que expressa una característica del nom anterior: *Una fred que pelava i un vent a s'ho enrossegar tot*. També es troba *a* entre adjectiu i verb: *difícil a adobar, fàcil a trapar, amusant a imaginar*.

L'exemple *una planta mediterrània a flors grogues* en central tant es podria dir *amb flors grogues* com *de flors grogues*, cosa que demostra la variabilitat que hi ha en l'ús de les preposicions. Se'n poden trobar un munt, de casos d'alternança, com ara *anar a bracet* o *anar de bracet*. Aqueix fet vol pas dir que alguns canvis siguin pas deguts a la influència del francès, mes explica la facilitat per penetrar al català.

Una altra relació que pot expressar *a* en francès és la de l'objecte i el posseïdor (*c'est à Marie*). En rossellonès es conserva *de*: *Això és de la Maria*. Amb tot, ja hi ha parlants que accepten *Això és a la Maria*. Com és regular, si el posseïdor és una primera o una segona persona, aleshores s'utilitzarà un possessiu: *És meu, És vostre*. Si és una tercera persona i l'ús és pronominal, també es podrà emprar el possessiu, *Això és seu; Allò és llur*, o bé fer un sintagma preposicional amb *de* i pronom personal: *És d'ella, És d'ellos*.

En les expressions de comiat, la preposició *a* es pot utilitzar quan en altres dialectes es faria servir 'fins' (que, d'altra banda, existeix pas en rossellonès): *a demà!, a dissadde!* Combinada amb l'adverbi *arreu* 'de seguida' i *tot* dóna l'expressió *a tot arreu!*, que significa 'fins ara!'.

Per un altre costat, *en* ha guanyat certs contextos que eren propis de *a*. Per encapçalar els complements de lloc, se segueix la distribució del francès: *a* + viles i

vilatges; *en* + països, regions. Això és: *a Perpinyà, a Illa, a Prada, a Barcelona* vs. *en França, en Itali, en Cerdanya, en Conflent*. Fins i tot s'estén a noms comuns: *Entri en bile* (AS: 38).

Quan el país és Espanya, hi pot haver la preposició *a* (encara que fonèticament es realitza pas perquè es fusiona amb la vocal inicial del nom): *això se passa a Espanya, irem a Espanya*. També hi ha parlants que en aqueixes mateixes frases admeten *en Espanya*. És possible que el sintagma *a Espanya* s'hagi mantingut de quan *a* era la preposició normal de lloc per a països per la gran freqüència d'ús que té.

La preposició amb

La preposició *amb* té dues formes, [əmbə] o [əmə]. Davant de consonant la neutra final es mantén, *amb xocolata* [əmbə ʃikulátə]~[əmə ʃikulátə], *amb prunes* [əmbə prúnəs]~[əmə prúnəs], mentre que davant de vocal, com és normal, no: *amb aigua* [əmb ájɣə]~[əmə ájɣə], *amb un ca* [əmb uŋ ká]~[əmə uŋ ká]. La realització davant de consonant demostra que la forma subjacent d'*amb* és /əmbə/ o /əmə/.

La preposició *amb* pot expressar la coincidència de dos elements entre els quals hi ha una relació de companyia. També pot servir per quan la relació és que un dels termes és l'instrument o el mitjà. En aqueixos casos el rossellonès té un comportament normal respecte dels altres dialectes.

Hi ha un context, per això, en què el rossellonès literari té un comportament diferent, probablement per gal·licisme. Es tracta d'unes clàusules amb una predicació secundària que en altres dialectes solen anar encapçalades per *amb*, mentre que en rossellonès aqueixa hi és optativa. Vegeu-ne alguns exemples: *Tots els omri-*

ers eren aquí, Ø un veire ‘vas’ de moscat a la mà, arrotllats dins del celler, a l’entorn de l’amo de la masia (Jacquet 1997: *De costat*); *Da bon matí, / lou díe da la Sant-Marti, / Ø les sabates al coll, ma’n binc cap a la vile* (AS: 37); *Es reconeix el carter sr. Pons, Ø el diari a la mà* (Pollestres 2005: 32); *Prop de ta finestra tancada, / Ø la guitarra als dits, son ací* (AS-Cançons: 53). L’entonació d’aqueixos exemples es marca amb un to més baix, igual com es faria amb un parentètic, per això tots es marquen gràficament amb una coma.

Aqueix tipus de construccions absolutes, com diu Suñer (2002: § S 29.2.5) tenen caràcter descriptiu, són predicats secundaris incidentals (o destacats) i poden fer funcions diverses (atribut, complement predicatiu, etc.), sempre que el subjecte de la clàusula mantingui una relació de possessió inalienable amb un SN de l’oració principal. Suñer precisament diu que es poden commutar fàcilment per construccions precedides per la preposició *amb* i que pertanyen a un registre escrit, encara que poc usat i que l’autora fins i tot qualifica de pedant. En rossellonès, en canvi, s’usa fins i tot en textos d’un registre popular.

Tots els exemples que acabem de presentar tenen la mateixa estructura. Observem-la a l’oració *Es reconeix el carter sr. Pons, [el diari [a la mà]]*. Entre claus hi indiquem el sintagma que en altres dialectes aniria encapçalat per *amb*. L’estructura d’aqueix sintagma contén dos sintagmes nominals, *el diari* i *la mà*, units per la preposició *a*, la qual expressa localització. La localització és una predicació secundària. Alhora tot el sintagma sencer, *el diari a la mà*, expressa una predicació secundària de l’objecte (que és un SN de l’oració principal, el qual Suñer assenyala que és necessari que hi sigui), *el carter sr. Pons*, que tenia el diari a la mà.

Malgrat que tots els exemples anteriors són amb *a*, amb qualsevol altra preposició de lloc es podrà observar el mateix comportament: *va pujar, havent dinat, cap a la vinya, Ø lo fusill sus l'espatlla i lo bigòs* 'aixada amb ferro de dues puntes' *a la mà* (PB: 182). Fins i tot faran igual les posposicions com *amunt, avall*, etc.: *La patite Trasette, oun die, / s'an anabe al treball, Ø nas an l'ayre y l'oull bíou* (AS: 83). Entenem que *an l'ayre* representa *enlaira*.

Aqueix darrer exemple té encara una altra segona predicació secundària que s'uneix amb la primera amb la còpula *i*: [*l'ull [viu]*]. La integren un nom, *l'ull*, i un adjectiu, *viu*, que aporta la predicació, igual com si era un SP. És com en aqueixa altra oració: *A poc a poc, aqueix llegàs* 'augmentatiu de *llec*' *d'Alfred va aixecar el nas del seu jornal i, Ø els ulls mig clucats, va cridar: 'entreu!'* (Jacquet 1997: *El llimauc*). En tots dos casos la predicació secundària l'expressa un adjectiu, *l'ull [viu]* i *els ulls [mig clucats]*.

Pastre (1924: 60), en la seua gramàtica del català per a francesos, escriu: «la préposition *amb* s'exprime en catalan dans certains cas où le français sous-entend *avec*. Ex: *Il marchait les yeux fermés. Marxava* 'caminava' *amb els ulls tancats. Marcher avec les yeux fermés* est donc un catalanisme à éviter.» Avui la gent gran quan parla francès encara diu *Je marchais avec les yeux fermés*. En aqueix exemple la gent hi posa *amb els ulls tancats*, mentre que al que acabem de veure de Jacquet hi ha *Ø els ulls mig clucats*, sense *amb*. Sembla que la diferència principal és que a *marxava [amb els ulls tancats]* el sintagma és un complement predicatiu del verb, mentre que a [*els ulls mig clucats*], *va cridar*

'entreu!' és un adjunt. Amb tot, també cal tenir en compte que hi ha una diferència de registre: col·loquialment es posa més *amb*, mentre que en la literatura¹²⁵ es pot elidir.

A la resta de contextos que la preposició *amb* ocupa (companyia, instrument, mitjà, etc.) sembla que *amb* es comporta igual que en el català estàndard normatiu: *talla-ho amb la serra; hi iré amb tu; etc.*

La preposició ca / xo

La construcció 'a casa de' queda reduïda en tots els dialectes del català. En alguns pren la forma *ca* [ká], que acostuma a aparèixer amb l'article personal, *can* (*can Martí, can Rigol*), o amb el definit, *cal* (*ca la Maria, cal Jordi*). En rossellonès *ca* existeix al costat de *xo* [ʃo] i de *ço* (vegeu TR-Salses 4:30). L'origen de *ço* és el mateix del *son* mallorquí i de certs vilatges de l'Empordà, que, segons Coromines, al DECat, s.v. *est*, vén de 'açò de'. *Xo* (Coromines en diu pas res) deu venir de 'això de', amb el pronom dític de segon grau, *això*, no pas amb el de primer grau, *açò*.

En mallorquí vol pas més dir 'a casa de', mes s'emplega en certs topònims: *Son Cervera, Son Sant Joan*. En rossellonès sí que vol dir 'a casa de', *anem xon Paul, érem xo la Regina*, mes també pot anar davant del nom d'un ofici: *el cami da cho l'apoutacari* (AS: 52); *xol metge* (Titella 1980: 8); *tot primer entra xol bolanger* (Titella 1980: 9); *ara cal anar xol carnicer* (Titella 1980: 9). Hi ha un exemple de Saisset, *countabe sous biatjes: / 'bie passat très agns cho dals pobles salbatjes* (AS: 49), on s'observa que té un abast més ampli que no pas *ca*. Amb tot, arriba pas a ser tan ampli com el del *chez* francès. *Chez* pot precedir també la marca de la botiga o del supermercat, *chez Champion, chez*

¹²⁵ L'exemple de Jacquet és d'una gravació d'uns contes narrats per ell mateix. Tot i que és oral, és d'un registre literari.

Leclerc, mentre que en rossellonès en aqueixos casos caldrà emprar *a*: *Ho som crompat al Champion; Nos sem trapat a Leclerc*. En francès *chez* també pot indicar l'autor d'un text, *je l'ai lu chez Camus*, cosa impossible en rossellonès, **el som llegit xon Camus*.

Verdaguer (1974: 84) assenyala que és indiferent que hi hagi la preposició *de* o que hi sigui pas: *a xo Ø en Pere* o *a xo d'en Pere*. Hi té pas res a veure si es tracta de noms comuns o de propis: *antrèou cho dals marchans* (AS: 50); *se'n van a fer el rigo-rago xo d'en Jaumet* (Titella 1980: 6). Fins i tot pot anar davant d'un pronom fort: *bachaben cho d'ell* (AS: 101).

Hem trobat una aparició de la preposició *sus* que podria tenir el mateix sentit: *mes si, en lloc d'anar sul mestre / se'n va a fer el sacre pel campestre* (AS-Cançons: 59).

La preposició dins

La preposició *dins* és especial en rossellonès per la quantitat de situacions en què es pot utilitzar, que en són més que en la resta de dialectes. Pel que fa a les característiques formals, acostuma a aparèixer seguida de la preposició *de*: *dins de*, que es pronuncia [din də] a causa de la caiguda de *s* entre mots en posicions anteriors al nucli del sintagma (vegeu § 1.5). La *s* final sona quan *dins* fa d'adverbi o de nom, en exemples com ara *el som deixat a dins* (o *dedins*), o bé quan el mot posterior comença per vocal (i *de* el segueix pas, ben entès): *és dins aqueixa armari*.

La preposició *dins* abraça un àmbit de sentit ampli. En altres dialectes típicament expressa que un objecte es troba a l'interior d'un altre (igual que als exemples de (147)a). Als exemples de (147)b *dins* expressa coincidència central. Per a qualcunes de les oracions es podria entendre que el concepte d'espai tancat (amb

una idea d'interior que pugui licitar la presència de *dins*) és més ampli, per aqueix motiu pot incloure un vilatge o una comarca. Amb tot, en d'altres com *dins del cel*, es veu clar que indica purament la coincidència central. Finalment, als exemples de (147)c s'hi aprecia *dins* en sentits figurats.

(147) a. Objecte a l'interior:

Deixa els toronjos dins de la borsa.

Dins del calaix hi ha massa papers.

La camisa és dins de l'armari.

El seu company fa caure tots els utissos 'objectes' que tenia dins del sac (Titella 1980: 2)

Hòm ten de desar el calcer 'calçador' dins dels cartrós 'la capsa de cartró' (Titella 1980: 7)

Fa mitja hòra que és dins la sala d'espera plena de gent (Titella 1980: 8)

b. Situació a l'espai (coincidència central):

Dins d'Elna tothom se coneix.

Els nins joguen dins del carrer.

Dins de l'indret, li diuen el llimauc (Jaquet 1997: *El llimauc*)

Hom prova de donar una significació a la història presentada dins les 8 imatges d'un llibret (Titella 1980: 0)

De cops diuen expressions que hi ha dins de les comarques (Titella 1980: 0)

La Guideta ha trobat una plaça dins d'un gran magasí (Titella 1980: 7)

Dins del ròtllou tothom salta amb un pas content [en una sardana] (Titella 1980: 6)

Ma jiti din da l'aygue (AS: 32)

Dones din da la mart fan ròtllou (AS: 32)

Tourni agafa' l porc, mè sempre s'arrastabe / (...) din dal fanc ma sa bouloudabe 'rebolcava' (AS: 43)

Semble qua, din dal cel, par oune male guerre, / tout s'ha lligat countre la terre (...) / i, din dals cams, l'home, aspantat, / bèou la recolte 'collita' padrejade! (AS: 57)

c. Sentits figurats:

En tornant tenràs el vent dins de l'esquena.

Dins d'aqueix sens s'emplega menos.

Viure dins el passat (DicVerdaguer, s.v. *dins*)

Dins del llenguatge corrent és esdevingut "Coumaniola" (Pollestres 2005: 11)

El contacte amb la llengua parlada se fa naturalment dins de situacions quotidianes (Titella 1980: 0)

Se familiarisar amb la llengua catalana dins del seu dialecte rossellonès (Titella 1980: 0)

Tothom se retroba dins l'alegria amb força abraçades (Titella 1980: 10)

El set va sàller dins d'un silenci religiós (Jacquet 1997: *Mala sort!*)

Mi el teu burro: dins del principi l'animal / fugia quan solament li mostraves lo pal; / ara se'n fica 'se'n fot' tant com un peix d'una poma (AS: 52)

Din d'oun moumèn (AS: 32)

A més de les oracions de (147)b i (147)c n'hi ha una altra que mostra encara més clarament que *dins* té pas necessàriament de significar 'a l'interior': *No salliu dins lo firal* 'no sortiu a l'envelat' (Fra: 159). El verb *sortir* en altres dialectes mai no podria anar acompanyat d'un complement encapçalat per *dins* perquè tenen significats oposats. És a dir, *sortir* vol dir 'anar de l'interior d'un espai a l'exterior', mentre que *dins* és per indicar que un objecte és a l'interior d'un altre. Per tant, **sortir a dins de X* és impossible semànticament perquè es pot pas anar a un interior i un exterior al mateix temps. En rossellonès, per això, es pot dir. Aquí, ben entès, el significat de *dins* ha d'expressar necessàriament coincidència central; d'una altra manera, l'oració seria dolenta semànticament.

Aqueix ús és igual en francès. Amb tot, és pas evident que sigui un gal·licisme ja que en català de fins al s. XIX també existia. Vegeu aqueixos exemples que hi ha al DCVB: *Denaylí de mon cauayll, lexí'l dins lo prat en destre*, Turmeda Diuis. 3. *Dins los valls e dins los murs de la ciutat*, Genebreda Cons. 50. *Si aquells gegants deformes que deixa morts en terra li surten dins la mar*, Atlàntida ii. Per tant, podria ser que hagués evolucionat per un mecanisme propi rossellonès.

En aqueix context, a l'atles Sacaze també hi surt, al mapa 53, 'dans *un village*'. Hem comprovat el context de la frase, per assegurar que apareixia pas amb el verb *entrar*, i era: *Il y avait une fois dans un village des Pyrénées*. S'hi pot veure que les respostes tant en l'àrea catalana com en l'occitana són majoritàriament *dins* (a altres dialectes avui seria *a* o *en*). Això fa pensar que també es podria tractar d'un occitanisme.

Per extensió, també pot aparèixer en sentits figurats (com a (147)c). En un munt d'exemples dels que hem trobat *dins* precedeix expressions que es refereixen al llenguatge. L'ampliació de l'abast de *dins* necessàriament es guanya a costa d'ocupar l'espai d'altres preposicions com *a*, *en*.

La preposició per

Primerament ens fixarem en les característiques formals. En català normatiu, *per* perd la darrera consonant quan va seguit de l'article masculí: *pel*, *pels*. Si el nom que segueix l'article comença per vocal, aleshores la *r* final de *per* es mantén: *per l'home*, *per l'avi*. En rossellonès la *r* final de *per* cau absolutament sempre que després hi hagi un article, també si és femení o si és personal, *en*: [pə lə] *Marta*, [pə ləz] *nines manyagues*, *la votura és menada pen Titella* (Titella 1980: 5), *El revendaire és encranat 'agafat fort' pen Titella* (Titella 1980: 5).

(148) Preposició *per*+article

	masculí	femení
definit singular	[pəl]	[pə lə]
definit plural	[pəls]	[pə ləs]
personal singular	[pən]	

La preposició *per* es podia combinar amb la preposició *a* al davant, com remarca Verdaguer (1974: 155-156): *Mira, n'hi havia més a pel sòl que sus l'aibre*. També ho veiem en exemples de Saisset: *sempre a parlli* 'per allí' *roundinajabe* (AS: 25); *Y qua fas a parci* 'per ací?' (AS: 39); *S'enfouy a pal camí* (AS: 43). Verdaguer ho explica dient que *a* expressa lloc, com al seu exemple *Les nines ara són pas mai a la cuina i per* expressa que la localització és pas limitada a un sol punt del recipient, com en *Les olives eren pel terra*, en què les olives ocupen més d'un punt del terra. Els informants consultat, per això, diuen pas *a per*, mes sempre fan *per*. És possible que la forma *a per* que es trobava en textos antics s'hagi perdut i que avui dia torni a ser *per*.

Pertot sí que s'encapçala per *a*, i és sempre *a pertot*. Probablement la lexicalització de *per+tot* en un sol mot, *pertot*, va propiciar que s'agafés la preposició *a*. Les combinacions de *per* + adverbi de lloc, *per aquí*, *per allí*, igualment han quedat fossilitzades amb la preposició *a* incorporada: *a per aquí* [əpərki], *a per allí* [əpərli]. Ho mostrem tot seguit en alguns exemples de Saisset. La grafia, que uns cops funciona d'una manera i altres cops d'una altra, denota que l'autor sabia pas com havia de considerar les formes, si com a separades o com a un sol mot: *Si dingoús aparqui s'an es pas ambisat* (AS: 13); *Passabe a parqui-prop* (AS: 43); *Qua jo 'ncara a parci*¹²⁶ *ma resti* (AS: 43); *Hi ha barraques a pertout* (AS: 43); *Carpáns* 'bufetades', *choupápons* 'cast. *sopapo*', *clatallades*, / *cáouen*, *coum la plouje*, *a partout!* (AS: 47); *Mès aperqui la plouje es ancare mès forte* (AS: 47).

La forma normativa *per a* que encapçala els complements finals és del tot desconeguda. Tant la finalitat com la causa s'expressen sempre amb *per*. *Pe'la paga els haurà de convidar a beure un còp de vi ranci al celler* (Titella 1980: 6) (causa); *Una xicolata*

¹²⁶ Vegeu la descripció de l'adverbi *ací* a l'Annex 4.

pe'la mainada (Titella: 9); *Si vòs, tinc un garro* ‘garró, genoll del porc’ *pe' l'ollada* (Titella 1980: 9) (destinatari, final).

La preposició sus

El *sus* del rossellonès és la preposició *sobre* d'altres dialectes. *Sus* apareix pas al DIEC, mes sí que ho fa al DCVB i al DECat, que la recullen com a antiga per al català general i com a actual fan referència explícita a l'ús viu del rossellonès. Formalment, quan es combina amb l'article perd el darrer element consonàntic, cosa que coincideix amb el comportament de la preposició *per*. Ho podeu veure a (149). Si va seguida de *de*, aleshores és *sus de* [suz ðə]. Hem pas pogut observar el comportament quan va seguida de l'article personal *en*, mes el més probable és que sigui igual.

Coromines, al DECat, s.v. *sus*, descriu qualcuns dels mots derivats de *sus*. Presenta *dessús*, que ja hem indicat al principi d'aqueix apartat, i també *ensús* ‘cap amunt’, que el tenim pas observat i que Coromines tampoc no diu si és viu. En presenta aqueix exemple d'un text de Prats de Molló del 1643: «que cascú jaén <en> son cortal aja a tendre *ensús*: e si gire avall pas lo ban».

(149) Preposició *sus* + article

	masculí	femení
singular	[sul]	[su lə]
plural	[suls]	[su ləs]

Generalment *sus* indica una relació entre dos objectes un dels quals és al damunt de l'altre: *Ma semble qua soul cap tinc oun quintal da braçe, / talamèn lou soul m'ba*

roustit! (AS: 13); *Coum oun gat ascalibat, / s'ère anfoujit sous dal tarrat* (AS: 27); *La bola s'arresta sul set, El torni posar sul set, Torni jugar tot sul set, Trenta o quranta millós sul tretze* [tots quatre exemples fan referència a una ruleta] (Jacquet 1997: *Mala sort!*); *Se'n van a posar les gravilles 'graelles' sul fòc* (Titella 1980: 1); *Ara cadun tén de reproduir sus d'un full el funcionament del còrt* (Titella 1980: 2); *Resta pas gran cosa sul pedrís del mercat* (Titella 1980: 5); *Te caldria t'acotxar sus d'aqueixa taula* [diu el metge al pacient] (Titella 1980: 8); *Pòsa els remeis su'la taula* (Titella 1980: 8); *Jo treballavi a la vinya, sus de Cotlliure* (TR-el Rimbau 17:15); *la França és su l'Espanya*.

També es troba en expressions de lloc que en català general s'usa *a / en*, especialment amb el mot *camí* o altres mots que segons el context poden funcionar com a sinònims: *Mentrastan, soul camí betch oun home qua passe* (AS: 12); *Y trape dous poulets, achourits, qua pioulèjen, / y sou la pell sa li passèjen, / com soul camí* (AS: 100); *En Titella i la seua mainada són sul camí que mena a l'escòla* (Titella 1980: 2); [La votura] *quan munta una còsta s'estufa 's'ofega' i sul planer tira tot just* (Titella 1980: 4); *Su 'l'Autoruta del sol els paraxòcs se tòquen* (Titella 1980: 10); *Tenia caves a Espirà de l'Aglí (...) su la ruta a Narbona* (TR-Cornellà 4:30).

Hi ha quelques exemples que veiem que poden ocupar un espai compartit amb *dins*, com a *N'hi devia haver, de gent, diumenge al matí, sus la plaça Aragó* (PB: 135). El següent exemple és semblant al de *en tornant tenràs el vent dins l'esquena* que hem vist en tractar la preposició *dins*. *Al començament de la revenja un gròs ruixat els hi baixa su l'esquena i els e deixa mòlts com de gats* (Titella 1980: 1).

Ara presentem unes frases en què *sus* tén una distribució difícil de veure en altres dialectes: *Los vells haurien millor fet de s'estar a la vora del foc, que d'anar a se fer trencar*

la closca sus les barricades! (PB: 135); *Hom s'entrebanca a cada cap de camí sus d'una barralla* 'tanca' (Titella 1980: 10); *Vivim sus de dos ritmes diferents* (Jacquet 1997: *El llimauc*). També es pot usar amb el sentit de 'en referència a': *Memes sul plan agrícola la gent abantes se tenien d'ajudar els uns als altres* (TR-Bao-1 3:00); *S'esforça de tenir compte dels treballs més recents sus de l'aprenentatge de les llengües maternals* (Titella 1980: Intro.).

3.13. Adverbis i connectors

L'organització que seguirem per presentar els adverbis serà específica: dins d'aqueix apartat fora hi descriurem les posicions sintàctiques que poden ocupar els adverbis i a l'Annex 4 llistarem els adverbis i connectors alfabèticament. Dins de l'entrada de cadascun hi remarcarem les característiques més ressenyables, que tant es poden referir a la funció com a l'etimologia o la distribució geogràfica. Hem optat per aqueixa fórmula de recórrer a l'annex perquè l'estudi que fem dels adverbis i connectors respon sobretot a les característiques d'un glossari. Com que hem pas fet cap altre glossari al llarg de tot l'estudi (a part del que hi ha abans de la bibliografia, que és tan poc detallat que gairebé es pot considerar com una llista), considerem que és més pertinent d'ho fer a banda i reservar les característiques sintàctiques sobre la distribució per aqueix breu apartat.

El concepte d'adverbi hi ha autors que el veuen força restringit i consideren que inclou fora els adverbis de manera (podeu veure Fabra 1956 § 88), mes altres autors també hi afegeixen adverbis temporals (*abans, encara*) o locatius (*enllà, arreu*). La diferència entre una classificació i l'altra rau en el fet que els adverbis temporals o locatius poden tenir funció de preposició o de connector, mentre que els de manera, no. A l'Annex 4 els presentarem tots, seguint la classificació tradicional.

Sintàcticament, direm que els adverbis poden ocupar una posició que a la resta de dialectes és pas possible. És típic que l'adverbi aparegui just a continuació del verb en forma personal: *Eren llavors veritables petits vilatges a dintre de la ciutat* ((RG) AS-Cançons: 8); *Lo que li fa més venir basca¹²⁷ és que serà obligat de s'engolir comprimats* (Titella 1980: 8). Això és especialment remarcable quan es tracta d'un temps verbal compost: *En Julien ha gairebé arribat; Els ha dolçament coberts d'una camiseta d'oli [els cargols]* (Pons: 50); *Vos heu tant complagut* (Pons: 55); *Has ben treballat?, Has pas gayre treballat!* (VC 3: 47). Aqueixa mateixa posició l'ocupa el marcador negatiu *pas*, com hem vist a § 3.10.1: *som pas agafat les claus*.

En aqueixa posició fins i tot s'hi poden trobar sintagmes parentètics: *El prou conegut jotglar de Ceret [...] ja havia, fa anys, treballat sobre el tema* ((RG) AS-Cançons: 3); *Albert Saisset [...] va tenir la idea, que hem per altra part qualificat de genial, d'escriure els seus poemes en "català dialectal i utilitzant la fonètica de base francesa"* ((RG) AS-Cançons: 6); *Touts sem,¹²⁸ da balen, fet treballá las cames* (AS: 109).

L'adverbi francès també ocupa aqueixa posició, la qual cosa ens fa demanar si es tracta d'un gal·licisme. Per poder respondre hem cercat aparicions de l'adverbi postverbal en textos antics, i se'n troba d'abans del Tractat dels Pirineus, per la qual cosa podria ser un tret mantingut des de la llengua antiga: *Jo he ben volgut vos testimoniar* ((1654) Mil: 172); *No à jamés tingut intentió* ((1734) Mil: 253). Al manuscrit 1E779 dels Archives Départementales des Pyrénées Orientales (ADPO), de l'any 1770, també n'hi

¹²⁷ *Venir basca* és una subordinada d'infinitiu que fa d'objecte directe.

¹²⁸ Corregim l'original, *bem, da balen, fet treballá las cames*, perquè sembla evident que es tracta d'un error. Bezsonoff, a l'edició de 1994 (que presentem amb el lema AS-Índex), transcriu «*hem, de valent, fet treballar les cames*». Dins del context de la frase, un pretèrit perfet (que aquí transcrivim amb l'auxiliar *sem*) és adequat perquè a la resta de l'estrofa Saisset utilitza un present històric.

ha: *Lo acte no es encara passat* (2r).¹²⁹ Al mateix text hi ha un altre exemple amb un pronom de nominatiu a la posició: *Per rahò dels goastos avia jo fets a dit Esteve Cassany* (4r).

¹²⁹ També seria possible que *és passat* fos pas un temps compost, mes que tingués un significat composicional.

4. Conclusions

Com tots els altres dialectes catalans, el rossellonès presenta una sèrie de característiques lingüístiques pròpies. En alguns casos són compartides amb altres dialectes, mes en altres casos són úniques. Hem descrit totes aquelles que hem pogut descobrir, sempre des d'un punt de vista sincrònic i, quan ha estat interessant, també hem aportat la visió de la diacronia. A més, també hem procurat fer alguns anàlisis concretes.

A la introducció hem presentat el context històric de la Catalunya del Nord, el qual determina la situació sociolingüística actual, ben segur. Aqueix context l'hem tingut ben present al llarg de la tesi i sempre que consideràvem que un canvi havia estat causat per la influència del francès, ho hem indicat. Igualment també hem tingut en compte l'occità, que és la llengua veïna i, per tant, també ha ajudat el rossellonès a patir certs processos.

Per l'estructura de la tesi, tan parcel·lada, se'n poden pas fer unes conclusions generals. Aquí ens limitarem a recordar les idiosincràsies principals que hem detectat dins de cada àmbit de la llengua.

Dels aspectes fonètics i fonològics, una de les característiques més rellevants afecta el vocalisme: hi ha fora cinc vocals. Ho hem tractat des d'un punt de vista diacrònic i sincrònic, amb una anàlisi acústica. Del consonantisme, n'és rellevant que l'elisió de la *n* final també afecta els plurals i que les fricatives palatals sordes a final de mot es converteixen en una semivocal palatal.

També hem dedicat un munt d'espai a descriure el funcionament dels pronoms, que en infinitiu i gerundi són proclítics i en imperatius s'enduen l'accent del mot. Un altre clíctic que hem descrit ha estat *que*, que es pot realitzar amb una *e* o amb una neutra en funció del context sintàctic.

Dins del segon capítol, dedicat a la morfologia, hem estudiat alguns adjectius que antigament eren de dues terminacions i que ara en tenen una sola, i viceversa. Quan hem vist els determinants ens hem detingut sobretot en l'article, que presenta variació a dins mateix del rossellonès i que, a més, té una variant *lo* única, amb un comportament semblant al del *lo* del català antic.

La morfologia verbal és un dels apartats més grans de la tesi. Hi hem hagut de descriure i analitzar els canvis de tot un grup de verbs de la conjugació II, amb l'arrel acabada en una consonant palatal, que han passat a la conjugació IIIa. D'altra banda, hem vist per què els verbs amb increment velar tendeixen a eliminar aqueixa velar.

Pel que fa als morfemes de persona, la 1a sg té un morf específic, *-i*, mentre que en la resta del català en té pas cap. La interacció de la morfologia i la fonologia ha estat decisiva a l'hora de poder analitzar el comportament d'aqueix morf de 1a sg i també del morf de 2a pl.

Finalment, dins de la sintaxi, el subjecte ens ha interessat força per les seues dificultats per ser postverbals i perquè quan és rema s'ha de presentar amb una oració clivellada. L'altre punt que hem hagut de descriure amb més deteniment ha estat la negació, que es fa amb *pas*, que és una partícula postverbal.

Conclusions – English

Rousillonais presents certain linguistic features, some of which are shared by other Catalan dialects, and some of which are distinctive. This work puts forward a detailed description of the features uncovered by the present research. The descriptive approach presents a synchronic point of view. When significant, it also takes into account diachronic aspects. In addition, this dissertation includes explanatory proposals for some specific phenomena.

The introduction contextualizes the present research via a brief history of North Catalonia, which determines in very crucial ways the current sociolinguistic situation of Rousillonais. This historical context is taken into account all along the thesis and serves to the identification of those changes caused by the strong influence of French. We have also seen the importance of Occitan, the neighboring language, whose influence also explains some of the processes underwent by the dialect under study.

Because of the structure of the thesis, which is divided into distinct and specific grammatical sections, we lack a general conclusion. We can summarize the idiosyncrasies found within each of the aforementioned sections as follows.

From among the phonetic and phonological aspects, one of the most notable features concerns vocalism: Rousillonais exhibits only five vowels. We have addressed this phenomenon from a diachronic point of view, but synchronic considerations are also included. In addition, an acoustic account is provided. The most important phonological rules affect two consonants: remarkably, the elision of

the final *n* also affects the plurals, and the voiceless palatal fricative in word-final position turns into a palatal semivowel.

A significant part of the descriptive work is devoted to pronouns. Roussillonais pronouns in infinitive and gerund structures are proclitics. When conjoined with verbs in the imperative mood, they carry the accent of the word. Another clitic that we have considered is *que*, which can be realized with an *e* and with a schwa depending on the syntactic context.

In the second chapter, devoted to morphology, we have studied a number of adjectives. Some of them had two terminations in the past and only one at present, and conversely, some others had only one in the past but currently two terminations. In the study of the determinants, especial attention is paid to the article, which presents geographical variation and which, furthermore, has a variant similar to the *ço* of ancient Catalan.

Verbal morphology occupies one of the most extensive parts of this dissertation. A description and explanatory analysis is provided of the changes of a group of verbs of the conjugation II, characterized by a root ending in a palatal consonant, which have moved to the conjugation IIIa. On the other hand, an analysis is also offered of why verbs with velar increase tend to velar deletion.

Regarding the morphemes of person, the 1st sg has a specific morph, *-i*, whereas in the rest of Catalan dialects no specific morph is present. The interaction of the morphology and the phonology has been decisive for the correct analysis of the behavior of this morph and of the morph of 2nd pl.

Finally, as regards the syntactic aspects, a detailed examination of subject position shows that it exhibits restrictions for postverbal position and that when it is rheme, it has to be presented with a cleft sentence. Careful attention is finally devoted to the description of negation, which needs a postverbal particle, *pas*.

Annexos

Annex 1. Informants

Tot seguit presentem totes les persones enquestades, posant els vilatges agrupats per comarques. Primer hi ha el vilatge, seguit dels noms de la persona i , entre parèntesis, l'any de naixement. En el cas que siguin matrimoni, posem el cognom un sol cop. Si són pares i fills, els posem per separat i indiquem qui és el fill.

El Capcir:

Els Angles: Jean Poudade (1924), Josep Canal (1924)

Formiguera: Marcela (1928) i Jean Pérarnau (1920-2010)

Matamala: Jean Vergès (ca. 1940)

L'Alta Cerdanya:

Angostrina: Teresa Maranges (1941) i Patrick Maranges (1965) (fill)

La Guingueta d'Ix: Agustí Meya (1944), Joan Truñó (1944)

Oceja: Joana Arro (1927)

La Tor de Querol: Andreu Bosom (ca. 1930)

Ur: Joan Colomer (1931)

El Conflent:

Eus: Marie Dorandeu (ca. 1940), Felip Dorandeu (1968), Enric (ca. 1935) i Alice Irla (ca. 1935)

Codalet: Henri Salles (ca. 1945), Maria Pal (ca. 1935)

Fillols: Claude (ca. 1960) i Maguy Escape (ca. 1960)

Fonpedrosa: Jean-Louis Alvarez (ca. 1945)

Pi: Paul Calvet (1924)

Prada: Emmanuel Peiris (ca. 1930), Bernat Nicolau (ca. 1970)

Taurinyà: Maria Teresa Nou (1934)

Vinçà: Jean-Marie Touron (1931), Joan-Miquel Touron (ca. 1960) (fill),
Georges Pagès (1932)

El Rosselló:

Bages: Pere Gurgui (1960), Jeanne Mas (1920)

Bao: Albert Pla (ca. 1935), Regina Pla (ca. 1960) (filla), Rafael Renyé Pla
(1983) (nét), Adelaida Renyé Pla (ca.1990) (néta)

Cànoes: Claude (ca. 1640) i Jeanne Cayuela (ca. 1945)

Corbera: Joseta Mary (1919)

Cornellà de la Ribera: Jean Mons (ca. 1940), Marie Hélène Colomer (1940)

Elna: Constance Vinas (1930), Raymonde Mas (1932), Joan-Lluís Mas (1960)
(fill), Gabriel Escarra (1928), Lucien Inglès (1907)

Forques: Yvonne Oliveras (ca. 1920), Margaride Deixona (1920), Blanca
Paraire (ca. 1925), Mathilde Trilles (ca. 1920-2009)

Illa: Francis Colomer (1935), André Artigues (ca. 1940), Maurice Thibaut (ca.
1935), Francine Colomer (ca. 1935), Marie Sibiude (ca. 1935), Henri
Monier (ca.1920)

Òpol: Patrick Sardà (ca. 1935)

Perpinyà: Gerard Rajaut (ca. 1935) i Germain Solés (ca.1950)

Pià: Annie Ferrer (ca. 1950), Simona Balent (ca.1950)

Pollestres: Francis (1934) i Paule Jampy (ca. 1940)

El Rimbau: Jean-Pierre (ca. 1935) i Jordina Py (ca. 1940)

Salses: Armand Samsó (1920), Cécile Rouve (ca. 1940), Cécile Gibert (ca.
1940), Roger Clos (ca. 1940), Francis Tubau (ca. 1940), Francis
Auzeville (1948)

Sant Esteve: Albert (ca. 1935) i Maria Dolores López (ca. 1938)

Sant Miquel de Llores: Odette Verdaguer (1926)

Sant Llorenç de la Salanca: Renat Ripoll (ca. 1940) i Simone Valande (ca. 1950)

Toluges: Mossèn Andreu Oriol (1948)

Vilamulaca: André Ricart (ca. 1920)

El Vallespir:

La Menera: Pierrette Démoulin (1950)

St. Llorenç de Cerdans: Claudine Guitard (ca. 1940)

Prats de Molló: Roger Coromines (1925), Josep Duniach (1930), Brigitte Plo (ca. 1930)

Reiners: Regina Marill (ca. 1930), Joan Marill (ca. 1950) (fill)

Annex 2. Transcripcions

Formiguera (Capcir)

Informants: JP i MP

La vida abans a Formiguera

Transcripció ortogràfica

De quan eri jove?

[Ò. Vós i la vostra dona, també]

Quan eri jove era com els joves d'avui, tot anava bé. I ens amusàvem, i cantàvem i ballàvem. Tandís que ara, ens estem seguts. O, anava bé, quan érem joves teníem pas la idea de córrer,

0:30

ni hi havia pas això. Això fa que sallíem al corn del carrer, aquí, i arreu érem una colla. I escotàvem, i rèiem.

[Vos posàveu a prendre la fresca?]

Ò, a la fres...

[A l'estiu.]

A la fresca i a la fred. Hi havia pas altra cosa. Els joves se tenien de ramassar ensemble.

[Aquí al vilatge, quants habitants hi havia quan éreu joves?]

1:00

Quatre cents.

[Quatre cents?]

Ò.

I n'hi ha encara quatre cents. Solament han canviat. Abantes era gent del país, ara és gent que han vingut.

Abantes, tothom se coneixia, eh. Tothom havia neixit aquí i, com estaven pagesos tots, feien lo mateix treball.

Transcripció fonètica

də kànt èri zúβə

[...]

kànt èri zúβə èrə kum ə zúβəz ð əβúj, tùt ən àβə βé. j ənz əmuzàβən i kəntàβən i βəλàβə n. təndis k áre..., ənz əstəm səγúts. o, ənàβə βé, kànt èrəj zúβos təniam pás lə jðèjə ðə kùrə ni

0:30

i βiə pàz əfó. əfo fà kə səliən əl kòrn ðəl kə ré, əkí, j ərèw èrən unə kólə. j əskutàβən i réjən

[...]

o, ə lə frèskə

[...]

ə lə frèskə j ə lə frét. i βiə pàz àltrə kóza. ə zúβə sə təniam ðə rəməsə nsémblə

[...]

1:00

katrə séns.

[...]

o.

i nj à ŋkàrə katrə séns. suləmènz àŋ kəmbjá t. əβàntəz èrə zèn dəl pəjis, àr è zèŋ k àm b iŋgút.

əβàntəs, tutòm sə kunəfiə, e. tutòm biə nəfiit əkí, kum əstàβəm pəzèzus túts, fiən lu mət əf trəβál.

1:30

I se coneixien molt.

[Vós també éreu pagès?]

En sem estat sempre.

[Sempre seu estat pagesos]

Una vida, a l'epoca, érem joves.

[I éreu tots dos de Formiguera]

Sí.

A l'estiu fèiem football, quan teníem pas res a fer.

2:00

A l'hivern, anar a esquí.

[Esquiàveu, aquí?]

Uò!

[Què anàveu, als Angles, a esquiar?]

No, no, no, a Formiguera.

[A Formiguera?]

Hi havia pas *remuntapentes* en aquella epoca.

[Ah, no?]

No!

[I com se feia, això?]

Així (fa el gest de portar els esquís a l'esquena)

[Ah, pujàveu...]

Ah, sí, sí.

[I amprés, baixàveu]

Amprés baixàvem.

[Baixàveu esquiant. Ah, d'acord. I vós també, ho fèieu?]

Pas tant.

[Eren més els...]

No massa.

2:30

No, perquè no me gustava.

[No me gustava, dieu? No vos agradava. Dieu *gustar*, aquí?]

Sí, també, agradava o gustava.

1:30

i sə kunəʃiəm múl

[...]

ən sèm əstət sémprə.

[...]

unə ʃiðə, ə l epòkə, èrəɲ zúβəs

[...]

si

ə l istiw fɛjəm fobbál,

kàn tənïəm pà rɛz ə fé.

2:00

j ə l iβèrn, ənà skí.

[...]

wo

[...]

nò, nò, nò, ə furmiyéərə.

[...] i ʃiə pà rəmuntəpántəz ən əkèl epòkə.

[...]

no

[...]

əʃi

[...]

a, si, si

[...]

əmprɛz βəʃáβən.

[...]

pàs tán

[...]

nù másə

2:30

no, pərkè no mə ɣustáβə.

[...]

si, təbé, əɣrəðàβə o ɣustáβə.

[Ah, d'acord. I què plantàveu? Com pagesos, què...?]

3:00

Com pagès, al mes de novembre sembràvem lo gra i après, a partir del mes de març, abril, plantàvem, sembràvem, també, gra, i plantàvem, plantàvem les trumfes.

[Encara hi ha pagesos, ara?]

Els nostres nins.

3:30

[ah, sí, són pagesos?]

Après la guerra de quaranta, eren quatre-vint deu pagesos, i ara...

[Ara en són tres. I són els vostres nins, tots tres]

Un. Dos, perquè treballen ensemble. En diuen un gaec. Treballen tots dos a la mateixa cosa, ensemble.

4:00

[en camps, d'aquí, a Formiguera, són]

Sí, sí, s'estan aquí. Tenen sobretot vaques.

[Ah, d'acord. Allavontes aquí, durant l'hivern, se podia pas plantar]

Ah, no, no sortíem.

Ni avui tampoc!

[No, no, ben segur]

Abantes quan hi havia la neu, quan érem joves, de tres mesos sallíem pas d'aquí.

4:30

Tres mesos.

[Voleu dire del vilatge, perquè la ruta quedava barrada?]

Les rutes eren pas obertes. Hi havia pas *chasse-neiges*, a l'epoca.

[Com? Hi havia...?]

[...]

3:00

kum pəʒès, əl mɛz ðə nuβɛmbrə səmbràβən
lu ɣrɑ j əprɛz, ə pərɪrə ðəl mɛz ðə mɑrs, ə
βrɪl, pləntàβən, səmbràβən, təβè, ɣrɑ, i plən
təβəm, pləntàβən ləs trúmɸəs.

[...]

əz nòstrəz níns.

3:30

[...]

əprɛz lə ɣɛrə ðə kuràntə, ɛrən katrəβɪn dɛw
pəʒɛzuz, i àrə...

[...]

ún. dús, pərɸkè trəβàlən ənsémblə. ən dɪwən
uɲ gaék. trəβàlən tüt dùz ə lə mətɛʃə kóʒə,
ənsémblə.

4:00

[...]

sí, s əstàn əkí. tənən suβrətüb bákəs.

[...]

no surɸiən.

nɪ əβùj təmpók

[...]

əβàntəs kànt i βiə lə néw, kànt ɛrəɲ zúβəz,
ðə trɛz mɛzu səliəm pəz ð əkí.

4:30

trɛz mézus.

[...]

lə rütəz ɛrəm pəz uβértəs. i βiə pà ʃesənɛzə
z, ə l epókə.

[...]

Hi havia pas los *chasse-neiges*
[Les maixines, voleu dire, que netegen? Ah,
d'acord]
Hi havia un cavall que portava el *courrier* de
Mont-Lluís a aquí.

5:00

[I venia a cavall]
Oué. És tot. Pareix pas possible.
[Ò. I per menjar, teníeu de guardar...]
U! Per menjar! La gent havien mort los porcs.
Ara, el mes, per Nadal o el mes de ginat
'gener', tenim viures per tot l'any. Anaven a
cercar una merluça

5:30

a l'*épicerie*.
[Un?]
Bacallà.
Una *morue*.
Una merluça, en diem nosaltres.
Perquè, abantes la religió calia fer divendres,
sagrat. A Espanya tampoc ne fan pas més, de
divendres, ara!
[Sí, sí, se fa. Voleu dire abantes de Pasqües?]

6:00

Tot l'any, el divendres.
[Les set setmanes abantes de Pasqües]
La Quaresma.
Ha canviat.
[D'on venia, la merluça?]
**D'Espanya. De Puigcerdà. Les botigues
tenien...**

6:30

**Botigues... épiceries, ne tenien, vendien,
ellos.**
Com se conservava bé...

i βiə pàz lu ʃesənézəs
[...]

i βiə uŋ kəβàʎ kə purtàβə l kuriè ðə muŋluï
z əki.

5:00

[...]
we. ès tút. pərəʃ pàs pusíplə.
[...]
u. pər məŋzà. lə zèn βim mòr lus pòrs. àrə,
əl mèz, pər nəðàl u əl mèz ðə zinát, tənīm b
iwrəs pər túl l əŋ. ənàβən ə sərka unə mərli
sə

5:30

ə l episerí.
[...]
bəkəʎá.
unə morý.
unə mərliúsə, n diəm nuzàtrəs.
pərəkè, əβàntəz lə rəlizjù kəliə fə ðiβènrə, sə
ʎrát. ə spəŋə təmpòg nə fəm pàs méz, de ði
βènrəs, àrə

[...]

6:00

túl l əŋ, əl diβènrəs.
[...]
lə kwərəzmə.
kəmbját.
[...]
d əspəŋə. ðə putʃərdá. ləz βutiçəs tənìən...

6:30

butiçəs...episerís, nə tənìən, bəndiən, éʎus.
kun sə kunsərβàβə βé...

[Ò. I de verdures, què menjàveu?]
Les trufes. Al *début* aquí, ara, fins ara

7:00

una col. Sabeu el que és, una col.
[Una col, sí, sí]
Un nap. (...) això fumet (?), el gros (...)
Mes com verdura, un nap, una col, és tot a
l'hivern. Era tot, a l'època. O llavontes
llegums secs. Pois-cassés, lentilles.

7:30

Coses aixins.
[Ò, ò]
Mes, ben corradament com ara hi ha enciam i
tota sorta de llegums, hi havia pas.
[Era dur.]
No!
Quan hi seu neixit, és pas dur. Hom s'habitua.
Era habituat. I demanàvem pas altra cosa.
Tandís que ara,

8:00

són habituats i tament emprat demanden
altra cosa, quan tenen altra cosa, i se n'acaba
pas mai.
[Sempre en volem més]
C'est vrai.
És pas més mal. A Espanya també se passa
igual, eh.
[Sí]
Han canviat molt.

[...]
əs trúfəs. əl deβýt əkɪ, áɾə, finz áɾə

7:00

unə kól. səβəw əl k éz, unə kól.
[...]
un náp. ... əʃi fumét, un ɣrəs (...)
me kum bərdürə, nàp, kól, ès tüt ə l iβérn. è
rə tüt, ə l epókə. o ləβùntəs ləɣum séks. p
wakəsè, ləntíləs.

7:30

kòzəz əʃins.
[...]
me, βèŋ kurəðəmèn kum àrə j à nsiàm i tùta
sòrtə ðə ləɣùms, i βiə pás.
[...]
no
kant i sèw nəʃit, ès pàz ðúr. on s əβitúə.
erə βituát. i ðəmənàβəm pàz àltrə kózə. tən
ðis k àrə,

8:00

sùn əβituàdz i taləmèn əmprəd dəmàndən àl
trə kózə, kàn tènən àltrə kóza, i sə n əkàβə
pàz mál.
[...]
se βré.
ès pàs mèz mál, e. ə spàŋə təbè sə pàsə jɣw
ál, e
[...]
aŋ kəmbjàm mól

La Tor de Querol (Cerdanya)

Informant: AB

Els oficis antics a la Tor

Transcripció ortogràfica

Escolteu, s'ha espatllat molt. Perquè ja us ho explicaré, ara ho he explicat, abantes parlava amb el meu català, jo, allavons aquí va canviar molt el sistema, la mainada van anar a col·legi, i a meva, tots a part jo, la meva mainada, tots parlen francès. I jo he perdut el català, bastant. Perquè amb la meva mainada he de parlar francès.

0:30

I amb molta gent que vénen aquí també he de... haig perdut molt el català. Abans sí, perquè en som fill, d'aquí, som fill de la Tor de Querol. Que poder, casibé segur, que l'arrel la més segura del poble és la nostra perquè, *arriere*, *arriere* els padrins, ja eren d'aquí. El meu pare va néixer aquí, la meva mare ha nascut aquí, a la Tor de Querol, per això que us dic fa molts anys que poder l'única família segur que té més arrels al poble, avui, a l'hora actual.

[Carai. Molt bé, quina sort.]

1:00

Aviam si el trobi. Molt bona gent, eren, tenen dues nenes. La una és casada amb un anglès, i l'altra és pas casada, l'altra, té un company.

Bueno, sort n'haviem tingut.

[Ara aquestes coses van així]

Això és la vida.

[Sí. I vós quan anàveu a l'escola estudiàveu aquí, també a la Tor de Querol?]

Transcripció ortogràfica

əskultéw, s a spəʎʎəm mól. pərkè zà wz o ə splikəré, àrə w e splikát, əβàntəs pərlàβ əm əl mèw kətəlá, zó, əʎəβðnz əkí βa kəmbjà mól əl sistəmə, lə məjnàðə βan ənà kulézit, i ə mèβə, tòdz ə pàr zó, lə mèβə məjnáðə, t òts pàrlən frənsés. i zð e pərdùt əl kətəlá, βə stán. pərkè m lə mèβə məjnàðə è ðə pərlà fr ənsés.

0:30

i əm mòltə zèŋ kə βènən əkí təmbè è ðə aj pərdùm mòl əl kətəlá. əβàn sí, pərkè n sòmŋ fil, ð əkí, sòmŋ fil ðə lə tòr ðə kəról. kə puð è, kəziβè səyú, kə l ərèl lə mè səyùrə ðəl pò plə èz lə nóstrə pərkè, ərjèrə, ərjèrə əs pəðrì ns, zà èrən d əkí. əl mèw pàrə βa nəfə əkí, l ə mèβə màrə a nəskùt əkí, ə lə tòr ðə kəról, pər ʃð k uz ðik fa mòlz àŋs kə puðè l unikə fəmilí səyù kə tè mèz ərèlz əl pópłə, əβúj, ə l ðr əktuál.

[...]

1:00

əβjàm si əl tróβi. mòl βðnə zén, érən, tènən ðùəs nénəs. lə ùn ès kəzàðə mb un iŋgléz, i l àtrə ès pas kəzàðə, l àtrə, tè uŋ kumpáj. β wènu, sðr n əβiəm tiŋgút.

[...]

əʃð èz lə βíðə.

[...]

1:30

Jo vaig anar a escola aquí la Tor.

[Aquí la Tor.]

Era l'escola, llavors, ara no hi està més. Vaig anar al certificat d'*études*, que deien, i després quan vaig, vaig perdre el meu pare molt jove. Mon pare tenia quaranta anys quan se va morir, llavors vaig fer tres anys d'escola d'agricultura. A Tolosa, amb els frares. Érem set o vuit companys de per aquí,

2:00

d'Oceja, per allà, vem anar allà. M'hi vaig estar tres anys. I després vaig venir. Va quedar la meva mare que era viuda, no tenia que, era tot sol. I la mare va poguer...

[No veu tenir germans?]

No. La meva mare va ser molt malalta. No va poguer tenir més mainada. Llavors va quedar viuda, els padrins, el pare i la mare de, la seva mare de mon pare se'n van venir amb la meva mare.

2:30

I llavors vem fer de pagès. Jo no en volia pas fer, de pagès, després quan vaig tenir disavuit anys

[Què volíeu fer?]

Volia fer altra cosa. Llavors veia la meva mare malalta, que era malalta, els meus padrins que ja eren vells, vaig dir ara te'n pots pas, pots pas gicar aquesta gent. Vaig fer de pagès. ... pensi, valdria més que no ho haguesses fet, poder ara tindria una altra cosa.

1:30

zò baj ənà skòl əkĩ læ tórt

[...]

èrə l əskólə, ləβónz, àrə no i əstà més. baj nà l sərɪfɪkəd ð etúðə, kə ðɛjən, i ðəsprɛs k əm baj, baj pɛrðrə l mɛw pərə mɔl zóβə. m um pərə tənɪə kurənt əns kən sə βa murí, lə βòrs baj fɛ trɛz ənz ð əskólə ð əɣɪkultúərə. ə tulózə, əm əls frárəs. èrəm sèt o βùjt kump ənz də pər kí,

2:00

ð usézə, pər lá, bəm ənà lá. m i baj əstà trɛ z əns. i ðəsprɛz baj βəní. ba kəðà læ mɛβə mərə kə èrə βíwðə, no tənɪə kə, èrə tòt sól. i læ mərə βa puɣé

[...]

no. læ mɛβə mərə βə sɛ mɔl məláltə. no βa puɣè tənɪ mɛz məjnádə. ləβòrs βa kəðà βíw ðə, əls pəðrɪns, əl pərə i læ mərə ðə, læ sɛβə mərə ðə mum pərə sə m bam bənɪ əmə læ mɛβə mərə.

2:30

i ləβònz beŋ fɛ ðə pəzɛs. zò no əm buliə p às fé, ðə pəzɛz, ðəsprɛs kam baj tənɪ ðizəβù jt əns

[...]

buliə fɛ àtrə kózə. ləβòrz βɛjə læ mɛβə mərə ə məláltə, k èrə məláltə, əz mɛws pəðrɪns k ə zà èrəm béls, baj ði àrə tə m pòts pàs, pòt s pàs zəkà kɛstə zén. baj fɛ ðə pəzɛs. ... pɛn si, βəldrɪə mɛs kə no u ɣəsəs fét, puðè àrə ti nòrɪə unə àtrə kózə.

3:00

La vida és aixís. I no m'haig mogut mai de la Tor de Querol. Haig tingut molts problemes de salut i bé, el demés, no m'hai mogut mai d'aquí. Coneixia... Ara aquí tots aquestos vells com jo en queda molt pocs. Van morint. De famílies poder de la Tor, no sé si..., ja ho voldria ben veure. Poder no siguem vint.

3:30

Ah, no ho crec. Tot és gent que han vingut. Molts han vingut a la Revolució. A trenta-sis. A Espanya veu ser en revolució, eh.
[Sí, sí, amb la guerra. La Retirada]
I llavors molts, molts, van venir, aquí, i s'hi van quedar. N'hi ha molts, d'aquestos. Els de la Cerdanya francesa es trapa poder la meitat de la Cerdanya francesa, molts i molts i molts

4:00

són gent que van venir per la Revolució, que van fúger, de pou per les raons, ningú sap què, se'n van venir aquí. Molts van venir aquí, es van casar, d'altres van venir en família, van tenir mainada. És això que ha aportat. Hasta que us diré, hasta poder el Departament. A Perpinyà mateix, coneixeu Perpinyà?

[Sí.]

A Perpinyà, que n'hi ha molts i molts i molts que vénen de mil nou cents trenta-sis.

4:30

Ja no són pas d'avui. Aquesta gent ja n'hi ha molts que poder ara són morts, mes han tingut mainada, que ara hi ha mainada, mainada petits, és aquí que el Departament dels Pirineus Orientales és compostat a l'hora actual, casibé de la meitat de gent que han vingut per la Revolució. Això casi és segur. Aquí a la Tor mateix, i per tot arreu,

3:00

lə βið èz əʃis. i nò m aj muyùt màj ðə lə tūr ðə kəról. aj tiŋgùm mòls pruyblèməz ðə səlù t i βé, əl ðəmèz, nò m aj muyùm màj ð əkí. kunəʃiə... àr əkí tòdz əkèstuz βèʎs kəm zð ə ŋ kèðə mòl póks. bam murín. də fəmilis pu ðè ðə lə tór, nò sè si..., zà w βulðriə βèm bé wrə. puðè no siyèm bín.

3:30

a, no w krék. tòt è zèŋ k am biŋgút. mòlz a m biŋgút ə lə rəβulusjó. ə trentə sís. əspəŋə βèw sè n rəβulusjó, e.

[...]

i ʎəβðrz mòlz, mòlz, bam bəní, əkí, i s i βəŋ kəðá. n i à mólz, d əkéstus. əlz ðə lə sərdà ŋə frənsézə əs trəpə puðè lə məjtəd də lə sə rdəŋə frənsézə, mòlz i mòlz i móls

4:00

sòŋ zèŋ kə βam bəní pə lə rəβolusjó, kə βa ŋ fúzə, ðə pòw pər lə rəóns, niŋgù səp ké, s ə m bam bəní kí. mòlz βam bəní kí, əz βəŋ kəzá, ð àtrəz βam bəní ŋ fəmilí, βan təní m əjnéðə. èz əʃð k a purtát. àstə kè wz ðiré, às tə puðè əl ðəpərtəmén. ə pərpinjə mətéʃ, kun əʃwə pərpinjə

[...]

ə pərpinjə, kə n i à mòlz i mòlz i mòls kə βè nəŋ ðə mil nɔw sens trentə sís.

4:30

zà no sòm pàz ð əβúj. əkèstə zèŋ zà n i à m òls kə puðè àrə sòm mórz, me an tiŋgùm m əjnéðə, kə àrə i à məjnéðə, məjnéðə pəfíts, èz əkí k əl ðəpərtəmén dəs pirinèwz urientà ləz ès kumpuzət ə l ðr əktuəl, kəziβè ðə lə məjtəd də zèŋ k am biŋgùp pə lə rəβulusjó. əʃð kàzi è səyú. əkí ə lə tòr mətéʃ, i pər tòt əréw,

5:00

farieü un torn del poble i demaneu “vaig venir en trenta-sis”. Va fúger molta gent, d’Espanya. Les opinions, les politiques, tot això, i d’altres que tenien por. Vet aquí. A la vora dels pobles, s’han canviat molt, ara. I amprés ara avui els pobles s’han buidat. Jo me recordi quan anava a escola, aquí a la Tor, érem vuitanta mainada que anàvem a escola,

5:30

aquí la Tor de Querol. I ara, poder, ja ho voldria ben veure, no hi he parlat amb els d’allò, poder n’hi va una vintena. Encara ho voldria ben veure. Que no n’hi ha cap que sigui... Són de la Tor, perquè fa anys que hi són els pares i tot això, mes ja no són d’arrels de la Tor. I com la Tor, Enveig i per tot arreu. I Perpinyà. Ha canviat molt. I amprés,

6:00

ara perquè he estat imprevist, que si ho hagués sapigut us hauria fet veure que hi havia a la Tor, tenia un llibre ara fa, l’hauria de buscar dues hores, que el poble era molt animat. Aquí no hi mancava res, res, res. Teníem tot, i ara no tenim res.
[Què voleu dir, teníeu ball...?]
Escolteu, comencem, que heu anat a Iravals, heu anat a Iravals, que m’heu parlat de l’Arró.

6:30

[Iravals? Ah, no, no, no hi he anat.]
Ah, i m’heu parlat de l’Arró. L’Arró s’està
[Ah, bé, allò ja és Iravals? Ah, doncs sí. Ara vinc de casa seva, sí.]

5:00

fəriü n tòrn ðəl pòplə i ðəmənəw. baj βənī ə n trentə sís. ba füzə mòltə zén, d əspájə. lə z upiniònz, ləs pulifikəs, tòt əfð, i ð àtrəs kə tənīəm pó. bət əkít. ə lə βðrə ðəls pòpləs, s am kəmbiàm mół, árə. i əmprèz àrə əβij əl s pòplə s am bujdát. zð mə rəkðrði kðn ənàβ ə skólə, əkì lə tórt, èrəm bujtàntə məjnàðə k ənàβəm ə skólə,

5:30

əkì lə tòr ðə kəról. i àrə, puðé, zà w βulðriə βem béwrə, nò i e pərlàt əm əlz ð əłs, puðè n i βà wnə βinténə. əŋkərə w βulðriə βem béwrə. kə nò n i à kàp kə síyi... sòn də lə tó r, pərkè fà àps kə i sòn əls pàrəs i tòt əfð, m e zà nò sòn d ərèlz ðə lə tór. i kòm lə tór, ə mbèŋ i pər tòt ərəw. i pərpinjá. a kəmbjàm mół. i əmprès,

6:00

àrə pərk e stàt imprəβis, kə si u γè səpiγùt uz əwrìə fəb bèwrə kə i βi ə lə tór, tənīə upi λιβrə àrə fá, l àwriə ðə βuskà ðuyəz órəs, k əl pòplə èrə mòl ənimát. əkì nò i məŋkàβə r é, ré, ré. tənīəm tót, i àrə no tənīm ré.

[...]

əskultéw, kumənsém, k ew ənàt ə jrəβálz, ε w ənàt ə jrəβáls, kə m ew pərlàd də l əró.

6:30

[...]

a, i m ew pərlàd də l ərò. l ərò s əstá

[...]

Ell m'ho deia. Bueno. Allà a Iravals mateix, hi havia dues cases de pagès i dos cases de gent que treballaven, hi havia quatre cases allà. Bueno. Tot aquelles cases que heu vist en venint, allò era camps i prats
[Sí, ja es veu que és nou]

7:00

Allò ho han fet de nou. Bueno. Això, això canvia. Mes aquí, aquí al poble, quan arribàveu a l'entrada venint de Iravals, heu travessat el pont, hi ha un pont que passa i a sota hi ha la ribera, hi teníeu el ferrer. El ferrer que llavons hi havia, es treballava amb vaques i amb bous, ferrava els bous, adobava els utissos de treballar, un xic més amunt hi havia un sabater que adobava les sabates o venia sabates,

7:30

un xic més amunt hi havia un marxant de vi, el camí tot dret, eh; arribàveu a la plaça que hi ha el col·legi, allà, allà hi teníeu una... *magasí* d'alimentació i després hi teníeu un *magasí* que venien *caceroles*, *tabaco* i *essenci*, allà. Bueno. Llavors tornàveu a venir a agafar el camí de dret, de pujar aquí dret, llavors teníeu arreu

8:00

agafant el camí hi havia un marxant de llegums, fruita, després hi havia un... que matava porcs, i després pujàveu, teníeu dos o tres cases de pagès. Arribàveu aquí a la plaça, teníeu un hotel, que és avui hi ha la casa comuna, allà on heu anat que hi havia l'alcalde ha vingut, la *merí*
[Allò era un hotel?]
Allà era un hotel, el van fer ara fa poc, allò és nou, eh,

èl m u ðéjə. bwénu. əlá jrəβàlz mətéʃ, i βiə ðòs kàzəz ðə pəzèz i ðòs kàzəz ðə zəŋ kə tr əβəláβən, i βiə kwàtrə kázəz əlá. βwénu. t òt əkèləs kàzəs k ew βist əm bənín, əlð èrə kàmz i práts
[...]

7:00

əlð w am̩ fəd də nów. βwénu. əʃð, əʃð kəmb iə. me əki, əl pópłə, kàn əriβàβu ə l əntrəðə βən̩n də jrəβáls, ew trəβəsət əl pún, i à um pùn̩ kə pàsə i ə sòtə i à lə riβérə, i tən̩w əl fərə. əl fərə kə ləβðnz i βiə, əs trəβəláβ əm bəkəz i əm bóws, fərəβ əlz βówz, əðuβàβ ə lz utisuz ðə trəβəlá, ʊŋ ʃig mēz əm̩n i βiə un səβətə k əðuβàβə lə səβátəz o βən̩ə səβá təs,

7:30

ʊŋ ʃik mēz əm̩n i βiə um mərəʃàn də βi, əl kəm̩ tòd drét, e, əriβàβu ə lə plàsə kə i à l kolézit, əlá, əlá i tən̩u unə məyəzi ð əlimə ntəsjó i ðəsprèz i tən̩u m məyəzi kə βən̩əŋ kəsəróləs, təβàku j əsénsi, əlá. βwénu. ləβ ðrs turnàβu βən̩ ə yəfə l kəm̩ ðə ðréd, də p uzà ki ðrét, ləβðrs tən̩u əréw

8:00

gəfàn əl kəm̩ j əβiə um mərəʃàn də ləyúms, fruítə, ðəsprèz j əβiə un... kə mətəβə pórks, i ðəsprès puzáβu, tən̩u ðòz o trəs kàzəz ðə pəzés. əriβàβu əki ə lə plàsə, tən̩u n utél, k ə èz əβiŋ i à lə kàzə kumúnə, əlá on ew ən àk kə i əβiə l ərkàldə a βiŋgút, lə meri

[...]

əlá èrə un utél, əl βam̩ fè àrə fə pòk, əlð èz nów, e,

8:30

perquè abantes la casa era a baix, al costat del col·legi. No fa pas molts anys que són aquí. Bueno. I després a l'altra banda, a l'altre costat, hi ha fet un xic d'hotel, allà hi havia un cafè, i un carnisser!, a la plaça, després pujàveu per aquest carrer que heu vingut a la meva casa, abans d'arribar a la meva casa hi havia una dona que cosia, que tenia nenes per cosir; el correu,

9:00

les lletres, també es trapava aquí al costat; llavors pujàveu més amunt hi havia un altre carnisser; us giràveu, agafàveu aquesta mica de costa i hi havia un barber; d'un barber, arribàveu, hi havia un plomber, que repara si teniu un forat a l'aigüera

[El desaigüe...]

A l'aiga. Després tornàveu a venir per un altre camí, allà hi tornàveu a tenir un sastre, que feia els vestits, el forn, un xic més avall.

9:30

Després teníeu un molí que feia la farina i després tornàveu a baixar, tornàveu a trapar una altra botiga. Tot això no hi és més.

[Ara què teniu?]

Ara hi ha una botiga, que és a l'altra banda, és el C.A.T., que diuen, el C.A.T. i ara no fa gaire hi han fet una *boulangerie* a costat. Que poder hi heu anat, allà, no?

10:00

[Sí, ho he vist, ho he vist.]

Per la rota. No hi ha res més. Després teníem gendarmeria, la policia, la policia, i després de la policia hi teníem la guàrdia ci... la duana.

8:30

pærkè ßàntəz lə kàzə èr ə ßáf, əl kustad dəl kulézit. no fà paz mólz àns kə sòn əkí. bwé nu. i ðəsprèz ə l àtrə ßándə, ə l àtrə kustát, i a fèt un fík ð utél, əlá i əßiə un kəfé, i un kərnisé, ə lə plásə, ðəsprès pužàßu pər kək kərè kə ew ßiŋgùt ə lə mèßə kázə, əßànz d ərißà lə mèßə kázə i əßiə unə ððnə kə kuziə, kə tənìə nènəs pər kuzí, əl kuréw,

9:00

ləz létrəs, təmbè s trəpàß əkí l kustát, ləßðr s pužàßu mèz əmún i əßiə un àtrə kərnisé, uz ə žiráfú, əğəfàßu əkèstə mikkə ðə kóstə i i əßiə um bərbé, ð um bərbé, ərißáfú, i əßiə um plombjé, kə rəpərə si tənìw un fūrət ə l əjyéřə

[...]

ə l əjyğə. dəsprès turnàßu ßənì pər un àtrə kə mí, əlá i turnàßu tənì un sàstrə, kə fēj əz ßə stítz, əl fðrn, un fík mèz əßáç.

9:30

dəsprès tənìu m muli kə fējə lə fərinə i ðəsprès turnàßu ə ßəfá, turnàßu ə trəpà unə àtrə ßutíyğə. tòt əfð no i èz més.

[...]

àrə i à unə ßutíyğə, k èz ə l àtrə ßàndə, k èz əl sè à té, kə díwən, əl sè à tè i àrə no fà yà jrə i am fèt unə ßuləpžəři ə kustát. kə puðè i ew ənát, əlá, nó

10:00

[...]

pə lə rótə. no i à rə més. dəsprès tənìəm žən ðərməriə, lə pulisiə, lə pulisiə, i ðəsprèz ðə lə pulisiə i tənìəm lə ywàřðjə si... lə ðuánə.

Oleta (Conflent)

Informant: CF (gravació de Ràdio Arrels)
La fira d'Oleta

Transcripció ortogràfica

0:19

El primer diumenge de novembre, com cada any, dins del vilatge se passa la fira d'Oleta, la fira de la tardor. I aqueixa tradició data

0:30

de l'edat mitjana, com la fira de Vilafranca. Abantes quan hi havia pas la *nationale cent seize* que era plena de votures el firall se tenia tot de llarg d'aquest camí i el bestiar era estacat amb (?), encastades dins la roca. Que aqueixos (?) hi són encara avui. En aqueixa fira s'hi exposa vaques i vedells, cabres i cabrits, fedes i anyells. Abantes

1:00

hi havia també burros, burros i cavalls. Els burros i els anyells d'Èvol eren coneixits de pertot. Fins a Barcelona! Avui hi ha pas més burros ni cavalls, però gent que venen vestidura, frivolitats, produccions locals, confitures, embotits, confit de mec, formatges i suc de fruita. El plegam de la jornada és ben cominat!

1:30

tota la jornada la fira se passa al carrer i a l'esplanada de la gara. A migdia un aperitif serà servit davant de la gara i després una repeixada, que se'n diu "*produits du terroir*", serà servida sota d'una tenda. La tarda, a quatre hores, quatre hores i mitja, la coral Bonpàs Canta donarà un concert a l'iglesi Sant Andreu d'Oleta.
Una jornada que la gent miraran de bon ull, pensi.

Transcripció fonètica

0:19

əl primè ðiwməɲɣə ðə nuβémbɾə, kum kàð áɲ, din dəl βiləd̪zɛ sə pàsə lə firə ð ulétə, lə firə ðə lə tərdu. i kèsɟə trəðisjù ðàtə

0:30

ðə l əðəd midzánə, kom lə firə ðə βiləfránk ə. əβántəs kwàn i βiə pàz lə nəsjonələ san s ézə k èrə plənə ðə βutùrəz əl firəl sə təɲiə t ùd də ɫár ð əkək kəmi j əl βəstjə èrə stəkət əm ..., əɲkəstàðəz ðin lə rókə. k əkèsuz ... i sòn əɲkərə βúj. ən əkèsɟə firə s i kspòzə βàk əz i βəðéɫɟ, kàbrəz i kəβrítɟ, fèðəz i əɲéɫɟ. əβántəz

1:00

i βiə təmbè βúruz, búrüz i kəβáɫɟ. əz βùruz j əlz əɲéɫɟ d èβul èrəɲ kunəʃidz də pərtút. fi nz ə βərsəlúnə. əβúj i à pàz mèz βùruz ni kə βáɫɟ, prɔ zəɲ kə βènən bəstiðúɾə, friβulitáts, prɔduksjùs lokáɫs, kumfitúɾəz, əmbufítɟ, k umɟid də mék, furmàd̪zəz i sùg də frújɾə. əl pləɣàm də lə zurnàð èz βèn kuminát

1:30

tùtə lə zurnàðə lə firə sə pàsə l kərə j ə l əs plənàðə ðə lə yárə. ə mid̪iə un əperitíf sərə sərβid dəβàn də lə yárə i ðəsprèz unə rəpəʃ áðə, kə sə n ðiw prɔðyɪ dy terwá, sərə sərβi ðə sùtə ð unə téndə. lə tárðə, ə kwàtr órəs, kwàtr òrəz i mid̪zə, lə kurəl bumpàs kàntə ðunərə wɲ kunsèrt ə lə jylèzi sant əndrèw ð ulétə. unə zurnàðə kə lə zèm mirəràn də βò n úɫ, pénsi.

Taurinyà (Conflent)

Informant: MTN

Excursionistes a Taurinyà

Transcripció ortogràfica

L'any passat vai pas fer, no, hi ha dos anys som pas feta la cura termala, per reumatisme, ara no perquè com el meu home ha estat dos anys molt mal d'un càncer, i aqueix any sé pas si hi aniré, si no, hi som anat pendent deu anys i. Quan vas allí, t'estàs sis mesos o un any sense prendre res, res, és molt bona, aquesta aigua, i après és guapo, del temps que hi era fas passejades, vas a marxar per aquí, per allí,

[Però Taurinyà també és guapo]

Ah, sí, Taurinyà és guapo,

0:30

i també tenim els balcons de Taurinyà, perquè dins hi havia la mina, l'han tot ben apanyat, és guapo, eh, tot és net, allavontes expliqui, senties els carrerons, com fa els carrerons, com se diu això? Els camins. Els camins que hi han i tot això, és bé, no, està bé. I fas un *tour*, n'hi ha un que fa una hora i mija, l'altre fa dos hores, te diuen on és que vas a sàller, sí, sí, està molt bé. Sí. La gent s'hi agraden. I jo també.

1:00

[Aquí ve gent a fer excursions, oi?]

Sí, sí, un munt. *Ouais*. De Prada, que vénen de Perpinyà, deixen tot a Prada, i després monten a peu i van fins allí dalt, al *col* de Clarà, o van a la roca negra, o al peu del Canigó, també n'hi ha que hi van, eh, hi ha sis o vuit hores de marxa mes, també.

[Al peu del Canigó hi ha un refugi, un *auberge*?]

Transcripció fonètica

l ʌn pəsàb baj pàs fé, no, i à dòz ʌn sum pa s féta lə kʏrə tərɱálə, pə rumətízmə, ʌrə nò pərəkè kom əl mèw òm a stàd dùz ʌn mòl màl d uŋ kənsér, i əkɛʃ ʌn sè pà si i nírɛ, si nò i sun ənəp pəndèn dèw ʌnz i. kàm βàz ə lí, t əstà sʏz mèzuz un ʌn sènsə pèndrə ré, r é, èz mòl bóna, əkèst ʌjɣə, i əprèz èz ɣwàp u, dəl tèms kə i èrə fàs pəsəzádəs, βàz ə mə rʃà pər kí, pər lí,

[...]

a, sí, turɪnà èz ɣwápu,

0:30

i təβè tənɪm əz bəlkònz də turɪná, pərəkè din z i βiə lə mɪnə, l an túb bèn əpənat, èz ɣwá pu, e, tút èz nət, ələβòntəs əspliki, səntiəz ə s kərərón, kuŋ fà s kərəróns, kùm sə ðiw ə ʃó. əs kəmíns. əs kəmɪs kə i ʌn i tút əʃó, èz βé, nò, əstà βé. i faz un túr, n i à uŋ kə fà u nə òrə i míðzə, l ʌltrə fà dùz órəs, tə ðiwən ùnt ès kə βàz ə sálə, sí, sí, əstà mòl βé. sí. l ə zèn s i ɣrádən. i zò təβé.

1:00

[...]

sí, sí, um mún. we. də prádə, kə βènən də p ərpɪná, dɛʃən tút ə práðə, i dəsprèz mòntən ə pèw i βàŋ finz əlí ðál, əl kòl də klərá, o βàn ə lə ròkə néɣrə, o əl pèw dəl kəniɣú, tə βè n i à kə j βán, e, i à sʏz o βùjt òrəz də m ʌrʃə mè, təβé.

[...]

És com un restaurant, és a dire, hi ha qualche cambres, simples, eh, cambres, simplement,

1:30

Quartos se diu?

[O cambres.]

Cambres també. Quartos ho diuen a Tamarit, això. Quartos, quartos. I també, podes menjar i podes i, bon, a part per dormir, és *quand mêmes* revén un poc car, mes s'hi pot anar, eh, i après hi ha les jeeps que monten a, aqueixos cotxes que monten fins allí dalt. Nosaltres hi havíem sempre anat amb la nostra, mes ara ho han reglamentat, perquè la gent s'arrestaven n'importa on i. Doncs hi cal anar o a peu, o amb aqueixos cotxes

2:00

que parteixen de Vernet o de Prada.

[D'acord. Doncs quan hi aniré ja agafaré un cotxe d'aquests.]

Segur que si montes, ja vos dic, fan riure, poden anar ... millor i tot, mes si hi vas ... com anàvem amb els meus, a quatre o cinc, revén car, eh, *memes* te podes emportar un *picnique*, te podes emportar un entrepà

2:30

o així i menges allà, fort, que és *agréable*, i après lo que és guapo, que és aquí, és la trobada, oh! Llavontes vos creieu que seu a Barcelona o a Girona o a Figueres, eh. Hi ha, una esplanada tot de petites tendes, i aquí, hi ha tot, tot, tot, tots els catalans i espanyols que vénen de l'altre costat, n'hi ha *autant* que d'aquí. I llavontes n'hi ha que fan, les d'aquí fan grosses marmites així d'ollada o de cosa així i la gent hi van

ès kum un restorán, èz ə ðírə, i à kàlkə kám brəs, sìmpləz, e, kàmbrəs, sìmpləmén,

1:30

kwàrtu sə ðíw

[...]

kàmbrəs təβé. kwàrtuz u ðíwən ə təmərít, əʃ ó. kwártus, kwártus. i təβè, pòðəz məɲzà i p òðəz i, boɲ, ə pàr pər ðurmí, ès kəm mèməz rəβèn um pòk kárt, me s i pòt əná, e, i əprè z i à ləz zips kə móntən e, əkəʃus kòtʃəs kə móntəɲ finz əʎi dál. nuzàltrəs i βiən sèmpr ə ənàt əmə lə nóstrə, me àrə w an rəyləmən tát, pərkè lə zèn s ərəstàβən n impòrtə r ún i. ðoɲ i kàl ənà o ə péw, o əm əkəʃus kòtʃəs

2:00

kə pərtəʃən də βərnèt u ðə práðə.

[...]

səyùr kə si móntəs, zə βuz ðík, fàn ríwrə, p òðən əná ... miʎù j tót, me si βàs ... kum nà βən əmb əz méwz, ə kwàtrə o síɲ, rəβèn ká rt, e, mèməs tə pòðəz əmpurtà um piɲníkə, tə pòðəz əmpurtà un əntrepà

2:30

o əʃi i méɲzəz ə, fórt, k èz əyɾeáβlə, i əprèz lu k èz ɣwápu, k èz əkí, èz lə truβáðə, o. ʎ əβòntəz βus krièw kə sèw ə βərsəlònə u ə zi rònə u ə fiyérəs, e. j à, un əsplənàðə tùd də pəfítəs téndəz, i əkí, i à tút, tút, tút, tùdz əs kətələn z i əspəɲòls kə βènən də l àltrə kustá t, n i à otəɲ kə d əkí. i ʎəβòntəz n i à kə fàn , ləz d əkí fəɲ gròsəz mərmítəz əʃi ð uláðə u ðə kòz əʃi i lə zèn i βàn

3:00

i la nit hi ha el vi amb la canela tot això,
allavontes (...) tard, que canten fins a dia o sis
hores de matí

[I quan és la trobada?]

Me sembla que és el vint-i-tres de juny, que la
fan

[Per Sant Joan?]

Oui.

[És per la flama del Canigó, belleu?]

C'est ça. Voilà. Allavontes, és garrut, sembla
pas ... perquè hi havia tanta gent. Solament
abans retraven fins al, fins aquí que hi ha la,
que hi ha aqueix refugi *en bas* amb cambres,

3:30

Ara els tenen de dir els cotxes, més a baix i
acabar d'arribar així, perquè si no era una
catastrophe, se paraven a pertot, *tandis* que
allí hi ha places, hi havia una tenda grossa,
una altra petita, i és que van, tots aquells...
que vénen, que van ambe tendes, venien amb
la vu, cotxe aquí, no. Això se deixa abans, i
així hi ha que les tendes, ambe focs aquí, allí,
tot. És bé, és bé. I sempre, allí que ressona
com tot. Sí, sí, és guapo, eh, és guapo.

4:00

I n'hi ha un munt que vénen, de gent, n'hi ha
que vénen per Pasqües, mes *bon*, Pasqües
encara allí, hi cal pas massa... hi fa una fred
que pela, eh. Jo hi havia anat, pas *tout à fait* al
cim, amb el meu home a tallar llenya, què, el
vent havia fet molt mal hi ha uns anys
endarrere i hi vam anar, mes, que en tallant
llenya t'envises pas. Fa fred, eh. Jo me vaig
posar a la vora d'un camí, ara iriï pas, eh. Hi
ha gent de tota manera que passen,

3:00

i la nit i à l βi m la kənèlə tòt əjó, ələβòntə
s ... tárt, kə kàntəm finz ə ðiə u siz òrəz ðə
məti

[...]

mə sèmlə k èz əl βintitrèz ðə zún, kə lə fà
n

[...]

wi.

[...]

sè sá. bwəlá. ələβòntəz, èz γərít, sèmlə pá
s ... pərkè i βiə tàn də zén. suləmèn əβàn rət
ràβəm finz əl, finz əki kə i à lə, kə i à kèj r
əfùzi əm bàz əmbə kámbrəs,

3:30

àrə əlzə tənən də ðiʃà ls kótʃəz, mèz əβàj i
əkəβà ð əriβà əʃi, pərkè si nù èrə wnə kətəs
trófə, sə pərəβən ə pərtót, təndis k əli i à pl
ásəs, i βiə unə tēndə γrósə, un àltrə pitítə, i
ès kə βàn, tùdz əkélus... kə βénən, kə βàn ə
mbə tēndəz, βəniən əm lə βu, kòtʃə əki, nu.
əʃò sə ðèʃə βánz, i əʃi i à kə ləs tēndəs, əmb
ə fògz əki, əli, tút. èz βé, èz βé. i sèmprə, ə
li kə rəsùnə kum tút. sí, sí, èz γwàpu, e, èz
γwápu.

4:00

i n i à um mùŋ kə βènən, də zèn, n i à kə βè
nəm pər páskəs, me bòŋ, pàskəz ənkàrə əli,
i kàl pàz másə... i fà wnə frèk kə pélə, e. z
ò i βiə nát, pàs tutəfèt əl sím, əmb əl mèw ò
mə təlá léjə, ké, əl βèm biə fèm mòl mál i
à unz àŋ əndərèrə i i βam ná, me, k ən təlá
ŋ léjə t əmbizəs pás. fà frèt, e. zò mə βaj p
uzà lə βòrə d uŋ kəmí, àrə iriï paz, e. i à zè
n də tùtə mənèrə kə pásən,

4:30

mes me vaig posar en un petit *reparo* així, vaig fer el foguet, nosaltres vem com cal fer el foc, mes n'hi ha, ara és *defés* també perquè n'hi ha que fan foc n'importa on i aquí n'hi havia l'*habitude*, el temps que baixaves a Taurinyà, a portar un viatge de llenya tallada. “Bé jo m'estaré aquí, oh la la, a fer una *siesta*, quelcom de bo” i quan va arribar ja haviï posat ambe *papier* lo, gambes, trufes, aquí tot, oh, nos vam regalar.

5:00

Llavons *c'est bien*. Mes allí dalt de tot hi som anat que un cop. Ambe.. bé, hi ha cinquanta anys que sem aquí, perquè me diu pas res, jo la muntanya s'acaba aquí, per jo. És guapo tot, mes jo m'agrada més la mar, i jo els hi dic als meus i tots els que me coneixen: “si me perdi, podeu venir a me cercar, mes ... a Portbou. Ah, Portbou allí m'agrada: hi ha gent de tot atge, parlen català, se reconten coses, si coneixes pas gaire

5:30

ma fas coneixença de siguit, i après... Nosaltros l'any passat hi vam anar, oh, cinc dies, eh, perquè tampoc podes pas massa, mes cinc dies, prenes aquí a Cotlliure o Banyuls, te costa tres cops més. Allí vam tenir un quarto ambe... ambe la frescor, la calor. *C'est bien*. Una terrassa guapa, que la mar la tenies a deu metres. Pren això aquí Cotlliure, ho podes pas tocar, tandis que allí, bo.

6:00

Mes... me faria massa. Cal fer com pot.

4:30

mè mæ βaj puzà n um pətit rəpəru əʃi, βaj f è l fuyét, nuzàltrəz βəm kum kəl fè l fók, m è n i á, àr èz ðəfès təβè pərkè n i à kə fəŋ f òg n impòrtə r ún i əki n i βiə l əβitúðə, əl t èms kə βəʃəβəz ə turinà ə purtà um biàðzə ðə læŋə təláðə. bè zò m əstərə kí, o la lá, ə fè unə sjəstə, kəlkòm də βó. i kàm βə riβà z à βii puzàt əmbə pəpjè lür, gámbəs, trúfəs, əki tüt, o, nuz βam rəγələ.

5:00

ləβðn s è βién. me li ðəl də tüt i sun nək k uŋ kóp. əmbə.. bè, i à sinkwànt àŋs kə sèm əkí, pərkè mə ðiw pa ré, zò lə muntəŋə s ək àβ əkí, pər zó. èz γwəpu tót, mè zò m əγrəð ə mèz lə márt, i zò əlzi ðik əz méwz i tùdz əs kə mə kunəʃən si mə pərði, puðew βəni mə sərká, me ... ə porβú. ə, porβù əli m əγr áðə. i à zèn də tüt áðzə, pərləŋ kətələ, sə rə kòntəŋ kózəs, si kunəʃəs paz γəjrə

5:30

ma fàs kunəʃənsə ðə siγít, i əprès... nuzàltruz l àŋ pəsàt i βam əná, o, siŋ díəz, e , pərkè təpòk pòðəs pàz másə, me siŋ díəs, prènəz əki ə kuɫiwrə o βəŋúls, tə kòstə trəs kòm més. əli βam tənì un kwàrtu əmbə... ə mbə lə frəskú, lə kəlú. s è βién. unə təràsə γwápə, kə lə màr lə tənìəz ə ðew métrəs. pr èn əʃð əki kuɫiwrə, u pòðəs pàs tuká, təndis k əlí, bó.

6:00

me... mæ fəriə másə. kəl fè kòm pót.

Bao-1 (Rosselló)

Informant: AP

La vida anys enrere al vilatge

[Regina Pla]

Transcripció ortogràfica

Quan anàvem a escola sempre ha estat el mateix, mes, en fin, era defès de parlar català. Mes sabeu a la cort tothom parlava català, eh, carall, mes dins l'escola era defès eh, llavon, defès és defès, pot se metre es ordre, què vols, òa. Vet aquí com anava. L'escola sempre ha estat *a peu près* dins els vilatges, com a la vila. N'hi ha que feien un poc els bojos,

0:30

n'hi ha que miraven d'escoltar. Jo eri un poc entremig. Jo eri un poc entremig, de cops seguia el moviment, de cops, carall, per això calia un poc treballar si un volia sapiguer escriure i llegir, eh, *voilà*. I après van arribar el certificat d'études i après s'arrestat per una colla vaig pas volguer continuar, és una colla que s'arrestava aquí, eh. Jo eri *fis* solter, una mica, bon, vaig treballar amb mon pare i après

[I de què treballàveu?]

vaig sere masegat

1:00

la terra, i après vaig anar a treballar a les caves Byrrh a Tuïr, que vaig sere masegat, i vaig acabar com *guide*, veieu, feia visitar, per això *quand mêmes* feia visites en català, que n'hi havia encara d'aquí de Barcelona fent el tonto, això,

Transcripció fonètica

kàn nàβən ə skòlə sèmpr a stàt əl mətéj, me , ɲfɪn, èrə ðəfèz ðə pərlà kətəlá. me səβèw ə lə kùrt tutòm pərlàβə kətəlá, ə, kráɫ, mè ð in l əskòl èrə ðəfèz e, ɫəβòn, ðəfèz èz ðəfés , pòt sə mètrə əz órðrə, kə βòz, óa. bèt əkɪ kun náfə. l əskòlə sèmpr a stàt ə pu prèz ði nɪz əz βiládʒəs, kum ə lə βílə. n i à kə fèjən um pòk əz βòzuz,

0:30

n i à kə miràβən ð əskutá. zò èri um pòk en trəmítʃ. zò èri um pòk entrəmíd, də kòt səyɪ ə əl moβimèn, də kòts, kráɫ, pər ʃò kəlɪə u m pòk trəβəɫə si um bulɪə səpiyè skrɪwrə i ɫəzɪ, e, βwəlá. i əprèb ban əriβà l sərtifikàd d etùðəz i əprè s ərəstəp pər unə kòɫə βaj paz βulɪyè kuntinwá, èz unə kòɫə kə s ərəstə βə əkɪ, e. zò èri fis sulté, unə mɪkə, βo, βaj trəβəɫə mə mum pərə i əprès

[...]

βaj sèrə məzəyát

1:00

lə tére, i əprèz βaj nà ə trəβəɫə ləs kàβəz βi rt ə tuí, kə βaj sèrə məzəyát, i βaj kəβà kum gídə, βəjéw, fèjə βizitə, pər ʃò kəm mèməs fèjə βizitəz əɲ kətəlá, kə n i βiə ɲkàrə ð əkɪ ðə βərsəlònə fən əl tóntu, ʃó,

feia la visita en català, de les caves aquí, hi ha aquella grossa bóta que fa deu mil *hectós*. De roure, eh, de roure. Ò. És quelcom de veure. Bé ho deu haver vist ell, en Pi, ho deu haver vist,

1:30

la bóta. Voilà.

[També em caldria si em poguéssiu dir com us dieu, que m'ho apuntaré.]

Pla, pe ela a, Albert.

2:00

[I sou d'aquí, de Bao, de tota la vida.]

Sí, sí, de tota la vida. Aviat farà setanta-nou anys.

[Explica-li un poc quan éreu joves què fèiu]

O, quan érem joves què fèiem, sabeu. A l'epoca, sabeu, la televisió ha mort un munt de coses, i l'auto. Abantes la gent feien més societat, eh. Nos reveníem prou sovint, fèiem un poc un equipe de rugbí, anàvem al cafè que enfin, *souhait*,

2:30

nos reveníem, hi havia balles sovint, pendent les veremes, per exemple, hi havia colles espanyoles, que venien, de catalans, aquí, hi havia balles cada nit; era una altra manera de viure. La televisió i l'auto, el progrés, han mort tot aquest *truc* de societat. Tenen *chance* ellos de fer tot això de català d'aquí d'Aire Nou i tot això, perquè la gent viuen un poc salvatgement, ara, cal dire el que és, voilà. La vida d'ara,

fèjə lə βizitə η kətəlá, ðə ləs kàβəs əkí, i à ə kələ ɣrəsə βətə kə fə ðew mīl ektós. ðə ró wrə, e, ðə rúrə. o. ès kəlkòm də βéwrə. bè w ðew βè βist ék, əm pí, u ðew βè βist,

1:30

lə βótə. bwəlá.

[...]

plá, pe èllə à, əlβért.

2:00

[...]

sí, sí, ðə tütə lə βidə. əβjəf fərə sətəntə nòw əns.

[...]

o, kənt èrəη zùβəs kə fējən, səβéw. ə l epòk ə, səβéw, lə tələβizjù à mòrt um mùn də kó zəz, i l otó. əβəntəz lə zəη fējəm mè sosjət át, e. nu rəβəniəm pròw suβjη, fējən um pò k un əkìpə ðə rugbí, nəβən əl kəfè kə əmjfin, suát,

2:30

nu rəβəniən, i βiə βàlə suβjη, pəndèn ləz βr éməs, pər əðzəmplə, i βiə kòləz əspəjòləs, kə βəniən, ðə kətəlānz, əkí, i βiə βàləs kàðə nít, èrə wn àltrə mənèrə ðə βíwrə. lə tələβi zjù i l otò, əl pruyrés, am mòr tüt əket tryk də susjətát. tənən tʃənsə èluz ðə fè tüt əjò ð ə kətəlà ð əkí ð àjrə nòw i tüt əjò, pər kè lə zəm bìwən um pòk səlβədʒəmén, àrə, kəl ði rə l k és, βwəlá. lə βidə ð árà,

3:00

el modern ha ben segur, ens regala la televisió tot això, mes, ha mort això de societat. *Memes* sul plan agrícola la gent abantes se tenien d'ajudar els uns als altres, sabeu, quan plantàveu una vinya, desfonsaven que se diu, giraven la terra, bon, calia que es veïns vinguessen a vos ajudar. Après quan plantaven, sabeu una barra de ferro, anaven al barbat, calia que vos ajudessen, quan grafaven, *mema* cosa. Ara tot això és acabat, ara vos porten *truc* garrafat com

3:30

això, ara és acabat, hi ha pas més aqueixa d'allò.

[Però llavors no es planta?]

Sí, mes, vos vénen recinats, com això, i han posat *truc* en els , fan pas arrel, és un altre d'allò, bon la gent ho fan tot sols això. Fan venir en aquí cap el gar, pensí que són habituats a fer això i hi ha pas més aqueixa solidaritat que hi havia abantes, *voilà*, bon

4:00

C'est tout. Memes per les veremes la gent s'ajudaven també, i espiaven pas que fessu un dia de més per un, un dia de més per l'altre, això anava fent, *voilà*.

[I la nit què se passava?]

Bon, li deii, a la nit hi havia aquí al cafè Renó, hi havia balles i tot això aqueixes colles venien, perquè carall llavontes hi vai (...) ara és inculta, hi havia una colla, hi havia quatre o cinc colles fortes, llavon tothom a la nit

3:00

el modèrn à ßen sæγürt, ənzə rəγàlə læ tələβ izjù tüt əfð, mè, a mòrt əfð ðə susjətát. mè mə sul plàn əγrikòlə læ zèn əßàntə sə tənïən d əzuðà lz ùnz əlz áltrəs, səβéw, kàm plənt àβu unə ßiŋə, ðəsfunzàßəŋ kə sə ðíw, zíràßə n læ téрэ, bon, kəlïə k əs ßəjiz ßinyèsən ə ßu zuðá. əprès kàm pləntáßən, səβèw unə ßərə ðə féru, nəßən əl ßərßát, kəlïə kə ßuz əzuð ésən, kàŋ grəfáßən, mèmə kózə. àrə tüt əfð z əkəßát, àrə ßus pòrtən trýg gərəfák kum

3:30

əfð, àr èz əkəßát, i à paz mèz əkèfə ð əló.

[...]

sí me, buz ßènən rəsináts, kum əfð, i am pu zàt trýk ən əs , fàm paz əréł, èz un àltrə ð ə ló, ßun læ zèn u fàn tüt sùlz əfð. fàm ßəñi ə n əkí kap əl γàr, pénsi kə sun əßituàdz ə fè fð i i à paz mèz əkèfə solidəritàk k i ßi əßá ntəs, ßwələ, ßwen

4:00

sè tí. mèməs pə læz ßrèməz læ zèn s əzuðáß ən təmbé, i əspiàßəm pàs kə fəsu un ðiə ðə mès pər ún, un ðiə ðə mès pə l áltrə, əfð nə ßə féñ, bwələ.

[...]

bon, li ðii, ə læ nít i ßiə əkí l kəfè renó, i ßiə ßàləz i tüt əfð kèfəs kòləz ßəniən, pərkè k rəl kəßòntəs i ßaj ... àrə èz inkýltə, i ßiə un ə kòlə, i ßiə kwàtr u sïŋ kòləs fórtəz, kəßò ntəs tutòm ə læ nít

4:30

[A cada vilatge hi havia una colla...]
Ouais, ouais. Se feia un munt de vi i el vi marxava, mes, un munt abantes, eh. Com ara la casa on treballava cromptava un munt d'hectós de vi, eh, la casa Byrrh, un munt d'hectós de vi!, tenia caves a Espirà de l'Aglí, a Talteüll, a Estagell, su la ruta a Narbona i la mistela que venia de, el most que venia de... tocant de vora de ... de Tarragona! Hi havia caves també

5:00

a Portvendres. Els *bateus*, hi havia en pipalena?, els *bateus* buidaven i pompaven dins les cubes, tot això feia marxar el vi, eh. Après va sàller el pastís, això carall, va un poc va aterrar un poc això de... de l'aperitiu a base de vi, voilà, que se'n diu en francès *spiritueu*, voilà. És un melange de most amb vi i amb plantes, veieu, dins del Byrrh

5:30

veieu hi ha *quinquina*, pell de toronja amarganta, cacaó, cafè cuit a cinquanta per cent i *kolombó*, és una arrel groga com això, rodona, per donar d'allò de...

[I es fa aquí, això?]

No! Això venia tot d'*Algerie*, de l'Àfrica! Cacaó i tot això. *Voilà*, mit aquí, abantes se passava altrament. És com la musica, la musica sabeu, ara també

6:00

se cal engarrapar quan ou, eh la, la musica d'ara, eh. Cal sere ... bum, bum, bum, bum, bum, jo eri pas habituat a això, ja que cantí un pot, eri pas habituat en aquesta musica, eh, som jo que vos ho dic, eh, ara quan eri jove va venir a casa meu i hi era un poc, eh

4:30

[...]

wé, wé. sə fɛjə um mùn də βi i əl βi mərtʃá βə, mè, um mùn əβántəz, e. lə kàz un trəβə λàβə krumpàβə um mùn ð ektòz ðə βi, e, lə kàzə βirt, um mùn ð ektòz ðə βi, tənɪə kàβə z əspià ðə l əyfi, ə təltəuɫ, əstəzèɫ, su lə rùt ə ə nəɾβùnə i lə mistèlə kə βənɪə ðə, əl mùs kə βənɪə ðə... tukàn də βòrə ðə... də tərəyón ə. i βiə káβəs təβè

5:00

ə purβénrəs. əz βətəwz, i βiə əm pipələnə, ə z βətəwz βuidàβən i pumpàβən din ləs kýβə s, tüt əʃð fɛjə məɾʃà l βi, e. əprèb ba sàɫə l pəstís, ʃð král, βa um pòk βa tərà um pòk ə ʃð ðə... ðə l əperitiw ə βàzə ðə βi, βwəlá, kə sə n diw əŋ frənsèz espiɾityø, βwəlá. èz u m meləɾzə ðə mùst əmə βi i əmə plàntəs, bi éw, ðin dəl βirt

5:30

βəjèw i à kəŋkiná, pèɫ də turòɾz əməɾyàntə, kəkəwò, kəfè kùjt ə sinkwàntə pər sèn i k olombó, èz un ərèl ɣròyə kum əʃð, ruðùnə, pər ðunà ð əɫò ðə...

[...]

nù. əʃð βənɪə tùd d əlʒeri, ðə l əfríkə. kəkə ò i tüt əʃó. bwəlá, mɪt əkí, əβàntə sə pəsàβ a ltrəmén. ès kun lə muzíkə, lə muzíkə səβéw, àrə təβè

6:00

sə kəl əŋgərəpə kwànt òw e lə, lə muzíkə ð árà, e. kəl sèrə ... βùm, bùm, bùm, bùm, bùm, zò èri paz əβituàt əʃo, zə kə kanti um po k, èri paz əβituàt ən əkèstə muzíkə, e, sùŋ z ò kə βuz u ðík, e, àrə kwànt èri zùβə βa βən ÿ ə kàzə mèw i èrə um pòk, e

Bao-2 (Rosselló)

Informant: CT (gravació de Ràdio Arrels)
Retallades d'ajudes als balnearis de l'Alta
Cerdanya

Transcripció ortogràfica

0:30

Nos afecta molt perquè sem estat convidats per gent de Cerdanya ahir hasta la nit, hi havia un centenar de persones, és un munt per una reunió publica, per els escotar i veure amb ellos lo que se podia fer. Lo que pensem és que avui hi ha una voluntat del govern d'atacar la salut de tots els costats.

1:00

Tenim un cas que sembla *muy* a prop de lo que s'havia passat al mateix recinte a Cervera hi ha aquí una voluntat de fer passé els hi (?), que són a la propietat de les Escaldes, cap a cliniques privades, nos han parlat ahir hasta la nit de quatre-vints llits que irien a Sant Esteve, pensi, a la clinica de la Pineda, lo altre ... a una clinica privada d'Er

1:30

i no quedaria que cinquanta llits a les Escaldes, casibé, el centre tancaria i tot el sapiguer fer dels salariats que treballen dins d'aqueix centre serà fotut. Lo que puc dire és que hi ha una petició que se'n va circular dins tota la Cerdanya i més a la band dins del departament, el partit comunista en serà, hi ha un col·lectiu que s'és construït ambe

Transcripció fonètica

0:30

nuz əfektə mùl pərkè sèm əstək kumbiàts p
ər zèn də sərðəɲ əi àstə lə nít, i βiə un səntə
nà ðə pərsónəz, èz um mùm pər unə rəwnjù
puβlíkə, pər əlz əskutà i βèwrə mb èɫuz lu
kə sə puðiə fé. lu kə pənsèm ès k əβù i à w
nə βuluntàd dəl ɣuβèrn d ətəkà lə səlùd də t
ùdz əs kustáts.

1:00

tənim uɲ kàs kə sèmlə mùj ə pròb də lu kə
s əβiə pəsət əl mətəj rəsint ə sərβèrə i a kī
wnə βuluntàd də fè pəsè lz i, kə sùn ə lə pr
upjətàd də ləz əskáldəs, kap ə kliníkəs priβá
ðəz, nuz àm pərlàt əi àstə lə níd də kətrəβin
z ɫits kə iriən ə sant əstéβə, pénsi, ə lə klini
kə ðə lə pinédə, lu àltrə ... ə unə kliníkə pri
βàðə ð ér

1:30

i nu kəðərɪə kə siŋkwàntə ɫidz ə ləz əskáldə
s, kəziβé, əl sèntrə təŋkərɪə i tüt əl səpiyè fè
ðəl sələriàts kə trəβàɫən din d əkèj sèntrə s
ərə futút. lu kə pùg ði ès k i à wnə pətisjù k
ə sə m bà sirkulà ðin tütə lə sərðəɲə i mèz ə
lə βàn ðin dəl dəpərtəmén, əl pərɫik kumun
ist ən sərə, i à uɲ kuləktiw kə s ès kunstruït
əmbə

2:00

treballadors i representants sindicals que han ben comprès que si aqueix centre tancava, és la Cerdanya tornarà mai que seria mal menada, i nosaltros, consellers regionals hem fet una lletra avui en el president del consell regional, en Georges Frêche, per li demanar de fer lo que cal en direcció del ministeri, a través del prefect de regió i a través de la direcció de l'erra *hache*.

2:30

[...]

Er, poca cosa. Vint llits, sort que és una clinica privada, i donques lo que és rentable se'n va al privat, és la filosofia actual, eh. I segur que tenen pas en compte l'interès de tenir a les Escaldes ambe les aigues calentes de Dorres i el més que

3:00

hi havia de la calitat de salut que se podia aportar ambe la tecnicitat i l'especialitat que tenia les Escaldes. Això els interessa pas, lo que hi ha: cal rentabilitzar avui tot això, i donques el privat recupera els llits, Sant Esteve, pensi que la Pineda tén menester de llits perquè és alimentada per la clinica Sant Pere que els hi havia,

3:30

sense eina, gent a reeducació, i és aixins que l'RH ha, desmanatge, desmanatge als espaci, als espais de salut de la, del país en sofrença que és la Cerdanya fins a la plena, a l'entorn de Perpinyà, és aquí que se rentabilitzarà més. I nos han dit també la gent ahir, que hasta la RH per justifiar el seu plan,

2:00

trəβəʎəðüz i rəprəzəntàn sindikàls k àm bəŋ kumprès kə si əkəj sèntərə təŋkájə, èz lə sə rðəŋə turnərə māj kə səriə māl mənádə, i n uzáltrus, kunsəʎè rəzjunálz èŋ fèt unə ʎètr əβij ən əl prəziðèn dəl kunsèʎ rəzjunál, əŋ zòrzə fréʃə, pər li ðəmənà ðə fè lu kə kəl ən dirəksjù ðəl ministéri, ə trəβèz ðəl prəfèg d ə rəzjú i ə trəβèz ðə lə ðirəksjù ðə l èrə áʃə

2:30

[...]

ér, pòkə kózə. βij ʎit, sòr k èz unə klinikə priβádə, i ðòŋkəz lu k èz rəntəβlə sə m bə l priβát, èz lə filozofiə əktuál, e. i səyür kə tè nəm páz əŋ kùntə l intərəz ðə tənì ə ləz əsk àldəz əmbə ləz əjyəs kəlèntəz ðə ðórəz i əl mèz kə

3:00

i βiə ðə lə kəlitàd də səlùk kə sə puðiə əpurt à əmbə lə təŋnisitát i l əspəsjəliðək kə tənìə ləz əskáldəs.

əʃò lz intərəsə páz, lu kə i à kəl rəntəβilidzà βij tüt əʃó, i ðòŋkəz əl priβəd rəkupərə əz ʎits, sant əstéβə, pènsi kə lə pinèðə tèm mə nəstè ðə ʎits pərkè z əliməntádə pər lə klinì kə san pèrə kə əlz i βiə,

3:30

sens éjnə, zèn ə reəðukəsjú, i èz əʃins kə l è rə áʃə, ðəzmənádʒə, ðəzmənàðʒə əlz əspási, əlz əspàjz ðə səlùd də lə, ðəl pəiz ən sufrèn sə k èz lə sərdəŋə finz ə lə plánə, ə l əntùrn də pərpijá, èz əki kə sə rəntəβilidzərə méz. i nuz àn ðit təmbè lə zèn əí, k àstə lə èrə áʃ ə pər zustificà əl sèw pləŋ,

4:00

havia poloçat (?) una intervenció d'acollir la població de l'Aude i hasta de l'Arieja que és apropiat, a prop, eh, a vint-i-tres quilometres hi ha l'Aude i l'Arieja, aquesta gent poden pas més anar a se fer suanyar i se fer reeducar a les Escaldes, és una política que és contrari, contrari a lo que volem

4:30

nosaltros consellers regionaux, i en Frêche ambe nosaltros, que volem un amenatjament del territori del punt de vista de la salut que vagi dins tot el país. Nosaltros sem en trinc, avui, de posar en plaça cases de la salut a pertot. Per acollir metges que volen pas anar, perquè tenen pas la facilitat, tenen pas la casa, com se diu, el gabinet,

5:00

tot això elze posem a disposició de metges, de ... i terapeutes dins del país que és abandonat i ellos nos fan aqueix mal cop sus la Cerdanya. És pas possible. És pas acceptable.

[...]

No, no, és una decisió mes és una decisió que anem a tot fer per la fer girar, eh.

[...]

Sí, a Peirafita,

5:30

la gent que són mobilitzats, la gent, els salariables, els treballadors del centre de Peirafita, i pensi que avui tenim una situació, res no és salvat, mes al menos se parla pas pus de tancar Peirafita.

4:00

βiə pulusət unə intərβinsjü ð əkuɫi læ pupul əsjü ðə l əwðə i əstə ðə l əɾjəzə k əz əpɾupá t, ə pɾóp, e, ə βint i trəs kilumètɾəz i ə l əw ðə i l əɾjəzə, əkəstə zəm pòðəm pàz mèz ən à sə fè swəɾná i sə fè reəðukà læz əskálðəz, è z unə pulitíkə k ès kuntrári, kuntrári ə lu kə βulèm

4:30

nuzàltrus kunsəɫè rəzjonó, i əɲ frèʃə mbə nuzáltrus, kə βulèm un əmənəðzəmèn dəl tə ritòri ðəl pùn də βistə ðə læ səɫùk kə βàzi ði n tüt əl pəís. nuzàltrus sèm ən trɪɲ, əβúj, ðə puzə m plàsə kàzəz ðə læ səɫùt ə pərtút. pər əkuɫi mèðzəs kə βòləm pàz əná, pərkè tènə m pàz læ fəsilitát, tènəm pàz læ kázə, kùm s ə ðiʷ, əɫ kəβinét,

5:00

tüt əʃò lzə puzèm ə ðispuzisjü ðə mèðzəz, ð ə ... i tərəpèwtəz ðin dəl pəís k əz əβənduná t i èɫuz nus fən əkèj məɫ kòp suz læ səɾðáɾə . ès pàs pusíβlə. ès pàz əksəptáβlə.

[...]

nú, nú, èz unə ðəsizjü mè èz unə ðəsizjü k ə nèm ə tüt fè pər læ fè zirá, e.

[...]

sí, ə pejɾəfitə,

5:30

lə zèɲ kə sùm muβilizádz, læ zèn, əɫ səɫəɾjá dz, əs trəβəɫəðüz ðəl sèntɾə ðə pejɾəfitə, i p ènsi k əβúj tənəm unə sitwəsjú, rè nu è səɫβ ám, mè l mènə sə pàrlə pàs püz ðə təɲkə pe jɾəfitə.

Donques pensem que és la mateixa cosa que tenim de fer aquí, tenim de mobilitzar la gent de Cerdanya, i pensi que ser més facil encara que a Cervera, perquè és una,

6:00

molt important. Cadascú ha comprès ahir que si hi havia cent empregos que desapareixen, és el pairer que tindrà pas treball, és la posta que tancarà més aviat, són les escoles que tendran pas nins, i tot, eh. Hi ha una solidaritat en Cerdanya i un, és un territori fragilitzat economicament: fa tres hiverns al menos que

6:30

hi ha pas neu, que aqueixa economia de la muntanya va mal, donques això és un cop que ho deixarem pas fer, aqueix cop ho deixarem pas fer. I cal se mobilitzar. I pensi que la gent de Cerdanya se mobilitzaran. És una mentida de dir: portarem tot, de Er, com ha dit l'alcalde, ha dit irem de les Escaldes, irem a Er. És pas la vritat, és un mensonge, una mentida. És una mentida.

ðòŋkəs pənsəm k ɛz lə mətɛʃə kɔzə kə tənɪ m ðə fɛ kɪ, tənɪm ðə muβilizə lə zɛn də sərð əŋə, i pənsi kə sɛ məs fasil əŋkərə kə sərβér ə, pərək ɛz unə,

6:00

mùlt impurtán. kəðəskw à kumprɛz əi kə si j βiə sɛn əmplɛyus kə ðəzəpərəʃən, ɛz əl pəj rɛ kə təndrə pàs trəβáɫ, ɛz lə pɔstə kə təŋkə rə mèz əβiát, sùn ləz əskɔləs kə təndrəm pà z nínz, i tút, e. i à wnə sulidəritət ən sərðən ə i un, ɛz un tərítòri frəzilizət əkunumikəm én fə trɛz iβèrnz əl mənus kə

6:30

i à pàz néw, k əkɛʃ əkonomiə ðə lə muntàŋ ə βà mál, ðòŋkəz əʃð ɛz uŋ kɔp kə w ðəʃərə m pàs fé, əkɛj kɔp u ðəʃərəm pàs fé. i kəl s ə muβilizá. i pənsi kə lə zɛn də sərðəŋə sə muβilizərán. ɛz unə mənfiðə ðə ði purtərəm tút, ðə ér, kùm à ðid l əlkáldə, à ðit irəm d ə ləz əskáldəz, irəm ə ér. ɛs pàz lə βritát, ɛz um mənsóŋzə, unə mənfiðə. ɛz unə mənfið ə.

Cornellà de la Ribera (Rosselló)

Informant: JM

Història del Rosselló i França

Transcripció ortogràfica

Jo teniï el meu cosí que era en Jean Ros, que era el pare de la décolonisació de l'Àfrica.

Era...

[Com? El pare de la colonisació?]

De la DÉcolonisació de tota l'Àfrica. Ara, és ell que va anar a cercar el .. del Marroc a Madagascar, és que és la constitució, que va fer la constitució de la Tunísia amb en Bourguiba, i, bon, és coneixit del món enter, eh.

3:45

I va acabar, va sere pendent, va restar vuit anys al Senegal, que era el conseller de Léopold Senghor, de Léopold Senghor. Allavors quan va tornar, aquí, se va, se va ocupar del problema català.

[Què vol dir, el problema català?]

I bé, de, el problema català, de lo que començava, una grossa regió

4:15

de la Catalunya, per ell, era, i llavors era el president de la regió, de la catalanitat en Catalunya. Havia coneixit tots els dirigents de la Guerra Civil, tots els dirigents

[Ah, mes a Espanya?]

A Espanya. *Dejà* a la Guerra Civil amb en Jean Marivú que era el maire de Sant Ciprià, que era el seu amic, oh, vos recontaria jo quan m'hi posi.

[Mes, allavontes ell se va ocupar del català]

Transcripció ortogràfica

zò tənii l mèw kuzi k èrə ɲ zàn rús, k èrə l pàrə ðə lə ðekulunizəsju ðə l əfríkə. èrə

[...]

ðə lə ðékulunizəsju ðə tütə l əfríkə. árə, èz èl kə ßa nà sərəkà l .. ðəl məròk ə məðəyək árt, ès k èz lə kunstitusju, kə ßa fè lə kunstitusju ðə lə tynizi əmb əm buryiþá, i, ßòn, ès kunəfid dəl mùn ənfrít, e.

3:45

i ßa kəþà, ßa sèrə pəndèn, ßa rəstà ßùjt àɲʃ əl seneyál, k èrə l kunsəlè ðə leopòl səngúr t, ðə leopòl səngúrt. ələþðrəs kwàm ßa turn á, əkí, sə ßà, sə ßa wkupà ðəl problèmə kət əlá.

[...]

i ßè, ðə, əl problèmə kətəlá, ðə lu kə kumən sáþə, unə ɣròsə rəziù

4:15

ðə lə kətəlúnə, pər èl, èrə, i ləþðrəs èrə l p rəziðèn də lə rəzju, ðə lə kətələnitàt əɲ kətə lúnə. bïə kunəfit tüt əl ðirizènz də lə ɣèrə si ßílə, tüt əl ðirizéns

[...]

ə spájə. dezá lə ɣèrə siþil əmþ əɲ zàm məri vÿ k èrə l mèrə ðə san siprjá, k èrə l sèw ə mík, o, ßu rəkuntəriə zò kwàm m i pózi.

[...]

4:45

Mit aquí. Allavores lo que me deia, i començaven hi treballar, me diu “Som començat la vida pel problema de la decolonisació, i per jo, ara, és el problema català”. I veia, en el problema, veia tota una regió catalana i s’enganyava pas. Diu “l’Europa serà l’Europa dels pobles.”

5:15

I tornarà, hi haurà, tornar una entitat, al torn de Barcelona i Catalunya. Catalunya tenrà, i espieu ... el camí, Catalunya un jour, un dia o altre tenrà la seua autonomia” i espieu que s’enganyava pas.

[I això a quina epoca ho deia, ell?]

Oh, això. Oh, escolta, mon cosí, en Jean, perquè era un cosí, en Jean Ros, és en quatre-vint, o hi ha vint anys, *a peu près*.

5:45

[Hi ha vint anys.]

Hi ha vint anys, *à peu près*. I quan començaven a treballar sus dels problemes dels catalans, venreu a casa vos donaré documents, eh.

[Mes compreni pas que voleu dir amb els problemes catalans. Què són els problemes catalans?]

I bé, hi havia tots els problemes, hi havia. Era una... Havien, pel Tractat dels Pirineus, hi havia una ratlla que nos havia separat.

6:15

Bon. Això ha estat un problema, pels catalans. Nosaltres sempre era Barcelona. La integració economica se va començar a fer, a ser, dins del Departament, amb l’arribada del camí de ferro.

4:45

mīt əkí. ələβðrəz lu kə mə déjə, i kumənsà βən i trəβəlá, mə ðiw suŋ kumənsəl lə βiðə pəl probləmə ðə lə ðekulunizəsju, i pər zó, àrə, èz əl probləmə kətəlá. i βéjə, ən əl pro blémə, βèjə tùtə wnə rəzju kətəlànə i s əŋgə ɲàβə pás. ðiw l erðpə sərə l erðpə ðəz póbłə s

5:15

i turnərə, i wra, turnà wn əntitát, əl tùrn də βərsəlònə i kətəlúnə. kətəlúnə tənrà, i əspiè w ... əl kəmí, kətələlúnə uŋ zùr, un ðiə u àlt rə tənrà lə sèw otonomìə i əspièw kə s əŋgə ɲàβə pás.

[...]

o, əfó. o, əskútə, muŋ kuzí, əɲ zám, pərək èr ə wŋ kuzí, ən zàn rúz, èz əŋ kwatrə βín, o i à βint áɲz, ə po prés.

5:45

[...]

i à βint áɲz, ə po préz. i kàn kumənsàβən ə trəβəlá suz ðəz probléməz ðəs kətəláz, βənr èw ə kàzə βuz ðunərə ðukyménz, e.

[...]

i βè, i βiə tùt əz probléməz, i βiə. èrə wnə... bìn, pəl trəktəd dəs pirinéwz, i βiə wnə rà lə kə nuz βiə səpərá

6:15

bón. əfò a stət um pruβlémə, pəz kətəlás. n uzàltrə sèmpr èrə βərsəlónə. l əntəyrəsju ek onomikə sə βə kumənsà ə fé, ə sé, ðin dəl d əpərtəmén, əm l əriβàðə ðəl kəmí ðə féru.

Perquè nosaltres depeníem, perquè de frontera no n'hi havia pas. Les proves que la Revolució, en França, els catalans hi van pas participar. La sola cosa que demanaven, veieu, sus dels *cahiers doléance*,

6:45

veieu, simplement, lo que reglaven la gent, aquí, abans la Revolució, els *cahiers doléance*, com volem la supressió de l'*impôt* su la sal. Perquè els hi van imposar la ... és aquí que hi va haver la Revolta dels Miquelets i els Angelets. És aquí que se van revoltar, que va sere, van tenre d'enviar una armada de França, ja havien pres Ceret i se'n anaven sus de Perpinyà,

7:15

eh. I allavores lo que reclamaven *dejà* és els mateixos drets que a Barcelona. Els mateixos drets catalans. Que els reis al *début* van dire sí mes amprés van fotre tot enlaire. Mit aquí. [Sí, perquè amb el Tractat deia que tenia de respectar...]

Tenia de respectar. I allavores evidentment la sal per nosaltres, hi havia un munt de sal, de...

7:45

de salasors, dins del Vallespir, tot això, per menjar, que salaven els porcs, era renommat, *dejà* de l'antiguitat, del temps de Roma era quelcom de renommat, la xarcuteria d'aquí. I allavores hi va haver la Revolta dels Angelets, del band del Vallespir, i del nostre band en deien els Miquelets.

[Mes un poc és el mateix.]

És el mateix. Perquè els miquelets,

pærkè nuzàltræz ðæpæniëm, pærkè ðæ fruntèr æ nu n i βiæ pás. læz pròβæs kæ læ ræβulusjù, æŋ fránsæ, æz kætæláz i βam pas pærtisipá. læ sùlæ kòzæ kæ ðæmænàβæn, βiéw, suz ðæz kæj èz ðoleánse,

6:45

βiéw, simplømén, lu kæ ræylàβæn læ zén, ækí, æβàn læ ræβulusjú, æs kæjèdz doleánsæ, kum βulèm læ supræsju ðæ l impòt su læ sál. pærk è ælz i βan impuzà læ ... èz ækí kæ i βa βè læ ræβòltæ ðæz mikælèdz i ælz æŋzæléts. èz ækí k æ sæ βan ræβultá, kæ βa sèræ, βan tènre ð æm bía wn ærmàðæ ðæ fránsæ, zà βiæm prè særèt i sæ n nàβæn suz ðæ pærpinjá,

7:15

e. i ælæβòræz lu kæ ræklømàβæn ðæzà éz æz mætèfuz ðrèts k æ βærsəlónæ. æz mætèfuz ðrè ts kætælás. kæ l rèjz æl ðeβýt βan ðiræ sí mè æmprèz βanɣ fùtræ tüt ænlájre. müt ækí. [...]

tænñæ ðæ ræspæktá. i ælæβòræz æβiðemmèn læ sàl pær nuzàltræz, i βiæ um mùn ðæ sál, ðæ...

7:45

ðæ sælæsúz, ðin dæl βælæspí, tüt æfó, pær mæŋ zá, kæ sælaβæn æs pórgz, èræ rænummád, dæz à ðæ l æntiγitád, dæl tèmz ðæ ròm èræ kælkò m dæ rænummál, læ færkýtæŋiæ ð ækí. i ælæβò ræz i βa βè læ ræβòltæ ðælz æŋzæléts, dæl βàn dæl βælæspí, i ðæl nòstræ βàn æn ðèjøn æz mi kæléts.

[...]

èz æl mætéj. pærkè z mikæléts,

8:15

quan teniu el foc, feu foc, una *vispilla*, nosaltres en diem un miquelet. I llavors aquesta *vispilla* parteix i aprés s'atuda de siguit. Allavors els miquelets, els miquelets feien llur cop i desapareixien. I el meu avi, això

8:45

s'emplega correntment, jo ho som vist emplegar pel meu avi, quan qualcús era dolent, això és la pell d'en Segarra. Perquè en Segarra era el governador francès de la província del Rosselló. I ell, el d'aixòs de la repressió. Allavors tots els vells, era emplegat, eh, mon avi, jo ho som oït emplegar, tothom ho emplegava, aquí.

9:15

Quan quelcom era una mala pell, qualcús de dolent, això és la pell d'en Segarra. Espieu que havia restat, eh. I encara nosaltres la frontera era aquí a Força Real, aqueixa muntanya que hi ha aquí tocant de l'antena, de l'altra banda hi havia el darrer poble que era Montner, i amprés de siguit hi havia la Torre de França, el primer vilatge francès.

9:45

I encara allí, encara parlen

[L'occità, parlen.]

L'occità i nosaltres parlem el català. La frontera, quan anàvem a les festes arreu, perquè cap al tard canvien un bri, això és gros, se discutia, i llavors els occitans nos deien "què foten aqueixos catalans aquí?". Això és tota una història, ho reconti.

8:15

kàn tənīw əl fók, fəw fók, unə βispíla, nuzà ltrəz ən diem um mikəlét. i ləβðrəz əkəstə βi spíla pərtəj j əprə s ətùðə ðə siyít. ələβðrəz əz mikəlèdz, əz mikəlèts fəjəŋ lūr kòp i ðə spərəʃiən. i əl mēw áβi, əʃð

8:45

s əmpləγə kuremmén, zð w sum bīst əmplə γà pəl mēw əβi, kəŋ kəlkuz èrə ðulén, əʃð è z lə pəl ð ən səγərə. pərkè n səγərə èrə l γu βərnəðù frənsèz ðə lə pruβinsjə ðəl rusílú. i èl, əl ð əʃoz ðə lə reprəsjú. ələβðrs tùdz ə z βélz, èr əmpləγát, e, mun àβi, zð w sun u ít əmpləγá, tutòm u mpləγàβ, əkí.

9:15

kəŋ kəlkuðm èrə unə mälə pəl, kəlkuz ðə ðu lén, əʃð èz lə pəl ð ən səγərə. əspiəw kə βi ə rəstát, e. i ŋkərə nuzàltrəz lə fruntèr èrə k i ə fòrsə rál, əkəʃə muntəŋə kə i à kī tukàn ðə l ənténə, ðə l àltrə βàndə i βiə əl dərè pò βlə kə èrə munné, i əmprèz ðə siyít i βiə lə tūrə ðə fránsə, l primè βilàðzə frənsés.

9:45

i əŋkərə əlí, ənkərə pàrlən

[...]

l uksità i nuzàltrəs pərləm əl kətəlá. lə frunt érə, kàn nəβən ə ləs fəstəz əréw, pərkè kap əl tàr kəmbiən um brí, əʃð èz γrós, sə ðisku tíə, i ləβðrəz əlz uksitàz nuz ðəjəŋ kə fütən əkəʃus kətəláz əkí. əʃð èz tüt un istóri, u rə kúnti.

Illa (Rosselló)

Informant: FC

Com va escriure i va fer conèixer una faula

[[Michel Adroher](#)]

Transcripció ortogràfica

[I fa, fa molt de temps que escriviu?]

No, mai, mai. És un accident.

[Un accident.]

Ah, no, mes ho dic verdaderament, ho és, és un accident. Me vaig trencar el peu, eh, ell ho sap, en anant a culler espàrrec salvatge i..., com eri paralisat a casa, que no sabíi lo que fer, va venir l'idea d'escriure un text. El vaig recomençar belleu quinze cops, eh. El tinc.

13:00

El vaig copiar, recopiar i tot lo que m'agradava pas recomençavi... I, és una història veritable, que s'és passat, és verdat això, és verdadera, que jo la som adobada, mes, el principal d'aqueixa història se va passar aquí, a Illa, en un camp de mon pare, hi ha unos quatre-vints u cent anys, quatre-vints anys *a peu près*. I aqueixa història, tota la meua vida jo l'havia oïda recontar per mon pare i per ma mare, i ma mare

13:30

sempre deia d'aqueixa història se'n podria fer un conte: el robaire robat, perquè ho era, era ben bé el robaire robat i, me va venir l'idea, vaig dire te'n vas a fer una prova que se diu, vaig fer una prova, prova, prova, i jo volíi fer un text més curt, i quan me'n vaig avisar havia fet tres pages i mija, el text. Allavores, quan vaig haver fet això, ell vos ho pot dire, me vaig guardar això ben calent pendent set o vuit mesos

Transcripció fonètica

[...]

nú, máj, máj. èz un əksidén.

[...]

ə, nù mè u ðig βərðəðerəmén, w éz, èz un əksidén. mə βàj trəŋkà l pəw, e, èl u sáp, ən nàn ə kùl əspàrək səlβádʒə i..., kùm èri pər əlizət ə kázə, kə nu səβii lu kə fé, βà βəni l iðəjə ð əskriwrə wn tékstə. əl βàj rəkuməns à bəlèw kinzə kóbz, é. əl tíŋ.

13:00

əl βàj kupjá, rəkupjà i tül lu kə m'əɣrəðàβə pà rəkumənsáβi... i, èz unə istòri βritáblə, k ə s ès pəsát, èz βərðət əʃó, èz βərðəðérə, kə zò lə sùn əðuβáðə, mé, əl prinsipàl ð əkèʃ is tòri sə βà pəsà əkí, ə ílə, ən uŋ kàm də mu m páre, i à unus kwatrə βinz u sènt əŋʃ, kw atrə βinz əŋz ə pu prés. i əkèʃ istóri, tütə lə mèwə βiðə zò lə βiə uðə rəkuntà pər mom pàre i pər mə máre, i mə màre

13:30

sèmprə ðèjə ð əkèʃ istòri sə m puðriə fè uŋ kúntə, əl ruβàjrə ruβát, pərkè w ére, èrə bè m bè l ruβàjrə ruβát i, mə βà βəni l iðéjə, β àj ðiərə tə m báz ə fè wnə pròβə kə sə ðiw, β àj fè wnə próβə, próβə, próβə, i zò βulii fè wn tékstə mè s kúrt, i kòm mə m βàj əβizà β iə fèt trəs pàzəz i mízə, əl tékstə. ələβòrəs, kàm báj βè fèt əʃó, èl βuz u pòd ðiərə, mə β àj ɣwərðà əʃò bèŋ kəlèm pəndèn sèt o βùjm mézus

14:00

[Una mica vergonyós]

De vergonya, sí, sabíi pas lo que en fer, me dei: “si els hi mostres se fotran de tu, d'altres diran que ets pas tu que ho has fet”, hasta ni la meua dona no ho sabia.

[Ah, no?]

No, no, no, ho sabia pas. Un bon dia, vaig dire [...el primer]

Ò, tu has estat el primer. Un bon dia, vaig dire “te caldria mostrar en en Miquel, que ell s'hi entén, per sapiguer lo que en pensa. És que me la cal dixer dins dels cartons?, o és que m'ho cal fer sapiguer?”

14:30

Carall, el vaig anar a trapar, en ell, li vaig mostrar això, ell me va dire: “no, això t'ho cal ensenyar perquè val el cop, eh, que és un texte que val, és una història que fa riure

[És una mica un *fabliau*]

Oui, un *fabliau*, ò, i és gràcies a ell que la vaig fer conèixer. Allavors vaig sere ben obligat d'ho dire a la meua dona; la meua dona en va ser... en va baixar... quan li vaig recontar això a la meua dona aquella nit de Pasques

15:00

[A la dona se li amaguen altres coses]

I ò. Mes, jo vaig dire “què li diràs?”, si li dius això la meua dona dirà “què vénes a rodar amb això?, se fotran de tu, que patapim, patatam”. I quan li vaig recitar això, que recordes que tu te vas menjar la comissió, t'haviï dit “ho diguis pas, eh” i aquell cop te va escapar un bri, te'n va escapar un bri i la meua dona va dire “mes què diu en Miquel?, què diu en Miquel?, que això, que allò”, “i bé, escolta, en Miquel diu que és un texte que jo som fet

14:00

[...]

də βərgýnə, sí, səβii pàz lu k əŋ fé, səβii pà z lu k əŋ fé, mə ðəji si əlz i mòstrə sə futrà n də tú, ð àltrəz ðirəŋ k èp pàs tu kə w às fé t, àstə ni lə mèwə ðònə nu w səβiə.

[...]

nú, nú, u səβiə pás. um bün díə, βàj ðirə

[...]

o, tū àz əstət əl primé. um bün díə, βàj ðirə tə kəlðr̄iə mustrà n əm mikél, kə èl s i ntén , pər səpiyè lu k əm pənsə. ès kə mə lə kəl díjə ðin dəs kərtús, u ès kə m u kəl fə səpiy é

14:30

král, əl βàj nà trəpá, ən èl, li βàj mustrà jó, èl mə βà ðirə nú, əjð t u kəl ənsəpà pərkè βàl əl kóp, e, k èz un tèkstə kə βál, èz un ist òri kə fə ríwrə

[...]

wí, uŋ fəβlió, o, i èz ɣràsiz ən èl kə lə βàj fə kunéjə. ələβðrəz βàj sè bèn ubliyəd d u ðirə lə mèwə ðónə. lə mèwə ðònə əm βà sé. .. əm bà βəfá... kwàn li βàj rəkuntà jò lə mè wə ðònə əkèlə n̄id də páskəs

15:00

[...]

i ó. mè, zð βàj ðirə kə li ðirás, si li ðiwz əjð lə mèwə ðònə ðirà, kə βènəz ə ruðà mb əjð , sə futràn də tú, kə pətəpím, pətətám. i kwà n li βàj rəsità jó, kə rəkòrdəs kə tū tə βàz m ənzà lə kumisjú, tə βii ðit u ðiyis páz, e j ək èl kòt tə βà skəpà wm brí, tə m ba skəpà wm brí i lə mèwə ðònə βà ðirə, mè kə ðiw əm mikél, kə ðiw əm mikél, kə jð, k əló, i βé, skútə, əm mikèl ðiw kə èz un tèkstə kə zð sùŋ fét

15:30

ara, mes t'ho vull pas amagar més, me'n vaig a li fer conèixer. Me vaig assentar en aqueixa taula, ella era aquí, li vaig recitar això, de cap, me va dire “mes, d'on salles això? Me tenies (...) ben espantada”. Allavons li vaig explicar. I voilà com va anar. I ell me va, ho va fer conèixer a la Dalmau, que m'ho va corregir; jo, al mateix temps, entretemps va venir en Miquel Mayol,

16:00

aquí, a fer una, van fer una, un estan de català, eh, i en parlant amb en Maurice Tibaut, en Maurice Tibaut havia fet un texte així i jo li vaig dire en en Miquel Mayol mes jo també en som fet un! En seu oït a parlar, d'en Miquel Mayol? És un diputat, un ancien diputat europeén, havia estat (...) sé pas d'on és, tinc la seua lletra aquí, vo l'ensenyaré, vo l'ensenyaré,

16:30

la seua lletra. I aquest home va dire “el vostre texte ha estat, ha sallit?” “no”, li vaig dir, “ha pas mai sallit enyoc”, li vaig dire “si voleu, vo'l reciti de cap”, li vaig recitar això de cap dins la... sota el truc, al firal, aquí. Me va dire “... porteu-me-lú, escriviu-me-lú! Porteu-me-lú aqueixa tarda i jo m'encargui de vo'l fer sàller a l'Almanac del Rossilló. I mi aquí.

17:00

I me va, ell me'l va corregir a la seua manera, perquè jo li vaig dire que escrivii el català com, no sé pas, jo, escriure el català. Ell me'l va corregir a la seua manera, me'l va tornar a enviar la *copie* si m'anava bé, i d'aquí ho va donar en aquella, a la *librerie*... com en diuen d'allò?

15:30

àrə, mè t u βùλ pàz əməyà més, mə m bāj ə li fè kunəfə. mə βāj əsəntà n əkəfə tawlə, è λ èr əkí, li βāj rəsità fó, ðə kàm, mə βà ðirə mé, d un sàləz əfó. mə tənñə... bèn əspəntá ðə. ələβòz li βāj əspliká. i βuələ kùm βà ná. i èλ mə βà, u βà fè kunəfə lə ðəlmáw, kə m u βà kurizí. zó, l mətèj téms, entrətèms β à βəñi əm mikèl məjól,

16:00

əkí, ə fè unə, βàm fè unə, un əstàn də kətəlá , e, i əm pərlàn əm əm morisə tiβó, əm mor isə tiβò fíə fèt un təkstə fí i zò li βāj ðirə n əm mikèl məjól, mè zò təβè n sùm fèt ún. ə n sèw uít ə pərlá, ð əm mikèl məjól. èz un diputàt øropeén, un ənsjèn diputàt øropeén, bñə stàt sè pàz ð ùnt és, fíη lə sèw létrə əkí , βu l ənsəpəré, βu l'ənsəpəré

16:30

lə sèw létrə. i əkèst òmə βà ðirə əl βòstrə t èkstə à stàt, à səlít. nú, li βāj ðí, à pàz məj səlít əηók, li βāj ðí si βuléw, βu l rəsíti ðə káp, li βāj rəsità fò ðə kàb din lə... sotə l trý k, əl firál, əkí. mə βà ðirə ... purtewməlú, əs kriβiwməlú, purtewməlú əkəfə tərðə i zò m əηkàryi ðə βu l fè sàlə l əlmənàg dəl rusilú . i mñ kí.

17:00

i mə βà, èλ mə l βà kurizí lə sèw mənérə, p ərkè zò li βāj ðirə kə skriβii l kətəlá kùm, n ù sè pàs zó, skriwrə l kətəlá. èλ mə l βà kur əzì lə sèw mənérə, mə l βà turnà mbià lə ko pñ si mə nàβə βé, i ð əkí u βà ðunà n əkélə, ə lə liβrerí... kònt ən ðiun ð əló

[Torcatís? No, catalana.]

No, la *librerie* catalana de la plaça Jean Pairà, en Tournon, ho va donar en en Tournon, que ho va fer sàller, ho va fer sàller,

17:30

és aquí.

[I ha estat publicat?]

Sí, sí, ha estat publicat a la *page*, espereu

[A l'Almanac català del Rosselló, i també a, ho cal ensenyar, a Illa]

i també a Illa. Espereu. Ara me'n recordi pas la *page*. En sé pas res.

[...]

nú, lə liβreɾi kətələnə ðə lə plàsə zəm pəjɾá, ən turún, u βà ðunà n ən turún, kə u βà fə s áʎə, u βà fə sáʎə,

17:30

èz əkí.

[...]

sí, sí, à stàp puβlikàt ə lə pàzə, əspəréw

[...]

i təβè ə íʎə. əspəréw. àrə mə n rəkòrði pàz l ə pázə. ən sè pà ré

Perpinyà-1 (Rosselló)

Informant: GR
Anècdotes de Perpinyà

Transcripció ortogràfica

[Que anava cofada?]

Cofada de punt. No, mes antes d'això. Cofada de punt és el, una cofa de, com se diu, de dantela de Calais que les dones aquí posaven el dia de festa. Se deia la punta, cofada de punta. Sé pas per què, deien això.

[Perquè tenia...?]

No, no, era rodon. Era rodon. Una cofa de... sé pas.

[Les puntes són pas... amb el coixí de puntes]

0:30

[...] [fer broca]

fer broca *c'est... se tricoter* 'fer mitja', fer broca. Mes, és pas tricatat un sistema aixís. Fer broca és fi, ambe dues petites agulles i... és pas ambe llana, és ambe cotó, la broca. La broca se fa ambe cotó.

[això se diu...]

1:00

fer ganxet, en diem nosaltres]
és pas el mateix punt que la llana, és pas el mateix punt.

[amb la llana se fa mitja]

té, espia (*ensenya uns mitjons de llana*). Mes això és crompat. [...] És de crompa. La dona, hi ha un amic meu, que era secretari de, dic amic meu perquè, l'habitude de veure gent de Barcelona: el meu amic, amic meu

Transcripció fonètica

[...]

kufaðə ðə pún. nù, mè àntəz ð əʃó. kufaðə ð ə pùnt èz əl, unə kòfə ðə, kùm sən díw, də ðəntələ ðə kələ kə læz ðònəz əkí puzaβən əl ðiə ðə féstə. sə ðejə lə púntə, kufaðə ðə púntə. sè pás pər ké, dəjən əʃó.

[...]

nú, nú, èrə ruðún. èrə ruðún. unə kòfə ðə sè pás.

[...]

0:30

[...]

fè βròkə sè se trikoté, fè βrókə. mè, ès pás t rikutət un sistèmə ʃis. fè βròk ès fi, əmbə d ùəs pifitəz əγúləz i ès pás əmbə lánə, èz ə mbə kutú, lə βrókə. lə βròkə sə fà mbə kutú

[...]

1:00

[...]

ès pás əl mətèj pùj kə lə lánə, ès pás əl mə tètj pún.

[...]

té, píə. mè ʃò ès krumpát. [...]

èz ðə krúmpə. lə ðónə, i à un əmīg mēw, k èrə səkrətəri ðə, ðik əmīg mēw pər kè, l əβit ùðə ðə βèwɾə zèn də βərsəlónə, l mēw əmík , əmīg mēw

1:30

que era secretari de la nostra associació i va tenir una nina hi ha, pobret és mort el pare, va tenir una nina hi ha set o vuit anys. La meua dona li va fer ambe llana dos pitites sabatetes de *sang et or*.

[Sang et or?]

La senyera catalana, *sang et or*. Allavontes se va enganyar, va tot desfer i va tot recomençar. Elze va penjar a la votura.

2:00

i allavontes...

[Com se diuen les petites sabatetes?]

Com voleu dire?

[Me dieu que li va fer petites sabatetes de fil de llana]

Sabatetes.

[Sabatetes]

Ouais, sabatetes. I allavontes van posar això dins d'una *boîte* perquè la seua dona encara era a la clinica, enfin, a la maternitat. La dona va trapar una petita *boîte*, li va... enfin. Li van portar i llavontes les *infirmières* van dire: mes això és pas de crompa,

2:30

quan van veure la *boîte*, és pas de crompa, i quan va ser dobert, van veure que era artisanal, que era pas de crompa. Perquè la *boîte*, era una *boîte* que va trapar sé pas an on, hi va posar un ribau, enfin.

Bon, què deia? Antes de cofar de puntes què dèiem? Les anques d'un ca mort, ah, és pas això?, les anques d'un ca mort?, vol dire que, un ca quan és mort val pocs diners

1:30

k èrə səkrətàri ðə lə nòstr əsosjəsju i βà tən ï wnə nínə i à, puβrèt èz mórt, əl páre, βà tə nĩ wnə nínə i à set o βùjt áns. lə mèwə ðònə li βà fè mbə kànə dùs pifitəs səβətètəs ðə s àŋk e ór.

[...]

lə səpèrə kətəlánə, sàŋk e ór. əkəβòntə sə β à ŋgəɲá, βà tùd dəsfé i βà tùt rəkumənsá. əl zə βà pəɲzà lə βutúre.

2:00

j əkəβòntəs...

[...]

kùm bulèw ðire

[...]

səβətètəs.

[...]

wé, səβətètəs. j əkəβòntəz βàm puzà jò ðin d unə βwətə pərkè lə sèwə ðòn əŋkàr èrə lə kliníkə, əŋfín, ə lə mətərnitát. lə ðònə βà tr əpà wnə pifitə βwátə, li βà... ŋfín. li βàm p urtá i kəβòntəz ləz əŋfərmjèrəz βàn díre, m è jò ès pàz ðə krúmpə,

2:30

kàm bàm bèwrə lə βwátə, ès pàz ðə krúmpə , i kàm bà sè ðuβért, bàm bèwrə k èrə rtizə nál, k èrə pàz ðə krúmpə. pərkè lə bwát, èr unə βwátə kə βà trəpà sè pàz ər ún, i βà puz à wn riβáw, əŋfín.

bón, kə ðéjə. àntəz ðə kufà ðə pùntəs kə ðéj ən. ləz àŋkəz ð uŋ kà mórt, a, ès pàz əfó, lə z àŋkəz ð uŋ kà mórt. βòl díre kə, uŋ kà kà n èz mòr βàl pòg dinés

3:00

i les anques encara mancos. Nosaltros diem: aqueix és un podrit, val pas les anques d'un ca mort, perquè és una besti lluertera, és pas de confiança. Una besti lluertera, sabeu lo que és?

[de lluerter?]

No, una besti lluertera és un cavall, una cavalla que s'hi posa tabal, s'hi posen mosques i tot això, i allavontes comença a córrer, tot això, i remena les orelles, se diu lluerter,

3:30

sé pas per què. Lluertera vol dire que la podes pas comandar, que... fa la seua... fa la seua ideia. Té, ahir a la nit, sé pas si marcava vent, tinc una petita gateta, tén dos anys, és pitita aixís, mai ha creixit. I bé, s'amusava amb una patota, s'amusava. Bé, era lluertera. Sé pas si sentia el vent o què. Ho marquen, els gats, quan tén de fer vent. Ho diem, això: és una besti lluertera.

4:00

[I un lluert? Quin animal és? Com és?]

Viam. Un *lézard*. I allavontes hi ha *le lézard verd*, és més gran. I amprés hi ha un altre, se diu pas un lluert, és un *gecko*. *Gecko* és un, vejiam si ho diré ara. Hi ha pates palmades i s'agafa a les parets

4:30

un *gecko* és un margullà. (...) Margullà o *gecko*, és aixís. I allavontes quan és vell, tén una cua, una cua que vén negre, és afrós. Perquè vén gran aixís, eh. I llavontes la cua li vén negre.

[és un que té les potes, les puntes com rodones?]

Sí. És pas un lluert això, és un *gecko*.

3:00

i læz àŋkəz əŋkərə máŋkuz. nuzàltruz ðièm əkèj èz um puðrìb, bàl pàz læz àŋkəz ð uŋ k à mór, pərək èz unə βèsti luərtérə, ès pàz ðə kumfiánsə. unə βèsti luərtérə, səβèw lu k é s

[...]

nó, unə βèsti luərtèr èz uŋ kəβáɫ, unə kəβà ɫə kə s i pòzə təβáɫ, s i pòzə mùskəz i tüt əj ó, i əɫəβòntəs kumənsə kúərə, tüt əjó, i rəmə nə læz uréɫəs, sə ðiw luərté,

3:30

sè pàs pər ké. luərtèrə βòl ðirə kə læ pòðəs pàs kuməndá, ké, fà læ séwə fà læ sèw idéjə. té, ə̀r ə læ nít, sè pà si mərəkəβə βén, tɪŋ un ə pifitə ɣətétə, tèn dùz áŋz, ès pifitə ʃiz, məj à krəʃit. i βé, s əmuzàβə mb unə pətótə, s ə muzáβə. bé, èrə luərtérə. sè pà si sənfi əl b èn o ké. u márkən, əz gáts, kàn tèn də fè βé n. u ðiém, əʃð èz unə βèsti luərtérə

4:00

[...]

biám. un lezár. j əɫəβòntəz i à læ lezàr véərə, èz mèz ɣrán. i əmprèz i à wn áltrə, sə ðiw pàz uŋ luért, èz uŋ zekó. zekò èz un, biàm si w ðirè áərə. i à pàtəs pəlmàðəz i s əɣàfə ə læs préts

4:30

un zekò èz um məɣyɫá. məɣyɫà o zekó, è z əʃis. j əɫəβòntəs kànt èz βél, tèn una kúə, unə kùə kə βèn néɣrə, èz əfrús. pərəkè βèŋ gràn əʃiz, e. i ɫəβòntəz læ kùə li βèn néɣrə.

[...]

sí. es pàz un luért əjó, èz uŋ zekú.

[el lluert és el que se li talla la cua i li torna a créixer?]

Sí. I la cua remena tota sola.

5:00

Un lluert.

[I se diu pas singlantana, del lluert?]

Sí, singlantana també. Singlantana se diu, tabé. I patangana.

[Patangana]

Patangana és una besti que se posa... que se menja raïms. És com una cigala, belleu un bri més gran. Un sistema de cigala i se menja rims. Té, dins del Dicó d'aquí hi és, la patangana. Mes ara com

5:30

s'ha posat insecticides i tot això, desapareix, això. Patangana. Què hi ha, encara?

[Vós me podríeu ajudar a trapar gent de Perpinyà que parlin català?]

Hi ha en Touron.

[Ò, mes ell és de Vinçà]

En Touron... de Perpinyà...

6:00

[coneixeu pas dingú a Perpinyà que parli català?]

Té, un cop, antes veniü aquí a peu. Me feia dotze kilomestres, sis per venir, o sis i mig, i sis per partir, perquè m'havia posat a fer curses de cent kilomestres per m'amusar, què. *Gran fond.*

[veniü en corrint?]

No, a peu, no, en marxant. I llavontes un cop passavi la, el Castillet, a la, com se diu, l'*avenue*, la *rue*,

[...]

sí. i læ kùə rəmènə tütə sólə.

5:00

un luért, sí.

[...]

sí, siŋgləntənə taβé. siŋgləntənə sə ðíw, taβé . i pətəŋgánə.

[...]

pətəŋgàn èz unə βèsti kə sə pòzə... kə sə mè jɹzə ríms. ès kum unə siyálə, bièw um brī m èz ɣrán. un sistəmə ðe siyálə i sə mɛɹɹzə rí ms. té, din dəl dikò ð əkí i éz, læ pətəŋgánə. mè àrə kùm

5:30

s à puzàt ənsɛktiðiðəz i tüt əʃó, ðəspərəʃéj, əʃó. pətəŋgánə. kè i à, ŋkárə

[...]

j à n turón.

[...]

ən turón... də pəɹpijá...

6:00

[...]

té, uŋ kóp, àntəz βənií kī ə péw. mə fɛjə ðù dzə kiluméstrəs, sīs pər βəní, u siz i mítʃ, i sīs pər pərí, pər kè mə βii puzàt ə fè kùrsəz ðə sɛŋ kilumèstrəs pər m əmúza, ké. gràm f ò.

[...]

nú, ə péw, nó, əm mərʃán. i læβòntəz uŋ kò p pəsàβi læ, əl kəstílé, ə læ, kùm sə ðíw, l ə vený, læ rý,

6:30

el carrer que hi ha el Castillet, la rue Lovy Blanc, hi ha el castell del Castillet, hi havia una escola de sé pas a on, de l'altra banda, de Barcelona, sé pas a on, hi havia mainatge de dotze o tretze anys. I llavontes feien un joc i cercaven qualcús que parlés català. I llavontes n'hi ha una que me va demanar: 'enteni el català?' I jo li vaig dire 'sí'. 'Ah, en som trapat un!' era contenta. Li vaig dire 'aquí trapareu que franximans'. Sabeu lo que és un franximan?

7:00

c'est un homme de France. Man, vol dir [com en anglès?]

Ouais. Franximan és un home de França. En trapareu pocs de catalans aquí a Perpinyà. Ho és que hi ha hagut *transhumance*, sabeu lo que és la *transhumance*, eh, l'immigració. Allavontes pel sol, pel climà, enfin per tot, tothom baixa i allavontes parlen pas català. N'hi ha qualques uns que miren de l'aprendre, van a l'escola *du soir*, que se'n diu, miren de l'aprendre,

7:30

mes n'hi ha que són refractaris, eh. En som trapat que vos diuen "Moi, je suis français, monsieur!" (*parla en francès*) I en Jampy, oh, igual, vull dire que els hi va fotre una revolesta. Vénen aquí i 'un pays conquis'. Nosaltres sem de tontos, nosaltres, coneixem pas res, ellos 'c'est la science infuse, Paris'.

6:30

əl kərə̀ k i à l kəstɪlét, la rɪ̀ loĩ blán, i à l kə stèl dəl kəstɪlét, i βiə un əskòlə ðə sè pàz ə r ún, ðə l àltrə βándə, ðə βarsəlónə, sè pàz ə r ún, i βiə məjnàdʒə ðə ðùdzə trèdz áɲʃ. i ʎəβòntəs fɛjən ɯɲ zók i sərkaβəɲ kəlkus kə pərlès kətəlá. i ʎəβòntəz n i à ùnə kə mə βà ðəmənà, əntənɪw əl kətəlá, i zò li βàj ðirə sí . á, ən sùn trəpət ún, èrə kunténtə. li βàj ðir ə, əkɪ trəpərəw kə frəɲsɪmáns. səβèw lu k è z ɯɲ frəɲsɪmán

7:00

sèt ən òmə də fránse. mán, bəl ðirə [...]

wé. frəɲsɪmàn èz un òmə ðə fránsə. ən trəp ərèw pòg ðə kətəláz əkɪ ə pərpɪná. w ès kə j à γùt trənzɪmánsə, səβèw lu k èz lə trənzɪ mánse, e, l immiγrəsɟú.

əʎəβòntes pəl sól, pəl klimá, ɲfɪm pər tút, t utòm bəʃə j əʎəβòntəs pərləm pás kətəlá. n i à kəlkəz uns kə mɪrən də l əpréndrə, βàn ə l əskòlə ðy swár, kə sən ðíw, mɪrən də l əp éndrə,

7:30

mè n i à kə sùn rəfrəktáriz, e. ən sùn trəpək kə βuz ðiwəm mwá, zè swɪ fransé, mesjé (*parla en francès*)

j əɲ zəmpí, o, iywál, búj ðirə kə lz i βà fùtr ə unə rəβuléstə. bènən əkɪ j um peĩ kəɲkɪ. n uzàltrə sèm də tóntuz, nuzàltrəs, kunəʃɪm p à réz, èlu sè lə sjēs ěfyzə, parís.

8:00

I llavontes se foten de nosaltros perquè després d'ellos aquí 'c'est la campagne', c'est, que ho sé, jo, és un país que és pas evoluat. Bon, cal dire que quan en Lluís XIV va venir, va fer digues a la ribera perquè la ribera, quan hi havien inundacions, tot se negava, va fer digues, va fer rutes fins al Conflent, allí la diligència passava pas, la diligència,

8:30

s'arrestava crec que a Illa, muntava pas més lluny, hi havia pas carretera. (*parla en francès*) Hi ha un amic meu que ha fet un llibre sus de les diligences que muntaven allí dalt i ho explica que en certèn rodal passava pas,

9:00

hi havia pas cap carretera. I és en Lluís XIV que va començar a ho adobar, perquè era endarrerit el país. En Lluís XIV, bon, cal reconèixer que va fer un munt de coses. Ara, lo que va fer, va fer amb en Vauban, va fer fortificacions i llavontes les fortificacions eren pas per defendre contra l'Espanya perquè el fill o el nét, sé pas, un nét de Lluís XIV era rei d'Espanya, donc, era la mateixa famili,

9:30

solaments aqueixes fortificacions eren perquè la gent d'aquí se van revoltar. A Prats de Molló, pendant vint, trenta anys se van revoltar per la guerra de la sal. Jo tinc un fill del meu avantpassat, el més vell, el seu fill dejà va sere penjat perquè volia pas pagar l'impot. En mil sis cents setanta va sere penjat a Prada, en Segarrà el va fer penjar. I el seu fill el van matar també en mil sis cents setanta.

8:00

i ləβòntə sə fütən də nuzàltrus pərkè dəsprè z ð èluz əkɪ s è lə kəmpəɲə, sè ku sé, ʒó, è z um pəɪs k ès pàz evolyát. bón, kàl dɪrə kə kàn əɲ luɪs kətòrzə βà βəní, βà fè ðiγəz ə l ə rɪβèrə pərkè lə rɪβérə, kàn i βiən inundəsɟ ús, tùt sə nəγáβə, βà fè ðiγəz, βà fè rùtes fi nz əl kumflén, əɫi lə ðilizənsə pəsàβə páz, l ə ðilizénsə,

8:30

s ərəstàβə krək k ə ílə, muntàβə pàz mèz ʎ úɲ, i βiə pàs kərətérə. (*parla en francès*) i à un əmɪg mèw k à fèt uɲ ʎiβrə suz ðə ləz ðilizənsəs kə muntàβən əɫi dál i w əspɫikə kə n sərətèn rudàl pəsàβə pás

9:00

i βiə pàs kàp kərətérə. j èz əɲ luɪs kətòrzə kə βà kumənsà w əðuβá, pərkè èrə ndərərɪt əl pəɪz. əɲ luɪs kətòrzə, boɲ, kàl rəkunəʃə k ə βà fè wm mùn də kózəz. árə, lu kə βà fé, βà fé mb əɲ voβán, βà fè fortifikəsɟú z i ələ βòntez ləs fortifikəsɟú z èrə pàs pər ðəfəndrə kùntərə l əspəɲə pərkè l fiɫ o əl nèt, sè páz, un nəd də ɲ luɪs kətòrz èrə rɛj ð əspəɲə, ðò ɲk, èrə lə mətəʃə fəməli,

9:30

soləmènz əkèʃəs fortifikəsɟiuz èrəm pərkè l ə ʒèn d əkɪ sə βàn rəβultá. ə pràd də muɫó, pəndèm bín, trènt əɲ sə βàn rəβultə pə lə γè rə ðə lə sál. ʒò tɪɲ uɲ fiɫ dəl mèw əβəmpəs át, əl mèz βéɫ, əl sèw fiɫ dəʒà βà sèrə pəɲɟ àt pərkè βuliə pàs pəγà l impót. əm mil si s en sətántə βà sèrə pəɲɟàt ə práðə, ən səγərə l βà fè pəɲɟá. j əl sèw íɫ əl bàm mətà təmb è m mil si sen sətántə.

10:00

Un era el fill del meu avantpassat que venia de França i l'altre era el nét. Dejà en Lluís XIV era mal vist aquí, eh. Allavontes aqueixes fortificacions eren per les insurreccions. I va fer

[eren, com?]

'Insurreccions'.

[ah, sí, insurreccions]

Insurreccions. I llavontes a Mont-Lluís, no, espera, a Vilafranca, hi havia un clostre, un 'cloître', en Vauban el va fer engrunar

10:30

per fer pudre, per fer calç, per fer ciment. Per fer 'beton'. Allavores aqueix claustre va desaparèixer. Va fer coses bé i coses...

Té, a Cotlliure va fer desaparèixer l'iglesi, també igual, per fer les fortificacions, tabé.

Allavons en Vauban ha fet bo i ha fet dolent.

Hi ha hagut una contesta perquè n'hi ha un, un nomat Aiats, va fer un llibre sus de Vauban per dire que en Vauban era un grant home

11:00

patatí, patatà. Eh!, los que eren oposats van dire el contrari i allavontes va, sé pas, se van disputar, sé pas. Eren pas d'acord sus d'això. Sé pas qui és que tén raó. (*parla en francès*)

11:30

Què farem, què direm, mala cara quan morirem. Sabiü pas, se diu pas allí? Aquí se diu. Volien destruir la fortificació a Salses, la van salvar

12:00

d'un pèl de granyota. Sabeu lo que és un pèl de granyota? De poca coseta.

10:00

un èrə l fił dəl mèw əβampəsək kə βəniə ð ə frənsə i l əltr èr əl nét. dežə ɲ luïs kətòrz èrə məl bïst əkí, e. əłəβòntəz əkèʃəs fortifik əsjüz èrəm pà ləz ənsoreksjúz. i βà fè

[...]

əsyreksjō.

[...]

ənsyreksjō. i ɫəβòntəz ə muɲluïs, nu, spéərə, βiləfránkə, i βiə wɲ klóstrə, un klwátrə, ə ɲ voβàn əl bə fè ɲgrunə

10:30

pər fè púðrə, pər fè káls, pər fè simén. pər f è βetō. əłəβòrəz əkèj kləwstrə βà ðəspərəʃə . βà fè kòzəz βé i kòzəs...

té, ə kuɫiwrə βà fè ðispərəʃə l iɣlézi, təβè j ɣwál, pər fè əs fortifikəsɟús, təβé. əłəβònz əɲ voβàn à feβ bù j à fəd dulén. i à ɣùt unə kuntèstə pərkè n i à ún, un numàt əjáts, bə fè wɲ ɫiβrə suz ðə voβàm pər ðirə kə ɲ vo βàn èrə wɲ grànt ómə

11:00

pətətí, pətətá. e, lus k èrən opozàdz βàn ðir ə l kuntrári əłəβòntəz βà, sè pás, sə βàn dis putá, sè páz. èrən páz ð əkòr suz ð əʃó. sè p às kī ès kə tèn rəú. (*parla en francès*)

11:30

kə fəréɱ, kə ðirém, mələ kərə kəm muriré m. səβiü pás, sə ðiw páz əlí, əkí sə ðiw. bufiən ðəstruï lə fortifikəsɟiü ə sàlsəs, lə βà n səlβà

12:00

d um pèl də ɣrəɲótə. səβèw lu k èz um pèl də ɣrəɲótə, ðə pòkə kuzétə.

Perpinyà-2 (Rosselló)

Informant: GS (gitano)

El funcionament d'un sistema de filtre d'aigua per a l'agricultura

Transcripció ortogràfica

[Me dèieu que viatgeu un munt]

Sempre, sempre. Mes això és el d'allò gitano. Perquè un gitano, si hi ha pas el viatge, li va pas bé. Té menester d'anar d'un band, de l'altre, de veure gent que sigui pas sempre la mateixa gent. De descobrir, *voilà*. És la descoberta de la gent i d'un món per sapiguer com tot se passa i com tot va. Tot va.

0:30

[I a tot arreu hi aneu per vendre. Com funciona el vostre producte?]

I bé, son... me som envisat que dins l'aigua hi havia doncs calcium, magnesium, manganese, ferro, aluminium, zinc, i tot això, doncs, me som envisat que tenia una...

1:00

una incidència sobre el producte fitosanitari. Bueno. Doncs la gent eren obligats de ficar, i són obligats de ficar força producte fitosanitari sus tota l'agricultura. Doncs, jo me som pensat: si arribi a treure tot això, dins l'aigua, què se passarà? Se passarà que el producte serà més fort, doncs si és més fort així en podré aficar menos. *Voilà*. És aixins que som descobert això.

1:30

I som treballat amb la Universitat de Perpinyà, som treballat també amb el Centre Biologique de Perpinyà, som treballat amb l'Institut Français Viticole,

Transcripció ortogràfica

[...]

sèmprə, sémprə. me ʃò èz əl d əlò zítanu. p ərkè un zítanu, si i à paz əl βiàdʒə, li βà paz βé. tè mənəstè ð ənà ð um bən, də l əltrə, ð ə βèwrə zèŋ kə sɪyɪ pa sèmprə lə mətèsə zé n. də dəskuβrɪ, βwəlá. èz lə dəskuβèrtə ðə l ə zèn i ð um mùn, pər səpiyè kum tùt sə pà sə i kum tù bá. tòb bá.

0:30

[...]

i βe, sùn.. mə sun əmbizət, kə ðin l əjyə i ə βiə ðòŋ kəlsjòm, manəzjòm, məngənèzə, fèr u, əlumɪnòm, zèŋ, i tùt əʃó, ðòŋk, mə sun ə mbizək kə tənɪə unə...

1:00

unə insidènsi sòβrə l prodùk fitosənitàri. β wénu. ðòŋ lə zèn èrən uβliyàdz də fikà, i sù n uβliyàdz ðə fikà fòrsə prodùk fitosənitàri sur tùtə l əyrikultúre. ðòŋkə, zò mə sum pə nsət si ərɪβi ə trèwrə tùt əʃò, ðin l əjyə, kə s ə pəsərá. sə pəsərá k əl prodùk sərà mes fórt, ðòŋk si èz mès fórt əʃi əm puðrè əfikà mé nus. bwalá. èz əʃɪŋ kə sun dəskuβèrt əʃó.

1:30

i sun trəβələt əmbə lə wniβərsitəd də pərpi já, sun trəβələt təβè mb əl sènrə βjoloʒikə ðə pəepɪná, sun trəβələt əmb l ənstityt frən sè βitikólə,

som treballat també amb una estació
d'experimentació, doncs tot això ara me dona
una força i som posat un brevet a l'INPI,
l'Institut National de la Propreté Industrielle, i
som tingut doncs un brevet

2:00

[Què és, un brevet?]

Un brevet... hi ha que jo que puc fer això sus
tot el món.

[ah, d'acord]

Doncs som posat un brevet en França, per
començar, i emprés, doncs som demanat que
aquest brevet sigui mundial. Doncs som fet un
brevet mundial. De tots els països. Que sigui
Espanya, que sigui Itàlia, que sigui el Marroc,
que sigui el Senegal,

2:30

que sigui n'importa on.

[Allavontes el vostre producte se posa dins de
l'aigua? Com funciona?]

No, és una... voleu veure'l com és?

(acompanya les explicacions amb un dibuix)

Doncs branquem la nostra maquina a l'aigua,
a la sortida de l'aigua, aquí fiquem doncs un
filtre, i emprés

3:00

l'aigua passa aquí dins, aquí dins hi ha
resines, especiales, és això, sobre això que
tenim el brevet, internacional, doncs l'aigua
se'n vén aquí, aquí hi ha un decantador,
emprés tenim aquí una pompa, aqueixa
pompa se'n va agafar aquest producte que és
un product per essedifiar (?) l'aigua, doncs és
un product, un acide,

sun trəβəʎət təβè mb un əstəsju ð əspərimə
ntəsju, ðòŋkə tüt əfð àrə mə ðùnə wnə fòrsə
i sum puzət um brəβè ə l impí, l institud nə
sjonəl də lə proprətə ndustriélə, i sun tingù
d dòŋkə um brəβə

2:00

[...]

um brəβè... i à kə zð kə pùk fè fð su tüt əl
mún.

[...]

dòŋkə sum puzət um brəβè əŋ fránsə, pər k
umənsá, i əmprèz, ðòŋk sun dəmənək kə kè
b brəβèt siyi mundjál. dòŋk sum fèt um brə
βèm mundjál. də tòt əs pəizus. kə siyi əspəŋ
ə, kə siyi itàliə, kə siyi l mərəðk, kə siyi l sə
nəyəl,

2:30

kə siyi n impòrtə ún.

[...]

nú, èz unə... bulèw βèwrə l kom éz.

(...)

dòŋkə brəŋkèm lə nostrə məkinə l àjyə, ə lə
surfiðə ðə l àjyə, əkì fikèm dòŋkə um fìltrə
, i əmprèz

3:00

l àjyə pàsə əkì ðinz, əkì ðinz i à rəzínəz, əs
pəsjáləz, èz əfó, sòβrə fð kə tənìm əl βrəβé,
intərnəsjonál, ðòŋk l àjyə sə m bèn əkì, əkì
i à un kəntəðú, əmprès tənìm əkì wnə púm
pə, əkèʃə pùmpə sə m bà yəfà əkèp prodùkt
ə k èz um prodùk pər əsəðifjà l àjyə, ðòŋk e
z um prodùk, un əsíðə,

3:30

que és fet per desinfectar l'aigua que podem beure nosaltros els homes.

[Allavontes si és fora per plantes, això cal pas?]

No, el cal, el cal.

[Sempre?]

No, pas sempre. El cal posar si el producte fitosanitari és d'una formulació àcida; si és una formulació bàsica o neutra,

4:00

doncs en aquest moment el cal pas aficar. Voilà. Doncs passem aquí i sortim aquí. Bon. Aquí, ara, sem ficat, sem ficat una vanne volumètrica.

[Què és una vanne?]

Una vanne és un sistema per reglar el litratge d'aigua que volem ficar dins el pluvisateur.

[I mesura quanta aigua entra, quanta entra pas]

Voilà.

4:30

I tenim sus de Internet, tenim un site, el site és double ve, double ve, double ve point hydro, hache, i grec

[Com això?]

Voilà. Hydro-Agly.

[Amb el guió?]

Sí, sí, sí. Punt, com. I aquí doncs teniu tot el que, tot el que sem fet ambe els

5:00

d'allòs oficials.

[Som vist avui a la tele que hi havia la fira d'agricultura a París, hi aneu?]

3:30

k ès fèp pər ðəzɪŋfəktà l àjyə kə puðəm bè wrə nuzàltruz əlz óməz.

[...]

nú, əl kál, əl kál.

[...]

nó, pa sémprə. əl kàl puza si l pruðùk fitosə nitàri èz ð unə formuləsjo əsıðə. si èz unə f ormuləsjo ßəzikə o nòtrə,

4:00

dòŋk ən əkəm mumèŋ əl kàl paz əfiká. bwə lá. dòŋk pəsəm əkí i surtım əkí. bõn. əkí, àr ə, seŋ fikàt, seŋ fikàt unə vənə ßolumətrík ə.

[...]

unə vàn èz un sistèmə pə rəylà l litràðʒə ð à jyə kə ßulèŋ fikà ðinz əl plußizətórt.

[...]

bwəlá.

4:30

i tənım suz ð intərnèt, tənım un sítə, əl sít è z ðùßlə vè, ðùßlə vè, ðùßlə vè pwèn idrò, àf ə, ı grék

[...]

bwəlá. idrò əylí.

[...]

sı, sı, sí. pùŋ, kóm. i əkí ðòŋ tənıw tüt əl kə, tüt əl kə sem fèt əmß əl

5:00

ð əlòz ufisiáls.

[...]

No. No, això és fet sobretot per la gent que volen se passejar. És pas fet per... el professional. El professional se'n va a Montpellier, perquè a Montpellier hi ha cada dos anys, hi ha un salon, o si no se'n va a Bordeu, i a Bordeu cada dos anys,

5:30

un cop, un any és a Bordeu, l'altre cop és Montpellier. Aquí és més professional. I nosaltros anem aquí. En un mes de janvier, som anat a Anger, cap a Nantes, doncs aquí hi havia un salon que se diu el Sival (?) i aquí era un salon que era fet pels legumbres i els frutos. Voilà.

[Va anar bé?]

Sí, de primera.

6:00

Sí, perquè la gent nos coneixen, ara. Força, força nos coneixen. I saben que sem seriosos i que lo que diguem és la realitat, hi ha pas de mentides.

[I això se deu vendre pels que fan agricultura ecologica, o no?]

Sí, també, també. En tenim que fan, que són bio i que empleguen això

6:30

perquè els bio tenen un product que se diu le cuire, coneixiu pas el cuire? Espereu. (cerca un llibre) Veieu que tinc aquí... On és que ho tinc? Aquí...

7:15

[Ah, és en castilà]

Sí.

nó. nó, əfò ès fèt soβrətòp pə lə zəŋ kə βòlə n sə pəsəzà. ès pas fəp pər... əl pufəsjunál. əl pufəsjunəl sə m βà ə mompeljé, pərəkè m ompeljè i à kàðə ðùz àŋz, i à un səlón, o si nù sə m ba βurdéw, i ə βurdèw kàðə ðùz àŋz,

5:30

un kòp, un àŋ èz ə βurdéw, l àlτρə kòp èz m ompeljé. əkì èz mèz prufəsjonál. i nuzàltruz ənèm əkì. əm mèz ðə zəmbjè, sun ənàt əŋz é, kap ə nàntəz, ðòŋk əkì βiə un səlòŋ kə sə ðiʷ əl siβəl i əkì èrə un səlòŋ k èrə fep pəz ləγùmβrəz i əs frútuz. bwəlá.

[...]

si, ðə priméərə.

6:00

si, pərəkè lə zən nus kunésən, arə. fòrsə, fòrs ə nus kunésən. i sàβəŋ kə sèm səriüzuz i kə lu kə ðiyèm èz lə reəlitət, i à paz ðə mənfið əz.

[...]

si, təmbè, təmbè. ən tənim kə fàŋ, kə sùn βi ó i kə əmplèγən əfò

6:30

pərke z βið tənən um prodùk kə sə ðiu lo k ùjɾə, kunəfiʷ paz əl kùjɾə, əspərəw.

(...)

bəjèw kə tɪŋ əkì... unt èz kə w tɪŋ. əkì...

7:15

[...]

sí.

7:30

Aquests que són en bio són obligats d'empregar força cobre. Força, força, força. I se s'han envisat d'una cosa: el cobre és un mineral, és un metal més aviat, un metal que és calçat lourd, que vol dir força dangerós, força dangerós per la terra i força dangerós per nosaltros.

8:00

Bueno. Doncs jo som treballat aquí sobre i tinc clients que són bio i el més abarato, trois-cent trente euros, una ampolla.
[I què és això, vi?]
Sí, vi. Se posicieu. Compreu l'ampolla, la feu caure... Cinc cents euros que són gitats!

7:30

əkək kə sùn əm bið sùn uβliyàdz ð əmpləyà fòrsə kóβrə. fòrsə, fòrsə, fòrsə. i sə s an ə mbizàd d unə kòzə: əl kòβr èz um minərál, èz un metàl mèz əβjət, um metàl k es kəsət lúrt, kə βðl ði fòrsə ðəɲzərus, fòrsə ðəɲzəru s pə lə tərə i fòrsə ðəɲzərus pər nuzáltrus.

8:00

βwénu. ðòŋkə zð sun trəβəlat əki sòβrə i ti ŋ kliəns kə sùm bió i əl mèz əβərətʉ, trwas àn tràntə øróz, unə əmpùlə.

[...]

si, βi. sə puzisjéw. krumpèw l əmpùlə, lə fè w káwrə... siŋ sènz øròz kə sùn zitáts

El Rimbau (Rosselló)

Informant: J-P P
El català a l'escola
Els treballs de la vinya

Transcripció ortogràfica

No, jo som neixit a Vallbona, a Vallbona,
enmig de les cabres i les vaques, dins un mas.
Amprés vai baixar a l'atge en coranta, amprés
vam baixar al Rimbau, encara tenien les
cabres i vinyes i quan era que vam venir aquí?
En setanta, en setanta vam baixar a la plaja.

3:50

[A l'escola hi seu anat al Rimbau?]

A l'escola sempre al Rimbau fins el meu
certificat d'études fins a catorze anys, què. I a
escola nos defenien de parlar català pendent la
recreació. Pendent el curs entès parlaven
francès, emprès entre nosaltres, com tots
parlaven català els mainatges a l'epoca. Si
parlaven català, catacrac.

4:20

Empetjaven. Jo eri el més petit a l'epoca, però
com tenii germanes, que eren més atjades i
l'Albert que era un cosí, nos feien passar un
pitit truc dins la nit, o, sé pas si tenien una
penició pensi. Mé jo que eri més pitit les
germanes feien parlar amb un altre català

Transcripció fonètica

nó, zò sùn næʃit a βaʎbúna, ə βaʎbúna, ənm
ʔd də læs kàβrəz i læz βákəz, dɪnz um más. ə
mɾɛz βəj bəʃà, ə l ʔdʒə, əŋ kurántə, əmɾɛ
m βəm bəʃà l rimbáw, əŋkərə tənʔən læs kàβ
rəz i βʔnəz i kwàn ɛrə kə βəm βəŋi kí. ən sə
tántə, ən sətántə βəm bəʃà læ pláʒə.

3:50

[...]

ə l əskòlə sèmpɾ əl rimbáw finz əl mɛw sɛrt
ifikàd d etúdəs finz ə kətòrz áɲs, ké. i əskòl
ə nuz ðəfəŋʔən də pərlà kətəlá pəndèn læ rek
reəsjú. pás pəndèn əl kùrz bentès pərlàβəŋ
frənséz, əmɾɛz ɛntrə nuzáʎtrəs, kòm tùts p
ərlàβəŋ kətəlá l məjɲàdʒəz ə l epókə. si pərl
àβəŋ kətəlá, kətəkrák.

4:20

əmpɛdʒáβən. zò ɛri l mɛs piʃit ə l'əpókə, pə
rò kòm tənʔi zərmánəs, k ɛrəm mɛz əʃáðəz
i l əʎbɛrt k ɛrə uŋ kuzi, nus fɛjəm pəsà um
piʃit trɔk dɪn læ níʔ, o, sɛ pà si tənʔən unə pə
nisjù pénsi. mɛ zò k ɛri mɛs piʃil læ zərmàn
əs fɛjəm pərlà m un àʎtrə kətəlá

4:50

[No ho he entès, això, ara]

[El mestre donava al matí una pedra...]

Un bocí de fusta, pensi que era. Era el primer any que anavi a escola i... el primer que parlava català, paf, li donaven això i llavors calia que un altre parlés català per se'n desfer, te'l feien passar. I nosaltros, com jo tenii germanes més atjades, sempre en gafaven un, un altre d'escola, érem vuit o deu a escola, érem pas gaires, eh.

5:20

Era defès de parlar català,

[I a la fi de la diada, què li passava?]

Hi havia una pitita penició, era pas terrible, no, era pas, la mestressa sabia que teniem l'habitud de parlar amb en Pi. I va sere aquí que ampren van demandar a la prems, cap al coranta-dos, de parlar francès a la mainada pitits.

5:50

Jo com vai arribar a escola mai havia dit una paraula en francès, mai. Els parents sempre me parlaven català, jo estava en un mas, vèiem pas ningú, que diu aquell. 06:06'

06:50'

din de... dins de vint-i-un anys, dins del meu servei militar sempre havien parlat català. Les minyones, que eren ben bones parlaven català, pas totes, mé encara parlaven català, n'hi havia *certaines*. Ara, quan vai sere a l'armada, que vai passar desevuit mesos en *Tunisie* eri el sol català. Quan trapavi un català eri content de poguer parlar català una estona, que desevuit mesos sense parlar català era dur, eh,

4:50

[...]

[...]

um busi ðə fústə, pənsi k éɾə. èɾə l primè à n k ənàβi ə skòlə i... əl primè kə pərlàβə kət əlá, páf, li ðunàβən əʃð i ʎəβðɔrs kəliə k un àltrə pərlès kətəlá pər sən dəsfé, pəl feʝən p əsá. i nuzáltru, kòm zð tənii zərmànəz mēz əʎáðəs, sèmpr əŋ gəfàβən un, un àltrə ð əsk ólə, èɾəm βùjt o dèw ə skólə, èɾəm pàz ɣájr əz, e.

5:20

èɾə dəfɛz ðə pərlà kətəlá

[...]

i βiə unə pititə pənisjú, èɾə pàs təríplə, nó, è rə pás, lə məstrèsə səβiə kə tənion l əβitùðə ðə pərlà mb əm pí. i βà sèr əkí k əmprəm bən dəməndà lə préms, kap əŋ kurantə dúz, ðə pərlà frənséz ə lə məjnàðə petíts.

5:50

zð kòm βàj əriβè skòlə màj βiə ðit unə pərà wlə ŋ frənséz, máj. əl prèn sèmprə mə pərl àβəŋ kətəlá, zð stəβə n um más, βèjəm pàz niŋgú, kə ðiŋ əkél.

06:50

din də... pin də βint i ùn əj, pin dəl mèw sə rβèj militàri sèmprə βiəm pərlàk kətəlá. ləz miɲunəs, k èɾəm bem bünəs pərlàβən kətəlá, pàs tútəz, mè ŋkàɾə pərlàβəŋ kətəlá, n i βi ə sərténəs. áɾə, kàm βàj sèrə l ərmáðə, kə β àj pəsà dəsəβùjm mēzuz ən tunizi èri l sùl k ətəlá. kwàn trəpàβi uŋ kətəlá èri kuntèn də puyè pərlà kətəlá un əstónə, kə dəzəβùjm m èzu sènsə pərlà kətəlá èɾə dúrt, e,

7:20

jo que sempre haviï parlat català. Mé en fi, amprés tornant, a casa, ben entès, mé la germana, en fi, tot, parlaven català, sempre. Ara quan vai conèixer la meua dona, ben entès, i llavores aquí la plaja ambe tots els estivants, que diu aquell, perdi lo català! Parli més català, ara, pràcticament. Sí, tinc dues, tres germanes,

7:50

les cunyades, els cunyats, encara alguna cunyada parlem francès, mé de gent que parlen català, com més va, manco n'hi ha, per les vores, sobretot aquí. Serii al Rimbau. Bo, quan munti al Rimbau, parlem català allà.

17:15

[I de què treballàveu?]

Jo treballavi a la vinya, a la vinya. Sus de Cotlliure. Era pas... me enfi, a catorze anys, op!, direcció a la vinya, era jove mé, preferavi anar a la vinya que anar a escola, això, a l'escola jo malament.

17:45

[I quines feines fèieu a la vinya?... Quin treball? Els diferents treballs al llarg de l'any, comença pel podar, per exemple.]
el podar, mé emprès sus de Cotlliure, que l'empelta, teníem un càvec, un fis, per treballar la vinya i muntaven la terra d'una pret

7:20

zò kə sèmprə βii pərlək kətəlá. mè ŋ fi, əm prəs turnán, ə kázə, be ntéz, mè lə zərmánə, əŋ fi, tút, pərləβəŋ kətəlá, sémprə. àrə kàm bəj kunèsə lə mèwə ðónə, benəntéz, i λəβðr əz əkì lə plàzə mbə tùdz əlz əstibáns, kə ði w əkél, pèrði lu kətəlá. pàrli mès kətəlá, ára , prətíkəmén. sí, fìŋ dùə, tre zərmánəz,

7:50

ləs kunádəs, əl kunáts, əŋkərə lɣùnə kunàðə pərləm frənséz, mè ðə zèŋ kə pàrləŋ kətəlá, kòm mèz βá, mənku n i á, pər ləz βórəs, su brətùt əkì. sərii l rimbáw. bó, kàm mùnti l ri mbáw, pərləm kətəlá lá.

17:15

[...]

zò trəβəλàβi ə lə βìŋə, ə lə βìŋə. suz ðə kuλ líwrə. èrə pás... mè ŋ fi e kətòrz áŋs, óp, di rəksjù lə βìŋə, èrə zùβə mè, prəfərəβi nà lə βìŋə kə nà skólə, əfó, ə l əskòlə zò mələmén

17:45

[...]

əl puðá, mè mprèz ə... suz ðə kuλlíwrə, kə l əmpéntə, tənìən uŋ káβək, uŋ fis, pər trəβ əlá lə βìŋə i muntàβən lə tèrə ð unə prèt

18:15

a l'altra, amb una barasta, cap aquí benast tabé, diré que a l'epoca a podar pas es herbam llavores, l'*ouvrier* que treballaven una *hectare* o una *hectare* i mija a penes, eh, pas més, hi via un munt d'ouvriers din de les vinyes, en cinquanta aquí xixanta, hi havia força més ouvriers, que ara, ara amb el desherbam treballen,

18:45

treballen pas, la terra és pas treballada. Amprés, ben entès, calia sulflar, calia esperjar, calia replantar, fer clots... treball en mancava pas. Com, passat vremes, es posaven cada any que jo treballavi amb un cunyat. I quan arrabassàvem, era un bocinot de vi jove cada any, passat vremes, quan havia plogut, rabassaven,

19:15

depí oixes(?) [...] Sé pas com se'n diu, vosaltres. (...) una rabassera. I amprés, passat el catorze de juliol, llavons feien les prets d'aquest bocinot de vinya

18:15

ə l áltrə, əmb unə bərástə, kəp əkí bənást, dī re kə ə l epòk ə puðà pàz əz ərbám, e, un uβ riè kə trəbəlàβən un ektárə o un ektàrə j mī zə ə pénoz, e, pàz méz, i βiə um mùn d uβri èz din də ləz βijnəs, ən sinkwàntə əkí jifántə , i βiə fòrsə mèz uβriés, k ára, àrə mb əl dəz ərbàm trəβálan,

18:45

trəβàləm páz, lə tèr ès pàs trəβəládə. əmpr èz bentés. kəlīə sulflá, kəlīə spərzá, kəlīə rə pləntá, fē klóts... trəβəl əm mənjkàβə pás. k òm, pəsàb bréməz, əs puzàβən kàð àj kə zò trəβəlàβi əm uŋ kuját. i kwàn ərəβəsáβən, èr um businòd də βi zùβə kàð áj, pəsàb bré məs, kwàm bīə pluyút, rəβəsáβən,

19:15

dəpī óʃəs [...] sè pàs kòm sən díw, βuzáltrəs . [...] unə rəβəsérə. j əmprés, pəsàt əl kətòrz ə ðə zuriól, ləβòns fējən ləs prédz d əkèb b usinòd də βijnə

Salses (Rosselló)

Informants: RC, CG, CR i FT
El català a l'escola abans i ara

Transcripció ortogràfica

La meua cosina, ma mare li deia: 'entinc més la teua veïna que tu', perquè parlava més com allí que nosaltros, eh. Nosaltros parlem ben bé rossellonès. Ella, la que era de Terré (?) posa un munt de noms d'Espa... enfin, de l'altre band, eh. Un munt de noms dins la conversació.

Allí se parla ben bé català.

Voilà.

En Cerdanya?

(en francès)

Cap amunt. Cap a Sant Llorenç de Cerdà, Prats de Molló, Arles...

0:30

Voilà.

Prats de Molló, jo tinc, teniï un company que era mestre d'escola com jo, que parlàvem català i hi havia pas massa diferències, eh.

Hi ha MOTS, mots diferents.

Qualque mot, qualque tornura, qualque expressió.

Mes, ara a Vallcebollera, la gent del país n'hi ha pocs.

(parlen tots alhora)

1:00

Cada dia hi ha gent que compren cases a Vallcebollera i són pas gent que parlen català, això.

Ah, no, carall!

Ara és acabat. Mes els mainatges parlaven català, eh.

Voilà. És això.

Transcripció fonètica

lə mɛw kuzinə, mə mərə li ðɛjə ɛnfiŋ mɛz lə tɛw βəinə kə tú, pərkɛ pərləβə mɛs kùm əli kə nuzátruz, e. nuzàtrus pərlɛm bɛm bè rusi lunéz. élə, lə k ɛrə ðə tərɛ pòz um mùn də nòmz d əspá, əmfɪn, də l əltrə βán, e. um m ùn də nòmz dɪn lə kumbərsəsju.

əli sə pàrlə βɛm bè kətəlá.

vwəlá.

ən sərðájə

(en francès)

kap əmún. kap ə saŋ lʊrɛn ðə sərðá, prəd də muló, árləs

0:30

vwəlá

prəd də muló, zə tíŋ, tənii uŋ kumpàŋ k ɛrə mèstrə ð əskòlə kùm zó, kə pərləβəŋ kətəlá i βiə pàz məsə ðifərənsiz, e

j a mòts, mòdz difərəns.

kàlkə mót, kàlkə turnýrə, kàlk əkzprəsju

mè àr ə βalsəβulérə, lə zɛn dəl pəiz n i à pó ks.

(parlen tots alhora)

1:00

kàðə ðiə j à zɛŋ kə krùmpəŋ kàzəz ə βalsəβu lérə i sùm pàz zɛŋ kə pàrləŋ kətəlá jó

a nú, kərál

ar ɛz əkəβát. mè z məjnàðzəs pərləβəŋ kətəl á, e

vwəlá. ɛz əjó

Carall, i nosaltres també, quan érem
mainatges.

(...)

Quan jo eri mainatge, jo havia après a
aprendre francès anant a escola.

I mon germà també.

I ella també, i jo també. En Roger parlàveu
francès a casa.

(parlen tots alhora)

Quan un cop una mestressa d'escola, *madame*
Barro, va dire en a ma mare,

1:30

parlant de jo que eri petita, en francès li va
dire, 'tu vois, si elle parlait français'. En
arribant, en arribant ma mare diu en el meu
pare i mos avis, mes espia què m'han dit. I
mos avis van responre: 'mancaria res que això,
que parlés francès!'.

I això ho és pas, (...) perquè els mainatges, les
noies que van a l'escola catalana, emprés són,
parlen les dues llengües i els hi serveix un
munt, justament, eh. N'hi ha pertot.

En Portes, *les acords*

2:00

els acords de participe passat

En Portes era de Vallcebollera, en Portes.

No, no, no. Era de Matamala! Som pare era
ferrer a Matamala! I és enterrat a Matamala.

És pas això que vol dire en Roger.

(parlen en francès)

No, mes és pas això l'interêt. És pas això que
volia dire.

Nos feia traduir els acords de participe passat
de francès en català.

2:30

Mes monsieur Carrera també ho feia!

kəraʎ, i nuzaltrəs təβe, kant erəm məjnədʒəs

.

(...)

kəɲ ʒò èri məjnədʒə ʒò βiə prèz ə pènɾə frə
nsèz ənàn ə skólə.

i muɲ ʒirmà təβé.

i èʎə təβé, i ʒò təβé. ən ruʒè pərlàβu frənsèz
ə kázə.

(parlen tots alhora)

kànt uɲ kòp unə məstrèsə ð əskólə, məðàmə
βáro, βà ðiɾə n ə mə mára,

1:30

pərlàn də ʒò k èri pitítə, əɲ frənsèz li βà ðiɾ
ə, tɥ vwá, si èl parlè frənsé. ən əriβán, ənt əɾ
iβàm mə màrə ðiw ən əl mèw pàrə j muz áβ
iz, mè spìə kə m àn ðit. i muz àβiz βàn rəsp
ónrə, məɲkəɾiə rək əʃó, kə pərlès frənsés.

j əʃò w ès pás, pərkè z məjnədʒəz, ləz nòjəs
kə βàn ə l əskólə kətəlánə, əmprè sún, pàrlə
n ləz dùəz lèɲgəs i əlz i sərβèj um múɲ, ʒus
təmén, e. n i à pərtút
əm pórtəz, lez akòr

2:00

əlz əkòr ðə pərtisipə pəsát

əm pòrtəz èrə ðə βəlsəβuléɾə, m pòrtəs.

nú, nú, nú. èrə ðə matəmálə. sum pàr èrə fər
è matəmálə. j èz əntəràt ə matəmálə

ès pàz əʃò kə βòl ðiɾə n ruʒé

(parlen en francès)

nù mè s pàz əʃò l əntərəs. ès pàz əʃò kə βuli
ə ðiɾə

nus fèjə trəðuì əlz əkòrz ðə pərtisipə pəsàd
də frənsèz əɲ kətəlá

2:30

mè mesiè kərèrə təβè w fèjə

Mon *parrain* també. Tenia un *parrain* que era mestre d'escola.

Mon germà sabia tots els acords, ho sabia perquè el mestre d'aquí els hi havia ensenyat, els hi deia: arribat – *arrivé, e accent aigu*. Els hi havia dit tot això, eh, el mestre, eh, *monsieur* Carrera.

[Els hi havia dit en català?]

Sí, els hi deia en català.

[Perquè ho compreguessin millor?]

Perquè ho compreguessin millor.

No, i per tenir el mot com s'escrivia.

Perquè en francès,

Per conèixer l'*ortographe*.

3:00

El participe passat, en francès, manta delicat l'escritura del participe passat. Segons la posició de *du complement*, del complement, com se'n diu en català?, *le complement d'objet*, s'escriu amb un e o ambe e es, o e oe es, i el català permetia de dintrar dins d'aqueixa dificultat.

Era *at, ada*. Canviava completament.

És com en francès, *fenêtre* s'escriu amb un accent circonflexe.

3:30

I bé, nos feien dire *fiNEStRa*, tots els mots que en català se diuen –estre, cal un accent circonflexe.

Això vén del llatí.

Mes, enfin, el llatí era lluny, nosaltres el coneixíem pas. El català el coneixíem.

Exactament. *Monsieur* Carrera els hi feia un munt, això.

I tots els mestres de l'epoca.

Mes ara parlen pas català.

I de quant en quant el contrari, de quant en quant te posaven: catalanada.

mum parèn taþé. tənii wm pərèŋ k èrə mèstrə ð əskólə

muj zirmà səþiə tüt əlz əkórz, u səþiə pərəkè

l mèstrə ð əkĩ lz i þiə nsəjət, əlz i ðéjə, əriþ

ət arivé, ø aksāt eyý. əlz i þiə ðit tüt əjó, é, l

métrə, é, mesiè kərérə

[...]

sí, əlz i ðèjə ŋ kətəlá

[...]

pərəkè w kumprəŋgèsim miálú

nú, i pər tənĩ əl mòk kùm s əskriþiə

pərəkè ŋ frənsés

pər kunèþe l ortoyráfə

3:00

əl pərtisipə pəsát, əŋ frənsés, màntə ðəlikál l, əskritürə ðəl pərtisipə pəsát. səyùn læ puzi sjù ðə dy kompləmã, ðəl kumpləmén, kùm s ə n ðiw əŋ kətəlá, l kompləmã d obzé, s əsk rĩw əmb un è u əmbə è èsə, u è ø ésə, i əl k ətələ pərməfiə ðə ðintrà ðin d əkèþə ðifikultá t

èrə át, áðə. kəmbjəþə kumpletəmén

ès kùm əŋ frənsés, fənètrə s əskriw əmb un əksèn sirkomþléksə

3:30

i þé, nus fèjən ðirə finèstrə, tüt əz mòts kə ŋ kətələ sə ðiwən éstrə, kəl un əksèn sirkomþfl éksə

əþð þèn ðəl ləti

mé, ŋfin, əl ləti èrə líjŋ, nuzàltrəz əl kunəþi əm pás. əl kətələ l kunəþiən

əgzaktəmén. mesjè kərèrə lz i fèjə um mún, əjó

i tüt əz mèstrəz ðə l epókə

mè àrə pàrləm pás kətəlá

àrə ðə kwànt əŋ kwànt əl kuntrári, ðə kwànt əŋ kwàn tə puzàþəŋ kətələnádə

4:00

Los que fan català, parlen pas català entre ellos.

[Entre ellos no]

Hi ha cops! Hi ha cops!

Jo, *madame* Dagues, la don... una metge, tén una minyona que és casada a Font-Romeu, que s'estan a Font-Romeu, i tén tres mainatges, o quatre, sé pas quant en tén, i a la casa parlen català!, eh, aqueixos, m'ho va dire.

És l'excepció.

Voilà. Mes perquè el seu home

Carall, és neixit allí. És originari de Cerdanya, aqueix minyó.

I vol català, eh. I a la casa me va dire, és ella que m'ho va dire

Jo tots los que coneixi de Cerdanya

4:30

que són tinguts, que en tenen petits a escola, l'un és *maire* de Vallcebollera, l'altre és *maire* de Bolquera, ells parlen francès, parlen pas català. Perquè hi ha turistes que arriben.

Voilà.

Ah, ò! Això evidentment!

I tenen tots noms catalans, eh. Laia, la nena, Laia. L'altre sé pas com se diu.

Oh, això és l'excepció, la *Beatrice* Dagues.

Voilà. Mes, *madame* Dagues, a la *maison* parlen català. Els mainatges parlen català, tandis que ço del Laurent *non*, ço del Laurent *ils* van a l'escola catalana mes parlen francès a la casa.

I quin *objet* donen a aqueixa manera de...

Objet?

Quin *objet?*

Els ajuda un munt per la

Sabes? Jo m'envisi que l'*ortographe* catalana, la trapi manta difícil, eh. Per raport a l'espanyol, l'espanyol és la llengua la més fàcil d'escriure.

4:00

lus kə fəŋ kətəlá, pàrləm pás kətəlá èntr élu s

[...]

j à kóps, j à kóps

zó, məðámə ðáyə, lə ðòn... unə mətʃə, tèn u nə mijùnə k ès kəzàð ə funruméw, kə s əstà n a funruméw, i tèn trèz məjnadʒəz, o kátərə, sè pás kàn ən tén, i ə lə kəzə pàrləŋ kətəlá, e, əkésuz, m u βà ðíərə

èz l əksəpsjú

vwəlá. me pərkè l sèw òmə

kràł, èz nəʃit əłí. èz urizínàri ðə sərdájə, kə j mijnú

i βòl kətəlá, e. i ə lə kəzə mə βà ðíərə, èz èlə kə m u βà ðíərə

zò tùd lus kə kunèʃi ðə sərdəje

4:30

kə sùn tingúts, kə n tènəm pitidz ə skólə, l ù n èz mèrə ðə βalsəβulérə, l àltr èz mèrə ðə βolkérə, èłs pàrləŋ frənsés, pàrləm pás kətə lá. pərkè i à turístəs k əríβən

vwəlá

ə w ò əʃð eβiðemmén

i tènən tùdz nùms kətəláz, e. lájə, lə nénə, lá jə. l àltrə sè pás kùm sə ðíw

o, əʃð èz l əksəpsjú, lə βətrísə ðáyə

vwəlá. mé, məðámə ðáyə, ə lə mezõ pàrləŋ kətəlá. əz məjnadʒəs pàrləŋ kətəlá, tənðis kə sò ðə loràn nō, sò ðə lorán il βàn ə l əskòlə kətəlànə mè pàrləŋ frənsèz ə lə kəzə

i kìn obzèd dùnən ə kèsə mənèrə ðə

obzét

kìn obzét

əlz əzùðə um mùm pə lə

sáβəz, zò m əmbizi kə l ɔrtogɾáfə kətəlànə, l ə trəpi màntə difícil, e. pə rəpòrt ə l əspəjól, l əspəjòl ez lə kəŋgə lə mès fàsil d əskríwr ə

Jo el català el llegeixi, quan hi ha articles
Mes malament. Sé pas a quin moment se va
constituir la *grammaire*, la sintaxi, sé pas si
se'n diu *grammaire* en català, nosaltres diem
grammaire, ho francisem. Forces mots són
francisats.

Ellos també.

Sé pas. Allí com se diu la *grammaire*?

[La gramàtica]

Gramàtica. Com espanyol, allavores. Sou més
aviat sus de l'espanyol.

Com diuen, la?

Gramàtica.

Això és espanyol!

Ellos tenen mots que són espanyol...lisats.

El meu home escolta un munt els catalans
d'Espanya. I me diu 'escota això'. L'altre dia
parlaven d'un, de la cuina, *un menú*, el menú,
diuen. Per dire '*le menu*' diuen 'el menú'. Ho
deien pas, això, això és un poc francès, el
menú.

[Sí, això és francès]

I diuen el menú, diuen en francès.

Belleu sí, hi ha pas cap mot que arribaria a
belleu, a... explicar.

En català.

[Al restaurant hi pot haver la carta i el menú.
És diferent]

6:30

I ò! El menú és el repeix complet tandis que a
la carta hi és tot lo que vos.

Hi és tot lo que vos, és aixòs.

[Per nosaltres el menú és que hi ha un preu
tancat]

Voilà! És aixòs. I lo altre llavonte és que hi ha
tot lo que vos.

zò l kətələ l lizéfi, kàn i à ríkləs

mè maləmén. sè pàz ə kím mumèn sə βà ku
nstitui lə ɣrəmmərə, lə sintágzi, sè pà si sə n
ðiw ɣrəmmərə ŋ kətəlá, nuzàltrəz ðiyèm ɣr
əmmərə, u frənsizém. fòrsəz mət sùŋ frənsi
zátz

èlus təβé

sè pás. əli kùm sə ðiw lə ɣrəmmərə

[...]

grammátika. kùm əspəjól, ələβórəz. sòw m
èz əβjàt suz ðə l əspəjól

kùm ðiwən, lə

grammátika

əfð èz əspəjól

èlus tənəm mòts kə sùn əspəjo...lizátz

əl mèw òmə skùtə um mùn əs kətəlàz ð əspá
jə. i mə ðiw əskùt əfó. l àltrə ðiə pərlàβən d
un, ðə lə kújə, um mený, əl menú, ðiwən.
pər ðirə lə mený ðiwən əl menú. u ðèjəm pá
z, əfó, əfð èz um pòk frənsés, əl menú.

[...]

i ðiwən əl menú, ðiwən əŋ frənsés

bəjəw i à pàs kàm mòk kə əriβəriə ə βəjəw,
ə... əkspliká

əŋ kətəlá

[...]

6:30

i ó. əl mený èz əl rəpèj kumplét, təndis kə lə
kàrtə i ès tül lu kə βós

i ès tül lu kə βóz, èz əfós

[...]

bwəlá. èz əfós. i lu àltrə ləβònt ès k i à tul l
u kə βós

Tuïr (Rosselló)

Informant: RM (gravació de Ràdio Arrels)
Aiguat de la vinya

Transcripció ortogràfica

Ha estat per això pas mal localizat, eh, mes per exemple sus de..., sus de la regiò de Tuïr, aquí, doncs, i d'on son, i un bri sus dels Aspres aquí. Ha baixat per això *antre* cinquanta i setanta mil·limetres, doncs, ha pas fet degar sus *materiels importants* mes posa prejudici per poguer entrar dins de *certenes* vinyes

0:30

allavores per lo que és la collida del rim, eh, la calitat era pas dolenta mes era pas bona tampoc, eh, perquè era a la *limita* de partir doncs tot això a... en situacions de se podrir, eh. Doncs cada cop que hi ha pluja forta com ha fet o *memes* com hi va haver diumenge perquè hi havia *quand memes* un gran bri de pedra barrejada ambe l'aiga, eh.

1:00

Doncs tot això és pas bo per les vremes, eh, perquè, bon, els rims risquen de se dixer anar *tot tant més* que la tramuntana vol pas sàller. Posa pas en perill les vremes, lluny d'aquí, mes posa un munt de problemes per recoltar i entrar aquesta recolta.

[Les zones més afectades, quins serien?]

Bé, les zones afectades són aquestes zones del litoral, sobretot, d'aqueixa regiò aquí de Tuïr,

1:30

de Sant Feliu, i après en remuntant cap a Castellnou i els Aspres, cap a Terrats, Forques, Pontellà, tot això. Voilà.

Transcripció fonètica

à stàp pərʃò pàz màl lokəlizát, e, mè pər dʒè mplə suz ðə..., suz ðə lə rəʒjù ðə tuí, əki, ðó ŋ, i r ùn sún, i um brī suz ðəlz àsprəz əkí. a βəʃəp pər ʃò àntrə kiŋkwàntə i sətàntə milim étrəs, ðoŋ, à pàs fəd dəʒà suz məteriəlz imp urténz, mè pòzə prəʒuðisi pər puɣè ntrà ðin də sər̀tènəz βíjəs

0:30

əʎəβðrəs pər lu k èz lə kuʎiðə ðəl rím, e, lə kəlitàt èrə pàz ðuléntə, mè èrə pàz βùnə təp ók e, pər̀k èrə lə limítə ðə pər̀ti ðoŋ tüt əʃò ə ... ən sityəsʒjüz ðə sə puðrí, e. ðoŋ kàðə kòp k i à plùzə fòrtə kùm à fèt u mèməs kùm i β à βè ðiw méjzə pər̀kè i βiə kàm mèməz uŋ ɡ lām brī ðə pèðrə βərezàðə mbə l ájɣə, e.

1:00

ðoŋ tüt əʃò ès pàz bù pə ləz βréməz, e, pər̀k è, boŋ, əl ríms... rískən ðə sə ðiʃà nà tüt tàm mèz kə lə trəmuntànə βòl pà sáʎə. pòzə pàz əm pər̀il ləz βréməs, ʎùŋ ð əkí, mè pòzə u m mùn ðə pròβlèməs pə rəkultà j əntrə kèst ə rəkóltə

[...]

bé, lə zònəz əfektàðə sùn əkèstə zònəz ðəl li torál, subrətút, ð əkèʃə rəʒjù əkí ðə tuí,

1:30

də sam ʃəlíw, i əprèz ən rəmuntəŋ kap ə kəs tɛʎnów j əlz àsprəs kap ə tórədz, ə... fúrkəs, puntəʎá, tüt əʃó. bwalá.

Perquè me deien doncs, aquí dins d'aqueix *secteur* que vos dic que ha baixat cinquanta o setanta, de cinquanta a setanta mil·limetres, allavores que me deien que a Estagell ha caigut que dos mil·limetres. Veieu un bri la diferència d'*entensitat* de...

2:00

mes anit hi ha hagut un temporal com havii rarament vist, eh, de fort. I jo tinc una agulla aquí davant de casa que hi ha dos anys que hi havia pas pus aigua, doncs una agulla que neix d'aigua que sall de terra, eh. I bé, ara per això baixa a trenta centimetres d'aigua doncs vol dire que ha fortament plogut i que la ... ha fortament remuntat, sus aqueix *secteur*.

[Quin sector és aquest?]

I bé, és el secteur de Tuïr i de tot aqueix secteur dels Aspres, eh

2:30

doncs a Tuïr, Pontellà, en anant cap a vora de mar, eh, perquè a vora de mar, bon, ha estat també ben arruixat, eh, i tot aqueixos *secteurs* aquí de Banyuls dels Aspres, de Sant Joan, de Terrats, tot aqueix *secteur* de l'Aspre, eh, bon. Tot lo que és en anant, doncs, cap a, cap al sud, eh, contra, doncs es *massifs* que separen la Catalunya sud

3:00

de la Catalunya nord, eh. Veues, és aquí.

[Es pot dir que aquestes pluges ha perjudicat doncs el raïm més directament i la collita d'enguany passarà menys bona.]

Bé, la collita d'enguany serà una collita *moyene*, eh, perquè se pot pas dire que sigui quelcom d'*exceptionel*, mes si la tramuntana s'aixecava com semblaria que després de la *météo* pugui sere, hi hauria encara

pærkè mæ dèjən dòŋ, əkɪ dɪn d əkèj sɛktør kə βuz ðik k à βəʃət sɪŋkwànt o sətántə, ðə sɪŋ kwànt ə sətántə milimétrəs, ələβðrəs kə mæ ðèin k ə stəzèl à kəjyùk kə dùz millimétrəs. bəjèw um brɪ lə ðifərènsi ð əntənsitàd də..

2:00

mè ənɪt i à yùt un təmpuràl kum bɪi rarəmə m bɪst, e, ðə fórt. i zò tɪŋ un əyùlə əkɪ ðəβà n də kàzə k i à ðuz àŋs kə i ʃiə pàs puz àiyə , doŋ un əyùlə kə nəj ð àjyə kə sàl də téré, e. i βé, àrə pər ʃð βàʃə trèntə səntimètrəz ð à jyə doŋ βòl ðirə k à fortəmèm pluyút i kə lə ... à fortəmèn rəmuntát, suz əkèj sɛktør.

[...]

i βé, èz əl sɛktør ðə tuí i ðə tüt əkèj sɛktør ð əlz ásprəs, e

2:30

doŋ ə tuí, puntələ, ən nəŋ kap ə βðrə də má rt, e, pærkè βðrə ðə már, boŋ, à stət təβè βèn əruʃát, e, i tüt əkeʃù sɛktørz əkɪ ðə βəŋùlz d əlz ásprəs, də saŋ zuán, də tərát, tüt əkèj se ktør ðə l ásprə, e, bon. tül lu k èz ən nán, do ŋ, kap ə, kap əl sýt, e, kùnrə, doŋ əz məsɪfs kə səpàrən lə kətəlùŋə sýt

3:00

də lə kətəlòŋə nórt, e. βèwəs, èz əkɪ

[...]

bè, lə kuʎiðə ð əŋgwəŋ sərà wŋə kuʎiðə mw əjénə, e, pærkè sə pòp pàz ðirə kə siyi kəlkò m d əksepsionál, mè si lə trəmuntànə s əʃək àβə kom səmblərɪə kə dəsprèz ðə lə metèd p ùyi séra, i əwriə əŋkərə

3:30

una verema molt bona a poguer fer, eh. Això és una situació a avui, eh, mes si el vent s'aixeca la verema pot sere bona perquè, com parli per exemple de, d'un bri de mija muntanya, eh, com Terrats i tot això han pas encara començat la verema *proprament* dita. Han fet que rentar alguns rims de cepatge, eh, que se diu,

4:00

mes la bona verema se'n va començar aqueixos dies. Doncs si s'aixecava aqueixa tramuntana, seria una bona bona cosa, i podríem fer una bona verema. Per ara, lo que *sueti* jo ambe tota, un bri, aquesta pena que tenim de veure la dificultat, eh, que és l'*aide* del fruit i del llegum, com vec un temporal com ahir tinc el cor que me fa mal

4:30

perquè me dic: si ara aqueixos *vinyaderos* aquí són tocats pel mal temps és la fi de l'economia d'aquest departament, és la sola cosa que puc refegir *suatant* que aqueix vent s'aixequi i que la gent puguin fer bona verema lo que els hi aportaria un petit bri, un petit bri d'aquest *éffort*, eh, que cal, per raport a tot lo que havien coneixit l'any passat, eh, que era degut sempre

5:00

a la inversa, a la secada, l'any passat. La previsió per aquest departament se situaria *à peu près* després a un milió quatre cent mil hectós, eh. Doncs, seríem sus d'una verema *moyene* en cantitat, *puis* que... un any, l'any passat pensi que vam fer als entorns d'un milió i la, una verema normala, se situa als entorns d'un milió vuit o d'un milió nou, eh. Doncs és una verema en quantitat *moyene*, per això. És per això que hi hauria menester que les coses se sequesen per poguer entrar per això un bri de qualitat.

3:30

una *brèmə* mùl bün ə puyè fé, e. əfò èz unə situəsjù ə əβúj, e, mè si l βèn s əfəkə lə βrè mə pòt sèrə βünə pərkè, kòm pərli pər ədzè mplə ðə, ð um brí ðə mizə muntánə, e, kòm tərədz i tüt əfó àm pàz əŋkərə kumənsət əl... lə βrèmə prəprəmèn dítə. àŋ fèk kə rəntrà kàlkəz ə... rímz də səpádʒə, e, kə sə ðiw.

4:00

mè lə bünə βrèmə sə m bà kumənsà kəfuz ð ìəz, e. doŋ si s əfəkàβə əkəfə trəmuntánə, sə rïə unə βünə βünə kózə, i poðrïəŋ fè unə βü nə βrémə. pər àrə, lu kə suəti zò əmbə tütə, um brí, əkèstə pènə kə tənīm də βèwrə lə ði fikultát, e, k èz l èðə ðəl frùjt i ðəl ləyúm, k òm bèk un təmpuràl kòm əirə fiŋ əl kòrt kə mə fà mál

4:30

pərkè mə ðik si àrə əkəfuz βijəðèruz əki sù n tukàts pəl mál tèmz èz lə fi ðə l ekonómïə d əkèd dəpərtəmén, èz lə sülə kòzə kə pük r əfəzi suətàn k əkèj βèn s əfèki i kə lə zèm p ùyŋ fè βünə βrèmə lu k əlz i əpurtəriə um piñib brí, um piñib brí ð əkèst əsfwaít, e, kə kál, pə rəpòrt ə tül lu kə βiəŋ kunəfit l àŋ pə sət, e, k èrə ðəyüt sèmprə

5:00

ə lə imbérsə, ə lə səkáðə, l àŋ pəsát. lə preβi zjù pər əkèd dəpərtəmèn sə sityəriə pu près dəsprèz ə um miljù kwatrə sem mil ektóz, e. doŋ, səriən suz ð unə βrèmə mujènə ŋ kənti tát, pïs kə... un àŋ, l àŋ pəsàp pènsi kə βàŋ f è lz əntürnz d um miljù i lə, unə βrèmə nor málə, sə sityə lz əntürnz d um milju βújt um miljù nów, e. doŋ, èz unə βremə əŋ kəntità m mujénə, pər fó. ès pər fò k i əwrïə mənəst è kə ləs kòzə sə səkèsəm pər puyè ntrə pər f ò um brí ðə kəlitát.

Prats de Molló (Vallespir)

Informants: RC i JD

La festa de l'ós de Prats de Molló

Transcripció ortogràfica

Diem de ca l'apotecari, nosaltres, llavors és un català que és pas ben bé del mateix

No, és Un Tal, jo tinc un llibre, ja el tinc aquest llibre de, d'en Saisset. És un llibre?

[Sí, és un llibre que se diu Catalanades]

Sí, Catalan... ja el tinc, jo, aquest llibre. Per això que en sabí d'aquestes coses.

La fira de Sant Martí la sabia tota.

El casament tremblant.

[és guapo, El casament tremblant]

Sí, és guapo. Mes ara si el diem també el diem amb mots d'aquí.

0:30

És això que ens volies fer dire, aquí. Mes jo sense llunetes hi veig pas res.

[Doncs ho deixem aquí, que me cal tornar cap a Perpinyà]

Ho deixem aquí. A Perpinyà te'n vas ara.

Ah bon, també tenes pressa, donc.

Ara la nit cau més d'hora.

Si vos ell encara t'explicarà una hora, aquí.

Oh, carall, què li puc explicar.

No, mes va bé perquè...

[Si me voleu explicar qualque cosa d'aquí, del vilatge]

Bé, digues, demana a viam.

1:00

[Sé pas, què puc demanar? Quan són les festes? Què feu per festes, aquí?]

Vos ho explicarà. Tota la vida ha fet festa, ell. (J se'n va)

Transcripció fonètica

dièm də ka l əputəkári, nuzáltrəz, ləβðrəz uŋ kətələ k ès pàz βèm bè ðəl mətéʃ

no, èz un tál, zò tɪŋ uŋ líβrə, zà l tɪŋ akèl líβrə ðə, ð ən səjsét. èz uŋ líβrə

[...]

sí, kətələn... zà l tɪŋ, zó, əkèl líβrə. pərʃð k ən səβii ð əkèstəs kózəs

lə firə ðə sam mərɪi lə səβiə tótə

əl kəzəmèn trəmblán

[...]

sí, èz ɣwápu. mè àrə si l dièm təβé l dièm ə mbə mòdz d əkí

0:30

èz əʃð kə nɹə βuliəs fè ðirə, əkí. mè zò sens ə lunètəz i βèk pà ré.

[...]

u ðəʃèm əkí. ə pərpɪnà tə m báz árə

a βoŋ, təβè tənəs prəsə, ðóŋ

àrə lə nɪk kàw mèz ð órə

si βòz èl əŋkərə t əksplikərə wn órə, əkí

o, král, kə li pùk əkspliká

nó, me βá βé pərké

[...]

bé, ðiyəz, ðəmáne βiám

1:00

[...]

buz u ksplikərə, é. tòtə lə βið à fèf féstə, é (J se'n va)

No, bueno, tenim el Carnaval de Prats, que és coneixit. El Carnaval de Prats, ame les festes de l'ós, els darrers dies de Carnaval. I amprés tenim aquí, els dies de Carnaval hi ha l'encadenat, el ball de la posta i amprés hi ha, fem una corrida aquí sus del firal, també.

1:30

[Una corrida de toros?]

Una corrida de toros, sense matadors, eh, sense toreros, bé, la gent del país que toregen i ara depí algun any que en ve algun d'aquí de Camprodon. És el de Camprodon que porta les vaques aquí, amb el petit toros i té un parell de joves que toregen al mateix temps. Quan tenim aquesta festa del Carnaval. I amprés hi ha el dia de l'ós, sé pas si saps lo que és?

[Ho som sentit a dir, mes sé pas exactament]

2:00

Això és guapo, el dia de l'ós. És dos o tres, tres joves de Prats, que són vestit d'ossos, enfin, d'ossos, emmascarats de la cara i de les mans i carall, ame barres als dits, sallen dins dels carrers i persegueixen les minyones, sobretot els minyons tabé i quan l'agafen, el mascaren ben bé. Elze fan rutllar sul sol. I aquí hi va haver una pel·licula que va estar feta aquí, té, ell també hi sallia

2:30

en a la pel·licula, sí, sí. Eh!, Gegé, li dic en a la pel·licula de l'ós, que tu tabé sallies, aquí! El que va fer la pel·licula era un dels seus amics. Varen venir a filmar aquí i, crall, ens varen filmar aquí en aquell moment ame les de... Quins hi havia encara? Hi havia... En som dit que hi havia, bo, l'encadenat, el ball de la posta, la corrida, el...

no, βwénu, tənīm əl kərnəβəl də práts, k ès kunəʃít. əl kərnəβəl də prádz, əmə ləs fəstəz ðə l óz, əl dərèz ðiəz ðə kərnəβál. i əmprès tənīm əkí, əl ðiəz ðə kərnəβəl i à l əŋkəðəná t, əl βál ðə lə póstə i əmprèz i à, fəm unə k uríð əkí suz ðəl firál, təmbè

1:30

[...]

unə koríðə ðə tórus, sensə mətəðórz, e, sens ə turéruz, βé, lə zèn dəl pəis kə turézən i àrə ðəpí əlgùn əŋ k əm bè lɣùn d əkí ðə kəmpr uðón. èz əl də kəmpruðón kə pòrtə ləz βàkə z əkí, əm əl pətit tóruz i tè um pərèl də zòβ əs kə turəzən əl mətəʃ téms. kwàn tənīm əkə stə fəstə ðəl kərnəβál. i əmprèz i à l diə ðə l ós, sè pà si sàb lu k és

[...]

2:00

əʃð èz ɣwápu, əl diə ðə l ós. èz ðòz o trəs, tr è zòβəz ðə práts, kə sòm bəstid d ósus, əŋfi n, ð ósuz, əmməskəràz ðə lə kərə j ðə ləz m ánz i král, əmə bərəz əl díts, sàlən dín dəl kərəz i pərsəyèsən ləz mijónəs, sobrətòt əl mijòns təmbé i kwàn l əyáfən, əl məskərəm bəm bé. əlzə fən ruʎlɑ̀ sul sól. i əkí βà βè u nə pelikýlə kə βà stà fətə kí, té, èl təβè j səl íə

2:30

ən ə lə pelikýlə, sí, sí. e, zeyé, li ðik ən ə lə pəlikýlə ðə l ós, kə tū təβè səlíəz, əkí. əl kə βà fè lə pəlikýlə èrə un dəl sèwz əmíks. bər əm bəni ə filmà əkí, král, ənəzə βàrəŋ filmà kí ən əkèl mumèn əmə ləz ðə... kɪnz i βiə ŋ kərə. i βiə ən sùn ðik kə i βiə, bó, l əŋkəðən át, əl bèl də lə póstə, lə kuríðə, əl

3:00

Cambrer: Tot va bé?

[Tot va bé, merci]

Veràs. Pel Carnaval. I l'ós, sobretot, hi havia l'ós. És un... quelcom que és coneixit i aquí a Prats sobretot és un xic... hi ha l'ós a Arles i Sant Llorenç, mes aquí és un xic especial. I això d'aquí. Unes corregudes dins del carrer, és aquí; baixen del fort aquí, no sé si ets vist el fort en arribant. Eh, és un fort. Baixen d'aquí emmascarats i persegueixen la gent aquí pels carrers i en el que agafen,

3:30

el mascaren ben bé i acabat s'acaba, s'acaba (*J ha tornat*) [Has de venir, pel Carnaval.](#)

I llavontes aquí al firal sall acabat lo que en diguem... tu, a la teu manera, en diuen els homes en blancs, tu en diues els romanaires [Romanaires.](#)

Sallen vestits de blanc, la cara blanca, i allavons agafen els óssos i els hi posen cadenes, aquí, i els passegen, fan fer el torn de la plaça i en cabat allà al firal elze rasen i tornen tenir una cara humana.

4:00

És la festa de l'ós. És coneixit, això.

[Sí, sí. Tinc una amiga que ve cada any]

Se va fer aquesta pel·licula, aquí, i era una pel·licula, aquesta pel·licula va tenir el primer preu del festival de Guayan, aquí, dins de les altres, altres, cap a prop de Bordeus.

[I com se diu la pel·licula?]

No, era pas la festa...

[Sí, la fête de l'ours.](#)

Sí, en francès, la fête de l'ours. La festa de l'ós.

3:00

Cambrer

[...]

bəras. pəl kərnəβál. i l ós, sobretót, i βiə l ós . èz un... kulkòm k ès kunəʃit i əki ə prət so brətòt èz un ʃik... i à l òz ə àrləz i saŋ luren s, mè ki èz un ʃik əspəsjál. i əʃò ð əki. unəs kurəyùðəz ðin dəl kərə, èz əki, bəʃən d əl fòrt əki ðál, nò sè si èb bist əl fòrt ən əriβ án. e, èz un ʃórt. bəʃən d əki mməskərədz i pərsəyèʃən lə zèn əki pəl kərəz i ən əl k əyá fən,

3:30

əl məscəran bəm bé i əkəβət s əkáβə, s əkáβə àz ðə βəni, pəl kərnəβál

i ləβòntəz əki əl firəl səl əkəβat lu kə n diy ém. tū, ə lə tèw mənérə, ən ðiwən əlz òməz əm blánz, tū ən ðiwəz əl rumənájɾəs [rumənájɾəs](#)

sələm bəstidz də βlán, lə kərə βlánkə, i ələ βònz əyàfən əlz ósuz i əlz i pòzəŋ kəðénəz, əki, i əlzə pəsézən, fəŋ fə l tòrn də lə plásə i əŋ kəβət əlá l firəl əlzə rəzən i tòrnən tənī unə kərə umánə

4:00

èz lə festə ðə l ós. ès kunəʃit, əʃó

[...]

sə βà fə əkəstə pəllikúlə, əki, i èrə unə pəlli kúlə, əkəstə pəllikúlə βà tənī əl primè prèw ðəl fəstifəl də ɣwəján, əki, ðin də ləz áltrəs, áltrəs, kap ə pròb də βurðéws.

[...]

nó, èrə pàz lə féstə

[sí, lə fête ðə l úrs](#)

sí, əŋ frənséz, lə fête ðə l úrs. lə festə ðə lós

4:30

Oh, això el Carnaval aquí és, té força. Perquè, sempre igual, s'ha perdut força cosa. Abantes el Carnaval començava el primer de l'any, i cada diumenge hi havia festa i el dia dos de febrer, era el dia dels ossos, era aquest dia que baixaven, hasta que sigui en setmana. Ara no, ara és tot, se fa els tres darrers dies que diguem d'abantes, el diumenge, el dilluns i el dimarts de Carnaval, se fa tot amb aquestos tres dies

5:00

i l'any passat... dins del temps, enfin, ara hi ha qualque temps, hi ha set o vuit anys, que se fa el dijous els óssos petits de la mainada. Enfin, totes les festes s'han perdut, és pas pus com abantes. És com les festes de Pasques. Les festes de Pasques abantes en hi havia, durava, hi havia, començava el diumenge, enfin, el diumenge de Pasquetes, que deien, el diumenge de Pasques, que anaven a portar, com se...

5:30

el dallò, els rams, a els fe beneir. Emprès hi havia, donc, el Dijous Sant, el Divendres Sant, que hi havia professons a l'iglesi, abantes elze feien a defora, ara elze fan a l'iglesi. Amprès el diumenge de Pasques al dematí, hi via una professó tabé abantes que la Mare de Déu baixava d'aquell band de Prats, el ressucitat de l'altre, se trapaven sota aquesta plaça, aquí, i acabat tothom pujava ambe repics de muntanya i naven a l'iglesi

4:30

o, əfð l kærnaβál əkí ɛs, tɛ fòrsə. pærkè, sèm prə iywál, s à pærðup fòrsə kózə. əmbàntəz əl kærnaβál kumənsàβə l primè ðə l ʔn, i kàð ə ðiwmèɲzə i βiə fɛstə i əl ðiə ðòz ðə fəβrè, ɛrə l ðiə ðəlz ósuz, ɛrə kèd ðiə kə βəʃáβən, à stə kə sʔyi ən səmmánə.

àrə nó, àrə ɛs tót, sə fà l trèz ðərèz ðiəs kə ð iyèm d əβántəs, əl ðiwmèɲzə, əl ðilúnz i əl ðimàrz ðə kærnaβál, sə fà tòt əm əkèstus trèz ðiəs

5:00

i l ʔn pəsàd din dəl téms, əɲfi, àrə i à kòlkə témtz, i à sèt o βùjt ʔns, kə sə fà l dizòwz əl z òsus pəʔiz ðə lə məjnéðə. əɲfin, tòtəz ləs f ɛstə s əm pærðút, ɛs pàs pùs kùm əβántəs. ɛs kùm ləs fɛstəz ðə pàskəs. ləs fɛstəz ðə pàsk əz əβántəz ən i βiə, ðuráβə, i βiə, kumənsàβ ə l diwmèɲzə, əɲfin, əl diwmèɲzə ðə pəskét əs, kə ðéjən, əl ðiwmèɲzə ðə pàskəs, kə nəβ ən ə purtá, kùm sə

5:30

əl dəló, əl ráms, əlzə fɛ bənəji. əmprèz i βiə , ðónk, əl ðizòws sán, əl ðiβèndrəs sán, kə i βiə prufəsònz ə l iylézi, əβántəz əlzə fɛjən ə ðəfórə, àrə əlzə fən ə r iylézi. əmprèz əl ðiwmèɲzə ðə pàskəz əl ðəmətí, i βiə unə prufəs ò təβè əβántəs kə lə marə ðə ðèw βəʃáβə ð ə kèl bən də práts, əl rəsusitàd də l áltrə, sə tr əpàβən sòtə kèstə plásə, əkí, i əkəβàt tutòm puzáβə mbə rəpʔgz də muntájə i nəβən ə l i iylézi

6:00

i aquí en tinc un català, un català que se va trapar aquí per azard i con parla d'aquesta professó sempre perquè, comença, ells és molt, ell, sé pas si te l'havia fet, Gegé, és aijós (?) comença per dire, era de bon matí, era les set de dematí, i llavontes diu, hi ha encara al cim de la muntanya, com és la primavera, la neu que rellueix aquí al sol, i amprés com va veure tot això i aquestos repics de munt...

6:30

del pujant cap a bon, diu és quelcom de magnífique. Molt bonic. I amprés allavontes les festes d'istiu, la Festa Major, que diguem, era, ara ha perdut del seu, és pas pus com abantes. Ara, la Festa Major era el disasset, el desavuit, el desanou, soviny, de juliol. Mes ara ho fan que, sempre igual, miren d'ho fer caure amb el diumenge i (?)

7:00

hi havia més aviat balles, ame cobla i tot això, i ara fan venir, con són?, set o vuit bandes que vénen d'un xic pertot i que fan tapatge dins del carrer.

[Tapatge?, què és tapatge?]

[Soroll.](#)

Ui, quin tapatge!, diguem.

[És francès, això.](#)

6:00

i əkɪ ən tɪŋk uŋ kətəlá, uŋ kətəlá kə sə βà trə pà kɪ pər əzár i kòm parlə ð əkəstə prufəsò s émprə pər kè, kuménsə, èʎz èz mòl, éʎ, sè p à si tə lə βiə fét, zezé, èz əjzós. kumənsə pər ðíɾə, èrə ðə bòm matí, èrə lə sèd də ðəmətí, i ʎəβòntəz ðíw, i ə ŋkàɾə l sɪm də lə muntá ɲə, kùm èz lə priməbéɾə, lə nèw kə rəʎuèz ə kɪ əl sól, i əmprès kòm bà βèwrə tòt əfò i ək èstuz rəpɪgz də mún...

6:30

dəl puʒàŋ kap ə bón, dɪw ès kulkòm də məŋ ifik. mòl βuník. i əmprèz əʎəβòntəz ləs fèstə z ð istíw, lə fèstə məzò, kə ðiyém, éɾə, àrə a pərðùd dəl séw, ès pàs pùs kòm əβántəs. àr ə, lə fèstə məzò èrə l ðizəsét, əl ðeəzəβújt, ə l ðezənoʊw, suβɪŋ, də ʒuriól. mè àrə w fəŋ kə , sèmprə iywál, mɪrən d u fè kàwrə əm əl di wméɲzə i

7:00

i βiə mèz əβiàb báʎəs, əmə kòbl i tòt əfó, i à rə fàm bəní, kòm són, sèt o βùjb bàndəs kə βènən d uŋ ʃik pərtót i kə fàn təpádʒə ðin də l kəré

[...]

[suróʎ](#)

uj, kɪn təpádʒə, ðiyém

[ès frənséz, əfó](#)

Annex 3. Enquestes

Les pàgines següents contenen els qüestionaris que es van demanar als informants. Dins d'una mateixa enquesta hi ha qualques qüestions respostes per un nombre diferent d'informants. Això és degut a dos motius: d'una banda, al fet que qualques informants van tenir dificultats per entendre allò que se'ls demanava i, per tant, van pas poder respondre (cal tenir present l'edat dels informants); de l'altra banda, hi va haver qüestions en què els parlants van donar més d'una resposta com a possible, de manera que el nombre de respostes va augmentar.

Encara que les enquestes són agrupades per temàtiques, es van demanar barrejades. És a dir, en una mateixa entrevista hi podia haver qualques preguntes de fonologia, de morfologia, de sintaxi i de lèxic. També per aqueix mateix motiu dins de qualcunes de les enquestes que hi ha a continuació hi pot haver preguntes respostes per nombres diferents d'informants.

Cada enquesta es va passar com a mínim a set informants. En presentem pas els resultats de totes perquè n'hi ha que ja s'expliquen dins del cos de la tesi; n'hi ha d'altres que són massa complexos per els presentar en un quadre (per exemple, de cops es demanava apreciacions, com emplegarien qualques mots, etc.); d'altres es presenten pas perquè serien pas útils.

Els procediments per obtenir la informació varien en funció de si són dades fonològiques o morfosintàctiques. Per a les primeres, s'intentava que l'informant identificés pas el fenomen que s'estudiava; mentre que per a la morfologia i la sintaxi els informants n'eren plenament conscients perquè se'ls demanava explícitament si la forma era acceptable o no. El que es deia als informants és, simplificat, a l'enunciat de la pregunta.

Annex 3.1. Enquesta: contactes vocàlics i nasalitzacions en gal·licismes

1. (contactes vocàlics a interior de mot) Podeu dire de quin mot es tracta?

quan de cop se us acudeix una cosa teniu una ... (idea)

les pujades i baixades que fa la mar són degudes a les ... (marees)

aïna per fer solcs a la terra, abans d'hi plantar les llavors (pea- 'aper, arada')

quan hi ha la lluna és de nit i quan hi ha el sol és (de dia)

com es deia la Mare de Déu? (Maria)

barca dels indis, que és per una o dues persones, un munt d'estreta (canoè)

els animals tenen una cosa que els surt pel darrere (cua)

quan la carn és pas cuinada, és (crua)

el lloc on se fan les peces de Shakespeare o de Molière (teatre)

avui, demà i (ahir)

Espanya, França, Itàlia... són? (països)

amb quina planta es fa la xocolata? (cacaó)

abans que Déu fes el món hi havia el ... (caós)

instrument de música, de vent, que té un so dolç i que es toca així (flaiïta)

arbust de fulles blanques i fruits negres en baia; té propietats medicinals (saïc)

quan pensem que el que diu una persona és cert, li donem la ... (raó)

un poble que hi ha al costat de Perpinyà, que té un nom força curt, que comença per pe. Té un equip de rugby (Pià)

una mena de mitjó / calces que es posa sobretot als bebès (pial- peïc)

per fer anar una bèstia cap a l'esquerra li direu 'a bití!', mes si la volen fer anar cap a la dreta, què li direu? (a bió)

la tortuga i la llebre és un tipus de conte especial perquè té una moralitat. Com se'n diu d'aqueixos contes? (fablió)

*quan us doneu un cop al front i us hi surt un bony, com en diuen? (borniola) *malament: ho diuen pas*

*el lloc on guarden les monedes que volen estalviar i que de vegades té forma de porquet (judriola) *malament: diuen tira-lira*

com es diu lo que fan servir els nins per pintar? (crion)

com en diuen del buès que és per cremar? (tió)

el monjo que mana al monestir és el ... (prior)

quan comença l'istiu se celebra fent fogueres, quina festa és? (St. Joan)

com es diu l'home que mena els bous? (bouer)
recordeu com es deia de nom el rei de França que van guillotinar? (Luís)
quan una casa cau a terra, és feta una ... (ruïna)
un poble de la Plana, als Aspres. Hi ha la tina de roure més gran del món (Tuir)
un home que té piocs és un ...? (pioquer)
d'un pagès també se'n pot dir, com en francès, ... (païsan)
quan una cosa se mou diem que és en ... (moïment)
un bolet força bo que té un color roig (roelló)
una persona que és de la religió que adora el rei David és un ... (jueu-juif)

Grup de preguntes: una persona que sua un munt és un ... (suair)

i si sua molt podem dire que té... (suera) – com pixera, plorera...

si sóc jo el suair, diré que jo ... un munt (suï)

i si és mon pare, diré que ell ... un munt (sua)

finalment, com se diu el líquid que traiem quan suem? (seor)

Grups de verbs: en cal donar l'infinitiu

el bouer, per fer anar l'animal a on vol, l'ha de ...? (conduir)

dos amics estaven enfadats i fan les paus, això és se ... (repatriar)

la Bíblia diu que Déu va fer el món en sis dies, o en lloc de dire que el va fer podem dire que el va ... (crear)

treballar el camp, el cultivar, fer un conreu, és ... (conrear)

se tornar pal·le (espal·leir)

podem oir i escoltar i també podem veure i ... (espiar)

quan se posa unes persones un darrere l'altre és ... (arruar), com fer una rua

perdre tots els sous és ... (se ruïnar)

fer a polit perquè una cosa estigui bé (suenyar)

un animal agafa un os perquè el vol ... (roegar)

quan se pot pas empassar una cosa, que nos ofeguem (s'esnuegar)

quan plou poc, arriba pas a ploure, mes ... (ploïneja)

Grups de verbs: terceres persones del singular

jo escriví, tu escrivies, ell ... (escrivia)

jo espiairé, tu espiairàs, ell ... (espiairà)

jo triaré, tu triaràs, ell ... (triarà)

jo pairé, tu pairàs, ell ... (pairà)

jo agrairé, tu agrairàs, ell ... (agrairà)

grups de verbs: primeres persones del singular

tu conrees, ell conrea, jo ... (conrei)

tu crees, ell crea, jo ... (crei)

tu estudies, ell estudia, jo ... (estudii)

tu tenies, ell tenia, jo ... (teni)

tu decidies, ell decidia, jo ... (decidi)

grups de verbs: primeres persones del plural

vosaltres crieu, ells creuen, nosaltres ... (criem)

vosaltres viu, ells veuen, nosaltres ... (viem)

grups de verbs: segones persones del plural

nosaltres tenien, ells tenien, vosaltres ... (teni)

nosaltres prenien, ells prenien, vosaltres ... (preni)

nosaltres escrivien, ells escrivien, vosaltres ... (escrivi)

En pocs casos els parlants van inserir una vocal epentètica entre les dues vocals del hiat o hi van fer la primera vocal de l'hiat allargada. El problema és del plantejament de l'enquesta, que va pas ser espontània.

2. (contactes vocàlics a frontera de mot) Podeu lligir aqueixes frases?

bo i gran

foc i aigua

ja hi vaig, ja obri, ja umpli la gerra

qui ha vingut?, qui era?, qui hi va?, qui obre?, qui umple el vas/got?,

jo hi era, jo obri, jo umpli

tu ets vingut, tu entres, tu i jo, tu obres, tu umples

crompi aigua, crompi herba, crompi or, crompi unces de pernil

Cap resposta no va fer una iod o vau epentètica.

3. (nasalització de vocals en manlleus) Com digueu aqueixos mots quan parreu en català?

És un diputat européan

Un conte de la Fontaine

On ho ets crompat, al Champion o a l'Auchan
Abir el président François Miterrand va sàller a la télé
Ho som lligit a l'Indépendant
L'avion és més rapid

Fora va fer qualque nasalització un informant que era més influït pel francès.

Annex 3.2. Enquesta: Contactes consonàntics

1. (/p/+C) A continuació vos diré uns mots i vós elze teniu de repetir, mes en hi posant 'cap' al davant. Per exemple, si jo dic 'dia', vós teniu de dire 'cap dia'.

Els resultats de la taula són sobre 24 perquè corresponen a 3 contactes realitzats cadascun per 8 parlants. El 0 indica que n'hi ha pas hagut respostes; el guionet és per quan és pas pertinent en aquell contacte.

	p/b	assimilació de punt	assimilació de mode
<i>pt: truc, taula, tro</i>	21	3	-
<i>pk: camí, costat, color</i>	24	0	-
<i>pm: matí, migdia, minyona</i>	0	-	24
<i>pn: nin, nit, nas</i>	0	0	24
<i>pf: felicitació, família, font</i>	24	0	0
<i>ps: senyor, sòmit, sabata</i>	24	0	0
<i>pf: xocolata, xampú, xai</i>	24	0	0
<i>pr: romà, rata, roda</i>	24	0	0
<i>px: llibre, lloc, llum</i>	24	0	0

2. (/t/+C) Ara teniu de fer el mateix amb 'pot'. Si jo dic 'venir', vós digueu 'pot venir'.

	t/d	assimilació de punt	assimilació de mode
<i>tp: partir, passar, parlar</i>	0	24	-
<i>tk: cosir, callar, caminar</i>	0	24	-

<i>tm: morir, manar, medir</i>	0	24	24
<i>tf: fallar, fer, felicitar</i>	0	24	0
<i>ts: saber, solucionar, sàller</i>	24	-	0
<i>tf: xocar, xiular, xisclar</i>	0	24: africada	
<i>tr: robar, regar, restar</i>	24	-	0
<i>tʎ: llogar, lligir, llepar</i>	0	24	24

3. (/k/+C) El mateix, mes ara amb ‘poc’, com ‘poc amusant’.

	k/g	assimilació de punt	assimilació de mode
<i>kɸ: petit, pansit, pesat</i>	24	0	-
<i>kt: tros, tall, tossut</i>	24	0	-
<i>km: marejat, menut, masegat</i>	24	0	0
<i>kn: nou, net, normal</i>	24	0	0
<i>kʃ: florit, fàcil, feliç</i>	24	0	0
<i>ks: savi, saludable, satisfet</i>	24	0	0
<i>kʂ: ximple, xampú, xerraire</i>	24	0	0
<i>kr: robust, recte, religiós</i>	24	0	0
<i>kʎ: lloc, lliure, lligat</i>	24	0	0

4. (/m/+C) Ara amb ‘sem’: ‘sem catalans’.

	m	assimilació de punt	assimilació de mode
<i>mt: tots, tontos, tossuts</i>	20	4	0
<i>mk: capables, callats, catalans</i>	24	0	0
<i>mn: nous, nets, normals</i>	19	5	-
<i>ms: savents, saludables, satisfets</i>	24	0	0
<i>mʒ: joves, jugaires, gelats</i>	24	0	0
<i>mr: robustos, rectes, religiosos</i>	24	0	0
<i>mʎ: llenyataires, lluny, llops</i>	24	0	0

5. ([ŋ] en contacte amb una consonant posterior) Podeu llegir les següents frases?

	ŋ	assimilació	manteniment de k/g final
<i>un banc</i>	6	-	3
<i>un banc blau</i>	9	0	0
<i>dos bancs</i>	8	0	1
<i>dos bancs blaus</i>	9	0	0
<i>s'ha fet sang</i>	7	-	2
<i>tén la sang blava</i>	9	0	0

Annex 3.3. Enquesta: /ʃ/ a inici de síl·laba, fricatives davant de vocal i consonant i simplificació de grups consonàntics (a final absolut i davant de consonant)

1. (so /ʃ/ a obertura de síl·laba) Jo vos dic unes paraules en plural i me'lze teniu de dire al singular:

	ʃ	ʃ̄
<i>les carxofes més bones</i>	18	6
<i>les anxoves salades</i>	17	7
<i>les ximaires de les teues amigues</i>	22	2
<i>els homes ximaires</i>	23	1
<i>les ximenelles de la casa</i>	24	0
<i>les xicolates negres</i>	22	2

2. (/ʃ/ i /ʒ/ davant de vocal i consonant) Podeu llegir aqueixos mots?

	ʃ̄	ʃ̄	j
<i>mig any</i>	7	0	0
<i>mig animal</i>	7	0	0
<i>mig aibre</i>	7	0	0
<i>mig matí</i>	7	0	0

	3	ʃ	j
<i>el mateix moment</i>	0	0	7
<i>el mateix any</i>	3	2	2
<i>el mateix home</i>	2	3	2
<i>el mateix nin</i>	0	0	7

	3	ʃ	j
<i>aqueix home</i>	0	6	1
<i>aqueix amic</i>	3	2	2
<i>aqueix hostal</i>	2	3	2
<i>aqueix aibre</i>	2	4	1

3. (C+k: caiguda de k en contacte amb una consonant posterior) Podeu llegir aqueixos mots i després en dire el plural?

	manteniment de k	caiguda de k	caiguda de s
<i>parc petit</i>	5	2	-
<i>parcs petits</i>	3	4	2
<i>porc ben alimentat</i>	5	2	-
<i>porcs ben alimentats</i>	3	4	1
<i>dignis-mé si valc</i>	7	0	-
<i>dignis-mé si valc per pintar</i>	7	0	-
<i>li posen talc, al nin</i>	7	0	-
<i>li posen talc perquè s'irriti pas</i>	7	0	-
<i>és fosc</i>	7	0	-
<i>és fosc perquè el llum s'ha fos</i>	7	0	-
<i>això és el bosc</i>	7	0	-
<i>això és el bosc que t'havï dit</i>	5	2	-

Annex 3.4. Enquesta: Consonants a final de mot

1. ([f] final) Podeu llegir aqueixos mots?

shérif, naïf, chef, tuf, baf

Un shérif que defensa el poble / Un chef difícil a comprendre

Tots els resultats són amb [f].

2. ([tʃ] final) Podeu llegir aqueixes frases?

Un gavatx que vaig conèixer, Un gavatx m'ho va dire, Un gavatx llogava un apartament, Un gavatx li va dire a en Jep, Un gavatx podria ho fer

Tots els resultats són amb [tʃ].

3. ([m] final) Com diríeu aqueixos mots en català? *Gymnase, amnistie, amnésie, comte, hymne, sourire*

Gimmase, amnistia, amnèsia, comte, himne, somriure

Tots els resultats són amb [m].

4. ([m] final en mots plans) Coneixiu aqueixos mots?

cànem / tàlem / berga-cànem

ànim, cèntim, dècim, mare / verge santíssim!

Aqueixos mots s'han perdut. Es conserva fora *verge santíssim!*, que tots els informants van fer amb [m].

Annex 3.5. Enquesta: manteniment o elisió de la s en noms i a l'article

1. (s prenuclear i a frontera de sintagma) Passeu els noms al plural / Passeu de jo a tu.

	s	Ø
<i>Si tenes els dits grossos podes pas jugar bé el piano</i>	7	1
<i>Duien els sacs plens de patates</i>	6	1
<i>Fan unos plats deliciosos</i>	6	1

<i>Els dits li feien mal</i>	7	-
<i>Els sacs pesaven un munt</i>	6	1
<i>Els teus plats nos van agradar un munt</i>	7	-
<i>Tu ets més nalt que el teu girmà?</i>	2	6
<i>És quan hi ets que se porta bé</i>	7	-
<i>Ets capable d'ho fer?</i>	2	6
<i>Tenim pocs dies per ho acabar</i>	1	7
<i>Tots tenien pou</i>	6	2
<i>Els teus nebots vindran tard</i>	8	-
<i>És a dins que el vaig posar</i>	4	3
<i>És a dins perquè jo li vai posar</i>	5	1
<i>Tots dos sem naixits gairebé el mateix dia</i>	7	1
<i>Aquest és el fals director</i>	7	-

2. (article i Nom-s+Adj) Com faríeu el pluriel?

dit del peu

gran governant

porc brut

trinc nou

cop dur

món dels contes

nin manyac

nyanyo/ nyasco que fa mal

local buit

llop de Sibèria

rotllo del carrer

zic-zic de les cigales

gigant panxut

ferro rovillat

sous guanyats

xampanye begut

vi blanc

dia de la setmana

ganivet que punxa

treball de la ruta

canvi de moneda

meu cosí

nou veí

nyicris

lloc guapo

ritme rapide

jogaire de l'USAP

firaire del mercat

segle passat

xipoter del vilatge

xixanta soldats

champion de la lliga

xirment per plantar

Detallem pas els resultats perquè els enquestats van realitzar sempre l'article amb la forma [əlz], malgrat que davant de consonant hi hauria d'haver l'al·lomorfa [əz]. Es veu, doncs, que el tempo de parla influeix a l'hora d'aplicar l'elisió de *s* final i de posar un al·lomorfa o un altre de l'article.

Annex 3.6. Enquesta: determinants

1. (Article masculí / neutre *el* o *lo*) Hi diríeu *el* o *lo*?

Teni preparat LO / EL teu (la teua cosa, que m'havies demanat)

També m'ets agafat LO/ EL meu, de tricot?

Ets cromptat tot LO / EL que tenies de menester?

Ets cromptat LO / EL que tenies de menester ? (de ganivet)

EL / LO difícil és tenir sous

EL / LO més intel·ligent és hi arribar abantes que la gent

(allò que posis a dalt) *EL / LO de dalt pot pas pesar*

(en una foto) *LO / EL del davant és el meu pallago*

<i>lo</i>	<i>el</i>
2	6
-	8
8	-
6	2
1	7
3	4
7	4
8	1

2. (numerals: amb *s* final o sense) Quina és la forma bona? Amb *s* o sense?

	-s	Ø
<i>Quatre-vintS</i>	10	-
<i>Quatre-vintS homes</i>	7	3
<i>Quatre-vintS armaris</i>	6	3
<i>tres centS anys</i>	8	1
<i>tres milS anys</i>	5	4

3. (demostratiu: ús) Digueu els mots *aquesta* – *aqueixa* – *aquella*? N'hi ha qualcun que l'emplegueu pas?

Tots els enquestats van dir que els emplegaven tots tres.

4. (proximitat a la 2a persona) Ara sem asseguts vós ambe jo. I me voleu demanar una mandarina que jo tinc. Què me direu?

Me podeu donar <i>AQUESTA</i> mandarina?	9
Me podeu donar <i>AQUEIXA</i> mandarina?	10
Me podeu donar <i>AQUELLA</i> mandarina?	-

5. (proximitat a la 1a persona) Si me reconteu on vos vau comprar la vostra camisa, què direu?

<i>AQUESTA</i> camisa la vaig comprar a Perpinyà	6
<i>AQUEIXA</i> camisa la vaig comprar a Perpinyà	9

6. (llunyania de la 1a i la 2a persona) Passa una nina per l'altre costat de la plaça, lluny. Vós la reconeixiu i me dieu:

<i>AQUESTA</i> nina és la petita filla d'en Jaume.	2
<i>AQUEIXA</i> nina és la petita filla d'en Jaume.	1
<i>AQUELLA</i> nina és la petita filla d'en Jaume.	7

7. (gal·licisme: *cette-ci*, etc.) En català se pot dire *aqueixa aquí* i *aqueixa allà*, com *celui-ci* i *celui-là* en francès? Vol dire el mateix?

Totes les respostes van ser que es podia pas fer.

8. (demostratiu posposat al nom) Me reconteu on vau comprar la vostra camisa. Podriü dire:

La camisa *aquesta* / *aqueixa* escalfa un munt.

Totes les respostes van ser que es podia pas fer.

Annex 3.7. Enquesta: determinants possessius

1. (marca de femení i de plural al possessiu) Jo vos dic la forma del masculin singular (*el meu cosí*, *el meu nebot*, *el meu gat*) i vós me dieu: masculin plural, femení singular i femení plural:

Les respostes són sobre 24 perquè hi ha tres respostes de cada que van respondre 8 informants.

	femení: -a <i>meua/es</i>	femení: Ø <i>meu</i>	plural: -s <i>meus/es</i>	plural: Ø <i>men</i>
<i>cosina, neboda, gata</i>	14	10	-	-
<i>cosís, nebots, gats</i>	-	-	4	20
<i>cosines, nebodes, gates</i>	13	11	13	11

2. (possessius àtons) Per dire ‘el meu pare’ i ‘la meu mare’, se pot dire...? I per a noms que són pas de parentiu?

	✓	*
<i>mon pare, ma mare</i>	6	2
<i>mon gat, ma cadira, ma gossa, mon dit</i>	0	8

3. (masculí: *nostro, vostro*) La meua mare i dels meus girmans és ‘la nostra mare’. Si en lloc de la mare és el pare, com serà? Si són els cosins de vós i les vostres girmanes, com es diran?

	<u>nostre</u>	<u>nostr</u>
<i>El nostre/o pare</i>	8	0
<i>Els vostres/os cosins</i>	8	0

4. (llur) Quina diferència hi ha entre aqueixes dues frases?

Som vist en Pere amb la seua filla / Som vist la Maria i en Pere amb

Aqueixa patota és llur / llura. (d’elles)

Aqueixes patotes són llurs / llures. (d’elles)

5. (combinat amb altres determinants) Vos diré parelles de frases i me teniu de dire si vos agraden igual o si n’hi ha qualcuna que vos agrada pas:

	✓	*
<i>Aquell <u>nebot vostre</u> me va fer bona impressió.</i>	0	8
<i>Aquell <u>vostre nebot</u> me va fer bona impressió.</i>	0	8
<i>Me va convidar <u>un veí teu</u>.</i>	0	8

<i>Me va convidar <u>un teu veí</u>.</i>	2	6
<i>Intenti trapar <u>un ouvrier teu</u> que me pugui ajudar.</i>	0	8
<i>Intenti trapar <u>un teu ouvrier</u> que me pugui ajudar.</i>	0	8
<i>M'ho va dire <u>aquella amiga teua</u>, la de Pià.</i>	1	7
<i>M'ho va dire <u>aquella teua amiga</u>, la de Pià.</i>	1	7
<i>Abir vaig veure <u>dos amics teus</u>.</i>	0	8
<i>Abir vaig veure <u>dos teus amics</u>.</i>	0	8
<i>Abir vaig veure <u>un munt de teus amics</u>.</i>	0	8
<i>Abir vaig veure <u>un munt d'amics teus</u>.</i>	0	8
<i>Abir vaig veure <u>qualques teus amics</u>.</i>	0	8
<i>Abir vaig veure <u>qualques amics teus</u>.</i>	0	8

6. (possessius en SN escarits: arguments i predicats) Vos dic unes frases i me digueu si vos agraden:

	✓	*
<i>Faré una festa i fora que convidaré <u>amics meus</u>.</i>	0	8
<i>Qui és aquell? En Joan, <u>és veí nostre</u>.</i>	0	8

7. (preposicions tòniques + possessiu) Ídem.

	✓	*
<i>Els cans trapaven pas l'os perquè era <u>sota llur</u>.</i>	0	8
<i>Ho tenes <u>sul cap</u>, és <u>sus teu</u>.</i>	0	8
<i>Mes ho teniu de veure, és <u>davant vostre!</u></i>	0	8

8. (participi passat + possessiu) Ídem.

T'ha agradat el gató? És fet meu.

Annex 3.8. Enquesta: morfologia verbal

1. (velar als imperfets de subjuntiu dels verbs irregulars) Com ho digueu?

poGUessi / voLGUessi / caIGUessi

poDessi / voLessi / caLessi

2. (velar a les formes no personals dels verbs irregulars) Ídem.

voler / volguer, volent / volguent, volut / volgut

caber / capiguer, cabent / capignent, cabut / capigut

poder / poguer, podent / poguent, podut / pogut

creure / ??, creient / creguent, creiut / cregut

3. (velar a l'imperatiu) Ídem.

creGUeu-me! / creIeu-me! ; creGUem-lo! / creIem-lo!

enceNim-ho! / enceNGUim-ho! ; enceNiu-ho! / enceNGUiu-ho!

4. (vocal temàtica de verbs sense al·lomorfa de la conjugació II) Ídem.

fonim / ponim / batim, batiu / batiré / batissi

fonem / ponem / batem, bateu / batré / batessi

5. (infinitiu dels verbs de la conjugació II *córrer* i *merèixer*) Ídem.

córrer / merèixer

corrir / mereixir

6. (vocal de l'auxiliar de passat perifràstic de 1a i 2a persona del plural) Ídem.

vEm anar / vEu anar

vAm anar / vAu anar

Annex 3.9. Enquesta: preposicions

1. (*xò*, *ca* + noms de marques) En francès se diu *Chez Champion*, *Chez Leclerc*. En català direu *Xòl Champion*, *Xò Leclerc*?

I *cal Champion*? *Cal Leclerc*?

Tots els resultats van ser *al Champion*, *al Leclerc*.

2. (*a - en; a - de; a - ena; per - a per*) Com ho digueu?

<i>Això se passa A Espanya / A L'Espanya / EN Espanya</i>	a 7	a l' -	en 4
<i>A Itali són morenos / A L'Itali / EN Itali</i>	a -	a l' -	en 9
<i>Irem ANE la muntanya / Irem A la muntanya</i>	ane -	a 10	
<i>Muntar A PER l'escala / PER l'escala</i>	a per -	per 10	
<i>Irem A PER Tots Sants / PER Tots Sants</i>	a per -	per 10	
<i>Això és A la Maria / DE la Maria</i>	a 3	de 8	

3. (*amb - a - Ø*) Ídem.

	Ø	<i>amb</i>	<i>a</i>
<i>Avançaràs més ____ la màixina encesa!</i>	3	10	-
<i>Abir se va dutxar ____ les lunetes posades.</i>	2	10	-
<i>Caminava ____ les sabates descordades</i>	2	10	1
<i>Sempre camina ____ les mans a la potxa</i>	1	9	-

4. (pronúncia d'*amb*) Ídem.

	<i>a</i>	Ø
<i>AMBE la nina / AME la nina</i>	10	-
<i>AMBE l'amic / AME l'amic</i>	8	2

5. (*en + infinitiu o gerundi*) Les dues frases volen dire el mateix?

Ent arribar a la casa me vai avisar que tení pas la clau. / Ent arribant a casa ...

Ent obrir els ulls va veure la sorpresa. / Ent obrint els ulls ...

En tenir el fill se va avisar de com era dur tenir mainatges. / En tenint...

S'ha trencat la cama en caminant. / S'ha trencat la cama en caminar.

Les soles formes bones eren les construïdes en gerundi. Els informants també les poden fer sense *en* al davant.

Annex 3.10. Enquesta: verbs inacusatius

1. (concordança amb pronominalització) De les formes que vos proposaré, quina és la que emplegueu?

a. De bateus, n'HAN ARRIBAT tres. / N'HA ARRIBAT tres.

b. De pomes, encara en RESTEN. / encara en RESTA.

c. De fulles, en CAUEN pas pus. / en CAU pas pus.

d. De campanes, en REPIQUEN a cada hora. / en REPICA

e. De nins, en NEIXEN a cada moment. / en NEIX

f. De plantes, sempre se'n MOREN / MOR

g. Al final, sempre en VÉNEN un munt. / en VÉN

h. A les guerres, en PLOREN massa, de persones. / en PLORA

i. De tipus de mosques, n'EXISTEIXEN molts. / n'EXISTEIX

j. De males herbes en CREIXEN moltes, a l'hort. / en CREIX

k. D'un any a l'altre sempre en VIUEN, de plantes. / en VIU

l. De guerres, en DUREN massa. / en DURA

m. A la Xina n'hi VIUEN un munt, de xinesos. / n'hi VIU

I	II
5	4
3	5
3	5
4	2
3	5
4	4
3	5
3	3
3	5
4	4
3	5
-	-
4	6

2. (selecció d'auxiliar, concordança amb el subjecte) Ídem.

a. La Maria ÉS ARRIBADA. / ÉS ARRIBAT / HA ARRIBAT. / HA ARRIBADA.

b. Les nines SÓN ARRIBADES. / SÓN ARRIBAT / HAN ARRIBAT. / HAN ARRIBADES.

c. VAN ARRIBAR bateus d'America. / VA ARRIBAR bateus.

d. SOM ARRIBADA aqueix matí. / SOM ARRIBAT

e. Les teues pallagues SÓN CREIXIDES de pressa. / SÓN CREIXIT / HAN CREIXIT. / HAN CREIXIDES

f. Com cuidaven pas l'hort, hi VAN CRÉIXER dolentes herbes. / VA CRÉIXER

g. SOM NEIXIDA en quatre-vint tres. / SOM NEIXIT en quatre-vint tres.

h. Les bessones SÓN NEIXIDES aqueix matí. / SÓN NEIXIT. /

I	II	III	IV
-	-	7	-
-	-	6	1
4	2		
2	5		
-	-	7	2
2	6		
6	-		
2	-	5	3

HAN NEIXIT. / HAN NEIXIDES.

i. Els nins SÓN VENGUTS abantes. / SÓN VENGUT / HAN VENGUT / HAN VENGUTS.

j. Abir VAN VENIR dos amics. / Abir VA VENIR dos amics.

k. Les fulles SÓN CAIGUDES de l'aibre. / SÓN CAIGUT / HAN CAIGUT / HAN CAIGUDES.

l. La setmana passada encara CAUÏEN fulles. / CAUÏA fulles.

m. Les plantes SÓN MORTES aqueixa nit perquè ha gelat. / SÓN MORT / HAN MORT / HAN MORTES

n. Abir a la nit VAN MORIR les plantes. / VA MORIR

o. Abir VAN NÉIXER tres nins a l'hospital. / VA NÉIXER

p. VAN REPICAR les campanes. / VA REPICAR les campanes.

q. Les campanes SÓN REPICADES hi ha un moment. / SÓN REPICAT / HAN REPICAT / HAN REPICADES

r. Avui S'ÉS ARRESTADA a casa. / S'ÉS ARRESTAT / S'HA ARRESTAT / S'HA ARRESTADA.

s. Avui les dones SE SÓN ARRESTADES a casa. / SE SÓN ARRESTAT / S'HAN ARRESTAT / S'HAN ARRESTADES.

t. Abir SE VAN ARRESTAR les dones, a casa. / SE VA ARRESTAR.

u. Els nins SÓN SOBREVISCUTS al tremblament de terra. / SÓN SOBREVISCUT. / HAN SOBREVISCUT. / HAN SOBREVISCUTS.

v. Fora VAN SOBREVUIRE nins. / fora VA SOBREVUIRE nins.

w. La Maria s'ÉS ENDORMIDA / s'ÉS ENDORMIT / s'HA ADORMIT

x. Se SÓN ACABADES, les pomes / se SÓN ACABAT / s'HAN ACABAT / s'HA ACABAT

y. EXISTEIXEN mosques verdes. / EXISTEIX

z. Avui fora TREBALLEN les joves. / TREBALLA

-	-	7	-
5	2		
-	-	7	1
5	4		
6	-	2	-
4	2		
3	5		
5	4		
-	-	6	1
2	3	3	-
2	2	3	2
3	4		
-	-	7	
3	3		
4	1	2	
1	-	6	-
4	4		
6	1		

3. (concordança amb el subjecte de la subordinada) Ídem.

	I	II
a. Aquellos dies de la Retirada ARRIBAVEN refugiats espanyols. / ARRIBAVA	9	5
b. DIXAVEN pas mai d'arribar refugiats espanyols. / DIXAVA	-	-

<i>c. ACABAVEN pas mai d'arribar refugiats espanyols. / ACABAVA</i>	5	3
<i>d. PARAVEN pas mai d'arribar refugiats espanyols. / PARAVA</i>	1	1

4. (verbs impersonals) Ídem.

a. Hi HAVIA les meues cosines. / Hi HAVIEN

b. Hi HA tres votures, al carrer. / Hi HAN

c. Me CAL més cireres pel gató. / Me CALEN

d. Me MANCA els meus petit-fills. / Me MANQUEN

e. Encara RESTA pers. / RESTEN

I	II
8	2
9	1
9	2
3	9
6	7

4. (auxiliar de 3a persona amb passives amb *se* i concordança de nombre) Ídem.

	I	II	III	IV
<i>a. Això S'HA FET perquè vinguin turistes. / S'ÉS FET.</i>	2	7		
<i>b. Hom ha trapat les culpables. = S'HAN TRAPAT les culpables. / S'HAN TRAPADES / SE SÓN TRAPADES / S'HA TRAPAT.</i>	-	-	5	-
<i>c. Hom ha descobert unes pedres antigues = SE SÓN DESCOBERTES unes pedres antigues. / S'HAN DESCOBERT / S'HAN DESCOBERTES / S'HA DESCOBERT</i>	-	4	-	4

4. (concordança de l'OD de 1a, 2a i 3a persona pronominalitzat) Ídem.

	I	II
<i>a. M'ha trapat. / M'ha trapada.</i>	5	4
<i>b. Te som trapat. / Te som trapada.</i>	4	6
<i>c. La som trapat. / La som trapada.</i>	2	6
<i>d. Nos han trapat. / Nos han trapades</i>	3	5
<i>e. Vos som trapat. / Vos som trapades</i>	4	3
<i>f. Elze som trapat. / Elze som trapades.</i>	-	7

5. (concordança amb l'objecte directe) Ídem.

	<i>a</i>	<i>b</i>
<i>a. Me SOM TRENCAT una cama. / Me SOM TRENCADA</i>	7	-
<i>b. Ellos HAN OÏT la teua histori. / HAN OÏDA</i>	7	-
<i>c. Ellos ja HAN CROMPAT els préssecs. / HAN CROMPATS</i>	7	-
<i>d. Ellos HAN AGAFAT els llibres de la biblioteca. / HAN AGAFATS</i>	7	-
<i>e. Les claus que som TRAPAT aqueix matí eren d'en Jacques. / TRAPADES</i>	6	3
<i>f. Es camins que sem SEGUIT han estat diferents. / SEGUITS</i>	6	2
<i>g. Les cançons que han CANTAT eren un munt de boniques. / CANTADES</i>	6	3
<i>h. Els vilatges que sem VISITAT nos han agradat. / VISITATS</i>	6	1

6. (auxiliar de tercera persona) Jo vos dic una frase en primera persona i vós me la teniu de dire en tercera persona (jo dic lo que m'ha arribat ane jo i vós digueu la frase com si li hagués arribat a la Maria):

	s'ha	s'és
<i>Me som donat un cop al cap.</i>	4	4
<i>Me som trencat una cama.</i>	5	3
<i>Aqueix matí me som endormit.</i>	4	4
<i>Me som perdut.</i>	4	4
Som estat contenta de la veure.	ha 7	-

(Després diré lo que nos ha arribat a jo i la meua girmana i vós ho digueu com si hagués arribat a la Maria i en Jan)

	s'han	se són
<i>Nos sem despertat tard.</i>	6	1
<i>Sem trapat una singlantana a la porta de casa.</i>	han 7	-
<i>Nos sem menjat tot el dinar.</i>	7	-
<i>Sem estat contentes d'el veure.</i>	han 7	-

7. (concordança amb el subjecte postverbal)

- a. *M'agraden les flors. / M'agrada les flors.*
- b. *Les flors m'agraden. / Les flors m'agrada.*
- c. *Aqueixes flaires me fan pensar als gatós de la bolangerie. / Me fa pensar...*
- d. *A la bolangerie, m'hi fan pensar aqueixes flaires. / M'hi fa pensar aqueixes flaires.*
- e. *M'agacen, aqueixos crits. / M'agaça, aqueixos crits.*
- f. *Del vent, plovien fulles. / Plovia fulles.*
- g. *Canien fulles. / Cania fulles.*

Tots els subjectes postverbals són erronis perquè són agramaticals (vegeu § 3.1). Al Vallespir i al Capcir, en canvi, se n'hi troben. Dels preverbals, tots fan concordança.

Annex 3.11. Enquesta: pronoms febles

1. (combinació de *li+en*) Com ho digueu?

A la nina, de pastilles LI'N donaré tres / N'HI donaré tres

Al pare, de calces LI'N oferiré unes, com cadó / N'HI oferiré unes

Totes les respostes van ser *li'n*.

2. (en imperatiu) Arreu vos presenti qualques situacions i vos demani què diríu en la situació. Lo que digueu tén de ser una ordre.

Annex 3.12. Enquesta: pronoms febles enclítics. I conjugació

Seu pel carrer ambe una amiga i seu a punt de caure. Digueu a la vostra amiga que vos agafi:

agafa-mé / agafeu-mé (o tén-mè)

Aneu en autobús i seu dretes perquè hi ha pas plaça per s'assentar. L'autobús se mou un munt i la vostra amiga és a punt de caure. Digueu-li que s'agafi:

agafa-té / agafeu-vós

Seu a un magasí totes dues davant del mirall ambe una roba que vos seu emprovat i esteu un munt de guapes. Li digueu a la vostra amiga que vos espiï (a vós i a ella mateixa):

espia-nós / espieu-nós

La vostra amiga és a l'empresari mentre vos aneu a cercar diverses coses. Quan torneu, li mostreu lo que porteu a la vostra amiga i li demaneu que ho espïi:

espia-bó (això que te mostri) / espieu-bó

Seu amb una amiga que vos ensenya un tricot que sap si el rentar o no abans d'el desar a l'armari perquè se l'ha posat fora que dos cops. Digueu-li que el renti:

renta-ló / renteu-ló

La mateixa situació, mes ara vos ensenya dos tricots. Digueu-li que elze renti:

renta'lzè / renteu'elzè

També tén una camisa. Digueu-li que la renti:

renta-lé / renteu-lé

Ara tén dues camises. Digueu-li que les renti:

renta'lzè / renteu-elzè

Seu ambe el vostre petit fill a Eurodisney. Seu davant d'una atracció que fa un poc de pou perquè és de bruixes. El nin s'ho espia desconfiat, mes tén pas de tenir pou d'hi entrar. Digueu-li que hi entri:

entra-bí / entreu-bí

Feu un *gató* amb una veïna. Ella sap pas si hi posar cireres o si en posar pas. Digueu-li que en posi:

posa-né / poseu-né

Annex 3.13. Enquesta: pronoms febles enclítics. I conjugació. 2 pronoms

Quan vos espiauvu al mirall, vos ha semblat que teniü quelcom su la camisa. Demaneu a la vostra dona que vos ho espïi:

me > ho *espia-m'hó / espieu-m'hó*

La setmana passada veu demanar a la vostra filla que vos cromptés quelcom per a vós i per a una amiga, mes ho ha pas fet. Digueu, un altre cop, a la vostra filla que vos ho crompti:

nos > ho *crompa-nos-bó / crompeu-nos-bó*

Seu ambe la vostra filla i el vostre petit fill arriba ambe la cara tota bruta. Digueu a la vostra filla que li renti (la cara al nin):

renta-l'hí / renteu-l'hí

Seu ambe la vostra filla i el vostre petit fill arriba ambe les sabates totes brutes. Digueu a la vostra filla que els hi renti (les sabates al nin):

renta'lz-hí / renteu-elz-hí

La vostra filla va a fer les comissions 'encàrrecs'. Ella vos ha dit que tén de crompar un tricot pels seus dos pallagos i vós penseu que és millor que elzi'n crompti dos, pas solament un. Digueu-li que elzi'n crompti dos:

elzi > n *crompa'lz'i'n dos / crompeu-elz'i'n dos*

La vostra petita filla joga ambe el ganivet. Quan ho vieu, li digueu que vo'l doni:

me > el *dóna-me-ló / doneu-me-ló*

Ara, ambe vós també hi ha el vostre home / la vostra dona. Digueu a la vostra petita filla que vo'l doni, a vós i la vostra dona / home, el ganivet:

nos > el *dóna-no-ló / doneu-no-ló*

Seu ambe el vostre home / dona i la vostra petita filla tén a les mans les claus. Digueu-li que vo les doni (a vós i el vostre home / dona):

nos > elze *dóna-no'lz'é / doneu-no'lz'é*

La vostra petita filla tén una pastilla a les mans. Digueu-li que vo la doni:

me > la *dóna-me-lé / doneu-me-lé*

Teniu set i el vostre amic tén aiga. Digueu-li que vo'n doni:

me > en *dóna-me-né / doneu-me-né*

Aneu a sopar ambe uns amics i deixeu el vostre pallago ambe una nina que el vigila. Li reconteu a la nina tot lo que tén de fer. Li digueu que, an el vostre pallago, vo li tén de donar la sopa: (la sopa al meu nin)

me > li *dóna-me-lí la sopa / doneu-me-lí la sopa*

Lo mateix, mes teniu dos nins. Demaneu que vo li doni la sopa, als vostres nins:

me > elzi *dóna-me'lzí / doneu-me'lzí*

Seu amb el vostre nin que se vos vol pas minjar la sopa. Digueu-li que vo se la mengi:

me > te > la *minja-me-te-lé / mingeu-vo-no-lé*

Seu a la *merí* en fent cua per demanar uns papers i arriba un home i se posa al vostre davant. Digueu-li que se vos posi al darrere:

me > te *posa-me-té al darrere / poseu-vo-mé al darrere*

La mateixa situació, mes ara seu amb un amic. Digueu-li a l'home que se vos posi al darrere (de vós i el vostre amic):

te > nos *posa-te-nós al darrere / poseu-vo-nós al darrere*

Annex 3.14. Enquesta: pronoms febles enclítics. II conjugació

El vostre petit fill tén d'escriure un conte per l'escola, mes tén la goda. Digueu-li que l'escrigui:

escriu-ló

Seu rentat un munt de roba, els joguets dels nins, els rideus... De tot. Digueu a la vostra filla que ho estengui tot:

estén-hó

Teniu una botiga de flors on treballeu vós i una nina. Vos resta pas guaires roses i les voleu reservar per qualque client important. Allavontes arriba un home que és un bon client i demana roses. Digueu a la nina que els hi vengui:

ven-elzí

Reconteu a un amic una disputa que seu tingut ambe la vostra filla. Vós cerqueu el suport del vostre amic, mes ell arriba pas a veure clar el vostre punt de vista. Digueu-li que vos compregui:

compren-mé

La mateixa situació, mes ara seu vós i la vostra dona qui seu disputat ambe la vostra filla. Digueu al vostre amic que vos compregui (a vós i la vostra dona):

compren-nós

Annex 3.15. Enquesta: pronoms febles enclítics. IIIa conjugació

A la vostra petita filla li han dit a l'escola que tén de llegir un llibre. Mes ella ne tén pas ganes. Digueu-li que el llegeixi:

llegeix-ló

Seu pel carrer ambe la vostra filla i teniu pas les llunetes, de manera que podeu pas llegir lo que diu en un *afiche*. Digueu a la vostra filla que ho llegeixi:

llegeix-hó

Teniu pas les lunetes i podeu pas veure el numero d'un amic que vos cal telefonar. Demaneu a la vostra filla que vo'l llegeixi:

llegeix-me-ló

Una amiga vostra fa una llista ambe tota la gent que vol participar en una festa. Digueu-li que vos afegeixi a la llista:

afegeix-mé a la llista

Seu ambe el vostre veí en fent un gató. Ell posa la farina, mes en posa pas guaire. Digueu-li que n'afegeixi:

afegeix-né

Annex 3.16. Enquesta: pronoms febles enclítics. IIIb conjugació

S'ha descosit un tricot. Li digueu a la vostra dona que el cusi:

cus-ló

Teniu una roba que sabeu pas exactament lo que és (si és un jersei o una vesta o unes calces). Digueu a la vostra dona que ho cusi:

cus-hó

Vos ha caigut un botó de la camisa i li digueu a la vostra dona que vo'l cusi (a vós):

cus-me-ló

A l'escola demanen que els nins portin el nom cosit al *tablier* (la camisa per se tacar pas). Ja fa dies que el mestre ho ha demanat i la vostra filla els hi cus pas el nom. Digueu-li que els hi cusi:

cus-els-hi

Les respostes van ser sempre les que reproduïm, que són exactament iguals que el sistema que descriu Fouché.

Annex 3.17. Enquesta: P'ús de *fora*

Totes les respostes van ser un munt de regulars, és per això que posem directament les frases que es van demanar i, si els informants deien que eren pas bones, els posem un asterisc. Hi posem pas *reque*, mes vam comprovar que tenia el mateix comportament que *fora*. Les frases amb *solament* són pas marcades com a agramaticals perquè els informants sintàcticament les trobaven pas dolentes, encara que, pel que fa al lèxic, l'adverbi *solament* el consideraven un gal·licisme.

1. (posició amb subjecte postverbal) Imaginem que fem una peça de teatre i hi cal fer un ball. Mes els comedians volen pas ballar. La sola que vol ballar és la Maria. Se podrà dire:

fora que ballarà la maria

fora ballarà la maria

que ballarà la maria

ballarà fora que la Maria

ballarà fora la Maria

ballarà que la Maria

ballarà solament la Maria

solament ballarà la Maria

ballarà la Maria i pus / i prou

2. (sense verb) Demani al director de la peça: qui ballarà? Ell me pot responre:

fora que la Maria

fora la Maria

que la Maria

solament la Maria

la Maria i pus / i prou

3. (davant de SP) Preparem una repeixada amb els vilatges veïns. Mes resulta que el dia que decidim els hi va pas guaire bé i poden venir gent de Ceret, mes pas dels altres indrets. Se podria dire:

vindrà gent fora que de Ceret

vindrà gent fora de Ceret

vindrà gent que de Ceret

vindrà gent solament de Ceret

vindrà gent de Ceret i pus / i prou

4. (amb el verb *fer*) La veïna me parla d'un altre petit fill seu. És un nin que tot el dia somia: d'astronautes, de cow-boys, de pirates... Me podria dire:

fa fora que somiar

fa fora somiar

fa que somiar

fa solament que somiar

fora fa que somiar

solament fa que somiar

fora somia

5. (amb una oració subordinada de subjuntiu) Una amiga vol demanar a una veïna que li reconti una recepta de cuina, mes gosa pas a li demanar perquè la coneix pas guaire. Vós li digueu a la vostra amiga que la veïna és un munt de manyaga i que la sola cosa que cal és que li demani. Li podriü dire:

fora que li demanis, ja t'ho dirà

**fora li demanis, ja t'ho dirà*

Aqueixes són un poc diferents, mes vos agraden?

fora que si li demanes, t'ho dirà

fora si li demanes, t'ho dirà

6. (amb una oració subordinada de subjuntiu) El vostre petit fill va tenir de fer una presentació oral a l'escola i la vostra filla el va anar a veure. La vostra filla és pas contenta amb el nin perquè pensa que la presentació li va anar pas bé perquè se l'havia pas preparada prou. Vos diu:

fora que s'ho hagués preparat amb temps, li hauria sallit bé

fora s'ho hagués preparat amb temps, li hauria sallit bé

que s'ho hagués preparat amb temps, li hauria sallit bé

7. (estructura *no només... sinó que*) Me reconteu que una veïna vostra sap pas estalviar. Ni un bri. Sempre que tén un poc de sous, se'ls e gasta. Fa un mes va rebre una heretatge i ja li'n queda pas res. Mes, al dessús, ha demanat un crèdit! Me dieu:

**no fora s'ha gastat els estalvis, sinó que a més ha demanat un crèdit*

**no fora que s'ha gastat els estalvis, sinó que a més ha demanat un crèdit*

**no que s'ha gastat els estalvis, sinó que a més...*

**fora s'ha pas gastat els estalvis, mes encara ha manllevat*

**no solament s'ha gastat els estalvis, sinó que a més...*

8. (en oracions negatives) Ahir volíeu fer una partida de cartes. Tenien de venir uns amics, mes a la fi va venir fora en Martí. Se podria dire:

va pas venir dingú a la partida, fora en Martí

va pas venir dingú a la partida, fora que en Martí

va pas venir dingú a la partida, que en Martí

va pas venir dingú a la partida, solament en Martí

va pas venir dingú a la partida, en Martí i pus / i prou

9. (amb una oració subordinada de temps) Expliqueu a un home que és pas d'aquí quan se pot anar a cercar cargols i quan se pot pas. Li digueu que el sol moment és després de ploure:

fora que trapareu cargols quan ha plogut.
fora trapareu cargols quan ha plogut.
trapareu cargols fora que quan ha plogut.
trapareu cargols fora quan ha plogut.
trapareu cargols que quan ha plogut.
trapareu cargols solament quan ha plogut.
trapareu cargols quan ha plogut i pus / i prou.

10. (estructura *no V més que...*) Parlem d'un nin que és un munt de pesat, que fa fora que agaçar. Per dire això, que la sola cosa que fa és molestar, se podrien emplegar aqueixes frases?:

feia pas més que agaçar.
feia pas pus que agaçar.
**no feia més que agaçar.*
**no feia pus que agaçar.*
**no feia que agaçar.*
feia pas que agaçar.

11. Vós feu la bugada. És una bugada de roba blanca i la vostra dona vos diu que hi poseu pas roba fosca perquè se podria descolorir. Quan ja seu posat la machine a rentar, la vostra dona vos demana, com per se n'assegurar, si hi seu posat roba fosca. Vós li digueu:

hi havia pas més que roba blanca
hi havia pas pus que roba blanca.
hi havia pas res que fos pas blanc.

Annex 3.18. Enquesta: ús de *pas* i *no*, termes de polaritat negativa, negació emfàtica adversativa

Donem pas els resultats que tenen pas gairebé gens de variació, mes marquem amb un asterisc les respostes considerades dolentes pels informants.

1. (*no* – *pas* formant una emissió) Imagineu que vos trapeu un veí pel carrer, en Martí, que vos demana 'Aqueix matí ets anat al mercat?'. I vós hi seu pas anat. Què respondriü?

No.

**Pas.*

**No pas.*

2. (*no* – *pas* dins d'una oració) Quina frase digueu?

La Maria hi ha pas pogut anar.

**La Maria no hi ha pogut anar.*

3. (posició de *pas*) Quines frases són bones?

La Maria hi ha PAS pogut anar.

**La Maria hi ha pogut PAS anar.*

**La Maria hi ha pogut anar PAS.*

**La Maria NO hi ha pogut anar (PAS).*

4. (*poc que* - *pla*) Imaginem que són quatre hores de la tarda i vos trapeu un veí pel carrer, en Martí, que vos demana com vos ha anat aqueix matí pel mercat. Mes en Martí s'enganya perquè vós hi seu pas anat. En Martí diu: 'Bon dia, com ha anat aqueix matí, ets crompat força?' Què li contestareu? (resposta lliure) La majoria: *hi som pas anat, al mercat. Li podreu dire...?*

Poc que som anat al mercat, jo!

Pla som anat al mercat, jo!

✓	*
8	3
-	11

5. (negació expletiva en verbs modals) Per anar al cinemà, la vostra filla vos ha dixerat la seua filla (que és la vostra petita-filla) que és un bebè. Li reconteu a la vostra filla que la nina ha plorat un munt. La vostra filla se demana:

	✓	*
<i>No deu tenir febre?</i>	0	11
<i>Deu pas tenir febre?</i>	2	9
<i>Deu tenir febre?</i>	11	0

6. (*Pus/ més amb ja*). La vostra filla, la Regina, vos parla d'un programa de la televisió, que vós haviü espiat, mes que ara l'espieu pas pus. Li podriü dire aqueixes frases? Totes són el mateix?

Espü pas pus aqueix programa a la televisió.

Espü pas més aqueix programa a la televisió.

**Ja l'espü pas aqueix programa a la televisió.*

**Ja l'espü pas pus aqueix programa a la televisió.*

7. (1 terme de polaritat negativa: *dingú*) Imaginem que ahir calia fer una reunió, mes hi va haver qualque problema i va pas venir *dingú*. Se podria dire:?

Ahir va pas venir dingú.

**Ahir va pas dingú venir.*

**Ahir va dingú venir.*

**Ahir va venir dingú.*

Amb una perífrasi verbal:

Ahir va pas poder venir dingú.

**Ahir va pas dingú poder venir.*

**Ahir va dingú poder venir.*

8. (doble negació) Una setmana més tard, podeu fer la reunió. Vós hi aneu perquè seu interessat a parlar d'un tema, mes la reunió és a punt d'acabar i se parla pas del tema que vos interessa. Seu un poc enfadat, i digueu a la resta de gent... Volen dire el mateix?

Jo vull parlar del que m'interessa, que som vingut per quelcom!

Jo vull parlar del que m'interessa, que som pas vingut per res! (tén sentit negatiu)

9. (1 terme de polaritat negativa: *mai*) Un amic, en Josep, vos reconta que ha anat a passar uns dies a la Corse i vos demana si vós hi seu estat qualche cop. Vós hi seu pas mai estat, li podreu dire...

Hi som pas mai estat.

**Hi som mai estat.*

**Hi som estat pas mai.*

**Hi som estat mai.*

10. (combinació de 2 termes de polaritat negativa: *res – enyoc*) La vostra dona cerca uns pantalons, mes els trapa pas i vos demana si vós els seu vist. Vós li dieu que els seu pas vist, mes ella insisteix i insisteix. Al final li dieu que seu pas vist res i enyoc.

Som pas vist res enyoc.

**Som pas res enyoc vist.*

11. (combinació de 3 termes de polaritat negativa: *res – mai – enyoc*) Mes ella insisteix i ja vos fa enfadar un poc. Li dieu que vós seu pas vist res, enyoc i mai!

Som pas vist res mai enyoc.

**Som pas res mai enyoc vist.*

**Som pas mai res vist enyoc.*

12. (negació expletiva) És l'aniversari d'en Josep. Amb la seua dona i uns altres amics li prepareu una sorpresa a casa d'ell. Vós seu intranquil i li digueu a en Martí, que també prepara la sorpresa:

Tinc pou que arribi abans d'hora.

Tinc pou que no arribi abans d'hora.

**Tinc pou que arribi pas abans d'hora.*

13. (concordança negativa) Aneu a la posta perquè espereu un paquet. El carter ha trapat un paquet que sap pas qui l'ha portat i vos diu:

Calcús m'ha portat quelcom per vós.

Dingú m'ha portat res per vós. (tén sentit negatiu)

Annex 3.19. Enquesta: termes de polaritat negativa

1. (interrogatives) Aqueixes frases vos agraden?

	✓	*
<i>1.a. Ets mai estat a Mallorca?</i>	6	5
<i>1.b. Ets pas mai estat a Mallorca?</i>	9	2
<i>1.c. Ets estat qualche cop a Mallorca?</i>	11	0
<i>2.a. Hi havia guaire gent?</i>	6	5
<i>2.b. Hi havia pas guaire gent?</i>	0	11
<i>2.c. Hi havia un munt de gent?</i>	11	0
<i>3.a. Vau veure dingú de renommat?</i>	2	9
<i>3.b. Vau pas veure dingú de renommat?</i>	3	8
<i>3.c. Vau veure qualcú de renommat?</i>	11	0
<i>4.a. Vau veure cap vilatge interessent?</i>	2	9
<i>4.b. Vau pas veure cap vilatge interessent?</i>	3	8
<i>4.c. Vau veure qualche vilatge interessent?</i>	11	0
<i>5.a. Teniu menester de res?</i>	10	1
<i>5.b. Teniu menester de pas res?</i>	0	10
<i>5.c. Teniu pas menester de res?</i>	10	1
<i>5.d. Teniu pas menester de pas res?</i>	0	10
<i>5.e. Teniu menester de quelcom?</i>	11	0
<i>6.a. L'ets vist enyoc? / per enyoc?</i>	2	9
<i>6.b. L'ets pas vist enyoc?</i>	0	11
<i>6.c. L'ets vist a qualche rodal?</i>	11	0

2. (condicionals) Ídem.

	✓	*
<i>7.a. Si dingú telefona, diguis que arribaré a 5 hores.</i>	5	6

7.b. <i>Si dingú telefona pas, diguis que arribaré a 5 bores.</i>	0	11
8.a. <i>Si mai vos arriba, això, pensareu en a jo.</i>	10	1
8.b. <i>Si vos arriba pas mai, ...</i>	0	11
9.a. <i>Si vos cal cap utís, vo'l deixi.</i>	4	7
9.b. <i>Si vos cal pas cap utís, vo'l deixi.</i>	0	11
10.a. <i>Si vos res, t'ho deixi.</i>	7	4
10.b. <i>Si vos pas res, t'ho deixi.</i>	0	11
12.a. <i>Si hi ha guaire cua, ves-hi un altre dia.</i>	2	9
12.b. <i>Si hi ha pas guaire cua, ves-hi un altre dia.</i>	0	11
13.a. <i>Si el trapes enyoc, porta-me-ló.</i>	2	9
13.b. <i>Si el trapes pas enyoc, porta-me-ló.</i>	0	11

3. (terme anteposat al verb) Ídem.

Totes les respostes *a* són bones, totes les *c* són dolentes i les *b* són admeses per alguns informants.

14.a. *Mai la reconeixi.*

14.b. *Mai no la reconeixi.*

14.c. *Mai la reconeixi pas.*

15.a. *Dingú ho sabia.*

15.b. *Dingú no ho sabia.*

15.c. *Dingú ho sabia pas.*

16.a. *De lo que li som mostrat, res li agrada.*

16.b. *Res no li agrada.*

16.c. *Res li agrada pas.*

17.a. *D'aqueixos llibres, cap li agrada.*

17.b. *D'aqueixos, cap no li agrada.*

17.c. *D'aqueixos, cap li agrada pas.*

18.a. *El cerquen per tots els països, mes enyoc el trapen.*

18.b. *Enyoc no el trapen.*

18.c. *Enyoc el trapen pas.*

4. (en emissions sense verb) Ídem.

19.a. *Què t'agrada? Res.*

19.b. *Pas res.*

20.a. *Quan hi iràs? Mai.*

20.b. *Pas mai.*

21.a. *Qui t'ho ha dit? Dingú.*

21.b. *Pas dingú.*

22.a. *Ont és? Enyoc.*

22.b. *Pas enyoc.*

23.a. *Quin t'agrada? Cap.*

23.b. *Pas cap.*

24.a. *Llegiu soviny? Pus.*

24.b. *Pas pus.*

5. (posició de *pas* i *no*) Vos agraden, les frases?

Pas dormir / Dormir no

Pas tard / Tard no

Pas blaves / Blaves no

Pas guaire / Guaire no / No guaire

Pas amb en Joan / Amb en Joan no

Quan hi tornaràs? Pus / Pas pus / Pus no / Mai pus

Pus no iré / Pus iré / Pus iré pas

Les preguntes 4 i 5 s'expliquen a § 3.10.1.

Annex 3.20. Enquesta: estructures clivellades

1. La marrena m'ha dit que qualcú l'ha telefonada, mes li ha pas reconegut la veu.
Qui l'ha telefonada?

a. Som jo que li som telefonat.

a.a. Som jo qui li som telefonat.

a.a.a. Som jo qui li ha telefonat.

b. Ets tu que li ets telefonat.

b.b. Ets tu qui li ets telefonat.

b.b.b. Ets tu qui li ha telefonat.

c. És la Maria qui li ha telefonat.

c.c. És la Maria que li ha telefonat.

d. Sem nosaltres que li sem telefonat.

d.d. Sem nosaltres qui li sem telefonat.

d.d.d. Sem nosaltres qui li ha telefonat.

e. Seu vosaltres que li seu telefonat.

e.e. Seu vosaltres qui li seu telefonat.

e.e.e. Seu vosaltres qui li ha telefonat.

f. Són ellos que li han telefonat.

f.f. Són ellos qui li han telefonat.

f.f.f. Són ellos qui li ha telefonat.

Totes les respostes eren la primera opció.

Annex 3.21. Enquesta: tractament de *vós* i de *tu*

1. Ambe qui parleu de *vós*?

Resposta: amb els desconeguts, tinguin l'edat que tinguin.

2. Dins d'aqueixes situacions, digueu a l'altra persona de VÓS o de TU?

Quan parleu amb el capellà, que és jove

Amb el capellà, que és atjat

Amb el president del Departament, que és atjat

Amb el president del Departament, que és jove

Amb una persona atjada que coneixiu pas

Amb una persona jove que coneixiu pas

(Quan éreu petits) amb el mestre

Amb els vostres pares (quan eren vius)

Amb els vostres oncles (quan eren vius)

Amb els vostres gran-parents (quan eren vius)

(quan éreu jove) Amb el vostre patró, que tén el vostre atge

(quan éreu jove) Amb el vostre patró, que és més jove

Amb els familiars (oncles i avis), hi havia un munt de variació, el tractament depenia sobretot de si els informants hi havien tingut força tracte (usaven el *tu*) o si n'havien tingut poc (usaven el *vós*). Amb la resta de gent, si se'l coneix, se'l tracta de *tu*; si no, de *vós*.

Annex 3.22. Enquesta: subdialectalismes

1. Cornellà de la Ribera (vocal neutra tònica) Com digueu aqueixos mots en català?

Baleine, froid, français, petit chat, mur

Balena, fred, francès, gatet, paret

En cap cas no s'emplegava la neutra tònica.

2. Capcir (so [ø]) Les voyelles de *llUna* i *tractEUr* sonen igual? Resposta: sí.

3. Capcir (article masculí plural *els – los*). Podeu posar l'article plural en les frases?

Tinc ___ nins cansats. / Vindran ___ veís a sopar.

Vesi ___ animals des de la finestra. / Espia ___ aïbres que són guapos!

Agafa ___ plats de l'armari. / Llesta ___ pesos que siguin bons.

Espia ___ rats com corren! / Espia ___ joves com s'amusen!

D'aqueixa qüestió en posem pas els resultats perquè en vam pas saber fer entendre ls informants el funcionament.

4. Capcir (*i* de l'arrel o morfema) Mots de la mateixa famili: *oli* > *oliós*; *odi* > *odiós*; *tebi* > *tebior*.

5. Conflent (gerundis plans) Com se diu?

En cülleN el préssec de dalt vai veure al fons un singlar.

En coureN la socissa vaig veure que era pas bona.

Es diu *en cüller*, *en coure*.

Annex 3.23. Enquesta: Alta Cerdanya

Aqueixa enquesta cercava corroborar si els trets dialectals més característics del rossellonès es realitzaven a l'Alta Cerdanya o si, per contra, eren com en dialecte central (vegeu § 0.6).

FONOLOGIA

1. (distinció [e] – [ɛ] i [o] – [ɔ])

Com se diu *Saint Pierre* en català? És igual que la *pera*, la fruita?

El nom de *Déu* se diu igual que el nombre *10*?

La vocal dels mots *cos* i *gos* sona igual? Com la dieu?

Tots els informants distingien la vocal de *Pere* de la vocal de *pera* i la *o* de *cos* i de *gos*.

2. (esdrúixoles) Dieu aquests noms? Si no, com els dieu?

Bàrbara, múrgola, gírgola, llàgrima, àliga, tòfona, alfàbrega

Com es diu el poble on hi ha l'escola Bressola? (*Càldegues*)

Sembla que aqueixos mots s'han perdut. Pel nom de Càldegues, la majoria deia [kəldɛɣás], com en francès, que s'escriu *Caldégas*.

3. (esdrúixols amb *i* final) Com es diu *église, famille* i *justice* en català?

Iglesi, famili, justici

Totes les respostes eren sense *-a* final.

Altres aspectes com el reforçament de la *r* final, l'elisió de la *n* final als plurals, la /s/ final es van pas demanar perquè ja van sortir a la conversa espontània.

MORFOLOGIA

4. (*llur*) Coneixeu el mot *llur*? Per exemple, *la llur casa*.

Cap informant no coneixia el possessiu *llur*.

5. (pronoms proclítics) Com ho dieu?

Sabia com ho fer.

Sabia com fer-ho.

Sabia com fe'ho.

El gos va s'amagar.

El gos va amagar-se.

El gos va amaga's.

Totes les respostes van ser les terceres opcions.

6. (article *lo*) Dieu... ?

lo nen

el nen

Totes les respostes van ser *el*.

7. (morf *-i* de primera persona) Si us referiu al moment present, dieu: *Canti una cançó*. Si parleu del que fèieu abans, direu... Si parleu de les coses que podríeu fer...

cantavi / cantariï

cantava / cantaria

Totes les respostes van ser sense el morf *-i*.

8. (conjugació del verb *ser* en present d'indicatiu) La forma va ser:

Sóc, ets, és, siguem / som, sigueu / seu, són.

9. (conjugació del pretèrit perfet)

La forma va ser: *hai comprat, has comprat, ha comprat, hem comprat, heu comprat, han comprat.*

SINTAXI

10. (subjecte postverbal) La Maria ha fet un gató i l'ha deixat a sobre la taula. Jo arribi, veig el *gateau* i demani: Qui l'ha fet?. Què em responeu?

La forma resposta espontàniament: *L'ha fet la Maria.* (En rossellonès: *És la Maria que l'ha fet*).

11. (subjecte postverbal en verbs psicològics) Quina frase dieu més fàcilment?

Les flors m'agraden.

M'agraden les flors.

Totes les respostes van ser la segona opció.

Annex 4. Adverbis i connectors

Aqueix annex presenta els adverbis i connectors textuais llistats alfabèticament. En general s'hi descriuen característiques semàntiques o etimològiques, que varien en funció d'allò que s'hagi considerat més rellevant de cadascun perquè és diferent dels altres dialectes. En pocs casos es fan al·lusions a la distribució sintàctica perquè aquesta es tracta específicament a § 3.13.

Adverbis temporals

ABANTES: 'abans'. Per Veny (1978: 168), *abantes* és un creuament entre *abans* i *antes*, aqueix darrer provinent del castellà. És un castellanisme anterior al Tractat dels Pirineus. També es diu *embantes*.

ARREU: 'de seguida, tot seguit'. Botet el recull amb un exemple de Joan Narach: *Arreu penetra un raig de sol*. L'accepció 5 del DCVB també recull aquest significat i diu que és propi del Rosselló, el Conflent, la Cerdanya, Ribes, Ripoll i el Penedès. Un dels dos exemples que dona és aquest de Saisset: *Arreu que baixi de la butura / en Batistú me diu: se'n ban* (Pims y pams, 8). Aquí en teniu més: *Oun bon mati, arrèou qu'al cèl clarèje, / (...) arribe carragát da tout oun atirall* (AS: 68); *Court a çarcá sacours, y arrèou, arrèou bèn / oun moun da gèn* (AS: 70); *—Tenü por de m'anyorar a Ceret sens hi coneixer ningú. — Mes, vas fer coneixences arreu.* (Bartre 1934: 88); *Vaig a me canviar de roba i vinc arreu* (Bartre 1934: 99).

En tots aqueixos exemples, té un sentit d'immediatesa en el temps, mes també pot tenir un ús estès a l'espai, com en aquest exemple recollit de la parla espontània: *Arribaràs a les Arenes i arreu hi ha el meu carrer a esquerra.*

Combinat amb la preposició *a*, en el seu sentit de 'fins', i *tot* dona l'expressió *a tot arreu!*, que vol dir 'fins ara!'.

DE COPS: 'de vegades'. Sembla que el mot *vegada* s'ha perdut recentment (ens han donat referència que abans es deia) i *cop* n'ha ocupat tots els contextos.

DESENÇÀ: 'des d'aleshores'. L'origen que en dona el DCVB és la composició de *des+ençà*. *Ara no sé com s'adobarà amb lo "Procureur" mes desençà no pot ni menjar ni beure* (PB: 170).

EMPRÉS: 'després; abans'. Igual com en gironí, *emprés* tant es pot utilitzar per se referir a un temps futur, *Hi irem emprés*, com a un temps passat, sempre que sigui pas gaire allunyat (seria com *fa un moment*): *El professor m'ho ha dit emprés*.

Segons Jacquet (2008), fins i tot en francès del Rosselló *après* s'utilitza igual. Dona aqueixa explicació: «Quand Mamie dit 'je l'ai vue, après', elle veut dire qu'elle l'a vue il y a quelques instants». La clau per a la interpretació d'*emprés* és precisament l'expressió «il y a quelques instants», ja que *emprés* pot significar 'abans' únicament si és en correlació d'anterioritat amb el temps de l'acte de parla.

En els exemples precedents, *emprés* fa referència a un temps poc allunyat del moment de parla. Tanmateix, també es pot referir a qualsevol tipus de mo-

ments posteriors, siguin allunyats o no del moment de l'acció: *Emprés d'haver acabat lo temps del Purgatori (...) vaig rencontrar (...) el ditxós Sant Gregori* (AS-Índex: 127); *Doncs, dos dies emprés, Mossèn Closafoll tornava entrar a cal Tià* (PB: 139).

Dins de la narració de temps passats, *emprés* perd el sentit d'anterioritat i guarda fora que el de posterioritat. Per tant, l'oració **Jo ja sabíi que havien quedat a sis hores perquè la Maria m'ho havia dit emprés* és pas gramatical perquè se situa dins d'un temps passat; en aqueix context caldrà emprar *abantes*.

A L'ENCOP: 'ahora'. El DCVB recull l'expressió com a pròpia del Conflent i el Rosselló. *Les dues vaques acollades poden pas passar a l'encop* (DicBotet); *La llengua d'Un Tal (...) expressiva i a l'encop espetegant* (Creixell 1969: 18).

SEMPRE: 'sempre, encara'. Dins del sentit 'encara' és un gal·licisme. *Y, an sa llabán, qua ban bèoure? / Calcóm qu'ou boulien pas crèoure; lou gall ère sempre quitllat... / mè na mancabe la maytat!* (AS: 64) (encara era lligat, mes mancava la meitat del gall que marca el vent); *La cara d'en Montesquiú era sempre en el seu medalló* (Contistes: 138) (el personatge torna a un lloc passats vuit anys i la cara de Montesquiú segueix igual).

TORNAMAI o TORNAR: 'altre cop, encara'. Escudero (2009b: 37) explica que *tornamai* és un occitanisme que combina el verb *tornar* 'repetir' amb l'adverbi *mai* 'més, també, encara'. És utilitzat a la Plana del Rosselló. *Eleccions de quant en quant / tornamai cal anar a votar* (Giné 1978: *l'Allioli*); *Tornar la partida comença* (exemple d'Escudero); *Nous bet'aquí, tourna, sous da la Passajade* (AS: 48); *Semble qua (...)*

oun dilioubi, tourna, bol distroubi lou moun! (AS: 57); *M'estic, tornar, a la mateixa casassa de quan eri petit* (Contistes: 181).

Adverbis locatius

ACÍ: 'aquí'. Avui dia s'emplega *aquí* per a la proximitat al parlant o a l'oient i *allí* per llunyania. *Ací* encara es troba en textos de Saisset, de finals del s. XIX, i també en l'obra de Bartre: *Hep! / Mignouns, pourtèou ací!* (AS: 9); *Achó s'adresse pas a las [dones] qua soun ací* (AS: 16); *Are, mignouns, ja bous poudeou coumpendre / qua d'aci m'an boull pas ana / sense bous ben racoumpansa* (AS: 49); *Dès qu'aqueixes dones son açí els dies me passen tan a rabent* (Bartre 1934 : 39).

Si s'observa l'emplego que Saisset fa d'*aquí*, s'hi veu que tenia un abast força ampli, que arribava fins a determinats espais que pertocarien a *allí*: "*Si bol rioure, Moussourt, baji sen da siguít / daban da San Mathèou, qu'aquí lo porc se tire!*" / *Acoussat m'an hi bay, caram!* (AS: 9); *Par oun dals mèous coumpagns habie ouhit a dire / qua la pesque a la ligna 'amb canya' es oun dals millouns plès: / "Aqui te canses pas, – me deye,- fas pa rès, / fore aspies al tap"* (AS: 11); mentre que en d'altres correspon clarament a un espai proper a la segona persona: *ja qua piquen pas, bès a pendre la fresque, / qua si t'astas aqui, saras couyt coum uun oou!* (AS: 12). Fora amb les dades de Saisset podem pas saber com és possible que *ací*, que ocupava l'espai de la primera persona, s'hagi perdut.

ONTOCOM: 'a qualque indret, a un lloc o altre'. És propi del Vallespir. Escudero (2009c) descriu que és un occitanisme, que vén d'*endacòm*, i que al departament de l'Erau i al sud de l'Arieja encara és viu. Segons el DCVB, vén del

llatí *ÜNDECŪMQE, de mateix significat, i s'utilitza a l'Empordà, la Garrotxa, el Berguedà i el Lluçanès (hi diu pas res del Vallespir). Tén diverses variants fonètiques que afecten les dues primeres vocals, que són àtones i tant poden ser [u] com [ə]. A Olot, Lledó i Besalú la primera vocal és una [o]: [ontukóm]. Al Vallespir, totes dues són [u]: [untukóm]. Escudero diu que, degut al fet que el mot comença per la síl·laba *un-*, alguns escriptors van interpretar erròniament que eren dos mots: **un tocom*. Fins i tot Pompeu Fabra va introduir *tocom* al seu Diccionari General de la Llengua Catalana, entrada que es repeteix al DIEC, que ho defineix així: *m En el llenguatge poètic, lloc, indret.*

Ontocom pot servir per expressar meta o origen, com a *Demà aneu ontocom o seu aquí?*; *Haig d'anar ontocom*; *Me cal anar ontocom* (exemples d'Escudero); *Per tota gent amiga | que hi vinga d'hontocom*, (Matheu VV 28); *Son, son, son, vine d'ontocom* (cançó de bressol de l'Empordà) (exemples del DCVB); com pot servir per localització: *Deu ser ontocom o altre*; *Quan veníeu aquí, éreu mestre ontocom?* (exempels d'Escudero); *Ontocom m'he deixat la petaca, i no em recorda on*; *Posa això ontocom*; *¿On és el martell?—Ontocom serà, busca'l bé*; *Ha d'esser ontocom, per aquí, i no sé trobar-ho*; *Mal serà que ontocom no quedin mascarats*, (Pous Empord. 28) (exemples del DCVB).

PERTOT: 'en tot lloc, arreu'. Normalment va precedit per la preposició *a*: *a pertot*. *El sol raja per tot* (Bartre 1934: 75).

Adverbis de manera

Tots els adverbis que hi ha a continuació són de manera, mes dins d'aqueix grup hi ha subclassificacions, com ara epistèmic, emfàtic, etc. Aquells adverbis que pertanyin a un subgrup els marcarem com a tals, mentre que als altres hi assenyalarem pas que són de manera per evitar la redundància.

A L'AIRE: *epistèmic* 'aparentment'. És possible que sigui un gal·licisme, encara que en altres dialectes catalans també existeix *tenir l'aire de* 'semblar'. *Varem tenir d'esperar més d'una hora al saló. A l'ayre eren a taula* (Bartre 1934: 11); *A l'aire, d'ara endavant tots irem bé* (DicVerdaguer).

BALDAMENT: *desideratiu* 'tant de bo'. Apareix a Jaquet (2009), que en dóna aqueix exemple: *Baldament el cul se te peli!* Explica que ben sovint és per expressar algun tipus de maledicció i que probablement és per aquest motiu que al Riberal ha patit un canvi formal i es fa *maldament*, que comença per *mal-*. Al DicBotet apareix sota el lema *baldaments*, amb *s* final. L'exemple que hi ha és d'un desig positiu: *baldaments ploqués!* El DECat (s.v. *baldament*) diu que el sentit original era 'alegrement', que després va passar a 'tant de bo' (sentit que, com en rossellonès, també té a l'Empordà, el Gironès, la Garrotxa i Osona) i que avui dia en alguns parlars significa 'encara que', que és precisament el sentit recollit al DIEC.

BELLEU: *epistèmic* 'potser'. Segons el DECat (s.v. *belleu*) és un occitanisme, vén de *benlèu*, format per *ben* + *lèu* 'lleuger'. Es pronuncia [biéw]. *Mes si ho han obit? – Belleu ho han somiat* (Bartre 1934: 98).

BEN ENTÈS: *evidencial* ‘evidentment’. *Donchs va caure? – Si, del vell cim de l’abre. Ben entès se va trobar mal* (Bartre 1942: 19); *La seua mare ho hagués fet, mes jó vaig dir que no, ben entès* (Bartre 1934: 79); *Al lloch d’un calmant hi vas posar arsenic. Ben entès això la va matar desseguida* (Bartre 1942: 77).

BÉ, BEN: ‘bé’. *Bé* i *ben* són el mateix adverb, mes la presència o no de la *n* final varia en funció de la distribució. En posició prenuclear és *ben*: *Un rapeix ben bo, És ben pensat*; en les altres posicions és *bé*: *Això és bé, Se trapava pas bé*. Com que dins d’un temps verbal compost pot ocupar la posició després del temps conjugat, això fa que es troba davant del verb principal (i, per tant, en posició prenuclear) i per això la forma *ben* és un munt d’habitual: *Això ho seu ben decidit; Han ben tornat, per aquell camí*.

COM AIXÒ: ‘així’. El DicVerdaguer diu que és un calc del francès *comme cela*.

PLA: ‘bé, rai’. Rigau (2004) estudia els contextos en què s’usa *pla* al Pla de l’Estany. Hem pas comprovat si en rossellonès pot tenir tots els usos que Rigau presenta, mes indicarem els que hem vist. Hem trobat uns exemples en què *pla* fa de modificador, igual com l’usa la gent gran del Pla de l’Estany: *Poden pla pensar que l’home ja s’havia enterat que’l nostre paroler era un poch peresós* (VC 6: 26); *Jo me’n guardaria pla* (Pons: 56); *Tenes pla raó!; Això fa pla goig*. Al DCVB es presenta el mateix exemple, *Això pla fa goig*, mes amb un ordre que coincideix pas amb el de les nostres dades i que probablement deu voler dir *Això pla, fa goig*, que correspondria al proper cas.

Un altre sentit presentat per Rigau és el de marcador focal. En aqueix context en tenim exemples: *Te tracassis pas per la meua filla, ella pla, que ja hi sap anar!*; *L'Arago ha fugit... ell pla...!* (VC 11: 99); *Jo pla* (Pons: 80). En aqueixos exemples el sentit i la distribució són els de 'rai', que també s'hi podria plaçar. Rigau indica que *pla* també pot aportar un sentit de graduació (diferent d'aqueixos exemples), mes l'hem pas comprovat en rossellonès i, per tant, podem pas dir si existeix o no.

A Prats de Molló (Alt Vallespir) es diu l'expressió *pla i bé* 'molt bé'.

A POLIT: 'amb compte'. El DCVB i el DicVerdaguer donen com a definició 'lentament', 'a poc a poc'. El DicBotet hi afegeix 'doucement, délicatement', que és l'accepció que hem observat en més situacions, fins i tot quan en una situació de perill es crida *A polit!* A Girona *a polit* s'utilitza amb el sentit de 'lentament'. Semànticament, 'en compte' i 'a poc a poc' són acostats, ja que força sovint fer una cosa delicadament implica haver de la fer lentament. En qualques frases es pot fer difícil de saber si es tracta d'un significat o de l'altre: *La broume ben mès mouche, / la plouja mès apoulit caou; / lou nibell de l'aygue s'aflouche, / oun patit corn dal cel s'asclarey y bèn blaou* (AS: 59); *El nin marxava a polit*. Admet el diminutiu *a polidet*. Amb el verb *fer* significa 'anar amb compte': *Fes a polit o te mullaràs*.

El DicVerdaguer en dona com a origen l'occità, en què *polit* significa 'bonic', mes existeix pas l'expressió 'a polit' (la recull pas ni el diccionari de Lagarde (1996) ni el PanOccitan). Sembla més plausible que vingui de *polit* en el sentit de 'net, refinat', que és el participi del verb *polir*.

RABENT: ‘ràpid, de pressa’. *Dès qu’aqueixes dones son açí els dies me passen tan a rabent* (Bartre 1934 : 39); *El girmà d’en Titella ten ganas de tornar al país. Pòt pas anar més rabent* (amb la votura) (Titella 1980: 10). En un exemple de Saisset és tractat com a adjectiu, ja que fa la concordança de femení: *Passe rabente, asparbarade* (AS: 58). Amb el mateix sentit també es pot dir *recte* [réddə].

Connectors textuais

AIXÒ FA QUE [ʃofakə]: *consecutiu* ‘en conseqüència’. L’estructura original que hi ha al darrere és transparent: *això* (pronomen que substitueix l’oració o la idea anterior) + verb *fer* (amb el sentit de ‘causar, provocar’) + *que* (conjunció de subordinació). Podem considerar que és una conjunció lexicalitzada perquè el temps del verb va pas en coordinació amb la resta de temps verbals del discurs: *Mès habie ploubinajat, / cho fa qua las tèoules llisaben* (AS: 27). Si era pas un connector, el temps verbal hauria de ser en passat: *això feia que les teules llisaven* (o *llisessen*). En aqueix altre context també es veu que tén pas pus el significat composicional: *De pitit vaig minjar un munt de col, això fa que ara m’agrada pas*. Si era diferent, aleshores el verb de l’oració consecutiva hauria de ser en subjuntiu. El recullen el DicBotet, DicCreixell i el DicVerdaguer.

COM: *causal* ‘com que’. Tén pas menester d’anar seguit de *que*. DicVerdaguer: *Com no vuy pas deixar dins la miseria els mainatges de la meua neboda, vet aquí el proposit que te faig* (Bartre 1934: 26).

MES [me]: 1 *adversatiu* ‘però’. En català existeix, mes com a forma antiga o cultisme. El fet que s’empregui en rossellonès com a forma col·loquial es podria tractar

d'un gal·licisme, mes la resposta és difícil perquè en textos antics també hi ha *mes*: *Vos trobaren en una cova fonda, mes no obscura; Mes quant veu que la gent tant acudia, (...) lo dimoni vol tentar-lo; Restà allí lo hermità, mes no gosava entrar en lo sant lloc* ((1666) Mil: 183, 184 i 187).

MES [me]: 2 *adversatiu* 'sinó'. La conjunció *sinó* ha desaparegut i s'ha substituït per *mes*. Aqueix canvi ja es trapa en textos del s. XVII, quan encara s'emplegava *però*: *Rentau-me, Senyor, rentau-me / no sols dels peus la immundícia, / però encara de la llengua, / perquè més no us contradiga* (Teatre I: 16); *ben vist és que'l bon affecte / de servir basta, no sols / per disculpa al que procura / cumplir ab sa obligació, / mes té ncara un no sé què / de agradable o de gustós* (Teatre I: 132); *refereixen no sols les nostres però encara les estrangeres històries* ((1638) Mil: 158).

Després, quan ja es va començar a emplegar *mes*: *No fora per esser l'autor d'aquesta guerra (...), mes encara i sobretot per martre ('martiri?') de la nació belga* ((1915)Mil: 571); *Lluitem no fora per fer viure la França, mes també per destruir (...) l'egoisme* ((1915)Mil: 572); *No es tan per jo que sofreixi (...), mes per tu* (Bartre 1934: 22).

En el mateix període que hi ha *però* també s'usa *sinó*, amb el mateix significat: *No tenen arestas sinó la espina de esquena com lo salmó* (Salses: 2); *Serà més digne de premi no lo ingeni en mi sinó lo treball* ((1644) Mil: 168); *No n trabuen ni tàllan per a cremar sinó sols per a obrar* ((1666) Mil: 179).

NON PAS QUE: (antic) *adversatiu* 'mentre que': *Mè cho' ls y traourá pas la bide, / noun pas qua jo, ballèou, damá mati, poubret, / [...] a la gen da parci fournirè cansalade!* (el

subjecte que parla és un porc) (AS: 136); *Oun rey-manout t'es un gros fey 'feix', / la Natoure par tou es bèn doulente mare. / Noun pas qua jo soun dal, fort coum lou Canigou* (AS: 167); *Quan se trapa un minyó que és / alegre [...] hom fa tot per se'l guanyar, / non pas que un enfadós tothom se'l deixa anar* (AS-Índex: 228); «*Ell pensa així **non pas que** jo pensi d'una altra manera*» (DicCreixell, s.v. *tandís*, que és un gal·licisme amb el mateix sentit).

PER AIXÒ [pəɾjò]: *adversatiu* 'tanmateix, tot i això'. El DIEC el recull a l'accepció 1.7.

En català central, per exemple, *per això* fora pot anar al final de l'oració o després de qualque element, sempre en posició parentètica: *Em vas dir que no hi aniries i finalment, per això, hi vas anar; A la Maria no li diré, per això (perquè s'ho prendria malament)*. En canvi, en rossellonès pot anar al principi de la segona oració: *La carrosseria és malament nyoscada... Els frens respònen pas massa i caldria refer el motor... Per 'xò els setis son ben mantinguts* (Titella 1980: 4); *Parla tala manera bé que dingús comprèn pas lo que vòl dire. Mé per 'xò la gent són contents perquè era de franc* (Titella 1980: 6); *Y qu'es bell! – Trobes? Perxó no es ben bé al meu gust* (Bartre 1934: 16); *No sé perquè, més tinch la convicció que serem ríchs aviat. Perxó, no vos puch dir si aqueixa riquesa vindrà d'un heretament* (Bartre 1934: 22); *Cap a la fi per 'xò se n'és pogut desfer* (Titella 1980: 9).

PER MOR DE: *final* 'per tal que, a fi que'. Segons el DECat (s.v. *amar*), *mor* vén d'*amor*. La *o* es va obrir un grau per influència de la *erra* posterior (si no, s'hauria tancat un grau i avui seria **mur*). El DicVerdaguer, en canvi, diu que és un occitanisme i també diu que és antic, mes avui dia encara és viu. També existeix la variant fonètica *per more que/de*, amb una neutra després de la *r* final

de *mor* (vegeu l'apartat § 1.3.1 per l'epèntesi després de *r*). *Per 'mòr que se refredi pas, La dòna fa mitja per' mòr de perdre pas temps* (Titella 1980: 6).

PURTANT O PERTANT: *adversativa* 'tanmateix'. És un gal·licisme que vén de *pourtant*.

El DicBotet dóna aqueix exemple de Saisset: *era d'hora: purtant ja feia negra nit* (d'*Amor i comes*). El DicVerdaguer també el recull. Exemple: *Mes en tota nova contrada, per tant que signés regalada, deia el cor ple de tristor: "Tornen-me la meua estimada / i el cel blau del Rosselló!"* (AS-Cançons: 15); *Ets una pasta d'home. I per tant no te n'adones pas* (Pons: 56).

PUS: *causal* (antic) variant formal de *puix*. Ho hem trobat en dos textos antic, un del s. XVII i l'altre del XIX. Vegeu-ne quatre aparicions, una de les quals va seguida de *que*: *Un parell de colomins / ha de ser lo meu present, / o fill de l'Omnipotent!, / perquè nos siau propici; / pus veniu per fer l'ofici / de víctima y sacerdot* (Teatre I: 109); *Pus (...) en tant rigorós hivern / sou nat en esta estableta, / preneu aquesta manteta* (Teatre I: 110); *Pus que al poble ja captiu / alcansau la llibertat, / est llorer així dorat / vos dono ab affecte viu* (Teatre I: 111); *Pus tteniu blanchs los cabells, (...) / preneu esta vara ermosa* (Teatre I: 111). I aqueix altre amb *puix*: *Puich ningú se acosta / (...) / prego mossur Frederich / de parlar ab lo publich* (Fra: 169).

Annex 5. Com es diuen les hores

Les hores del dia s'expressen d'una forma pròpia. Per a les hores en punt, es posa el mot *hora* precedit pel nombre pertinent: *És una hora, Són dues hores, Són sis hores, Arribarà a nou hores, Tornaré a set hores. Dotze hores* se substitueix per *migdia* [middiə] o *mijanit*. Verdaguer (1976: 93) considera que l'estructura amb el verb *ser* (com a *Són vuit hores*) és diferent del francès perquè es fa concordança amb l'atribut, mentre que en francès es fa amb un subjecte expletiu: *Il est trois heures*. Aqueixa diferència és pas una característica específica de les hores, mes de les construccions copulatives. Noteu les diferències: *C'3SG est3SG moi1SG* vs. *Son1SG j01SG*; *C'3SG était3SG toi2SG* vs. *Eres2SG tu2SG*. En francès el verb sempre va en tercera persona, encara que l'atribut sigui de primera o de segona. En català, en canvi, hi ha pas cap pronom de subjecte (o si n'hi ha és buit fonològicament) i la concordança es fa amb l'atribut.

Tots tres quarts es diuen d'una manera diferent. Per al primer quart, es diu l'hora seguit d' *i quart*: *Són tres hores i quart* (3:15h) o *Són tres hores i un quart*. Per als dos quarts, s'utilitza *i mija*: *Dues hores i mija* (2:30h). Finalment, per als tres quarts es fa atenció a l'hora que ha d'arribar: *Tres hores menos quart* (2:45h). També existeix una forma semblant al sistema del central, reservat als tres quarts: *Tres quarts per deu hores* (9:45h); *Són tres quarts per una hora* (12:45h). Tot i això, és més usual de dir *menos quart*.

Per als minuts entre els quarts, el nombre de minuts segueix l'hora sense la conjunció *i*: *tres hores cinc* (3:05h), *tres hores vint* (3:20h), *tres hores vint-i-dos* (3:22h), etc. Passats els dos quarts, es resta els minuts de l'hora que arriba: *quatre hores menos vint-i-cinc* (3:35h), *quatre hores menos deu* (3:50h), etc.

Per saber si qualcunes d'aqueixes estructures poden ser un calc del francès, hem cercat com es deien les hores antigament. És probable que la forma sigui pròpia, ja que hem trobat que al s. XVIII ja es deia *a tres hores*, mes al costat de *a les tres hores* i *a les tres*: *A tres horas de tarda*; *A las 5 horas de tarda* ((1717) Mil: 241); *A una hora de tarda*; *Éran deu horas tocadas* ((1740) Mil: 258-259). En aqueix fragment hi ha hores en punt i quarts: *lo dit Sr Cabaill arregarà primer y prendrà dit die laigua a cinq hores y mitge de tarde fins a les onze hores dela mateixa die après jo entro a les dites onze fins tres quars de la mitge nit, après deu entrar Mr Gispert fins tres quars per las duas ~~una~~ horas, après Mr Bombes fins cinq horas de matí; Mr Bombes deu començar saber a onze horas de matí fins duas horas y un quart, y Mr Gispert après fins quatre horas y un quart y après jo fins a cinq horas ((1771) manuscrit ADPO 1E779: 11v-12r).*

Avui dia es diu pas pus 'les X' o 'les X hores', encara que totes aqueixes formes es mantenen ben bé fins a principis del s. XX. A l'obra de Pere Burlaner (que citem amb el lema PB) s'hi pot veure que s'emplegaven totes dues formes: *Lo trinc que puja cap a Prada parteix un poc abantes d'onze hores*; *A tres quarts per les deu, mossèn Bitarol se'n torna a cal bisbe* (p. 86); *Lo rellotge del salon va picar quatre hores* (p. 89); *Lo rellotge del campanar de la Roca del Duc tocava tres quarts per set hores* (p. 97); *Una tarda, cap a les cinc hores, mossèn Bitarol acabava de confessar una dotzena de devotes* (p. 102); *cap a les tres hores de la tarda* (p. 106); *Lo repic de les sis de la tarda tocava* (p. 117); *A tres quarts per les sis* (p. 164).

Annex 6. Transcripció d'un text de 1691 escrit a Salses

Text escrit pel capellà de Salses al final del llibre de baptismes, confirmacions, casaments i defuncions de l'any 1691. Es conserva a la Casa de la Vila de Salses.

Pàg. 1

«Nota que a la mar oriental hi ha gran multitud de dos maneres de peixos que se anomenan los uns bonitos i los altres peixos volants, los bonitos son enemics mortals dels peixos volants y quant fa un gran vent que afames (?) los bonitos alashoras los bonitos perseguíxan tant vivament als volants que los peixos volants tenint alas, son obligats a eixir de la mar y volar sobre laigua fins que llurs alas son secas y tenint las alas aixutas son forsats de tornar las remullar per tornar pendre encontinent un segon vol de la alsada de una pica subra una quantitat prodigiosa que avegadas san veuhen unas voladas molt grans que com fujan dels bonitos moltas vegadas passan entre los baixells y tocant a las velas y cauen dins los baixells los volants son molt delicats y excellents per menjar los quals son llarchs com los arenchs

Pàg. 2

tenan las alas molt astretas y llargas, la cua ponpuda que quan volen semblan filadas de fil.

Los bonitos son grossos com carpas, sens escata. La pell unida com un vidre y verdosa tenen lo cap punxut tenen un gust excellent, y asacían¹³⁰ molt, no tenen arestas sinó la espina de esquena com lo salmó y quant són cuits llur carn és vermella y ferma com la carn de vedell los matalats agafean aqueixos peixos ab ams sens posarhi res si no alguna pluma de las grisas o blancas que quant són ben acomodadas al am, semblan sèmban peixos volants y rossegant la llinya per laigua los bonitos crehent que això són peixos volants i corren y de aqueixa manera se atrapan ni ha qui pesan quinze o setze lliuras.

Si los bonitos són enamichs dels peixos volants, lo peix anomenat Requino nés pas menos enemich del home aqueix peix és gros i llarch y casi pesa trescentas lliuras té duas Renglas de dents ben fetas, blancas y argentinas, la boca ampla quei podrián entrar los dos punys junts és un peix grosser y pesant que si era tant prompte y llauger com altres que són més grossos que ell faria encara molt mes molt quant lo temps es calma calent y plujas ell Roda a lentorn dels vaixells, per atrapar las tripas dels aucells o de las gallinas que los dels vaixells llansan dins mar y sempre va acompanyat de una quantitat gran de peixos petits grisos y pigallats com las truitas que los matelets anomenan pilots los quals de quant en quant se reposan esquena del dit Requino sent que ell los puga fer molt, procura sempre de

Pàg. 3

trovar al home descuidat, sobres tot aquells que nadan o que cauhen dins la mar als quals no fa ninó un quartell sils pot atrapar lo que succeheix rarament

¹³⁰ També podria ser *asàcian*.

perquè hòmens se guarden de ell, y quant algun home suran¹³¹ aquells que són en les gàbias de las barcas los cridan encontinent que es veuhen lo Requin y com va tant pesat lo home tottemps salvarse antes que arrivés y antes que púgan mossegarlo perquè per poder mossegar se té de girar de ventras per amunt perquè té la boca *envés* lo coll feta com la del llompart. La carn no és pas guaire bona per menjar perquè és dura y sembla estupa

També hi ha una altra manera de peix que se diu *aspdo*, que té deu o dotze peus de llarch la carn és dura gr(...) y pasant. Aqueix peix té sobre son murro un espasó o forma de espasa ampla de tres dits que va finint en punta ab dents de cada costat com una serra amb la qual ell se defensa dels més grans peixos com també de la balena a la qual ell forada la pell fins a la carn viva y la mata. aqueix peix te una pedra blanca tant gran com lo dit gros de la mà dins lo cap la qual les propietats y virtuts admirables segons diuhen los moros, certifícan que conserva y aumenta la llet a las donas que han parit, y molts altres afectes, los moros la estíman infinitament, y donarían voluntàriament diaman per aqueixa pedra. Los uns la porten al dit y altres la fan portar a las mollers pendent al coll aqueix peix fa un gran mal perque rompt tots los fillats y nàfan sempre algun.

Pàg. 4

Antes de arriuar a las índias se troba una terra rica se diu lo cap de bona esperansa a la qual antiguament los portuguesos anomenavan cap de tormentas aqueix pahís ara és dels olandesos ahont han fetas moltas fortalezas y hi ha posat un

¹³¹ Sembla que en la frase hi ha manca de concordança entre *algun home* i *aquells*, per la qual cosa suran tant podria correspondre al present *suren* com al gerundi *surant*.

governador las barcas que ells envían a las índias si Refràscanen¹³² en anant o en tornant en europa, todas las cosas y són molt caras, los moltons se venen a quatre escuts quada hu encara que la carn no és guaira bona per menjar perquè és tota Roja y disgustan els quen menjan massa aqueix moltons són diferents dels nostres no tenen pas banyas y ténan lo cos y las orelles semblants als gossos y més alts que els nostres

A las índias i ha una vila que es diu surata en las índias ahont hi ha duas (...)tas los uns es diuhen banians y los altres gentils surata es la vila principal del Regne de Cambaye, o gutarata que estat gran mogol és la vila més rica y més frequentada de las índias orientals perquè la comoditat del comerç y atria marchands de tota manera de nacions és situada sobre una hermosa Ribera que sen va al mar després de haver arregat una agradable campanya lo espai de tres llegues y encara que eixa Ribera és molt ampla, tota via los bastiments noi poden entrar si no és per la marea o flus de la mar. y així réstan a la rada dels sualis las murallas de surata són fortas y ben guarnidas d'artilleria com també lo castell que es una bona fortaleza y lo governador no ix mai per passejarse dins la vila fora de la plassa ni tampoch los soldats perquè ningú descobrís lo modo com està fet

Pàg. 5

si algun estranger vol parlar al governador se té de descalsar las sabatas a la porta de una gran sala per caminar sobres una tapisseria tota de brocat de or fins que arriuen al governador qui les entretén en aqueix estat. Los habitants de surata

¹³² Sembla que l'autor ha repetit la preposició *en* i que la primera li ha quedat enganxada al verb precedent.

son casi tots mahometans, encara ques pot dir que llur alcorà és reformat y que és màs supersticiós que lo dels turchs perquè los prohibeix de no menjar mai ab la gent de europa y de no sufrir que los de europa toquen Res deloque ells han de menjar de tal manera que si un de europa tocava un plat o escudella de terra o de altres matèria ells no sen serveixen mai més y la pòsan a un racó sens gosar la rompre per qualsevol cosa ells tant mala opinió dels de laeuropa que ells nols permètan ja nos de entrar en llurs casas, si no és que sien amichs y companys de llarch temps y assò per la jalusia que tenen de las mullers y fillas las quals tenen en contínua esclavitut així com los turchs aquestos se diuhen banians y no las deixan eixir de casa si no és acompanyada de llur marit para o mara que cada dia al matí las mènán a bañar o a rentarse que qualsevol temps que fassa no manquen mai de anar a la Ribera a Rentarse tots para mara petits y grans hòmens y donas y mentre que ells se rentan un capoll de llur llei essent pujat sobre la proa o popa de una barca fent pregàrias a alta veu cridant moltes vegadas alà alà mahomet alà y moltes altres paraules que diu ab diferents alguna volta fa tant gran fred que quan hixen del aygua tremólan y són tots galats y

Pàg. 6

havent presos llurs vestits de diferents colors, y llarchs que serveixen de roba y de camisa ells se retíran cuitadament los Riches al llurs mesters y infants a llur casa y los pobras tots junts sen van al mitj dels carrers y aquí encénan un gran foch de fems de bous des bofres y cavalls mesclat ab palla darròs perquè no tenen llenya.

Los banians mai ménjan res que haja tingut vida ni permètan que en llur presència ningú màtia algun animal ells diuen que déu ha creats los aucells per lo sol plaher de la vista y del ohído, y que és un gran pecat de ferlos morir.

Els càsan ordinàriament llurs infants de tres any en amunt, llurs fillas que no són pas casadas, peòrtan una civella d'or ahont y a un diamant encaixat passada a la bora del nariu dret per les distinguir las de las otras y las fillas dels cavallers pòrtan tambe una civella de la mateixa manera penjada al nariu esquerra per distinguir las. Los richs banians a pena de la vida no poden habitar sinó ab llurs mollers, las de menor qualitat són subjectes a la mateixa pena quant són trobats sobres del fet però altrament no són culpables com los Richs. per las donas ni ha pas llei que las oblíguia a guardar la mateixa afidelitat a llurs marits sinó llur dóna fe que ells no las pèrdan mai de vista y llur jalusia no essent pas encara en seguredat ni satisfeta de aqueixa importuna vigilància los ha fet inventar una bàrbara¹³³ precaució per preservarse del càstich que llur tirania mereixia inspirant a llurs mollers un punt dhonor¹³⁴ cruel que las lleis més

Pàg. 7

rigurosas y persuadint las ab falsos rrahonaments y ab vanas y supersticiosas promesas de una gran Recompensa de glòria y de Reputació de no sobreviures a llurs marits. Aqueix detestable costum comensa per la malícia de un poderós banian lo qual tenint una dona molt amable y molt hermosa no vingués de tal manera jalús que després de haverla presentada llarch temps senss causa Rahó ell caigué malalt y

¹³³ L'accentuació ha de ser esdrúixola perquè el mot 'bàrbara' en rossellonès actual es conserva en Santa Barbra, que manté l'accent sobre la primera *a*.

¹³⁴ Al text hi ha uns mots barrats.

sentintses desesperat de deixar aquella amable persona, prest a morir cridà los paren y principals de la llei als quals ell declarà qués malgrat lo amor extrem que ell portava a sa muller la pèrfida lo havia enmetsinat per donarse a un amant secret que ella shavia fet. Aquella

[Accentuació regularitzada]

Glossari

Aqueix petit glossari té'n l'objectiu d'ajudar a la comprensió de quelques expressions que apareixen al text i que corresponen pas al català general. N'hi ha qualcunes que són pròpiament rosselloneses, d'altres són gal·licismes i unes altres són occitanismes, mes aquí en direm pas l'origen i ens limitem a en donar la categoria i el significat.

ABANTES *adv* abans (vegeu l'Annex 4)

AGAÇAR *tr* molestar.

AIBRE *m* arbre.

AIMA *f* ànima.

AÏNA *f* eina.

A L'AIRE *adv* aparentment (vegeu l'Annex 4)

AIXÒ FA QUE *conj consecutiva* En conseqüència (vegeu l'Annex 4)

AMUSAR *pron* se divertir.

AMUSANT-A *adj* divertit.

APUPRÈS *adv* gairebé.

ARRESTAR *pron* s'aturar.

ARREU *adv* de seguida, a continuació (vegeu l'Annex 4)

ARROTLLAR *pron* fer un rotllo, una rotllana.

ATJAT-DA *adj* gran, vell.

ATUDAR *tr* apagar.

BALDAMENT *adv* tant de bo (vegeu l'Annex 4)

BELLEU *adv* potser (vegeu l'Annex 4)

BAND *m* banda, costat.

BEN ENTÈS *adv* evidentment (vegeu l'Annex 4)

BESTI LLUERTERA *f* que és pas de confiança.

BIDON *m* galleda.

BIGÒS *m* aixada amb ferro de dues puntes (DicVerdaguer).

BOLA DE PICOLAT *m* mandonguilla.

BONOR *f* bona sort, felicitat.

BOLSA *f* bossa.

BRUIG *m* soroll.

CAÇAIRE *m* caçador.

CACAÓ *m* cacau.

CADAULA *f* balda. També es troba a l'expressió *fa anys i panys i cadanles*.

CADÓ *m* regal.

CAPABLE *adj inv* capaç.

COM AIXÒ *adv* així (vegeu l'Annex 4)

COMISSIÓ <i>f</i> encàrrec, crompa; <i>anar a fer les comissions</i> és anar a comprar.	ENVELOPA <i>f</i> sobre (per a una lletra, carta).
COP <i>m</i> vegada. DE COPS <i>adv</i> de vegades (vegeu l'Annex 4)	ENVISAR <i>pron</i> s'adonar.
COTZE <i>m</i> colze.	ESTATGÍ <i>m</i> sutge.
CRÈNYER <i>tr</i> témer.	ESTRIGO <i>m</i> ortiga.
CRION <i>m</i> llapis.	ESTUFAR <i>pron</i> s'ofegar, faltar l'aire.
CROMPAR <i>tr</i> comprar.	SE FOTRE SUS D'UN GANXO se ficar en un problema.
DEBAIX <i>m</i> part de baix.	FORA 1. <i>adv</i> només. 2. <i>prep</i> fora, a l'exterior.
DEBUT <i>m</i> començament.	FRIPIER <i>m</i> drapaire.
DEDALT <i>m</i> part de dalt.	GARA <i>f</i> estació.
DEDINS <i>m</i> l'interior.	GATÓ <i>m</i> pastís.
DEFORA <i>m</i> l'exterior.	GAVATX-A <i>m</i> i foccità.
DESENÇÀ <i>adv</i> des d'aleshores (vegeu l'Annex 4)	GAVATXERIA <i>f</i> Occitània.
DINTRAR <i>intr</i> entrar.	GINAT <i>m</i> gener (capcinès).
DOBERT-A <i>adj</i> obert.	GIRGOLA <i>f</i> , GÍRGOL <i>m</i> gírgola.
EMPLEGAR <i>tr</i> usar.	GITAR <i>tr</i> o <i>pron</i> llançar (DicVerdaguer)
EMPLEGAT-DA <i>adj</i> treballador.	GRAN-PÈRE, GRAN-MÈRE <i>m</i> i <i>f</i> avi, àvia.
EMPLEGO <i>m</i> 1. ús. 2. lloc de treball.	GRANYOTA <i>f</i> granota.
EMPRÉS <i>adv</i> després, abans (vegeu l'Annex 4)	GRAVILLA <i>f</i> graella.
ENCOP <i>adv</i> Dins de l'expressió 'a l'encop', ahora (vegeu l'Annex 4)	GRUT <i>m</i> segó.
ENCRANCAR <i>tr</i> agafar fort (DicVerdaguer)	HAJAR <i>tr</i> agafar, donar.
ENSEMBLE <i>adv</i> junts, conjuntament.	HÒ, HÒ <i>adv</i> sí, sí!
ENTIR-A <i>adj</i> sencer.	HO ÉS / HO ÉS PAS <i>loc v</i> és cert / és mentida.
	HURÓS-A <i>adj</i> feliç.
	JOGAIRE <i>m</i> i <i>f</i> juganer, jugador.

JOGAR <i>tr</i> jugar.	PATOTA <i>f</i> joguet de drap amb forma de mainatge, nina.
LINYA <i>f</i> dins de l'expressió 'pesca a la linya', pesca amb canya.	PEIXONER-A <i>m i f</i> peixater.
LLESTA <i>f</i> tria.	PER AIXÒ <i>conj</i> tanmateix, tot i això (vegeu l'Annex 4)
LLESTAR <i>tr</i> triar.	PER MOR DE <i>conj</i> per tal que (vegeu l'Annex 4)
LLISADA <i>f</i> pallissa, estomacada.	PERTANT <i>conj</i> tanmateix (vegeu l'Annex 4)
MANLLEVAR <i>intr</i> demanar un préstec.	PERTOT <i>adv</i> en tot lloc (vegeu l'Annex 4)
MANYAC-GA <i>adj</i> bo, amable.	PETIT-FILL, PETITA-FILLA <i>m i f</i> nét, néta.
MARRENA <i>f</i> àvia.	PLA <i>adv</i> bé, rai (vegeu l'Annex 4).
MERÍ <i>f</i> ajuntament.	PLAÇAR <i>tr</i> col·locar, situar.
MES <i>conj</i> però, sinó. (vegeu l'Annex 4)	POC-S'HI-VAL <i>m</i> brètol.
MIQUELET <i>m</i> espurna.	POLIT <i>adv</i> Dins de l'expressió 'a polít', en compte (vegeu l'Annex 4)
MIT dins de l'expressió 'mit aquí', vet aquí.	PÓRREC <i>m</i> porro.
MOSCAT <i>m</i> moscatell.	POTXA <i>f</i> butxaca.
NAIXIR <i>intr</i> néixer.	PÚNYER <i>tr</i> punir (DicVerdaguer)
NALT-A <i>adj</i> alt.	PUS <i>adv</i> En frases negatives, més.
OLIU <i>m</i> olivera.	QUALCÚ(S) <i>pronom</i> algú.
ONTOCOM <i>adv</i> a qualque rodal (vegeu l'Annex 4)	RABENT <i>adv</i> de pressa (vegeu l'Annex 4)
ORÈNDOL <i>m</i> oreneta.	RÀVEC <i>m</i> rave.
PAIRER <i>m</i> paleta.	REBITLLAR <i>tr</i> llançar a mb violència a terra.
PAL·LE <i>adj</i> pàl·lid.	RECOLTA <i>f</i> collita.
PALLAGO-A <i>m i f</i> infant, jove.	RENOMMAT-DA <i>adj</i> famós.
PALLAGOSTÍ <i>m</i> llagosta (l'insecte)	REPEIX <i>m</i> àpat.
PARAPLUJA <i>m</i> paraigua.	
PARRÈN <i>m</i> avi.	
PASTRE <i>m</i> pastor.	

REPEIXADA <i>f</i> àpat de festa.	TORNAMAI <i>adv</i> un altre cop, encara (vegeu l'Annex 4)
REPETELL DEL SOL <i>m</i> baterell del sol, lloc on toca el sol.	TRACASSAR <i>pron</i> se preocupar, amoïnar.
REVOLESTA <i>f</i> repassada, reny.	TRAPAR <i>tr</i> trobar.
ROBAIRE <i>m</i> lladre.	TRUC <i>m</i> cop.
ROTLLO <i>m</i> rotllana, grup de gent.	TRUCAR <i>tr</i> pegar.
SÀLLER <i>intr</i> sortir.	UTÍS <i>m</i> eina, utensili.
SAVENT-A <i>adj</i> savi.	VEIRE <i>m</i> vas, got.
SEMPRE <i>adv</i> sempre, encara (vegeu l'Annex 4)	VENDAIRE <i>m i f</i> venedor.
SEOR <i>f</i> suor.	VOTURA <i>f</i> cotxe.
SUS <i>prep</i> sobre, al damunt.	XIMAR <i>intr</i> beure, xumar.
TALAMENT <i>adv</i> en tal manera, en tal quantitat.	XÍMBOL <i>m</i> picarol.
TANDÍS QUE <i>conj adversativa</i> mentre que.	XIPOTER-A <i>m i f</i> tafaner.
TANSIPOC <i>m</i> , <i>quantificador</i> en poca quantitat.	XO <i>prep</i> casa, 'xo la Maria' és 'ca la Maria'.
	XOMATGE <i>m</i> atur.

Bibliografia

Estudis:

ADAM, Montserrat (2006), *El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia*, Barcelona: IEC, Biblioteca Filològica 58.

—— (2009), «La distinció del mode verbal: ús d'una oposició fonològica al català de la Cerdanya i a l'occità», *Estudis Romànics* [Institut d'Estudis Catalans], vol. 31, p. 35-54.

ADROVER GINARD, Margalida (2010), «Aproximació a l'estudi de la variació lingüística en la flexió verbal del català septentrional», *Miscel·lània Joaquim Molas-6*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 253-277.

ALART, Julià Bernat (1877), «Études historiques sur quelques particularités de la langue catalane», *Revue des Langues Romanes*, 12, p. 109-132.

ALCOVER, Antoni Maria (1901), *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. I.

—— (1909), «El català davant els filòlechs estranjers», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. IV, pàg. 194-303.

ALIBÈRT, Loís (1976), *Gramatica occitana segon los parlars lengadocians. Facsimil de la segonda edicion de 1976 deguda a Ramon Chatbèrt*, Barcelona-Tolosa: Institut d'Estudis Occitans- Institut d'Estudis Catalans, 2000.

ALPI: VVAA (1962), *Atlas lingüístico de la Península Ibérica*, Madrid: CSIC.

ALPO: GUITER, Henri (1966), *Atlas Linguistique des Pyrénées Orientales*, París: CNRS.

ANGLADE, Joseph (1921), *Grammaire de l'ancien provençal ou ancienne langue d'oc*, París: Libr. C. Klincksieck.

ARGOD-DUTARD, Françoise (1996), *Éléments de phonétique appliquée*, París: Armand Colin.

BALAGUER, Claudi (2009), «La Romanística i la Catalunya nord», dins de Carmen Alén Garabato, Teddy Arnavielle, Christian Camps (eds.), *La romanistique dans tous ses états*, Actes del col·loqui celebrat a Besiers del 15 al 17 de maig de 2008, París: L'Harmattan.

—— (2010), «Evolució dels parlars de la frontera entre català i occità», *Actes del Quinzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Lleida, 2009, vol. I*, p. 181-193.

BARNILS, Pere (1913), *Die Mundart von Alacant*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

- BATLLE, Mar (2002), *L'expressió dels temps compostos en la veu mitjana i la passiva pronominal*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BÈC, Pèire (1954), «Pluriel en *-i* des adjectifs en gascon pyrénéen oriental», *Via Domitia: Langues et cultures du sud de la France et du nord de l'Espagne*, Tolosa: Université Toulouse-le Mirail, p. 23-32.
- BECAT, Joan (1977), *Atlas de Catalunya Nord*, Prada: Terra Nostra.
- (2000), *La situació del català a França. Aspectes jurídics i docents i estudis sobre la matèria. Comunicació presentada per Joan Becat i Rajaut el dia 21 de febrer de 2000*, Barcelona: IEC.
- BÉCHADE, Hervé-D. (1992), *Phonétique et morphologie du français moderne et contemporain*, Paris: Presses Universitaires de France.
- BERNARDÓ, Domènec i Bernat RIEU (1977), «Diglòssia a Catalunya Nord», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 1, p. 55-62.
- BIBILONI, Gabriel (2002), «Elisió de *-n* i *-r*, distribució de ròtiques i altres fenòmens», dins de GCC, vol. I, § 7, p. 271-285.
- BONET, Eulàlia (1991), *La morfologia dels clítics pronominals en català i en altres llengües romàniques*, Tesi doctoral inèdita, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- (2002), «Cliticització», dins de GCC, vol. I, § 10, p. 935-989.
- BONET, Eulàlia i Maria-Rosa LLORET (1998), *Fonologia catalana*, Barcelona: Ariel.
- BONET, Eulàlia, Maria-Rosa LLORET i Joan MASCARÓ (2007), «Allomorph selection and lexical preferences: Two case studies», *Lingua*, 117, p. 903-927.
- (en premsa): «The prenominal allomorphy syndrome». Dins de: Bernard Tranel (ed.), *Understanding Allomorphy: Perspectives from Optimality Theory*. Londres: Equinox.
- BONET, Eulàlia i Francesc TORRES-TAMARIT (2010), «Allomorphy in pre-clitic imperatives in Formenteran Catalan: An output-based analysis», dins de S. Colina, A. Olarrea i A.M. Carvalho (eds.), *Selected proceedings of the 39th Linguistic Symposium on Romance Languages*, Amsterdam/ Filadèlfia: John Benjamins, p. 337-352.
- BRUCART, Josep Maria i Gemma RIGAU (2002), «La quantificació», dins de GCC, vol. II, § 8, p. 1517-1589.
- BRUNET, Michel (1986), «La question linguistique», dins del seu *Le Roussillon. Une société contre l'Etat. 1780-1820*, Tolosa: Association des Publications de l'Université Toulouse-Le Mirail i Editions Eché.

- CALLIOPE (1989), *La parole et son traitement automatique*, París: Masson.
- CAMPANY JANÉ, Elisenda (2008), *Diferències fonològiques entre diversos estils de parla al català central septentrional*, Tesi doctoral, inèdita, Barcelona: Universitat de Barcelona.
- CARRERA, Aitor (2007), *Gramàtica aranesa*, Lleida: Pagès editors.
- CASEPONCE, Esteve (1906), «Diferències més notables que hi ha entre'l català parlat a Barcelona y'l català parlat en el Russiolló y especialment en el Vallespir», *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Reproducció facsímil de Barcelona: Vicens Vives, 1985.
- COROMINES, Joan (1974a), «Sobre l'elocució catalana en el teatre i en la recitació», dins dels seus *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona: Club Editor, pàg. 94-105.
- (1974b), «Canvi d'o tancada inicial en o oberta», dins dels seus *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona: Club Editor, pàg. 189-195.
- (1974c), «Finals genuïnes en -o», dins dels seus *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona: Club Editor, pàg. 197-209.
- (1976), *Entre dos llenguatges. Vol. 1*, Barcelona: Curial.
- COSTA, Jordi (1977), «Del canvi de o tancada en u al català del nord», *Revue de Linguistique Romane*, 41, p. 293-301.
- (1978a), «Evolució de la o tancada tònica en el Vallespir i regions veïnes des de la segona meitat del s. XIX», *Segona Assemblea dels Amics de Besalú i del seu Comtat*, Olot, p. 49-51.
- (1978b), «Quaranta anys d'estudis lingüístics o aproximació a un aspecte de l'obra del Professor Enric Guiter», *Revista Catalana: periòdic trimestral de l'Institut Rossellonès d'Estudis Catalans*, 40, p. 9-23.
- (1980), «L'article definit a Catalunya Nord», *Tercera Assemblea dels Amics de Besalú i del seu Comtat*, Olot, p. 107-119.
- (1986), «Limites ll-/l- (<l-) sur les confins du languedocien proche du catalan», *Tercera Assemblea dels Amics de Besalú i del seu Comtat*, Olot, p. 107-119.
- CREIXELL, Lluís (1969), «Per a una consciència lingüística rossellonesa», *Sant Joan i Barres*, 39, desembre, p. 5-23.
- (1972), «Escriure clar i català», *Sant Joan i Barres*, 49, desembre, p. 45-46.
- (1981), *Diccionari bàsic francès-català (tercera edició ampliada)*. Introducció, Perpinyà: Centre Pluridisciplinari d'Estudis Catalans de la Universitat de Perpinyà.

- CROTHERS, John (1978), «Typology and Universals of Vowel System», dins de Joseph H. Greenberg (ed.) *Universals of Human Language. Vol. II: Phonology*, Stanford: Stanford University Press.
- DECAT: COROMINES, Joan (1980-1991), *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, Barcelona: Curial i “la Caixa”.
- DICBOTET: BOTET, Renat (1997), *Vocabulari Rossellonès amb traducció en Francès i en Català normatiu*, Perpinyà: Trabucaire.
- DICCREIXELL: CREIXELL, Lluís (1981), *Diccionari bàsic francès-català (tercera edició ampliada)*, Perpinyà: Centre Pluridisciplinari d’Estudis Catalans de la Universitat de Perpinyà.
- DICREGEX: HEVLY, Lou, *Diccionari Regex*
<http://visca.com/dr/>
- DICTRÉSOR: *Trésor de la Langue Française informatisé*, consultable al web del Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales:
<http://www.cnrtl.fr/definition/>
- DICVERDAGUER: VERDAGUER, Pere (2002), *Diccionari del rossellonès*, Barcelona: Ed. 62.
- DIEC: INSTITUT D’ESTUDIS CATALANS (2007), *Diccionari de la llengua catalana*, 2a edició, Barcelona: Edicions 62, Enciclopèdia Catalana.
 Versió en línia: <http://dlc.iec.cat/index.html>
- DEN DIKKEN, M. (2006), «Specificational Copular Sentences and Pseudoclefts.», dins de Henk C. van Riemsdijk i Martin Everaert (eds.) *Blackwell Companion to Syntax*, vol. 3. Malden: Blackwell, p. 292-409.
- ESCUDERO, Jean-Paul (1999), «Contribució a l’estudi del canvi de la [ó] tònica tancada en [ú] al Vallespir», *Actes del XXII Col·loqui de la Societat d’Onomàstica (Vilafranca del Penedès, 1996)*, Barcelona: Societat d’Onomàstica, p. 53-58.
- (2000), «Le catalan septentrional, un dialecte partagé entre deux désinences: *Parli/firmo* (je parle/je signe)», *Révue d’Études Catalanes*, 3, p. 199-213.
- (2004), *Les gitans catalans et leur langue. Une étude réalisée à Perpignan*, Montpellier: Éditions de la Tour Gile.
- (2009a), «Un manuscrit catalan du XVIIIe siècle concernant la ville de Millars», dins de M. Bourret (ed), *Mélanges offerts au Professeur Christian Camps*, Montpellier: Association Française des Catalanistes i Éditions de La Tour Gile.
- (2009b), «Alguna cosa més sobre els occitanismes del rossellonès», dins de Christian Camps (ed.), *Les relacions catalano-occitanes al llindar del segle XXI*, Montpellier: Association Française des Catalanistes i Editions de la Tour Gile.

- (2009c), «L'adverbi «ontocom» al Vallespir», *Vallespir*, 5, p. 22.
- ESCUADERO, Jean-Paul i Montserrat CAILÀ (2005), *Història dels noms de Reiners. Les arrels d'un poble del Vallespir*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- ESPINAL, M. Teresa (1993), «The interpretation of *no-pas* in Catalan», *Journal of Pragmatics*, 19, p. 353-369.
- (2002), «La negació», dins de GCC, vol. III, § S 24, p. 2727-2797.
- EULCN, *Enquesta d'Usos Lingüístics a la Catalunya del Nord 2004. Dades sintètiques*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència, Secretaria de Política Lingüística. Consultable per internet a: www6.gencat.cat/llengcat/socio/docs/catnord2004.pdf
- FABRA, Pompeu (1914), «Els mots àtons en el parlar de Barcelona. V. Altres mots», *Butlletí de Dialectologia Catalana*, II, p. 1-6.
- (1956), *Gramàtica catalana*, Barcelona: Teide.
- FERNÁNDEZ GONZÁLEZ, José Ramón (1985), *Gramàtica històrica provençal*, Oviedo: Universidad de Oviedo.
- FLEMMING, Edward (1996), «Evidence for constraints on contrast: The dispersion theory of contrast», *UCLA Working Papers in Phonology*, 1, p. 86-106.
- FOXONET, Emili (1969), *Gramàtica catalana*, Perpinyà: Institut Rossellonès d'Estudis Catalans, 3 volums.
- FOUCHÉ, Pierre (1924a), *Phonétique historique du roussillonnais*, Tolosa. Reproducció facsímil de Ginebra: Slatkine Reprints, 1980.
- (1924b), *Morphologie historique du roussillonnais*, Tolosa. Reproducció facsímil de Ginebra: Slatkine Reprints, 1980.
- GAVARRÓ, Anna i Brenda LACA (2002), «Les perífrasis temporals, aspectuals i modals», dins de GCC, vol. III, § S 23, p. 2663-2726.
- GCC: VVAA (2002), *Gramàtica del català contemporani*, Joan SOLÀ, Maria-Rosa LLORET, Joan MASCARÓ, Manuel PÉREZ SALDANYA (editors), Barcelona: Empúries, 3 volums.
- GENDROT, Cédric i Martine ADDA-DECKER (2005), «Impact of duration on F1/F2 formant values of oral vowels: an automatic analysis of large broadcast new corpora in French and German», actes d'*Interspeech 2005, 9th European Conference on Speech Communication and Technology*, Lisboa, 4-8 de setembre.
- GÓMEZ DURAN, Gemma (2010), «Analogies del paradigma verbal rossellonès», *Actes del Quinzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Lleida, 2009, vol. I*, p. 195-205.

- GRAMÀTICA DE LA LLENGUA CATALANA: Institut d'Estudis Catalans (2011), *Gramàtica de la llengua catalana*, en procés d'elaboració. Consultable en línia a: <http://www.iecat.net/institucio/seccions/Filologica/gramatica/>
- GRANDÓ, Carles (1917), *El sota-dialecte català de Perpinyà i de la plana del Rosselló*, manuscrit inèdit conservat al Fons Grandó de la biblioteca de la Universitat de Perpinyà- Via Domícia.
- GREVISSE (2007): GREVISSE, Maurice i André GOOSSE, *Le bon usage*, Brussel·les: De Boeck, 14a edició.
- GRIERA, Antoni (1915), «El dialecte del Capcir», *Butlletí de Dialectologia Catalana*, 3, p. 115-136.
- (1921), «El rossellonès», *Butlletí de Dialectologia Catalana*, 9, p. 33-50.
- GRIMALT, Pere (2002), *Enclisi i accentuació en el català de Mallorca i Menorca*, Treball de doctorat, Barcelona: Universitat de Barcelona, inèdit.
- GUITER, Henri (1970), «El límit nord-oriental del català», *Miscellanea Barcinonensia*, XXVII, p. 29-51.
- (1972), «Els límits lingüístics», *Miscellanea Barcinonensia*, XXXI, p. 7-53.
- (1978), «Contactes lingüístics del Pirineu mediterrani», *Miscellanea Barcinonensia*, XLIX, p. 37-57.
- (1984), «El català del nord», *Miscel·lània Sanchis Guarner*, València: Servei de Publicacions de la Universitat de València, p. 149-158.
- GULSOY, Joseph (1993), «La desinència *-i* de la primera persona de l'indicatiu present en el rossellonès i en l'occità», dins els seus *Estudis de gramàtica històrica*, p. 449-480.
- IGLÉSIAS, Joan (1992), *Aproximació al parlar de quatre municipis: Sant Llorenç de Cerdans, Albanyà, Costoja, Maçanet de Cabrenys*, Memòria de mestratge, Perpinyà: Universitat de Perpinyà, inèdit.
- IGLÉSIAS, Narcís (1998), *La Llengua del Rosselló: qüestió d'estat: la integració lingüística del Rosselló a França: 1659-1789*, Vic, Girona: EUMO, Universitat de Girona i Universitat de Vic.
- JACQUET, Gerard (2008), *Le petit dico d'aquí*, Canet: Trabucaire.
- (2009), *Le petit dico d'aquí. Vol 2*, Canet: Trabucaire.
- KRÜGER, Fritz (1911): *Sprachgeographische Untersuchungen in Languedoc und Roussillon*, Hamburg, *Revue de Dialectologie Romane*.

- LABOV, William (1994), *Principles of Linguistic Change. Vol. I: Internal Factors*, Oxford i Cambridge: Basil Blackwell.
- (2001), *Principles of Linguistic Change. Vol. II: Social Factors*, Oxford i Cambridge: Basil Blackwell.
- LAGARDE, André (1996), *Dictionnaire Occitan-Français, Français-Occitan*, Tolosa: CRDP Midi-Pyrénées.
- LÉON, Pierre R. (2007), *Phonétisme et prononciations du français*, París: Armand Colin, 5a edició.
- LINDBLOM, B. (1986), «Phonetic universals in vowel systems», dins de Ohala, J. J. i J. J. Jaeger (eds.), *Experimental Phonology*, Nova York : Academic Press, p. 13-44.
- LLORET, Maria-Rosa (2002a), «Estructura sil·làbica», dins de GCC, vol. I, § F 5, p. 195-249.
- (2002b), «Canvi lingüístic i variació fònica», dins de Cano, M. A.; Martines, J.; Martines, V.; Ponsoda J. J. (eds.), *Les claus del canvi lingüístic*, Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 331-364.
- (2008), «Changes in Inflectional Class as a Means to Repair Phonology», treball presentat a *Décembrettes 6, Colloque International de Morphologie: Université de Bordeaux 3 (França)*.
- LLORET, Maria-Rosa i Joaquim VIAPLANA (1996), «Els clítics pronominals singulars del català oriental: una aproximació interdialectal», *Miscel·lània Colón*, 5, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 273-309.
- (1999), «Variació morfofonològica. Variants morfològiques», *Caplletra*, 25, p. 43-62.
- LONGOBARDI, G. (1987), «Las oraciones copulativas en la teoría sintáctica actual», dins de V. Demonte i M. Fernández-Lagunilla (eds.) *Sintaxis de las lenguas románicas*, Madrid: El Arquero, p. 233-251.
- MANEIKIS Kniazzezh, Charlotte S. i Edward J. NEUGAARD (1977), *Vides de sants rosselloneses, amb prefaci i aportacions de Joan Coromines*, Barcelona: Dalmau.
- MARCET I JUNCOSA, Aícia (1988), *Breu història de les terres catalanes del nord*, Canet: Trabucaire.
- MASCARÓ, Joan (1986), *Morfologia*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- (1996), «External allomorphy as emergence of the unmarked», dins de Durand, J. i B. Laks (eds.), *Current trends in Phonology. Models and Methods, vol. 2*, Salford: CNRS-ESRI, p. 473-483.

- (2002), «Morfològia: aspectes generals», dins de GCC, vol. I, § M 1, p. 465-482.
- (2007), «External Allomorphy and Lexical Representation», *Linguistic Inquiry*, Vol. 38, Núm. 4, tardor, p. 715-735.
- MATEU, Jaume (2005), «La selecció de l'auxiliar en els verbs intransitius del català antic: alguns aspectes descriptius i explicatius», *Caplletra*, 38, p. 211-240.
- MCCARTHY, John J. i Alan PRINCE (1993), *Prosodic Morphology I: Constraint Interaction and Satisfaction*, University of Massachusetts, Amherst i Rutgers University.
- DE MELCHOR, Vicent (1996), «Cronologia dels canvis en els pronoms clítics del català rossellonès», *Miscel·lània Colón*, 5, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 259-272.
- MEYER, Paul (1868), «Phonétique provençale. 0.», *Mémoires de la Société de Linguistique de Paris* I, p. 145-161.
- MORVAY, Károly (2006), *Els bons usos es perden. Petit diccionari fraseològic cerdanià*, consultable en línia a:
morvay-k.web.elte.hu/HU/dokumentumok/PDFC_apendix.doc
morvay-k.web.elte.hu/HU/dokumentumok/Els_bons_usos_es_perden.doc
- (2009), «*Els bons usos es perden*, 3. – Comparances en el material fraseològic de les «Contalles de Cerdanya» ». Dins de Michel Bourret (coord.) *Mélanges offerts au Professeur Christian Camps*, Péronnas: Editions de la Tour Gile, p. 355-364.
- MÜLLER, Daniela i Sidney MARTÍN (2007), «A Preliminary Acoustic Study of the Occitan Vowel System», pòster presentat a GalRom7, Niça, 15-16 de gener.
- NADAL, Jordi i Emili GIRALT (1960), *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement*, París: SEVPEN.
- NGUYEN, Noël i Zsuzsanna FAGYAL (2008), «Acoustic aspects of vowel harmony in French», *Journal of Phonetics*, 36, 1, p. 1-27.
- NOMENCLÀTOR TOPONÍMIC DE LA CATALUNYA DEL NORD: Institut d'Estudis Catalans (2007), *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Consultable en línia a:
http://www.iec.cat/gc/digitalAssets/9590_NomenclatorCatNord.pdf
- PANOCITAN: Diccionari de l'associació PanOccitan, creada el 2005 per A. Cassinhac i M. Lavaud. Consultable en línia a:
<http://www.panoccitan.org/diccionari.aspx>
- PASTRE, Louis (1910-1911), «La langue catalane et son utilité pédagogique», *Revue Catalane*, 1910: pàg. 424-431, 462-468; 1911: pàg. 20-26, 57-64, 85-91, 153-158, 188-190, 249-296.

- (1912-1913), «Les catalanisms à l'école», *Revue Catalane*, 1912: pàg. 328-330, 367-370; 1913: pàg. 25-27, 59-62, 93-96, 125-128, 185-192.
- (1924), *Eléments de Grammaire Catalane*, Perpinyà: Imprimerie Catalane.
- PAYROU, Brigitte (1980), *L'école républicaine de Jules Ferry à la Grande Guerre. Un important outil d'acculturation pour la Catalogne Nord*, Memòria de Llicenciatura, Universitat de Perpinyà.
- PÉREZ SALDANYA, Manuel (1995), «Analogia i canvi morfològic : a propòsit de les formes verbals velaritzades», *Caplletra: revista internacional de filologia*, 19, p. 279-305.
- (1998), *Del llatí al català. Morfosintaxi verbal històrica*, València: Universitat de València.
- PEYTAVÍ DEIXONA, Joan (2004), *El manual de 1700 de Jaume Esteve, notari de Perpinyà*, Barcelona: Fundació Noguera, col. Acta notariorum Cataloniae.
- (2007a), «Francisco Vilar, un notari de Ceret al cor de la Guerra dels Segadors», *Afers: fulls de recerca i pensament*, vol. 22, núm. 58: Joan Peytaví (coord.), *Notaris, homes i papers : El Nord català als segles XIII-XVIII*, Catarroja: Afers.
- (2007b), «L'ús interpersonal del català a la Catalunya del Nord», Conferència llegida al *Simposi Internacional sobre el català al segle xx: balanç de la situació i perspectives* celebrat a l'IEC del 24 al 26 d'octubre de 2007.
- (2009), «La influència de les migracions occitanes i franceses sobre la llengua catalana (s. XV-XX): el cas del dialecte septentrional», dins de Josep Santesmases i Ollé (ed.), *Els processos migratoris a les terres de parla catalana, de l'època medieval a l'actualitat. VIIe Congrés de la Coordinadora de centres d'estudis de parla catalana, València, 16-18.10.2008*, Valls: Publicacions de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, p. 695-708.
- (2010), *Antroponímia, poblament i immigració a la Catalunya moderna. L'exemple dels comtats de Rosselló i Cerdanya (segles XVI-XVIII)*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- PLANES, Llorenç i Montserrat BIOSCA (1978), *El petit llibre de Catalunya-Nord*, Perpinyà: Edicions de l'Eriçó.
- PONS, Clàudia (2007), *La teoria de l'optimitat. Una introducció aplicada al català de les Illes Balears*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PRIETO, Pilar i Gemma RIGAU (2007), «The Syntax-Prosody Interface: Catalan interrogative sentences headed by *que*», *Journal of Portuguese Linguistics* 6.2, p. 29-60.

- PRINCE, Alan i Paul SMOLENSKY (1993), *Optimality Theory: Constraint Interaction in Generative Grammar*, Manuscrit, Rutgers University.
- PUIG MORENO, Gentil (1979), «Diglòssia, normalització i ensenyament de la llengua vernacle dins la societat nord-catalana. Notes sobre la situació sociolingüística a Catalunya-Nord», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 2, p. 113-134.
- (2004), «Llengües i poders a la Catalunya Nord», *Revista Catalana de Sociologia*, 20, p. 9-24.
- (2007), «Enquestes sociolingüístiques a la Catalunya Nord», *Aïnes noves*, 1, p. 5-97.
- PUIGGARÍ, Pere (1852), *Grammaire catalane-française à l'usage des français obligés ou curieux de connaître le catalan, des linguistes et des amateurs de la langue romane*, Perpinyà: J.B. Alzine. Reproducció facsímil de Nimes : C. Lacour ed., 2001.
- RASICO, Philip D. (1982), *Estudis sobre la fonologia del català preliterari*, Barcelona: Curial.
- (2010), «La toponomàstica del terme d'Estagell (Rosselló): una enquesta inèdita de J. Coromines realitzada arran de la frontera catalano-occitana l'any 1960», *Actes del Quinzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Lleida, 2009, vol. I*, p. 149-170.
- RECASENS, Daniel (1991), *Fonètica descriptiva del català : assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle XX*, Barcelona: IEC.
- RECASENS, Daniel i Aina ESPINOSA (2009), «Dispersion and variability in Catalan five and six peripheral vowel systems», *Speech Communication*, 51, p. 240-258.
- RIGAU, Gemma (1991), «On the Functional Properties of AGR», *Catalan Working Papers in Linguistics*, 1, p. 235-260.
- (1998), «La variació sintàctica: uniformitat en la diversitat», *Caplletra*, 25, Tardor, p. 63-82.
- (1999), «Los predicados impersonales relativos en las lenguas románicas», *Revista Española de Lingüística*, 29, núm. 2, p. 317-356.
- (2004), «El quantificador focal *pla*: un estudi de sintaxi dialectal», *Caplletra*, 36, Primavera, p. 25-54.
- RONJAT, Jules (1930-1941), *Grammaire istorique des parlers provençaux modernes*, IV Vol., Reimpresió de Ginebra: Slatkine Reprints, 1980.
- ROSSICH, Albert (1996), «Un tipus de frase negativa del nord-est català», *Els Marges*, 56, p. 109-115.

- SACAZE: COSTA, Jordi (1986), *Atlas linguistique «Sacaze» des confins catalano-languedociens*, Sant Esteve: Société des professeurs de catalan.
- SAISSET, Albert (1894), *Grammaire catalane suivie d'un petit traité de versification catalane*, Perpinyà: Imprimerie Ch. Latrobe.
- SALOW, Karl (1912): *Sprachgeographische Untersuchungen über den östlichen Teil des katalanisch-languedokischen Grenzgebietes*, Hamburg: Société Internationale de Dialectologie Romane.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1979), «El català nord-pirinenc i l'origen de la llengua», *Cuadernos de Filología*, II, *Studia Linguistica Hispanica*, p. 173-181.
- SANCHIZ, Mary i Luc BONET (2009), «L'enseignement du catalan en tant que langue régionale en France- État des lieux 2009», *TRÉMA*, 31, p. 57-67.
- SANCHO CREMADES, Pelegrí (2002), «La preposició i el sintagma preposicional», dins de GCC, vol. II, § S 11, p. 1689-1796.
- SAROÏHANDY, Jean-Joseph (1904), «Das Catalanische», dins de Gustav Gröber (ed.), *Grundriss der romanischen Philologie I*, 2a ed., Strasburg: K. J. Trübner, p. 841-877.
- SAUZET, Patrick (1990), «Les systèmes vocaliques de l'occitan: évolution et marque», dins de G. Gouriran (ed.), *Contacts de langues, de civilisations et intertextualité*, Actes du Troisième Congrès International de l'Association Internationale d'Etudes Occitanes (Montpellier, 20-26 agost 1990), vol. 1, Montpellier: UPV-Montpellier 3, p. 101-129.
- SCHÄDEL, Bernard (1908), «La frontière entre le gascon et le catalan», *Romania*, XXXVIII, gener, p. 141-150.
- SCHWARTZ, Jean-Luc, Louis-Jean BOË, Nathalie VALLEÉ i Christian ABRY (1997), «The Dispersion-Focalization Theory of vowel systems», *Journal of Phonetics*, 25, p. 255 - 286.
- SERRA, Josep (1996), *La fonologia prosòdica del català*, Tesi, Girona: Universitat de Girona, inèdit.
- SOLÀ, Joan (1972), «L'abstracció i la intensitat», dins dels seus *Estudis de sintaxi catalana*, I, Barcelona: Ed. 62.
- (2002), «Les subordinades de relatiu», dins de GCC, vol. III, § S 21, p. 2455-2565.
- SUÑER, Avel·lina (2002), «Les construccions adjuntes en gerundi i participi», dins de GCC, vol. III, § S 29, p. 3027-3093.
- TOCABENS, Joan (1990), «Carles Grandó: il·lustració i defensa de les formes dialectals rosselloneses», *Conflent*, 164, març-abril, p. 13-17.

- VALLVERDÚ, Teresa (1997), *On stress assignment in Catalan*, Tesi, Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, inèdit.
- VASSALLS, Gerard (1974), «Dialecte rossellonès i dialectes occitans», *Sant Joan i Barres*, 55, p. 11-15.
- VENDELIN, Inga i Sharon PEPPERKAMP (2006), «The influence of orthography on loanword adaptations», *Lingua* 116, p. 996–1007.
- VENY, Joan (1978), «Sobre els castellanismes del rossellonès», dins d'*Estudis de geolingüística catalana*, Barcelona: Ed. 62, p. 155-201.
- (1980), «Sobre els occitanismes del rossellonès», *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Andorra, 1-6 d'octubre de 1979)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 441-494.
- (1982), «El rossellonès», dins del seu *Els parlars catalans*, Mallorca: Moll, p. 50-73.
- (1994), «La importación del fonema “x” en catalán», *Revista española de lingüística*, any 24, fasc. 1, pàg. 1-20.
- VERDAGUER, Pere (1974), *El català al Rosselló. Gal·licismes. Occitanismes. Rossellonismes*, Barcelona: Barcino.
- (1976), *Le catalan et le français comparés*, Barcelona: Barcino.
- (1982), *Comentaris sobre el vocabulari rossellonès*, Barcelona: Barcino.
- (1989), «Història de la llengua catalana a la Catalunya del Nord al segle XX», *Segon congrés internacional de la llengua catalana. Història de la llengua*, València i Barcelona: Institut Valencià de Filologia i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 181-193.
- (1992), «Llengua i sociolingüística», dins de VVAA *Qui són / qui sem els catalans dels Nord*, Perpinyà: Associació Arrels.
- (1993), «Catalunya del Nord 1993», *Revista de Catalunya*, núm. 75, juny, p. 35-51.
- (2002), «A mode d'introducció», dins del seu *Diccionari del Rossellonès*, Barcelona: Ed. 62, p. 5-38.
- VILA, Pep (1995), «La llengua catalana al Rosselló», dins de Pep Salobre i Joan Gratacós (ed.) *La llengua catalana al s. XVIII*, Barcelona: Quaderns Crema, p. 499-546.
- WALTER, Henriette (1982), *Enquête phonologique et variétés régionales du français*, París: Presses Universitaires de France.

WHEELER, Max W. (1993), «On the hierarchy of naturalness principles in inflexional morphology», *Journal of Linguistics*, 29, pp. 95-111.

— (2002), «Flexió verbal irregular i verbs defectius», dins de GCC, vol. I, § M 5, p. 647-729.

WURZEL, Wolfgang (1987), «System-dependent morphological naturalness in inflection». Dins de W. U. Dressler, W. Mayerthaler, O. Panagl and W. U. Wurzel, eds. *Leitmotifs in Natural Morphology*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, p. 59-96.

Obres literàries:

Després de la primera cita de cada autor posem el lloc i l'any de naixement i de mort. Aqueixes dades serveixen per situar l'autor geogràficament i temporalment.

AS: Albert SAISSET (1931), *Catalanades*, Perpinyà: Imprimerie de l'Indépendant.

[Aqueixa obra és un recull de textos de Saisset (conegut pel seu pseudònim, Un Tal) publicats en diversos llibres, entre 1887 i 1894, data de la mort de l'autor. Les formes ortogràfiques reproduïxen fidelment les dels textos originals de Saisset.]

Albert Saisset, Perpinyà 1842 – 1894.

AS-CANÇONS: Albert SAISSET (1993), *Cançons catalanes*, Prada: Terra Nostra.

AS-ÍNDIX: Albert SAISSET (1994), *Catalanades d'Un Tal. Obra Completa*, transcripció de Joan Daniel Bezsonoff, Barcelona: Llibres de l'Índex.

BARTRE, Lucie (1934), *Flors d'Argelag*, Perpinyà: Imprimerie de l'Indépendant.

— (1942), *Rialles. Comedies*, Perpinyà: Impremta de l'Indépendant.

— (1948), *Els set pecats capitals*, Perpinyà: Imprimerie du Midi.

Lucie Bartre, Illa 1881 – 1977.

BONAFONT, Josep – pseudònim: El Pastorellet de la Vall d'Arles (1914), *Ays y albadès*, Perpinyà: Impremta Catalana.

Jospe Bonafont, el Soler 1834 – Illa 1935.

CONTISTES: VVAA (1981), *Contistes rossellonesos*, Perpinyà: GREC.

EC: Esteve CASEPONCE (1907), *Contes Vallespirenchs*, Perpinyà: Imprempta d'en Joseph Payret.

Esteve Caseponce, Ceret 1850 – 1932.

FRA: PRAT, Enric i Pep VILA (2000), *Poesia eroticoburlesca rossellonesa del segle XIX. Obres de Fra Pere i Poésies catalanes écrites par Monsieur F. Jaubert de Passa*, Canet: Trabucaire.

[Al llibre hi ha poemes de Pere Puiggarí, de Xavier Cellés, de Birotteau, de Just Capdevila i altres d'anònims. Tots els exemples d'aqueix llibre els assenyallem amb el lema *Fra* (per Fra Pere Puiggarí), encara que puguin ser de qualque altre autor.]

Pere Puiggarí, Perpinyà 1768 – 1854.

JACQUET, Gerard (1997) *Bertranades del Rosselló*, casset, Perpinyà-Cànoes: Radio France Bleu Roussillon-Octave.

Gerard Jacquet, Sant Feliu d'Amunt 1955.

GINÉ, Joan-Pau (1978), *Adiu, ça va ?*, disc, Ed. Verseau.

—— (1984), *Bona nit cargol*, disc i casset, Ed. Verseau.

—— (2003), *Records de vida*, 4 CD, Ed. Ass. Adiu, ça va.

[Les lletres de totes les cançons de Joan-Pau Giné es poden consultar a: <http://membres.multimania.fr/jpgine/presentacio.htm>]

Joan-Pau Giné, Bages 1947 – 1993.

MIL: PRAT, Enric i Pep VILA (2002), *Mil anys de llengua i literatura catalanes al Rosselló*, Canet: Trabucaire.

[Aqueixa obra és un recull de textos i fragments escrits a la Catalunya del Nord entre l'any 1019 i el 2001. Hi ha textos literaris i també documents variats.]

PB: Pere BURLANER (1995), *Els contes de Mossèn Bitarol*, Barcelona: Llibres de l'Índex.

Pseudònim. [Les seues obres es van publicar entre 1906 i 1912.]

POLLESTRES (2005): VVAA (2005), *Quan érem un poble... Pollestres*, Pollestres: Centre català de Pollestres.

PONS: Josep-Sebastià PONS (1990), *Teatre*, Edició d'August Bover i Font, Barcelona: Institut del Teatre.

Josep-Sebastià Pons, Illa 1886 – 1962.

(RG) AS-CANÇONS: Ramon GUAL (1993), «Introducció i comentaris», dins d'Albert Saisset, *Cançons catalanes*, Prada: Terra Nostra.

Ramon Gual, Mataró 1936. [Fill de refugiats de la Guerra Civil espanyola; sempre ha viscut a la Catalunya del Nord.]

TITELLA (1980): SABENCH, Esteve, G. LÓPEZ i J.P. GINÉ, *Els llibrets d'en Titella, una manera d'aprendre a parlar el català rossellonès*, Vilalonga d'Aude: Ed. du Chiendent.

[Aqueixa obra és formada per deu llibrets. En la citar, el nombre que posem a continuació de l'any correspon pas a la pàgina, mes al llibret.]

THIBAUT i COMALADA, Eliana (2002), *La cuina tradicional de la Catalunya Nord*, Valls: Cossetània.

Eliana Thibaut i Comalada, Vernet 1928.

TEATRE: VILA, Pep (1990), *El teatre a Catalunya Nord. Teatre català del Rosselló. Segles XVII-XIX*, Revista Terra Nostra, 69.

TEATRE II: GARDY, Felip, Enric PRAT i Pep VILA (1992), *Teatre català del Rosselló. Segles XVII-XIX. II*, Barcelona: Curial.

VC: (1910-1914) revista *La Ven del Canigó*, dirigida per Horace Chauvet, núm. 1- 77, Perpinyà.

VVAA (1921), *Almanach català rossellonès de la Ven del Canigó*, Perpinyà: Imprempta catalana.

VVAA (2009), *Almanac Català del Rosselló*, Perpinyà: Grup Rossellonès d'Estudis Catalans.

Manuscrits

ADPO 1E779: llibre de comptes d'Esteve Rovelló, 1770-1786: *Llibre de notas y varias memorias lo qual contén cent septanta y dos folls, ab robriqua volant fet per mi Esteve Rovelló als 21 del mes de febrer de lo any de nostre Senyor, m[il] sept cents septanta.*

SALSES: Llibre de baptismes, confirmacions, casaments i defuncions del vilatge de Salses, 1691, conservat a l'ajuntament. Transcrivim el fragment a l'Annex 6.